

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

MIL NÚMEROS D'EL TEMPS:
EL COMPROMÍS DE CONSTRUIR UN PAÍS NORMAL
VOLUM I

Manuel Lillo i Usechi

Tesis **Doctorales**

www.eltallerdigital.com

UNIVERSIDAD de ALICANTE

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

MIL NÚMEROS D'EL TEMPS:
EL COMPROMÍS DE CONSTRUIR
UN PAÍS NORMAL

VOLUM I

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante
Manuel Lillo i Usechi

Tesis doctoral

Alicante, julio 2016

FILOSOFIA I LLETRES

HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

MIL NÚMEROS D'EL TEMPS:

EL COMPROMÍS DE CONSTRUIR UN PAÍS NORMAL

VOLUM I

MANUEL LILLO I USECHI

**TESI PRESENTADA PER A ASPIRAR AL GRAU DE DOCTOR PER LA
UNIVERSITAT D'ALACANT**

FILOSOFIA I LLETRES

DIRIGIDA PER:

JOSÉ MIGUEL SANTACREU SOLER

Agraïments.

A Pepe Agulló, Joan del Alcàzar, Eliseu Climent, Jordi Davó, Robert Escolano, Steven Forti, Ferran Isabel, Antonio Laguna, Ismael López Belda, Víctor Maceda, Joan F. Mira, Alfons Pérez, Francesc Pérez Moragon, Mariano Sánchez Soler, José Miguel Santacreu, Rafael Sirvent, Cristina Torres i Francesc Viadel.

Als treballadors i treballadores de l'Octubre Centre de Cultura Contemporània, Universitat d'Alacant, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de València, Arxiu Municipal d'Alacant, Hemeroteca Municipal de València, hemeroteca de la Diputació de Guipúscoa i hemeroteca del diari *Información*.

Sense tots ells i sense el suport de família, amics i companya, aquest treball no haguera estat possible.

Gràcies.

I anar fent.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

ÍNDEX

VOLUM I

1.-	Introducció, hipòtesi i metodologia _____	11
1.1.-	Introducció _____	11
1.2.-	Hipòtesi _____	16
1.3.-	Metodologia _____	19
2.-	La creació d'un mitjà nacionalista editat al País Valencià _____	23
2.1.-	El compromís d'una generació _____	24
2.2.-	<i>El Temps</i> que arriba _____	27
2.3.-	<i>El Temps</i> que camina _____	30
2.4.-	<i>El Temps</i> que molesta _____	31
2.5.-	¿Què és, <i>El Temps</i> ? _____	33
3.-	<i>El Temps</i> dins del context històric de la premsa en català al País Valencià _____	35
4.-	El primer any d' <i>El Temps</i> _____	41
4.1.-	El número 0: una declaració d'intencions _____	41
4.1.1.-	L'aportació intel·lectual de Joan Fuster _____	42
4.1.2.-	El tractament de la política _____	43
4.1.3.-	Societat, economia i treball _____	45
4.1.4.-	Altres temes tractats _____	47
4.2.-	<i>El Temps</i> : Els primers dotze mesos _____	47
4.2.1.-	El blaverisme en <i>El Temps</i> _____	48
4.2.2.-	El cas d'Alacant _____	57
4.2.3.-	El nacionalisme centralista _____	59
4.2.4.-	El compromís catalanista _____	64
4.2.5.-	¿A la dreta o a l'esquerra? _____	71
4.2.6.-	El terrorisme _____	79
4.2.7.-	La publicitat institucional i política (1984-1985) _____	82
4.2.8.-	Els canvis en la direcció (1984-1985) _____	83
5.-	<i>El Temps</i> des del segon any fins la caiguda del mur de Berlín (1985-1989) _____	85
5.1.-	<i>El Temps</i> i la qüestió nacional entre 1985 i 1989 _____	86
5.1.1.-	El catalanisme _____	86
5.1.2.-	La catalanitat de València: assimilació i cautela. El cas de Josep Guia _____	91
5.1.3.-	La qüestió catalanista i les forces polítiques _____	98
5.1.3.1.-	PSOE i PSPV _____	101
5.1.3.2.-	La dreta i el blaverisme _____	105
5.1.3.3.-	Alacant, a part _____	109

5.1.4.-	Uns altres nacionalismes _____	117
5.1.4.1.-	Dins de l'estat espanyol _____	117
5.1.4.2.-	El nacionalisme en l'àmbit internacional _____	119
5.1.5.-	La discrepància cap a l'espanyolisme _____	124
5.2.-	<i>El Temps i la qüestió ideològica entre 1985 i 1989</i> _____	128
5.2.1.-	<i>El Temps al Principat</i> _____	128
5.2.1.1.-	CiU: identificació _____	128
5.2.1.2.-	PSC: l'antítesi _____	131
5.2.1.3.-	ERC _____	133
5.2.2.-	<i>El Temps i el País Valencià</i> _____	133
5.2.2.1.-	PSPV: discrepàncies i excepcions _____	134
5.2.2.2.-	Unitat del Poble Valencià: identificació i excepcions _____	138
5.2.3.-	Algunes forces centralistes _____	142
5.2.3.1.-	El curiós cas del PRD _____	142
5.2.3.2.-	CDS _____	144
5.2.3.3.-	El PSOE: la distància constant _____	146
5.2.4.-	El comunisme i els sindicats dins d' <i>El Temps</i> _____	150
5.2.4.1.-	El tractament de l'obrerisme al País Valencià i a l'estat espanyol _____	150
5.2.4.2.-	El comunisme internacional: nou enemic d' <i>El Temps</i> _____	154
5.2.5.-	Els polítics i els Països Catalans _____	169
5.2.6.-	<i>El Temps: bandera del pluralisme</i> _____	172
5.3.-	<i>El Temps sobre el terrorisme</i> _____	177
5.3.1.-	El rebuig cap a ETA _____	178
5.3.2.-	Els GAL: l'altre enemic _____	184
5.3.3.-	La condemna a Terra Lliure _____	188
5.4.-	<i>El Temps sobre els assumptes internacionals</i> _____	193
5.4.1.-	Els Estats Units en <i>El Temps</i> _____	193
5.4.2.-	Israel: els elogis _____	198
5.4.3.-	Israel i Palestina: canvi d'òptica _____	202
5.5.-	<i>La memòria històrica en El Temps (1984-1989)</i> _____	205
5.5.1.-	Les primeres referències _____	206
5.5.2.-	El primer suplement _____	210
5.5.3.-	L'any 1986 _____	212
5.5.4.-	Anys 1987 i 1988 _____	215
5.5.5.-	Any 1989 _____	218
5.5.6.-	La memòria històrica en <i>El Temps</i> : conclusions _____	220
5.6.-	Conclusions del capítol 5 _____	220
5.7.-	La publicitat institucional i política (1985-1989) _____	221
5.8.-	Càrrecs (1985-1989) _____	224
6.-	<i>El Temps entre 1990 i 1996</i> _____	227
6.1.-	<i>El Temps i la qüestió nacional entre 1990 i 1996</i> _____	228
6.1.1.	Normalitzar l'independentisme _____	228

6.1.2.-	Barcelona '92: catalanisme olímpic _____	236
6.1.3.-	1992: l'any de les cerimònies _____	243
6.1.4.-	Joan Fuster: la mort del referent _____	245
6.1.4.1.-	Mor Vicent Andrés Estellés _____	248
6.1.4.2.-	Vicent Enrique i Tarancón _____	248
6.1.5.-	Les commemoracions _____	249
6.1.6.-	Amics del catalanisme: exemples a l'estat espanyol _____	252
6.1.7.-	Miralls del catalanisme: exemples arreu del món _____	255
6.2.-	La qüestió nacional: nacionalismes divergents _____	258
6.2.1.-	Espanyolisme _____	258
6.2.2.-	França _____	275
6.2.3.-	Blaverisme _____	278
6.2.4.-	Alacantinisme _____	283
6.2.5.-	Gonelles _____	285
6.3.-	Els partits polítics _____	286
6.3.1.-	El País Valencià _____	286
6.3.1.1.-	El Partit Popular: de marginat a hegemònic _____	286
6.3.1.2.-	Unió Valenciana: l'enemic íntim _____	306
6.3.1.3.-	PSPV: el declivi _____	316
6.3.1.4.-	UPV: el nacionalisme que no enlaira _____	339
6.3.1.5.-	Esquerra Unida del País Valencià _____	344
6.3.2.-	Les Illes Balears _____	346
6.3.2.1.-	El PP de les Illes: entre Cañellas i Soler _____	346
6.3.3.-	El Principat _____	351
6.3.3.1.-	CiU: les primeres discrepàncies _____	352
6.3.3.2.-	ERC: l'ascens de l'independentisme _____	363
6.3.3.3.-	Partit Popular: l'antítesi _____	370
6.3.4.-	La política estatal _____	378
6.3.4.1.-	PSOE: el pacte amb CiU _____	378
6.3.4.2.-	PP: simpaties, distanciaments i contradiccions _____	399
6.3.4.3.-	Izquierda Unida: més espanyolisme _____	422
6.4.-	<i>El Temps i la premsa coetània</i> _____	432
6.4.1.-	La televisió blavera _____	432
6.4.2.-	<i>Las Provincias</i> : portaveu dels enemics _____	442
6.4.3.-	Premsa espanyola des de Madrid _____	448
6.4.4.-	<i>El Temps</i> i la premsa en català _____	453
6.4.5.-	<i>El Temps</i> : la persecució _____	455
6.5.-	Terrorisme _____	458
6.5.1.-	Valentí Puig: la condemna més particular _____	465
6.5.2.-	L'assassinat de Broseta _____	468
6.5.3.-	La dissolució de Terra Lliure _____	470
6.5.4.-	El cas de Núria Cadenes _____	473
6.6.-	Economia i treball _____	476
6.7.-	Qüestions d'àmbit mundial _____	487

6.7.1.-	Llatinoamèrica: entre insurgències i dictadures	487
6.7.1.1.-	El cas peruà: democràcia, terrorisme i dictadura	488
6.7.1.2.-	Cuba: la caiguda d'un mite	491
6.7.1.3.-	Chiapas: l'excepció	495
6.7.1.4.-	L'article concloent	498
6.7.2.-	EUA: l'anàlisi de l'imperi	500
6.7.2.1.-	L'aspecte bèl·lic: primera guerra del Golf	500
6.7.2.2.-	Simpaties: Bill Clinton	504
6.7.2.3.-	Les crítiques a l'imperi	507
6.7.3.-	El món musulmà	510
6.7.4.-	El conflicte dels Balcans	516
6.7.5.-	Europa	519
6.8.-	Conclusions del capítol 6	526
6.9.-	La publicitat institucional i política (1990-1996)	528
6.10.-	Càrrecs (1990-1996)	534

VOLUM II

7.-	<i>El Temps</i> entre 1997 i l'any 2000	539
7.1.-	La qüestió nacional durant aquests anys	540
7.1.1.-	Protegint Joan Fuster i el seu llegat	541
7.1.2.-	Nadal Batle, Vicent Ventura i Enric Valor	546
7.1.3.-	Les dates del nacionalisme	550
7.1.4.-	Esdeveniments puntuals	554
7.1.5.-	Exemples aïllats de catalanisme	561
7.1.6.-	El nacionalisme espanyol: exemples concrets	571
7.1.7.-	El nacionalisme espanyol: exemples aïllats	581
7.1.8.-	La qüestió francesa	585
7.1.9.-	Blaverisme	586
7.2.-	Els partits polítics	588
7.2.1.-	La consolidació del Partit Popular	589
7.2.1.1.-	El PP del País Valencià: el rostre del blaverisme	589
7.2.1.2.-	<i>El Temps</i> : un mitjà lesiu per al PP valencià	601
7.2.1.3.-	El PP valencià: censor del catalanisme	605
7.2.1.4.-	Corrupció i nepotisme	614
7.2.1.5.-	El PP al Principat i a les Illes	619
7.2.1.6.-	El PP a l'estat espanyol: l'era daurada d'Aznar	628
7.2.2.-	CiU: el distanciament	638
7.2.2.1.-	El pacte CiU-PP al Principat	646
7.2.3.-	El gir cap a ERC	648
7.2.4.-	Socialistes: apropaments i distanciaments	653
7.2.4.1.-	El PSC: es consolida l'alternativa a CiU	654
7.2.4.2.-	El PSPV: una crisi consolidada	656
7.2.4.3.-	La identificació amb el PSIB	666
7.2.4.4.-	Les distàncies amb el PSOE	671
7.2.5.-	El conflicte base	676
7.2.6.-	Izquierda Unida vs Esquerra Unida	693
7.2.7.-	El BNV: la identificació	695

7.3.-	<i>El Temps</i> amb la premsa coetània _____	699
7.3.1.-	La premsa espanyolista _____	700
7.3.2.-	<i>El País</i> : l'esquerra espanyola _____	708
7.3.3.-	La discrepància cap a <i>Egin</i> _____	710
7.3.4.-	El compromís d' <i>El Temps</i> _____	712
7.4.-	<i>El Temps</i> i els afers mundials _____	714
7.4.1.-	Amèrica Llatina _____	714
7.4.2.-	Els Estats Units _____	719
7.5.-	Altres temes _____	722
7.5.1.-	Economia _____	722
7.5.2.-	Feminisme _____	729
7.5.3.-	Immigració _____	731
7.5.4.-	Els drets dels homosexuals _____	733
7.6.-	Conclusions del capítol 7 _____	734
7.7.-	La publicitat institucional i política (1997-2000) _____	743
7.8.-	Càrrecs (1997-2000) _____	746
8.-	<i>El Temps</i> entre l'any 2001 i el número 1000 _____	749
8.1.-	La qüestió nacional, tan present com sempre _____	750
8.1.1.-	Les institucions pròpies com a eina essencial per a fer país _____	763
8.1.2.-	Catalunya Nord: un compromís ferm _____	766
8.1.3.-	Ibarretxe: l'anhel nacionalista _____	769
8.1.4.-	Altres nacions defensades per <i>El Temps</i> _____	777
8.1.5.-	Espanya: el nacionalisme divergent _____	781
8.1.6.-	Mor Ramon Barnils _____	790
8.1.7.-	Dos exemples predictius _____	793
8.2.-	Els partits polítics _____	798
8.2.1.-	El Partit Popular: creix la discrepància _____	798
8.2.1.1.-	El PP al País Valencià: el manteniment de l'hegemonia _____	798
8.2.1.2.-	El PP balear: la tornada al poder _____	837
8.2.1.3.-	El PP al Principat _____	843
8.2.1.4.-	El PP a l'estat espanyol _____	849
8.2.2.-	PSOE _____	870
8.2.2.1.-	PSC: l'ascens anunciat _____	876
8.2.2.2.-	PSIB: la defensa ferma _____	879
8.2.2.3.-	PSPV _____	888
8.2.3.-	Esquerra Unida del País Valencià: garantia nacionalista _____	895
8.2.4.-	Bloc Nacionalista Valencià: un nou fracàs electoral _____	898
8.2.5.-	Esquerra Republicana del País Valencià _____	901
8.2.6.-	ERC: els preludis de l'ascens _____	906
8.2.7.-	El desgast convergent _____	911
8.2.8.-	Izquierda Unida _____	916
8.3.-	<i>El Temps</i> i altres mitjans de comunicació _____	918

8.3.1.-	Canal 9: continua el mal exemple _____	918
8.3.2.-	La premsa i el conflicte basc _____	921
8.3.3.-	El compromís periodístic d' <i>El Temps</i> _____	932
8.4.-	Qüestió de pau: ETA i 11-S _____	935
8.5.-	El compromís socialdemòcrata _____	946
8.6.-	Conclusions del capítol 8 _____	961
8.7.-	La publicitat institucional i política (2001-2003) _____	962
8.8.-	Càrrecs (2001-2003) _____	965
9.-	Conclusió i cloenda _____	967
10.-	Glossari _____	969
11.-	Bibliografia i fonts _____	1027
11.1.-	Bibliografia _____	1027
11.2.-	Material audiovisual _____	1063
11.3.-	Fonts online _____	1063
11.4.-	Fonts hemerogràfiques _____	1068

Universitat d'Alacant
 Universidad de Alicante

1.- INTRODUCCIÓ, HIPÒTESI I METODOLOGIA

1.1.- Introducció

El setmanari *El Temps* constitueix, en si mateix, tota una particularitat. Revista fundada l'any 1984 en unes condicions totalment desfavorables, fou el primer mitjà de comunicació que tractà de vertebrar periodísticament tots els territoris dels Països Catalans. Fundat i editat a la ciutat de València, si hem de posar un nom propi a l'impuls i manteniment d'aquesta revista, és el d'Eliseu Climent, el seu editor.

Les particularitats són diverses. En primer lloc, era la primera vegada que es duia a terme una tasca periodística que tenia per intenció crear una xarxa comunicativa entre els Països Catalans. Aquest territori, que s'estén des del sud del País Valencià fins el Llenguadoc francès, passant per les Illes Balears i Andorra, comprèn una gran quantitat de territoris que divergeixen en quasi tot, des de l'àmbit administratiu fins el context econòmic i social. Des de la ben consolidada democràcia francesa fins la llavors recent Constitució espanyola de 1978, passant per la singularitat del Principat d'Andorra i pel desconeixement de territoris com el de la Franja de Ponent, que pertany a Aragó. Els principals territoris dels Països Catalans, o almenys els més identificables, n'eren el País Valencià, el Principat i les Illes Balears. Tots tres havien quedat dividits en comunitats autònomes aïllades entre sí i que, tot i mantenir el vincle de la llengua autòctona –el català és el tret comú que uneix els Països Catalans– restaven, en definitiva, individuals i desconnectades, sense grans voluntats polítiques ni tampoc, és clar, d'altre àmbit que pretenguera capgirar aquella llavors nova situació. I aquest era el partit que entrava a jugar *El Temps*.

El setmanari que estudiem tenia l'objectiu, segons les paraules del seu propi editor, de crear i establir una xarxa comunicativa entre tots aquests territoris. L'any 1962, Joan Fuster s'havia encarregat d'assenyalar els Països Catalans en el mapa polític, identificant aquest territori com una nació comuna amb una sèrie de trets compartits. *Nosaltres, els valencians* generà moltes obres posteriors que serviren per estendre la influència d'aquesta obra i per posar damunt la taula una sèrie de qüestions polítiques que fins llavors havien estat inèdites¹. Fou Fuster, precisament, un dels fundadors d'aquest setmanari. Totalment escèptic quant a la seua durada, les possibilitats reals del moment semblaven afavorir el catastrofisme de Fuster.

¹ Si bé *Nosaltres, els valencians* fou l'obra considerada punt de partida en aquest sentit, cal dir que alguns protagonistes coetanis afirmen que abans de la publicació d'aquesta obra ja es gestava aquest plantejament dels Països Catalans, com mostrarem tot seguit. En tot cas, per consultar el valencianisme previ a l'obra de Fuster, és referent l'obra d'Alfons Cucó, *El valencianisme polític (1874-1939)*, publicada per primera vegada l'any 1971.

En un context polític completament nou, una llengua que quedava molt lluny d'una normalització desitjable que garantira certa continuïtat en els mitjans de comunicació que l'empraven, una evident supremacia del castellà, una desconexió política latent i un projecte de país que havia eixit derrotat de la transició i de la batalla de València². Amb totes aquestes dificultats naixia *El Temps* que, com diu un dels seus fundadors, malgrat tot això que acabem de descriure, el llavors nou setmanari comptava amb una virtut: tot estava per fer. I potser aquella mancança de recursos generava la il·lusió necessària per tirar endavant un projecte titànic, que no tenia cap altra possibilitat que la de l'esforç constant i la tenacitat si es volia consolidar en el panorama periodístic.

I ho va aconseguir. Després de més de tres dècades, l'any 2016 *El Temps* continua publicant-se cada setmana de forma ininterrompuda. Aquest treball analitza els seus primers mil números, entre el 0, d'abril de 1984; i el miler, d'agost de 2003. El recorregut és llarg i la supervivència d'aquest mitjà en els distints contextos que ha anat trobant-se –crisis econòmiques, governs hostils, dificultats d'adaptació a unes condicions antagòniques– mostra que la premsa en català, malgrat tots els seus handicaps i les seues evidents dificultats de consolidació, també té el seu espai en una societat que demana informació en català.

El Temps és un setmanari d'informació general. Els seus impulsors sempre han insistit en la necessitat de fer d'aquest mitjà de comunicació una publicació *normal*. Aquesta paraula pot resultar ambigua i fins i tot suggerir aspiracions limitades en altres contextos. Si bé en el cas del setmanari que estudiem, assolir la *normalitat* és tot un repte en un entorn desfavorable. La premsa en castellà, llengua interioritzada per la població i per tant lliure de qüestions que plantegen la seua utilitat, s'ha de limitar a oferir un producte comercialment atractiu. No és, evidentment, un objectiu fàcil. Si bé, oferir comunicació en una llengua consolidada aplanar un camí que pot ser tortuós, però que no trobarà l'obstacle d'una llengua en condicions desfavorables.

El setmanari que estudiem, a banda d'enfrontar-se a un mercat molt exigent, ho fa amb l'ús del català. Aquesta llengua s'havia introduït a les escoles del País Valencià amb la Llei d'Ús i Ensenyament de 1983, és a dir, l'any anterior a la fundació d'*El Temps*. Aquesta dada ens pot ajudar a deduir la dificultat d'emprendre un projecte com el d'*El Temps*. Assolir la normalitat era un camí que es podia començar a dur a terme, tot i que, des de l'àmbit privat, era d'allò més complicat.

Aquesta finalitat d'*El Temps*, la de normalitzar, serà constantment esmentada en els seus primers mil números, com anirem comprovant tot seguit. Per assolir tal normalització, els impulsors del setmanari insistiran que calia no envoltar la publicació de banderes ni de símbols que, d'una banda, identificaren *El Temps* amb una ideologia

² Per consultar un estudi d'aquest conflicte, FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, pp. 259-276.

concreta i al mateix temps aquesta fóra tancada i susceptible de ser interpretada com a excloent; i de l'altra limitaren el setmanari a una sèrie de paràmetres que no impregnarien el públic en general, sinó que es limitarien als lectors ideològicament convençuts. Aquests ja eren lectors d'*El Temps*. Per assolir la normalitat, calia anar més enllà.

Habitualment, trobem lligat el concepte de «normalització» aplicat estrictament a l'àmbit lingüístic. En aquest sentit, la normalització del català s'aplica per evitar la substitució d'una llengua per una altra³. Per dur a terme aquest procés amb satisfacció, són necessaris distints instruments aplicats a llarg termini que tindrien per objectiu fer de la llengua substituïda la llengua substituïdora⁴. És clar que mitjans com *El Temps* contribueixen a la normalització lingüística del català en tant que empren la llengua en àmbits poc consolidats, basant-se en unes normes gramaticals unificades que atorguen seriositat i fent del català una eina present en tots els àmbits possibles en els quals el castellà impera amb un monopoli favorable. Però aquesta «normalització» s'aplica també, i sobretot, a una societat dispersa i desconnectada que trobarà en el setmanari *El Temps* un element de vertebració, en aquest cas comunicatiu i periodístic. Una eina que identifiqui tots els catalanoparlants, des d'Elx fins a Perpinyà i des d'Inca fins a la Font de la Figuera, quan fins i tot aquests catalanoparlants són, possiblement, els primers que tenen escassa consciència –o no en tenen– de formar part d'aquest territori comú, només vertebrat per projectes com el d'*El Temps*, sense institucions oficials comunes i sense més suport que el d'alguns anònims que creuen en la realitat nacional conjunta del territori.

Dur a terme aquesta tasca és complicat i per fer-ho, *El Temps* es va proposar convertir-se en un setmanari d'informació general, que no es limitara al territori ni als símbols que podien identificar aquells que donaven suport al projecte. Com deia el periodista Ramon Barnils, segons el testimoni d'Eliseu Climent, calia no posar cap senyera en les cobertes del setmanari ni cap nom tendencios que assegurara la permanència dels convençuts i al mateix temps espantara la curiositat d'aquells que s'hi podien afegir. En aquest sentit, *El Temps* és un setmanari amb pretensions de ser normal, en un país que no és normal i en una situació que no només no és normal: és desfavorable. I per superar aquests entrebancs, *El Temps* aposta per la informació general en català, tractant des de qüestions locals fins a internacionals, des de plenaris dels ajuntaments fins a competicions esportives, passant per receptes de cuina i per suplementes d'economia a tots els nivells. Tot amb l'objectiu d'oferir una informació d'interès general en català.

Un dels elements que més proven aquesta aspiració a la normalitat és la traducció al català de diversos articles i reportatges de mitjans de comunicació de transcendència internacional. Durant els mil primers números, *El Temps* arribà a oferir traduccions de mitjans com l'alemany *Der Spiegel*, revista fundada l'any 1947; o *The*

³ cf. ARGENTE, Joan A., *Debat sobre la normalització lingüística*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1991, p. 18.

⁴ *Ibidem*.

New Yorker, present des de 1925. L'objectiu és ben clar: oferir en català la informació mundialment més transcendent. Només fent del català una llengua en la qual s'explicaren els esdeveniments d'àmbit internacional que interessaven al món sencer es podia assolir una seriositat que apropava el català a la normalitat, aplicant la llengua a tots els àmbits possibles i no quedant marginada a qüestions estrictament internes, que afectaven només la societat catalanoparlant.

A banda de la qüestió de l'aspiració a ser normal, hem identificat, arran la lectura dels primers mil números d'*El Temps*, una sèrie de conceptes que van totalment lligats a una possible definició del setmanari. Identificant la seua línia editorial, podem considerar que *El Temps* també està lligat a aquest altres conceptes.

- Catalanisme. Segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, «moviment que defensa el reconeixement de la personalitat política de Catalunya o dels Països Catalans». Trobem una definició àmplia que pot incloure des d'una perspectiva política autonomista fins a una tendència independentista. En tot cas, *El Temps* sempre va defensar la singularitat política i cultural dels Països Catalans des de distintes perspectives i, per tant, aquest tret és el més característic del setmanari que estudiem. Cal incidir també que podem distingir, fonamentalment, dues vessants del catalanisme: la política i la cultural⁵. I *El Temps* va apostar per les dues.
- Nacionalisme. Segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, «ideologia i moviment que reivindica l'organització política independent d'una nació». Una vegada més, l'IEC deixa les portes obertes a distintes interpretacions. Aquesta gamma de possibilitats deriva de l'amplitud del terme, que pot ser interpretat en un marc limitat en què es destaquen els trets diferencials d'una nació sense la necessitat que aquesta esdevinga en un estat propi i respectant-ne les estructures presents; o tot just el contrari, amb l'anhel d'esdevenir en estat. Referents en la teorització d'aquest terme, com Ernest Renan, assumien fins i tot que una nació no havia de ser tal per una sèrie de trets comuns com la llengua, sinó que incidia en l'aspecte de la voluntat⁶. En aquest sentit, *El Temps* era clarament nacionalista: apostava per la realitat dels Països Catalans com a nació –des del seu reconeixement com a entitat cultural singular fins a aquells que defensaven la independència d'aquest territori amb totes les seues conseqüències polítiques– i reconeixia en la voluntat popular una eina decisiva per a dur a terme aquest reconeixement. *El Temps* contribuïa a reforçar la convicció popular favorable al reconeixement dels Països Catalans en tots els àmbits possibles.

⁵ cf. RODÓ, Jordi., «El catalanisme i la terra: una aproximació fonamental», en *Via. Valors, idees, actituds: revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol*, núm. 6, 2008, p. 201.

⁶ «Hay en el hombre algo superior a la lengua: es la voluntad. La voluntad de Suiza de estar unida, a pesar de la variedad de esos idiomas, es un hecho mucho más importante que una semejanza de lenguaje obtenida a menudo a través de vejaciones». <http://enp4.unam.mx/amc/libro_munioz_cota/libro/cap4/lec01_renanqueesunanacion.pdf>. Universidad Nacional Autónoma de México. Ernest Renan exposà la seua idea de nació en una conferència a la Universitat de la Sorbona, París, l'11 de Març de 1882. Consulta: [12/V/2016].

- Pacifisme. Segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, «doctrina o moviment que aspira a la pau, a suprimir la guerra com a mitjà de resoldre els conflictes». En aquesta ocasió, contextualitzant aquest concepte aplicat al setmanari *El Temps*, trobem a faltar una altra definició de caire més social del pacifisme. És evident que el terme pacifisme suggereix, en primer lloc, l'absència de guerra. En aquest sentit, *El Temps* sempre es va posicionar contrari a tota mena de conflictes armats. No va ser, però, aquesta l'actitud que més destaca del setmanari en aquest context. Comprovarem en el treball que *El Temps* es va pronunciar molt clarament sobre la manera més adequada, segons la revista, de resoldre els conflictes. I el setmanari sempre oferia solucions que anaven dirigides a establir la pau de la manera més efectiva possible, tractant d'evitar morts i condemnant actituds visceralment que, segons *El Temps*, no tenien en compte les conseqüències posteriors. Els exemples més clars foren els conflictes del País Basc i el que es va iniciar arran dels atacs contra els EUA l'11 de setembre de 2001. L'objectiu d'*El Temps* era establir la pau i evitar conflictes bèl·lics. Tot i que aquest pacifisme també s'exigia, des del setmanari, en l'àmbit social. *El Temps* aspirava, com comprovarem, a construir una societat en la qual les diferències socials foren reduïdes tant com fóra possible. I protestava quan considerava que algun govern treballava en la direcció contrària. *El Temps* n'era conscient que, a banda del pacifisme que naix de l'oposició al militarisme, també hi ha un pacifisme que lluita contra les causes socials que generen violència⁷.
- Pluralisme. Segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, «doctrina política que defensa el respecte a les tendències diferents que es donen en una societat o organització». Aquesta definició s'ajusta perfectament a la naturalesa d'*El Temps*. El setmanari mostrava tota mena d'opinions en les seues pàgines. Dins del catalanisme, trobàvem des de les tendències més autonomistes fins als corrents més separatistes. Quant a partits polítics, hi van escriure polítics de totes les formacions. I quant a conflictes internacionals, oferia les visions contrastades de les parts implicades. Per garantir-ne la normalitat a la qual aspirava, *El Temps* es mostrava plural per oferir en català totes les visions possibles sobre un esdeveniment amb l'objectiu de «reflectir la diversitat de situacions que caracteritzen la realitat social i política»⁸.
- Sobiranisme. Segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, sobirania és la «qualitat del poder polític d'un estat o d'un organisme que no és sotmès a cap altre poder». *El Temps* sempre es va mostrar partidari d'aquesta capacitat, en ocasions expressada en les seues mateixes pàgines com a “dret

⁷ cf. PRAT, Enric., *Pensamiento pacifista*, Barcelona, Icaria, 2004, p. 50. Part escrita per José Luis Gordillo.

⁸ MIGUEL DE BUSTOS, Juan Carlos., «Sobre pluralismo y diversidad», en *ZER: Revista de Estudios de Comunicación, Komunikazio ikasketen aldizkaria*, núm. 16, 2004, p. 1.

d'autodeterminació". Significava, en definitiva, la defensa ferma del fet que una entitat nacional –amb estructures polítiques oficials o sense– devia exercir el sobiranisme en cas que la seua població així ho demanara. El sobiranisme no havia de ser necessàriament independentista: responia només a la llibertat d'expressió d'un poble a l'hora de triar el seu model polític preferit, decidint aquest model de manera unilateral. I aquest model pot ser, o no, el de la independència política, si bé el principal argument compartit pels sobiranistes és el del dret d'autodeterminació. El resultat de l'exercici d'aquest dret, però, és una altra qüestió⁹.

- Socialdemocràcia. Segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, «tendència dins del moviment socialista internacional caracteritzada per la renúncia a les teories marxistes i per una pràctica política de tipus moderat i reformista». Aquest reformisme aniria dirigit a la intervenció estatal en una economia de lliure mercat per regular les diferències socials derivades d'aquest sistema, fonamentalment¹⁰. *El Temps* mai no acceptà els corrents més estrictament marxistes que apostaven per l'abolició del capitalisme: donà suport a aquest sistema de lliure mercat, amb els matisos necessaris dirigits a pal·liar les discriminacions que el capitalisme podia generar. Tot i així, en matèria econòmica, com en totes les qüestions, *El Temps* també es va mostrar plural i va reflectir tota mena d'opinions i tendències.

En totes aquestes qüestions aprofundirem més durant tot el treball, que les analitzarà profundament a partir de la lectura dels mil primers números d'*El Temps*. Prèviament hem volgut, però, aclarir una sèrie de conceptes que trobem fonamentals per entendre el setmanari en el seu context, en les seues intencions i en la seua línia editorial.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

1.2.- Hipòtesi

Aquest treball parteix de la hipòtesi de voler analitzar la línia editorial nacionalista del setmanari *El Temps* i la seua contribució a la normalització del catalanisme i tots els vessants que se'n deriven.

Com anirem comprovant al llarg del treball, *El Temps* és un setmanari de tendència editorial catalanista que, més enllà de situar-se a favor o en contra de determinants polítics, el que fa és contribuir a la normalitat dels Països Catalans i afavorir totes aquelles persones, entitats, organismes i institucions que caminen en aquesta direcció normalitzadora.

⁹ cf. STRAEHLE PORRAS, Edgar., «Soberanismo: entre la soberanía y la independencia», en *Astrolabio: revista internacional de filosofía*, núm. 15, 2013, p. 215.

¹⁰ OBREGÓN VALVERDE, Enrique., *Abc de la socialdemocracia: pensamiento mínimo dosificado*, Costa Rica, EUNED, 2005, pp. 233 i 234.

Aquesta contribució la fa des de tots els àmbits. El principal, el periodístic, ja que estem parlant d'un setmanari d'interès general, és a dir, d'un mitjà de comunicació. Partint d'aquesta base, al llarg del treball justifiquem com *El Temps* contribueix a aquesta normalització a través de la seua línia editorial catalanista. La voluntat de construir un país normal no només es basa en uns anhels de reconeixement polític o de reconeixement internacional dels Països Catalans i els seus trets d'identitat. Aquesta voluntat és mostrada a l'hora de defensar la integració del català en tots els àmbits possibles, des dels més influents socialment fins als més extravagants.

No només volem referir-nos a la integració del català com a llengua: també al reconeixement de totes aquelles entitats que puguen contribuir a la identificació de Catalunya i dels Països Catalans en l'àmbit mundial.

En aquest sentit, *El Temps* exerceix una constant mostra de suport a tots aquells projectes que estan dirigits a aquest objectiu. Un exemple és el de la creació de nous mitjans de comunicació, malgrat que aquests oferien una competència que podia fer perillar la continuïtat del setmanari. El setmanari que estudiem sempre va celebrar l'aparició de nous mitjans fets íntegrament en català, considerant que la competència reforçava l'objectiu que perseguia *El Temps*: apropar-se a la normalitat. Per això, totes les iniciatives en aquest sentit eren saludades, malgrat que moltes d'aquestes es quedaren només en l'intent, tal com comprovarem.

A banda d'iniciatives periodístiques, tota mena de projectes culturals en català – cinema, música, literatura– eren, evidentment, rebudes amb entusiasme per part d'*El Temps*, que s'implicà també de manera protagonista en la celebració d'esdeveniments culturals que havien de servir per reforçar els vincles entre els territoris dels Països Catalans. En aquest sentit, l'exemple més clar és la celebració del cinquè centenari de la publicació del *Tirant lo blanch*, que *El Temps* commemorà amb una sèrie de suplementos publicats durant 1991.

El Temps va oferir mostres de voluntat per construir un país normal, fins i tot, donant suport a iniciatives gastronòmiques que tenien per espai territorial els Països Catalans i fins i tot va celebrar el primer doblatge al català d'un film pornogràfic. Era l'any 1999. Aquella portada parlava de «la normalització»¹¹.

Llavors, per construir un país normal calia, a banda de la voluntat, l'habilitat per saber estar constantment present en tots els àmbits possibles i trobar el moment oportú per introduir el català o els Països Catalans en tots els àmbits: des de les seleccions esportives fins al doblatge dels films. Des de la traducció de llibres fins a la traducció d'articles de premsa internacional amb transcendència mundial. De l'àmbit polític més local al més influent. Des d'una entrevista a una persona anònima fins al reportatge d'un canvi polític als Estats Units d'Amèrica. En català s'havia de tractar tot i el català havia d'estar present en tot si es volia perseguir la voluntat de construir un país normal.

¹¹ *El Temps*, núm. 806, 23-29/XI/1999, portada.

Hem tractat molt especialment la política, pel fet que aquesta part és la que més ens ajuda a demostrar la nostra hipòtesi. La postura d'*El Temps* envers els partits polítics durant els mil primers números del setmanari, entre abril de 1984 i agost de 2003, és d'allò més variada i plural. Trobem suports i atacs indistintament, segons les èpoques i els contextos determinats. No eren les sigles d'un partit polític allò que incitava a *El Temps* a defensar o atacar certes personalitats: eren els seus actes, les seues actituds, els seus fets, allò que determinaven el suport o el rebuig del setmanari.

En aquest sentit, trobem exemples d'allò més curiosos. Comprovarem que en un principi, Jordi Pujol va comptar amb un suport important del setmanari, si bé més endavant va començar a comptar amb crítiques importants derivades, segons el setmanari, d'un desgast de la seua política nacionalista, especialment arran de dos pactes de governabilitat consecutius amb el Partit Popular: el primer, l'any 1996, per facilitar la investidura de José María Aznar com a president del govern espanyol; i el segon, l'any 1999, quan el PP feia el mateix amb Jordi Pujol al Parlament de Catalunya. Especialment aquest segon esdeveniment motivà un canvi d'identificació en el setmanari, que considerà que Convergència i Unió havia esgotat el seu projecte polític i, en conseqüència, s'havia esgotat el seu nacionalisme.

Troblem un exemple oposat. Cristòfol Soler, del Partit Popular, fou president de les Illes Balears durant menys d'un any, entre 1995 i 1996, i comptà amb el suport del setmanari pel fet de contribuir, segons *El Temps*, a la potenciació del català i al reconeixement seriós de la llengua sota el seu mandat en la màxima institució illenca.

Ningú no quedava eliminat, per sistema, de contribuir a la normalització: tots aquells i aquelles que semblaven caminar en aquesta direcció comptaven amb el suport del setmanari. Un suport que fins i tot va rebre Francisco Camps, l'any 2003, quan va guanyar les eleccions al País Valencià i semblava voler contribuir a aquesta normalitat, segons *El Temps*. Llavors, la contribució del setmanari a la normalitat del català i dels Països Catalans, tal com comprovarem, és indiscutible i es basava en una sèrie de mínims als quals la revista mai no va renunciar:

- La unitat del català com a llengua comuna de tots els països de parla catalana. *El Temps* mai no va tolerar cap mena de secessionisme lingüístic: el blaverisme i el gonellisme foren condemnats i ridiculitzats per part del setmanari, que es basà en el criteri científic a l'hora de defensar la unitat del català i sempre va donar suport a totes les iniciatives polítiques que garantiren aquesta unitat: l'homologació de títols de valencià per als ciutadans procedents de les Illes Balears i del Principat de Catalunya l'any 1994, les aparentment serioses intencions de Francisco Camps a l'hora de voler contribuir a l'impuls del català al País Valencià a inicis del seu mandat l'any 2003 o les polítiques de l'esmentat Cristòfol Soler a les Illes Balears.
- El reconeixement institucional o simbòlic de tot allò que contribuïra a impulsar o garantir la normalitat de la llengua catalana o la identificació dels trets que uneixen els territoris dels Països Catalans. Les iniciatives populars i

polítiques en aquest sentit també eren saludades per *El Temps*. Un exemple clar és el desig d'oficialitzar les seleccions esportives catalanes. Fins i to, projectes com el de l'EURAM, de caire econòmic, que servien per a estructurar econòmicament els Països Catalans, servien per a reforçar els vincles entre aquests territoris i, per tant, contribuïen a aquesta normalització per la qual sempre treballà *El Temps*.

- I el respecte a totes les tendències polítiques que, amb les seues respectives particularitats, caminaren en la direcció de consolidar la normalització del català com a llengua i dels Països Catalans com a territori de diversos trets comuns. Des de les postures més conservadores i autonomistes fins a les més independentistes i utòpiques, produint-se de manera quasi constant els debats entre totes aquestes alternatives, sempre des del respecte i des del reconeixement que tot debat dirigit a definir adequadament els objectius del catalanisme havia de ser saludat i referenciat en el setmanari *El Temps*.

El Temps, setmanari catalanista i plural, va tractar de contribuir tant com va poder a la normalització del catalanisme, de la llengua catalana i del reconeixement dels trets comuns dels distints territoris dels Països Catalans. Com va contribuir a aquesta tasca de normalització és la hipòtesi que plantegem en aquest treball, que analitzarà els mil primers números d'*El Temps* i prestarà especial atenció la seua tendència política i a tots aquells elements que puguen detectar la tasca del setmanari en favor de la normalització del catalanisme en el seu àmbit lingüístic, polític, cultural, social, econòmic i internacional.

1.3.- Metodologia

Per demostrar tot allò que hem exposat i que exposarem al llarg del treball, emprarem diversos materials bibliogràfics de naturalesa acadèmica, fonts documentals, periodístiques i recursos audiovisuals que ens ajuden a contextualitzar tot el treball exposat i a reforçar la nostra hipòtesi de comprovar com *El Temps* va contribuir a la normalització del catalanisme, de la llengua catalana i dels Països Catalans com a territori amb una sèrie de trets comuns.

Els principals materials consultats, evidentment, són els mil primers números d'*El Temps*, que és la base sobre la qual s'elabora aquesta tesi doctoral. A partir d'aquests mil primers números, ens ajudem de material acadèmic, principalment de llibres i d'articles en revistes científiques que ens serviran com a material bibliogràfic que validarà la nostra hipòtesi.

Aquest material serà consultat per contrastar, contextualitzar i validar els nostres arguments. Hem considerat fonamental contextualitzar tant les paraules dels articles, notícies, reportatges, entrevistes i cròniques publicades en *El Temps*, per tal d'ubicar els

lectors i lectores del treball en el context i fer-ne més fàcil la comprensió i la identificació temporal dels temes tractats. També hem contextualitzat les nostres paraules amb llibres i articles acadèmics que demostren la hipòtesi del treball. Tota opinió personal serà assenyalada amb un peu de pàgina que indicarà que dit argument es tracta d'una valoració, si bé hem tractat de no caure en cap subjectivitat gratuïta ni aliena al nostre propòsit i que no estiga suficientment documentada en aquest treball com per ser exposada.

A aquest material acadèmic afegim la visualització d'elements multimèdia, també de naturalesa acadèmica, que en molts casos ens han ajudat també a validar les nostres hipòtesis. Les fonts periodístiques també són fonamentals: ens n'hem ajudat per contextualitzar els textos periodístics emprats per reforçar les nostres hipòtesis. Totes aquelles referències d'*El Temps* a uns altres mitjans de comunicació han sigut també considerades per a contrastar i comprovar de primera mà què era allò del que parlava *El Temps* en un moment determinat. En aquest sentit, han sigut constants les consultes al diari valencià *Las Provincias* i al d'àmbit estatal *Abc*, mitjans amb els quals *El Temps* mantenia una discrepància considerable que provocava la cita constant a aquests periòdics com a exemples d'ideologia distant.

El País és també constantment consultat en aquest treball per a contextualitzar i comparar tots aquells esdeveniments noticiables que anunciava *El Temps*. L'objectiu: que no només *El Temps* ens servisca com a font per a explicar tot allò que ocorria al món entre abril de 1984 i agost de 2003. Hem volgut també contrastar les versions d'*El Temps* amb les d'altres periòdics i en aquest sentit, *El País* serà una referència de consulta constant per tal de comparar informacions i facilitar un major context als lectors i lectores d'aquest treball. Consultarem molts més mitjans de comunicació, si bé els tres esmentats són als que més hem acudit. Els dos primers, perquè *El Temps* els cita constantment. I *El País*, per la gran transcendència mediàtica i per la facilitat de la seua pàgina web a l'hora de consultar qualsevol esdeveniment del passat, que trobem fàcilment en la seua hemeroteca. Tota font periodística o hemerogràfica està indicada amb el nom del mitjà del qual s'ha tret, la data de publicació, el número de pàgina – quan la notícia s'ha consultat en paper, no *online*–, el titular i el nom de qui la signa. En cas de no figurar cap signatura personal, també ho assenyalarem.

En alguns casos, alguns llocs web de blocs transcendents –com l'oficial d'algun polític– o alguns altres espais d'institucions oficials ens ajudaran també a contextualitzar i a referenciar les nostres hipòtesis. Aquests espais seran principalment els oficials de la Generalitat Valenciana, la Generalitat de Catalunya i el Govern Balear, si bé també comptem amb webs del Govern d'Espanya i alguns altres llocs oficials que ens ajuden a referenciar tot allò que volem: des de lleis, decrets, propostes o debats parlamentaris fins a resultats electorals en comicis municipals, autonòmics, estatals o europeus. En aquest sentit, també ens hem ajudat d'algun web no oficial però de validesa acadèmicament contrastada per esmentar certs resultats electorals als quals no hem pogut acudir des d'altres portals oficials. La llista de tots els llibres, articles acadèmics, fonts periodístiques i webs estudiats es podrà consultar al llarg d'aquest

treball en el capítol de bibliografia i fonts. Per no allargar el treball i redundar encara més, hem decidit incloure, en l'apartat de fonts, la pàgina principal de cada lloc web consultat, per no allargar el treball amb una llista que es pot llegir al llarg del treball, ja que cada referència consultada d'una altra font periodística és consultada en el moment oportú. Per això, en l'apartat de fonts, hem afegit el portal central dels webs consultats i no una llarga i redundant llista d'enllaços de notícies. Tota consulta online va acompanyada de la data de consulta.

Alguns dels llocs web consultats són enciclopèdies de validesa acadèmica que ens han ajudat a contextualitzar, sobretot, personatges i entitats que s'esmenten en aquest treball a través de les pàgines del setmanari *El Temps*. La llista d'aquestes enciclopèdies *online* també apareix en l'apartat de fonts.

Per agilitzar el nostre treball i evitar l'augment dels peus de pàgina, constants i alhora inevitables, hem elaborat un glossari en el qual apareixen totes aquelles persones, entitats, organismes, partits, etc. que són esmentats d'una manera reiterada en el treball. Aquest glossari no compta amb peus de pàgina, si bé tota la informació consultada per accedir a les dades exposades està en les llistes del capítol de bibliografia i fonts. En algunes ocasions, malgrat aparèixer en l'esmentat glossari, referenciem amb peu de pàgina algun dels personatges o entitats tractades en aquell capítol selecte. Si ho hem fet és perquè hem considerat oportú insistir en alguna idea o en alguna qüestió fonamental per a reforçar les nostres hipòtesis.

En definitiva, hem referenciat tots aquells afers que va tractar *El Temps* durant els primers mil números que ens ajuden a validar la nostra hipòtesi de la tasca del setmanari a l'hora de contribuir a la normalització del catalanisme, dels trets comuns dels Països Catalans i també particularment de la llengua catalana. Partint de la base que tota referència en un treball acadèmic és poca, hem considerat que l'excés de referències sempre serà més vàlid que la seua escassetat, raó per la qual hem emprat tot el material que hem considerat necessari, especialment llibres i articles acadèmics i fonts periodístiques i documentals.

Cal afegir-hi una última qüestió. La nostra hipòtesi se centra en la tasca d'*El Temps* per a contribuir a la voluntat de construir un país –o, millor dit, uns Països Catalans– normals en tots els aspectes possibles. Per a validar la nostra hipòtesi, hem estudiat, sobretot, la tendència política i editorial del setmanari, analitzant les seues perspectives envers els partits polítics, els personatges polítics, les entitats polítiques i els esdeveniments i contextos polítics entre abril de 1984 i agost de 2003. No ens hem centrat exclusivament en això, si bé hi hem donat una especial importància per considerar que és el polític l'àmbit que més ens pot ajudar a validar la nostra hipòtesi. En aquest sentit, cal indicar que ens centrarem en tot allò que ens ajude a detectar les proves i les evidències d'*El Temps* a l'hora de mostrar la seua voluntat de construir un país normal.

Per això, qüestions de referència com l'estudi personal dels redactors d'*El Temps*, qüestions numeràries –vendes, preus, balanços econòmics d'Edicions del País

Valencià S.A., empresa editoria del setmanari, etc.—, temes que no estan directament relacionats amb la tasca del setmanari per contribuir a la normalitat del país i altres qüestions interessants han estat apartades per a possibles estudis posteriors. El treball és llarg i volíem centrar-nos exclusivament en allò que hem considerat fonamental per validar la nostra hipòtesi, que és detectar la voluntat d'*El Temps* de construir un país normal. En aquest sentit, i a través també de referències en altres mitjans de comunicació i anècdotes de polítics i governs relacionades amb el nostre setmanari hem detectat també la influència d'aquest setmanari en la societat dels Països Catalans que és, en definitiva, la que tracta de vertebrar *El Temps* des de l'àmbit periodístic i comunicatiu.

Per afegir més context, hem dedicat capítols a analitzar la posició d'*El Temps* dins de la història de la premsa en català al País Valencià; i també la història del mateix setmanari, a través dels testimonis d'alguns dels seus fundadors i sempre, com no podia ser d'una altra forma, amb tota l'ajuda necessària de bibliografia acadèmica i fonts periodístiques i documentals que ens ajuden a validar i contextualitzar la nostra hipòtesi: com va actuar *El Temps*, des de les seues possibilitats, per construir un país normal.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

2.- LA CREACIÓ D'UN MITJÀ NACIONALISTA EDITAT AL PAÍS VALENCIÀ

Aquest capítol ha estat redactat a partir de tres entrevistes. Una, al fundador i editor d'*El Temps*, Eliseu Climent¹², que ens va rebre el 30 d'octubre de 2015 al seu despatx de l'edifici Octubre¹³, a València ciutat, un dia abans de la XLIV edició dels Premis Octubre¹⁴ que entrega l'editorial 3i4¹⁵ que ell mateix va fundar i que actualment dirigeix la seua filla, Laia Climent¹⁶. Vam fer una altra entrevista a Joan F. Mira¹⁷, principal columnista¹⁸ del setmanari i un dels principals impulsors, tal com ens explica en l'entrevista, que fou realitzada el 27 de novembre de 2015 a Alacant. El dia anterior havia impartit una conferència a la seu universitària del carrer Ramón y Cajal d'Alacant sobre «El sol i les esferes celestials: camins de llum de Dante al paradís»¹⁹, tal com indicava el títol de l'acte. I la darrera, a Francesc Pérez i Moragon²⁰, primer director d'*El Temps*, que ens va rebre el 24 de novembre de 2015 a la Universitat de València, on exerceix de professor de filologia catalana.

Tots aquests personatges ens han proporcionat una sèrie d'informacions que destaquem en aquest capítol per descriure com va ser ideat el projecte de la revista *El Temps*, les anècdotes més representatives durant la seua fundació i també el context

¹² Eliseu Climent i Corberà (Llombai, 1940), és un destacat promotor cultural valencià. Empresari editorial de llarga trajectòria, ha estat un dels personatges que més ha treballat pel català al País Valencià. L'exemple perfecte és, precisament, la revista *El Temps*, feta en català, des de València i per als Països Catalans.

¹³ L'Octubre Centre de Cultura Contemporània (OCCC) és un edifici que va obrir l'any 2006 impulsat per Acció Cultural del País Valencià i per la Institució Cívica i de Pensament Joan Fuster. Ubicat on es trobava l'edifici 'El Siglo', l'Octubre acull debats, conferències, classes i activitats culturals de tota mena, a més de tenir la seua pròpia llibreria, el seu propi bar i també la redacció valenciana del setmanari *El Temps*, entre altres moltes coses. Font: <<http://www.octubre.cat/>>. Octubre Centre de Cultura Contemporània. Consulta: [29/IV/2016].

¹⁴ Certàmens literaris convocats anualment per l'editorial 3i4 des de 1973. Eliseu Climent, editor d'*El Temps*, és fundador de l'editorial 3i4.

¹⁵ Fundada l'any 1968 per Eliseu Climent i Rosa Raga Gil. <<http://www.tresiquatre.cat/3i4/editorial/>>. Edicions 3i4. Consulta: [29/IV/2016].

¹⁶ Laia Climent Raga (València, 1971). Professora de filologia catalana a la Universitat Jaume I de Castelló. Durant els mil primers números d'*El Temps*, Laia Climent va signar un total de 81 pàgines, totes entre 1995 i 2001.

¹⁷ Joan Francesc Mira i Casterà (València, 1939). Assagista, escriptor i professor valencià, és catedràtic de grec i un dels grans intel·lectuals del valencianisme.

¹⁸ Durant els mil primers números d'*El Temps*, Joan F. Mira va signar un total de 985 pàgines, i va ser protagonista de diverses columnes del setmanari que comptaven amb el prestigi de la seua signatura. Aquestes columnes eren 'Punt de Mira', (números 19-95); 'Galeria', secció compartida (números 147-191); més endavant signa la també compartida secció 'Contrapunt' (números 204-381) i, finalment, 'El temps que corre', publicada ininterrompudament des del número 489 en *El Temps*.

¹⁹ Font: <<http://web.ua.es/va/actualidad-universitaria/2015/novembre2015/novembre2015-23-30/el-premi-nacional-de-traduccio-joan-francesc-mira-impartira-la-conferencia-el-sol-i-les-esferes-celestials-camins-de-llum-de-dante-al-paradis.html>>. Universitat d'Alacant. Consulta: [29/IV/2016].

²⁰ Algemesi, 1948. Historiador, escriptor i filòleg. Ha exercit diversos càrrecs d'àmbit acadèmic i ha escrit alguns llibres biogràfics i relacionats amb l'àmbit cultural i històric del País Valencià. Fou el primer director d'*El Temps*, càrrec que exercí fins al número 94. Signà un total de 157 pàgines en el setmanari des de la seua fundació fins a l'any 1986.

biogràfic dels seus impulsors, per entendre de la millor manera possible com va eixir endavant el setmanari que ocupa aquest estudi.

2.1.- El compromís d'una generació

El Temps és el resultat perenne d'una generació que va coincidir en un entorn de reivindicació i de recuperació nacional. En plena dictadura franquista, la Universitat de València era testimoni del desenvolupament d'un grup d'estudiants que lligaven la seua lluita contra la dictadura a un element imprescindible d'aquella causa: la recuperació nacional. València, derrotada durant la guerra civil i ocupada per les tropes franquistes²¹, esdevenia una ciutat espanyola més, amb els seus trets característics folklòrics, potser les úniques particularitats que la dictadura veia amb bons ulls²², zelosa d'una unitat nacional que era una de les seues principals raons de ser²³.

Els fills de la postguerra creixien amb una educació clarament polititzada, que transmetia els valors del règim amb l'objectiu d'assegurar-se que els seus xiquets creixerien donant suport a aquests valors. Eliseu Climent entrà als jesuïtes de València amb set anys, procedent d'una família de fabricants de begudes de Llombai –Ribera Alta–, i ens comenta que ja va patir el conflicte lingüístic a l'escola. «Amb deu anys vaig demanar no fer els exàmens en castellà. Per sort, molts dels jesuïtes procedien de Tarragona i no em van tirar del col·legi. No és que foren catalanistes, però supose que tindrien més sensibilitat». Climent continua explicant-nos que «des de llavors vaig viure una situació incòmoda. No entenia per què aquesta llengua, que era la meua, havia d'estar proscriu. Tenia un cert sentit de subversió».

D'altra banda, Joan F. Mira i Francesc Pérez i Moragon entraren als escolapis de València. Els seus testimonis escolars són més favorables que el de Climent. Moragon, nascut accidentalment a Algemesí, també a la Ribera Alta –els seus pares eren valencians de ciutat, tal com ell es considera, i en aquell moment son pare dirigia la sucursal d'un banc d'aquell poble– va ser educat a l'escola i a casa en castellà, motiu pel qual no va haver de viure aquell conflicte prematur que sí que va experimentar Climent. Els primers trets de consciència els va adquirir durant el batxillerat. «Recorde que anava als pobles amb els Boy Scout i la gent parlava en valencià. No entenia per

²¹ Ocupació que es va fer efectiva entre el 29 i el 30 de març de 1939. cf. GABARDA, Vicent., *Els afusellaments al País Valencià (1938-1956)*, Universitat de València, 2007, p. 43.

²² Un folklore format per diverses particularitats que al mateix temps contribuïen a reforçar la idea d'una Espanya unida. Aquestes particularitats, és clar, no anaven més enllà dels balls, la música i qüestions que de cap manera havien de comprometre aquella unitat. cf. ORTIZ GARCÍA, Carmen., «Folclore, tipismo y política. Los trajes regionales de la Sección Femenina de Falange», en *Gazeta de Antropología*, núm. 28, 3, 2012.

²³ cf. ORTIZ GARCÍA, Carmen., «Folclore, tipismo y política. Los trajes regionales de la Sección Femenina de Falange», en *Gazeta de Antropología*, núm. 28, 3, 2012.

què jo havia de parlar en castellà, i vaig aprendre valencià per voluntat pròpia, al mateix temps que començava a interessar-me per qüestions polítiques».

Joan F. Mira, natural del barri valencià de la Torre, procedia d'una família peculiar: «Mon pare treballava en les contribucions, allò que ara diem Hisenda, però al mateix temps tenia una granja. Li agradaven molt els animals i la terra». Sobre els escolapis, ens diu que «a banda dels càstigs, bufetades, etc., era una educació que no només no m'ha creat cap trauma, sinó que també m'ha servit per tindre un fonament de serenitat i disciplina del treball». Mira va patir la desgràcia de perdre son pare quan només tenia catorze anys, un fet que, segons ell, sí que el va traumatitzar. «En aquell moment, els capellans de l'escola em van arreplegar com un pardalet que cau del niu i vaig estar en el noviciat uns anys estudiant amb els escolapis. Vaig estar en un monestir de Navarra i d'allí, com que era espavilat i estudiós, m'enviaren a Roma, que és l'Oxford de les universitats de l'església que porten els grans savis jesuïtes».

Mira continua contant-nos que quan torna de Roma, a principis dels seixanta, arribava a València «mig preparat. Allà havia conegut alguns capellans que eren catalans i també algun basc. Per una casualitat, vaig conèixer l'Alfons Cucó, que fou el meu gran amic. També vaig coincidir amb l'Eliseu Climent, el Vicent Àlvarez i tot aquell grupet que s'estava formant a la universitat». Joan F. Mira insisteix en la idea que, abans de conèixer Joan Fuster, aquell grup ja estava ideològicament format: «un dia, l'Alfons Cucó em diu que hi ha un escriptor que es diu Fuster. Nosaltres, com a grup, ja estàvem organitzats, ja funcionàvem. Després, fundàrem el Partit Socialista Valencià²⁴ amb el Josep-Vicent Marquès²⁵ i tot allò».

Climent, que estudià dret, ens descriu encara més aquell context. «A principis dels seixanta, la Universitat de València era una universitat totalment grisa en un país vençut. Sí que hi havia, però, tres professors que contrarestaven aquest color: el llatí mallorquí Miquel Dolç²⁶; l'arqueòleg Miquel Tarradell²⁷; i l'historiador Joan Reglà²⁸».

²⁴ El PSV, fundat l'any 1962, era una mena de braç polític de les idees de Joan Fuster. cf. CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d'Alacant, 2012, p. 521.

²⁵ Josep-Vicent Marquès i González (València, 1943-2008). Escriptor i sociòleg, després de formar part del PSV va fundar l'efímera Germania Socialista. Marquès es va mostrar sempre partidari tant del nacionalisme valencià com d'unes idees d'esquerra, de l'ecologisme i del feminisme, tal com testimonia constantment en el seu assaig *Tots els colors del roig*, València, Edicions 3i4, 1997. Marquès també va col·laborar en *El Temps* mitjançant la seua secció 'Llunària' (números 13-58) i també la secció compartida 'Enquesta' (números 147-191). Durant els mil primers números d'*El Temps*, Marquès va signar un total de 116 pàgines.

²⁶ Miquel Dolç i Dolç (Santa Maria del Camí, 1912-1994). Poeta, assagista i llatí mallorquí. Fou degà de la facultat de filosofia i lletres de la Universitat de València entre 1965 i 1968.

²⁷ Miquel Tarradell i Mateu (Barcelona, 1920-1995). Arqueòleg i historiador, fou catedràtic d'arqueologia de la facultat de lletres de València.

²⁸ Joan Reglà i Campistol (Bàscara, Alt Empordà, 1917-1973). Historiador català, catedràtic a la Universitat de València.

«Era una universitat molt petita. Entre tots els cursos de dret n'èrem dos-cents. Sí que hi hagué una incorporació molt important, Sanchis Guarner²⁹, que torna de l'exili. Havia estat comandant de l'exèrcit roig i pogué tornar ací. Aparegué també un xicot, Joan Fuster, advocat, fill de carlins. Son pare fabricava sants, i anava a un despatx prop de la universitat, al carrer Pasqual i Genís, un despatx d'advocats carlins. Fuster no els aguantava. Cap a la una venia a la universitat i jo crec que van ser els millors cursos que vam fer mai. Ens reuníem amb ell. Teníem vint anys i ell quaranta i ens aportava tota la cultura europea: Simone de Beauvoir³⁰, Jean-Paul Sartre³¹... Després apareixen el Vicent Andrés Estellés³², que era cap de redacció de *Las Provincias*; i un altre que era el futur Raimon³³, llavors encara el *Pele*. Vull dir, començava a haver-hi tot un entramat que culminà en un viatge que quinze nanos vàrem fer a Catalunya per fer un curset dins de Montserrat. Els professors eren Fuster, Josep Benet³⁴, Max Cahner... Fou una cosa excepcional. A partir d'aquell moment naix tot un moviment d'articulació no només al País Valencià, sinó també a la resta dels Països Catalans».

És llavors quan Climent ens parla de la seua militància política del moment, evidentment clandestina. Ens parla de la Mosca, Moviment Social Cristià de Catalunya³⁵, que formaven, ens diu, vuit o deu persones. Allò derivaria en el Partit Socialista Valencià, PSV, embrió del posterior PSPV³⁶, on va militar també Joan F. Mira. «Els diners els rebíem de sindicats alemanys a través de Pallach³⁷, membre del Moviment Socialista de Catalunya»³⁸. Ja a finals dels anys 60, Climent ens explica com van formar 10.000 mestres de català «quan no hi havia ni una escola». Llavors, deixà la militància, sense deixar de col·laborar amb el PSPV i el PSAN, «que tenien allò d'independència, socialisme, Països Catalans».

²⁹ Manuel Sanchis i Guarner (València, 1911-1981). Filòleg i historiador valencià, fou catedràtic a la Universitat de València i autor d'un nombre important d'obres que defensaven la catalanitat de la llengua dels valencians.

³⁰ París, 1908-1986. Escriptora francesa, destacà per les seues obres d'existencialisme filosòfic i pel seu compromís polític.

³¹ París, 1905-1980. Escriptor i filòsof francès, parella de Simone de Beauvoir. Fou també autor d'obres teatrals i mostrà un compromís polític important amb l'esquerra.

³² Vicent Andrés i Estellés (Burjassot, 1924-1993). Periodista i poeta valencià, és un dels poetes més populars en llengua catalana. Fou redactor en cap de *Las Provincias* entre 1958 i 1978. Font: <http://elpais.com/diario/1993/03/28/cultura/733273203_850215.html>. *El País*, 28/III/1993. «El escritor Vicent Andrés Estellés fallece en Valencia a los 68 años de edad». Notícia d'Adolf Beltran. Consulta: [2/V/2016].

³³ Ramon Pelegrero i Sanchis (Xàtiva, 1940). Cantautor valencià de gran popularitat, és un dels músics més coneguts en llengua catalana. Tingué especial transcendència durant l'última dècada del franquisme, tot i que la seua carrera musical s'allarga durant molts anys més.

³⁴ Josep Benet i Morell (Cervera, 1920-2008). Polític, historiador i advocat català. Format a l'escolania de Montserrat, des de molt jove milità en el nacionalisme polític català. Fou diputat al Parlament de Catalunya amb el PSUC entre 1980 i 1984.

³⁵ Per consultar la creació d'aquell partit, cf. MARQUÈS, Josep-Vicent., *Tots els colors del roig*, València, Edicions 3i4, 1997, pp. 44-47.

³⁶ Així ens ho explica Climent i així ho referencia també la pàgina web actual del PSPV. Font: <<http://pspvprovalencia.org/pspv-psoe-2/historia/>>. PSPV. Consulta: [2/V/2016].

³⁷ Josep Pallach i Carolà (Figueres, 1920-1977). Polític i pedagog. Exiliat després de la guerra civil, fou un membre destacat del socialisme català i fundà diversos partits. Fou professor a la Universitat Autònoma de Barcelona després de doctorar-se en ciències de l'educació.

³⁸ Partit polític fundat l'any 1945 en la clandestinitat i amb presència també a França i Mèxic gràcies als exiliats que el formaren. Es dividí l'any 1968.

El camí de Moragon fou distint. Després de començar Filosofia i Lletres a València, va deixar la carrera abans de l'any 70 i es traslladà a Madrid. Tornà l'any 1971 a València per començar a treballar, quan ja havia viscut i llegit en català. «Em vaig posar a treballar en un projecte incipient, que era la Gran Enciclopedia de la Región Valenciana³⁹. Jo tenia alguna idea del País Valencià i em van fer director de la redacció. Allí vaig estar fins a l'any 1974. Llavors conec Fuster, que era qui revisava tot allò que escrivíem a l'enciclopèdia. Jo el visitava una vegada per setmana a Sueca, i li duia a casa els articles perquè els revisara. Ell em corregia, em suggeria, em proposava coses i així funcionàvem. A través d'ell vaig conèixer Vicent Ventura⁴⁰, Josep Iborra⁴¹ i una sèrie de persones del seu cercle».

Moragon insisteix molt en la capacitat de treball de Fuster. «S'apuntava tot: els llibres que comprava amb número de registres; les cartes que enviava o que rebia, feia còpies de totes... Mantenia sempre una intel·ligència molt desperta. Era una persona molt cordial». Moragon va ser secretari de redacció de la revista *L'Espill*⁴² quan fuster n'era el director.

2.2.- El Temps que arriba

Eliseu Climent ens comenta, parafrasejant Fuster, que ja en la transició, durant els anteriors quinze anys «s'havia escrit més sobre el País Valencià que des de Jaume I fins aquell moment»⁴³. «Hi ha un moment a tot el país que qualla, com a mínim, a tenir a favor nostre la intel·lectualitat, la universitat i el carrer. I fins i tot els polítics. Aquell PSPV, amb Alfons Cucó, Josep Lluís Albiñana⁴⁴; el Partit Demòcrata Liberal⁴⁵, de Paco

³⁹ De dotze volums, publicada l'any 1973 i dirigida per Manuel Mas.

⁴⁰ Vicent Ventura i Beltran (Castelló de la Plana, 1924-1998). Periodista i polític, sempre formà part del valencianisme d'esquerra. Destacat columnista d'*El Temps* en els primers números, signà la secció 'Última', columna que tancava les edicions d'*El Temps* (números 0-97), entre els anys 1984 i 1986. En els mil primers números d'*El Temps*, Vicent Ventura va signar un total de 97 pàgines.

⁴¹ Josep Iborra i Martínez (Benissa, 1929-2011). Escriptor valencià, fou un dels grans representants de la recuperació lingüística del País Valencià. Formà part del Servei de Normalització Lingüística de la Universitat de València.

⁴² Revista cultural fundada per Joan Fuster l'any 1979, ara editada per Publicacions de la Universitat de València.

⁴³ El mateix Eliseu Climent ens diu que aquella frase la va citar Joan Fuster.

⁴⁴ Josep Lluís Albiñana i Olmos (València, 1943). Polític socialista, el 1978 fou designat president del Consell del País Valencià, i va dimitir un any després. Abandonà el PSOE l'any 2009. Membre del sector nacionalista del PSPV. Per consultar el seu propi testimoni sobre allò que va passar durant la transició i frustrà les aspiracions nacionalistes valencianes, cf. MUSEU DE LA UNIVERSITAT D'ALACANT, *Nosaltres: 30 anys de l'Estatut d'Autonomia*, Universitat d'Alacant, 2012, pp. 9-17.

⁴⁵ El Partit Demòcrata Liberal del País Valencià (PDLPV), integrat en la UCD, fou fundat i liderat per Francesc de Paula Burguera, que abandonaria la coalició centrista una vegada fou escollit diputat amb aquesta formació pel fet que la UCD a València començà a practicar l'anticatalanisme al País Valencià. El PDLPV, demòcrata i sensible a la qüestió nacionalista valenciana, fou marginat per la UCD. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009 pp. 166, 450 i 628.

Burguera; el Partit Comunista, que havia passat de les tesis estalinistes a les eurocomunistes amb nosaltres... Vivíem un moment important en el qual semblava que els valencians pujàvem al tren de la història després de tot allò que havíem perdut».

Tot seguit, Climent es lamenta de la derrota del nacionalisme valencià durant la transició. «Llavors, calia resoldre dos problemes des del punt de vista territorial: bascos i catalans. Res més. Mirant des de Madrid, el tema català no podia expandir-se fins a Alacant: això no es podia tolerar. Per tant, calia tallar com fóra les relacions, començant per tota aquella situació dramàtica de la llengua, la bandera⁴⁶... La lluita la vam perdre, evidentment. Perdem l'Estatut d'Autonomia, que l'acabaren fent bàsicament Abril Martorell⁴⁷ i Alfonso Guerra. Jo coneixia molt Guerra: havíem fet la mili junts a la mateixa tenda de campanya, a Ronda, Màlaga. I jo havia ajudat a muntar el PSV, mentre ell muntava el PSOE. Però acabarem xocant. Tot això fa que, malgrat la desfeta de la derrota de la Batalla de València, hi havia una base acadèmica i universitària de gent. S'havia guanyat un suport social important d'aquell projecte. Ciprià Ciscar fa la Llei d'Ús i d'Ensenyament en València⁴⁸ i és quan entra el català a l'escola. És llavors quan ens plantegem els mitjans de comunicació».

Climent ens diu que els principals mitjans de comunicació amb els quals pretenien vertebrar els Països Catalans eren *El Temps* i la TV3⁴⁹. «*El Temps* s'inclou en un moment d'eufòria, sobretot nacional, de tots els Països Catalans. Calia un mitjà de comunicació que ho articulara tot. Era una aventura total: no hi havia periodistes, ni diners, ni lectors. No n'hi havia res. Absolutament res. L'any 1983 férem la societat

⁴⁶ El projecte d'Estatut redactat a Benicàssim, que havia de ser l'oficial, era fruit del consens dels cinc representants parlamentaris. Dos eren de la UCD, altres dos del PSPV i un del PC. Es tractava d'arribar a un acord en relació a la denominació de la llengua, valenciana o catalana; el nom de l'autonomia, País o Regne de València; i el color de la bandera, amb franja blava o sense aquesta, deixant només les quatre barres, a més de tramitar l'estatut per la via de l'article 151 de la Constitució, per definir el país dels valencians com a territori històric. La UCD es va encarregar de tramitar l'estatut per altres vies a les Corts espanyoles i el resultat fou la denominació de Comunitat, la bandera amb franja blava coronada, la denominació de valencià per a la llengua i la tramitació de l'estatut per l'article 150.2 de la Constitució. És a dir, tot just el contrari a allò que aspirava el nacionalisme valencià. cf. MUSEU DE LA UNIVERSITAT D'ALACANT, *Nosaltres: 30 anys de l'Estatut d'Autonomia*, Universitat d'Alacant, 2012, pp. 18 i 19. Part escrita per José Miguel Santacreu Soler.

⁴⁷ Fernando Abril Martorell (Madrid, 1936-1998). Polític, president de la Diputació Provincial de Segòvia durant la dècada dels 60, ministre d'Agricultura durant el primer govern d'Adolfo Suárez i diputat al Congrés espanyol per la UCD, partit que dirigí des de la seua secció valenciana. Juntament amb Manuel Broseta, fou el gran impulsor de l'estratègia anticatalanista del partit durant la transició. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, p. 581.

⁴⁸ «La present Llei té per objecte genèric complimentar i desplegar allò que disposa l'article seté de l'Estatut d'Autonomia quan regula l'ús normal i oficial del valencià a tots els àmbits de la convivència social, així com el seu ensenyament. Per això, són objectius específics de la present Llei els següents: a) Fer efectiu els drets de tots els ciutadans a conèixer i usar el valencià. b) Protegir la seua recuperació i garantir l'ús normal i oficial. c) Regular els criteris d'aplicació del valencià a l'Administració, mitjans de comunicació social i ensenyament. d) Delimitar els territoris en els quals predomine l'ús del valencià i del castellà. e) Garantir, d'acord amb principis de gradualitat i voluntarietat, el coneixement i ús del valencià a tot l'àmbit territorial de la Comunitat». Font: <http://www.docv.gva.es/datos/1983/12/01/pdf/1983_802514.pdf>. Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià. Diari Oficial de la Comunitat Valenciana. 1/XII/1983. Consulta: [18/II/2016].

⁴⁹ TV3 comença a emetre el mes de setembre de 1983 i el número 0 d'*El Temps* es publica el mes d'abril de 1984.

anònima. Anàrem cinc persones a posar 50.000 pessetes cadascú. Érem el Max Cahner, l'Agustí Pons⁵⁰, el Vicent Ventura, el Joan Fuster i jo, crec recordar. I llavors, a l'hora de posar els diners, el Fuster trau una pesseta i quan el mirem ens diu: “per al que ha de durar... El país no dóna per a un setmanari, en tot cas per a una fulla parroquial”. El cas és que semblava tindre raó, perquè no hi havia cap base, només la nostra voluntat. L'any 1984 tirem endavant amb el projecte i naix una revista horrorosa. De vergonya! No teníem quasi ni maquetista, era en blanc i negre».

En aquest sentit, Joan F. Mira ens confessa que des del número 0 ell va col·laborar en tot, «fins i tot en la maquetació». La seua primera columna apareix en el número 19, del 29 d'octubre al 4 de novembre de 1984, en la pàgina 43, sota el títol «Assotar la mar».

Sobre la idea d'*El Temps*, Mira ens explica que «fou una de les tantes bones idees d'Eliseu Climent. Hi ha molta gent que té idees en aquest país. Però Eliseu Climent, moltes d'aquelles idees les ha posades en pràctica. De vegades, amb dificultats i disgustos, però les posava en pràctica. I una de les coses que faltaven en aquest país era un setmanari. L'*Avui*⁵¹ ja existia, des de Barcelona, però calia alguna cosa feta des de València per als Països Catalans. I no teníem mitjans, ni recursos, ni coneixements tècnics. Res. I mira, va eixir. Ningú no donava un duro, com deia el mateix Fuster. I ací està i ací continua». Si Climent parla de voluntat, Mira parla d'il·lusió com a ingredient bàsic per tirar endavant el projecte: «En teníem molta. Al principi vaig tindre la funció d'ajudar. Ara també ho faig transmetent idees, imatges, sensacions. Jo, que escric assaigs, considere que cada article meu en *El Temps* és un dels meus petits assaigs».

Pérez i Moragon recorda la seua estada en *El Temps* com a primer director del setmanari. «Jo treballava en tots els assumptes d'Eliseu Climent i consideràvem que la cultura valenciana, la catalana, era una cosa seriosa, però que calia anar més enllà de la cultura i de la batalla. I del combat passàrem a una cosa més seriosa». Moragon reconeix que no pensava dedicar-se al periodisme, tot i que li interessava el sector. «Que jo fóra director d'*El Temps* va ser accidental». Segons ens relata, un altre fet va obrir les possibilitats d'expansió d'*El Temps*, que fou la desaparició d'*El Món*⁵², que llavors era l'única revista en català, a banda de la que estem tractant.

«Al principi tot era tan complicat... Recorde que els fotògrafs ens enviaven les imatges en autobusos “pirates”, els donaven les fotos al conductor, els pagaven uns dinerets i arribaven les fotos a València... La revista s'imprimia dilluns, i per tant el caps de setmana s'havia de tancar. Llavors, havies d'anar a l'estació a arreplegar el sobre, en cas que el conductor no l'haguera perdut, clar. Hi havia moments d'angoixa. La manca de mitjans ens obligava a fer molt d'això».

⁵⁰ Agustí Pons i Mir (Barcelona, 1947). Periodista i escriptor català, reconegut per la gran quantitat de treballs biogràfics que ha realitzat i també pel seu constant treball en la premsa en català, de la qual va ser un dels principals impulsors. Durant els mil primers números d'*El Temps*, Agustí Pons signà un total de 118 pàgines entre 1988 i 2001.

⁵¹ L'*Avui* és el primer diari en català posterior a la guerra civil. Fou fundat l'any 1976.

⁵² *El Món* es publicà entre 1981 i 1988. Des de 2006 existeix un diari digital en català amb el mateix nom.

Moragon també ens explica el factor de la inexperiència. «Les escoles de periodisme eren molt reduïdes i limitades. L'únic que tenia alguna experiència com a periodista era l'Adolf Beltran⁵³. També el Nadal Escrig⁵⁴, que havia estat de corresponsal. I poc més. El Vicent Partal⁵⁵ estava interessat en política internacional, però no tenia experiència. Però, alhora, teníem un gran avantatge: Tot era nou. I tot estava per fer».

Sobre la denominació d'*El Temps*, Climent ens relata que «des dels setze o disset anys, jo havia anat prou per Europa. Estava a Londres i sempre m'han agradat les coses no lligades massa a la terra. El nom d'*El Temps* era d'una societat catalana⁵⁶, de Barcelona, que ens donaren el nom gratuït i es portaren molt bé. *El Temps*, d'entrada, donava una imatge normalitzada. La intenció era no eixir al carrer amb un símbol que ens identificara automàticament, com una senyera o un nom massa polític. Volíem ser normals, i crec que ho vàrem aconseguir».

2.3.- El Temps que camina

Joan F. Mira ens conta que quan se superà la primera etapa d'inexperiència, arribà una altra etapa de certa tranquil·litat «amb uns col·laboradors que eren molt bons i garantien una estabilitat».

Climent posa un exemple polític per expressar les dificultats d'*El Temps* dins del sistema espanyol de divisió territorial. «La transició instaurà un sistema d'autonomies que creà una sèrie de ghettos a través dels quals, allò interessant era veure què feia Lerma, què feia Pujol o què feia Cañellas. Llavors, comencem a separar-nos. *El Temps*, malgrat la separació del règim autonòmic, havia de trobar temes que interessaren allà, ací i demés. I això costava molt. Però alhora era molt interessant».

⁵³ Adolf Beltran i Català (València, 1958). Fou un dels primers redactors més actius d'*El Temps*, i figurà en la primera llista de redactors de València ciutat en el setmanari. Signà seccions pròpies com *La Tribu*, columna publicada entre els números 44 i 89. Durant els mil primers números d'*El Temps*, Adolf Beltran signà un total de 426 pàgines entre els anys 1984 i 1995, sense signar-ne cap en 1987, 1988, 1992, 1993 i 1994.

⁵⁴ Nadal Escrig i González (1958, Borriol). Periodista valencià, fou un dels primers redactors d'*El Temps* i figurà en la primera llista de redactors de Castelló de la Plana. Durant els mil primers números d'*El Temps*, Nadal Escrig signà un total d'11 pàgines l'any 1984.

⁵⁵ Vicent Partal i Montesinos (Bétera, 1960). Periodista valencià, fou un dels primers redactors d'*El Temps* i figurà en la primera llista de redactors de València ciutat en el setmanari. Destaca el seu protagonisme en la secció 'Internacional'. Durant els mil primers números d'*El Temps*, Vicent Partal signà un total de 1.191 pàgines entre els anys 1984 i 1995. Els anys 1998 i 1999 va signar tres pàgines més.

⁵⁶ La societat a la qual es refereix Eliseu Climent era dirigida per Jordi Maluquer (Barcelona, 1946, historiador i acadèmic català de gran prestigi) i propietària del diari *Avui*.

Segons l'editor, el primer fet que va aconseguir superar aquelles barreres fou el cinquè centenari del *Tirant lo Blanc*⁵⁷, esdeveniment que *El Temps* va homenatjar mitjançant un total de trenta suplementos publicats entre abril i desembre de 1991, amb parèntesi durant el mes d'agost d'aquell mateix any. «Se'ns passà pel cap que estaria molt bé homenatjar el *Tirant*, igual que passa en les cultures europees amb *La Divina Comèdia*⁵⁸, per exemple. Volíem fer del *Tirant* un llibre emblemàtic i nostre. I vam convèncer les institucions perquè participaren. Els governs del Principat i de les Illes ho van fer. Joan Lerma ens va dir que no. I férem una campanya brutal del *Tirant lo Blanc*, amb uns anuncis espectaculars i amb uns cartells magnífics elaborats per Mariscal⁵⁹. Aconseguírem fer una campanya unitària i *Tirant lo Blanc*, després de cinc-cents anys, guanyà una altra batalla. I el triomf era que la gent reconeixia que aquesta era la revista de tots». I és que Climent insisteix molt en la dificultat de trobar temes amb periodicitat setmanal que interessin tant a la gent d'Alacant com a la de Girona o Eivissa.

2.4.- El Temps que molesta

Més endavant analitzarem, mitjançant els textos publicats en *El Temps*, els problemes que va tindre el setmanari amb alguns polítics. Però hem volgut aprofitar aquest capítol per exposar el testimoni de Climent i Mira sobre aquells conflictes que feren d'*El Temps* una publicació que molestava a alguns. Per exemple, a Eduardo Zaplana.

Qui era l'alcalde de Benidorm va esdevenir líder del PP valencià l'any 1993. La seua polèmica arribada a l'alcaldia de Benidorm l'any 1991 després d'un sospitos cas de transfuguisme⁶⁰ va generar antipaties en *El Temps* cap a aquest polític des del començament de la seua transcendència política. Quan Zaplana es convertia en candidat del PP a presidir la Generalitat Valenciana, entitats com el Bloc de Progrés Jaume I, juntament amb Acció Cultural del País Valencià i, és clar, també amb el setmanari *El Temps*, organitzaren una sèrie de manifestacions que reivindicaven la identitat valenciana i demanaven no votar Zaplana en els següents comicis per tal d'evitar la seua

⁵⁷ *Tirant lo Blanc*, obra cavalleresca escrita pel valencià Joanot Martorell, fou publicada l'any 1490 per primera vegada i és una de les obres més populars del seu gènere. cf. MÉRIDA JIMÉMEZ, Rafael Manuel, «La fortuna de Tirant lo Blanch: entre alguns lectors hispànics dels segles XVI al XIX», en *Caplletra: revista internacional de filologia*, núm. 23, 1997, pp. 76 i 77.

⁵⁸ Poema al·legòric de Dant escrit en italià entre 1307 i 1321 i que ha estat traduït també per Joan F. Mira, que va obtenir premis per aquesta traducció.

⁵⁹ Francesc Xavier Errando i Mariscal (València, 1950). Dibuixant, dissenyador i artista plàstic, fou especialment conegut per dissenyar Cobi i Petra, les mascotes dels Jocs Olímpics de Barcelona.

⁶⁰ Qüestió tractada en l'apartat 6.3.1.1.

victòria⁶¹, que finalment es va produir l'any 1995. Tot això generà una sèrie d'enfrontaments que van derivar en el que ens explicava Eliseu Climent.

«Quan Zaplana entra a la Generalitat, nosaltres havíem fet una campanya molt dura contra ell des d'Acció Cultural. Per a Zaplana, *El Temps* i ACPV érem els mateixos. I tenia raó. Zaplana, a més, tenia molta força a Alacant i predicava un discurs separatista brutal, que recordava aquells que volien acabar amb l'obligatorietat del català a l'escola valenciana⁶² i aquells que afavorien la regió aquella del *Sur Este*⁶³».

«Després de tot allò, José Joaquín Ripoll⁶⁴ signa en el Diari Oficial de la Generalitat Valenciana un document en el qual declara que *El Temps* és una revista lesiva i ens anul·la la subvenció que havia estat concedida l'any 1995 per l'anterior govern valencià, de Joan Lerma⁶⁵. Això va ser molt greu, perquè aquesta nota era enviada als anunciants i clar, tots es retiraven. I contra un govern no podíem anar. Ho passàrem molt malament. Durant l'època de Zaplana, no podíem telefonar a ningú de la Generalitat ni dels ajuntaments del PP: érem uns proscrius. Imagina't el que és per a un periodista que ningú t'agafe el telèfon».

En canvi, la versió de Joan F. Mira no reconeix Zaplana com el polític més perillós per a *El Temps*. «Zaplana fou funest, però no letal. Zaplana no tenia gens d'interès de matar *El Temps*. Però Lerma sí. I no et dic el PSPV sencer perquè hi podia haver una altra gent en una altra conselleria que feien el que podien, o alguns ajuntaments controlats pel vertader PSPV, el que va ser el meu partit abans que l'absorbira el PSOE. Aquella gent tenia una altra perspectiva. Però altres, com Lerma, eren PSOE en el pitjor sentit de la paraula: PSOE espanyol total». Mira insistia en la tasca de Lerma al capdavant de la Generalitat Valenciana: «Lerma no va invertir en *El Temps*. Hi havia publicitat d'ajuntaments, sí, els que eren propers a l'antic PSPV. Però no de la Generalitat. Lerma ens odiava i si depenia d'ell, no en podíem esperar res. Per exemple, presentàvem algun treball d'història del País Valencià i algun delegat de Lerma ens deia: “si poseu País Valencià, no rebreu cap ajuda”. Però clar, després van

⁶¹ cf. CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d'Alacant, 2012, p. 589.

⁶² Tal com tractem en l'apartat 5.1.3.3, a Alacant hi havia un corrent que exigia la no obligatorietat del català a l'escola, emparant-se en la llibertat d'ensenyament i en suposades persecucions contra els castellanoparlants. Aquell corrent, inserit en l'efimera *Coordinadora Pro-Libertad de Enseñanza del Valenciano*, es manifestà a Alacant el mes de maig de l'any 1985 amb el suport de la dreta local, llavors a l'oposició. Mesos després, al desembre, ACPV responia amb una altra manifestació a favor de l'ensenyament en català que doblava el nombre de manifestants.

⁶³ Aquella idea política pretenia reunir les províncies d'Alacant, Albacete, Almeria i Múrcia. Ideat durant el franquisme, comptava amb el suport del periòdic *La Verdad* i pretenia, és clar, separar Alacant de València sota arguments aparentment econòmics però que tenien un fons clarament antivalencià. cf. SÀNCHEZ SOLER, Marià., *Alacant a sarpades*, València, Denes, 2004, p. 81. A més, tal com referenciem en l'apartat 6.2.4, Zaplana pregonava des de 1993 un discurs d'evident victimisme alacantí envers una València dibuixada com a omnipotent, centralista i egoista.

⁶⁴ Que llavors era conseller de Presidència de Zaplana.

⁶⁵ Qüestió tractada en l'apartat 7.2.4.2. Per a consultar el decret, <http://www.docv.gva.es/datos/1997/08/13/pdf/dogv_3056.pdf>. Diari Oficial de la Generalitat Valenciana, núm. 3.056, 13/VIII/1997, pp. 13.287-13.288. Consulta: [5/II/2016].

vindre els altres i van fer bons els anteriors, que ja havien estat prou dolents amb aquella televisió infectada d'Amadeu Fabregat⁶⁶».

2.5.- ¿Què és, *El Temps*?

Com hem indicat en el primer capítol i veurem al llarg d'aquest treball, els mil primers números d'*El Temps* mostren una sèrie de trets que en defineixen la línia editorial: catalanisme, nacionalisme, normalització, pacifisme, pluralisme i socialdemocràcia. Més enllà d'això, cal incidir en el que pensen els seus principals representants, Eliseu Climent i Joan F. Mira, sobre el setmanari que ells van impulsar i encara impulsen, cadascú des de la seua responsabilitat.

Segons Climent, *El Temps* «ha aconseguit que certes minories situades a Elx, Perpinyà i arreu dels Països Catalans tinguin el seu mitjà. I és així perquè la resta dels nostres mitjans de comunicació no han tingut mai, malauradament, la voluntat nacional de tenir un espai de comunicació concret. Aquesta carta sí que la juguen molt bé els espanyols: en els debats de televisió trobes gent de tot l'estat. I això no passava a Canal 9 ni a IB3, evidentment. Però tampoc a TV3. I jo pense que tindre un espai de comunicació és la base de tot. Per això, la nostra voluntat és impulsar aquest espai nacional».

Quant a qüestions ideològiques, Climent ens diu que «l'únic segur és que *El Temps* no és de dretes. És centre-esquerra, i dins d'aquest sector ha escrit molta gent. I també és segur que som valencianistes i catalanistes, al mateix temps que tractem de fer un producte competitiu, normal i europeu».

Mira defineix *El Temps* com «un magnífic projecte en constant curs de redefinició i renovació. Un projecte periodístic que té la màxima normalitat possible dins d'una societat que no té aquesta normalitat, parlant en termes periodístics. Per què el conjunt de la societat catalanoparlant assumeix amb facilitat un setmanari en català d'informació general? A l'estat espanyol no hi ha cap setmanari d'aquest tipus. *Interviú*⁶⁷ no compta. Però a Itàlia tenen *L'Espresso*⁶⁸ o als Estats Units tenen *Time*⁶⁹. I nosaltres hem aconseguit que això funcione en català, que és molt difícil. En definitiva, el secret d'*El Temps* és que al darrere n'hi ha un editor amb pocs diners però amb molta constància. Sense una persona concreta al darrere del projecte que sabia que açò s'havia

⁶⁶ Qüestió tractada en l'apartat 6.4.1.

⁶⁷ Setmanari espanyol fundat l'any 1976 que combina informació general amb portades que destaquen dones mancades o lleugeres de roba. cf. «Interviú introdujo hace 30 años una particular fórmula de periodismo de denuncia y desnudos», en *Noticias de la Comunicación*, núm. 258, maig 2006, pp. 66-69.

⁶⁸ Setmanari nord-americà d'informació general fundat l'any 1923. cf. PANIAGUA SANTAMARÍA, Pedro., *Información e interpretación en periodismo: hacia una nueva teoría de los géneros*, Barcelona, Editorial UOC, 2009, pp. 68-70.

⁶⁹ Setmanari italià fundat l'any 1955. cf. MOLITERNO, Gino., *Encyclopedia of contemporary italian culture*, Regne Unit, Routledge, 2000, p. 266.

de mantenir per damunt de tot, *El Temps* hauria caigut. Els únics secrets són el treball i la constància».

Mira afegeix que «el millor que ha donat *El Temps* és crear, mantenir i consolidar un públic lector, encara que no siga massiu, d'una certa permanència i d'un nivell de cohesió i d'interrelació territorial gràcies al nostre setmanari. I tenen la sensació que llegeixen una publicació que s'aproxima a allò que ells consideren normal».

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

3.- EL TEMPS DINS DEL CONTEXT HISTÒRIC DE LA PREMSA EN CATALÀ AL PAÍS VALENCIÀ

Si volem entendre el perquè de l'existència d'un mitjà de comunicació com *El Temps* hem d'entendre el seu context dins de la història dels mitjans de comunicació en català al País Valencià. El setmanari que ocupa aquest estudi no és només un mitjà inèdit al País Valencià tenint en compte la línia editorial que determina el seu posicionament polític. Trobar mitjans de comunicació amb tendència editorial catalanista entre Vinaròs i el Baix Segura és una tasca molt complicada de dur a terme. Hi poden haver pensadors, llibres, articles, documentals. Però no mitjans de comunicació anteriors a *El Temps*, fundat l'any 1984, amb aquesta tendència i d'informació generalista⁷⁰. Eixa és una de les particularitats del setmanari dins del context del País Valencià. Si el situem dins del context del territori dels Països Catalans, *El Temps* ens ofereix la singularitat de ser el primer mitjà de comunicació amb intenció de vertebrar els Països Catalans en els aspectes comunicatiu i periodístic⁷¹. I, a més, és el setmanari imprès en català amb més temps de publicació ininterrompuda⁷². Però ens interessa més el fet que la revista estiga editada a València des del seu naixement i, per tant, el nostre objectiu és ubicar-la dins del context de la història de la premsa en valencià, per estudiar i entendre què suposà en aquest sentit la irrupció d'*El Temps* en els nostres mitjans de comunicació en llengua autòctona.

I és que al País Valencià, la premsa en català sempre estigué lligada a la sàtira⁷³, almenys des d'un primer moment. El valencià era utilitzat com a eina satírica i burlesca, com a flagell popular contra la societat dominant, escrita amb gramàtica prenortativa i decididament lligada a les classes populars⁷⁴. El primer mitjà imprès en valencià és una

⁷⁰ Assenyalem la condició generalista, perquè hi va haver alguns altres mitjans anteriors a *El Temps* amb una tendència nacional idèntica, com la revista *Lluita*, tot i que aquesta no era, ni de bon tros, una publicació generalista. Era la revista del Partit Socialista d'Alliberament Nacional. El seu primer número va eixir el mes d'agost de l'any 1969, vuit mesos després de la fundació del PSAN. Fonts: <<http://www.psan.cat/lluïta-1969-2006-un-quart-de-miler-de-numeros/>> i <<http://www.psan.cat/lluïta-1969-2006-un-quart-de-miler-de-numeros/>>. [Consultat: 04/XI/2015]. L'últim número fins aquesta data és el 300, del mes de desembre de 2015. Entenem mitjans "generalistes" aquells per als quals tota l'actualitat és de la seua incumbència informativa i utilitzen un llenguatge convencional per arribar a un públic massiu. cf. SALAVERRÍA, Ramón., *Cibermedios: el impacto de internet en los medios de comunicación de España*, Sevilla, Comunicación Social, 2009, p. 61.

⁷¹ Al País Valencià hi hagué altres mitjans de comunicació de tendència catalanista, com *El Corcó*, satíric, que es publicà quinzenalment entre 1979 i 1981 a Sueca. Font: <<https://vimeo.com/6635582>>. El Corcó, documental dirigit per Eloi Càrcel i Carles Galletero, 2010. [Consultat: 04/XI/2015]. Hem de tindre en compte que *El Temps* no només aplicava el catalanisme quant a tendència: també ho feia quant a distribució.

⁷² Font: *El Temps*, núm. 888, 19-25/VI/2001, p. 15. «Periodistes i conductors d'autobús». Article de Jordi Fortuny.

⁷³ Gènere de premsa de caire humorístic que normalment inclou elements gràfics que es combinen amb textos elaborats tant en forma de poema com de prosa. cf. LAGUNA PLATERO, Antonio, i José REIG CRUAÑES., *El humor en la historia de la comunicación en Europa y América*, Conca, Colección Estudios, Universidad de Castilla-La Mancha, 2015 pp. 18 i 19. Part escrita per Celso Almuiña.

⁷⁴ cf. FUSTER, Joan., *Nosaltres, els valencians*, Barcelona, Edicions 62, 1962, p. 146.

mostra d'aquesta hipòtesi. Era *El Mole*⁷⁵, nascut l'any 1837. Aquest setmanari fou el primer⁷⁶ de molts altres que el succeïren: exemples com *La Donsayna*⁷⁷ o *El Tabalet*⁷⁸ al segle XIX; i d'altres com *La Traca*⁷⁹, des de finals del XIX fins la guerra civil; o l'alacantí *El Tio Cuc*, amb presència entre 1914 i 1936, dividida en dues etapes⁸⁰.

Per contextualitzar les primeres publicacions de premsa en català al País Valencià, sorgides durant el segon terç del segle XIX, hem de tindre en compte el fenomen de la Renaixença valenciana. Estudiada, entre molts altres, per Vicent Simbor, aquest autor calcula uns precedents des de l'any 1791⁸¹ i l'inici a la dècada de 1830⁸². Aquest moviment cultural «tractava d'instaurar una llengua que no tenia una tradició ortogràfica culta ni uns models a seguir»⁸³. La primera etapa d'aquest període de recuperació lingüística, durant la qual sorgeix l'esmentat *El Mole*, dura fins a 1859⁸⁴, amb la irrupció de Teodor Llorente, qui dona nous aires a aquest moviment cultural⁸⁵.

No volem aprofundir en la naturalesa de la Renaixença ni tampoc en la de les publicacions esmentades: totes tenen algun estudi que les analitza i totes són, amb les diferències necessàries, publicacions més o menys coetànies que obeeixen a un estil satíric que carrega contra les classes dominants –econòmiques, polítiques i religioses– i que utilitzen el valencià per a emprar aquest to burlesc i connectar amb el seu públic. Fins i tot, i prova de l'èxit d'aquesta mena de publicacions, hi trobem d'altres que utilitzaven el mateix estil satíric i el llenguatge autòcton i popular per defensar els interessos de les classes dominants o d'aquells que aspiraven a preservar la seua

⁷⁵ Publicat interrompudament entre 1837 i 1870. cf. LAGUNA, A. i A. LÓPEZ, *Dos-cents anys de premsa valenciana*, València, Generalitat Valenciana, 1992, pp. 942 i 943.

⁷⁶ Tot i que des d'una situació molt desfavorable quant a la seua època, *El Mole* es preocupà pel cultiu i l'expansió del català al País Valencià. cf. SIMBOR ROIG, Vicent., *Els orígens de la Renaixença Valenciana*, Universitat de València, 1980, pp. 155-163.

⁷⁷ Amb tretze números entre desembre de 1844 i febrer de 1845. De caràcter informatiu, pretenia evitar la política, tot i que preservava el to humorístic i anticlerical. cf. PÉREZ MONTANER, Jaume., «Prosa narrativa de la renaixença al País Valencià: *El Mole*, *La Donsayna* i *El Tabalet*», en *Estudis. Revista d'història moderna*, Universitat de València, 1998, pp. 453 i 454.

⁷⁸ Amb tretze números entre maig i juliol de 1847. Amb una estructura molt similar a *La Donsayna*, arplegava també petites composicions en vers. cf. PÉREZ MONTANER, Jaume., «Prosa narrativa de la renaixença al País Valencià: *El Mole*, *La Donsayna* i *El Tabalet*», en *Estudis. Revista d'història moderna*, Universitat de València, 1998, p. 454.

⁷⁹ cf. MARTÍNEZ GALLEGÓ, Francesc Andreu, Josep Lluís GÓMEZ MOMPART i Enrique BORDERÍA ORTIZ., «La recepción de las publicaciones satíricas: estudio de casos ("La Traca y Gracia y Justicia")», en *Asociación Española de Investigación de la Comunicación. Congreso Internacional Fundacional*, Gener, 2008, Santiago de Compostela.

⁸⁰ Setmanari satíric, republicà i anticlerical que va tindre presència a Alacant durant dues èpoques, entre els anys 1914 i 1936. cf. MORENO SÁEZ, Francisco., *La prensa en la ciudad de Alicante durante la dictadura de Primo de Rivera (1923-1931)*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, Diputació de Alicante, 1995, pp. 215-220.

⁸¹ cf. SIMBOR ROIG, Vicent., *Els orígens de la Renaixença Valenciana*, Universitat de València, 1980, p. 19.

⁸² cf. SIMBOR ROIG, Vicent., *Els orígens de la Renaixença Valenciana*, Universitat de València, 1980, p. 87.

⁸³ LAGUNA, A. i A. LÓPEZ, *Dos-cents anys de premsa valenciana*, València, Generalitat Valenciana, 1992, p. 184.

⁸⁴ cf. SIMBOR ROIG, Vicent., *Els orígens de la Renaixença Valenciana*, Universitat de València, 1980, pp. 200–205.

⁸⁵ NICOLÀS, Miquel., *Bernat i Baldoví i el seu temps*. Universitat de València, 2002, pp. 67-71.

condició dominant, en una mena de contraatac. Eren, per exemple, mitjans com *L'ametralladora Carlista*⁸⁶⁻⁸⁷ o *El Pelut*⁸⁸. El fet que fins i tot hi apareguera competència en aquest sentit mostra fins a quin punt els mitjans satírics en valencià van tindre l'èxit que tingueren allà pels dos últims terços del segle XIX fins la guerra civil.

La llengua catalana era doncs emprada en la premsa valenciana durant l'època esmentada per atraure un públic concret: les classes populars que utilitzaven la llengua autòctona de manera quotidiana i que per tant s'hi identificaven. El valencià era un reclam per atraure aquesta mena de públic, que llegia en el seu idioma publicacions satíriques que carregaven contra les classes dominants i els seus aparells. Tot i ser aquesta la tendència general de la premsa en valencià durant l'era esmentada, no podem oblidar tampoc les publicacions periòdiques valencianes en català de caràcter festiu, folklòric i fins i tot literari. Exemples com *Lo Rat Penat*⁸⁹ en són una mostra, com també ho són altres publicacions festives que aparegueren durant la dictadura franquista, quan la feroç censura limità la premsa en valencià a mitjans d'aquesta naturalesa innocent⁹⁰. Tot i així, aquests últims exemples hi van ser més escassos si els comparem amb la gran quantitat de publicacions satíriques que arribaren a existir⁹¹. I sobretot, cal no oblidar que si la premsa en valencià va tindre més exemples festius que satírics durant el franquisme va ser per un motiu conjuntural: la censura.

Hi va haver també mitjans impresos que més endavant utilitzarien el català al País Valencià com a eina de consciència política. Tenim els exemples d'*Avant*⁹² o *El Camí*⁹³, que durant l'època de la segona república exerciren un valencianisme polític de caire nacionalista i federal. Podrien ser considerats com els antecessors d'*El Temps*, en tant que utilitzaven el català amb fins polítics, malgrat no ser catalanistes, o almenys no

⁸⁶ Publicat entre abril i juny de l'any 1871. cf. CASANOVA, Emili i Antonio LAGUNA., «Sentit i transfons dels títols de la premsa en valencià (1809-1936)», en *Butlletí de la Societat d'Onomàstica*, Barcelona, 1991, p. 282.

⁸⁷ Va arribar a publicar deu números, els vuit primers en català i els últims dos en castellà. cf. MARTÍNEZ RODA, Federico., *Valencia y las valencias: su historia contemporánea (1800-1975)*, València, Fundación Universitaria San Pablo CEU, p. 164.

⁸⁸ Favorable a la dictadura de Primo de Rivera, constitueix un curiós intent de premsa satírica al servei del poder. Va nàixer amb la idea de contrarestar l'èxit d'*El Tio Cuc*. cf. MORENO SÁEZ, Francisco., *La prensa en la ciudad de Alicante durante la dictadura de Primo de Rivera (1923-1931)*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, Diputación de Alicante, 1995, pp. 162 i 163.

⁸⁹ Publicat entre desembre de 1884 i abril de 1885 amb orientació culturalista. cf. BLASCO LAGUNA, Ricard., «Lo Rat Penat: Periòdich lliterari quincenal (1884-1885)», en *Estudis Romànics*, Institut d'Estudis Catalans, Vol. 16, 1980, pp. 187 i 188.

⁹⁰ «El català, com a vehicle cultural, a banda de floral, faller i miraculós, només va poder deixar constància en alguna publicació marginal –*Pensat i Fet*– i en [algunes] representacions teatrals». *El Temps*, núm. 121, 13-19/X/1986, p. 53. «El nacionalisme de catacumba». Reportatge de Miquel Alberola.

⁹¹ cf. CASANOVA, Emili i Antonio LAGUNA., «Sentit i transfons dels títols de la premsa en valencià (1809–1936)», en *Butlletí de la Societat d'Onomàstica*, Barcelona, 1991, pp. 278-298.

⁹² Setmanari aparegut a València entre 1930 i 1931 publicat en català, de tendència d'esquerra burgesa i defensor de l'obtenció d'un estatut d'autonomia valencià.

⁹³ «Fou la plataforma politicoperiòdística no satírica més important fins a la Guerra Civil al País Valencià», amb un total de 133 números entre març de 1932 i octubre de 1934. Valencianista, nacionalista, anticentralista. Arreplegava tendències tant de dretes com d'esqueres, totes inserides dins del nacionalisme valencià. Partidari de la unitat lingüística dels Països Catalans. cf. DOLÇ i GASTALDO, Mavi., «*El Camí*. Setmanari valencianista. Ciutat de València (1932-1934)», en *Comunicació. Revista de Recerca i d'Anàlisi*, núm. 5, Octubre 1994, Barcelona, pp. 151-154.

ser-ho en termes polítics. Tot i que l'exemple més clar d'aquest tomb de la premsa en català al País Valencià el trobem en *El Tio Cuc*. Aquest setmanari alacantí, satíric, republicà i anticlerical va començar emprant el valencià com a eina satírica i popular contra les classes dominants: especialment contra els polítics i el clergat.

«En perdó de les persones, y a Deu no siga retret, ya tenim nou Achuntament, flamant y acabat de collir.

»El dia primer se van asentar en eixos sillons de la Casa de la Siutat que pareix que tinga mel, uns cuants pares de la patria acabar de eixir del hou com se sol dir, y atres pardals ya plomats que tenien mes ganes de agarrar el silló que yo de mencharme un arros en pollastre [sic]»⁹⁴.

Més endavant, el setmanari aniria agafant consciència valencianista, assimilant les Normes de Castelló⁹⁵ i aplicant-les per exercir una tendència editorial valencianista i federal, fortament anticentralista. El principal responsable d'aquest tomb fou un senyor anomenat Enric Valor, que s'incorporà a la redacció del setmanari l'any 1933⁹⁶.

«Totes les dictadures, tots els atropells, totes les explotacions, es basen sempre i es sostenen en una sola cosa: l'analfabetisme dels oprimits.

»Es esta una veritat tan incommovible. que no necessite fer mes raonaments: la historia de la humanitat ens ho ha demostrat i patentisat massa vegades.

»L'analfabetisme es una gran malaltia que patix el poble valencià i la columna que sosté la nostra independència i servitut a les lleis i capricis de Castella, i es l'estacle més gran que trobem per a la seua reconstitució, el seu floreixment i la seua felicitat.

»El nombre d'analfabets es immensament esglaiador. Un tant per cent fabulós del País Valencià no sap llegir, i una mínima part sap llegir en «castellà», pero no entén lo que llig.

»Si el País Valencià sapiera llegir, la nostra llibertat com a poble s'haguera demanat, porque una gran majoria estaria en condicions de saber què es la Llibertat del País Valencià i el benefici que reporta als pobles la seua autonomia.

»Hi ha atres mals de tots coneguts que també tenen per causa l'analfabetisme del País Valencià.

⁹⁴ *El Tio Cuc*, núm. 162, 5/I/1917, p. 2. «El nou achuntament». Breu sense signar.

⁹⁵ Normes ortogràfiques que constituïren una fita destacable en el procés normatiu del català al País Valencià, mitjançant l'adopció d'un codi ortogràfic uniforme. cf. PÉREZ MORAGON, Francesc., *Les Normes de Castelló*, València, Eliseu Climent, 1982, p. 7.

⁹⁶ Un article d'Enric Valor en *El Tio Cuc* que mostra el compromís valencianista de l'escriptor és «L'home de les nostres terres», núm. 542, 23/IX/1933, p. 1. El mateix Enric Valor explica la seua arribada i la seua tasca al setmanari alacantí en *El valor de les paraules*, documental de RTVV, 2011.

»Però si l'ensenyança està organitzada en una llengua que no es la del poble, el nen que assistix a escola es troba de bones a primeres que allí hi es un senyor que parla en una llengua que ell no ha sentit mai en sa casa ni en el carrer i que no sos pares ni els seus amiguets saben parlar.

»No hi ha cosa mes antilògica ni mes brutal que l'ensenyança donada al poble en una llengua que no es la d'ell. Es completament inútil, anticientífic i antipedagògic, pretendre ensenyar així un poble.

»El resultat, heus-lo ací: la nostra decadència i el nostre desprestigi.

»Per pedagogia, per amor a la Patria Valenciana, per amor a la nostra llengua immortal malgrat la lluita contra ella dels imperialistes, per amor al nen del País Valencià, per la nostra cultura, tots els valencians de cor devem exigir quant-i-menys l'ensenyança en llengua valenciana [sic]»⁹⁷.

Si acabem de comprovar que *El Tio Cuc* passava d'usar un valencià satíric prenormatiu a un intent de valencià estàndard per donar valor i seriositat a la llengua autòctona d'Alacant, *La Traca* es negà a emprar les noves formes gramaticals que unificaven la llengua per mantindre aquell al·licient popular i atractiu que tenia el valencià del carrer. Això perquè, per damunt de tot, el seu objectiu era arribar a tot el públic possible. I en aquest sentit, el públic comprenia millor el valencià prenormatiu, escrit tal com es parlava, que no el valencià llavors recentment normalitzat, que podia no connectar amb el públic objectiu pel fet de no ser comprensible a l'hora de ser llegit⁹⁸.

Ens trobem, doncs, davant de dues formes d'entendre el valencià: com a eina per arribar a les classes populars i influir-hi; o com a eina de consciència política i nacionalista. *El Temps*, evidentment, triaria la segona opció amb un objectiu primordial: el periodisme com una peça més per construir el trencaclosques d'un país normal.

Aquest trencaclosques, el dels Països Catalans, era i és la finalitat política que el setmanari *El Temps* tracta de vertebrar des de les seues possibilitats. El seu és l'espai comunicatiu i en tal sentit tracta de fer país des de la parcel·la del periodisme. Així ho adverteixen durant els primers números en repetides ocasions, com veurem més endavant en aquest treball. Un país normal, construït com ho faria qualsevol altre país. Per això *El Temps* es posicionava a favor de qüestions que ajudaven o podien ajudar a la construcció d'aquest país: des de la unitat del català fins al corredor mediterrani, passant per institucions comercials o econòmiques, com l'Institut Ignasi Villalonga; plataformes culturals o aplecs populars que acollien persones des de Salses a Guardamar i des de Fraga a Maó, com la Universitat Catalana d'Estiu. Fins i tot, el doblatge de la primera

⁹⁷ *El Tio Cuc*, núm. 573, 5/V/1934, p. 2. «L'analfabetisme». Article d'Enric Valor.

⁹⁸ cf. LAGUNA PLATERO, Antonio., *Vicente Miguel Carceller: el éxito trágico del director de "La Traca"*, València, El Nadir, 2015, pp. 36 i 37.

pel·lícula pornogràfica al català fou un motiu de satisfacció per al setmanari. Qualsevol esdeveniment que tinguera com a objectiu primari o conseqüència secundària treballar per la normalitat del país era lloat per *El Temps* des de les seues pàgines. Era la voluntat de construir els Països Catalans des d'un mitjà de comunicació imprès de caràcter generalista i, per descomptat, en català.

La intenció de fer un país normal des de la seua parcel·la obeeix a un passat periodístic un tant insuficient, frustrat per publicacions que empraven el català al País Valencià amb un objectiu satíric i que volien arribar a les classes populars sense cap objectiu nacional. Per publicacions que es van veure reduïdes a un caràcter festiu i folklòric, sotmeses a la censura imposada en temps passats. Per publicacions que, tot i tractar d'estendre un sentiment nacional, sempre ho feien des d'una perspectiva estrictament valenciana i de caire federal, sense mirar cap al conjunt dels Països Catalans. *El Temps* intenta fer-ho com el setmanari generalista que és, que tracta des de la política fins a afers culturals, passant per esports, cuina, economia o informacions internacionals que expliquen en català allò que ocorre al món. Es tractava, doncs, de fer el que mai no s'havia fet. I en aquest sentit, *El Temps* va aconseguir ser pioner, tot i que potser la seua voluntat no hauria estat la de començar de zero aquesta tasca, sinó la de continuar-la des d'exemples anteriors que mai no van existir, inexistència que motivà el naixement de la revista.

4.- EL PRIMER ANY D'EL TEMPS

4.1.- El número 0: una declaració d'intencions

Va ser l'any 1984. Al mes d'abril apareixia el número 0 que anunciava cobrir les prestatgeries dels quioscos entre els dies 4 i 10 del mes esmentat. Amb un preu de 125 pessetes que es mantindria durant tot l'any i una portada *amateur* que justificava la qualitat de pilot del número 0. Sota un senzill dibuix s'anunciava la naturalesa d'aquest nou mitjà: «Setmanari independent d'informació general»⁹⁹.

L'estructura d'aquest primer número 0 va marcar una tendència de seccions, publicitat i temàtiques que es van seguir pràcticament de forma idèntica durant tota la resta del 1984. Els mínims canvis que va experimentar la publicació van consistir en l'aparició de noves seccions, algunes d'elles efímeres; i la incorporació de nous periodistes o la pèrdua presencial d'aquests, com veurem a continuació. Així, en la tercera pàgina trobem les dades oficials del nou mitjà, entre aquestes, la localització de les seues seus a València, Barcelona i Ciutat de Mallorca. Localitzacions que avui no són les mateixes.

I a continuació, dins de la mateixa graella en la qual s'observen les dades principals del setmanari, trobem els noms dels principals caps d'*El Temps*: Rafael Mansanet com a president del consell d'administració, Eliseu Climent com a conseller delegat i Francesc Pérez i Moragon com a director¹⁰⁰. A poc a poc anirem parlant d'aquestes figures, així com dels periodistes que van anar signant les pàgines interiors d'aquest mitjà de comunicació. Hi destacaven l'escriptor Ferran Torrent o el periodista Adolf Beltran. I grans personalitats destacades com Joan Fuster, Isabel-Clara Simó, Quim Monzó, Manuel de Pedrolo, Manuel Vázquez Montalbán, Vicent Ventura o Ramon Barnils van formar part de la primera àmplia llista de col·laboradors¹⁰¹.

En la mateixa tercera pàgina en la qual trobem la graella esmentada, observem també l'índex del número 0 i el primer sumari, amb quatre temàtiques destacades, tal com ho van fer durant tot l'any 1984. Els destacats eren variats: l'anàlisi d'una conferència de Joan Lerma¹⁰², una entrevista al músic Lluís Llach, un reportatge sobre els casinos i el tancament de l'empresa Alts Forns del Mediterrani^{103 104}. És a dir:

⁹⁹ *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, Portada.

¹⁰⁰ *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, p. 3.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² Al Club Siglo XXI de Madrid. Font: <http://elpais.com/diario/1984/04/06/espana/450050415_850215.html>. «El poder autonómico representa una profundización de la democracia, según Joan Lerma». *El País*, 6/IV/1984. Notícia sense signar. Consulta: [17/II/2016].

¹⁰³ Per consultar la història de la lluita contra el tancament d'aquesta empresa siderúrgica, cf. GONZÁLEZ DE ANDRÉS, Enrique., «La lucha contra el cierre de Altos Hornos del Mediterráneo de Sagunto (Valencia)», en *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V. Historia Contemporánea*, núm. 23, 2011, pp. 200-220.

¹⁰⁴ *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, p. 3.

política, música, societat i economia en el mateix sumari. La intenció d'aplicar variabilitat al contingut de la revista és indiscutible.

Prova d'aquesta intencionalitat són les paraules que reflecteixen el primer editorial d'*El Temps*, en què parla de la dificultat del projecte i de les seues pretensions:

«EL TEMPS ofereix una visió plural i exigent de la realitat de cada setmana, en els seus aspectes més diversos, però amb un espai de maniobra restringit. Ja, des d'ara, declarem la nostra voluntat d'eixamplar aquest espai a mesura que siga possible. EL TEMPS és un testimoni dels esdeveniments, amb una atenció especial pels problemes que ens afecten més de prop, però sense que les pàgines del setmanari queden tancades a res. És un espai obert i és, també, una aventura (...) Fer periodisme en una llengua i un país tan anormals és un projecte carregat de problemes. Que tractarem de vèncer»¹⁰⁵.

4.1.1.- L'aportació intel·lectual de Joan Fuster

El primer contingut propi de la revista el trobem en la pàgina cinquena. Fins aquell escrit havíem trobat portada, publicitat¹⁰⁶, sumari¹⁰⁷ i una mena d'agenda cultural¹⁰⁸. És en la pàgina cinc, en la qual trobem la columna de Joan Fuster, on tindria el seu espai lliure en *El Temps*¹⁰⁹. Si l'assagista de Sueca ha destacat per una qualitat ha sigut per la de la seua facilitat a l'hora de deixar caure certes conclusions sota difusos missatges impregnats d'ironia, metàfores i d'altres recursos a l'abast de pocs. I així ho va demostrar en quasi tots els seus articles que va redactar per a *El Temps*, com va ser el primer, titulat «Maneres de menjar». Amb certa ironia, relaciona l'excedent cultural amb l'excedent gastronòmic. Destaca que aquesta sobrecàrrega ha obert les portes a nous elements que no contribueixen a l'objectiu que, teòricament, haurien de perseguir aquests àmbits.

«en la base de l'actual entusiasme gastronòmic hi ha una barreja de gana endarrerida i de privacions culturals en aquest terreny. Quan algú es disposa a atacar un plat excels, ho fa amb una predisposició conscient, comparable a la que adopta davant un llibre de poesia lírica igualment excelsa, un llibre que en cert moment hi era inassequible, per car o per prohibit. I parle ara de les primeres generacions (...) I mentrestant, una multitud

¹⁰⁵ *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, p. 7. «El 23 de maig». Editorial.

¹⁰⁶ *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, p. 2.

¹⁰⁷ *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, p. 3.

¹⁰⁸ *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, pp. 4 i 5.

¹⁰⁹ Des del número 0 fins el 28, Joan Fuster compta amb una columna de tamany inferior a mitja pàgina. Es trobava a la cinquena pàgina dels números esmentats i més endavant, la seua participació escrita en *El Temps* va anar variant, com anirem veient.

posterior, actual, de criatures, s'aboca a les hamburgueses i als "perritos calientes". Sense comptar-hi la immensa clientela forçosa dels aliments químics congelats, de pot, "preparats"..., ¿on anirem a parar? [sic]»¹¹⁰.

4.1.2.- El tractament de la política

Sorprèn que, almenys al primer número d'*El Temps*, la política mundial és tractada amb interès però sense gran intencionalitat subjectiva. Les dues notícies d'aquesta secció que ocupen el pilot del setmanari ho demostren. La primera tracta sobre el retard de l'ingrés d'Espanya a la CEE¹¹¹. Allò més subjectiu que trobem en aquesta notícia redactada per Ernest Udina és:

«Espanya no té cap altra alternativa: sense la CEE, la seva història i la seva situació geopolítica restaria per sempre violada»¹¹².

La segona notícia internacional tractà sobre funcionaris britànics desafectes al govern que filtren documents confidencials a la premsa¹¹³.

Sí que trobem més intencionalitat subjectiva en les notícies de política properes. Ho comprovem quan Julià Garcia Candau escriu sobre l'entrevista que Joan Lerma, llavors president de la Generalitat Valenciana, oferí a TVE¹¹⁴. El peu de foto, sota la imatge del president, destaca l'actitud del setmanari cap a Lerma:

«Al president, no hi ha qui li arranque una definició rotunda sobre les qüestions conflictives de la Comunitat Regional del País de l'Antic Regne»^{115 116}.

Una altra referència irònica cap a Lerma és la següent:

¹¹⁰ *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, p. 5. «Maneres de menjar». Article de Joan Fuster.

¹¹¹ L'estat espanyol no s'incorpora a la Comunitat Econòmica Europea fins l'any 1986. Per consultar aquest procés, cf. PIEDRAFITA, Sofia., «La europeización de España (1986-2006)», en *Documentos de Trabajo (Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estratégicos)*, núm. 39, 2007, pp. 1-11.

¹¹² *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, p. 10. «CEE, el compte de mai no acabar [sic]». Notícia d'Ernest Udina.

¹¹³ *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, p. 11. «L'arma de la fotocopiadora». Notícia d'A. Solé.

¹¹⁴ Segons el setmanari, aquesta entrevista fou oferida al programa *La Clave*. Font: *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, p. 12. «"L'honorable no inquieta el govern"». Notícia de Julià Garcia Candau.

¹¹⁵ La denominació d'"Antic Regne de València" per referir-se al territori valencià és la preferida pel blaverisme. La de "País Valencià", pel catalanisme i el nacionalisme valencià en general. I la denominació "Comunitat Valenciana", oficial del territori, fou acceptada per part del blaverisme, però no pel catalanisme ni pel nacionalisme valencià. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, pp. 15-19 i 230. Julià Garcia Candau ironitza amb els distints noms que denominen el territori valencià i acusava Lerma de practicar ambigüitat.

¹¹⁶ *El Temps*, núm. 0, 4-10/IV/1984, p. 12. «"L'honorable no inquieta el govern"». Notícia de Julià Garcia Candau.

«Lerma parlà tan assossegadament, tan raonablement, que naturalment no va convèncer gairebé ningú»¹¹⁷.

Trobem valoracions més suaus formalment però igualment intencionades a la notícia redactada per Oriol Domingo en què fa la prèvia de les eleccions catalanes que es celebrarien poc després¹¹⁸. El periodista presagiava uns comicis igualats que posteriorment van suposar una triomfal i contundent victòria de Jordi Pujol sobre els socialistes catalans¹¹⁹. En aquesta notícia podem llegir adjectius com «neòfit i inexpert», ambdós dedicats a Eduardo Bueno, que era el candidat de la Coalició Popular. Tot i que allò més destacable és la comparativa que es fa entre els dos principals candidats, assegurant que:

«Home a home, polític a polític, no hi ha color: Jordi Pujol [CiU] s'imposa clarament a Raimon Obiols [PSC]»¹²⁰.

La preferència editorial del setmanari quedava al descobert.

En una notícia en què Nadal Escrig analitza l'actualitat política dels partits al consistori de València, qualifica els socialistes com a «totpoderosos»¹²¹. Dues pàgines posteriors, el mateix periodista torna a redactar una altra notícia en què anuncia que «La dreta valenciana ha tornat a l'atac amb una nova campanya anticatalanista»¹²², perquè part del grup popular s'havia posicionat en contra de les Normes de Castelló¹²³. Més endavant comprovarem que *El Temps* acusarà repetidament la dreta valenciana d'anticatalanista i els socialistes de totpoderosos, entre moltes altres coses.

L'actualitat política de la ciutat d'Alacant també tenia el seu espai en la pàgina 18 d'aquesta primera edició, amb una notícia que informava sobre la disputa entre els grups polítics majoritaris de la ciutat per la construcció d'un port esportiu que volia la dreta, i la voluntat dels socialistes de paralitzar el projecte¹²⁴.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ Es refereix a les eleccions al Parlament de Catalunya celebrades l'any 1984.

¹¹⁹ 72 diputats a CiU. La segona força més votada, el PSC, aconseguí 41 diputats. Les altres tres forces que van obtenir representació foren Coalició Popular, amb 11; el PSUC, amb 6; i ERC, amb 5.

¹²⁰ *El Temps*, núm. 0, 4-10-IV/1984, p. 13. «29 d'abril, Pujol o Obiols». Notícia d'Oriol Domingo.

¹²¹ *El Temps*, núm. 0, 4-10-IV/1984, p. 14. «Partits en dansa». Notícia de Nadal Escrig.

¹²² *El Temps*, núm. 0, 4-10-IV/1984, p. 16. «La Coalició Popular, contra les normes del 32». Notícia de Nadal Escrig.

¹²³ Les Normes de Castelló són un codi ortogràfic firmat l'any 1932 a Castelló de la Plana, amb la intenció d'unificar l'ús escrit i oral de la llengua catalana, dividida pel seu ús col·loquial segons les zones geogràfiques en les quals s'aplicava l'ús. Al Principat de Catalunya s'havia començat aquest procés normalitzador de forma definitiva des de l'any 1913, liderat pel llavors president de la Diputació de Barcelona, Enric Prat de la Riba. A Castelló no es va establir un codi nou, sinó que es va confirmar l'establert l'any 1913 a Catalunya, pel que no va passar de ser un acte protocol·lari que confirmà la unitat de la llengua en la seua versió valenciana i balear, respectant certes particularitats. cf. PÉREZ I MORAGON, Francesc., *Les Normes de Castelló*, València, Eliseu Climent, 1982. P. 18.

¹²⁴ Font: *El Temps*, núm. 0, 4-10-IV/1984, p. 18. «L'Albufereta d'Alacant». Notícia de Miquel Martínez.

Difícilment es podia evitar la politització de l'entrevista que Adolf Beltran faria a Lluís Llach¹²⁵, que ocupava quatre pàgines. Tot i parlar de música, destaquen les paraules del cantautor, molt en la línia editorial d'*El Temps*:

«A nosaltres, (...) ens diuen nacionalistes, quan els únics nacionalistes que hi ha hagut a l'Estat espanyol, des de sempre, han estat els nacionalistes espanyols. Em fa gràcia aquesta gent que, practicant agressivament el seu nacionalisme espanyol, ens acusa pel nostre pobre nacionalisme defensiú»¹²⁶.

En el mateix sentit parla Vicent Ventura en la seua secció, que adoptaria el títol 'Última' en números posteriors.

«si algú declara que caldria “normalitzar” la llengua que es parla a la seua “comunitat autònoma” –és a dir, ensenyar amb ella a les escoles, emprar-la a la universitat, exigir-la a l'Administració i utilitzar-la als mitjans de comunicació–, els intel·lectuals de la llengua majoritària comencen a sentir-se incòmodes, els canvia el color, se'ls agreja el gest de la cara: en una paraula, se'ls manifesta amb virulència la malaltia professional que pateixen»¹²⁷.

4.1.3.- Societat, economia i treball

Tot i que les pàgines d'*El Temps* prioritzaven la política en el número 0 i també més endavant, com després comprovarem, també van dedicar espai a uns altres temes d'actualitat. En aquest sentit, trobem un article d'opinió de Vicent Martí que titulava “Traficants de por” i en el qual es criticava el diari *Las Provincias* pel seu alarmisme a l'hora de tractar certs problemes socials:

«Gran part de la premsa espanyola, amb una prosa corporativa de fabricants de llaüts, ha esdevingut un sac de gemecs crònic i catastrofista. Si creuen que hi exagere és que no llegeixen, i fan bé, *Las Provincias*¹²⁸. La coartada legitimadora d'un discurs tan infaust no és altra que la inseguretad ciutadana (...) No la inseguretad dels valencians de la Ribera cada volta que

¹²⁵ (1948). Cantautor i compositor català. Va ser un dels impulsors de la Nova Cançó durant el franquisme i un dels músics més compromesos amb l'independentisme català.

¹²⁶ *El Temps*, núm. 0, 4-10-IV/1984, p. 24. «Ens governen el PSOE i la Verge de Lourdes». Entrevista d'Adolf Beltran.

¹²⁷ *El Temps*, núm. 0, 4-10-IV/1984, p. 50. «Condemnats a no entendre'ns». Article de Vicent Ventura.

¹²⁸ Un exemple d'aquest periodisme i catastròfic practicat per *Las Provincias* el trobem en una notícia publicada aquell mateix any en la qual s'elaborava una «Guía de las zonas peligrosas de Valencia», que acabava sorprenent-se perquè «Por el contrario, los distritos de Patraix, Jesús, Quatre Carreres – quien lo diria, con la Fonteta, los gitanos y demás – y Algirós son relativamente tranquilos». *Las Provincias*, 6/III/1984, p. 22. «Guía de las zonas peligrosas de Valencia». Notícia signada per Alcañiz.

plou a bots i barrals¹²⁹ (...) Si la inseguretad, magnificada fins a la psicosis col·lectiva, de molts ciutadans enfront de la delinqüència. Una delinqüència inseguritzadora que ens és presentada com a únic focus d'inseguretad. Una delinqüència de droga dura que de ser insurgència individual i suïcida de la perifèria social d'un centre que en genera de manera automàtica, necessària, passa a ser vista pels portaveus més exasperats d'aquest centre com un estricte problema d'ordre públic, policíac [sic]»¹³⁰.

Una de les seccions fixes d'*El Temps* va ser la dedicada als reportatges del periodista i escriptor Ferran Torrent. S'encarregava d'elaborar llargs reportatges amb un argot bastant literari i entretingut. El primer va estar dedicat a una actualitat de l'època i també d'avui: els casinos. Torrent va acudir a una sala valenciana de jocs per desmitificar l'essència cinematogràfica que se li sol donar a aquest tipus de sales i de personatges que hi acudeixen¹³¹.

També es fa referència a la situació dels treballadors després de la decisió de tancar l'empresa Alts Forns del Mediterrani. En aquesta ocasió, el setmanari critica l'actitud empresarial, quan el periodista Manuel Muñoz assegura que el president del comitè d'empresa parlava «sense moure més que els músculs facials imprescindibles, com és habitual en ell»¹³².

Curiosa visió la que aplica C. Pràctica a la següent notícia, que parla de la “desprofessionalització” de les caixes d'estalvi, acusant el PSOE d'incomplir la promesa de «regionalitzar les caixes», assegurant que l'estat es quedarà les caixes d'estalvis i augurant que:

«la gestió de les caixes corre el risc greu de desprofessionalitzar-se, atés que seran els ajuntaments els principals responsables de la gestió [sic]»¹³³.

Dues dècades i mitja després, es va comprovar que una de les causes de la crisi econòmica va ser l'esmentada “desprofessionalització” de les caixes¹³⁴.

¹²⁹ Es refereix a les inundacions de 1982, que van afectar molt especialment la comarca de la Ribera. Font: <http://www.levante-emv.com/especiales/pantanada-tous/2012/10/aguas-engulleron-ribera-n96_12_2287.html>. *Levante-EMV*, 17/X/2012. «Y las aguas engulleron la Ribera». Reportatge de Pascual Fandos. Consulta: [2/III/2016].

¹³⁰ *El Temps*, núm. 0, 4-10-IV/1984, p. 17. «Traficants de por». Article de Vicent Martí.

¹³¹ *El Temps*, núm. 0, 4-10-IV/1984, pp. 26-29. «Casinos: “Les regles del Joc”». Reportatge de Ferran Torrent.

¹³² *El Temps*, núm. 0, 4-10-IV/1984, p. 31. «Sagunt, el final de la unitat». Notícia de Manuel Muñoz.

¹³³ *El Temps*, núm. 0, 4-10-IV/1984, p. 32. «Caixes d'estalvi: l'Estat se les queda». Notícia de C. Pràctica.

¹³⁴ cf. BAGGUS, Philipp., *La tragedia del euro*, Madrid, Unión Editorial, 2012, pp. 18 i 19. Un bon exemple de la politització de les caixes d'estalvi és aquest reportatge de Pere Rostoll sobre la trajectòria de la CAM: <<http://www.levante-emv.com/economia/2011/07/28/decadas-injerencias-politicas->

4.1.4.- Altres temes tractats

Abans ja ens hem referit a la intencionalitat que *El Temps* tenia de diversificar els continguts interns de la revista. Aquesta qüestió serà plantejada diverses vegades al llarg del treball. De moment, en el número 0 trobem pàgines dedicades a diversos temes:

Temàtica	Nombre de pàgines
Publicitat comercial	19
Política	13
Cartes dels lectors i articles d'opinió	8
Societat	7
Música	6
Publicitat informativa ¹³⁵	5
Cinema	2
Economia i treball	2
Món	2
Literatura	2
Art	1
Esports	1
Gastronomia	1
Passatemps	1
Teatre	1
Viatges	1

Figura 1. Temes tractats en el número 0, del 4-10/IV/1984; i nombre de pàgines dedicat a cadascun dels temes¹³⁶. Elaboració pròpia.

4.2.- *El Temps*: primers dotze mesos

Durant el primer any d'*El Temps* es van publicar 52 números. Des del número 1, publicat entre els dies 28 de maig i 4 de juny de l'any 1984, fins al número 52, que va estar a l'abast dels lectors entre els dies 17 i 23 de juny de l'any següent i en el qual s'anunciava en la portada el primer aniversari del setmanari.

Com a primer paràmetre d'estudi, observarem les primeres portades publicades durant aquest període per tal de comprovar quina va ser la importància que el setmanari va donar als seus propis continguts. Aquesta taula només reflecteix les fotos principals

cam/828047.html>. *Levante-EMV*, 28/VII/2011. «Dos décadas de injerencias políticas en la CAM». Reportatge de Pere Rostoll. Consulta: [17/XI/2015].

¹³⁵ Agenda cultural, televisiva, etc.

¹³⁶ Tot i que el número estudiat conté 52 pàgines, hem sumat una pàgina quan una de les seccions ocupa part d'una d'aquestes, és a dir: si en una pàgina trobem continguts musicals i polítics, sumem una unitat a la graella de política i una altra a la de música.

de portada, tot i que en les primeres planes observàvem un tema principal i alguns altres destacats, que hi ocupaven un espai menor.

Temes de Portada	Nombre de portades dedicades al tema ¹³⁷
Política	33
Societat	11
Economia	4
Cultura	3

Figura 2. Temes de portada d'*El Temps* entre abril de 1984 i juny de 1985 (números 1-52). Elaboració pròpia.

Tot açò considerant com a temes polítics afers locals, regionals, estatals i mundials. I considerant com a temes socials els successos, temes d'ensenyament o els reportatges i entrevistes no polítiques. Dins de cultura trobaríem música, cine, teatre, cançó, literatura i espectacles. També, en economia afegim temes macroeconòmics i qüestions estrictament laborals. I sota aquests paràmetres, elaborem una altra taula en la qual reflectim els temes secundaris que apareixien en les primeres planes d'*El Temps*, és a dir, aquells que, formant part de la portada, no ocupaven la foto principal d'aquesta:

Temes secundaris de portada	Nombre de portades dedicades al tema
Política	36
Societat	26
Cultura	18
Economia	6
Esport	2

Figura 3. Temes secundaris de portada d'*El Temps* entre abril de 1984 i juny de 1985 (números 1-52). Elaboració pròpia.

Podem comprovar que els temes polítics predominen en les portades d'*El Temps*. Tot i així, hi apareixen uns altres afers. A continuació, matisarem més aquestes temàtiques. Dins de la política, si algun tema va ser tractat amb freqüència al setmanari, va ser el blaverisme.

4.2.1.- El blaverisme en *El Temps*

El compromís catalanista del setmanari *El Temps* es marcava clarament per la declarada enemistat d'aquest mitjà amb les ideologies anticatalanistes. Prova d'açò va ser la gran quantitat de pàgines que van dedicar al blaverisme, sempre amb la intenció de desprestigiar-ne les claus polítiques, històriques i culturals. Francesc Pérez i Moragon¹³⁸, director del setmanari i autor de l'editorial, titulat 'Des del temps', va ser el primer a encarregar-se d'aquest assumpte.

¹³⁷ Tot i que treballem 52 números i la suma de portades fa 51, la restant no l'hem afegida perquè celebra l'aniversari d'*El Temps* i, per tant, no encaixa en cap de les seccions proposades.

¹³⁸ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Francesc Pérez i Moragon va signar un total de 93 pàgines en *El Temps*. Destacava la seua signatura en l'editorial d'*El Temps*, des del primer

Un exemple el trobem en el número 18, en l'editorial, quan el director escriu a propòsit d'una traducció dels evangelis a un valencià intencionadament diferenciat del català¹³⁹. Sota el títol «Algú haurà de respondre», explica:

«Des dels moments de la transició política, l'idioma ha estat, al País Valencià, una arma política que la dreta i l'extrema dreta han utilitzat amb una voluntat desestabilitzadora evident. L'episodi de la traducció blavera dels Evangelis és un episodi més, però molt significatiu, en aquesta estratègia, que té un contingut directament polític. Segons afirmen expressament els autors de la pintoresca versió, la seua feta compta amb l'aprovació de la Conferència Episcopal Espanyola. Cal dir, doncs, als senyors bisbes que això és una agressió contra el patrimoni cultural de tot un poble, contra una llengua que pateix una opressió de segles i contra els més elementals criteris científics»¹⁴⁰.

Unes pàgines després escriu sobre aquest assumpte Joan A. López¹⁴¹ en l'apartat 'La qüestió', secció en la qual es tractaven els temes de portada d'*El Temps*:

«Un estol de senyeres quadribarrades –amb esguits de blau adientment celestial– omplia l'entrada a la Catedral de València: senyeres pintades a les motos, a les solapes o als cervells dels fidels que assistien a tan magna avinentesa; de la recepció polifònica s'encarregà aquell inefable home-orquestra que encaixa tan harmoniosament amb la decoració barroca de la porta dels ferros»¹⁴².

Si des de l'editorial es tractava el tema amb denúncia didàctica, des del reportatge principal que tractava la presentació d'aquella traducció¹⁴³ s'emprava la ironia amb ràbia. I amb més ràbia encara parlen al següent número sobre Miguel Roca Cabanellas, que era arquebisbe de València¹⁴⁴ i segons *El Temps*, qui

número fins al 93 (31-6/III-IV/1986). Va exercir de director des del primer número fins al 94 (7-13/IV/1986).

¹³⁹ Es tractà d'una traducció dels evangelis a un valencià antinormatiu que suscità reaccions contràries tant de la Conselleria de Cultura com de l'àmbit universitari. cf. CARDONA PUIG, Vicent., *La Comunitat Valenciana: 1936-1986*, València, Generalitat Valenciana, 1989, p. 59.

¹⁴⁰ *El Temps*, núm. 18, 22-28/10/1984, p. 7. «Algú haurà de respondre». Editorial signat per Francesc Pérez i Moragon.

¹⁴¹ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Joan A. López va signar un total de 9 pàgines en *El Temps*.

¹⁴² *El Temps*, núm. 18, 22-28/X/1984, p. 11. «L'església contra le llengua». Reportatge de Joan A. López.

¹⁴³ La traducció al valencià secessionista dels quatre evangelis es presentà el 8/X/1984 a la Catedral de València. Font: *El Temps*, núm. 18, 22-28/X/1984, pp. 11-16. «L'església contra le llengua». Reportatge de Joan A. López.

¹⁴⁴ (1921-1992). Miguel Roca Cabanellas fou arquebisbe de València entre 1978 i 1992. cf. CASTRILLÓN HOYOS, Darío i Tomás GUTIÉRREZ CALZADA., *San Josemaría Escrivá y el sacerdocio*, Madrid, Estudios Palabra, 2004, p. 23.

«ha gosat de beneir el desgavell de la traducció blavera dels Evangelis (...) De la unitat de la llengua, fins fa poc deia que no ho tenia clar. Per fi sembla haver-se aclarit, i tots estem amb ganes que ens diga les raons per les quals ha rebutjat els dictàmens de les universitats i facultats de Filologia de tot el món i ha acceptat els criteris acientífics i volubles de l'Acadèmia de Cultura Valenciana. No ho farà, però. I menys per escrit. Fóra massa compromés. Per fora se'n riurà i procurarà, amb bones paraules, llevar importància a l'assumpte i, per dins, es considerarà víctima d'una campanya anticlerical promoguda pels "rojos". Tot menys reconèixer el seu agossarat analfabetisme [sic]»¹⁴⁵.

Vicent Ventura¹⁴⁶ va ser un dels articulistes més destacats d'*El Temps*. Va ocupar durant un llarg període la secció 'Última', que tancava l'edició corresponent amb un article¹⁴⁷. Ell, com tots els seus companys que van escriure sobre el tema, va pronunciar-se també contrari al blaverisme. En el número 4 d'*El Temps* trobem un exemple:

«M'ho contava l'altre dia un amic, que ho havia oït directament de font autoritzada: "El que s'ha de fer –dia la font en qüestió– és guanyar per la mà els de la dreta. ¿Que pensen proposar el blau de la senyera?, doncs, nosaltres, hem de proposar que, a més del blau, hi afegesquen les corones daurades damunt les barres. ¿Que volen suprimir el nom de batalla de País Valencià?, doncs nosaltres en proposem un de nou: 'Comunidad Valenciana del Arroz y de las Naranjas'. Després es negocia, com ho vàrem fer a Benicàssim i tot queda reduït a allò de 'Comunidad Autónoma Valenciana'. ¿Que no volen dir català al català? Doncs, se li diu valencià i *tutti contenti*" [sic]»¹⁴⁸.

Comprovem el descontent pel triomf del blaverisme a l'hora d'aplicar símbols al País Valencià¹⁴⁹. Però Ventura va carregar més específicament contra el moviment blaver del carrer aprofitant la recent celebració d'un 9 d'Octubre:

¹⁴⁵ *El Temps*, núm. 19, 29-4/X-XI/1984, p. 31. «Miguel Roca Cabanellas». Article de Jordi Franquet.

¹⁴⁶ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Vicent Ventura va signar un total de 52 pàgines en *El Temps*. Vicent Ventura (1924-1998) sempre va formar part de l'esquerra política valenciana. cf. PÉREZ MORAGÓN, Francesc., *Vicent Ventura: un home de combat*, Universitat de València, 1998, pp. 17-22. Part escrita per Adolf Beltran.

¹⁴⁷ La secció 'Última' la signava ell mateix i tancava els números des del primer exemplar d'*El Temps* fins el número 97 (28-4/IV-V/1986).

¹⁴⁸ *El Temps*, núm. 4, 18-24/VI/1984, p. 50. «Guanyar per la mà la dreta». Article de Vicent Ventura.

¹⁴⁹ El País Valencià havia adoptat el nom oficial de Comunitat Valenciana, la senyera amb franja blava i estava a prop d'adoptar també l'Himne de Serrano com a himne oficial, tal com aprovà la Llei 8/1984 del 4 de desembre que regula els símbols de la Comunitat Valenciana i el seu ús. Font: <http://www.docv.gva.es/rlgv/almacenes/disposiciones/ley_81984_de_4_de_diciembre_por_la_que_se_r

«Em permetrà l'alcalde, com a contribuent que sóc, d'oferir-li una iniciativa. L'any que corresponga a València celebrar la festa del 9 d'octubre no podrà defugir la “processó cívica”, però sí que podria introduir-hi una modificació decisiva. Es tractaria de baixar la senyera¹⁵⁰ pel balcó de l'Ajuntament, entregar-la als seus fervorosos adoradors i dir-los que no cal que la tornen, que se la poden quedar. A l'Arxiu Municipal ja n'hi ha prou amb el penó de la Conquesta¹⁵¹. Li falta el blau, això és cert, però ¿què s'ha de fer?, són coses de la Història»^{152 153}.

Sobre el mateix assumpte del 9 d'Octubre s'escrivia un reportatge en què *El Temps* etiquetava políticament el moviment blaver:

«“Falta el poble”, afirmà Miguel Ramón Izquierdo, secretari general d'Unión Valenciana. Potser per a pal·liar parcialment aquesta falta d'assistència popular, vuit autobusos importaren des de València, com a producte típic; una representació de les masses blaveres que tanta estimació senten per l'ex-alcalde franquista [sic]»¹⁵⁴.

Cap a aquesta mateixa direcció apunta Vicent Ventura en un altre dels seus articles:

«Hi ha una lògica implacable, que condueix a la normalització de la llengua del poble que la parla i, per tant, si es vol mantenir “chica” fins a l'extinció la pàtria d'anar per casa, cal impedir que recupere la veu. No s'ha de permetre que cride la seua llibertat. És per això que tracten d'impedir l'obligatorietat del valencià. Si es normalitzaven el poble i la seua llengua vertadera, ¿com podrien mantenir-lo agenollat i

[egulan los simbolos de la comunidad valenciana y su utilizacion/index.htm](#)>. Diari Oficial de la Comunitat Valenciana, núm. 211, 13/XII/1984. Consulta: [17/II/2016]. Per comprovar que l'Himne de Serrano i la senyera amb franja blava són símbols del blaverisme i que la denominació “Comunitat Valenciana” és generalment acceptada per aquest sector, cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, pp. 14 i 15.

¹⁵⁰ La senyera valenciana amb franja blava, oficial de la Comunitat i emprada per l'Ajuntament de València durant la festivitat del 9 d'Octubre, és, com hem vist, símbol reivindicat pel blaverisme. D'origen incert, es calcula que procedeix del segle XV. cf. ORTS I BOSCH, Pere Maria., *Història de la senyera al País Valencià*, València, Edicions 3i4, 1979, pp. 109-113.

¹⁵¹ «En senyal de rendició, fou hissat pels sarraïns de València, el 28 de setembre de 1238, a la torre d'Alí Bufat (posteriorment dita del Temple) de la porta de Bab al-Sakar». ORTS I BOSCH, Pere Maria., *Història de la senyera al País Valencià*, València, Edicions 3i4, 1979, p. 18.

¹⁵² Un bon argument en clau històrica que defensa la valencianitat de la senyera sense franja blava com a bandera de tots els valencians i redueix la de la franja blava com a bandera dels valencians de la ciutat de València el trobem a FUSTER, Joan., *El blau en la senyera*, València, Edicions 3i4, 1978.

¹⁵³ *El Temps*, núm. 18, 22-28/X/1984, p. 50. «Processons». Article de Vicent Ventura.

¹⁵⁴ *El Temps*, núm. 18, 22-28/X/1984, p. 17. «9 d'Octubre a Alacant». Reportatge d'E. Valor, A. Bañón i M. Martínez.

submís, “ofrenant noves glòries a Espanya¹⁵⁵”? Ells, en el fons – i fins i tot en la forma, perquè ja fa temps que no s’amaguen de dir-ho– estan per la “Espanya una, grande y libre que soñara José Antonio¹⁵⁶” [sic]»¹⁵⁷.

Aquesta vinculació entre el blaverisme i el franquisme l’explica *El Temps* de forma seriosa, detallada i intencionada amb dades que semblen corroborar aquesta relació. Ho fa F. Carles¹⁵⁸ en un article personal en què narra la biografia política de Miguel Ramon Izquierdo:

«Miguel Ramón Izquierdo és dels qui sempre volen estar amb qui mana. Féu la guerra al costat de la República, potser perquè això era més fàcil que córrer el risc de passar a l’altra banda. Amb el franquisme, ocupà càrrecs en el sindicalisme vertical falangista –fou president Provincial del Sindicat del Metall– i degà del col·legi d’advocats de València. Al setembre de 1973, fou designat alcalde d’aquesta ciutat, on havia nascut feia 53 anys. A continuació fou elegit “procurador a Cortes”. Des del primer moment s’enfrontà amb els grups democràtics clandestins que lluitaven des de les associacions de veïns i, plenament conseqüent, començà a actuar com un anticatalanista furibund. No dubtà a presidir un acte d’adhesió al règim, quan pel setembre de 1975 Franco féu afusellar uns militants d’ETA i del FRAP enmig d’una forta campanya internacional de rebuig (...) Ara segueix fent anticatalanisme, com a president d’Unión Valenciana. Soldat de la república, dirigent del sindicat vertical, alcalde franquista, “valencianista”... per a Ramón Izquierdo la qüestió és sempre la mateixa: no perdre mai, mane qui mane»¹⁵⁹.

Un altre dels símbols del blaverisme que va provocar una gran reacció d’ofensa per part d’*El Temps* va ser l’himne regional¹⁶⁰, referit pel setmanari despectivament com «*limno*», quan va ser aprovat com a himne oficial de la Comunitat Valenciana l’any

¹⁵⁵ Utilitza la lletra de l’Himne de Serrano per menysprear el mateix himne i els seus partidaris.

¹⁵⁶ Es refereix a José Antonio Primo de Rivera (1903-1936), polític espanyol fundador de Falange, partit d’ideologia propera al feixisme. cf. SESMA LANDRÍN, Nicolás., «“La dialéctica de los puños y las pistolas”: una aproximación a la formación de la idea de estado en el fascismo español (1931-1945)», en *Historia política: ideas, procesos y movimientos sociales*, núm. 27, 2012, pp. 51-64.

¹⁵⁷ *El Temps*, núm. 27, 24-30/XII/1984, p. 50. «La veu d’un poble». Article de Vicent Ventura.

¹⁵⁸ La signatura F. Carles només va aparèixer en aquesta ocasió que esmentem al llarg dels mil primers números d’*El Temps*.

¹⁵⁹ *El Temps*, núm. 21, 12-18/XI/1984, p. 18. «Ramón Izquierdo, sempre a punt». Article d’F. Carles.

¹⁶⁰ «El blaverisme abraçarà (...) l’anomenat *Himne Regional*, de música del Mestre Serrano i lletra de Maximilià Thous. Aquest (...) serà un himne concebut per a l’Exposició Regional de 1909 (sota els paràmetres ideològics, doncs, de la Renaixença) i esdevingué himne oficial per decisió de les autoritats dictatorials del govern de Primo de Rivera, interessades en una certa descentralització simètrica i espanyolista de l’estat-nació espanyol». FLOR, Vicent., *L’anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 457.

1984¹⁶¹. Així ho explicava Vicent Martí¹⁶² al reportatge principal de l'edició 20, sota el títol «'Limno' de María Consuelo Reyna. 'Las Provincias' escriu¹⁶³. El PSOE canta». I comença el reportatge així:

«La inexorable aprovació de *limno* com a himne oficial de la *Comunidad* només pot estranyar algun irreductible optimista històric, si és que en queda cap. Després de l'Estatut de Benicàssim¹⁶⁴ tot ha estat possible, tot és possible: fins i tot que un bocí de sarsuela estantissa, pastada i imposada per les dues últimes dictadures militars espanyoles, pretenga representar un poble nacionalment assolat per aquestes mateixes tiranies, i no sols per elles [sic]»¹⁶⁵.

Com es pot veure a l'últim titular mostrat, les crítiques d'*El Temps* no només van anar cap al blaverisme en la qüestió de l'himne regional. El PSPV també se'n va dur reprovacions. Un exemple el trobem en aquest article de Rosa Soler¹⁶⁶, titulat «Lerma ha anat massa lluny»:

«el contenciós entre les dues sèries de símbols reflecteix l'enfrontament entre dues concepcions ben delimitades i antagòniques de la societat valenciana. L'una, l'ara aprovada, és portadora d'una concepció estatalista, provincialista, legitimatòria de la degradació nacional del País Valencià. Ha estat imposada, a més, mitjançant la violència física més

¹⁶¹ Es tracta de l'himne de regional anteriorment esmentat. Font: <http://www.docv.gva.es/rlgv/almacenes/disposiciones/ley_81984_de_4_de_diciembre_por_la_que_se_regulan_los_simbolos_de_la_comunidad_valenciana_y_su_utilizacion/index.htm>. Consulta: [2/XI/2015]. La lletra de l'himne, que convida a «Ofrenar noves glòries a Espanya», no podia satisfer els anhels nacionalistes d'*El Temps*.

¹⁶² Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Vicent Martí va signar un total de 87 pàgines en *El Temps*. Va formar part de l'equip de redacció d'*El Temps* entre els números 12 (10-16/IX/1984) i 51 (10-16/VI/1985).

¹⁶³ Precisament, *Las Provincias* va felicitar el PSPV-PSOE per contribuir a l'oficialització de l'Himne Regional, al mateix temps que ho celebrava el mateix diari valencià. Així ho explicava la pròpia Maria Consuelo Reyna en una de les seues tribunes: «Bueno, pues parece que las cosas no son tan negras como parecían en un principio. Hay hombres en el PSOE dispuestos al diálogo, dispuestos a la concordia... y a que la Comunidad Valenciana tenga su Himno Regional completo. Con letra y música (...) el conseller de Presidencia [Rafael Blasco] afirmaba que el PSOE iba a incorporar una enmienda en la que se oficializaba letra y música. Luego, el protocolo, como sucede con el Himno Nacional, ya decidirá cuánto hay que interpretar cada vez, pero eso ya es cuestión secundaria. Blasco coincidía con García Miralles [llavors president de les Corts Valencianes] en que se respetara y oficializara la letra y ambos señalaban que en un partido que se llama Partido Socialista Obrero Español, no podía haber rechazado "ofrendar nuevas glorias a España". "El que haya un 2% que eso le repatee, no significa nada. Sucede hasta en las mejores familias", decía uno de ellos». *Las Provincias*, 17/X/1984, p. 5. «¿Buena voluntad?». Article de María Consuelo Reyna.

¹⁶⁴ Projecte d'estatut del País Valencià de l'any 1981 les aspiracions inicials del qual quedaren frustrades. Per consultar aquest procés, cf. CUCÓ, Alfons., *Roig i blau: la transició democràtica valenciana*, València, Tàndem, 2002, pp. 238-245.

¹⁶⁵ *El Temps*, núm. 20, 5-11/XI/1984, p. 11. «'Limno' de María Consuelo Reyna». Reportatge de Vicent Martí.

¹⁶⁶ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Rosa Soler va signar un total de 52 pàgines en *El Temps*.

contudent, bombes incloses¹⁶⁷. I aquest contingut social tan explosiu no desapareix màgicament per la voluntat d'un president excessivament permeable a aquesta mena de discurs. Per molta majoria electoral que ostente. Un president que, damunt, no ha estat suficientment generós per a reconèixer un dels emblemes que representen l'origen històric i l'afirmació d'un futur lliure per al nostre poble. O potser per això [sic]»¹⁶⁸.

Joan Fuster¹⁶⁹ escrivia una columna prèvia a l'editorial durant cada número fins el número 29, que seria el primer de l'any 1985, quan *El Temps* anuncià que estaria unes setmanes absent per haver patit un accident domèstic¹⁷⁰. Tot i ser molt hàbil per deixar entreveure les seues conclusions, sense escriure aquestes d'una manera clara i concisa, en el tema de la simbologia valenciana, Fuster va ser més clar que mai:

«L'altre dia, el conseller Ciscar va dir, aproximadament: «¡Ui! Això de consolidar el valencià és cosa, com a mínim, d'un parell de generacions...» (...) ben mirat, un parell de generacions no seran suficients, tenint en compte el vell problema de la “societat valenciana” i el seu “autoodi”. No seré jo qui desdenye el problema de les banderoles, ni el de l'expectoració de “limno”, que, al capdavant, és la sarsuela política vigent. Personalment, canviaré una “escola” com Déu mana per totes les percalines oficials i per l'orfeó administratiu. El valencià a l'escola, el valencià al carrer, el valencià en els tràmits polítics: en la vida de cada dia. “Ells” hi estan en contra. “Ells” són la dreta visigòtica (...) Tot això, ho hem de superar. Hauríem de superar l'analfabetisme de la Dreta electoral. Ser de dreta és una opció lògica. Que la Dreta valenciana haja de ser, per definició, imbècil, no ho acabe d'entendre. L'eterna polèmica valencià *versus* català, acadèmicament, fa riure, i fa pena (...) L'esquerra, que no és massa “esquerra” –pura aigua beneïda–, també calla.

¹⁶⁷ Un exemple d'aquestes bombes de les quals parla Rosa Soler és l'atemptat que patí Joan Fuster l'any 1981 al seu domicili. Font: <http://elpais.com/diario/1981/09/12/espana/369093620_850215.html>. *El País*, 12/IX/1981. «Atentado contra el domicilio del escritor Joan Fuster». Notícia sense signar. Consulta: [17/II/2016].

¹⁶⁸ *El Temps*, núm. 25, 10-16/XII/1984, p. 15. «Lerma ha anat massa lluny». Article de Rosa Soler.

¹⁶⁹ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Joan Fuster va signar un total de 32 pàgines en *El Temps*. Joan Fuster tenia la seua pròpia columna des del número 0 (4-10/IV/1984) fins el 28 (31-6/XII-I/1984-1985). En el número 29 (7-13/I/1985) en la mateixa pàgina en la qual es trobava la seua columna habitual, apareix un escrit en el qual llegim: «Fuster, unes setmanes absent. El cappare dels nostres col·laboradors, Joan Fuster, ha sofert un petit accident domèstic que li ha inutilitzat el braç dret. Aquest incident, dissortadament, li impedirà de ser les pròximes setmanes entre nosaltres. Fuster, a pesar de la profusió d'homenatges a què està sotmès, tornarà prompte a les planes de EL TEMPS». No va ser així. Fuster va tornar, però més tard d'allò que el lector esperava i amb una secció menys visible i de menys contingut.

¹⁷⁰ Font: *El Temps*, núm. 29, 7-13/I/1985, p. 5. «Fuster, unes setmanes absent». Breu sense signar.

Calla en valencià, i fa òpera en castellà, “todos juntos en unión” [sic]»¹⁷¹.

Podem comprovar que Fuster no només ataca la simbologia blavera aplicada a l'oficialitat dins del País Valencià. Fuster no acostumava a utilitzar termes tan contundents com “analfabet” o “imbècil” i menys per dirigir-se cap a una opció política, tot i que en aquest tema ho va fer.

A causa de la seua postura catalanista i per ser un dels referents en aquest sentit¹⁷², Joan Fuster va patir atemptats i amenaces per part dels seus enemics polítics, pertanyents al blaverisme¹⁷³, cosa que va denunciar Vicent Ventura en un dels seus articles, aprofitant el nomenament de Fuster com a assessor personal¹⁷⁴ del president de la Diputació de València, Antoni Asunción, cosa que va suscitar un rebuig ple del blaverisme:

«De sobte, uns senyors que no n'han llegit mai cap llibre, ni els anomenats polèmics (...) boten perquè el president Asunción l'ha nomenat [a Joan Fuster] assessor personal per a qüestions sobre les quals és el més lúcid especialista que tenim. ¿I què tenen a veure amb la cultura, amb la més elemental cultura, la de saber llegir i escriure, aquesta gent que protesta? Qualsevol semblança entre ells i un intel·lectual és pura casualitat, si es pogués donar semblant aberració comparativa. Boten, és clar, moguts per un reflex al qual no hem de dissimular el nom darrere de la desqualificació anticatalanista. Es tracta, purament i simplement, del reflex feixista. Quan senten parlar de cultura, i més encara de cultura catalana, és a dir, la nostra, la valenciana, la que ens correspon tant com als “altres” catalans, els de més enllà de l'Ebre, tiren mà de les bombes i les depositen en les finestres de la seua casa, a Sueca»¹⁷⁵.

Si bé, l'anècdota blavera dels primers números d'*El Temps* va estar protagonitzada per la visita al País Valencià de David H. Rosenthal, traductor del *Tirant lo Blanc* i d'altres llibres de literatura medieval catalana a l'anglès¹⁷⁶. Sembla que durant la seua visita a la ciutat de València, segons explica el setmanari, va ser rebut

¹⁷¹ *El Temps*, núm. 27, 24-30/XII/1984, p. 5. «Anys i anys». Article de Joan Fuster.

¹⁷² cf. IBORRA, Josep., *Confluències: una mirada sobre la literatura valenciana actual*. Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1995, pp. 179-191.

¹⁷³ Un exemple fou l'anteriorment referenciat patit al seu domicili l'11/IX/1981.

¹⁷⁴ Per afers literaris. cf. FERRIOLS MONRABAL, José Enrique., *Valencia, Marzo y Fuego. 1901-2000: un siglo de historia valenciana*, València, Carena Editors, 2006, p. 199.

¹⁷⁵ *El Temps*, núm. 40, 25-31/V/1985, p. 50. «Intolerància». Article de Vicent Ventura.

¹⁷⁶ David H. Rosenthal (1945-1992). Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), David H. Rosenthal va signar una pàgina en *El Temps*.

malament per una multitud de gent pertanyent al blaverisme¹⁷⁷. Així ho explicava Manuel Muñoz¹⁷⁸:

«El flamant traductor del *Tirant lo Blanc* a l'anglès, David H. Rosenthal, fou rebut pel “blaverio” local amb una variada festa al Saló Daurat de la Llotja. Rosenthal no pogué fer la conferència que tenia prevista sobre el *Tirant*, però en les dues hores que durà l'avalot, amb llançament de monedes, insults, himnes del mestre Serrano i altres boniqueses tan pròpies d'aquests sectors escassament alfabetitzats, Rosenthal, que coneix molts aspectes de l'àmbit lingüístic català, tingué l'ocasió d'aprendre, i molt, sobre els blaveros. Els coneixia solament d'oïda, i pogué realment amerar-se'n.

»Com és habitual, hi havia els de sempre, González Lizondo, (...) Carles Recio, la Rebentaplenaris¹⁷⁹ (...) i els màrtirs de la *Cruzada*. I, com també és habitual, es permeté que muntaren un escàndol permanent de dues hores, amb l'acompanyament de coentor que solen dur aquest tipus de celebracions. Ni es suspengué la conferència als cinc minuts de tumult ni es desallotjà els avalotadors, que segueixen gaudint de patent de cors per a impedir actes i celebracions, insultar, agredir i cantar sarsuela [sic]»¹⁸⁰.

El Temps tornava a tirar de sàtira per explicar un desagradable succés. Al següent número, Vicent Ventura escriuria sobre el tema amb un to més seriós i aprofundint un poc més en la qüestió:

«Rosenthal, que per cert és jueu, fet que, conegut a temps, hauria permés als seus agressors afegir un poc més de virulència, justificant-la amb la clàssica “confabulació” amb la maçoneria i el comunisme, diu que la qüestió lingüística és una “qüestió de fets i no d'actituds”. Però no són els fets el que compta en un país tan dissortat com el nostre, on passa allò que deia Dürrenmatt, el qual citava l'altre dia Manolo Vázquez

¹⁷⁷ «24/I/1985 (...) Anticatalanistes rebenten la conferència del catalanista i primer traductor del *Tirant lo Blanch* a l'anglès David Rosenthal al Saló Daurat de la Llotja i fins i tot solten ratolins. UV serà l'únic grup de la Diputació de València que votarà en contra d'una moció de condemna». FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 616.

¹⁷⁸ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Manuel Muñoz va signar un total de 41 pàgines en *El Temps*.

¹⁷⁹ Personatge popular de la transició i dels anys 80 a València, de nom Maria i semianalfabeta, que es dedicava a “rebenar” reunions polítiques susceptibles de catalanisme. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, pp. 232 i 375.

¹⁸⁰ *El Temps*, núm. 33, 4-10/II/1985, p. 20. «Residus del present». Notícia de Manuel Muñoz.

Montalbán, i que escau com anell al dit: “¡Quins temps aquests, en què s’ha de lluitar per allò que és evident!” [sic]»¹⁸¹.

4.2.2.- El cas d’Alacant

Tot i que *El Temps* va dedicar nombroses pàgines al blaverisme, també va tractar de criticar el nacionalisme espanyol en totes les seues versions: el nacionalisme espanyol extern, procedent principalment de Madrid i de la resta de l’estat espanyol en general; i el nacionalisme espanyol intern, procedent, per un costat, de la València blavera; i per un altre, de l’Alacant antivalencianista¹⁸².

Vicent Ventura ja advertia de la singularitat d’Alacant respecte al País Valencià:

«Alacant és, certament, un cas “a part”, com ha escrit Josevicente Mateo¹⁸³. Però, convé no equivocar-se en una qüestió tan vital per a la supervivència de la nostra identitat. Hi ha molta gent, arreu de tot el país, i sobretot als centres urbans, que considera innecessari l’esforç d’aprendre valencià, sense el qual es poden comunicar perfectament. La superioritat del castellà sobre qualsevol altra llengua peninsular és evident [sic]»¹⁸⁴.

La portada de l’edició número 17 d’*El Temps* anava completament dedicada a Alacant en aquest aspecte. «Alacant contra valència», titulava sobre una foto de la cara del moro del castell de Santa Bàrbara¹⁸⁵. La pàgina onze de l’edició esmentada començava amb el reportatge anunciat en portada. Escrivia Vicent Martí:

¹⁸¹*El Temps*, núm. 34, 11-17/II/1985, p. 50. «El rostre del feixisme». Article de Vicent Ventura.

¹⁸² Aquest corrent polític és problemàtic a l’hora de trobar un terme que l’identifique. Igual que ens és molt fàcil identificar el blaverisme o el gonellisme, l’antivalencianisme alacantí es pot identificar, injustament, com a “alacantinisme”, malgrat que aquest terme no només és apropiat per aquest corrent; o “provincialisme alacantí”, més aproximat però alhora poc emprat. L’antivalencianisme alacantí, present sobretot a Alacant ciutat, s’expressa com una rivalitat unidireccional d’Alacant cap a València en la qual, alguns alacantins, entenen València com un ens “centralista” i de “discriminació” cap a una “singularitat” alacantina no gens definida que s’expressa, sobretot, en mostres de rebuig cap a tot allò que siga procedent de València ciutat. En aquesta sèrie de coses entraria, inexplicablement, la pròpia llengua dels valencians, que també és l’autòctona dels alacantins però que, no innocentment, atribueixen com a símbol de “valencianitat” i, per tant, el separen del seu alacantinisme. Aquest corrent ha tingut també expressions polítiques, utilitzades sobretot per la dreta espanyolista alacantina, tot i que també ha calat en d’altres ideologies, si bé d’una forma no tan decisiva. Hi ha molts llibres que analitzen aquest fenomen en clau històrica i política: un és RODRÍGUEZ BERNABEU, Emili., *Alacant contra València*, Universitat de València, 2005; i també un interessant capítol de SÁNCHEZ SOLER, Marià., *Alacant a sarpedes*, València, Denes, 2004, pp. 31-42, 63-70 i 81-87.

¹⁸³ cf. MATEO, Josevicente., *Alacant, a part*, València, Edicions 3i4, 1986, II edició. L’assaig fa una anàlisi explicativa sobre el cas particular d’Alacant al País Valencià i als Països Catalans: la manera de ser dels seus habitants, les seues circumstàncies històriques i tot allò que ens pot ajudar a entendre per què Alacant ha sigut i és reticent, en una mesura important, a València i la cultura catalana del País Valencià.

¹⁸⁴ *El Temps*, núm. 5, 25-1/VI-VII/1984, p. 50. «L’Estatut, ¿una esperança?». Article de Vicent Ventura.

¹⁸⁵ Font: *El Temps*, núm. 17, 15-21/X/1984, portada.

«*El provincialisme* ha estat una carcassa estatal al servei dels sectors hegemònics, i gestionat per elements externs que fomenten la difusió del sentiment de província¹⁸⁶. En col·laboració, això sí, amb els elements autòctons més ben disposats a gaudir dels beneficis que la nova posició els podia proporcionar (...) Les actituds i les tendències que la situació provoca, *el provincialisme*, proposen una limitació dels interessos col·lectius a l'àmbit provincial o exclusivament local, una actitud política dimissionària i panxacontenta, i una activitat cultural declamàtoria, coenta i apassionadament localista. És una ideologia de reverència a l'estat, de subordinació nacional, de satel·lització política (...) L'entotsolament secular de València ha reforçat les tendències centrífugues imposades per la dinàmica provincial, i ha propiciat les tensions o, en els millors dels casos, la indiferència. Aquesta ha estat la història de les relacions entre Alacant i València: dilatades etapes de menfotisme mutu i crispacions agudes i puntuals per interessos estrictament localistes [sic]»¹⁸⁷.

La revista es lamenta d'aquesta desunió. L'assumpte també va ser tractat en el número 35 d'*El Temps*, quan la dreta alacantina atacava la Llei d'ús i ensenyament del valencià¹⁸⁸. Vicent Martí ho explicava així:

««Hay problemas como el paro y la delincuencia, mucho más graves que éste, que nos están flagelando más, pero nadie les mete mano. En cambio, esta ley se ha impuesto al margen y espaldas del pueblo». La despòtica llei de què parla Miguel Rodríguez, secretari provincial de FESITE-USO¹⁸⁹ a Alacant, és la *Llei d'Ús i Ensenyament del valencià*.

»(...) Les declaracions van ser publicades al diari *La Verdad* d'Alacant, l'1 de desembre de 1984, sota l'espatarrant

¹⁸⁶ Sobre la qüestió de com l'estat espanyol s'ha configurat intencionadament en províncies des del segle XIX i com aquestes demarcacions de rigor administratiu han frustrat, considerablement, la vertebració del País Valencià, parla MIRA, Joan F., *La nació dels valencians*, Barcelona, 2a. edició, Pòrtic, 2015, pp. 84-95.

¹⁸⁷ *El Temps*, núm. 17, 15-21/X/1984, pp. 11-14. «Província, sí; país, no». Reportatge de Vicent Martí.

¹⁸⁸ «La present Llei té per objecte genèric complimentar i desplegar allò que disposa l'article seté de l'Estatut d'Autonomia quan regula l'ús normal i oficial del valencià a tots els àmbits de la convivència social, així com el seu ensenyament. Per això, són objectius específics de la present Llei els següents: a) Fer efectiu els drets de tots els ciutadans a conèixer i usar el valencià. b) Protegir la seua recuperació i garantir l'ús normal i oficial. c) Regular els criteris d'aplicació del valencià a l'Administració, mitjans de comunicació social i ensenyament. d) Delimitar els territoris en els quals predomine l'ús del valencià i del castellà. e) Garantir, d'acord amb principis de gradualitat i voluntarietat, el coneixement i ús del valencià a tot l'àmbit territorial de la Comunitat». Font: <http://www.docv.gva.es/datos/1983/12/01/pdf/1983_802514.pdf>. Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià. Diari Oficial de la Generalitat Valenciana, núm. 133, 1/XII/1983, pp. 1.460-1.473. Consulta: [18/II/2016].

¹⁸⁹ Federació de Sindicatos Independientes de Trabajadores de la Enseñanza. Actuava, sobretot, en l'àmbit de l'ensenyament privat.

títol de *Valenciano: Pánico en el profesorado*, i és una de les tantes mostres de prosa antivalencianista que aquest periòdic torna a prodigar. L'assiduitat a reproduir textos d'aquesta mena, i l'estil estrident de presentar tot aquest tipus de notícies, denoten que *La Verdad* encara és excessivament fidel al seu origen de propagandista de la maniobra disgregadora del País Valencià que va significar el surestisme¹⁹⁰. *Múrcia te llama*, Alacant.

»Pel seu cantó, les referències apocalíptiques i intempestives a l'atur i la delinqüència, la demagògica pretensió de parlar en nom de tot el poble o tot el professorat, la intencionalitat palmàriament antinormalitzadora del valencià, no deixen cap dubte pel que fa al caràcter de la protesta d'aquest sindicat minoritari d'ensenyament [sic]»¹⁹¹.

El tema aquesta vegada és tractat amb certa indignació per part d'*El Temps*.

4.2.3.- El nacionalisme centralista

El Temps criticava el nacionalisme espanyol en totes les seues versions. Un dels crítics va ser Joan Fuster, que va fer una breu i irònica reflexió sobre el dia de la Hispanitat:

«El pobre Cristòfol Colom no podia imaginar que, a la llarga, una simple aventura nàutica acabàs en la *Defensa de la Hispanidad*¹⁹² de don Ramiro de Maeztu¹⁹³, del papa de Roma i dels “jóvenes nacionalistas” de Madrid, passant, naturalment, per les Dictadures locals. Aquestes historietes, si no fossen intoxicadores, farien riure. Seria curiós d'aclarir qui se'n riu, en principi. Perquè la capacitat crítica del personal sempre ha estat mínima, i avui més mínima que mai, probablement. Hi ha,

¹⁹⁰ «fantasmagòric territori que pretenia reunir a les províncies d'Albacete, Múrcia, Almeria i Alacant, i que comptava com a òrgan de propaganda amb un periòdic propietat de L'Església, *La Verdad*, vingut des de Múrcia amb el subtítol de *Diario del Sureste*». SÀNCHEZ SOLER, Marià., *Alacant a sarpades*, València, Denes, 2004, p. 81.

¹⁹¹ *El Temps*, núm. 35, 18-24/II/1985, p. 16. «La dreta castellanitzadora». Reportatge de Vicent Martí.

¹⁹² Aquest assaig, publicat per primera vegada l'any 1934, defineix perfectament el plantejament polític i nacionalista del seu autor, Ramiro de Maeztu. Analitza el terme “hispanitat” en tots els seus sentits i el destaca amb aires nostàlgics i gloriosos, esmentant la tradicional “gesta” del descobriment d'Amèrica. Apostava per l'absorció d'aquest terme identitari per part de tots els pobles hispans i proposava el vincle entre tots ells. Els matisos imperialistes tampoc no estan absents en aquest escrit. El pensament espanyolista i conservador de Maeztu queda perfectament descrit en aquest llibre. [Aquesta anàlisi és personal de l'autor d'aquest treball, Manuel Lillo i Usechi].

¹⁹³ (1874-1936). Periodista, fou un dels màxims representants del nacionalisme espanyol de principis del segle XX. cf. MAEZTU, Ramiro de., *Defensa de la Hispanidad*, Madrid, Rialp, [1934] 1998. pp. 11-66.

també, la indiferència. Però les “manipulacions” tenen una eficàcia cada vegada més incisiva [sic]»¹⁹⁴.

També irònic, però més contundent, era Ramon Barnils¹⁹⁵ en la seua secció ‘Arròs a Banda’¹⁹⁶:

«Un tal Calvo Sotelo¹⁹⁷, que tè nom d’oli de 600, de protomàrtir i de polític, i que ens dispensin els polítics, va dir aquesta: “España s’anquënta no mutxo bertevrada. I per a aconsejir una major integrassión, ay que potenciar la immigrassión a Catalunya, com el sentimiento Español que esso komporta”; que traduït a l’alguerès fa: “Espanya es troba poc vertebrada. I per aconsejir una major integració, s’ha de potenciar la immigració a Catalunya, al País Valencià, a les Illes Balears i Pitiüses, el País Basc, Galícia, les Cànaries i Andalusia, amb el sentiment espanyol que la immigració comporta”¹⁹⁸.

»L’espanyolada de Calvo Sotelo es produí en un concurs d’espanyolades, que era l’encontre secret entre els principals polítics de la Transacció –Suàreces, Carrillos, Gonzàleces– i historiadors de prestigi. L’encontre era a Toledo¹⁹⁹, i endevina qui l’organitzava: La “Fundissión Hortera i Gaset”²⁰⁰»

»(...) Com que progressem, ja tenim espies, i s’han pogut produir filtracions, aquesta vegada en favor dels de sota, ja era hora, sobre el que es va tractar al seminari secret. Una d’aquestes filtracions és d’allò més interessant per als hispanistes. Diu que el director d’*El País* i premier espanyol, Felipe González, hi va dir que “l’única força vertebradora

¹⁹⁴ *El Temps*, núm. 21, 12-18/XI/1984, p. 5. «Plàcides reflexions de l’endemà». Article de Joan Fuster.

¹⁹⁵ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Ramon Barnils va signar un total de 59 pàgines en *El Temps*.

¹⁹⁶ Títol de la columna de Ramon Barnils. Present des del número 0 (4-10/IV/1984) fins el 97 (28-4/IV-V/1986). Barnils sempre va tindre secció pròpia en *El Temps* fins la seua mort l’any 2001.

¹⁹⁷ (1926-2008). Leopoldo Calvo Sotelo y Bustelo fou un polític espanyol actiu durant el franquisme i, sobretot, durant la Transició, període en el qual va pertànyer a la UCD. Fou president del govern espanyol entre 1981 i 1982).

¹⁹⁸ Aquesta frase la pronunciava l’any 1983 i exactament deia: «Hay que fomentar la emigración de gentes de habla castellana a Cataluña y Valencia para así asegurar el mantenimiento del sentimiento español que comporta». Font: <<https://directa.cat/actualitat/tots-plegats>>. *Directa*, 16/X/2014. «Tots plegats». Article de David Vila i Ros. Consulta: [18/II/2016].

¹⁹⁹ Ramon Barnils es refereix al seminari celebrat el mes de maig de 1984 a Toledo en el qual polítics de la transició com Fraga, Tarradellas, González, Suárez o Carrillo i historiadors van tractar aquell esdeveniment polític. Font: <http://elpais.com/diario/1984/05/14/espana/453333617_850215.html>. *El País*, 14/V/1984. «Felipe González afirma que el Rey y Suárez son los grandes personajes de la transición política». Sense signar. Consulta: [18/II/2016].

²⁰⁰ Referint-se a la Fundació Ortega y Gasset, organitzadora d’aquell seminari. Font: <http://elpais.com/diario/1984/05/14/espana/453333617_850215.html>. *El País*, 14/V/1984. «Felipe González afirma que el Rey y Suárez son los grandes personajes de la transición política». Sense signar. Consulta: [18/II/2016].

d'Espanya és el Psoe (Partido Zosialista Ovvero Espanol, que és el partit que hi mana, m. d. a.) i, naturalment, l'Excèrcit”.

»Naturalment. I també parlà de vertebració: admirable, aquesta fidelitat de Senor González el fundador del seu diari. Hispanistes consultats diuen que el Senor González es queda curt: a més del Psoe i de l'Exèrcit, hi ha el mateix *El País*, la Guàrdia Civil i el Menisterio d'Hazienda. El Quixot no: el va escriure un defraudador d'Hisenda [sic]»²⁰¹.

Després d'ironitzar sobre la por que, deia Ramon Barnils, suposava per al nacionalisme espanyol el «fet diferencial català», l'autor posa exemples de com diversos immigrants s'han integrat a Catalunya, esmentant Max Cahner i Garcia i Francesc Pérez i Moragon, aquest últim director d'*El Temps*, per concloure:

«un Calvo Soutelo, d'origen gallec a Madrid, que tant ha fet per Espanya i tan poc per Galícia, Portugal i Brasil. Aquesta gent és perillosa: no saben qui són [sic]»²⁰².

En un terme mitjà entre la fina ironia de Fuster i la grossa sàtira de Barnils, trobem a Joan F. Mira²⁰³, que va començar escrivint en *El Temps* només eixir les primeres edicions i que a poc a poc, com veurem més endavant, es va anar fent més important al setmanari.

«Això era l'almirall Liberal²⁰⁴, superior de totes les forces de terra, mar i aire del Regne d'Espanya, que va i escriu, o diu: “*La historia está llena de ejemplos de pueblos que no supieron hacerse respetar, y que no fueron respetados*” (...) Ben mirat, Espanya ha anat fent-se respectar passablement al llarg de la seua història. A força de conquistar Amèriques, de Flandes i el Milanesat, la Guerra de la Independència, la campanya del Rif, i tot això (...) voldria demanar-li consell, com a persona experta en respectes: ¿què hem de fer els valencians, per fer-nos respectar? No tenim exèrcits per mar, ni per terra, ni per aire, ni un mal carrabiner que puguem dir pròpiament nostre. Només tenim un PSOE, un *Himno*²⁰⁵, una Alianza Popular, una Acadèmia Heterogràfica i un senyor Ramón Izquierdo, com a tot

²⁰¹ *El Temps*, núm. 3, 11-17/V/1984, p. 25. «El motor els perd oli». Article de Ramon Barnils.

²⁰² *Ibidem*.

²⁰³ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Joan F. Mira va signar un total de 43 pàgines en *El Temps*.

²⁰⁴ Es refereix a l'almirall Ángel Liberal Lucini (1921-2006), cap de l'Estat Major de la Defensa. Font: <http://elpais.com/diario/2006/10/03/agenda/1159826405_850215.html>. *El País*, 3/X/2006. «Ángel Liberal Lucini, ex jefe del Estado Mayor de la Defensa». Necrològica sense signar. Consulta: [21/II/2016].

²⁰⁵ Referint-se una altra vegada a l'Himne Regional. La seua oficialitat, com estem comprovant, fou molt criticada per *El Temps*.

armament per a guanyar respecte. ¿Què ens aconsella que fem, senyor almirall, per fer-nos respectar? [sic]»²⁰⁶.

En un sol article critica l'orgull nacionalista espanyol derivat de la història. I mitjançant la ironia, el mateix Joan F. Mira elabora un paral·lelisme en la seua secció 'Punt de Mira'²⁰⁷ entre dues situacions: la de l'Espanya perifèrica no castellana i la de l'ètnia turca a Bulgària:

«Setmanaris americans i diaris espanyols han explicat el terrible cas: a Bulgària, la minoria turca corre gravíssim perill de ser bulgaritzada²⁰⁸. El món civilitzat –espanyols inclosos– s'esquinça, com és natural, les vestidures davant de la injustícia i l'opressió. Perquè a Bulgària estan passant coses monstruoses. Com aquestes: l'estat vol obligar la gent a canviar la forma del seu nom, del turc al búlgar; sembla que els xiquets, no sé si tots, es veuen obligats a assistir a escoles en llengua búlgara, i que la població turcoparlant es queda sense diaris en turc. Coses així, diu la premsa, imposicions lògiques d'un estat totalitari: intolerable opressió d'un poble sobre un altre. Motiu, ho és ja, d'universal escàndol. Potser que arribe a l'ONU.

»¡Ai, com són d'afortunats els 800.000 turcs de Bulgària! No pel que han de patir, sinó perquè, ací, nosaltres en som uns quants milions, de turcs en curs de bulgarització, i ningú no se n'espanta o se n'inquieta. ¿O a vostés i als seus pares i fills, en quina llengua els van posar nom al registre, els han fet passar l'escola o els toca llegir els diaris, sentir la ràdio, el cine i la TV?, ¿en turc o en búlgar? Turcs durament bulgaritzats, això som. I sense escàndol. I amb humil acceptació. I des de fa segles que roda la roda búlgara [sic]»²⁰⁹.

²⁰⁶ *El Temps*, núm. 31, 21-27/I/1985, p. 37. «Carta a l'almirall». Article de Joan F. Mira.

²⁰⁷ Títol de la columna de Joan F. Mira. Present des del número 19 (29-4/X-XI/1984) fins al 95 (14-20/IV/1986). Joan F. Mira va tindre més columnes pròpies a les quals ens referirem més endavant.

²⁰⁸ És curiós el fet que, pocs mesos després d'aquest article de Joan F. Mira, el diari conservador i espanyolista *Abc* titula amb «“Bulgarización”» una columna que, precisament, denuncia el fet que comenta Joan F. Mira en *El Temps*. «En 1945 los búlgaros se contagiaron de la eterna desconfianza soviética hacia las minorías dentro de su territorio, y pusieron en marcha lo que se conoce con el nombre de “bulgarización” de los turcos, consistente en que éstos se transformasen, por las buenas, en búlgaros. A principios de este 1985 que ahora acaba, el Gobierno de Sofía decidió llevar a acabo, definitivamente, la “bulgarización” de marras, según la cual todos los ciudadanos étnicamente turcos tendrían que “bulgarizar” sus nombres [sic]». *Abc*, 22/XII/1985, p. 32. «“Bulgarización”». Article de Manuel Blanco Tobio.

²⁰⁹ *El Temps*, núm. 46, 6-12/V/1985, p. 39. «Bulgaritzar». Article de Joan F. Mira.

Un exemple de crítica al nacionalisme espanyol derivat del llavors present és el que a continuació mostrem, sobre el judici a Catalunya contra uns joves que van cremar una bandera espanyola²¹⁰:

«Es que la bandera era espanyola, ¿comprenen vostés la gravetat del cas? Si vosté crema un bosc, passa molt poc. Si vosté crema una bandera catalana a Madrid, li aplaudiran; si la crema a València, AP²¹¹ i la senyoreta Reyna²¹² en faran l'elogi públic, Però espanyola, no. És drap sagrat sobre tots. Val sis anys de presó. Està en la llei. Ho han votat tots. No els fa vergonya [sic]»²¹³.

I també trobem un article en el qual parlava de la Semana Cultural Taurina, celebrada a València amb la col·laboració de la seua diputació, llavors en mans d'Antoni Asunción, és a dir, en mans del PSPV²¹⁴.

«València es llança animosa al difícil art d'*españollear*, mirant d'assegurar-se un lloc d'honor a tal escalafó. Perquè no faran museus presentables, ni biblioteques suficients, ni tindrem un cine o un teatre que puguem dir nostre, ni els nostres polítics es menjaran mitja rosca a Madrid, ni Televisionespañola ens traurà, i encara poc, més que en cas d'inundacions o de gelada. Però, en Cultura Taurina, ¡ah!, ¡en Cultura Taurina serem els primers! Aquest honor, no ens l'ha de furar ni Sevilla ni Valladolid, no ho dubteu pas, que d'això ja s'encarrega l'autoritat competent, no debades han guanyat les eleccions [sic]»²¹⁵.

Per últim, Ignasi Riera²¹⁶ es mostra contrari a la celebració del cinquè centenari del descobriment d'Amèrica i li desagrada la relació entre aquesta data commemorativa i els Jocs Olímpics de Barcelona²¹⁷:

«Estic contra de les Olimpíades (...) perquè prendre's seriosament el cinc-cents aniversari de 1942 [1492], inici d'una de les espoliacions més iniquès de la història, em sembla macabre, una frivolitat neocreònitca que clama contra multituds

²¹⁰ Aquest fet es va donar l'11 de setembre de 1983 a Barcelona. Font: <http://elpais.com/diario/1985/01/22/sociedad/475196403_850215.html>. *El País*, 22/I/1985. «Seis años de cárcel por quemar una bandera española». Notícia de Ferran Sales.

²¹¹ Aliança Popular.

²¹² María Consuelo Reyna, subdirectora del diari *Las Provincias*.

²¹³ *El Temps*, núm. 35, 18-24/II/1985, p. 35. «Per la bandera». Article de Joan F. Mira.

²¹⁴ Font: *Abc*, 9/III/1985, p. 79. «Valencia: Se agotaron los abonos de niños y ancianos para las Fallas». Notícia de Francisco Picó.

²¹⁵ *El Temps*, núm. 39, 18-24/III/1985, p. 43. «Cultura taurina». Article de Joan F. Mira.

²¹⁶ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Ignasi Riera va signar un total de 9 pàgines en *El Temps*.

²¹⁷ Ambdós esdeveniments es celebraren l'any 1992.

silencioses exterminades. Qui reivindiqui l'atemptat contra una cultura i contra una civilització consolidada –llegiu Fra Bartolomé de las Casas, ara reivindicat, fins i tot pel monarca²¹⁸–, traduït com a “gloriosa hazaña evangelizadora” que inauguri les Olimpíades que vulgui..., però que ens deixi als altres el dret a dir que “nosaltres no som d'eixe món”²¹⁹ [sic]»²²⁰.

4.2.4.- El compromís catalanista

Les crítiques d'*El Temps* als nacionalismes esmentats responien al seu catalanisme. Ho podem comprovar mitjançant diversos exemples, si bé les proves anteriors poden fer deduir la ideologia política del setmanari que estudiem.

Una curiosa forma d'estudiar la tendència política d'*El Temps* és observar les preguntes que feien a alguns entrevistats. Tot i no tindre molt o res a veure amb el nacionalisme català, el setmanari formulava preguntes intencionades sobre el tema. Per exemple, trobem una entrevista a Ramon Lapiedra²²¹ el mes de maig de 1984, quan Lapiedra va ser nomenat rector de la Universitat de València després de guanyar les eleccions pertinents²²². Adolf Beltran²²³ li formula la pregunta següent:

«¿Com entén i explica el nacionalisme?»²²⁴.

Ferran Torrent²²⁵ entrevistava la popular actriu Pepa Flores “Marisol”. Fou un diàleg bastant polititzat:

«¿Tu creus que a Madrid s'entén el problema de les nacionalitats?»²²⁶.

²¹⁸ «Una carpeta de 30 grabados realizados por 10 importantes artistas españoles y americanos contemporáneos con ocasión del quinto centenario del nacimiento de fray Bartolomé de las Casas será presentada hoy por el rey Juan Carlos (...) Esta edición conmemorativa pretende ser un homenaje de artistas españoles y americanos a la labor del religioso dominico fray Bartolomé de las Casas (1984-1546), como precursor en la defensa de los derechos humanos y Civiles de los indígenas americanos [sic]». Font: <http://elpais.com/diario/1985/03/08/cultura/479084403_850215.html>. *El País*, 8/III/1985. «Un homenaje a Bartolomé de las Casas reúne Trabajos de 10 artistas americanos y españoles». Sense signar. Consulta: [18/II/2016].

²¹⁹ Parafrazejant la cançó ‘Diguem no’, de Raimon.

²²⁰ *El Temps*, núm. 49, 27-2/V-VI/1985, p. 10. «Contra les olimpíades». Article d'Ignasi Riera.

²²¹ (1940). Catedràtic de física, fou rector de la Universitat de València (1984-1994). Personatge compromès amb el valencianisme, l'esmentarem en aquest treball en diverses ocasions.

²²² Font: <http://elpais.com/diario/1984/05/25/sociedad/454284010_850215.html>. *El País*, 25/V/1984. «Ramón Lapiedra, nacionalista de izquierdas, nuevo rector de la Universidad de Valencia». Notícia de Manuel Muñoz. Consulta: [18/II/2016].

²²³ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Adolf Beltran va signar un total de 197 pàgines en *El Temps*.

²²⁴ *El Temps*, núm. 1, 28-4/V-VI/1984, p. 27. «Ramón Lapiedra, un científico progressista». Entrevista d'Adolf Beltran.

²²⁵ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Ferran Torrent va signar un total de 117 pàgines en *El Temps*.

Un altre exemple és l'entrevista a Miguel Tendillo, que llavors era futbolista del València CF. Ferran Torrent li pregunta sigil·losament:

«Al carrer, al treball... diuen que normalment s'ha de parlar en valencià. ¿Quin és l'idioma de Tendillo quan juga al futbol?»²²⁷.

Un cas similar el trobem en una entrevista a Jeroni Albertí, que era president del Consell Insular de Mallorca pel partit Unió Mallorquina i que abans havia militat a la UCD. Josep Rosselló²²⁸ li pregunta:

«¿Com enteneu vós les relacions entre aquesta comunitat/país [Balears] i les altres de parla catalana, que, al cap i a la fi, li són les més properes, en molts –tots– sentits?»²²⁹.

En una entrevista amb Antonio Montalbán, que exercia de secretari general de Comissions Obreres al País Valencià, Rosa Soler li pregunta:

«com entén CC OO la reconstrucció nacional del País Valencià?»²³⁰.

Un altre exemple el trobem en una entrevista a Pilar Brabo, que va ser militant del Partit Comunista del País Valencià i se'n va eixir per enfrontaments amb Santiago Carrillo²³¹. Ismael López²³² pregunta:

«Saps, perquè el vas viure, com el PCPV aprovà la senyera blava, la divisió lingüística i la falsa i ahistòrica denominació de “Comunitat”. ¿Recordes la teua postura?»²³³ [sic]²³⁴.

²²⁶ *El Temps*, núm. 7, 9-15/VII/1984, p. 28. «Pepa Flores: “Aquesta és una llibertat molt relativa”». Entrevista de Ferran Torrent.

²²⁷ *El Temps*, núm. 23, 26-2/XI-XII/1984, p. 45. «“Als entrenaments, parlem valencià”». Entrevista de Ferran Torrent.

²²⁸ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Josep Rosselló va signar un total de 24 pàgines en *El Temps*.

²²⁹ *El Temps*, núm. 2, 4-10/VI/1984, p. 33. «Jeroni Albertí, un polític regionalista i de centre». Entrevista de Josep Rosselló.

²³⁰ *El Temps*, núm. 4, 18-24/VI/1984, p. 24. «Antonio Montalbán, el difícil equilibri d'un líder obrer». Entrevista de Rosa Soler.

²³¹ Font: <http://elpais.com/diario/1982/06/16/espana/393026401_850215.html>. *El País*, 16/VI/1982. «Pilar Brabo busca su escaño». Sense signar. Consulta: [20/IV/2016].

²³² Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Ismael López Belda va signar un total de 39 pàgines en *El Temps*.

²³³ Aquesta pregunta es contextualitza en l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, que es produí el 28/IV/1982 al Congrés espanyol i en la qual, dels 279 vots, hi van haver 250 a favor, 15 abstencions i 14 vots en contra. Aquells 14 vots contraris foren del PCE i s'expliquen per la divergència que provocà allò que planteja el periodista en la pregunta: les qüestions de la bandera i de la denominació del territori. cf. DD.AA., *Nosaltres: 30 anys de l'Estatut d'Autonomia*, Museu de la Universitat d'Alacant, 2012, p. 18. Part escrita per José Miguel Santacreu. Cal afegir que el PCE tenia 23 diputats al Congrés espanyol, dels quals 14 van votar contra l'Estatut. La resta del PCE votà a favor, perquè les 15 abstencions procediren de Minoria Catalana. Font: *Abc*, 29/IV/1982, p. 4. «El pleno del

Una altra pregunta. Aquesta, d'Alfons Llorenç²³⁵ a Marcelino Camacho, que era llavors dirigent de Comissions Obreres en l'àmbit estatal²³⁶:

«Del País Valencià estant, cal parlar de la relació entre l'alliberament de classe i l'alliberament nacional. ¿Trobeu contradiccions entre el nacionalisme i l'internacionalisme proletari?»²³⁷.

Joan Lerma va ser president de la Generalitat Valenciana durant l'època de l'aprovació dels símbols que tanta polèmica van crear. En una entrevista concedida a *El Temps*, la major part de les preguntes realitzades per Francesc Pérez i Moragon anaven enllaçades amb la qüestió nacionalista del País Valencià:

«¿vosté creu que la Generalitat està fent suficient tasca d'exemple d'aquest ús normal, quotidià del valencià? (...) Hi ha també la qüestió de l'himno regional, que no està contemplat en l'Estatut... (...) Hi ha un símbol, que és el penó de la Conquesta, que la llei no recull (...) ¿No creu que ha arribat l'hora d'emprendre la comarcalització del País Valencià?»²³⁸.

En una altra entrevista al líder del sindicat CNT, de tendència anarquista, Miquel Àngel Ferris²³⁹ pregunta:

«¿Quina és la postura actual de la CNT respecte al nacionalisme en general i concretament del País Valencià i els Països Catalans?»²⁴⁰.

Als periodistes Manuel Vicent²⁴¹ i Amadeu Fabregat²⁴² els van preguntar directament si eren nacionalistes en dues entrevistes.

Congreso aprobó el Estatuto de Autonomía de Valencia». Sense signar. Una d'aquelles persones que votà en contra fou la mateixa entrevistada, Pilar Brabo, tal com argumenta en la seua resposta a la pregunta que hem esmentat: «¿Com no! ¡Jo em vaig manifestar completament en contra! Fou un dels motius de major enfrontament que hi hagué al si del PCPV. Quedàrem en minoria un sector important del conjunt del país». *El Temps*, núm. 35, 18-24/II/1985, p. 29. «¿Què fou de Pilar Brabo?». Entrevista d'Ismael López Belda.

²³⁴ *El Temps*, núm. 35, 18-24/II/1985, p. 29. «¿Què fou de Pilar Brabo?». Entrevista d'Ismael López Belda.

²³⁵ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Alfons Llorenç va signar un total de 9 pàgines en *El Temps*.

²³⁶ Font: *El Temps*, núm. 42, 8-14/IV/1985, p. 22. «“Cal respectar la democràcia interna”». Entrevista d'Alfons Llorenç.

²³⁷ *El Temps*, núm. 42, 8-14/IV/1985, p. 23. «“Cal respectar la democràcia interna”». Entrevista d'Alfons Llorenç.

²³⁸ *El Temps*, núm. 22, 19-25/XI/1984, p. 28. «El president Lerma, optimista pel futur». Entrevista de Francesc Pérez i Moragon.

²³⁹ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Miquel Àngel Ferris va signar un total de 3 pàgines en *El Temps*.

²⁴⁰ *El Temps*, núm. 19, 29-4/X-XI/1984, p. 34. «Ressorgiment de la CNT valenciana». Entrevista de Miquel Àngel Ferris.

Per comprovar el compromís catalanista de la línia editorial d'*El Temps*, hi podem posar diversos exemples del primer any de publicació.

«La Diada de Catalunya hauria de tenir un únic significat: la defensa o l'enfortiment de la personalitat nacional catalana»²⁴³.

Ho escriu Oriol Domingo²⁴⁴ en una de les seues notícies que ocupen la secció de 'Política'. En el número 20, hi podem trobar un reportatge en la secció de 'Cultura', en la qual es fa una crònica d'un debat organitzat sobre la situació dels Països Catalans²⁴⁵. Doménec Ros²⁴⁶ escriu açò:

«¿Què fa que a València es reflexione, s'aprofundesca i siguen vives la polèmica i la reflexió sobre el nostre marc nacional, sobre el nostre futur com a poble? La complexa realitat valenciana comença a demanar una atenció menys tòpica i més oberta de la intel·lectualitat i la cultura catalanes [sic]»²⁴⁷.

En el mateix reportatge trobem un article a dues pàgines de Joan Fuster titulat «Justificació d'un debat» en el qual podem llegir clares mostres de nacionalisme català:

«Hem pogut observar, i observem, com, d'un temps ençà, ha prosperat una exquisida cautela per evitar el terme "Països Catalans". ¿Per què? Ja seria curiós d'esbrinar-ho. Podríem imaginar que es tracta, bàsicament, del temor a confondre una "designació" amb un "programa", i "programa polític", més o menys. És ben probable que no hi haja manera humana de proferir una sola paraula, ni tan sols la més simple onomatopeia, un senzill "¡ai!", sense implicacions de sentit socialment enèrgiques (...) Al llarg dels segles, una acumulació de circumstàncies ens ha deixat orfes de la més alta i general toponímia si no és la que ens pervé de l'idioma. En tot cas, i que cadascú es quede amb la seua opció, hi ha això: una realitat concreta que demana un nom, i a partir de la qual hem de puntualitzar anàlisis, investigacions, conceptes instrumentals. I

²⁴¹ Font: *El Temps*, núm. 38, 11-17/III/1985, p. 30. «Manuel Vicent, marginal». Entrevista de Joan Vicent Hernández.

²⁴² Font: *El Temps*, núm. 25, 10-16/XII/1984, p. 32. «"Estic teledirigit des de Madrid"». Entrevista de M. A. Villena.

²⁴³ *El Temps*, núm. 13, 17-23/IX/1984, p. 18. «Els mil i un significats de la Diada de Catalunya». Notícia d'Oriol Domingo.

²⁴⁴ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Oriol Domingo va signar un total de 61 pàgines en *El Temps*.

²⁴⁵ Fou un cycle organitzat per l'editorial 3i4, celebrat a València que comptà amb un important nombre d'assistents el mes doctubre de 1984. Font: *El Temps*, núm. 20, 5-11/XI/1984, pp. 35-38. «Els Països Catalans, a debat». Reportatge de Doménec Ros.

²⁴⁶ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Doménec Ros va signar un total de 61 pàgines en *El Temps*.

²⁴⁷ *El Temps*, núm. 20, 5-11/XI/1984, p. 35. «Els Països Catalans, a debat». Reportatge de Doménec Ros.

és una realitat que inclou la seua negació, com totes les “realitats”»²⁴⁸.

Si bé açò mostra clarament la línia política del mitjà que estudiem, en clau de partits polítics hauríem de parlar d'aquesta força al País Valencià.

Figura 4. *El Temps*, núm. 24, 3-9/XII/1984. Portada.

La Unitat del Poble Valencià. Per a *El Temps*, aquesta força política va suposar una esperança momentània, tal com comprovarem a continuació. Potser allò més destacable i allò més identificable amb la línia editorial d'*El Temps* respecte a la UPV és l'article que tanca el reportatge que tracta el tema de portada, escrit per Joan F. Mira i titulat «De la moral a la necessitat»:

«la nació castellano-espanyola, a través de l'expansió del seu estat, va incorporar i absorbir políticament els valencians durant el segle XVIII, ha continuat l'absorció ideològica i de fidelitats durant el XIX i XX, i està a punt de consumir l'absorció cultural i lingüística. És a dir, de consumir la destrucció de la nostra vida nacional.

»Que, tanmateix, la classe política valenciana (salvats els pocs salvables) ha practicat i practica un únic nacionalisme efectiu, sòlid i conseqüent, que és el nacionalisme espanyol: *Espanya* és el seu marc substancial de referència i de fidelitat, i l'espanyolisme cultural i polític, la seua actitud radical.

²⁴⁸ *El Temps*, núm. 20, 5-11/XI/1984, p. 36. «Justificació d'un debat». Article de Joan Fuster.

»El nacionalisme valencià és necessari en tant que defensa davant del nacionalisme espanyol. En tant que negació del caràcter irreversible d'aquest procés de dominació-absorció-destrucció. Al País Valencià el nacionalisme és una necessitat moral. Perquè es immoral acceptar la desintegració de la pròpia comunitat nacional. El nacionalisme només deixarà de ser necessari quan s'hauran realitzat els seus objectius de dignitat, d'igualtat i de justícia.

»Un nacionalista valencià és aquell per al qual ser valencià és abans i més (més profund, més important, més propi) que ser espanyol. Independentment que pense, si ho pensa, que ser valencià és també, almenys culturalment, ser català. Independentment que pense que és un fet que el País Valencià és dins de l'Estat espanyol i que cal actuar, almenys políticament, en conseqüència. En tot cas, Espanya no serà per a ell la seua nació o pàtria, sinó el marc polític extern de la seua nació».

«(...) o els militants i els dirigents d'UPV estan a l'altura de tal ocasió i necessitat, o no veig quina força política podrà impedir que s'accelere el procés de desintegració nacional del País Valencià fins a la consumació definitiva»²⁴⁹.

El partit Unitat del Poble Valencià va ocupar, a més, diversos espais publicitaris en *El Temps*²⁵⁰. Hem vist que Joan F. Mira no prioritza el catalanisme dins del nacionalisme valencià, tot i obrir les portes de la UPV al catalanisme. Es pot tractar de l'estratègia habitual dels partits nacionalistes valencians a l'hora de tractar d'atraure tot l'electorat possible: eviten l'explícita definició de "catalanisme" perquè, per a ells, aquest concepte no és una prioritat ni tampoc una antítesi. El fet de no emprar aquest terme respon a la consciència que aquesta etiqueta no ha tingut èxit a l'hora de ser aplicada de forma contundent en els partits polítics valencians que l'han emprada. La UPV, com posteriorment el BNV, podia acollir alguns polítics o principis catalanistes, però no fer d'aquesta etiqueta un dels seus trets principals. Aquestes formacions arplegaven el nacionalisme valencià catalanista o no catalanista: però mai l'anticatalanisme²⁵¹.

²⁴⁹ *El Temps*, núm. 24, 3-9/XII/1984, p. 17. «De la moral a la necessitat». Article de Joan F. Mira.

²⁵⁰ Núm. 1, p. 2; núm. 16, p. 28; núm. 21, p. 30; núm. 22, p. 51; núm. 23, p. 51; núm. 24, p. 2; núm. 36, p. 18; núm. 42, p. 30.

²⁵¹ Aquesta afirmació és una reflexió personal de l'autor d'aquest treball. Per justificar-la, hem de tindre presents dues consideracions: la primera, que partits polítics valencians que han fet del catalanisme la seua bandera explícita, com primer el PSAN i després ERPV, mai no van obtenir cap èxit polític, ni tan sols cap representació política a les Corts Valencianes o als ajuntaments de les grans ciutats; i la segona, quant a la reflexió de no emprar l'etiqueta de "catalanisme", Joan F. Mira insisteix en un dels seus assajos en aquesta idea, declarant que «hi ha utopies necessàries, en tant que horitzons ideals, i d'altres, com el més rigorós catalanisme *polític* al País Valencià, tan legítimes i atractives com perfectament prescindibles». MIRA, Joan F., *La nació dels valencians*, Barcelona, 2a. edició, Pòrtic, 2015, p. 249. És ell, doncs, el primer a afirmar que l'etiqueta en qüestió no és recomanable per dur a terme una iniciativa

Més enllà d'aquestes precisions, *El Temps* podia defensar un nacionalisme valencià aliè o no del tot lligat al catalanisme, però mai l'anticatalanisme. En aquest sentit trobem un exemple de Rosa Soler, que fa una prèvia al VII Congrés de Convergència Democràtica de Catalunya²⁵², partit que liderava un Jordi Pujol que llavors estava en la seua plenitud política:

«Resulta que la histèrica *noia de porcellana*²⁵³ ens ha corromput i degradat des del seu bel·licós diari el clima cívic d'aquest projecte de País Valencià, tot esgrimint el perill català, que pensava robar-nos fins i tot les paelles.

»Resulta que Barcelona, cap i casal de l'hipotètic imperi del mal que ens volia engolir com si fóssem fideus, se'n fot, o poc menys, no ja dels eteris Països Catalans, que tanta por fan²⁵⁴, sinó també de les realitats tangibles, vives, esperançades, que anem fent pujar tot lentament.

»Amb els millors desitjos per a tots aquells catalans que, més enllà de retòriques essencialistes tan convenients en els dies de festa i de penjament de medalles, són solidaris d'un país germà que malda per sobreviure, vull alçar que allà dalt el cas valencià és un cas oblidat, soterrat, ignorat²⁵⁵.

»A les ponències de Convergència no sols no es fa esment dels PPCC, sinó que es parla de la normalització de

política amb esperances d'èxit al País Valencià. Hem d'insistir que Mira parla del catalanisme «més rigorós» i alhora el considera «legítim i atractiu», pel que seria equivocat pensar que l'autor rebutja aquest corrent: Mira només adverteix de les possibilitats reals del nacionalisme valencià quant a la seua capacitat de ser acceptat per la població. Al voltant d'aquestes consideracions gira la reflexió. La UPV va ser, normalment, recolzada per *El Temps*. La UPV no tenia el catalanisme com un dels seus principis bàsics, si bé tractava d'acollir l'escàs electorat catalanista perquè tractava d'acollir tot el nacionalisme valencià progressista.

²⁵² Congrés celebrat a principis de 1985 i en el qual decidiren participar activament en la política estatal. Font: <http://elpais.com/diario/1985/01/12/espana/474332421_850215.html>. *El País*, 12/I/1985. «Las ponencias del VII Congreso de Convergencia confirman su apertura la política estatal». Notícia de José Antich. Consulta: [18/II/2016].

²⁵³ En referència a Maria Consuelo Reyna, subdirectora del diari *Las Provincias* i enemiga política de Jordi Pujol i del valencianisme catalanista.

²⁵⁴ Un exemple d'aquesta enemistat política de Maria Consuelo Reyna cap a Jordi Pujol i l'alarmisme del diari a l'hora de relacionar Pujol amb "l'imperialisme" català contra els valencians és aquest: «quien más quien menos, recuerda hasta qué punto Jordi [Pujol] pudo ponerse pesadísimo con su afán imperialista de integrar a Valencia en la entelequia de los Países Catalanes. Hizo todo políticamente e impulso y financiación –¿quién no recuerda el Omnium Cultural?– no pocos movimientos culturales que tenían por fin engullir Valencia en esos países catalanes de los que, ni que decir tiene, el honorable En Jordi sería emperador». *Las Provincias*, 10-VI/1984, p. 5. «Roca el amnésico». Article de María Consuelo Reyna.

²⁵⁵ Comprovem que, durant l'època que tractem en aquest capítol, *El Temps* tractava positivament CiU, però si es va produir alguna crítica va ser, sobretot, en aquest sentit: el setmanari trobava a faltar més actuació política de la coalició catalanista a la resta dels Països Catalans, més enllà del Principat de Catalunya. Mostra, una vegada més, de la tendència nacionalista d'*El Temps*. Aquest descontent puntual del setmanari cap a CiU es va mantenir al llarg dels mil primers números, malgrat que més endavant, com comprovarem, les crítiques cap a la coalició van anar creixent per qüestions alienes a la que acabem de comentar.

l'idioma sense fer cap referència ni a les Illes Balears ni al País Valencià [sic]»²⁵⁶.

Llavors, mentre que la dreta blavera s'alarma d'una "catalanització" del País Valencià, obra de Jordi Pujol i del seu partit, *El Temps* es queixa de la passivitat del mateix partit a l'hora de pensar en un projecte nacional comú. Com a anècdota i com a exemple del catalanisme que destacava en la línia editorial d'*El Temps*, farem referència a un article de Josep Lluís Carod-Rovira quan aquest personatge encara estava lluny de transcendir políticament:

«Ells diuen "perro viejo" i "mosquita muerta" allà on nosaltres diem "gat vell" i "gata maula" (...) ells paguen "impuestos", que ve d'"imponer", i nosaltres "contribucions", que ve de "contribuir" (...) Tota una concepció del món, doncs, s'endevina rere cada mot d'una llengua, perquè la llengua és l'expressió d'un comportament col·lectiu, d'una psicologia nacional, diferent, no pas millor o pitjor que altres. No es tracta, en conseqüència, de traduir només, sinó d'entendre. Per això, tots els qui han canviat de llengua –a casa, al carrer, al treball– no únicament canvien de llengua. També canvien de nació. I com que no és igual la nació que té un estat darrere que la que en té dos al damunt, anar de guanyador per la vida és més còmode que anar-hi de vençut. A mi que, de Tarragona estant, m'ho miro de la banda dels qui no són 300 milions –ells tampoc, ni que ho diguin– la solució alliberadora d'aquesta situació em sembla, cada vegada més, una qüestió d'ous. D'ous col·lectiu, s'entén. I no pas, precisament, només del color dels ous... [sic]»²⁵⁷.

Sembla que *El Temps* va voler tractar majorment la qüestió nacional catalana amb un prisma positiu que no pas negatiu. La realitat del moment, però, sembla que els va dur pel camí de la desqualificació a moviments polítics contraris com el blaverisme, o incomoditats puntuals com les que oferia la ciutat d'Alacant, des d'on s'encoratjava una enemistat política envers València, com alguna vegada va fer veure *El Temps*. Tot i així, el setmanari es va encarregar de construir i normalitzar un nacionalisme que era el seu.

4.2.5.- ¿A la dreta o a l'esquerra?

Una cosa és evident. *El Temps* es posicionava totalment en contra de les forces polítiques centralistes, especialment de les dues majoritàries a l'estat espanyol. Posarem

²⁵⁶ *El Temps*, núm. 30, 14-20/I/1985, p. 16. «És un clam: tots a Barcelona». Article de Rosa Soler.

²⁵⁷ *El Temps*, núm. 23, 26-2/XI-XII/1984, p. 9. «Qüestió d'ous». Article de J. Carod-Rovira.

un exemple d'un article que va escriure Vicent Ventura en la seua secció 'Última' i que critica ambdues forces:

«La democràcia té un munt de defectes (...) però és l'únic sistema polític experimentat fins ara que no manté els ciutadans absolutament sotmesos a la indignitat. Qualsevol dictadura, per "blana" que semble als qui la imposen (...) estén la degradació com una epidèmia de la qual és difícil salvar-se (...) la pitjor democràcia és més suportable que la millor dictadura (...) per més que entre l'una i l'altra hi haja únicament la distància d'una estreta "transició" (...) aquestes democràcies precàries (...) [tenen] característiques comunes (...) la reconversió de les seues dretes respectives, tan semblants que no pareixen respectives sinó unes soles i les mateixes. Són unes dretes que no sols vivien en les dictadures precedents com el peix en l'aigua, sinó que eren part decisiva de la seua substància, fins al punt que, sense el seu suport, les dictadures no haurien pogut sostenir-se. És a dir, que elles eren la dictadura²⁵⁸. I de la nit al matí, oh miracle! (...) s'han convertit en demòcrates de tota la vida. Les esquerres d'aquestes "joves democràcies" han de ser més tolerants, complaents, per a acceptar-les. Tant, que es veuen en la necessitat "fàctica" d'aigualir el seu esquerranisme per arribar a allò que segons sembla cal proposar-se com a objectiu democràtic d'última hora: el consens (...) Així, per exemple, jo he d'acceptar que l'ex-alcalde franquista de València Ramón Izquierdo és un demòcrata indiscutible, malgrat les seues declaracions de fa uns mesos, segons les quals continua preferint la democràcia orgànica a la pluralista. He d'acceptar també que Fraga, fins i tot quan era ministre d'Información y Turismo i quan exhibia el seu poder com altres exhibeixen determinades particularitats anatòmiques, era també, el pobre, un demòcrata reprimat (...) s'ha de tenir tota la por que alguns tenim a la dictadura des de la qual es va fer la "transició", per a desitjar que, malgrat el consens, no guanyen les eleccions els qui postulen un bipartidisme que els deixi sols enfront del pragmatisme d'una esquerra adiposa que va engreixar també de

²⁵⁸ La relació intencionada que diversos redactors d'*El Temps* faran d'Aliança Popular –i després del Partit Popular– amb el franquisme serà una constant en els mil primers números del setmanari. I, almenys en aquest cas, Vicent Ventura no realitzava aquest argument sense cap motiu. La connexió entre AP i la llavors recentment desapareguda dictadura franquista era evident. cf. MONTERO GIBERT, José Ramón., «Los fracasos políticos y electorales de la derecha española: Alianza Popular (1976-1986)», en *Reis: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 39, 1987, pp. 10-12.

la nit al matí i també amb gent que durant el franquisme va contenir les seues tendències d'esquerra [sic]»²⁵⁹.

Exemples anteriors també han deixat clara l'enemistat d'*El Temps* cap a aquestes forces polítiques. Tot i així, als primers números del setmanari es detecta una gran afinitat cap a CiU, el centre-dreta nacionalista català. Un exemple, una notícia redactada per Oriol Domingo, titulada «Cal destruir Jordi Pujol»:

«La impressionant victòria electoral de la coalició encapçalada per Jordi Pujol²⁶⁰ i, després, el cas de Banca Catalana²⁶¹, de nou tret a la llum pública, amb l'afer de la querella del Fiscal General de l'Estat contra Jordi Pujol, són dos fets que xoquen d'una manera brutal a Catalunya²⁶².

»La filtració de la notícia ha tornat a produir-se sospitosament a *El País*, el diari madrileny considerat en determinats cercles periodístics i polítics com a pro-governamental i neocentralista. És el mateix diari que, a l'abril del 1980, cinc dies després que Pujol fos escollit president de la Generalitat, va escriure obsessivament i metòdicament sobre les que anomenava “dificultats econòmiques del grup bancari de Pujol”²⁶³. Ara s'ha fet esclatar la bomba immediatament després que Jordi Pujol obtingués democràticament l'absoluta majoria parlamentària, i poc abans de la investidura presidencial.

»L'afer de la querella ha estat objectivament un mal llamp incendiari que pretén trencar el seré paisatge de la vida política del Principat (...) Una vida política catalana en què tothom havia acceptat l'inel·lable veredict de les urnes. O, almenys, així ho semblava.

²⁵⁹ *El Temps*, núm. 2, 4-10/VI/1984, p. 50. «El consens». Article de Vicent Ventura.

²⁶⁰ Es refereix a les eleccions al Parlament de Catalunya celebrades el 29/IV/1984 en les quals CiU va assolir la majoria absoluta.

²⁶¹ Aquest cas l'esmentem pel que va significar mediàticament més que pel seu contingut intrínsec. Alguns mitjans espanyols insisteixen que aquell afer va suposar que Pujol es presentara com a víctima de l'estat espanyol. Font: <http://ccaa.elpais.com/ccaa/2015/03/23/catalunya/1427145604_699916.html>. *El País*, 24/III/2015. «Banca Catalana: el verdadero pecado original de Jordi Pujol». Notícia de Maiol Roger. Consulta: [19/II/2016]. Per consultar el motiu oficial pel qual esclatà l'acusació contra Banca Catalana, aquest reportatge també d'*El País* ho explica. Font: <http://elpais.com/diario/1986/08/26/espana/525391211_850215.html>. *El País*, 26/VIII/1986. «Banca Catalana repartió 516 millones en dividendos entre 1974 i 1976 año en que ya tenía un déficit de mil millones». Notícia de Blanca Cia i Ferran Sales. Consulta: [19/II/2016].

²⁶² Querella que acusava Pujol de diversos delictes. Font: <http://elpais.com/diario/1984/05/24/economia/454197606_850215.html>. *El País*, 24/V/1984. «La Fiscalía del Estado confirma la acusación contra Jordi Pujol por apropiación indebida en Banca Catalana». Sense signar. Consulta: [19/II/2016].

²⁶³ Es refereix a aquest reportatge: <http://elpais.com/diario/1980/04/29/economia/325807209_850215.html>. *El País*, 29/IV/1980. «Dificultades económicas del grupo de Jordi Pujol». Reportatge d'Alfons Quinta i Carlos Humanes. Consulta: [19/II/2016].

»Però, ara, sembla que els resultats de les eleccions molesten. Sembla que Pujol molesta. Molta gent de diversos àmbits socials, econòmics, culturals, cívics i polítics, comparteixen la idea que hi ha una consigna. Cal destruir Jordi Pujol. Cal llançar fang contra el que Pujol significa i representa. És a dir, CiU, que es mostra com una força política nacionalista i interclassista, que juga a favor de la democràcia i de l'autonomia, que vol la modernització de l'Estat i una societat civil progressista. I avui, Pujol, amb quasi 1.400.000 vots i la majoria absoluta parlamentària, gaudeix de la confiança majoritària dels ciutadans de Catalunya que han apostat per ell»²⁶⁴.

Un altre exemple és la defensa que Ramon Barnils fa de Jordi Pujol a propòsit del mateix afer. A banda de qualificar *El País* com «la més acreditada claveguera de filtracions del govern de Madrid»²⁶⁵, diu:

«L'últim al·licient que conservava l'Operació Banca Catalana era l'actuació dels dos fiscalets. Aquests dos fiscalets utilitzen, i fan ben bé, el cas per fer carrera i per arribar a baix de tot, que és ser destinats a Madrid (Espanya). A canvi d'això, els planificadors de l'operació i governants de l'estat els fan servir, a ells, per fer veure que l'Operació tira endavant, que encara és un èxit, i que va ser un encert total fer esclatar aquesta bomba, que havia d'enfonsar Banca Catalana, és a dir Pujol, és a dir la dreta, és a dir Catalunya, és a dir tot nacionalisme que no sigui l'espanyol»²⁶⁶.

En ambdós textos, la defensa de Pujol és evident, si bé es detecta una defensa motivada més pel nacionalisme que no pas per la dreta o conservadorisme que Pujol podia representar.

D'altra banda, *El Temps* també va donar un gran protagonisme a l'esquerra més obrerista²⁶⁷, cedint espai durant el seu primer any de publicació a diversos líders polítics i sindicals de l'esmentat camp ideològic mitjançant entrevistes i reportatges, tot i que van ser tractats amb certa imparcialitat i sense cap passió que pugés determinar el posicionament del setmanari cap a aquestes tendències. Com hem comprovat anteriorment, representants de CCOO, PCE o CNT van tindre la seua veu en *El Temps*. Però si bé les pàgines dedicades a la política centralista espanyola o a l'extrema dreta

²⁶⁴ *El Temps*, núm. 1, 28-4/V-VI/1984, p. 13. «Cal destruir Jordi Pujol». Notícia d'Oriol Domingo.

²⁶⁵ *El Temps*, núm. 13, 17-23/IX/1984, p. 23. «El BOE, nerviós». Article de Ramon Barnils.

²⁶⁶ *Ibidem*.

²⁶⁷ Entenent per obreristes les entitats sindicals d'esquerra o els partits polítics més declaradament marxistes. «Obrerismo. Régimen económico basado en el predominio del trabajador como elemento indispensable de la producción y creador de riqueza. Designa también al conjunto de obreros, considerado como entidad económica». SERRA ROJAS, Andrés., *Diccionario de ciencia política*, vol. 2, Mèxic, Facultad de Derecho UNAM, 2001, p. 795.

anaven carregades d'una clarivident enemistat, les pàgines dedicades a l'esquerra obrerista contenien més informació o, en tot cas, interpretacions que tracten d'allunyar-se del sentit tendenciosos quan parlaven, pròpiament, de la ideologia.

Manuel Vázquez Montalbán²⁶⁸, parla amb ironia del Partit Comunista d'Espanya. La crítica al PCE és evident: si bé aquesta es fa més tenint en compte l'estructura interna d'aquest partit.

«El partit que trau el cap a la legalitat en la Setmana Santa de 1977 és en realitat un partit d'al·luvió de radicalitats i cultures, en el qual conviuen bolxevics *in pectore* amb austromarxistes en segona instància, més cristians socialistes, liberals socialitzants, nacionalcomunistes, titoistes malaguenys, Hare Krisna postmarxista, gramscisme càntabro-astur i subjectivismes encara més diferenciables; tot plegat i rebolicat amb el factor amalgama del patrimoni moral i sentimental de la principal força política en la lluita clandestina contra el franquisme. Aquesta torre de Babel podia ser racionalitzada o decantada per l'acció d'una direcció sàvia i intel·ligent, conscient del que tenia entre mans. Però, en realitat, aquesta va ser sotmesa durant la primera part de la transició a un règim de *despotisme il·lustrat*, confiat en la cultura del *seguidisme* amb la qual la direcció havia acumulat, més que capejat, mals oratges des de l'expulsió dels claudinistes durant els anys seixanta. Tan ignorant estava la direcció de la naturalesa del *policentrisme intern* que la política de fets cupulars consumats va precedir-ne una altra de repressiva cap a dins, inspirada en els vells principis stalinistes que diuen que les podes enforceixen l'arbre [sic]»²⁶⁹.

Tot i que ho tracta amb un to irònic, no es detecta en Vázquez Montalbán una crítica de base a la ideologia comunista en sí, sinó més aviat a l'organització del seu principal representant llavors a l'estat espanyol, el PCE, condemnat per la seua heterogeneïtat i per la seua direcció, tal com es pot llegir en l'article. Si bé no ocorre el mateix quan es fan articles sobre el centralisme espanyolista o sobre el blaverisme, sempre criticats de vegades amb ironia, de vegades amb humor, de vegades amb condemna. Si als enemics se'ls critica per la finalitat, al comunisme espanyol se'l critica per la seua estructura interna. Per tant, sembla que el comunisme no és un amic per a *El Temps*, però tampoc un enemic.

Una prova que *El Temps* i el marxisme rigorós no són antagònics durant el primer any de publicació la dona Vicent Ventura en un dels seus articles:

²⁶⁸ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Manuel Vázquez Montalbán va signar un total de 3 pàgines en *El Temps*.

²⁶⁹ *El Temps*, núm. 31, 21-27/I/1985, p. 17. «Els comunistes, de Marx a Lorenz». Article de Manuel Vázquez Montalbán.

«no es tracta de renunciar al neutralisme perquè siga quasi impossible. Com tampoc no es tracta de renunciar a una societat menys irracional que aquesta en què vivim, on uns pocs es perpetuen en el poder –i la dominació– mentre que la majoria continua sotmesa, més o menys conscientment. També es veu negre el futur de l'alliberament de classe, que ara volen substituir els “revolucionaris” d'ahir amb l'exercici difós del “consens”, és a dir, amb l'exercici d'aproximar les diferències que la societat de consum hauria reduït, segons aquestes tranquil·litzants suposicions; i no per això s'ha de renunciar al fet que la llibertat siga possible des de l'únic nivell que la permet, el de la igualtat»²⁷⁰.

Ara sí, trobem certa correlació amb el marxisme, o almenys una referència a la “necessitat” d'aconseguir la igualtat²⁷¹ que, segons l'articulista, l'han abandonada els «revolucionaris d'ahir», en una clara al·lusió al PSOE, tal com hem comprovat anteriorment en un altre article seu²⁷². *El Temps* ens torna a deixar una mostra d'aquest caire en un article signat per Doro Balaguer²⁷³, que serveix d'homenatge a l'antic dirigent comunista italià Enrico Berlinguer, el qual és elogiat:

«La mort d'un comunista de fina intel·ligència com ell suscita comentaris de reconeixement pòstum que tendeixen a considerar-lo com una excepció. Un comunista que no s'assembla als comunistes! Les barroeres imitacions d'altres dirigents del comunisme occidental –assenyaladament a casa nostra– semblen confirmar-ne l'excepcionalitat (...) La capacitat d'actualitat de Berlinguer era particularment notòria a copsar els esgotaments històrics: l'extinció de les possibilitats revolucionàries nascudes a l'octubre del 1917²⁷⁴, l'exhauriment de la influència mítica del gran partit guia o la impossibilitat de tirar endavant una organització política no adaptada a les relacions democràtiques-formals²⁷⁵, internes i externes, en un

²⁷⁰ *El Temps*, núm. 11, 6-12/VIII/1984, p. 50. «Guanyaran, però no convenceran». Article de Vicent Ventura.

²⁷¹ Tenint en compte que la igualtat social és un dels objectius primordials del comunisme. cf. LÓPEZ CELA, Susana., *Promoción de la igualdad: el Reto de la Sociedad en el Siglo XXI*, Vigo, Ideas Propias, 2007, p. 9.

²⁷² Quan parla del «pragmatisme d'una esquerra adiposa que va engreixar també de la nit al matí i també amb gent que durant el franquisme va contenir les seues tendències d'esquerra». *El Temps*, núm. 2, 4-10/VI/1984, p. 50. «El consens». Article de Vicent Ventura.

²⁷³ (1931). Pintor i polític. Fou membre del Partit Comunista. cf. SERRA, Xavier., *Biografies parcials (2): Nascuts abans de la guerra*, Catarroja, Afers, 2011, pp. 19-45. Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Doro Balaguer va signar un total de 2 pàgines en *El Temps*.

²⁷⁴ Referint-se a la llavors present URSS.

²⁷⁵ Doro Balaguer es refereix a la tasca de Berlinguer com a un dels màxims impulsors de l'eurocomunisme, corrent que podeu consultar al glossari polític d'aquest treball i també en aquest altre article: DONOFRÍO, Andrea., «El eurocomunismo, ¿producto de la crisis económica y política de los setenta?», en *Revista de Estudios Políticos*, núm. 163, 2014, pp. 13-39.

món conservador i dominat per les formes. Un món, a més a més, on el proletariat ja no és, segons sembla, l'únic protagonista de la transformació possible (...) Potser *el compromís* no era altra cosa que una temptativa de convivència política per a poder conservar l'honestedat i la coherència d'uns ideals de llibertat i d'alliberament, en confrontació amb la influència poderosa i creixent de la mediocritat, la rapacitat i els sagrats interessos d'un estat que comença per prohibir taxativament l'accés a polítics tan elogiats com Berlinguer»²⁷⁶.

¿Era, doncs, *El Temps*, partidari d'un comunisme revisionista que mirara cap a Europa? ¿Com és possible que un mateix setmanari en una durada d'un any es posicione a favor d'un partit liberal com és CiU i d'un polític comunista-revisionista com ho era Berlinguer i, alhora, un dels seus principals columnistes aposte per la igualtat com a meta per aconseguir la llibertat i sembla enyorar l'alliberament de classe? Possiblement, gràcies a un compromís comú i inapel·lable: el catalanisme. Amb un caire integrador que arreglaria diverses tendències polítiques. I també gràcies a un altre compromís: el del pluralisme.

També podríem considerar com a actitud pròpia de l'esquerra, per solidària contra el racisme²⁷⁷, la que va prendre *El Temps* davant d'un conflicte que va enfrontar païos i gitanos a la ciutat de València, que contava Manuel S. Jardí²⁷⁸:

«les concentracions de païos contra els assentaments de població gitana, els intents d'evitar l'entrada als col·legis de l'escàs alumnat caló i la pressió a les autoritats perquè "busquen remei" al problema de convivència, posen en relleu un panorama gens afalagador per a una societat a cavall del segle XXI, però que arrossega instints d'èpoques anteriors»²⁷⁹.

I una pàgina després, Joan F. Mira explica un problema que pateix la societat sota el títol de «Tots som racistes»:

«Vull dir que vostè, que no és simpatitzant del Ku Klux Klan, acceptaria com amic un negre, un nord-africà o un gitano (sobretot si és culte i ric), el reconeix com a igual, i està disposat a considerar-lo com a gendre o com a veí. Ara, pose's la mà al cor i conteste: ¿li agradaria que la meitat de les cases del seu carrer, la meitat dels carrers del seu barri o del seu poble, foren ocupades per gitanos o per negres? ¿li faria la mateixa gràcia, a

²⁷⁶ *El Temps*, núm. 5, 25-1/VI-VII/1984, p. 11. «La mort d'un dirigent». Article de Doro Balaguer.

²⁷⁷ cf. CANTO ORTIZ, Jesús María, Fabiola PERLES NOVAS i Jesús SAN MARTÍN., «Racismo, dominancia social y atribuciones causales de la pobreza de los inmigrantes magrebíes», en *Boletín de psicología*, núm. 104, 2012, p. 75.

²⁷⁸ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Manuel S. Jardí va signar un total de 45 pàgines en *El Temps*.

²⁷⁹ *El Temps*, núm. 32, 28-3/I-II/1985, p. 11. «Païos contra gitanos». Reportatge de Manuel S. Jardí.

l'estiu, veure les nostres platges plenes d'anglesos i alemanys que veure-les plenes d'algerians i de marroquins? ¿N'està segur, segur? [sic]»²⁸⁰.

Per últim, dos exemples curiosos de contrast i de pluralitat dins del setmanari que trobem en el número 43. Primer, en l'editorial 'Des del temps', Francesc Pérez i Moragon critica amb duresa Santiago Carrillo i el Partit Comunista:

«la política dels descendents d'Stalin ha tingut sempre aquest to dolç i familiar, d'anar-se menjant els uns als altres, de saludar-se amb un repertori tancat, però ric de qualificacions indignes, i de succeir-se en els alts càrrecs (el més alt és sempre el de secretari general, que vol dir que guarda els alts secrets), sobre la base d'una activitat simplement antropofàgica. En això, Carrillo és un mestre.

»Tot, naturalment, sense entrar en l'anàlisi de les divergències ideològiques, dels fracassos electorals –conseqüència d'anàlisis poc rigoroses– i de les simples ànsies de poder (el poc poder que poden tenir les jerarquies d'un PC en un lloc com ara l'Estat espanyol).

»Una vegada més, el Partit Comunista d'Espanya ha tocat el fons de la crisi interna²⁸¹ i ha organitzat un Cafarnaüm domèstic en què els atacs, les controvèrsies nominals i les expulsions van del bracet amb el bloqueig de comptes bancaris i, qualsevol dia –si és que encara no s'ha produït el fenomen–, el canvi de panys a les seus i potser les bufetades físiques, damunt de les morals»²⁸².

Aquesta crítica, dirigida sobretot cap als dirigents espanyols del PCE, no desprèn, precisament, empatia especial cap al comunisme. Ernest Garcia²⁸³, però, poques pàgines després, en un article d'opinió, tot i no elogiar el comunisme, fa una crítica al neoliberalisme que podria estar perfectament signada per un membre del PC²⁸⁴.

²⁸⁰ *El Temps*, núm. 32, 28-3/I-II/1985, p. 12. «Tots som racistes». Article de Joan F. Mira.

²⁸¹ Santiago Carrillo era expulsat dels càrrecs de direcció del PCE amb uns altres militants. Font: <http://elpais.com/diario/1985/04/20/espana/482796011_850215.html>. Font: *El País*, 20/IV/1985. «Santiago Carrillo y 18 de sus seguidores, expulsados de los órganos de dirección del PCE». Notícia de Fernando Jauregui. Consulta: [19/II/2016].

²⁸² *El Temps*, núm. 43, 15-21/IV/1985, p. 7. «Carrillo, a la lluna de València». Editorial signat per Francesc Pérez i Moragon.

²⁸³ Entre els números 1 (28-4/V-VI/1984) i 52 (17-23/VI/1985), Ernest Garcia va signar un total de 4 pàgines en *El Temps*.

²⁸⁴ Ernest Garcia havia estat líder del PCPV fins l'any 1980. cf. Alfons CUCÓ: *Roig i blau: la transició democràtica valenciana*, Tàndem, 2002, p. 46.

«El nou liberalisme no reivindica la desigualtat, sinó la llibertat: la desigualtat n'és la dissortada, però indefugible conseqüència

»La llibertat del nou liberalisme no és contrària a l'estat. Només està en contra de la intervenció estatal que produeix igualtat. No creu en la inversió pública en salut i educació, però sí en armes i policia. La llibertat del nou liberalisme és l'imperi de la llei.

»(...) Per al nou liberalisme, la voluntat de construcció conscient d'un ordre social racional degenera necessàriament en despotisme.

»(...) La ideologia del nou liberalisme és el final de les ideologies. Férem massa ideologia contra el franquisme (Felipe González).

»(...) La raó de tot açò és: més desigualtat significa més conflicte, i desigualtat absoluta significa conflicte absolut.

»(...) El nou liberalisme és la ideologia orgànica de l'extermini»²⁸⁵.

4.2.6.- El terrorisme

El Temps també va tractar aquest desagradable afer. I des del primer número fins al número mil, àmbit en el qual es desenvolupa aquest treball, el compromís pacifista del nostre setmanari va ser indiscutible, com anirem comprovant.

En el número 3, Francesc Pérez i Moragon, director del setmanari, signa dos articles editorials. En el segon condemna accions de l'organització Terra Lliure a València, en les quals va fer esclatar dues bombes. El màxim representant d'*El Temps* condemna l'acció:

«Darrerament, Terra Lliure ha fet esclatar a València algunes bombes²⁸⁶. No són les primeres. Els retalls dels arxius indiquen que l'activitat d'aquest grup és creixent, i això em preocupa, perquè estic absolutament i totalment en contra de les bombes –que no resolen res. En aquest país hi ha hagut sempre una obsessió lamentable per convertir-nos en un tros d'allò que s'anomena, amb un eufemisme poc clar, el Tercer Món. A més a més, tenim una gran tradició de persones que no saben llegir. Els cau a les mans un manual de guerrilles, llegeixen quatre notícies

²⁸⁵ *El Temps*, núm. 43, 15-21/IV/1985, p. 9. «Sobre el neoliberalisme». Article d'Ernest Garcia.

²⁸⁶ Una d'aquestes bombes esclatà a la Universitat de València el 21/V/1984. Font: <<http://www.lasprovincias.es/v/20100429/comunitat/terra-lliure-atento-contra-20100429.html>>. *Las Provincias*, 29/IV/2010. «Terra Lliure atentó contra las aulas donde Carles Sastre dio su conferencia». Notícia de J. Batista. Consulta: [19/II/2016].

sobre Euskadi o sobre Irlanda (...) i de seguida es posen a fer tota mena d'esforços, fins i tot inhumans, per tal de reproduir el mateix esquema històric. Si cal violentar tant la realitat com la teoria, es violenta. I així va tot. Malament. Entre qui ens tracten com a país colonitzat i els qui ens volen descolonitzar a bomba seca, l'espectacle no pot ser més sinistre. ¿Què hi ha darrere de Terra Lliure? M'agradaria saber-ho»²⁸⁷.

La discrepància és total. I és especialment nociva per a Terra Lliure, que rep atacs argumentats des de mitjans que poden compartir el fons, però no les formes. La crítica es fa en clau clarament pacifista. Posteriorment, en el número 33, trobem aquest anunci:

Figura 5. *El Temps*, núm. 33, 4-10/II/1985, p. 36.

És curiós d'observar com un setmanari és capaç de fer una crítica tan forta a Terra Lliure i al mateix temps inserir un anunci que servia d'homenatge a un militant de l'organització. Era Martí Marcó i Bardella, malgrat l'errata del rètol. Aquest militant de Terra Lliure fou assassinat per la policia espanyola en una de les primeres accions policials contra l'organització, quan un dels seus primers escamots planejava una acció. Marcó fou tirotejat pels agents²⁸⁸. Aquesta aparent contradicció pot tindre una explicació que ha estat treta pel mateix autor d'aquest treball i el seu tutor i director de tesi. *El Temps*, setmanari estrictament pacifista en tots els sentits, rebutjava i condemnava qualsevol acció violenta i més encara si aquesta tenia com a resultat la pèrdua de vides humanes, independentment del bàndol en el qual militaren. Per això, *El Temps* inseria anuncis que homenatjaven els morts d'una organització, igual que condemnava des dels seus articles, d'una manera ferma i convincent, els atemptats de les organitzacions independentistes, amb les quals podia coincidir en el fons però no pas en les formes. Prova d'açò últim que acabem de comentar, l'exemple que mostrem tot seguit.

Adolf Beltran escrivia sobre les bombes d'ETA a les costes valencianes. Condemnava les morts, explica, pel fet de condemnar tot atemptat que suposara la mort

²⁸⁷ *El Temps*, núm. 3, 11-17/VI/1984, p. 7. «Bombes en la ciutat». Editorial signat per Francesc Pérez i Moragon.

²⁸⁸ Font: *Terra Lliure, punt final*, Documental, Televisió de Catalunya, 2007.

humana, i es mostra perplex pel fet d'atacar el País Valencià, territori que el periodista considera germà del basc pel fet de compartir una lluita nacionalista:

«De vegades, resulta difícil entendre la utilitat política de determinades accions violentes. D'altres vegades –moltes– és impossible descobrir-hi res més que un arbitrari exercici de prepotència o de reafirmació del propi poder físic. Sempre, invariablement, la mort humana sembla un preu inacceptable, altíssim. Siga quin siga el cobrador i siga quina siga la raó històrica.

»És clar que, a més, per damunt o per sota de les accions concretes hi ha la repressió estatal (sempre injustificable i especialment repugnant) o l'estratègia armada d'alguna opció política (inevitablement degradadora dels legítims continguts de la pròpia esperança). I aquestes estratègies, de vegades, posen al descobert algunes contradiccions realment increïbles.

»(...) Des que el 6 d'abril passat foren desactivats dos artefactes explosius a la Vilajoiosa i a Alacant²⁸⁹, s'han succeït les alarmes falses i reals –l'última de les quals ha estat l'explosió de dues bombes al Saler de València i a Benidorm²⁹⁰ i dues més a Alacant²⁹¹– d'una campanya contra el turisme mediterrani atribuïda a ETA-Militar. No és la primera vegada que una organització armada basca inicia accions d'acovardiment col·lectiu i de boicot indiscriminat a alguna activitat econòmica. I avui, tant com ahir, aquestes accions ofereixen uns perills realment rebutjables.

»Que el turisme al País Valencià siga un objectiu a atacar amb aquests mètodes resulta bastant discutible. Que siga utilitzat com a element de pressió política sobre el govern de l'estat és absurd i peremptori. Que la iniciativa provinga d'Euskadi és incoherent. Que des de l'independentisme basc se'ns considere un territori d'Espanya, susceptible d'actuacions armades, constitueix una aberració insolidària dels postulats de la lluita d'alliberament nacional. ¿Atacar la costa mediterrània? En aquesta costa, si més no, hi ha una nació històrica –i el que és

²⁸⁹ Els artefactes foren col·locats en la part exterior de dos importants hotels. Font: <http://elpais.com/diario/1985/04/08/espana/481759216_850215.html>. *El País*, 8/IV/1985. «Dos explosivos fueron desactivados en secreto en Villajoyosa y Alicante durante la Semana Santa». Sense signar. Consulta: [19/II/2016].

²⁹⁰ Els artefactes esclataren el mateix dia a les platges de Llevant, a Benidorm; i a la del Saler, València. Font: <http://elpais.com/diario/1985/05/02/espana/483832811_850215.html>. *El País*, 2/V/1985. «Estallan dos artefactos en Benidorm y Valencia». Sense signar. Consulta: [19/II/2016].

²⁹¹ Segons el diari *Información* foren tres les explosions: una a Alacant, una altra a Sant Joan d'Alacant i una tercera a Benidorm, el 4/V/1985. Font: <<http://www.diarioinformacion.com/alicante/2011/10/20/cronologia-golpes-eta-provincia-alicante/1181034.html>>. *Información*, 20/X/2011. «Cronología: Los golpes de ETA a la provincia de Alicante». Sense signar. Consulta: [19/II/2016].

més important, encara viva i políticament reivindicada— de la qual forma part el País Valencià. La campanya d’ETA contra el turisme no tindria sentit de cap altra manera. Contemplada des del compromís amb el nacionalisme valencià, és una agressió encara més degradant i desencaminada»²⁹².

No ens trobem davant de cap ambigüitat. Es tracta d’un compromís ferm i indiscutible contra tota acció violenta, vinga d’on vinga.

4.2.7.- La publicitat institucional i política (1984-1985)

Una de les maneres de detectar la línia editorial d’un mitjà de comunicació, o almenys de comprovar des de quins partits rebia més suport econòmic, és analitzant-ne la publicitat institucional, és a dir: les institucions públiques que més pàgines de publicitat compren al mitjà en qüestió. En aquest cas analitzarem, doncs, la publicitat institucional que va aparèixer en les pàgines d’*El Temps* durant el seu primer any i la dividirem pels partits que governaven dites institucions i, per tant, que més diners invertiren en el setmanari durant l’època que tractem. El que volem detectar són els partits polítics que més diners inverteixen en *El Temps*, pel que hi afegim també dins d’aquesta publicitat la que es refereix a manifestacions, actes, concentracions o propaganda electoral realitzada directament pels partits.

Entitat	PSP V	Ci U	MD T	UP V	PS C	EUP V	UP V	PSO E	PSA N	PSD 293
Generalitat	35	22								
Diputacions	59 ²⁹⁴				2 ²⁹⁵					
Ajuntaments	45 ²⁹⁶				3 ²⁹⁷					1 ²⁹⁸
Comunicació								2 ²⁹⁹		
Organització			9	8		4	3		2	
Total	139	22	9	8	5	4	3	2	2	1
%	71,3	11,3	4,61	4,1	2,5	2,05	1,53	1,02	1,02	0,51

Figura 6. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 1 i 52. Classificada per partits i institucions. Elaboració pròpia.

²⁹² *El Temps*, núm. 47, 13-19/V/1985, p. 18. «Bombes i bufetades». Article d’Adolf Beltran.

²⁹³ Parti Social-Démocrate (França).

²⁹⁴ 51 corresponen a la Diputació de València, 4 a la de Castelló i 4 a la d’Alacant.

²⁹⁵ Els 2 anuncis corresponen a la Diputació de Barcelona.

²⁹⁶ 40 corresponen a l’Ajuntament de València, i un anunci per cadascun dels següents municipis: Alacant, l’Alcúdia, Alzira, Gandia i Vila-Real.

²⁹⁷ 2 anuncis corresponen a l’Ajuntament de Barcelona i l’altre a l’Ajuntament de Sant Cugat del Vallès.

²⁹⁸ L’anunci correspon a l’Ajuntament de Perpinyà.

²⁹⁹ Els 2 anuncis corresponen a Radio Televisión Española.

4.2.8.- Els canvis en la direcció (1984-1985)

Durant el període que tractem, els canvis en la direcció i en la redacció del setmanari van ser mínims:

Càrrec	Nom(s)	Canvis
President del Consell d'Administració	Rafael Mansanet	
Conseller Delegat	Eliseu Climent	
Director	Francesc Pérez i Moragon	
Redacció	Adolf Beltran, Vicent Partal i Ferran Torrent	Número 12: s'incorpora Vicent Martí. Número 52 s'incorpora Ismael López i se'n va Ferran Torrent.
Delegació Castelló de la Plana	Xavier Andrés i Nadal Escrig	
Delegació Barcelona	Mercè Ibarz	Número 38: desapareix la delegació
Delegació Alacant	Miquel Martínez	
Delegació Ciutat de Mallorca	Josep Rosselló	

Figura 7. Noms dels protagonistes que van ocupar els principals càrrecs de la revista *El Temps* entre els números 1 i 52 i canvis que es produïren en els mateixos càrrecs. Elaboració pròpia.

5.- EL TEMPS DES DEL SEGON ANY FINS LA CAIGUDA DEL MUR DE BERLÍN (1985-1989)

La revista *El Temps* continuava fent camí durant la segona meitat dels anys 80 del segle XX. Una sèrie de números, suplementos i canvis van donar dinamisme al mitjà, que s'adaptava a les demandes dels seus lectors amb els que havia de compartir, fonamentalment, la ideologia nacionalista a l'àmbit dels Països Catalans³⁰⁰.

Aquest compromís amb la línia editorial catalanista es pot comprovar amb extractes diversos del contingut intern de la revista. Tot i que aquest treball tracta de demostrar l'aspecte catalanista d'*El Temps*, no hem volgut limitar-nos a oferir només aquesta qüestió. També tractem de fer veure la seua posició en el tauler polític, entre l'esquerra i la dreta, triant diverses mostres que ens ajuden a posicionar el setmanari políticament en relació a la situació internacional d'aquell moment. La tensió entre Israel i Palestina o la fi de l'URSS són alguns dels temes que tractarem més endavant.

Els números analitzats en aquest tram, que viatja des del primer aniversari de la revista fins a la caiguda del mur de Berlín, transcorre des del número 53, publicat la setmana del 24-30 de juny de 1985, fins al número 288, l'últim de l'any 1989.

Primer, com hem fet en el capítol anterior, analitzem el contingut de les portades d'aquesta segona etapa en la taula següent, d'acord amb els criteris de la figura 2, però afegint-hi les noves temàtiques d'esport, terrorisme i *El Temps*, reflectint en aquest últim apartat les portades dedicades a la mateixa publicació:

Temes de portada	Número de portades dedicades al tema
Política	107
Societat	81
Cultura	20
Economia	11
Terrorisme	7
Esport	6
<i>El Temps</i>	4

Figura 8. Temes de portada d'*El Temps* entre juny de 1985 i desembre de 1989 (números 53-288). Elaboració pròpia.

I a continuació, mostrem també els temes secundaris de les portades que van publicar-se durant els números esmentats:

Temes secundaris de portada	Aparicions
-----------------------------	------------

³⁰⁰ Una bona reflexió sobre la identificació del públic amb la premsa és aquesta: «existe, con todo, otro segmento de personas: aquel que acude al periodismo con objeto de confirmar sus propios puntos de vista. Es casi como una misa que por la mañana –se oficia sobre todo por las mañanas– acoge gente para concelebrar con los suyos el encuentro natural en el que comulga las verdades que ya sabe, pero que viene a reafirmar a través de los sacerdotes en los que ha depositado su confianza. De ahí sale, en consecuencia, más o menos fortalecido, como un cristiano tras la misa. Y éste es un fenómeno harto habitual». GABILONDO, Iñaki., *El fin de una época: sobre el oficio de contar las cosas*, Sant Llorenç d'Hortons, Barril Barral, 2011, p. 66.

Política	150
Societat	128
Cultura	81
Economia	32
Suplements	20
Esport	11
Terrorisme	6

Figura 9. Temes secundaris de portada d'*El Temps* entre juny de 1985 i desembre de 1989 (Números 53–288). Elaboració pròpia.

Una vegada més, comprovem la prioritat que el setmanari va donar a la política en els seus continguts destacats: els de la portada. Tot i definir-se com a «setmanari d'informació general»³⁰¹, la seua prioritat sempre va ser la qüestió política, com anirem veient al llarg d'aquest treball. Així, i per demostrar la seua tendència catalanista, començarem analitzant aquesta segona etapa d'*El Temps* en aquest sentit, examinant-ne dita inclinació.

5.1.- El Temps i la qüestió nacional entre 1985 i 1989

La col·laboració d'un intel·lectual com Joan Fuster, clarament compromès amb la qüestió nacional catalana al País Valencià, evidencia la tendència nacional del setmanari que analitzem. La seua petita aportació va ser més important pel fet de dur la seua signatura que pel contingut mateix, ja que la secció³⁰² no ocupava més que una de les seues cites intel·lectuals. Les aportacions d'uns altres col·laboradors compromesos amb el catalanisme, com Ramon Barnils o Joan F. Mira, van determinar encara més la tendència nacional d'*El Temps*. Més endavant parlarem més detingudament de les seues funcions dins del setmanari.

5.1.1.- El catalanisme

Hi ha diverses formes d'evidenciar la línia editorial catalanista d'*El Temps*. Abans de fer un repàs diferenciat mitjançant diverses òptiques, demostrarem aquesta tendència política mitjançant exemples de caire general.

³⁰¹ Des de la portada del número 100 (19-26/V/1986) fins a la del número 719 (30/III/1998), el setmanari s'anuncia així en les seues portades.

³⁰² Durant l'època que ara tractem, la seua secció era 'Bon dia, lector'. S'estrena en el número 108 (14-20/VII/1986) i apareix per última vegada en el número 266 (24-30/VII/1989). Aquesta secció de Fuster consistia en una mena de frase lapidària situada a la cinquena pàgina de cada número. La frase, signada per l'escriptor de Sueca, deixava constància d'una participació testimonial, curta en contingut però reconeguda pel simple fet d'estar signada per ell mateix. Joan Fuster tornava amb aquesta secció com a col·laborador un any i set mesos més tard de la seua última aparició, en el número 28 (31-6/XII-I/1984-1985), tot i que en el número 97 Joan Fuster és entrevistat per Vicent Martí (*El Temps*, núm. 97, 28-4/IV-V/1986, pp. 6-10).

El cinema. Jordi Balló³⁰³ parla de construir una indústria del cinema unificada als Països Catalans:

«de contactes industrials i professionals, n'hi ha i més que pot haver-n'hi. L'avantatge de l'actual situació és que aquesta relació es pot generalitzar no únicament a partir d'afinitats personals, ideològiques o lingüístiques, sinó a partir d'un explícit reconeixement industrial. Si Barcelona pot consolidar una infraestructura administrativa que li permeti, com ho pot fer ara, enfortir un cinema propi, els professionals valencians o illencs podran decidir en quin dels dos centres de producció estatals rebran amb més sensibilitat estètica els seus projectes. És per tant una molt poc usual oportunitat de quallar un entretall cinematogràfic i cultural d'inequívocs perfils nacionals»³⁰⁴.

Ramon Barnils³⁰⁵, en la secció 'Contrapunt'³⁰⁶, parlava sobre el seu desig que Catalunya s'independitzara d'Espanya. Almenys, en l'àmbit intel·lectual:

«El pensament espanyol és mort. No vull dir que no hi hagi espanyols que pensin, sinó que el centre intel·lectual d'Espanya ja no té cap significació ni eficàcia actual dintre del moviment general d'idees del món civilitzat. Per això nosaltres, que tenim cor de seguir dintre d'aquest moviment general, hem de creure que ha arribat a Espanya l'hora del campí qui pugui i hem de desfer-nos, ben de pressa, de tota mena de lligams amb una cosa morta.

»(...) Hem viscut massa temps plegats; la influència de la instrucció oficial i de la cultura castellana, tan superior a la nostra per segles, ens ha fet massa aptes a ser penetrats per aquella tradició; i com que al mateix temps les condicions naturals del nostre esperit ens fan absolutament inaptes per a assimilar-nos-la i fer-la evolucionar en el sentit nostre, per això dic que avui tota promiscuïtat intel·lectual amb els castellans, sigui per venir ells a nosaltres o sigui per anar nosaltres a ells,

³⁰³ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Jordi Balló va signar un total de 3 pàgines en *El Temps*.

³⁰⁴ *El Temps*, núm. 122, 20/X/1986, p. 7. «Barcelona-València-Alcoi: reconstruir un eix». Article de Jordi Balló.

³⁰⁵ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Ramon Barnils va signar un total de 228 pàgines en *El Temps*.

³⁰⁶ Secció normalment compartida entre Ramon Barnils i Joan F. Mira, va rebre aquest títol en el número 204 (16-21/V/1988). Consistia en dues columnes d'opinió, una per cadascun dels autors, i va estar compartida per tots dos fins al número 266 (24-30/VII/1989). A partir del número 267 (31-6/VII-VIII/1989), Barnils canvia de secció i 'Contrapunt' es queda per a Joan F. Mira, que la va signar fins al número 381 (7/X/1991).

no pot ser sinó en detriment de la integritat i de l'evolució natural i pròpia del pensament català [sic]»³⁰⁷.

Les raons del seu desig defineixen perfectament la tendència catalanista de Barnils i el mal concepte que té respecte a l'espanyolisme. Un altre exemple de sentiment catalanista a través de la cultura i la història el trobem en aquest reportatge redactat per Alfons Llorenç³⁰⁸, que recorda el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana³⁰⁹:

«El 13 d'octubre de 1906, (...) s'inaugurava el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (...) aquella magna assemblea va denotar una aspiració general per donar un cos científic a la nostra lingüística i a la nostra filologia, per iniciar la normativització i la normalització de la llengua.

»(...) La "Convocatòria" deixava clar l'abast del Congrés: "ab més o menys diferències dialectals (la llengua), és la que es parla en les províncies de Barcelona, Tarragona, Girona, Lleida, València, Alacant, Castelló de la Plana, a les Balears, al departament francès dels Pirineus Orientals y en la petita regió de l'Alguer, a l'illa de Sardenya". La Memòria insistia: "nostra empresa és per tota la llengua catalana, ab totes ses riqueses variants". I el Reglament assenyalava: "la llengua catalana, ab totes les seues variants, serà l'oficial del Congrés".

»Tres mil persones (...) s'hi apuntaren (...) demostra l'interès per la llengua i el seu futur de diversos estaments de la societat del moment. Una preocupació que es veurà concretada amb un considerable desplegament d'iniciatives i d'accions, a partir del Congrés, i amb l'inici de treballs seriosos, rigorosos i ambiciosos en les més diverses parcel·les de la cultura i, no cal dir-ho, de la llengua, com la unificació ortogràfica i la sistematització gramatical³¹⁰.

»(...) En la sessió inaugural el representant del País Valencià³¹¹, el catedràtic Vicent Mancho³¹², diria que la societat

³⁰⁷ *El Temps*, núm. 246, 6-12/III/1989, p.50. «La independència de Catalunya (I)». Article de Ramon Barnils.

³⁰⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Alfons Llorenç va signar un total de 3 pàgines en *El Temps*.

³⁰⁹ Tingué lloc entre el 13 i el 18 d'octubre de l'any 1906 a Barcelona. cf. PEREA, Maria Pilar., «El primer congrés internacional de la llengua catalana. Celebració d'una celebració», en *Estudis Romànics [Institut d'Estudis Catalans]*, vol. 30, 2008, pp. 271-280.

³¹⁰ Per consultar la qüestió de la unificació ortogràfica del català durant el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, cf. SEGARRA NEIRA, Mila., «En el centenari del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, octubre de 1906)», en *Estudis Romànics [Institut d'Estudis Catalans]*, núm. 28, 2006, pp. 257-258.

³¹¹ Per consultar la implicació d'alguns valencians en aquell congrés, cf. «La participació dels valencians en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana», en *Llengua i literatura: Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i literatura*, núm. 20, 2009, pp. 27-50.

Lo Rat Penat es dedicava “al cultiu i al progrés de la llengua comuna” i que “la meua presència ho explica tot”. Teodor Llorente³¹³, en l’acte de cloenda (...) seria més explícit: “Germans de la gloriosa Catalunya,/els de l’Illa Daurada i Rosselló,/els d’Alguer, que separa el mar i allunya,/però l’oblit de vostre origen, no;/per a record d’aquest venturós dia,/ - per la partida solament amarc -,/València una abraçada vos envia/arborant com penó de germania/la llengua d’Ausias March” [sic]»³¹⁴.

La intencionalitat del reportatge és evident. Tot i tindre una primera finalitat didàctica quant a la història intel·lectual de la llengua catalana, el text identifica uns precedents de vertebració cultural dels Països Catalans, retrocedint a principis de segle XX per trobar un exemple de com els especialistes van reconèixer el valencià com llengua catalana.

Un nou exemple. El catalanisme valencià sempre ha defensat la cohesió del territori del País Valencià mitjançant les comarques³¹⁵. I així ho reflecteix Lluís Vilar-Sancho³¹⁶ en *El Temps*, en un article d’opinió titulat «València, ignorant»:

«L’actual divisió provincial no té cap sentit i, a més, és nefasta en tots els aspectes. Cal, per tant, afanyar-se en la comarcalització del país. La comarca s’ha de configurar com la unitat administrativa bàsica per a tota l’actuació del govern valencià. Però no qualsevol comarca, dibuixada als despatxos de la ciutat, sinó entesa com a agrupació natural i viva de municipis, lligats per uns interessos i unes vivències comuns, per un futur compartit i per la imperiosa necessitat de prestar uns serveis públics i realitzar una gestió d’assumptes comuns, de

³¹² (1836-1911). Poeta, periodista i polític valencià. Fundador i director del diari *Las Provincias*, fou diputat a Corts i Senador del Partit Conservador durant l’última dècada del segle XIX. Destaca per ser un dels màxims representants de la Renaixença valenciana i per ser fundador de Lo Rat Penat. Impulsor d’un valencianisme cultural i regionalista.

³¹³ Vicent Mancho era membre de Lo Rat Penat i professor de la Universitat de València. cf. SEGARRA NEIRA, Mila., «En el centenari del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, octubre de 1906)», en *Estudis Romànics [Institut d’Estudis Catalans]*, núm. 28, 2006, p. 257. En aquell congrés, Vicent Mancho i Soriano (Sagunt, 1864) parlà en nom de Teodor Llorente, també present en l’acte però amb problemes de salut, derivats de la seua edat. De fet, cinc anys després Llorente moriria. cf. FERRANDO, Antoni., *El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana i el País Valencià: els reptes del futur*, Catarroja, Afers, 2008, pp. 112-115.

³¹⁴ *El Temps*, núm. 55, 8-14/VII/1985, pp. 40 i 41. «Els valencians i el primer congrés». Reportatge d’Alfons Llorenç.

³¹⁵ cf. SANCHIS GUARNER, Manuel., *Contribució al nomenclàtor geogràfic del País Valencià*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, 1966, pp. 6 i 7.

³¹⁶ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Lluís Vilar-Sancho va signar un total de 2 pàgines en *El Temps*.

forma racional i eficaç. Quan i com es farà, ¡qui ho sap! Però no defalliu, ja en falta menys [sic]»³¹⁷.

El Temps mai no va tindre dubtes respecte a la catalanitat del valencià. De fet, va criticar i va atacar els partits, els polítics i les institucions que posaven en dubte aquesta realitat. Un exemple el trobem en un editorial de Francesc Pérez i Moragon³¹⁸ que va ser escrit quan la Generalitat va obligar a anomenar valencià al català dins dels estatuts de la Universitat de València³¹⁹:

«Ara resulta que la Universitat de València no pot dir que l'idioma que parlem els qui no seguim l'exemple del president Lerma i de la majoria dels consellers de parlar en castellà és català. Ara resulta que dir que és català està en contra de l'*Estatuto* i que, per tant, no es pot dir. O només ho pot dir la Universitat d'Alacant³²⁰ i no la de València. La lògica del Consell és una lògica aberrant i lingüísticament secessionista. Convé qualificar aquestes actituds amb claredat i cal que sapiem on està cadascú i què pretén.

»(...) Pretendre que la Universitat suprimisca dels seus estatuts la fórmula "llengua catalana" és una intromissió

³¹⁷ *El Temps*, núm. 58, 29-4/VII-VIII/1985, p. 9. «València, ignorant». Article de Lluís Vilar-Sancho, al costat de la signatura figurava el seu càrrec polític: secretari de comarques del PRD, Partit Reformista Democràtic.

³¹⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Francesc Pérez i Moragon va signar un total de 63 pàgines en *El Temps*.

³¹⁹ La polèmica derivà de l'aprovació dels estatuts de la UV per part del Consell de la Generalitat Valenciana. El Consell modificà l'article 6 del text aprovat pel claustre, que anomenava «català» la llengua dels valencians. El Consell, mitjançant el decret 172/1985, de 28 d'octubre, publicat en el DOGV el 16/XII/1985, modificava aquest article i afirmava que «son lenguas oficiales de la Universidad de Valencia las reconocidas como oficiales en el Estatuto de Autonomía de la Comunidad Valenciana». És a dir, el castellà i el valencià. Aquella qüestió, com calia esperar, alçà una forta polèmica que pretenia ser suavitzada amb l'article 7è del mateix decret, que afirmava que «Com a Institució Pública, la llengua pròpia de la Universitat de València és la llengua pròpia de la Comunitat Valenciana. Als efectes d'aquests Estatuts, hom admet com a denominacions tant l'acadèmica, llengua catalana, com la recollida en l'Estatut d'Autonomia, valencià». Fonts: <http://elpais.com/diario/1985/11/01/sociedad/499647606_850215.html>. *El País*, 1/XI/1985. «Enfrentamiento entre el Gobierno valenciano y la universidad por la modificación de los estatutos». Notícia de Manuel Muñoz; <http://www.docv.gva.es/datos/1985/12/16/pdf/1985_805450.pdf>. Diari Oficial de la Generalitat Valenciana, núm. 319, 16/XII/1985, pp. 4.163-4.217. «Decret 172/1985 de 28 d'octubre, del Consell de la Generalitat Valenciana, pel qual són aprovats els estatuts de la Universitat de València». Consultes: [22/II/2016].

³²⁰ Aquest afer esdevenia encara més paradoxal perquè a la Universitat d'Alacant no hi hagué cap problema al voltant de la denominació de la llengua dels valencians. L'aprovació dels seus estatuts mitjançant el decret 107/1985, publicat en el DOGV el 26/IX/1985, afirmava en l'article segon de l'annex que «Són objectius de la Universitat d'Alacant (...) potenciar el coneixement i ús de la llengua pròpia, valencià segons l'Estatut d'Autonomia, acadèmica català, atenent-ne a la consolidació i plena normalització en tota la vida universitària». Font: <http://www.docv.gva.es/datos/1985/09/26/pdf/1985_805020.pdf>. Diari Oficial de la Generalitat Valenciana, núm. 290, 26/IX/1985, pp. 3.159-3.192. «Decret 107/1985, de 22 de juliol, del Consell de la Generalitat Valenciana, pel qual s'aprova l'Estatut de la Universitat d'Alacant». Consulta: [22/II/2016].

inacceptable, es mire com es mire. Fingir que això es fa en nom de la ja sabuda “pacificació”, i per a no “reobrir la guerra de l’idioma”, és simplement ridícul. Només cal llegir cada dia determinada premsa per a entendre que estem al principi d’una nova “batalla contra l’idioma” i que l’estratègia contra la dèbil política lingüística de la Generalitat està ja preparada i en marxa (...) la Generalitat, en el cas de la Universitat de València, ha mostrat massa clarament a favor de qui està. I en contra de qui [sic]»³²¹.

El Temps relacionà quasi sempre la identitat nacional valenciana amb la llengua, i, per tant, amb la qüestió de la catalanitat, tal com afirma Max Cahner³²² en aquest fragment:

«Llengua i identitat nacional al País Valencià són una mateixa cosa. Fora de l’àmbit comú català, possiblement no es crearia mai una consciència nacional valenciana: més aviat, culminaria el procés desnacionalitzador dels valencians»³²³.

5.1.2.- La catalanitat de València: assimilació i cautela. El cas de Josep Guia

Respecte al valencianisme catalanista, hi hagué certes discrepàncies en *El Temps* durant aquesta segona etapa. El setmanari tenia principis innegociables: la llengua, els símbols i la denominació del territori defensada per *El Temps* coincidia amb les tradicionals reivindicacions del catalanisme valencià³²⁴. Però en la qüestió de sentiment nacional, sempre més personal i, per tant, vulnerable, hi va haver alguns matisos. Posem l’exemple d’un text de Joan F. Mira³²⁵, amb un gran paper protagonista en aquest setmanari:

«Ells són allò que són: Castellans, espanyols, és igual (el mateix Laín³²⁶, primer especialista en el tema, ja va escriure que “ser español es estar acastellanado”, i bé que tenia raó).

³²¹ *El Temps*, núm. 73, 11-17/XI/1985, p. 5. «La Universitat, atacada». Editorial signat per Francesc Pérez i Moragon.

³²² Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Max Cahner va signar un total de 3 pàgines en *El Temps*.

³²³ *El Temps*, núm. 100, 19-26/V/1986, p. 24. «Llengua i Nació». Article de Max Cahner.

³²⁴ Com hem dit anteriorment, els símbols defensats pel catalanisme valencià són la senyera quatríbarra, la unitat de la llengua catalana, la denominació de País Valencià i l’himne de la Moixeranga, parlant en termes bàsics. FLOR, Vicent., *L’anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 15.

³²⁵ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Joan F. Mira va signar un total de 209 pàgines en *El Temps*.

³²⁶ Es refereix a Pedro Laín Entralgo (1908-2001), director de la Real Academia de la Lengua Española (1982-1987). Font: <<http://www.rae.es/academicos/pedro-lain-entralgo-0>>. Consulta: [22/II/2016].

Nosaltres som allò que som: valencians, catalans, tant se val. El que queda fora de discussió és que ells són una cosa, i nosaltres una altra. Amb tota garantia, que és amb paraula de rei [sic]»³²⁷.

Com podem observar, es prioritza allò que, segons Joan F. Mira, no som els valencians: espanyols. I la qüestió de ser català o valencià, «tant se val». Opinió similar la de Vicent Ventura³²⁸ en aquest aspecte:

«hi ha moltes maneres d'adaptar-se a les situacions, de resignar-se, de tenir-ne prou... per por a la llibertat. I, en el nostre cas, a la llibertat de poder ser allò que som: valencians, sense “consensuació”, enterament, vertaderament, i no només “descentralitzadament”. Valencians dels Països catalans, vull dir, perquè quede tot prou clar, i no valencians nascuts “per a ofrenar noves glòries a Espanya”³²⁹ [sic]»³³⁰.

Vicent Ventura sí que al·ludeix a la catalanitat dels valencians sense cap mena de dubte.

Joan F. Mira escriu un article sobre el 9 d'Octubre l'any 1986, assimilant la catalanitat de València:

«El dia que tots hauríem d'eixir al carrer i als camps amb grans processons, lluminàries i danses, a recordar que ara fa tants anys els nostres avantpassats –catalans la major part: és la història– es van establir en aquesta terra que ara és la nostra terra (¿és *nostra*?). El dia que aquella primera gent, de la qual venim, va fundar un país nou, que és el país nostre (és *nostre*?). Commemorar això, amb festa al carrer i a casa, el dia fundacional, podria tenir un profund sentit: recordar d'on venim, saber qui som, cosa essencial si aquest poble ha de ser un poble i, aquest país, un país»³³¹.

La referència específica als catalans és única i, alhora, imprescindible. En aquesta ocasió, però, no es refereix als Països Catalans: subratlla la necessitat de reivindicar un únic país: el valencià. La referència esmentada, però, és determinant. I la tendència, també, tot i que es defensa amb arguments objectius que parlen de l'origen dels valencians.

³²⁷ *El Temps*, núm. 70, 21-27/X/1985, p. 50. «Amb paraula de rei». Article de Joan F. Mira.

³²⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Vicent Ventura va signar un total de 45 pàgines en *El Temps*.

³²⁹ Parafraçant la lletra del tan discutit per *El Temps* Himne Regional valencià.

³³⁰ *El Temps*, núm. 73, 11-17/XI/1985, p. 58. «Vint-i-cinc anys després». Article de Vicent Ventura.

³³¹ *El Temps*, núm. 121, 13-19/X/1986, p. 28. «Un altre nou d'octubre, si pot ser». Article de Joan F. Mira.

La serietat que *El Temps* mostrava cap al pare intel·lectual del catalanisme valencià, Joan Fuster³³², és una mostra més del compromís del setmanari amb aquesta tendència.

A continuació, veurem com la moderació puntual cap a aquest corrent ve més determinada per la cautela. Aquesta actitud estava determinada per la distància amb què es vivia a València la qüestió de la catalanitat³³³. I també veurem com *El Temps* sempre va identificar València amb Catalunya dins dels seus paràmetres nacionals. Una mostra d'aquesta cautela d'*El Temps* respecte a la qüestió catalanista al País Valencià la trobem en una entrevista que Assumpció Maresma³³⁴ va fer a Josep Guia, arran del seu llibre *És molt senzill: digueu-li Catalunya*³³⁵. Assumpció Maresma pregunta amb cursiva i Josep Guia respon amb lletra rodona:

«- *Només volia saber això, però em conformaria si em dius com t'ho fas per lligar...*

»- Parlant, diuen que la gent s'entén, i, si no tens gaire temps per parlar, exposes les coses planerament sincera. ¿Però no volies parlar de l'Onze de setembre?

»- *Sí, sí.*

»- Doncs, a l'Onze, Diada Nacional de Catalunya, tots cap a Barcelona des de tot Catalunya.

»(...) - *¿Però no és el Nou d'Octubre el dia Nacional?*

»- I, aleshores, ¿per què EL TEMPS organitza a Barcelona aquesta gran festa la nit del deu?³³⁶ El Nou d'Octubre no és ni té per què ser altra cosa que la data en què celebrem la incorporació de València a Catalunya. I, per tant, ha de ser una festa ciutadana de València. L'atenció que prestem a la qual és

³³² Per exemple, el número 154 d'*El Temps*, que correspon a la data de l'1-6/VI/1987, serveix d'homenatge pel 25 aniversari de l'obra *Nosaltres, els valencians*, de Joan Fuster. Més endavant veurem més exemples.

³³³ Cal matisar que aquesta distància no només la marcava l'actitud visceral del blaverisme reaccionari. Ja hem vist abans un exemple de Joan F. Mira tractant d'arreglar dins de la UPV tot el nacionalisme valencià, catalanista o no (Font: *El Temps*, núm. 24, 3-9/XII/1984, p. 17. «De la moral a la necessitat». Article de Joan F. Mira). En aquest sentit, *El Temps* era ben conscient que qualsevol actitud descaradament catalanista al País Valencià podia ser d'allò més respectable, i alhora podia generar un rebuig general de la població valenciana, esdevenint afectat aquest corrent polític que també era el del nostre setmanari.

³³⁴ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Assumpció Maresma va signar un total de 184 pàgines en *El Temps*. Va ser directora del setmanari entre els números 431 (21/IX/1992) i 567 (1/V/1995).

³³⁵ Assaig publicat l'any 1985 que proposava, bàsicament, que Barcelona es convertira en l'eix nacional dels Països Catalans i que actuara sobre les parts perifèriques d'aquest territori per assolir la «recuperació nacional», en paraules del mateix autor. Proposava, a més, adoptar el terme 'Catalunya' i no el de 'Països catalans', 'País Valencià' i d'altres similars perquè, segons ell, «amb tant de país acabaríem per perdre el nord». Cf. GUIA, Josep., *És molt senzill, digueu-li Catalunya: centre i perifèria de la nació catalana*, Barcelona, El Llamp, 1985.

³³⁶ Josep Guia es refereix al concert organitzat pel setmanari el 10/IX/1986 a Barcelona, un dia abans de la commemoració de l'11 de Setembre i que servia, evidentment, com a festa relacionada amb la diada catalana. Font: *El Temps*, núm. 115, 1-7/IX/1986. En aquesta pàgina es mostra l'anunci del concert esmentat, que incloïa les actuacions de cinc grups musicals.

sempre poca i ja n'hi ha prou de diluir la nostra ciutat dins d'un país que mai no hem fet. No paga la pena renunciar a refer València en favor d'una hipotètica refeta d'un inexistent País Valencià.

»- *¿I tu creus que una tiamaria³³⁷ podria entendre't amb uns plantejaments així? ¿T'importa que t'entenga?*

»- ¡La tiamaria no sap on és Vinaròs ni Elx! I sí que sap on és la seua ciutat. Aquests plantejaments, radicalment ciutadans i bandejadors d'un boirós i destrempat país, els entén fins i tot la tiamaria, tot i que no siga la destinatària primera ni la principal del meu pensament.

»- *¿Però tu vols dir que la tiamaria, en això de ser catalana, entendria alguna cosa?*

»- ¡Collons, amb la tiamaria! Això de ser catalans, ho entenem els fills i les filles de la tia maria, que aquesta es morirà més prompte.

»- *Però, a pesar del que tu dius tan segur, el catalanisme pur i dur no funciona a València...*

»- I el valencianisme impur i moll funciona de puta mare. ¿Que no s'ha demostrat a bastament que allò que s'anomena "nacionalisme valencià", variant vergonyant del catalanisme, no obté incidència satisfactòria, per molt que amagui les seues suposades vergonyes catalanes?³³⁸ Per això, jo pose el catalanisme damunt de la taula de forma explícita, i això, fins i tot la teua tiamaria ho agraeix.

»- *¿I no serà que tens sentiment d'inferioritat per ser valencià?*

»- Precisament, els valencians que ens sabem catalans i ho assumim naturalment i explícita ho fem sense cap complex i amb tot el risc que suposa "competir" amb els catalans de la Catalunya Central, que ho tenen tot una mica més fàcil. En canvi, afirmar i refugiar-se en un particularisme valencià subreptíciament catalanista és no assumir aquest risc d'igualtat i voler, en canvi, gaudir d'un tracte proteccionista i preferencial per part dels catalans més normals. El complex d'inferioritat el

³³⁷ El concepte de «tiamaria» deu referir-se al prototip de dona d'edat mitjana i arrelada a València i al seu folklore, incapaç d'entendre plantejaments tan decididament sincers com els de Josep Guia. Així s'entén aquest concepte si consultem la tesi doctoral de Vicent Flor. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, pp. 28, 374, 375, 537 i 580.

³³⁸ S'observa com l'estratègia política de Josep Guia és radicalment oposada a la mostrada abans per Joan F. Mira a través de la fundació de la UPV.

tenen aquells que creuen que poden ser acceptats com a bons només pel fet que són valencians catalano-escriptors [sic]»³³⁹.

Observem el desacord d'Assumpció Maresma amb Josep Guia. El cap del PSAN sempre s'ha compromès amb la catalanitat de la seua València natal, sense cap tipus d'ambigüitat³⁴⁰, qüestió que ha despertat discrepàncies fins i tot de mitjans catalanistes com *El Temps*. Arran de la publicació del seu llibre *És molt senzill: digueu-li Catalunya*, publicat l'any 1986, el seu pensament va quedar patentat en l'obra esmentada i les reaccions cap a aquest assaig van ser diverses. *El Temps* mai no va estar d'acord amb els plantejaments d'aquell llibre, tot i que Guia fou un personatge respectat i va tindre protagonisme en el setmanari, com anirem comprovant.

I si bé Josep Guia va escriure alguna vegada en *El Temps*³⁴¹, la línia editorial de la revista mai no va estar molt d'acord amb el seu assaig esmentat. A banda de les preguntes que li va formular Assumpció Maresma en l'entrevista transcrita, en les quals es pot observar una clara discrepància de l'entrevistadora cap a l'entrevistat, podem observar també la mateixa tendència d'uns altres redactors cap al mateix assumpte. Així, Joan L. Baldoví³⁴² escriu açò en la seua secció, 'La gàbia'³⁴³:

«Bona l'ha muntada l'amic Pep, conegut líder de tot allò que no faça olor a Espanya entre nosaltres. Els perifèrics³⁴⁴ ens hem demostrat bastant inútils i dropos, i necessitem l'ajuda de la capital, una capital encara més inútil, si és possible, per a creuar rius o travessar mars (...) Com a solució, titi, podies haver facilitat un poc el camí, perquè la fórmula para un pèl complicadeta. No se sap que n'opinen algunes estanqueres de València, però entre el nacionalisme no evolucionat, l'avalot i la bronca. I és que la cosa és fotuda, perquè ací al sud sempre hem estat suïcidament individualistes i Barcelona és xona i duu lentilles (...) Propugna la Gàbia, però, i en aquesta ocasió, el debat nacional es duga al mercat, de València o de Barcelona, tant se val, perquè la gent no sap ni de què va la història, fan la

³³⁹ *El Temps*, núm. 114, 25-31/VIII/1986, p. 17. «Catalunya i matemàtica». Entrevista d'Assumpció Maresma.

³⁴⁰ «Si l'objectiu (...) és que ens "aclarim nacionalment", és evident que resulta més clar proposar "Catalunya" que no pas "País Valencià-Països Catalans". La segona fórmula és una mala disfressa de la primera, i els missatges han d'ésser com més senzills, millor». GUIA, Josep., *És molt senzill, digueu-li Catalunya: centre i perifèria de la nació catalana*, Barcelona, El Llamp, 1985, p. 16.

³⁴¹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Josep Guia va signar un total de 5 pàgines en *El Temps*.

³⁴² Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Joan L. Baldoví va signar un total de 40 pàgines en *El Temps*.

³⁴³ Títol de la secció de Joan L. Baldoví. Present des del número 65 (16-22/IX/1985) fins al 84 (27-2/II/1986).

³⁴⁴ Volent dir "els ciutadans dels Països Catalans no procedents del Principat" o, més concretament, "no procedents de Barcelona".

mili tan tranquils en les forces d'ocupació i es pensen que l'única Guia és la de Michelin [sic]»³⁴⁵.

La ironia que habitualment s'utilitza contra els polítics espanyolistes, aquesta vegada va dirigida contra Josep Guia. L'article demostra la discrepància cap al mètode de Guia i no es queixa de la seua catalanitat, sinó de la manera d'espantar el nacionalisme valencià i la parròquia política en general, tan susceptible a la qüestió catalana. És una qüestió de formes i no de fons. Un altre redactor d'*El Temps* clarament compromès amb la catalanitat del País Valencià, Ramon Barnils, també va criticar Josep Guia no pel seu plantejament, sinó per l'aspecte tàctic d'aquest, que és allò que fonamentalment va criticar el setmanari: no el fet de fer referència a la catalanitat de València, sinó la contundència emprada per Guia:

«És igual si Pep Guia té raó o no, segurament té tanta raó com qui diu Mèxic en comptes d'Estats Units Mexicans o Unió Soviètica en comptes de Repúbliques Socialistes Soviètiques. Ara: que des d'un punt de vista estrictament tàctic Pep Guia hauria de callar, això ho saben fins i tot els espanyols. Posar-se fort en la qüestió que el nostre país s'ha de dir Catalunya, amb majúscula i prou, és poc polític, i si és poc polític, no té cap classe d'importància. Les qüestions estrictament polítiques són, tècnicament, lluny de les veritats amb majúscula. Precisament aquí rau el problema habitual de Pep Guia, que sol escriure amb majúscules quan la política s'ha escrit sempre amb minúscules.

»(...) Per als qui treballen de cara al públic en general, com polítics pràctics, divulgadors, periodistes, inventors de partits, líders sindicals, ídols populars, predicadors de multituds i responsables de campanyes electorals, la resposta al llibret de Guia només pot ser una, i ben segur que ell se'n farà càrrec: gràcies Pep per fer-nos memòria. I ara calla, que la manera de posar-li aquest cascavell al gat, ni a tu ni a nosaltres no ens resulta gens, de senzilla»³⁴⁶.

En el número 116, Assumpció Maresma entrevista Carles-Jordi Guardiola³⁴⁷, director de l'editorial La Magrana³⁴⁸, a propòsit del desè aniversari d'aquesta editorial catalana. L'entrevistadora aprofita per preguntar sobre el llibre esmentat de Josep Guia:

«- *Bé, jo volia preguntar-li que pensa del* És molt senzill, digueu-li Catalunya.

»- Crec que el plantejament que fa és una collonada, així de clar i net»³⁴⁹.

³⁴⁵ *El Temps*, núm. 84, 27-2/I-II/1986, p. 43. «És molt senzill, ai, ai, ai». Article de Joan L. Baldoví.

³⁴⁶ *El Temps*, núm. 86, 10-16/II/1986, p. 52. «Tens raó, Pep. I ara, calla». Article de Ramon Barnils.

³⁴⁷ (1942). Assagista, poeta i editor català.

³⁴⁸ Editorial fundada a Barcelona el 1976 per Francesc Vidal, Jaume Fuster, Jordi Moners i Carles-Jordi Guardiola, director. Inicialment es dedicà al llibre polític i, posteriorment, edità altres col·leccions.

Un exemple de la contundència de Josep Guia a l'hora d'explicar el seu compromís amb el catalanisme valencià el trobem en el número 136 d'*El Temps*, en el qual exposa part del seu ideari en un article escrit per ell mateix:

«Enguany en farà quaranta que vaig nàixer a València, en la mateixa casa on visc, un d'aquells pisos grans i antics de l'Eixample, prop de Russafa –la Russafa conquerida pels almogàvers catalans de Jaume I³⁵⁰. Si faig aquesta introducció, és, justament, perquè quaranta anys de ciutadà valencià ben arrelat em semblen una bona credencial per esgrimir-la al costat de la meua viscuda, volguda i assumida nacionalitat catalana. Un dia em va passar un cas il·lustratiu sobre què és això de ser català i de València. Un cambrer d'un bar on anava jo de tant en tant em digué:

»- Perdona que le haga una pregunta. ¿Es usted catalán?

»- ¿Per què ho diu? –vaig replicar.

»- Bueno, es que como siempre habla valenciano...

»Efectivament, la fidelitat a l'idioma propi, tant pel que fa a l'ús com a la dignificació, és un signe de catalanitat. Del meu veïnat més immediat –un bon grapat de cases– els únics pares que parlen català als seus fills som la Maria³⁵¹ i jo, i aquests “rars” infants són els únics del seu entorn que, en conseqüència, saben refranys, cançons, danses, costums i històries de la terra... i d'aquesta ciutat nostra que sembla ja d'una altra terra. I tanmateix, la ciutat és nostra i ho serà. Perquè l'aïllament suara descrit no és evasió sinó arrelament, no és deserció sinó fidelitat, no és desculturització sinó cultura, no és irracionalitat sinó raó, no és l'autoodi de la condició valenciana provincial i subalterna, sinó l'autoestimació de la condició nacional catalana dels valencians, no és l'espanyolització submissa i vergonyant sinó la (re)catalanització arrogant i explícita, no és la València sotmesa a Madrid, capital de l'Estat espanyol, sinó la València unida a Barcelona, capital de la nació catalana, no és el món dels estats-nació de la burgesia, sinó el dels pobles-nació dels treballadors, no és l'opressió sinó l'alliberament, no és colonialisme sinó la descolonització, no és la traïció sinó el patriotisme, no és el conservadorisme sinó el progrés, no és el monolingüisme caduc

³⁴⁹ *El Temps*, núm. 116, 8-14/IX/1986, p. 53. «El llibre, producte de consum». Entrevista d'Assumpció Maresma.

³⁵⁰ Precisament a Russafa s'instal·la l'exèrcit de Jaume I l'1 de maig de 1238 per signar el 28 de setembre la rendició de València, conquerida el 9 d'octubre. cf. GUINOT, Enric i Josep TORRÓ., *Repartiments a la Corona d'Aragó (Segles XII-XIII)*, Universitat de València, 2007, p. 141.

³⁵¹ Maria Conca, professora i escriptora, companya de Josep Guia i mare dels seus fills.

i resclosit dels espanyols, sinó el poliglòtisme viu i modern dels catalans... [sic]»³⁵².

Si uns tractaven de “catalanitzar” mitjançant el diàleg i amb la cautela envers les possibles reaccions contràries, Josep Guia exposava el seu ideal sense cap tipus de por respecte a aquestes possibles reaccions. *El Temps* semblava discrepar d’aquesta darrera actitud per considerar que podia espantar i no convèncer els valencians envers la seua catalanitat.

5.1.3.- La qüestió catalanista i les forces polítiques

Per mostrar la tendència nacional catalanista d’*El Temps* a través dels partits polítics podem triar diversos exemples. El primer en aquesta segona època que hem determinat dins d’aquest treball el traïem del número 103, en el qual s’analitzen els discursos electorals dels distints partits polítics al mes de juny de 1986, durant la campanya de les eleccions generals del 22 de juny de l’any esmentat³⁵³. Com veurem tot seguit, *El Temps* parla de tots els partits fonamentalment en clau nacionalista:

«Dues declaracions “nacionals” han adornat el començament electoral a València. Dissabte, Miquel Roca³⁵⁴ responia als requeriments quasi comissarials d’un periodista de *Las Provincias* afirmant que ell no creu *políticament* en els Països Catalans³⁵⁵. Una. La segona, a càrrec de l’aliancista Gabriel Cañellas³⁵⁶, president del govern de les Illes. Segons Cañellas, “aquesta unitat política està fora de lloc i no seria acceptada per cap de les tres parts”.

»(...) El popular Gabriel Cañellas afirmà, ben convençut, que “Catalunya, el País Valencià i les Illes participen d’una mateixa cultura i d’una forma d’expressió en la qual tots ens entenem”. El somriure es va gelar en la boca de tota la jerarquia aliancista valenciana. Gabriel Cañellas ha participat en els actes

³⁵² *El Temps*, núm. 136, 26-31/I/1987, p. 17. «València, la nostra». Article de Josep Guia.

³⁵³ Aquestes eleccions van suposar la segona victòria de Felipe González amb el PSOE, que va aconseguir majoria absoluta.

³⁵⁴ Miquel Roca i Junyent es presentava a aquelles eleccions com a candidat per Convergència i Unió (que obtingué 18 diputats, constituint-se en quarta força) i, alhora, impulsava la candidatura estatal Partido Reformista Democrático, que no va obtindre cap escó.

³⁵⁵ De fet, trobem en *Las Provincias*, a la portada del diumenge 1/VI/1986, un dels titulars amb la imatge de Miquel Roca afirmant: «No creo en la construcción política de los países catalanes». Font: *Las Provincias*, 1/VI/1986, portada. Sembla que l’obsessió de *Las Provincias* amb els Països Catalans era evident. I de fet, en la pàgina 20 d’aquella edició, trobem la pregunta que va motivar aquella resposta. Pregunta, per cert, ben intencionada: Font: «El 10 de junio del 84 usted dijo que su partido no era adalid de los Países Catalanes mientras que anteriormente, el 10 de febrero del 83, el señor Pujol había afirmado que la idea de los Países Catalanes seguía siendo una realidad. ¿Cuál es su postura ahora?». Font: *Las Provincias*, 1/VI/1986, p. 20.

³⁵⁶ Gabriel Cañellas presidia les Illes Balears amb Alianza Popular.

del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana³⁵⁷, més activament que Joan Lerma (...) Les declaracions de Cañellas els han fet canviar l'origen geogràfic dels seus fantasmes particulars. Perquè, en el seu míting a València, Roca va dir que era ell qui parlava valencià i que, damunt, ho feia malament. Campanya de sorpreses.

»Ricard Pérez Casado, alcalde de València, Joan Lerma, president de la Generalitat, José María Maravall³⁵⁸, ministre espanyol i cap de llista per València (si no, ¿qui? –comentava l'altre dia un vell militant del partit (...) inauguraven la campanya PSOE a València. Amb una plaça de bous *llena hasta la bandera*, i amb gent al carrer que ni tan sols pogués entrar-hi. El president del govern espanyol, màxima figura de la vesprada, ha llançat el primer repte electoral.

»Campanya PSOE perquè, curiosament, el PSPV perd les pròpies sigles en cada campanya d'abast "ultraregional". Ja va passar en les darreres generals i durant el referèndum de l'OTAN. Quan es discuteix de temes seriosos, de l'alta política, el PSPV-PSOE esdevé, automàticament, PSOE. Per bon camí³⁵⁹.

»(...) La festa de la Coalición Popular promoguda per Sanchis Perales³⁶⁰, amb paella-guinness inclosa, es va celebrar a Albal i comptà amb la participació de l'alcalde de la població³⁶¹. En l'aplec, que es va celebrar a l'ermita de Santa Anna, es va cantar la salve com a obertura de la campanya i es va comptar amb la participació del capellà Martínez Duato, que assenyala que la Coalición Popular guanyarà les eleccions "perquè la Mare de Déu ens assisteix". Els carrers d'Albal recorden encara la

³⁵⁷ Tingué lloc l'any 1986, «per tal de tractar, dins el marc científic de la sociolingüística, els problemes i les qüestions relacionats amb els usos de la nostra llengua». CONGRÉS INTERNACIONAL DE LA LLENGUA CATALANA., *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: convocatòria, inauguració, clausura, conclusions, congressistes*, Barcelona, Escola d'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya, 1987, p. 14. Cañellas fou escridassat en aquest congrés. Font: <http://elpais.com/diario/1986/05/01/cultura/515282401_850215.html>. *El País*, 1/V/1986. «Abucheos e himno». Notícia de Francesc Valls. Consulta: [22/II/2016].

³⁵⁸ Maravall era ministre d'Educació del Govern d'Espanya.

³⁵⁹ Es detecta disgust en *El Temps* pel fet que el protagonisme polític d'aquell míting fou més per als candidats espanyols del PSOE que no pas per als polítics del PSPV. Aquells comicis generals de 1986 no s'enfocaven, per part del PSPV, en clau valenciana. Prova d'això fou que els protagonistes d'aquell míting a la plaça de bous de València foren el candidat a president pel PSOE, Felipe González; i el ministre d'Educació, José María Maravall. Font: <http://elpais.com/diario/1986/06/01/espana/517960804_850215.html>. *El País*, 1/VI/1986. «Valencia, una plaza cómoda y segura». Notícia de Miguel Ángel Villena. Consulta: [22/II/2016].

³⁶⁰ Ángel Sanchis Perales era elegit diputat a les Corts estatals per Alianza Popular en aquelles eleccions generals de l'any 1986.

³⁶¹ L'alcalde en qüestió era Agustín Zacarés, que exercí aquest càrrec entre 1976 i 2001, primer com a independent i des de 1987 amb Unió Valenciana. Font: <<http://www.lasprovincias.es/valencia/20080802/horta/albal-decreta-tres-dias-20080802.html>>. *Las Provincias*, 2/VIII/2008. «Albal decreta tres días de luto por la muerte de su ex alcalde Agustín Zacarés». Notícia d'Ada Dasí. Consulta: [22/II/2016].

croada; *José Antonio, 18 de Julio, Mártires de la Tradición, Generalísimo*. L'alcalde, no cal dir-ho, n'és el responsable. I Ángel Sanchis Perales entén una posició tan "democràtica", "perquè el poble es fixa en unes altres coses, molt més importants". Una bona manera de començar a fer boca electoral.

»(...) També en les comarques del sud Juan Rovira Tarazona, honorable *cunero* a Alacant i a Lleida, cap de llista per Coalición Popular en aquesta primera ciutat i nascut a la segona, va començar amb una nota de color la campanya. Juan Rovira, amb precedents familiars il·lustres, ex-ministre de Sanitat durant el mandat de la UCD, comentà que coneixia profundament la seua circumscripció perquè "he veraneado en Jávea durante muchos años y me conozco bastante bien la problemática alicantina". Tot un programa [sic]»³⁶².

Es pot observar sense cap mena de dubte que tant Coalició Popular com el PSPV són criticats, sobretot, pel seu espanyolisme. El de CP, a més, alimentat pel caire franquista que sobrevivia a la formació. Quant al PSPV, una altra prova d'aquesta discrepància del setmanari és la queixa plasmada en ironia quan es comenta que el PSPV està totalment subordinat al PSOE en matèria estatal. En aquest mateix reportatge preelectoral, però, observem la "normalitat" que *El Temps* utilitza per parlar de la UPV:

«Mentre Unitat del Poble Valencià comença activament la seua campanya, cal destacar una nota d'interés que ha tingut lloc durant els dies anteriors. La UPV ha obert locals a Elx –amb una assistència de més de cent persones– i a Alcoi –un feu suposadament valencianista, però amb greus mancances a l'hora d'estructurar i cohesionar un ampli potencial–. A hores d'ara, UPV compta amb una xarxa de locals per les comarques del sud, reforçats ara amb els d'Elx i Alcoi.

»Dilluns d'aquesta setmana, Andreu Banyuls, Ernest Garcia, Pepa Chesa i Vicent Álvarez presentaven a València candidatura i campanya. Més enllà d'aconseguir representants al Parlament espanyol, els nacionalistes valencians estan per uns bons resultats, que els faça abordar amb força les eleccions municipals i autonòmiques [sic]»³⁶³.

Tot i no fer-ne ús d'elogis cap a la formació nacionalista valenciana, no tracta la seua tasca electoral amb ironia i disgust, com ho fa amb els dos principals partits d'àmbit estatal. Això sí, el partit que va rebre un major nombre de crítiques relacionades amb la qüestió nacional durant l'època que tractem en aquest capítol, va ser el socialista.

³⁶² *El Temps*, núm. 103, 9-15/VI/1986, pp. 14 i 15. «S'obri la caixa de les sorpreses». Especial eleccions sense signar.

³⁶³ *Ibidem*.

5.1.3.1.- PSOE i PSPV

La formació socialista va despertar moltes discrepàncies en *El Temps*. Tant en l'àmbit estatal com dins de l'àmbit del País Valencià, principalment per la seua tendència nacional. El primer exemple parla sobre l'actuació del govern del PSPV presidit per Joan Lerma respecte a la llengua. Toni Mollà³⁶⁴ és així de contundent:

«Aquesta darrera setmana, el govern valencià –el govern: no importa, ara, si Lerma o Ciscar– ha reculat, una vegada més, en la política de valencianització de l'ensenyament de les “Experiències”³⁶⁵ de tercer curs d'EGB “en valencià”.

»Potser l'ensenyament de les “Experiències” en “valencià” –dins de la misèria valencianitzadora de les “nostres” institucions”– era la mesura més important que hi havia pres. I això per un motiu fonamental: perquè abastaven tota la població escolar en un curs determinat. Però tot se n'ha anat en orris. Com tantes altres coses. Una altra volta, la voluntarietat i els drets individuals n'han estat els arguments. Com sempre, també.

»El marc adequat, l'havia creat el president Lerma en declarar, a Barcelona –i sense caure-li la cara de vergonya– que, al País Valencià, no hi ha cap mena de conflicte lingüístic. Però, potser té raó el molt honorable. Almenys si es refereix a un conflicte lingüístic públic, manifest. El País Valencià és el país més normal dels països normals: un estatut de rebaixes, una minsa llei de normalització que s'aplica unilateralment (només a favor dels castellanoparlants), un cabàs de sentències contra els valencians³⁶⁶, la persecució de les institucions, com ara la Universitat³⁶⁷, que no dominen del tot els socialistes, un conseller especialista en comarques que no comarcalitza³⁶⁸, ...i

³⁶⁴ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Toni Mollà va signar un total de 67 pàgines en *El Temps*.

³⁶⁵ «Pel que fa a l'ús del valencià en l'Àrea d'Experiències en el Cicle Mitjà d'EGB: 1. El seu tractament caldrà que s'adeqüe a la competència lingüística dels alumnes per tal de garantir l'adient transmissió de coneixements, objectiu propi de l'acte docent (...) En els Centres d'EGB l'adscripció del professorat als diferents nivells i cicles serà realitzada prenent en consideració que en el Cicle Mitjà el professor tutor puga assumir l'ensenyament en valencià de l'Àrea d'Experiències». DOGV, 1/IX/1987. «1483. Ordre de 17 d'agost de 1987, de la Conselleria d'Educació, Cultura i Ciència, per la qual es desplega el Decret 79/1984, de 30 de juliol de 1984, sobre aplicació de la Llei 4/1983, d'Ús i Ensenyament del Valencià, pel que fa al valencià com a llengua d'ensenyament». Consulta: [22/II/2016].

³⁶⁶ Una d'aquestes accions judicials contra l'ensenyament en valencià es va produir a Almassora. Font: <http://elpais.com/diario/1987/01/31/sociedad/539046007_850215.html>. *El País*, 31/I/1987. «La Audiencia suspende una experiencia de enseñanza en valenciano en Castellón». Notícia sense signar. Consulta: [22/II/2016].

³⁶⁷ Afer tractat en l'apartat 5.1.1.

³⁶⁸ Referint-se a Vicent Soler, llavors conseller d'Administració Pública de la Generalitat Valenciana.

tot el que vindrà, “pel bon camí”, de la mà del “cambio” [sic]»³⁶⁹.

Una altra qüestió que criticà *El Temps* fou la de les subvencions dedicades a l'ensenyament del valencià. Vicent Sanchis escrivia sota el títol «Una llengua tercermundista», dins la secció editorial ‘Primera pàgina’:

«La Generalitat valenciana dedicà a l'ús i l'ensenyament del català, durant l'any 1987, una quantitat tercermundista per a una llengua que alguns, inclosos destacats membres d'aquest govern, volen de la mateixa casta. Ben mirat, i sospesat, els 3.000 milions³⁷⁰ invertits en la història són d'una misèria que espanta. Només poden semblar una quantitat decent a aquells que estan per complir l'expedient o als que amaguen una política genocida des de posicions pretesament progressistes, emparats per les sigles d'un partit que encara manté el qualificatiu de socialista.

»3.000 milions són una almoïna miserable, si es comparen amb els recursos que destinen a idiomes en perill governs conseqüents amb una recuperació que no pot ser miraculosa³⁷¹. Com no ho és el procés d'anorreament que l'afecta. Quan un valencià afirma que la llengua que ell parla,

³⁶⁹ *El Temps*, núm. 141, 2-7/III/1987, p. 7. «La llengua: la mateixa història de sempre». Article de Toni Mollà.

³⁷⁰ La xifra que nosaltres hem pogut contrastar és de 190.000.000 pessetes de pressupost per al desenvolupament de l'ús i ensenyament del valencià l'any 1987, almenys en la previsió de finals de 1986, quan es signava aquesta xifra, que era la suma de les aportacions procedents de la Generalitat Valenciana i les tres diputacions del País Valencià. Font: <http://www.docv.gva.es/datos/1986/12/30/pdf/1986_807863.pdf>. *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, núm. 496, 30/XII/1986, pp. 5.427-5.436. «Ordre 18 de desembre de 1986, de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, per la qual s'aprova el Pla d'Actuacions Coordinades amb les Diputacions Provincials de la Comunitat Valenciana en matèria de cultura i educació per a l'exercici de 1987». Annex V. Consulta: [23/II/2016].

³⁷¹ Hem volgut establir una comparativa entre el pressupost destinat a l'ensenyament per part de les Generalitats de Catalunya i la Valenciana. Hem comprovat com el DOGV exposa clarament els diners destinats a la promoció i ús del valencià l'any 1987, si bé no ocorre igual amb el DOGV del mateix any: només mostra els diners destinats al Departament d'Ensenyament, «en funció dels convenis que subscriuen i fins a un import màxim de 476.000.000 pessetes». Font: <http://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?documentId=27701&action=fitxa&versionId=14083&mode=single>. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 788, 5/I/1987, publicat el 9/I/1987. No s'especifica quants d'aquests diners van destinats a la promoció i ús del català. Per fer una comparativa més justa, afegim la suma econòmica dels pressupostos d'ensenyament i cultura previstos per a 1987 des de la Generalitat Valenciana. Aquesta suma dona un total de 945.969.000 pessetes. Font: <http://www.docv.gva.es/datos/1986/12/30/pdf/1986_807863.pdf>. *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, núm. 496, pp. 5.427-5.436, 30/XII/1986. «Ordre 18 de desembre de 1986, de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, per la qual s'aprova el Pla d'Actuacions Coordinades amb les Diputacions Provincials de la Comunitat Valenciana en matèria de cultura i educació per a l'exercici de 1987». Consulta: [23/II/2016]. Cal tindre present, però, que tots aquests diners anaven a parar a una conselleria, que era la de Cultura, Educació i Ciència, que també cobria la branca d'esports i altres qüestions que no recull el nom de la conselleria. És normal, doncs, que la conselleria valenciana que cobreix l'educació tinga major pressupost que el departament català d'Ensenyament, en tant que la primera entitat cobreix moltes més delegacions.

des d'on es mira el món, és inútil, tan inútil i tan poc eficaç que més val que els seus fills n'apreguen una altra, reproduceix uns esquemes calculats, escampats i imposats per una política que no té res a veure amb els miracles, i que és capaç de dedicar a una estratègia de defensa, centrada en la conservació de territoris tan africans com ho són Ceuta i Melilla, la quantitat de 700.000 milions de pessetes (pressupost del Ministeri de Defensa per al 1986)³⁷² [sic]»³⁷³.

Una crítica voraç a l'espanyolisme a través del PSOE la fa Joan F. Mira en la seua secció 'Punt de Mira', en la qual analitza unes paraules d'Alfonso Guerra³⁷⁴:

«Va el senyor vice-president del govern, i declara: “¿Hay un Estado federal en el mundo que tenga las competencias que las comunidades autónomas tienen en España? Ni uno. Ni en economía, no en capacidad política, administrativa y económica (bis). Pero, ¿cual centralismo? Eso es papanatismo”³⁷⁵.

»Es el mal dels espanyols d'ofici: que han viatjat poc i malament, i que no llegeixen llengües estrangeres. Després, passa el que passa, i diuen les coses que diuen. Ara mateix, el senyor Guerra podria il·lustrar-se amb una miqueta de turisme privat pels EUA, Canadà, Suïssa, Alemanya Federal o Iugoslàvia, posem per cas.

»(...) Corre la fama que D. Alfonso Guerra és persona cultíssima. No diré que no, però si un polític espanyol tan culte pot ser tan ignorant com per a afirmar coses com aquella, vol dir que els falla algun ressort essencial del cervell [sic]»³⁷⁶.

Més dura és la crítica a qui era ministre d'educació amb el govern de Felipe González, José María Maravall, sobre el qual Toni Mollà escriu açò:

«Deu fer cosa d'un any i mig, un xiquet valencià, estudiant de sisè curs d'EGB, trameté una carta al senyor ministre espanyol d'Educació, José María Maravall Herrero, en què li consultava uns dubtes sobre els deures escolars. Lògicament, el xiquet li escrigué en una de les llengües suposadament cooficials

³⁷² El pressupost total del ministeri de Defensa per a 1986 era de 606.388.666.000 pessetes. Font: <<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1985-26831>>. BOE, núm. 311, 28/XII/1985, pp. 40637-40664. «Ley 46/1985, de 27 de diciembre, de Presupuestos Generales del Estado para 1986». Consulta: [23/II/2016].

³⁷³ *El Temps*, núm. 187, 18-23/I/1988, p. 7. «Una llengua tercermundista». Article de Vicent Sanchis.

³⁷⁴ Alfonso Guerra era vicepresident del govern espanyol.

³⁷⁵ Aquestes declaracions les va fer Alfonso Guerra en una entrevista a la Cadena SER, amb el periodista Jesús Quintero. L'entrevista fou retransmesa els dies 3 i 4 de juliol de 1985. Font: <http://elpais.com/diario/1985/07/05/espana/489362425_850215.html>. *El País*, 5/VII/1985. «“En esta crisis han ganado la funcionalidad y la operatividad del Gobierno”». Entrevista de Jesús Quintero. Consulta: [23/II/2016].

³⁷⁶ *El Temps*, núm. 57, 22-28/VII/1985, p. 43. «“Papanatismo”». Article de Joan F. Mira.

a l'Estat espanyol: la pròpia del País Valencià –i no en javanés, en telegu o en annamita, és clar.

»El senyor ministre, tot ell amabilitat, li contestava, en una altra carta, firmada a Madrid, el dia 20 de desembre de 1984.

»«Estimado amigo: No tengo inconveniente en contestar, si bien previamente me vas a permitir que te diga una cosa: una de las mayores riquezas que tenemos en España es un idioma común con el que todos podemos entendernos, y una Constitución que resuelve gran cantidad de problemas y que sirve para nuestra convivencia. Dicha Constitución señala que el castellano es la lengua oficial del Estado español, y todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla. Las demás lenguas serán también oficiales en sus respectivas Comunidades Autónomas.

»Quizá mi apellido te indujera a pensar que soy catalán o entiendo el catalán, lo cual no es cierto en ninguno de los dos casos, pero aunque lo fuera, el simple hecho de ser Ministro de todos los españoles obliga a todos que se dirijan a mi en la lengua oficial del Estado. Esto, lejos de ser una imposición arbitraria, constituye un patrimonio que nos permite entendernos a todos con un instrumento unificado, a la vez que nos ayuda a respetar todas y cada una de las peculiaridades lingüísticas de cada región”. José María Maravall Herrero³⁷⁷.

»Perfecte. Llevat d'alguna coma i algun accent que es deixa el ministre d'Educación no en cap ni una gota més. Nosaltres, per la nostra banda, tampoc no tenim cap inconvenient a contestar, si ens hi permet dir la nostra. Tal com vostè assenyala, senyor ministre espanyol, la Constitució estableix que el castellà és la llengua oficial de l'Estat espanyol, i tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret a usar-la.

»Els diversos perifèrics peninsulars, nacionalitzats espanyols, per obra i gràcia del D.N.I., complim a la perfecció el nostre deure: tots els catalanoparlants, volent-ho o sense voler-ho, coneixem el castellà; i, lògicament, exercim el nostre dret a usar-lo –o a no usar-lo–. Es tracta d'un dret adquirit al qual no pensem renunciar [sic]»³⁷⁸.

La crítica cap al PSOE per la seua tendència nacionalista és indiscutible. Com hem vist, la crítica no es va limitar a la delegació estatal d'aquest partit. Açò escrivia *El Temps* quan el PSPV es va plantejar tancar el repetidor de TV3³⁷⁹ que facilitava la

³⁷⁷ No hem pogut trobar l'origen, la procedència ni el lloc de publicació d'ambdós escrits.

³⁷⁸ *El Temps*, núm. 101, 26-1/V-VI/1986, p. 8. «Maraval, sense ele». Article de Toni Mollà.

³⁷⁹ Font: <<http://www.vilaweb.cat/noticia/3850358/20110218/cronologia-tv3-pais-valencia.html>>. *Vilaweb*, 18/II/2011. «Història d'una obsessió». Sense signar. Consulta: [1/XII/2015].

recepció del canal televisiu al País Valencià, tema del qual opina el llavors director Francesc Pérez i Moragon:

«Al País Valencià, el PSOE, que tants atemptats ha comés ha contra els nostres drets nacionals³⁸⁰, té ara l'objectiu de carregar-se els reemissors de la TV3 (...) com si fossen emissores clandestines»³⁸¹.

5.1.3.2.- La dreta i el blaverisme

Tal com hem referenciat a l'anterior capítol, el blaverisme va ser un dels principals enemics polítics d'*El Temps*, que sempre va parlar sobre el moviment amb ironia, sàtira i, en definitiva, amb la intenció de desprestigiar-lo. Durant aquest segon període torna a donar-se aquesta situació i per mostrar-ho, exposarem diversos exemples. A la satírica secció de La Gàbia, llavors signada per Joan L. Baldoví, es podia llegir una crònica humorística de l'obligada cita del 9 d'Octubre, en aquesta ocasió, la de l'any 1985:

«Mal dia tingué, el Nou d'Octubre, l'enseny municipal de València³⁸². Durant tota la processó cívica, González Lizondo –el Brotxa³⁸³– d'Unión Murciana³⁸⁴, no parà de besotejar-la i palpar-la amb frenesí, mare i escolà. Clementina Ródenas³⁸⁵, la portaenseny, amb posat de pomes agres, només eixir de l'Ajuntament, s'enfangà fins al genoll en una bona pila de monyigues de cavall d'escorta municipal. A partir d'aquest moment, la bandera trontollava d'esquerra a dreta, segons les empremtes equines, guiada per tot un seguit de regidors buscamines [sic]»³⁸⁶.

El mateix periodista redacta dos números endavant aquest extracte en la mateixa secció, criticant amb sàtira diverses agrupacions del blaverisme i també al govern valencià per subvencionar econòmicament els actes d'aquests grups, segons explica Joan L. Baldoví sota el títol «Lo darrer crit»:

³⁸⁰ Recordem, per exemple, que *El Temps* ja havia mostrat la seua decepció amb el govern valencià del PSPV per la qüestió de l'Himne Regional (apartat 4.2.1.).

³⁸¹ *El Temps*, núm. 54, 1-7/VII/1985, p. 7. «TV3, “la Pirenaica”». Editorial de Francesc Pérez i Moragon.

³⁸² Es refereix satíricament a la que també era bandera oficial del País Valencià, oficialitat de la qual discrepava *El Temps*, com hem comprovat anteriorment (apartat 4.2.1.).

³⁸³ L'origen d'aquest malnom l'explica el diari *El País* quan va publicar la notícia de la mort de Vicente González Lizondo, a finals de 1996: «El político fallecido, nacido en Valencia hace 54 años, era un adinerado fabricante de brochas y un carismático político que protagonizó un significativo papel en la vida pública valenciana en los últimos 20 años». Font: <http://elpais.com/diario/1996/12/24/espana/851382017_850215.html>. Consulta: [1/XII/2015].

³⁸⁴ Referint-se amb ironia al partit Unió Valenciana, liderat llavors per Vicente González Lizondo, representant polític del moviment blaver a la ciutat de València.

³⁸⁵ En aquell moment, regidora a l'Ajuntament de València pel PSPV.

³⁸⁶ *El Temps*, núm. 70, 21-27/X/1985, p. 46. «Lizondo la duia ben recta». Article de Joan L. Baldoví.

«Acadèmia de Cultura Valenciana, Lo Rat-Penat, Grup d'Acció Valencianista, Grup de Foques Valencianes, Ateneo Marítim, València 2.002³⁸⁷, quina odissea, Ateneo de Cultura Valenciana, Centro Cultural Video-Valencia, Zoològic de Paterna i Amics del Cotoengo de Russafa, són les entitats patriòtiques que cada any s'apleguen³⁸⁸, es fan una caçalla i ballen un bolero al Teatre Principal de València, la nostra primera col·lisió, sota el títol enconbridor “Antologia del Cant Valencià” [sic]»³⁸⁹.

Si bé l'exemple perfecte de com *El Temps* tractava de desprestigiar el blaverisme el trobem en el número 87, quan Clàudia Puig³⁹⁰ fa una petita ressenya biogràfica de Vicente González Lizondo, que, tot i aparèixer a la seriosa secció de 'País', parla del llavors líder d'Unió Valenciana amb sàtira no exempta, això sí, d'informació:

«A les acaballes del franquisme (70-75), Lizondo era delegat de festeig de la falla Marvà-Albacete-Jesús³⁹¹. “En aquella època, Vicentico era un xicot expansiu, francot, decididament grollerot. Amollava el cabàs tant quan tocava con quan no tocava, gastava bromes picants a les xicones, palmejava esques amb assiduitat, treballava de valent per la falla, i després hem comprés que no sols per la falla” recorda per a EL TEMPS una antiga companya de comissió.

»(...) el gran any de don Vicente va ser 1975, i no precisament per la mort del dictador: “No m'agraden les dictadures, però és cert que en temps de Franco no teníem aquests problemes (els que li provoca l'existència del nacionalisme valencià)”. El 75 va ser un gran any per a don Vicente perquè el 25 de febrer fundava i passava a ser soci majoritari de l'empresa Greco, S.A.³⁹², que, com el nom vol indicar, es dedicava a la fabricació i la venda de brotxes, pinzells, raspalls i articles semblants.

³⁸⁷ Es refereix irònicament a València 2000, associació blavera. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 579.

³⁸⁸ Hem de precisar que les tres primeres entitats esmentades sí procedien del món blaver. D'altres, com l'Ateneu Marítim, existien, malgrat que no hem comprovat cap motivació política en aquella entitat. No cal dir que algunes d'aquestes entitats, especialment la quarta i les dues últimes són citades en clau clarament irònica.

³⁸⁹ *El Temps*, núm. 72, 4-10/XI/1985, pp. 48 i 49. «Antologia del crit valencià». Article de Joan L. Baldoví.

³⁹⁰ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Clàudia Puig va signar un total de 17 pàgines en *El Temps*.

³⁹¹ També Vicent Flor ho confirma en el seu treball. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 361.

³⁹² *Ibidem*.

»(...) El salt mortal a la política. ¿Com i quan un fabricant de brotxes, nou-ric i faller, autoritari però pacífic, es descobreix com a furiós i feroç anticatalanista? Segons confessió pròpia, el moment exacte de la mutació va ser quan va sentir dir a Joan Monleon³⁹³, actor, “sota la meua opinió”. Aquell *sota*, insòlit per a la seua insondable ignorància, va ser el detonant de l’abrandada conversió de Don Vicente a la croada contra l’invasor català. Ja se’l va veure en el primer acte de masses del feixisme antivalencianista que va tenir lloc a la plaça de bous l’any 78³⁹⁴, tot bracejant entre la florida presidència. S’afilià a les brigades de xoc del GAV, i diversos testimonis l’han identificat com un dels presumptes agressors de l’alcalde de València el 9 d’octubre de 1980³⁹⁵.

»Va ser un dels impulsors de la fantasmagòrica Coordinadora d’Entitats Culturals del Regne de València³⁹⁶, i amb les escorrialles de la qual va fundar (...) Unión Valenciana, que al juny del 82 va passar a ser partit polític. A les eleccions de l’octubre del 82 ja va anar coaligada amb AP, i aconseguí dos diputats a les Corts espanyoles; un dels quals, Vicente Ramos, ja no és militant, i l’altre és l’ex-alcalde franquista de València, Miguel Ramón Izquierdo.

»(...) Unión Valenciana no és “el sentimiento de un pueblo que no quiere desaparecer”. Unión Valenciana és un moviment parafeixista catalitzat per un demagog que juga fort, mantingut artificialment per un diari criptocolpista³⁹⁷, finançat per grups de pressió que l’usen pels seus estrictes interessos, alimentat per l’actitud suïcida de l’esquerra en el poder i els seus

Universidad de Alicante

³⁹³ (1936-2009). Cantant, actor i presentador televisiu valencià, fou un personatge popular recordat pel seu paper en diverses pel·lícules satíriques i especialment pel seu programa a Canal 9, *El show de Joan Monleon*.

³⁹⁴ Aquesta mobilització fou, segons Vicent Flor, la primera gran mobilització blavera. Va tindre lloc el 6/VI/1978 a la plaça de bous de València i hi va reunir entre 15.000 i 20.000 persones. cf. FLOR, Vicent., *L’anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 613.

³⁹⁵ Segons Vicent Flor, aquesta agressió es produí el mateix dia de l’any 1979, quan durant la processó del 9 d’Octubre uns agressors trencaren les ulleres a Ricard Pérez Casado. cf. FLOR, Vicent., *L’anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 614.

³⁹⁶ «Federació Coordinadora d’Entitats Culturals del Regne de València (FCECRV) (...) federació que aglutina diversos grupuscles anticatalanistes que ha convocat la gran majoria de les grans manifestacions “blaveres” de la ciutat de València. Normalment controlat i dirigit pel GAV i CVa (no debades Sentandreu i Garcia Broch n’han sigut presidents». FLOR, Vicent., *L’anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 577.

³⁹⁷ Es refereix a *Las Provincias*.

òrgans d'expressió, que intenten frivoltzar el fenomen, quan no potenciar-lo [sic]»³⁹⁸.

Quan es va celebrar el centenari del naixement de Josep Maria Bayarri³⁹⁹, *El Temps* va tornar a ironitzar amb el moviment blaver. Miquel Alberola⁴⁰⁰ escrivia:

«El passat 5 de novembre va fer cent anys del naixement de Josep Maria Bayarri, un personatge d'ocupacions diverses i relacionades amb la creació: poesia, escultura, assaig, dibuix... Un artista, en definitiva, d'aquells que saben fer tot fora culs d'olla. Un segle després del part de sa mare, una cinquantena curta d'entitats –alguna, ideada a propòsit de l'ocasió–, a instàncies de la Reial Acadèmia de Belles Arts de València⁴⁰¹, Lo Rat-Penat, l'Academia de Cultura Valenciana i el Grup d'Acció Valencianista, han col·laborat en una sèrie d'actes destinats a commemorar la figura de l'autor de *El perill català*. Entre els *sponsors*, només hi faltava el Tribunal de les Aigües⁴⁰² i el Gremi d'Orxaters⁴⁰³, per tal d'arredonir la convocatòria [sic]»⁴⁰⁴.

També amb ironia, però amb mes formalitat, Joan F. Mira desmunta diversos mites del blaverisme mitjançant referències històriques dins de la seua secció 'Galeria'⁴⁰⁵, criticant Unió Valenciana:

³⁹⁸ *El Temps*, núm. 87, 17-23/II/1986, pp. 13-16. «La resistible ascensió de l'ultra Lizondo». Reportatge de Clàudia Puig.

³⁹⁹ «(1886-1970): professor a l'Escola Superior de Belles Arts de València, poeta i editor i militant d'ANV, organització valencianista radical de dreta on coincidí amb Xavier Casp i Miquel Adlert. Destacà pel seu valencianisme antiespanyol i parcialment anticatalanista, en particular en els opluscles *Els cavallers de Vinatea* (1928) i *El perill català* (1931) i per una ortografia fonètica basada en el dialecte apitxat. En 1988 fou nomenat "prohom" per LRP». FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, p. 584.

⁴⁰⁰ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Miquel Alberola va signar un total de 454 pàgines en *El Temps*.

⁴⁰¹ Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, fundada oficialment l'any 1768 a València. cf. CALLE, Romà de la., *La Real Academia de Bellas Artes de San Carlos en la Valencia ilustrada*, Universitat de València, 2009, p. 160.

⁴⁰² Tribunal que es reuneix cada djous a la plaça de la Mare de Déu de València. Es tracta del tribunal més antic d'Europa. «Este tribunal tiene como competencia exclusiva la administración de justicia en todos los litigios que, a causa del agua para el riego, puedan tener los labradores de las tierras de cultivo que rodean la ciudad del Turia, salvo los beneficiarios de la acequia de Montcada, que constituyen una comunidad a parte». cf. PELLICER, Joan E., «El Tribunal de las Aguas de Valencia», en *Catalònia Cultura*, núm. 45, 1996, p. 15.

⁴⁰³ Natural d'Alboraia, capital de l'orxata. Font: <http://www.alboraya.org/es_ES/web/cultura-y-fiestas/dia-horchata_festes>. Ajuntament d'Alboraia. Consulta: [23/II/2016].

⁴⁰⁴ *El Temps*, núm. 126, 17-23/XI/1986, p. 56. «Bayarri, violentament valencià». Reportatge de Miquel Alberola.

⁴⁰⁵ Títol de la secció que al principi ocupava quatre columnes signades per Ramon Barnils, Josep-Vicent Marquès, Joan F. Mira i Valentí Puig. Més endavant es va reduir a dues columnes signades aleatòriament per dos dels quatre redactors esmentats. Present des del número 147 (13-18/IV/1987) fins al 191 (15-20/II-V/1988).

«Catalunya va naixer subordinada a València. El Regne de València era ja tan antic, original i sòlid, que tenia una cultura ben autòctona i formada, i una llengua ben pròpia, que era *una mezcla de hebreo, árabe y romano*. Per això, quan vingué ací Jaume I, no va fer res més que reconèixer la personalitat de l'antic regne valencià, cultura i llengua incloses, i així la reconquesta va ser un accident sense importància, i el factor català no compta per a res. València és anterior a Catalunya, en història, cultura, llengua i tot, i qualsevol interpretació diferent és producte pervers de l'imperialisme català que ens amenaça. Conclusió: voteu Unió Valenciana. Firmat: un candidat d'aquest partit, portaveu de la veritat⁴⁰⁶.

»(...) és com imaginar el rei Tirant lo Blanc pactant amb Napoleó la conquesta d'Egipte. Vostès trobaran divertit que el valencià siga una “mezcla de hebreo, árabe y romano”. Etcètera. Vostès són, doncs, uns venuts al catalanisme. Perquè aquella és l'única història verdadera. La base d'una ideologia, el fonament d'una força política que ha tingut un notable triomf electoral⁴⁰⁷ [sic]»⁴⁰⁸.

5.1.3.3.- Alacant, a part

La manifesta hostilitat que tradicionalment va mostrar Alacant cap a València en termes de llengua, cultura, costums i fins i tot en l'aspecte nacional⁴⁰⁹ va motivar certes reaccions en *El Temps*. Tot i que potser era involuntari, el cas és que el tractament de les notícies que parlaven sobre Alacant, tant en el sentit social com, sobretot, en el sentit polític, no deixaven en molt bon lloc la ciutat del sud valencià. Abans d'entrar en política, mostrarem les portades dedicades a la ciutat alacantina des dels primers números d'*El Temps* fins al número 288.

⁴⁰⁶ Tota aquesta sèrie de falsetats les va publicar Juan Ferrando Badía, membre d'UV i catedràtic de dret polític en una columna d'opinió publicada en *Las Provincias*, 9/V1987, p. 5. «Hacia una interpretación autóctona de la historia valenciana». L'article es va publicar un dia abans de les eleccions de 1987, celebrades de 10 de maig.

⁴⁰⁷ L'any 1987 se celebraren eleccions a les Corts Valencianes i UV obtingué 6 representants.

⁴⁰⁸ *El Temps*, núm. 158, 29-4/VI-VII/1987, p. 84. «El rei Abdullah i les eleccions». Article de Joan F. Mira.

⁴⁰⁹ Dues frases resumeixen breument aquesta realitat: «València ignora Alacant, i Alacant odia València» i «La història d'Alacant és un esforç prolongat per deslliurar-se del poder de la ciutat de València». RODRÍGUEZ BERNABEU, Emili., *Alacant contra València*, Universitat de València, 2005, pp. 116 i 117. També hem tractat aquesta qüestió de forma referenciada en aquest treball (apartat 4.2.2.).

Figura 10. *El Temps*, núm. 17, 15-21/X/1984. Portada. «Alacant contra València».

Figura 11. *El Temps*, núm. 50, 3-9/VI/1985. Portada. «El vell Alacant, en ruïnes».

Figura 12. *El Temps*, núm. 119, 29-5/IX-X/1986. Portada. «Alacant, cruïlla de la droga: la ratlla està al sud».

Figura 13. *El Temps*, núm. 126, 17-23/XI/1986. Portada. «Alacant: la ruta del proxenetisme».

Figura 14. *El Temps*, núm. 160, 13-18/VII/1987. Portada. «Alacant, capital d'Algèria».

Tot i ser territori del País Valencià, les referències cap a Alacant des d'*El Temps* no la solien situar com a ciutat d'allò més exemplar. I per comprovar-ho, mostrarem diversos exemples de com el setmanari tractava la política que es duia a terme des d'Alacant i com criticava la singularitat que la ciutat sempre va tractar de forçar respecte a València. Un exemple és aquest extracte redactat per Adolf Beltran⁴¹⁰ en la seua secció, 'La Tribu'⁴¹¹, que fa crònica de la visita que va fer el conseller Cebrià Ciscar⁴¹² a Alacant per les fogueres de Sant Joan⁴¹³:

«Però, com Alacant és la indiscutida capital en la celebració de Sant Joan, i el nostre benvolgut País Valencià no es deslliurà dels fantasmes històrics, l'inici de les fogueres ha afegit una anècdota a la polèmica antivalenciana que en aquella ciutat amenaça de quallar en una autèntica campanya d'enfrontament civil.

»El pregó que anuncià les festes, dissabte dia 15, a càrrec de Cebrià Ciscar, conseller de cultura de la Generalitat, serví d'excusa a l'activa minoria de persones "orgullosas de su condición de españoles, asentados sobre un territorio y con un aglutinante común cual es la lengua española" (sic) per a fer un

⁴¹⁰ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Adolf Beltran va signar un total de 212 pàgines en *El Temps*.

⁴¹¹ Títol de la secció d'Adolf Beltran. Present des del número 44 (22-28/IV/1985) fins al 89 (24-2/II-III/1986).

⁴¹² Conseller d'Educació de la Generalitat Valenciana.

⁴¹³ Aquesta és la festa de la ciutat d'Alacant.

poc de soroll des de la plaça de l'Ajuntament contra el "valencià" i la valencianitat⁴¹⁴.

»"Alicante, Alicante", cridaven els esforçats xicots que havien pintant algunes parets de la ciutat amb eslògans que els desqualifiquen. I quan deien "Alicante" volien dir exactament això: xovinisme, cantonalisme, espanyolisme i antivalencianisme. Tot havia començat un mes abans, amb la manifestació contra l'ensenyament del valencià⁴¹⁵. I havia continuat amb una estratègia que recorda irresistiblement aquella que a València posà en peu durant la transició política, tota la reacció anticatalanista⁴¹⁶.

»L'enemic de dalt, en els dos casos (des de València, Barcelona; des d'Alacant, València)⁴¹⁷, la incidència centrada en la ciutat (Elx, Alcoi i la pràctica totalitat de les comarques del sud són alienes a la maniobra), el suport tàctic i explícit de la dreta⁴¹⁸, els personatges de segona fila donant la cara entre els activistes, les cartes a la premsa, i demagògia, molta demagògia, són les característiques de la campanya [sic]»⁴¹⁹.

Com veiem, *El Temps* defensa un conseller del PSPV pel fet de ser atacat únicament per ser valencià. I aprofita aquesta crònica per criticar la dreta provincialista, que «suporta tàctica i explícitament» aquest moviment. S'aprofita també per criticar la dreta alacantina pels mateixos motius en una notícia que signa Joan Pomares⁴²⁰ i que parla de la Coordinadora Pro-Libertad de Enseñanza del Valenciano⁴²¹:

⁴¹⁴ El diari alacantí *Información* evidenciava que aquelles protestes contra Ciscar tenien un important protagonisme de la dreta alacantinista. El mateix dia 15/VI/1985, quan Ciscar feu el pregó de les Fogueres de Sant Joan, en aquell diari es publicava una tribuna intencionada, titulada «Está usted equivocado, señor Ciscar», en la pàgina 2. La signava, precisament, Pedro Antonio Albarracín Pascual, que hi afegia el seu càrrec: era el secretari de la Coordinadora Pro-Libertad de Enseñanza del Valenciano. L'article acusava el conseller de marginar els castellanoparlants, entre moltes altres coses. Font: *Información*, 15/VI/1985, p. 2. «Está usted equivocado, señor Ciscar». Tribuna de Pedro Antonio Albarracín Pascual. Només una pàgina després, el diari informava que l'oposició política de l'Ajuntament d'Alacant, concretament el grup popular, és a dir, la dreta, no acudiria als actes en els quals estiguera el conseller Ciscar. Font: *Información*, 15/VI/1985, p. 3. «Boicot de la oposición municipal al pregon de Hogueras de Ciscar». Notícia d'M. Dopazo.

⁴¹⁵ Es refereix a la manifestació celebrada a Alacant el 16/V/1985 contra l'obligatorietat del valencià a l'escola i que més endavant tractarem.

⁴¹⁶ La ja esmentada del 6/VI/1978 a la plaça de bous de València.

⁴¹⁷ *El Temps* lamenta aquesta mena de rivalitats que provoquen la desconnexió violenta del territori dels Països Catalans i, alhora, alimenten l'espanyolisme.

⁴¹⁸ Alguns autors relacionen raonadament la dreta alacantina amb aquest corrent. cf. RODRÍGUEZ BERNABEU, Emili., *Alacant contra València*, Universitat de València, 2005; i cf. SÁNCHEZ SOLER, Marià., *Alacant a sarpades*, València, Denes, 2004, pp. 31-42, 63-70 i 81-87.

⁴¹⁹ *El Temps*, núm. 54, 1-7/VII/1985, p. 18. «Sant Joan crema». Article d'Adolf Beltran.

⁴²⁰ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Joan Pomares va signar un total de 165 pàgines en *El Temps*.

⁴²¹ A banda de les reaccions que l'anticatalanisme va protagonitzar quan acusà el govern socialista del País Valencià de difondre a les escoles "el català en comptes del valencià", també hi va haver d'altres reaccions que s'oposaven a l'obligatorietat de l'assignatura de valencià. Alacant fou protagonista en aquest sentit i va ser allà on la patronal de l'ensenyament privat de la província, associacions de pares i

«La campanya havia començat molt abans, però havia pres cos, sobretot, arran de la manifestació convocada el 16 de maig de 1985 a Alacant, per l'eclesiàstica i empresarial Coordinadora Pro-libertad del Aprendizaje del Valenciano – CPLAV–, animada políticament per Alianza Popular. La Coordinadora (...) havia comptat per a la convocatòria amb el suport de (...) col·lectius, com la colpista Solidaridad Española⁴²² o la Unión Hispana⁴²³, de Blas Piñar⁴²⁴.

»(...) La intenció de la Coordinadora, finançada per sectors afins i pròxims a Alianza Popular, i amb domicili en el carrer de Sant Vicent 19, 5 esquerra, telèfon (96) 521-30-43, d'Alacant, és aconseguir, per exemple, que ciutats valencianoparlants, com ara Ibi, Onil, Biar, Alcoi, Castalla, Dénia, Benidorm o Alacant, siguen declarades “castellanoparlants”, atenent “criteris reals i no històrics” (?) i exempts en l'aprenentatge de la seua pròpia llengua [sic]»⁴²⁵.

La necessària relació entre Alianza Popular, extrema dreta i antivalencianisme a la ciutat d'Alacant és la prova de com el setmanari tracta d'agrupar tot el provincialisme alacantí en un mateix sector que es converteix en enemic de la línia editorial d'*El Temps*. Aquesta relació era tan intencionada com real⁴²⁶. En la mateixa línia parlava

sindicats conservadors, amb el suport d'Alianza Popular, crearen la Coordinadora Pro-Libertad de Enseñanza del Valenciano, que organitzà l'any 1985 una nombrosa manifestació amb el lema «Valenciano Voluntario». Com a resposta, l'Associació Cívica per la Normalització del Valencià d'Alacant convocà una manifestació amb el lema «A Alacant, sí al valencià». cf. BODOQUE ARRIBAS, Anselm., *La política lingüística dels governs valencians (1983-2008): un estudi de polítiques públiques*. Universitat de València, 2009, p. 156.

⁴²² Partit fundat i liderat pel colpista Antonio Tejero l'any 1982. El pobre resultat obtingut a les eleccions d'aquell any motivà la desaparició d'aquesta formació efímera. cf. RODRÍGUEZ JIMÉNEZ, José Luis., *Reaccionarios y golpistas. La extrema derecha en España: del tardofranquismo a la consolidación de la democracia (1967-1982)*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1994, p. 268. Tenint en compte que, segons la bibliografia consultada, aquell partit va desaparèixer l'any 1982, el redactor que escriu aquesta crònica es vol referir a la participació d'antics militants d'aquell partit en la manifestació que tingué lloc a Alacant el 16/V/1985.

⁴²³ Plataforma que arplegava els seguidors valencians de Blas Piñar. Font: <http://elpais.com/diario/1986/09/20/espana/527551215_850215.html>. *El País*, 20/IX/1986. «Blas Piñar anuncia la formació de un partido para concurrir al Parlamento europeo». Notícia de Juli Esteve. Consulta: [23/II/2016].

⁴²⁴ Blas Piñar López (1918-2014) fou un històric dirigent de l'extrema dreta espanyola. Destacà el seu lideratge del partit Fuerza Nueva, nostàlgic de la dictadura franquista, durant la transició i els primers anys de democràcia postfranquista.

⁴²⁵ *El Temps*, núm. 148, 20-25/IV/1987, pp. 12-14. «La santa oposició». Reportatge de Joan Pomares.

⁴²⁶ El diari alacantí *Información* també evidenciava aquesta relació, tot i que aquest diari, per la seua línia editorial, no era sospitós d'intencionalitat i, fins i tot, donava espai als promotors de l'antivalencianisme alacantí. Fonts: *Información*, 5/V/1985, p. 9. «El 16, manifestación contra la obligatoriedad del valenciano», breu de Pere Miquel Campos; *Información*, 15/V/1985, p. 4. «Señor Ciscar: ¿Todo va bien? ¿...O no?», Article de Miguel Rodríguez López, un convocant de la manifestació del 16/V/1985; *Información*, 17/V/1985, contraportada. «Miles de alicantinos, por el valenciano voluntario», notícia de Pere Miquel Campos.

Ismael López⁴²⁷ sobre la possible creació d'una nova coalició regionalista alacantina: la Federación Alicantina de Partidos⁴²⁸.

«Un grapat de cabdills locals i un policrom assortit de sigles i microgrups es reunien la nit del passat dimecres 8 de juliol a la seu del grup d'opinió “Alicantón⁴²⁹”, a la capital del sud. La seua intenció era preparar per fi la posada en marxa de la Federación Alicantina de Partidos; el somni etern cobejat pels profetes del provincialisme. L'única iniciativa, diuen, capaç de fondre en una mateixa abraçada franquistes caducs, espanyolistes acabats i cantonalistes antivalencians. Dirigia el conclave preparatori Miguel Navarro Sala⁴³⁰, nascut a Novelda, president del club “Alicantón” i habitual autor de receptes segregacionistes.

»Navarro Sala, antic cap provincial de premsa de la Unión Regionalista Valenciana, ex-militant del Consell Valencià d'Alacant –nucli de la propaganda anticatalana a Alacant durant la transició– escriptor infatigable i obsessiu antivalencià, porta ja més de deu anys dedicat al permanent i demagògic enfrontament entre les comarques del nord i del sud del País Valencià.

»(...) Segons les seues declaracions a la premsa local, la batalla de Navarro Sala és “contra dos jocs”. D'una banda, “l'empenta dels partits nacionalistes i regionalistes” i, de l'altra, contra “l'ofensiva dels partits estatals”. Defensor de l'entelèquia històrica del “país alacantí” contra Catalunya i la unitat valenciana, Sala creu que “ha arribat el moment d'impulsar un ideari bàsic”. “Acabar –deia– amb el centralisme valencià, i donar els passos per tal d'aconseguir l'autonomia uniprovincial⁴³¹”. Així, doncs, ni “país”, ni “regne”, ni

⁴²⁷ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Ismael López Belda va signar un total de 415 pàgines en *El Temps*.

⁴²⁸ L'objectiu d'aquest experiment extravagant era aconseguir l'autonomia uniprovincial d'Alacant. Font: *Información*, 8/VII/1987, p. 5. «Acuerdan crear una federación alicantina de partidos». Notícia d'A. R. F.

⁴²⁹ Emili Rodríguez Bernabeu identifica Alicantón amb el PCPA (Partido Cantonal del País Alicantino). cf. RODRÍGUEZ BERNABEU, Emili., *Alacant contra València*, Universitat de València, 2005, p. 228. El seu nom ja resultava bastant extravagant. L'any 1991, aquell PCPA es presentava a les eleccions a les Corts Valencianes i obtenia el 0,21% del vot.

⁴³⁰ Personatge estrictament vinculat a l'antivalencianisme alacantí. Fou delegat provincial d'Alacant amb Unió Regional Valenciana (el precedent més immediat d'Unió Valenciana) i destaca per la defensa constant del regionalisme alacantí. cf. MORENO SÁEZ, Francisco., «Partidos, sindicatos y organizaciones ciudadanas en la provincia de Alicante durante la transición (1974-1982)», en *Arxiu de la Democràcia*, Universitat d'Alacant, pp. 1-15. Navarro Sala es presentà també al Congrés espanyol l'any 1993 amb el Partido Cantonalista. Font: <<https://www.boe.es/boe/dias/1993/05/05/pdfs/A13437-13532.pdf>>. *Boletín Oficial del Estado*, núm. 107, 5/V/1993, p. 13442. «III. Otras disposiciones. Juntas electorales provinciales. Candidaturas presentadas para las Elecciones al Congreso de los Diputados y al Senado, convocadas por Real Decreto 534/1993, de 12 de abril».

⁴³¹ Es torna a observar aquesta discrepància profunda d'*El Temps* cap a tota mena de corrents que aposten per la divisió del País Valencià. El provincialisme alacantí fou una d'aquestes tendències, si bé mai no triomfà políticament des d'una entitat singular com l'esmentat PCPA: s'hagué d'integrar en partits

“comunitat”: província i prou. I Alacant enmig, reina i senyora de les comarques [sic]»⁴³².

Tot i que no sempre van ser visions negatives les que *El Temps* tingué sobre Alacant ciutat. Una perspectiva optimista la signa Víctor Iranzo⁴³³, que anuncia l'obertura de la primera línia escolar en català a la ciutat:

«A Alacant, contra les aparences alarmistes que atia una premsa interessada, la recuperació lingüística va a poc a poc avant. El dia 15 de setembre, amb l'assistència del conseller Ciscar, l'alcalde Lassaleta i altres autoritats, s'inaugurava la primera línia escolar en valencià a la ciutat. Un fet que molts consideraven impossible s'ha fet realitat a una escola situada a la Prolongació del carrer de Sant Llorenç, sense nom oficial encara i oficiosament denominada Col·legi Enric Valor. Ha calgut un esforç ràpid però intens de localització de pares i recaptació de firmes per fer realitat el projecte. Un esforç dut avant en els difícils mesos de l'estiu per un grup de professors animosos i per l'*Associació cívica per la normalització del valencià*⁴³⁴, una entitat que ha demostrat treballar amb gran eficàcia».

»(...) Alguna cosa està canviant, lentament, a Alacant»⁴³⁵.

I és que, hem de dir que no totes les referències a Alacant des d'*El Temps* foren negatives. La importància de la ciutat del sud per al setmanari era indiscutible. I el seu treball per contrarestar la força de l'anticatalanisme alicantinista, també. Un exemple, la manifestació organitzada per Acció Cultural del País Valencià que serví per contrarestar la ja esmentada del 16 de maig de 1985, promoguda pel provincialisme alacantí contra l'obligatorietat del català a l'escola valenciana. El 14 de desembre del mateix any, Alacant responia⁴³⁶. I *El Temps* ho celebrava.

d'àmbit estatal, molt especialment en AP i posteriorment PP, que utilitzaven d'alguna manera aquest provincialisme, tal com ens explica *El Temps*. És interessant també observar com *El Temps* reacciona de forma idèntica contra les propostes d'Unió Valenciana i del blaverisme: tot corrent que apostava per diferenciar València de Catalunya o Alacant de València havia de ser enemic del nacionalisme que defensava el nostre setmanari. Tant és així que el mateix Ismael López titllava el provincialisme alacantí de «blaverisme *sui generis* alacantí» en *El Temps*, núm. 203, 9-14/V/1988, p. 20. «Paella sense arròs». Notícia d'Ismael López.

⁴³² *El Temps*, núm. 163, 3-8/VIII/1987, p. 22. «¿Unión Alicantina?». Reportatge d'Ismael López.

⁴³³ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Víctor Iranzo va signar un total de 42 pàgines en *El Temps*.

⁴³⁴ Avui coneguda també com La Cívica-Escola Valenciana. Font: <<https://www.escolavalenciana.com/associacions/detall/33/15la-civica-ass-per-la-normalitzacio-del-valencia-alacanti>>. Consulta: [24/II/2016].

⁴³⁵ *El Temps*, núm. 171, 28-3/IX-X/1987, p. 49. «Alacant, el lent canvi». Notícia de Víctor Iranzo.

⁴³⁶ Font: *Información*, 14/XII/1985, p. 7. «100.000 alicantinos han participado en la campaña a favor del valenciano». Notícia d'A.P.

«Durant més d'una hora, una ampla filera de manifestants van recórrer els carrers d'Alacant, cridant nombroses consignes i duent més i més pancartes, de sindicats i partits, dels pobles i les ciutats de totes les comarques del sud, “en contra d'unes actituds que aboquen la capital a una dialèctica suïcida que l'enfronte a la seua terra, la seua gent, el seu futur”, segons assenyalava un “Manifest de les comarques, les ciutats i els pobles”, del sud del País Valencià, firmat per centenars de personalitats culturals, polítiques i cíviques, i per desenes d'entitats de tot tipus. Inclosos disset alcaldes del PSPV-PSOE⁴³⁷.

»El nombre de manifestants va ultrapassar totes les previsions dels organitzadors⁴³⁸, les dels més optimistes. I hi havia el risc evident de convocar només les comarques meridionals, centrant el problema en les localitats que tenen Alacant com a capital administrativa. Després de la convocatòria, que va durar una hora llarga, les declaracions dels responsables d'Acció Cultural del País Valencià a la premsa evidenciaven la satisfacció pel triomf d'una convocatòria que volia mostrar, de cara a l'exterior, el treball d'un col·lectiu de gent que ha perfilat una campanya plena de convocatòries, de debats, de taules redones, d'actuacions de roc i cançó...»⁴³⁹.

5.1.4.- Uns altres nacionalismes

Per raons evidents, el nacionalisme català va ser prioritzat per *El Temps*. Però també va mostrar suport i solidaritat amb uns altres nacionalismes, tant dins de l'estat espanyol com d'uns altres estats.

5.1.4.1.- Dins de l'estat espanyol

Més endavant ens centrarem en la qüestió basca dins del panorama del terrorisme que va protagonitzar ETA durant llargues dècades d'activitat. Llevat de

⁴³⁷ Segons *Información*, foren 14 alcaldes els que se sumaren al manifest, amb la curiositat que van prendre una postura que posteriorment esdevindria contradictòria amb la que prengué el seu partit. Font: *Información*, 13/XII/1985, p. 5. «Los alcaldes firmantes del manifiesto pro-valenciano, divididos». Breu sense signar.

⁴³⁸ El nombre de manifestants va estar entre 10.000 i 18.000 persones, segons policia i organitzadors respectivament. Font: *Información*, 15/XII/1985, portada. «Comarcas y cuatribarradas, en defensa del valenciano». Cal recordar que la manifestació precedent organitzada pel provincialisme alacantí contra el català a l'escola valenciana va reunir entre 8.000 i 12.000 persones, segons policia i organitzadors respectivament. Font: *Información*, 17/V/1985, contraportada. «Miles de alicantinos, por el valenciano voluntario». Notícia de Pere Miquel Campos. Sembla, doncs, que la manifestació d'ACPV superà la del provincialisme alacantí.

⁴³⁹ *El Temps*, núm. 79, 23-29/XII/1985, p. 59. «El carrer d'Alacant, sí a la llengua». Reportatge de Jeroni Castelló.

l'organització armada, *El Temps* va mostrar solidaritat nacionalista amb el País Basc, cosa que es prova en un reportatge signat per Fúlvia Nicolàs⁴⁴⁰ en el qual directament titula «Navarra és Euskadi»⁴⁴¹, arribant a comparar la situació de Navarra respecte al País Basc amb la del País Valencià respecte a Catalunya:

«Als valencians, aquesta qüestió ens sona familiar. Si en el lloc on diu “Euskadi” i “Comunitat Autònoma Basca” posem, respectivament, “Països Catalans” i “Catalunya”, podem trobar trets comuns⁴⁴² entre la qüestió que enfronta, amb intensitat més o menys violenta, importants sectors socials i polítics navarresos i la que ha preocupat, i en bona mesura continua preocupant, a casa nostra”»⁴⁴³.

Més curiosa és la reflexió de Ramon Barnils sobre Andalusia, un nacionalisme minoritari dins de l'estat espanyol⁴⁴⁴ però sobre el qual *El Temps* es va pronunciar:

«Andalusia ha patit tant com nosaltres (...) Madrid, ni menja ni deixa menjar. Mantenint una propietat agrària de conquesta, ha fet tenir per pobre un país que era tingut per ric, per ubèrrim ja abans de Roma, durant l'Imperi romà, i per l'imperi musulmà –Andalusia va ser musulmana durant vuit segles, per no gaire més de cinc de cristiana. País excel·lentment comunicat quan Roma era el centre del món, ho continuà sent quan es descobriren les Amèriques, i Sevilla i d'altres ports andalusos eren entrada i sortida principal de persones i mercaderies relacionades amb les Amèriques.

»En canvi, la pobresa induïda, la divisió mantinguda, la trivialització de molts dels seus trets ètnics en convertir-los, és a dir en empobrir-los a ells també, en elements d'espanyolisme de

⁴⁴⁰ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Fúlvia Nicolàs va signar un total de 424 pàgines en *El Temps*.

⁴⁴¹ El projecte polític d'Euskal Herria té moltíssimes interpretacions i variants. Una anàlisi la van fer GARMENDIA, Francisco i José M. SETIÉN., *Pueblo vasco y soberanía: aproximación histórica y reflexión ética*, Basauri, OSTOA, 2003.

⁴⁴² Aquesta reflexió gira al voltant d'una realitat política present tant a Euskal Herria com als Països Catalans. Es tracta del regionalisme. Hem analitzat continuament la tasca d'Unió Valenciana a l'hora de rebutjar visceralment tota connexió del País Valencià amb el Principat de Catalunya, per evident que siga, com en el cas de la llengua. A Navarra també hi havia un moviment similar, el d'Unió del Poble Navarrès, dreta regionalista que s'oposava a qualsevol tret identitari basc de Navarra. cf. BARBERÀ ARESTÉ, Óscar., «Los orígenes de la Unión del Pueblo Navarro (1979-1991)», en *Papers: revista de sociologia*, núm. 92, 2009, pp. 143-169. Evidentment, si *El Temps* apostava pels Països Catalans, també s'havia de veure reflectit en el projecte d'Euskal Herria: es tracta de dos projectes nacionals que arpleguen distints territoris distingits a l'estat espanyol com a comunitats autònomes (País Basc-Navarra i Catalunya-País Valencià-Illes Balears) i que ambdós, fins i tot, defensen la incorporació a aquests projectes de dues petites parts de l'estat francès (Iparralde i Catalunya Nord).

⁴⁴³ *El Temps*, núm. 68, 7-13/X/1985, p. 43. «Navarra és Euskadi». Reportatge de Fúlvia Nicolàs.

⁴⁴⁴ Si tenim presents els resultats electorals de les eleccions autonòmiques andaluses des de l'any 1982, observem com el Partido Andalucista, l'únic que es declara obertament nacionalista andalús, sempre ha estat molt per sota dels tradicionals PP, PSOE i IU. Font: <<http://elpais.com/especiales/2015/elecciones-andaluzas/graficos/historico/>>. Consulta: [1/XII/2015].

Reial Decret (la música, la dansa, el vi, el cel i els toros andalussos convertits en carn de protocol de tota mena de governs espanyols, de dretes o, quina broma, d'esquerres), han aconseguit que Andalusia fos vista fora estant com a terra miserable, d'immigració permanent, de policies, guàrdies civils, governadors civils, funcionaris al servei de l'estat i primers ministres sempre que ha fet falta. Un país menystenible⁴⁴⁵.

»Més que res, el poder espanyol ha silenciat la periòdica sublevació andalusa.

»(...) Ara, el Partit Andalusista⁴⁴⁶ (...) amb una idea més clara del que pot fer-se avui per Andalusia de les institucions vigents estant, s'ha situat en tercer lloc entre els partits concurrents.

»Un fet que a nosaltres ens ha d'alegrar considerablement. Primer, perquè és bo per a la Humanitat que una seva part s'adoni dels seus drets i es decideixi a guanyar llibertat, *la meta més alta*. Segon, perquè l'enemic és comú, i l'efecte de l'andalusisme doblement benèfic: en desenganxar-se de l'enemic, l'afebleix, i reforça la massa dels que lluiten en contra d'aquest enemic ara afeblit. Tercer, perquè una visible minoria dels nostres connacionals porta sang andalusa. I quart (...) Andalusia té moltes províncies, vuit: tantes com els Països Catalans plegats [sic]»⁴⁴⁷.

5.1.4.2.- El nacionalisme en l'àmbit internacional

Abans hem comprovat que el nostre setmanari mostrava més distància que proximitat cap al comunisme. Era, en tot cas, una dicotomia: distància amb el PCE, major proximitat amb el PCPV i aprovació d'algunes tesis revisionistes del comunisme europeu, com l'encapçalada per l'italià Berlinguer⁴⁴⁸. Però el criteri fou unànimement envers les dictadures comunistes llavors presents. *El Temps* va ser molt dur amb la Unió Soviètica no només per la discrepància cap al model comunista implantant a l'antiga URSS⁴⁴⁹, com veurem més endavant. També va criticar l'antic imperi sobretot pel seu centralisme⁴⁵⁰. Hem de tenir present que el nostre setmanari identificava l'URSS com un estat gegant en el qual convivia, amb problemes, un gran nombre de nacionalitats d'entre les quals, Rússia era la dominant. Un exemple el trobem quan Miquel

⁴⁴⁵ Una de les obres més interessants que aposta pel nacionalisme andalús i per un nou model econòmic a Andalusia és INFANTE, Blas., *Ideal Andaluz*, Sevilla, Junta de Andalucía, 2000.

⁴⁴⁶ Fundat l'any 1976, es tracta d'un partit progressista i nacionalista andalús que tingué presència mínima al Parlament andalús fins al 2008, quan no aconseguí cap representant. L'any 2015 es va dissoldre.

⁴⁴⁷ *El Temps*, núm. 264, 10-16/VII/1989, p. 75. «Andalusia hi torna». Article de Ramon Barnils.

⁴⁴⁸ Apartat 4.2.5.

⁴⁴⁹ Per consultar la història de la Unió Soviètica, TAIBO, Carlos., *De la Revolución de Octubre a Gorbachov: una aproximación a la Unión Soviética*, Madrid, Fundamentos, 1991.

⁴⁵⁰ Per consultar els conflictes nacionalistes provocats a l'URSS, cf. PARTAL, Vicent., *La revolta nacionalista a l'URSS*, València, Edicions 3i4, 1991 i CUCÓ, Alfons., *El despertar de las naciones: la ruptura de la Unión Soviética y la cuestión nacional*, Universitat de València, 1999.

Doménech⁴⁵¹ entrevista el cineasta georgià Giorgij Sengelaja, al qual formula una sèrie de preguntes bastant incòmodes:

«- Parlar del cinema de les repúbliques de l'URSS és parlar d'una realitat diversa a cadascuna d'elles⁴⁵². ¿En quina mesura el cinema és expressió de la cultura pròpia?

»- (...) ¿Però, per exemple, a Geòrgia⁴⁵³ no es constata cap hegemonia cultural forana?

»- (...) En aquesta realitat el tema de la llengua emprada al cinema és sens dubte un factor important, ¿Com s'ha resolt aquest problema a l'URSS?

»- (...) La importància d'una cinematografia ve donada per la capacitat de producció de films. ¿Aquesta capacitat és fruit d'una programació autònoma de cada república, o en canvi, d'una planificació estatal a nivell de l'URSS?

»- (...) L'aprovació d'una pel·lícula abans de rodar-se ve donada també per Moscou. ¿Com funciona aquest procés?

»- (...) Tenint en compte la diversitat d'ètnies i cultures, moltes amb una component religiosa molt marcada, musulmana per exemple, ¿com es comporta el públic de l'URSS, quina acceptació tenen les pel·lícules?

»- (...) ¿Vosté i els cineastes georgians de quina manera poden incidir en les decisions que es prenen al cinema de la Unió Soviètica?⁴⁵⁴.

Més contundent és Ricard de Vargas-Golarons⁴⁵⁵ quan parla de les tensions existents dins de l'URSS entre russos i musulmans⁴⁵⁶:

«Actualment, a l'Àsia Central soviètica, s'està produint un fenomen creixent, que desborda la repressió del KGB⁴⁵⁷, i que ve de lluny; un nacionalisme radical, que comporta una

⁴⁵¹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Miquel Doménech va signar un total de 4 pàgines en *El Temps*.

⁴⁵² Per valorar el pluralisme nacional de l'antiga URSS, cal tindre en compte, entre altres moltes coses, que quinze de les llavors repúbliques soviètiques avui són estats independents. cf. CUCÓ, Alfons., *El despertar de las naciones: la ruptura de la Unión Soviética y la cuestión nacional*, Universitat de València, 1999, p. 29.

⁴⁵³ Per consultar la situació de Geòrgia dins de la Unió Soviètica, cf. PARTAL, Vicent., *La revolta nacionalista a l'URSS*, València, Edicions 3i4, 1991, pp. 79-85.

⁴⁵⁴ *El Temps*, núm. 117, 15-21/IX/1986, pp. 64-66. «Un cinema plurinacional». Entrevista de Miquel Doménech.

⁴⁵⁵ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Ricard de Vargas-Golarons va signar un total de 4 pàgines en *El Temps*.

⁴⁵⁶ Per consultar la situació dels territoris musulmans dins de l'antiga URSS, cf. CUCÓ, Alfons., *El despertar de las naciones: la ruptura de la Unión Soviética y la cuestión nacional*, Universitat de València, 1999, pp. 211-260.

⁴⁵⁷ Antic servei d'intel·ligència policial de la Unió Soviètica.

revitalització de la cultura, la consciència històrica i la religió musulmanes.

»(...) Fou, arran de la revolta nacionalista i antirrusa, a principis d'enguany, dels kazakhs a Alma-Mata⁴⁵⁸, amb les consegüents detencions i nombrosos morts, allò que alertà o confirmà que un moviment important s'estava produint a les nacions turqueses, de l'antic Turquestà, conquerit pels russos encara no fa un segle, a l'Àsia Central⁴⁵⁹.

»Gorbatxev, el liberalitzador, afirmà al respecte: "Les tendències nacionalistes només poden ser superades amb una posició nacionalista conscient". Això no és nou. Ja ho havia dit Lenin⁴⁶⁰. ¿I en què consisteix, en la pràctica, aquesta frase? No és gens difícil d'imaginar-ho, perquè segueix una pràctica històrica coherent i precisa per al nacionalisme rus: Noves migracions russes cap al Kazakhstan⁴⁶¹, Uzbekistan⁴⁶²... Desplaçament de poblacions autòctones (uzbeques, etc...) fora del seu país. Substitució, en les diferents repúbliques de l'Àsia central, de les autoritats autòctones per russos. Lluita planificada contra les llengües i cultures nacionals musulmanes, a través de l'ensenyament en rus. Cada dia, els diaris en vénen plens, de la reforma econòmica, de les meravelloses intencions, de la nova

⁴⁵⁸ «La fecha del 17 de diciembre de 1986 ha podido considerarse como una fecha simbólica del inicio abierto de los desórdenes antirrusos en la etapa de la *perestroika*. Aquel día, una revuelta de gran amplitud y violencia estallaba en las calles de Alma-Ata, la capital de Kazajstán. Miles de manifestantes, gritando consignas inequívocamente antirrusas, expresaban su repudio ante una medida decidida por el Kremlin y que a su entender vulneraba una ley no escrita, aunque tradicionalmente observada: que la jerarquía que regía la estructura del PCUS en las repúblicas federadas debía ser encabezada por un comunista autóctono. En aquella ocasión la regla consuetudinaria se había ostensiblemente quebrado y, por primera vez, el jefe del partido comunista kazako, Din Muhammed Kunaev, era substituido por un ruso, Guennadi Kolbin, políticamente muy vinculado a Mijail Gorbachov». CUCÓ, Alfons., *El despertar de las naciones: la ruptura de la Unión Soviética y la cuestión nacional*, Universitat de València, 1999, p. 213.

⁴⁵⁹ Un capítol del llibre de Vicent Partal està dedicat, precisament, a la situació dels pobles musulmans de l'Àsia central dins de l'antiga URSS. cf. PARTAL, Vicent., *La revolta nacionalista a l'URSS*, València, Edicions 3i4, 1991, pp. 87-102.

⁴⁶⁰ Cucó incideix també en la qüestió de Lenin i la seua sensibilitat per les nacionalitats soviètiques. cf. CUCÓ, Alfons., *El despertar de las naciones: la ruptura de la Unión Soviética y la cuestión nacional*, Universitat de València, 1999, pp. 19-29.

⁴⁶¹ Kazakhstan havia passat de tindre un percentatge del 19,7% de població russa l'any 1926 a tindre'n el 40,8% l'any 1979. cf. CUCÓ, Alfons., *El despertar de las naciones: la ruptura de la Unión Soviética y la cuestión nacional*, Universitat de València, 1999, p. 65.

⁴⁶² En canvi, Cucó tracta Uzbekistan com un cas excepcional en aquest sentit. «Los datos de los censos soviéticos, en definitiva, confirmaban y precisaban el alcance del notable aumento de la población rusa en todas las repúblicas federadas con la única excepción de Uzbekistán que, en 1926, tenía una elevada tasa de población de origen ruso –el 21,6 por cien– que descendió en 1979 al 10,8 por cien». CUCÓ, Alfons., *El despertar de las naciones: la ruptura de la Unión Soviética y la cuestión nacional*, Universitat de València, 1999, p. 66.

URSS de Gorbatxev, però passen per alt l'actual política, hereva ja del temps del tsar⁴⁶³, de russificació [sic]»⁴⁶⁴.

Sobre aquesta mateixa qüestió escriu Antoni Reig⁴⁶⁵ poc temps després:

«Lenin va dir que el tsarisme havia convertit l'imperi rus en una “presó dels pobles”⁴⁶⁶, situació a la qual els bolxevics posarien fi. El 6 d'octubre del 1922 escrivia al Politburó: “Declaro una guerra a mort al xovinisme gran rus”. Seixanta-cinc anys després el problema de les nacionalitats dins la Unió Soviètica continua sense estar resolt i la guerra que Lenin declarava al xovinisme gran rus⁴⁶⁷, la practiquen ara diverses nacionalitats.

»(...) El paper dominant dins el conjunt soviètic el tenen els russos [sic]»⁴⁶⁸.

El Temps aclaria encara més la seua visió cap a la URSS quan J. A. González Casanova⁴⁶⁹ titllava Rússia com «la Castella soviètica»⁴⁷⁰, destacant-la així d'entre la resta de repúbliques soviètiques.

Un altre estat comunista, el xinès⁴⁷¹, va rebre el mateix tipus de crítiques. Per exemple, quan es parlava de la conquesta del Tibet⁴⁷², explicada per Jaume Bartrolí⁴⁷³ en la secció ‘Internacional’:

«Un malson de vint anys. El Tibet tot just ix d'un malson de vint anys. L'època que va del 1959 al 1979 és una època en la

⁴⁶³ El tsarisme era el sistema polític rus previ a la Unió Soviètica. A finals del XIX i principis del segle XX, encara conservava part del seu caire feudal. cf. GARCÍA DE LAS HERAS GONZÁLEZ, Mariano., «El declive del zarismo», en *Ab Initio: Revista Digital para Estudiantes de Historia*, any 3, núm. 6, 2012, p. 49.

⁴⁶⁴ *El Temps*, núm. 165, 17-22/VIII/1987, p. 32. «Russos i musulmans». Reportatge de Ricard de Vargas-Golarons.

⁴⁶⁵ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Antoni Reig va signar un total de 115 pàgines en *El Temps*.

⁴⁶⁶ En canvi, Cucó atorga eixa frase a Marx. cf. CUCÓ, Alfons., *El despertar de las naciones: la ruptura de la Unión Soviética y la cuestión nacional*, Universitat de València, 1999, p. 298.

⁴⁶⁷ Sembla que aquestes paraules de Lenin estaven motivades per la seua discrepància amb la política nacionalista russa de Stalin. cf. DUNAYEVSKAYA, Raya., *Filosofia y revolución: De Hegel a Sartre y de Marx a Mao*, Argentina, Siglo Veintiuno Editores, 3a. edició, 2004, p. 116.

⁴⁶⁸ *El Temps*, núm. 168, 7-2/IX/1987, pp. 28-31. «Esclat nacionalista a l'URSS». Reportatge d'Antoni Reig.

⁴⁶⁹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), J. A. González Casanova va signar un total de 2 pàgines en *El Temps*.

⁴⁷⁰ *El Temps*, núm. 197, 28-2/III-IV/1988; p. 11. «El federalisme soviètic i les autonomies nacionals». Article de J. A. González Casanova.

⁴⁷¹ Per consultar la situació de la Xina durant els anys 80 del segle XX, cf. AGUILERA DE PRAT, C. R., *La crisis del estado socialista: China y la Unión Soviética durante los años 80*, PPU, 1994, pp. 17-36, 65-84, 118-141, 177-183 i 213-219.

⁴⁷² Per conèixer la situació del Tibet dins del règim xinès, cf. PRECIADO IDOETA, Iñaki., *Adiós, Tibet, adiós: la agonía del pueblo tibetano*, Madrid, Miraguano, 2013.

⁴⁷³ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Jaume Bartrolí va signar un total de 56 pàgines en *El Temps*.

qual mai no es sabrà que hi va passar exactament⁴⁷⁴. Totes les versions divergeixen de l'oficial xinesa⁴⁷⁵ (“pacífic alliberament del Tibet” seguit d’una “revolta impulsada per agents imperialistes estrangers”: 87.000 morts), però també de la resistència tibetana (“un genocidi calculat”, que causà “més d’un milió de morts”).

»S’ha dit que només tretze dels deu mil temples del país es salvaren de greus destruccions. S’accepta ara que, durant la Revolució Cultural⁴⁷⁶, els Guàrdies Rojos xinesos només actuaren en la regió de Lhasa i que a la resta del país foren tibetans pro-xinesos els qui manaren els atacs. S’ha insistit que els morts no van ser només fruit de la violència, sinó també dels errors de la col·lectivització del camp, on es substituï l’ordi pel blat d’hivern xinès, totalment inadequat al clima del país, amb el resultat lògic de la fam.

»Però inclús tot això –que s’acosta bastant a la versió avui oficial a Pequín– pot ser discutible. Allò que no pot discutir-se, en canvi, són les runes que adornen, tristament, tot el paisatge tibetà. Perquè poden veure’s [sic]»⁴⁷⁷.

La crítica a la dictadura xinesa camina en el mateix sentit que la dirigida contra la URSS: en el sentit nacional. Sota les mateixes tendències de solidaritat cap als pobles envaïts, s’expressava Anna Garcia Monell⁴⁷⁸ sobre el Tibet:

«La invasió xinesa tampoc afavorí la declosa del poble tibetà, sinó al contrari: protagonitzà un intent de genocidi amb la justificació d’alliberar aquest país de la teocràcia del Dalai Lama. Certament, la dominació xinesa ha portat avanços al desenvolupament del Tibet, però no sempre prou adequats i oblidant la seva idiosincràsia com a cultura i com a poble. Avui dia aquest fet es fa ben palès en la pràctica incapacitat dels tibetans per a adaptar-se a unes formes de vida, dictades des de Pequín, que no els són pròpies. El rebuig és, doncs, evident i visceral, i la resposta a les nostres interpel·lacions en aquest

⁴⁷⁴ Es refereix a l’alçament tibetà contra la Xina de la dècada dels 50 del segle XX, que fou el precedent de la repressió xinesa al territori tibetà. Per consultar aquests esdeveniments i els efectes posteriors, cf. SOTO, Augusto., «La cuestión del Tíbet en una nueva encrucijada», en *Análisis del Real Instituto Elcano*, núm. 59, 2009, pp. 1-6.

⁴⁷⁵ Per consultar l’ocupació del Tibet des d’una òptica xinesa, cf. JIAWEI, Wang i Nyima GYAINCAIN., *El estatus histórico del Tibet de China*, Xina, China Intercontinental Press, 2003, pp. 197-237.

⁴⁷⁶ Per consultar els fets de la Revolució Cultural, cf. BAILEY, Paul., *China en el siglo XX*, Barcelona, Ariel, 2002, pp. 187, 197 i 198. Per consultar els fets que es van produir durant la Revolució Cultural amb ordre cronològic, DAUBIER, Jean., *Historia de la revolución cultural proletaria en China*, Mèxic, Siglo XXI, 1974, pp. 8-13.

⁴⁷⁷ *El Temps*, núm. 123, 27-2/X-XI/1986, p. 27. «Tíbet, la segona invasió». Reportatge de Jaume Bartrolí.

⁴⁷⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Anna Garcia Monell va signar un total de 3 pàgines en *El Temps*.

tema és indefectiblement sempre la mateixa: “Els xinesos no ens agraden”.

»La població xinesa assentada al Tíbet sembla viure d’esquena a aquesta problemàtica, quasi ningú es preocupa per aprendre el tibetà o per integrar-se al país. De fet, els únics exiliats són els mateixos tibetans ja que no se’ls ha deixat cap parcel·la de l’administració o del govern, i es dediquen a les feines del camp, a la ramaderia o a qualsevol treball subaltern [sic]»⁴⁷⁹.

Més endavant comprovarem que la crítica a aquests sistemes comunistes no es limità només a la qüestió nacional.

5.1.5.- La discrepància cap a l’espanyolisme

Com calia esperar, el nacionalisme al qual més s’enfrontava la revista *El Temps* era l’espanyol. I ho feia de totes les formes possibles: amb sàtira, amb humor i amb ironia. I en altres ocasions amb contingut més formal. Joan F. Mira es refereix a la celebració del 12 d’Octubre, contradient la simbologia espanyola i tractant de fer veure que aquesta data no està feta pels ni per als valencians:

«encara m’admira més l’oportunitat de la festa. “*Por Castilla y por León, nuevo mundo halló Colón*”, em van ensenyar a escola. “*Por Castilla y por León*”, que vol dir també per Extremadura i per Andalusia, per Galícia i pels territoris bascos, que tots eren Corona de Castella, i tots es van embarcar activament cap a les Amèriques. Aragó, més tard, s’hi va embarcar per la via simbòlica, per la *Virgen del Pilar* i les banderes de la *Hispanidad* que li fan guàrdia. Però, i els altres –només en quedem fora els catalano-valenciano-balears, vostès dispensen–, ¿quina flauta toquem en aquesta música? ¿Què podem commemorar *nosaltres* cada 12 d’octubre? Ai, Espanya, com s’embolica quan es vol definir⁴⁸⁰, fins i tot en cosa tan aparentment banal com és buscar un dia de festa que la represente tota [sic]»⁴⁸¹.

Dos anys després, Joan F. Mira torna al tema en qüestió:

⁴⁷⁹ *El Temps*, núm. 209, 20-25/VI/1988, pp. 44 i 45. «El Tibet o el paradís perdut». Reportatge d’Anna Garcia Monell.

⁴⁸⁰ Per observar com la relació del 12 d’Octubre amb el reforçament del nacionalisme espanyol, cf. MARCILHACY, David., «América como vector de regeneración y cohesión para una España plural: “La Raza” y el 12 de Octubre, cimientos de una identidad compuesta», en *Hispania: Revista española de historia*, vol. 73, núm. 244, 2013, pp. 501-524.

⁴⁸¹ *El Temps*, núm. 69, 14-20/X/1985, p. 47. «Festa nacional». Article de Joan F. Mira.

«Els espanyols, doncs, sense dia propi i comú de cara endins, l'han hagut de buscar de cara enfora: celebren el dia que van fundar no la pròpia nació o estat, sinó un imperi ultramarí. Celebren com a *dia nacional*, cosa insòlita, el dia simbòlic de l'expansió i el domini: només en l'Imperi Americà ens reconeixem tots uns. És com si els anglesos tingueren com a dia nacional el dia que els pelegrins de Mayflower van desembarcar a Massachussets⁴⁸². O, els francesos, el dia que van posar el peu a Quebec⁴⁸³ (...) Impensable. Però, en fi, els espanyols no tenen altra cosa. ¿Els espanyols? Vejam: “*Por Castilla y por León/Nuevo Mundo halló Colón*”, m'ensenyaren a mi a costura. La història és la que és. ¿I què fem *nosaltres*, desgraciats, celebrant el gran dia de la història d'*ells*? El que hem fet sempre: d'imbècils, de comparsa [sic]»⁴⁸⁴.

Ramon Barnils també qüestiona l'espanyolisme, en aquesta ocasió dins d'Europa, quan analitza l'obstinació, segons ell, d'Espanya per entrar a l'OTAN⁴⁸⁵ i pel reconeixement dins les institucions del vell continent. Aprofita l'ocasió per a diferenciar, una vegada més, Catalunya d'Espanya:

«Han assumit finalment la condició d'espanyols, i com a tals, han arribat a la conclusió que han de votar que sí⁴⁸⁶. Efectivament, pobres espanyols. Porten cinc segles d'espanyolia⁴⁸⁷ (...) Gasten imperi durant quatre segles i escampat pels cinc continents, i encara no saben si la seva llengua és l'espanyol o el castellà, i si dir-los que parlem equatorià és o no un insult. Es diuen europeus, i quan diuen que són tres-cents milions no es refereixen als tres-cents milions d'habitants d'Europa, sinó a tres-cents milions de digníssims, això sí, ciutadans del Tercer Món. Temps era temps van aterrir Europa, gràcies a l'aura musulmana que encara els durava; en canvi, les guerres civils europees dites napoleòniques els van

⁴⁸² Referint-se als anglesos que arribaren a Massachussets, Amèrica, en el vaixell Mayflower per fundar allà la seua primera colònia el segle XVII. cf. MOYA, José., *Una empresa llamada Estados Unidos*, Madrid, Ediciones de la Torre, 1994, pp. 43 i 44.

⁴⁸³ El Quebec restaria sota domini francès entre 1608 i 1759. cf. FERRO, Marc., *La colonización: una historia global*, Mèxic, Siglo Veintiuno Editores, 2000, pp. 442 i 443.

⁴⁸⁴ *El Temps*, núm. 172, 5-10/X/1987, p. 81. «La festa nacional». Article de Joan F. Mira.

⁴⁸⁵ Espanya entraria a l'OTAN l'any 1982. Després d'un referèndum popular celebrat el 12/III/1986, Espanya hi mantindria l'adhesió. cf. MARTÍNEZ SÁNCHEZ, Juan Antonio., «El referèndum sobre la permanència de España en la OTAN», en *UNISCI Discussion Papers*, núm. 26, 2011, pp. 283 i 290.

⁴⁸⁶ Barnils es refereix de forma satírica al canvi de postura del PSOE envers la permanència en l'OTAN, que evolucionà des d'un “no” visceral cap al sí. cf. MARTÍNEZ SÁNCHEZ, Juan Antonio., «El referèndum sobre la permanència de España en la OTAN», en *UNISCI Discussion Papers*, núm. 26, 2011, p. 283.

⁴⁸⁷ Referint-se als cinc segles de la conquesta d'Amèrica, que llavors estava només a sis anys de celebrar-se.

haver de guanyar els anglesos⁴⁸⁸; pel que fa a les dues guerres mundials, la primera, nítidament europea i la segona, principalment desenvolupada i decidida sobretot a Europa, ni hi van participar.

»Els espanyols necessiten urgentment, històricament, que els considerin europeus, i si van deixar perdre l'ocasió de les dues guerres mundials, ara com a mínim no podem perdre la que els ofereix l'OTAN. El seu objectiu, objectivament del tot explicable, és aquest: “Som de l'OTAN, ergo som europeus”.

»Sense problemes d'identitat, els europeus del temps de Grècia, Roma i Carlemany, no necessitem demostrar res⁴⁸⁹. Podem dir si, com alguns, no, com d'altres, i abstenir-nos, com els de més enllà [sic]»⁴⁹⁰.

Fins i tot, per obrir el número 200 d'*El Temps*, es va publicar en la secció ‘Primera pàgina’ un article signat per Joan Fuster i publicat per primera vegada el 19 de maig de 1976 al diari *Avui*, tal com indica la pròpia pàgina. En aquesta ocasió, *El Temps* el rescatava per incloure'l en el seu especial dels 200 números, edició en la qual trobem diversos reportatges i articles que reflexionen sobre el concepte d'Espanya⁴⁹¹.

«És curiós d'observar com es mantenen tan obcecades, encara avui, les actituds hostils a qualsevol reivindicació diguem-ne perifèrica, quan algú la planteja en termes una mica clars. I no ho dic precisament pels exabruptes que provenen del costat de sempre: aquests són ben previsibles i no tenen remei, em sembla. Penso en la reticència que sol disfressar-se d'“esquerra” i que, sovint, tendeix a escudar-se amb uns o altres principis autodefinits com a “internacionalistes”. Podríem esperar que el problema tingués, ja, una acollida objectiva, serena, desintoxicada d'“ideologismes”. Però no. Tot continua com fa quaranta, seixanta, vuitanta anys. O pitjor. De fet, molt pitjor, perquè la fauna política de l'interior i les sucursals del litoral –insisteixo: les de l'oposició– han disposat de temps i de llibres per a reflexionar sobre el tema durant la quaresma passada. Es veu que no l'han aprofitada. En el fons, el líder X, i el líder Y, i el Z, d'aparent etiqueta marxiana, per exemple,

⁴⁸⁸ Referint-se a la imprescindible aportació del duc de Wellington per a derrotar les tropes napoleòniques en territori peninsular. cf. GIMÉNEZ CHUECA, Iván., «Wellington: el general que venció a Napoleón», en *Clio: Revista de Historia*, núm. 56, 2006, pp. 70-75.

⁴⁸⁹ Per consultar un escrit breu que refereix el naixement de Catalunya com a nació i el seu desenvolupament dins d'Europa, cf. FORNER I ESCOBET, Climent., «El nacimiento de Cataluña», en *Catalonia Cultura*, núm. 26, 1991, pp. 7-9.

⁴⁹⁰ *El Temps*, núm. 90, 10-16/III/1986, p. 60. «Si fóssim espanyols». Article de Ramon Barnils.

⁴⁹¹ Un exemple és «El neonacionalisme espanyol», signat per Josep Solervicens i que ocupa les pàgines 8, 9 i 10 de l'edició 200 d'*El Temps*, 18-23/IV/1988.

respiren igual que Núñez de Arce⁴⁹², Romanones⁴⁹³, Calvo Sotelo⁴⁹⁴ o Ledesma Ramos⁴⁹⁵, pel que fa a la qüestió. Si en res se'n diferencien és, a tot estirar, per l'aire demagògic amb què decoren les seves flatulències nacionalistes.

»Exactament això: nacionalistes. Amb una innocència que fa de mal creure –no és cap “innocència”, en efecte–, aquests senyors es trauen de la mànega l'acusació de “nacionalista” a la voluntat emancipatòria, i ho afegeixen de seguida una sèrie de connotacions oprobioses: “petit-burgesos”, “maniobra de la burgesia tal o tal altra”, i tot el que vostès vulguin. ¡Com si ells no fossin tan “nacionalistes”, o més! Per una estranya ofuscació mental, i moral, s'obliden, no solament de la seva situació “nacional”, sinó també del “nacionalisme” epilèptic, fastuosament agressiu, que professen. El porten en la massa de la sang: heretat a través de la llar i de l'escola, convertit en retòrica automàtica, alimentat pels telediaris i per les exigències del mercat dels escalafons. El d'ells és, de més a més, un nacionalisme pre-burgès: deriva de les ambicions d'una determinada oligarquia, originàriament aristocràtica, que va encunyar mites, nocions i llocs comuns dòcilment assimilats per

⁴⁹² Gaspar Núñez de Arce (1834-1903). Fou governador civil de Barcelona des de 1868, secretari de la presidència i ministre d'ultramar l'any 1883, s'oposà visceralment a les aspiracions dels nacionalismes perifèrics de l'estat espanyol. «He vacilado mucho antes de escoger el tema de mi discurso, decidiéndome por fin á ofrecerlos, como asunto digno de vuestra reflexión, el estado de las aspiraciones del regionalismo en Galicia, país vascongado y Cataluña, en cuyas comarcas aparece con formas, por cierto bien distintas, pues mientras en algunas se contiene dentro de los límites de una amplia descentralización administrativa, va en otra hasta proclamar audazmente la ruptura de todos los lazos nacionales, y por ende, el aniquilamiento de nuestra gloriosa España». <http://bibliotecadigital.jcyl.es/es/catalogo_imagenes/grupo.cmd?path=10068212>. «Discurso leído por el excmo. señor D. Gaspar Núñez de Arce el día 8 de noviembre de 1886 en el Ateneo Científico y Literario de Madrid con motivo de la apertura de sus cátedras». Consulta: [25/II/2016].

⁴⁹³ Referint-se a Álvaro de Figueroa y Torres, comte de Romanones (1863-1950), polític que arribà a ser alcalde de Madrid i després ocupà diversos ministeris durant la restauració borbònica, quan ocupà fins i tot la presidència del govern en distintes ocasions durant la segona dècada del segle XX. Atacà també el catalanisme. L'any 1916 deia al Congrés: «Vosotros pretendéis el empleo del catalán por eso, porque pueblo que su lengua cobra, recobra su independencia; y por el camino que conduzca á tal designio os tenemos que atajar». GRAU, Josep., *La Lliga Regionalista i la llengua catalana (1901-1924)*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 2006, p. 283.

⁴⁹⁴ José Calvo Sotelo (1893-1936). Polític i advocat, ocupà càrrecs polítics durant la restauració amb Antonio Maura i també durant la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1923-1930). Fou assassinat durant la guerra civil. Respecte al nacionalisme, pronuncià, per exemple, la frase següent: «Antes una España roja que una España rota». RIQUER I PERMANYER, Borja de., *Escolta, Espanya. La cuestión catalana en la época liberal*, Marcial Pons, 2001, p. 284.

⁴⁹⁵ Ramiro Ledesma Ramos (1905-1936). Polític espanyol proper al feixisme, fundador de les Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista, impulsà el seu pensament també des de l'exercici del periodisme. Una de les seues frases sobre Catalunya fou aquesta: «La política separatista se propone realizar sus fines en tres etapas: Una, la actual, encaramándose a los puestos de influencia en Cataluña y desde ellos educar al pueblo en los ideales traidores». BERAMENDI, Justo G., *Los nacionalismos en la España de la II República*, Siglo Veintiuno, 1991, p. 51.

la multitud subalterna. La ideologia dominant ha estat sempre la de la classe dominant [sic]»⁴⁹⁶.

Més endavant comprovarem que *El Temps* insistirà en aquesta idea d'atacar aquells que utilitzen el terme "nacionalista" com a insult quan ells també són d'aquesta mateixa condició⁴⁹⁷.

5.2.- El Temps i la qüestió ideològica entre 1985 i 1989

Tot i que la tendència nacionalista del setmanari *El Temps* ha quedat demostrada gràcies als exemples exposats anteriorment, la tendència ideològica no queda tan clara si analitzem el contingut intern de la revista entre el context temporal que hem escollit. Tot i així, farem una anàlisi utilitzant els reportatges publicats per la revista, per tal d'identificar-ne la tendència política en allò que es refereix a l'esquerra, dins d'un àmbit burgès o obrerista; o a la dreta. A continuació, tractarem d'esbrinar-ho i veurem que *El Temps* va simpatitzar amb aquells polítics, partits i organitzacions que mostraven una tendència nacionalista similar a la del setmanari, foren de dreta o d'esquerra.

5.2.1.- El Temps al Principat

Durant l'època que ara analitzem, el nostre setmanari va mostrar una enorme identificació amb Convergència i Unió. Analitzarem també les pàgines dedicades al principal partit de l'oposició: el PSC; i a ERC. N'excloem altres forces polítiques com la dreta espanyola o el comunisme, que tingueren més protagonisme en l'àmbit estatal.

5.2.1.1.- CiU: identificació

Els elogis foren constants cap a la coalició liderada per Jordi Pujol. Primer, destacarem alguns homenatges personals dedicats a polítics d'aquesta coalició. Quan va faltar el polític de Convergència Democràtica de Catalunya Jaume Ciurana, Miquel Sellarès⁴⁹⁸ va titular:

«Un nacionalista conseqüent. En la mort de Jaume Ciurana»⁴⁹⁹.

⁴⁹⁶ *El Temps*, núm. 200, 18-23/IV/1988, p. 7. «Contra el nacionalisme». Article de Joan Fuster.

⁴⁹⁷ Molts estudiosos insisteixen en aquesta idea. cf. TAIBO, Carlos., *Nacionalismo español: esencias, memorias e instituciones*, Madrid, Catarata, Segunda Edición, 2007, p. 12.

⁴⁹⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Miquel Sellarès va signar un total de 6 pàgines en *El Temps*.

⁴⁹⁹ *El Temps*, núm. 83, 20-26/I/1989, p. 9. «En la mort de Jaume Ciurana». Notícia de Miquel Sellarés.

Quan es va retirar de la política Miquel Coll i Alentorn, Fúlvia Nicolàs va realitzar una entrevista bastant favorable, la qual va anar precedida per aquest títol i subtítol:

«¡Adéu-siau, president!

»L'enginyer i historiador Miquel Coll i Alentorn s'acomiada ara, als vuitanta-quatre anys, de la presidència del Parlament de Catalunya i de la d'Unió Democràtica de Catalunya. És la fi d'una llarga trajectòria política iniciada a l'ocàs de la dictadura de Primo de Rivera⁵⁰⁰ i desenvolupada –de la clandestinitat al cim institucional– amb una estricta fidelitat a la democràcia cristiana i a Catalunya»⁵⁰¹.

I més còmoda és encara aquesta entrevista, realitzada en plena campanya de les eleccions al Parlament de Catalunya del 29 de maig de 1988⁵⁰², quan Jordi Pujol optava per tercera vegada consecutiva a la presidència. Josep Maria Pasqual⁵⁰³ li dedica el següent subtítol:

«No promet quines coses farà, simplement explica quines coses ha fet. No diu quines coses no faria, explica quines seguirà fent. No es refia, només confia que la majoria tornarà a votar Pujol per tercera vegada»⁵⁰⁴.

I les preguntes són d'allò més agradables per a l'entrevistat:

«- *Vostè té una trajectòria de servei al país que ja ve de lluny. No es pot dir que sigui polític, ni un nacionalista, improvisat. ¿Aquesta trajectòria antiga és el secret del seu èxit actual?*

»(...) - *De nou en relació a la campanya electoral, Convergència i Unió es presenta com a la coalició disposada a fer-ho tot per Catalunya. ¿Després de vuit anys de govern, li han quedat moltes coses per fer, senyor Pujol? L'oposició ha denunciat llargues llistes de feines no fetes.*

»(...) - *¿Hi ha un excés de sectarisme, doncs, en les crítiques a l'obra del govern que vostè ha presidit?»*⁵⁰⁵.

I com a últim exemple en aquest apartat, l'homenatge que l'editorial d'*El Temps* dedica a Ramon Trias Fargas quan va morir de forma inesperada. Elogis:

⁵⁰⁰ Segons explicava el mateix Miquel Coll i Alentorn, durant la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1923-1930) col·laborà clandestinament amb el partit Acció Republicana. cf. SARDÀ, Zeneida., *Perfils*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1999, p. 57.

⁵⁰¹ *El Temps*, núm. 204, 16-21/V/1988, p. 17. «¡Adéu-siau, president!». Entrevista de Fúlvia Nicolàs.

⁵⁰² Aquests comicis van determinar majoria absoluta per a Convergència i Unió, liderada per Jordi Pujol.

⁵⁰³ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Josep M. Pasqual Broch va signar un total de 371 pàgines en *El Temps*.

⁵⁰⁴ *El Temps*, núm. 206, 30-5/V-VI/1988, p. 20. «Pujol, a fer el triple». Entrevista de J. M. Pasqual.

⁵⁰⁵ *El Temps*, núm. 206, 30-5/V-VI/1988, pp. 20-22. «Pujol, a fer el triple». Entrevista de J. M. Pasqual.

«La mort sobtada de Ramon Trias Fargas, amb les característiques dramàtiques que l’han acompanyada⁵⁰⁶, ha produït un de vessall de necrològiques⁵⁰⁷, elogis pòstums i reconeixement unànime del caràcter irrepetible de la seua figura. S’ha remarcat, sense excepció, l’honestedat intel·lectual, la coherència i el rigor de la personalitat desapareguda. S’ha insistit, també, en els trets distintius de la seua trajectòria política; el liberalisme i l’amor al seu país. Algú, també, ha recordat la seua condició de ciutadà d’esquerres i el seu laïcisme personal. Ara, si d’alguna cosa permanent ha de servir l’exemple de Ramon Trias, és com a demostració que aquestes connotacions, que ell combinava de manera excepcional, són efectivament compatibles. Un exemple que, al nostre país, poca gent havia sabut encarnar com Ramon Trias.

»Exemple, en primer lloc –i poc freqüent– de la participació activa en la vida cívica i política d’un membre de la “burguesia il·lustrada”, excepcional en una burgesia egoista i progressivament mancada de vocació pública i de sentit de la responsabilitat col·lectiva, que al llarg del franquisme no es va distingir pel seu amor a la llibertat. Trias pertanyia a una tradició de compromís, escassa però important, i va ser conseqüent des de molt aviat. Ja durant els primers anys 60, catedràtic novell a València, col·laborà en una publicació clandestina, la revista *Diàleg*, que era el portaveu dels joves estudiants antifranquistes, nacionalistes i d’esquerres⁵⁰⁸.

»Cal no oblidar que “liberalisme”, per a Ramon Trias, volia dir sobretot passió per la llibertat: en el camp econòmic, posar límits a la intervenció de l’estat, combat contra el dirigisme estèril. Una posició que el curs recent de la història s’ha encarregat de reforçar: l’evolució de les economies socialistes, l’evolució mateixa de les posicions de la socialdemocràcia europea, han acabat donant la raó als principis en què creia Ramon Trias. Liberalisme, però, significa també definir en quin punt sí que ha d’actuar l’estat per assegurar la protecció dels febles, els controls i els equilibris imprescindibles: el liberalisme de Trias era consubstancial amb la idea de justícia»⁵⁰⁹.

⁵⁰⁶ Trias Fargas patia un atac cardíac letal mentre pronunciava un mitin el 22/X/1989 a Barcelona.

⁵⁰⁷ Per exemple, un diari ideològicament oposat a CiU com *El País* va dedicar elogis molt destacats a Ramon Trias Fargas. Font: <http://elpais.com/diario/1989/10/23/opinion/625100406_850215.html>. *El País*, 23/X/1989. «Muerte en el mitin». Editorial. Consulta: [26/II/2016].

⁵⁰⁸ Per a consultar un assaig biogràfic sobre Ramon Trias Fargas, cf. AMAT, Jordi., *Els laberints de la llibertat, vida de Ramon Trias Fargas*, Barcelona, La Magrana, 2009.

⁵⁰⁹ *El Temps*, núm. 280, 30-5/X-XI/1989, p. 7. «Ser d’esquerres, patriota i liberal». Editorial.

5.2.1.2.- PSC: l'antítesi

Durant l'època que tractem, el PSC fou el principal partit de l'oposició al Principat de Catalunya⁵¹⁰. Les crítiques que es van fer contra aquesta formació foren nombroses i, quasi totes, realitzades en clau de defensa a CiU, la coalició governant. Per exemple, aquest text signat per Oriol Domingo⁵¹¹.

«El llenguatge emprat pels socialistes Raimon Obiols i Lluís Armet és catastrofista, apocalíptic. Hi ha unes diferències com el dia i la nit entre el que varen dir fa poc argumentant la crisi que va viure l'executiu espanyol⁵¹², presidit per Felipe González, i la crisi que viu ara l'executiu català, presidit per Jordi Pujol⁵¹³. Segons els socialistes catalans, aquella crisi del govern del PSOE fou un simple canvi per millorar una actuació que ja era bona, mentre que ara la crisi del govern de CiU empitjorarà una actuació que ja és prou dolenta»⁵¹⁴.

Un altre exemple similar, en aquesta ocasió, fins i tot, més evident, és aquest que també signa Oriol Domingo.

«Cada partit busca el seu estil. El PSC, també. L'estil socialista està caracteritzat per una obsessió per Pujol. Sectors socialistes són conscients que el PSC apareix més com un partit antipujolista que com un partit amb alternativa pròpia. Això és com portar plom a les ales, com es va veure a les darreres autonòmiques. Així també es va veure al recent referèndum, que a Catalunya va donar com a resultat una derrota de la posició del govern central»⁵¹⁵.

⁵¹⁰ Entre 1985 i 1989 van tindre lloc les eleccions de 1988, en les quals el PSC fou la segona força amb 42 representants, 27 per sota de CiU. Abans, les eleccions de 1984 que determinaren la legislatura fins al 1988, el PSC havia obtingut resultats quasi idèntics: segona força amb 41 representants, 31 per sota de CiU.

⁵¹¹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Oriol Domingo va signar un total de 44 pàgines en *El Temps*.

⁵¹² Es refereix a l'eixida de Fernando Morán del Ministeri d'Afers Exteriors, substituït per Francisco Fernández Ordóñez; i per l'eixida de Boyer, llavors ministre d'Economia, entre altres fets. Font: <http://elpais.com/diario/1985/07/05/espana/489362402_850215.html>. *El País*, 5/VII/1985. «La dimisión de Miguel Boyer dio un inesperado giro a la crisis gubernamental abierta hace 20 días». Notícia de Fernando Jáuregui. Consulta: [26/II/2016].

⁵¹³ Crisi que derivà en la dimissió de dos consellers del govern català. Font: <http://elpais.com/diario/1985/12/12/espana/503190022_850215.html>. *El País*, 12/XII/1985. «Pujol acepta la dimisión de los 'consellers' de Cultura y Comercio, Joan Rigol y Francesc Sanuy». Notícia de J. L. Martínez Ibáñez. Consulta: [26/II/2016].

⁵¹⁴ *El Temps*, núm. 79, 23-29/XII/1985, p. 14. «Govern Pujol, entre el canvi i l'apocalipsi». Notícia d'Oriol Domingo.

⁵¹⁵ *El Temps*, núm. 93, 31-6/III-IV/1986, p. 20. «Tothom es desmarca». Notícia d'Oriol Domingo.

Un altre exemple, aquest signat per F. J. Rueda⁵¹⁶ en el context d'un debat polític al Parlament de Catalunya:

«Tots [els polítics de l'oposició], però, van coincidir que Pujol ha tingut l'habilitat de lligar la seva gestió a la insuficiència financera per culpa de Madrid, o com ho explicava un diputat socialista, “el missatge de Pujol és com el miracle dels pans i els peixos: tot va malament, passem una fam atroç, perquè des de Madrid ens tracten malament, però Pujol és capaç de fer miracles i multiplicar un pa i un peix, omplir moltíssimes cistelles, donar de menjar a multituds i encara li'n sobranen”. Qui no sap fer miracles, de moment, és l'oposició»⁵¹⁷.

Per últim, posem un exemple distint dels anteriors. Manuel Vázquez Montalbán⁵¹⁸, poc proper a CiU⁵¹⁹, analitza aquesta coalició i la compara amb el PSC. L'anàlisi, més objectiu que els anteriors, té un resultat similar.

«El pujolisme és una teoria de la catalanitat que tradueix un possibilisme nacionalista interclassista: possibilisme interior en relació amb el sector social immigrant i possibilisme exterior no creant mai situacions límit en les relacions amb l'estat. Pel mateix pes social i econòmic de Catalunya, el pujolisme confia de fer seus nous límits autonòmics que no posen en perill l'equilibri macroeconòmic i macropolític de l'Estat espanyol. Aquest equilibri macroeconòmic i macropolític implica l'assumpció d'integrar Catalunya plenament dins la divisió internacional del treball organitzada pel sistema capitalista. No importa que aquesta integració impliqui una colonització galopant tecnològica, econòmica i cultural. El que importa és mantenir-se dins l'ordre neocapitalista sense perdre la idea de

⁵¹⁶ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), F. J. Rueda va signar un total de 11 pàgines en *El Temps*.

⁵¹⁷ *El Temps*, núm. 121, 13-19/X/1986, p. 72. «L'aperitiu del gran debat». Reportatge d'F. J. Rueda.

⁵¹⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Manuel Vázquez Montalbán va signar un total de 14 pàgines en *El Temps*.

⁵¹⁹ Hem de tindre en compte que Manuel Vázquez Montalbán havia estat militant del PSUC i reflexionava així sobre els nacionalismes, amb una tendència molt allunyada del pensament que podia defensar CiU: «En les formes del nacionalisme català, el que li trobo a qualsevol reivindicació nacionalista, vingui d'on vingui, és que és un luxe. Sincerament, els problemes són altres, llevat de quan es produeix una dominació nacionalista amb caràcter d'autèntica opressió. En aquest aspecte estic molt més a prop de Lenin quan deia que hi havia dos classes de nacionalismes, els opressors i els oprimits, i que calia ajudar els oprimits, no els opressors. En aquest sentit, jo he tingut més aviat una certa simpatia per algunes reivindicacions del nacionalisme català pel que significaven com a reequilibri de les relacions de supeditació sota el nacionalisme espanyol, que ha costat guerres civils, bombardejos de Barcelona, ocupacions militars, usurpacions lingüístiques. Ara, arribat el moment en el que primar la qüestió nacional per davant de qualsevol altra reflexió de caire emancipatori a mi no em sedueix». Font: <<http://www.iniciativa.cat/ca/documents/manuel-vazquez-montalban-7-anys-2-tripartits-despres-seva-mort>>. Iniciativa per Catalunya. «Manuel Vázquez Montalbán, (7 anys + 2 tripartits) després de la seva mort». Article de Joan Ortiz publicat el 9/I/2010.

nació i utilitzar la idea de nació o utilitzar la idea de nació i el nacionalisme català com una aportació a l'ordre neocapitalista.

»Davant aquesta proposta, el socialisme català s'ha vist doblement lligat de mans i peus: no pot enfrontar al pujolisme una alternativa econòmica i política real, perquè substancialment la política d'estat desenvolupada pel PSOE coincideix amb el pujolisme. Tampoc pot oposar-li credibilitat nacional, perquè o bé els seus principals teòrics s'han dedicat a desacreditar el nacionalisme o bé, ara, quan semblen haver-lo redescobert, no poden esgrimir-lo còmodament en pesar-los com el plom en les sigles de la dependència amb el PSOE [sic]»⁵²⁰.

La discrepància amb el PSC era evident. Sobretot, a l'hora de comparar aquest partit amb CiU.

5.2.1.3.- ERC

L'escàs protagonisme polític d'Esquerra Republicana de Catalunya⁵²¹ provocà un tractament reduït del setmanari cap a aquesta força, que guanyaria molta més presència en anys posteriors, com comprovarem més endavant. És curiós, però, que *El Temps* arribà a oferir un tractament similar, en una ocasió, al que oferia al PSC: la discrepància motivada per l'enfrontament d'aquella formació amb CiU. Escriu Oriol Domingo.

«Analitzant les reaccions que ha provocat el referèndum OTAN, Heribert Barrera ha acusat Jordi Pujol i Convergència de fer una política merament regionalista i de cedir davant Madrid⁵²². Dit amb altres paraules, Barrera sosté que el nacionalisme català pur és el d'ERC. Hom pot preguntar a què vénen ara aquestes crítiques»⁵²³.

5.2.2.- El Temps i el País Valencià

⁵²⁰ *El Temps*, núm. 211, 4-9/VII/1988, p. 20. «Pujol és cosa de tots». Tribuna de Manuel Vázquez Montalbán.

⁵²¹ Les eleccions de 1984 al Parlament de Catalunya determinaren 5 representants per a ERC. Les de 1988, 6 representants. Entre 1984 i 1988, ERC fou l'última força al Parlament de Catalunya en nombre de representants. Des de 1988 fou la penúltima, només per damunt del CDS.

⁵²² Heribert Barrera, llavors líder d'ERC, digué textualment que durant la campanya del referèndum sobre l'OTAN, CDC deixà clar amb el seu "atlantisme" que és un partit «molt més espanyol del que sembla». Font: <http://archivo.elperiodico.com/ed/19860317/pag_015.html>. *El Periódico*, 17/III/1986, p. 15. Breu signat per Andreu Farràs. Consulta: [26/II/2016]. Si bé és cert que Pujol no es va pronunciar clarament a favor o en contra de l'OTAN. Font: <http://elpais.com/diario/1986/03/14/espana/511138802_850215.html>. *El País*, 14/III/1986. «Pujol recuerda a González que Cataluña es una "asignatura pendiente" y le invita al diálogo». Notícia de J. L. Martínez Ibáñez i Carles Pastor. Consulta: [26/II/2016].

⁵²³ *El Temps*, núm. 93, 31-6/III-IV/1986, p. 20. «Tothom es desmarca». Notícia d'Oriol Domingo.

Evidentment, el major protagonisme durant el període polític que tractem en aquest capítol, al País Valencià, fou per al PSPV, partit que governava amb certa comoditat⁵²⁴. Hi afegim també l'anàlisi de la UPV pel fet que era la formació valenciana amb la qual més s'identificava *El Temps*, malgrat certes discrepàncies no gens trivials. Excloem en aquest període la resta de forces, que guanyaran molt protagonisme en capítols anteriors per qüestions electorals.

5.2.2.1.- PSPV: discrepàncies i excepcions

La política impulsada per Joan Lerma fou per a *El Temps* insuficient en tots els sentits, molt especialment en la qüestió que més preocupava al setmanari: la nacional. I aquest aspecte fou tractat de totes les formes possibles. A continuació, un exemple de sàtira signat per Rafael Company, en el context del debat de les Corts Valencianes de l'any 1988, celebrat al mes de setembre⁵²⁵.

«Els “pares de la pàtria” s’han reunit els dies 20, 21 i 22 de setembre per tractar l’estat de la “Comunitat”⁵²⁶. No hi mancà l’humor, ni la sensació que no hi ha ni massa “pares” ni massa “pàtria” (llevat de l’espanyola, ¡és clar!)»⁵²⁷.

Però malgrat que fou aquesta la qüestió principal de discrepància d'*El Temps* cap al PSPV, no fou ni molt menys l'única. En un reportatge elaborat per Ismael López Belda, Esther Roig⁵²⁸ i Eduard Company, parlen dels “canvis de jaqueta” històrics dins el PSPV, del passat de molts dels seus alts càrrecs:

«Pel PCE passà l'actual regidor d'Hisenda de l'Ajuntament d'Alacant pel PSOE, José María Perea Soro. Periodista, ex-president de l'Associació de la Premsa d'Alacant, ex-director general de Transports de la Generalitat, ex-diputat provincial i ex-director general de Turisme, Perea Soro, actual conseller del Banc d'Alacant-Banco Exterior, ha patit una gran metamorfosi ideològica. Antic membre de la branca nacionalista del PCE, al costat d'Emèrit Bono o Ernest Garcia, Perea, que no firmà l'Estatut de Benicàssim⁵²⁹, desobeint el seu partit, pel seu

⁵²⁴ Entre 1983 i 1987, el PSPV governà amb majoria absoluta al País Valencià. Fins al 1991 ho va fer amb majoria relativa, amb 42 escons, només a tres de l'absoluta. Però podia comptar amb el suport de la coalició Esquerra Unida-Unitat del Poble Valencià, que tenia 6 representants.

⁵²⁵ Consultable a <www.cortsvalencianes.es>. Corts Valencianes. Consulta: [26/II/2016].

⁵²⁶ *El Temps* incidirà molt en la toponímia oficial del territori valencià al llarg dels mil primers números a l'hora de responsabilitzar el PSPV d'haver contribuït a atorgar aquesta denominació nacionalment insubstancial per al País Valencià, cosa que el setmanari criticà molt perquè esperà sempre una política més nacionalista del PSPV.

⁵²⁷ *El Temps*, núm. 224, 3-8/X/1988, p. 22. «“Ni contigo, ni sin ti, tienen mis males remedio”». Reportatge de Rafael Company.

⁵²⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Esther Roig va signar un total de 193 pàgines en *El Temps*.

⁵²⁹ L'Estatut de Benicàssim, redactat l'any 1981, deu el seu nom a la localitat on fou signat després d'un pacte entre PSPV-PSOE, UCD i PCPV. Aquell consens establia la denominació de País Valencià i la bandera franja blava. Aquell acord no arribà a fer-se efectiu. El 28 d'abril de 1982, al Congrés espanyol

contingut “no suficientment valencianista”, ara és un fidel seguidor del PSOE que lidera el president Joan Lerma i ex-companys de partit el qualifiquen de “periblaiver”.

»Procedent del desaparegut PSV, Emèrit Bono saltà, després d’una llarga militància a la vessant nacionalista del PCE-PCPV, al partit de González i Guerra. Però el canvi de fitxa de l’actual president del consell d’administració de la Caixa d’Estalvis de Sagunt i regidor socialista de l’Ajuntament de València fou una mica ràpid. L’ex-vice-rector de la Universitat de València i ex-diputat del PCE en dues legislatures, ingressà al PSOE a penes un mes després de encaçalara la llista del PCE valencià al Congrés de Madrid en les últimes legislatives. Una travessia idèntica a la de la seua ex-camarada Pilar Brabo Castells.

»L’ex-governadora civil de Castelló i actual directora general de Protecció Civil al Ministeri [d’Exteriors], ingressà al PSOE el 1984, després d’haver viscut més d’una dècada a la casa política de Santiago Carrillo. Ex-membre del Comitè Central comunista, diputada per Alacant en dues ocasions i sonada candidata al reemplaçament de Dolores Ibarruri⁵³⁰, Pilar Brabo (...) passà de ser dirigent de les batalles antiotanistes a secretari de l’ambaixada espanyola a Washington. Avui, la majoria d’aquells renovadors porten el carnet del carrer de Ferraz.

»Sopa de lletres. Alguns polítics valencians són autèntics saltadors de tanques. La llista podria obrir-se amb l’alacantí Luis Berenguer Fuster. Militant del PCE mentre estudiava a València, marxà després a un agrupament demòcrata i més tard ja era candidat al senat per la UCD, per acabar de diputat centrista. No massa temps després Berenguer ingressava (...) al PSOE. Durant la seua estada a la UCD, Berenguer, acusat de marxista, demanà al PCE d’Alacant que destruïra l’antiga fitxa de comunista i que el partit diguera en un escrit que mai havia estat entre les seues files.

»(...) Franco donà grans homes públics al seu règim i també al partit que fundara Pablo Iglesias⁵³¹. Rafael García

s’aprovaria un Estatut valencià ben distint després de moltes esmenes de la UCD, discrepàncies dels sectors més nacionalistes del PCPV envers aquelles reformes i de moltes altres qüestions que derivaren en l’aprovació final d’un Estatut valencià que no reconeixia les reivindicacions del nacionalisme autòcton. cf. DD.AA., *Nosaltres: 30 anys de l’Estatut d’Autonomia*, Museu de la Universitat d’Alacant, 2012, p. 18-24. Part escrita per José Miguel Santacreu.

⁵³⁰ Dolores Ibarruri Gómez (1895-1989), històrica líder del PCE, secretària general des de 1942 i presidenta des de 1960 fins a la seua mort.

⁵³¹ Pablo Iglesias Posse (1850-1925), fundador del PSOE i president d’aquest partit des de la fundació (1879) fins a la seua mort.

Pertusa, home fort del president de la Diputació d'Alacant, Antonio Fernández Valenzuela, director comercial del Banc d'Alacant i membre de l'executiva comarcal del PSOE, milità molt de temps en la ideologia de José Antonio Primo de Rivera⁵³², abans de triar la senda del socialisme *light*⁵³³.

»(...) Del FRAP⁵³⁴ ve l'actual conseller socialista d'Obres Públiques i Urbanisme, Rafael Blasco Castany (...) L'ex-conseller d'Administració Pública i, a hores d'ara, vice-president socialista de les Corts valencianes, Vicent Soler, milità acarnissadament, temps arrere a les cèl·lules del PSAN, abans inclús que Josep Guia.

»D'aquest partit independentista marxaren a la recerca del poder, les glòries i l'acta d'alcalde o diputat un bon grapat de militants [sic]»⁵³⁵.

Observem que els canvis de jaqueta més criticats pel setmanari són aquells relacionats amb la minva de la consciència nacionalista d'alguns dirigents llavors en el PSPV i anteriorment en formacions o amb conviccions molt més properes a les del setmanari. En canvi, hi hagué altres qüestions que invertiren aquesta tendència de discrepància d'*El Temps* cap al PSPV. Determinades per la qüestió nacionalista, el setmanari es queixà quan la delegació socialista del País Valencià es veia limitada a l'hora d'operar pels entrebancs del centralisme del PSOE. El primer exemple, a propòsit de Canal 9, encara inexistent però en procés de creació.

«Últimament, el president del govern espanyol, Felipe González, ha pres el costum de fer declaracions amb un to mig d'executiu especialitzat mig paternalista (...) El diputat valencià Josep Bevià tingué la feliç idea de traure a la llum el tema de la “non nata” televisió valenciana, amb una llei aprovada pel Parlament autonòmic, unes dotacions econòmiques inicials previstes als pressupostos de la Generalitat, que han acabat passant a altres partides, i una negativa redona, compacta, del govern central a posar-la en marxa. I va i González es despenja amb aquesta afirmació: “Que haya Joanes [Lerma] u otros personajes a los que les gusta salir por la televisión, no justifica

⁵³² José Antonio Primo de Rivera (1903-1936), polític espanyol fundador de Falange, partit d'ideologia propera al feixisme. cf. SESMA LANDRÍN, Nicolás., «“La dialéctica de los puños y las pistolas”: una aproximación a la formación de la idea de estado en el fascismo español (1931-1945)», en *Historia política: ideas, procesos y movimientos sociales*, núm. 27, 2012, pp. 51-64.

⁵³³ Així ho confirma també MORENO SÁEZ, Francisco., «Partidos, sindicatos y organizaciones ciudadanas en la provincia de Alicante durante la transición (1974-1982): Los Falangistas», en *Arxiu de la Democràcia*, Universitat d'Alacant, p. 1.

⁵³⁴ Front Revolucionari Antifeixista i Patriòtic. Organització creada l'any 1973, escissió del PCE, tenien com a objectiu derrocar la dictadura franquista mitjançant l'acció violenta per a establir una república socialista i federal a l'estat espanyol.

⁵³⁵ *El Temps*, núm. 255, 8-14/V/1989, pp. 15-17. «Saltadors de partit». Reportatge d'Ismael López Belda, Esther Roig i Eduard Company.

en absoluto el costo que supone la instalación de una televisión regional en València»⁵³⁶.

«(...) A González, per tant, li importem un rave com a col·lectivitat diferenciada, com a país amb característiques culturals-nacionals pròpies. I la veritat és que, del País Valencià estant, les nostres institucions no han fet res per contrarestar aquesta imatge.

«(...) És crua la declaració que González deixà caure (...) I ens recorda, malauradament, la cruesa de la nostra situació de poble hipotecat als avatars polítics d'un partit sense conviccions ni força per a defensar-les [sic]»⁵³⁷.

La crítica cap al PSOE no està exempta de la discrepància cap al PSPV, si bé en aquesta ocasió la delegació centralista rep el major cop per part d'*El Temps*, mentre que el PSPV és víctima d'aquesta delegació. Més que una defensa del PSPV i de Lerma, de les paraules d'Adolf Beltran s'entén un atac cap al PSOE en una qüestió en la qual Felipe González desprestigiava el president de la Generalitat Valenciana. De manera que, si bé no és una defensa concreta del PSPV, si que és un gest de desaprovació cap a qui ataca el president socialista valencià, en aquest cas, el president del govern espanyol. Una defensa que no va lligada a la tasca del PSPV, sinó més aïna al fet que es respecte la capacitat de maniobra del govern autonòmic. És, també, una crítica al centralisme.

Similar situació és la que ens trobem quan, segons *El Temps*, la premsa de tendència espanyolista van desaprovat un viatge oficial del president de la Generalitat Valenciana, Joan Lerma. En aquesta ocasió, la situació quasi es repeteix: uns mitjans de tendència espanyolista critiquen una acció de Lerma, a qui el setmanari no defensa, però sí que critica les paraules i les accions d'aquells que ataquen, des de postures centralistes, el president de la Generalitat Valenciana, que no és, precisament, un amic polític per a *El Temps*. El context: parlant dels viatges oficials dels presidents autonòmics, el nostre setmanari recorda un viatge oficial de Joan Lerma a Brusel·les l'any 1985 que fou criticat per *Abc* i *El País* en els següents termes, tal com explica *El Temps*.

«En tornar, s'inicià tota una campanya de premsa contra el viatge de Joan Lerma. L'encapçalava l'*ABC* i la seguia una editorial⁵³⁸ d'*El País*. Aquest editorial constituí un atac seriós al president de la Generalitat valenciana i tractà el viatge com a

⁵³⁶ *El País* també esmentava aquestes declaracions de González que confirmen que el gabinet central del PSOE no estava a favor d'una possible televisió autonòmica valenciana. Font: <http://elpais.com/diario/1985/12/06/radiotv/502671603_850215.html>. *El País*, 6/XII/1985. «Proliferación en la Comunidad Valenciana de repetidores para recibir los programas de TV-3». Notícia de Manuel Muñoz. Consulta: [26/II/2016].

⁵³⁷ *El Temps*, núm. 77, 9-15/XII/1985, p. 14. «Joan, no t'acostes a la tele». Article d'Adolf Beltran.

⁵³⁸ <http://elpais.com/diario/1985/03/11/opinion/479343607_850215.html>. *El País*, 11/III/1985. Editorial. «El séquito». Consulta: [26/II/2016].

inscrit en la més vella tradició àrab⁵³⁹, pel nombre de persones que formaven part del seguici, d'*exhibicionista*, de *teatralització* i *balafament*. L'*ABC*⁵⁴⁰ parlava de viatges en Mercedes i de cinquanta milions de despeses, i no s'estigué ni de l'atac directe ni del to altament burlesc⁵⁴¹.

»La resposta a València va ser unànime. O quasi. Pel que fa a les informacions aparegudes als rotatius de Madrid, la resposta va ser única. De protesta. No era un Mercedes, els empresaris s'havien pagat els seus viatges... L'editorial d'*El País* va trobar respostes. L'una del conseller Segundo Bru, que va ser publicada en "Cartas al director"⁵⁴², amb un espai molt reduït, i l'altra de Salvador Fernández Calabuig⁵⁴³, que no va ser publicada. La raó va ser que no hi havia espai. L'actitud de tot els mitjans de comunicació a València va ser de sorpresa i indignació pel tractament que s'havia donat al tema. Tots eren amb el president»⁵⁴⁴.

Si Lerma era defensat, ho era enfront de l'espanyolisme. I si era atacat, ho era per exercir l'espanyolisme.

5.2.2.2.- Unitat del Poble Valencià: identificació i excepcions

⁵³⁹ «La visita que el presidente de la Comunidad Valenciana Juan Lerma, ha hecho a Bruselas ha sorprendido por la multitud que formaba su séquito. Una tradición árabe. Cuarenta y dos personas parece una escolta excesiva para el Muy Honorable, sobretudo si estos entusiastas viajeros han de pesar sobre el presupuesto de una comunidad que tiene planteados problemas económicos muy graves (...) El problema se plantea en cuanto se haga costumbre que los presidentes de las autonomías traten de encerrar en sus propias personas un exceso de representación que pueda convertirse en culto y un sentido del poder que pueda convertirse en exhibición». <http://elpais.com/diario/1985/03/11/opinion/479343607_850215.html>. *El País*, 11/III/1985. Editorial. «El séquito». Consulta: [26/II/2016].

⁵⁴⁰ La notícia en qüestió tractava l'afer amb un to bastant exagerat. Per exemple el seu subtítol deia: «Escandalosa visita del presidente de la Comunidad Valenciana». Font: *Abc*, 3/III/1985, p. 23. «Lerma acudió a Bruselas con séquito de cuarenta y dos personas y varios millones de gasto». Notícia d'Andrés Garrigó.

⁵⁴¹ «Más tiempo dedicaron los valencianos a recorrer la feria industrial Flanders Technology, en Gante. Allí fueron acogidos por el presidente de la feria, quien al comprobar que eran más de cuarenta los abandonó en manos de una azafata para el recorrido. Luego los belgas comentaban que "ni del Tercer Mundo nos han enviado un grupo tan numeroso"». *Abc*, 3/III/1985, p. 23. «Lerma acudió a Bruselas con séquito de cuarenta y dos personas y varios millones de gasto». Notícia d'Andrés Garrigó.

⁵⁴² «La seriedad y el rigor informativos han sido cualidades que siempre he apreciado en el diario de su dirección. Entenderá, pues, desde esta premisa, nuestra sorpresa ante el editorial publicado por EL PAÍS en su edición del lunes día 11 de marzo, en el que se interpreta el viaje del presidente de la Generalitat valenciana, Joan Lerma Blasco, a Bruselas». <http://elpais.com/diario/1985/03/13/opinion/479516402_850215.html>. *El País*, 13/III/1985. «El séquito de Lerma en Bruselas». Carta al director de Segundo Bru. Consulta: [26/II/2016].

⁵⁴³ Empresari industrial i antic president de la Caixa d'Estalvis de València. Font: <<http://www.levante-emv.com/suscriptor/mercantil-valenciano/2014/11/30/banco-espana-relajo-ultimos-anos/1194937.html>>. *Levante-EMV*, 30/XI/2014. «"El Banco de España se relajó en los últimos años"». Entrevista de Jordi Cuenca. Consulta: [9/III/2016].

⁵⁴⁴ *El Temps*, núm. 189, 1-6/II/1988, pp. 8-14. «Honorables viatgers». Reportatge. Reportatge de R. Castelló, J. M. Pasqual i X. Sastre.

La UPV, com hem vist anteriorment, rebia un suport important per part d'alguns dels col·laboradors més destacables d'*El Temps*, com Joan F. Mira⁵⁴⁵. Si durant la primera legislatura autonòmica valenciana (1983-1987) la UPV no comptava amb cap representant a les Corts Valencianes, la coalició electoral amb Izquierda Unida per a les eleccions de 1987 va provocar que aquesta coalició assolira sis representants que facilitaven el govern del PSPV, amb majoria relativa. La UPV era un partit estrictament valencià i d'una tendència esquerrana difícilment definible⁵⁴⁶. Quant al marc territorial, ja hem vist anteriorment com Joan F. Mira tractava d'atraure tot el nacionalisme valencià –catalanista o no– cap a aquesta formació. Si *El Temps* havia de sentir proximitat cap a la UPV, nacionalisme a banda, era perquè les alternatives políticament més pròximes a aquest partit no complien amb requisits atractius per al setmanari: a l'esquerra estava el PCPV, posteriorment Izquierda Unida i EUPV, partit d'esquerres però d'obediència estatal. A l'altre costat estava UV, partit d'obediència valenciana però partidari del regionalisme i amb destacats trets d'anticatalanisme. D'altres, com el PSAN, eren electoralment insignificants i ancorats en postures polítiques d'allò més radicals. La UPV havia de ser l'opció més propera a *El Temps*⁵⁴⁷. Això, però, tampoc evità discrepàncies importants.

La posició d'*El Temps* respecte a la UPV està perfectament explicada per Joan F. Mira en una de les seccions que va signar, 'Contrapunt'. Reconeixia que votaria la UPV per als comicis generals de 1989.

«Si no fóra d'esquerres, i fóra ciutadà de Catalunya, potser votaria Convergència. Però els valencians no tenim cap Convergència, ni tenim cap ERC, ni tan sols tenim una cosa votable com IC. Als valencians que siguen més o menys d'esquerres i més o menys nacionalistes (n'hi ha pocs que siguem *molt* de cada cosa), els dubtes no els deixen dormir. ¿Com votar un partit que siga valencià i nacional, però que no siga més d'esquerres que el PSOE? I si no són d'esquerres, pitjor: ¿com votar un partit valencià de dreta o de centre, però que no siga *blavero*? Tinc amics, amigues, parents, col·legues,

⁵⁴⁵ Apartat 4.2.4.

⁵⁴⁶ Aquesta és una qüestió debatible. És evident que la UPV era un partit valencianista i amb intencions de ser d'esquerres, però la primera etiqueta era molt més identificable que la segona. D'un costat, un dels fundadors, Francesc de Paula Burguera, acusà aquesta formació de no tractar d'arribar a l'interclassisme per arrebregar un vot dispers i, alhora, nombrós, situant-se en una esquerra bastant radical i per tant poc seductora. cf. BURGUERA, Francesc de Paula., *L'obsessió pel país*, Universitat de València, 1998, p. 169. Alhora, un dels treballs més consultats per l'autor d'aquesta tesi reconeix que l'UPV era evidentment d'esquerres, si bé incorporava personalitats disperses que feien difícil la definició d'aquest partit dins de l'esquerra. cf. CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d'Alacant, 2012, p. 617.

⁵⁴⁷ Una altra prova d'aquesta proximitat és el fet que alguns redactors d'*El Temps* es presentaren a les llistes electorals amb l'UPV: Vicent Ventura va anar de número 13 de la llista de la UPV a les eleccions a les Corts valencianes de l'any 1991. Rafael Castelló i Josep Lluís Sirera serien els números 27 i 33, respectivament, a les eleccions de l'any 1995 a l'Ajuntament de València. Posteriorment en trobarem més exemples.

amb greus conflictes de consciència. Gent que, al final, o no votaran per avorrimient, o per avorrimient votaran el PSOE. Greu error, però comprensible. I error que jo no cometré: modestament, sense fer escarafalls, votaré UPV. Pensant que s'equivoquen de camí, pensant que és un vot d'escassa *utilitat*⁵⁴⁸ aparent, pensant que no en traurem l'aigua clara, els votaré. Perquè, si valen totes les consideracions anteriors, o vote UPV, o no vote ningú. I jo, només que siga per vici, vull votar [sic]»⁵⁴⁹.

El Temps sembla enyorar partits polítics valencians nacionalistes, a l'estil del Principat. Comprovem, però, que tot i la identificació, el setmanari no mostra tanta empatia com envers CiU. Un exemple, aquest article de Miquel Alberola en el qual contestava l'últim article mostrat dins la seua secció 'Cafè del temps'⁵⁵⁰.

«Modestament, com Mira, no he votat UPV, a diferència de Mira. He tingut la desgràcia que caiguera en les meues mans una ponència titulada *Notes per al debat postelectoral*, maquinada, m'imagino, per Ernest Garcia i secundada pel diputat Pere Mayor (...) I la lectura del paper m'ha resultat espasmòdica. Si no jo he interpretat malament –i espere equivocar-me– Garcia desconfita el vot programant UPV per a destruir el nacionalisme⁵⁵¹. L'inspirador, (...) consigna que (...) el vot verd va a l'alça –cosa que està per veure– i és aquest el destí i la destinació del partit. Fer-se verds amb IU o fer-se verds sense IU⁵⁵², però fer-se verds prescindint del nacionalisme, perquè “el valencianisme ha fracassat”.

»Ja em faig càrrec que hi ha una tendència als partits dels interessos concrets –els verds, el partit dels automobilistes a Suïssa i el partit dels pensionistes a Alacant– i que UPV necessita molt de debat per part dels seus militants si vol abandonar els àmbits marginals. Ara, la cosa més normal és que si unes quantes persones canvien d'òptica, de forma tan radical, se'n vagen a una altra història i no vulguin acomodar-se l'opció

⁵⁴⁸ L'UPV només arrebegaria l'1,9% del vot valencià i, per tant, no aconseguiria representació a les Corts espanyoles.

⁵⁴⁹ *El Temps*, núm. 280, 30-5/X-XI/1989, p. 98. «Explicació de vot». Article de Joan F. Mira.

⁵⁵⁰ Secció de Miquel Alberola. Consistia en una columna a doble pàgina. S'acabaria reduint a una pàgina. Es va estrenar en el número 276 (2-8/X/1989) i va durar fins al número 315 (2-8/VII/1990).

⁵⁵¹ Textualment diu que «el nacionalisme no és ja un factor de modernització del País Valencià». cf. CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d'Alacant, 2012, p. 621.

⁵⁵² Sembla que la llavors renovada Izquierda Unida incorporava trets ecologistes, nacionalisme fusterià i dret d'autodeterminació, motiu pel qual els seus trets eren molts similars als de l'UPV. cf. CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d'Alacant, 2012, p. 621.

al seu interès. Un partit anormal, efectivament, ha de buscar solucions anormals, però no subnormals. Perquè per acabar amb el nacionalisme ja tenim el PSOE.

»Jo m'he estalviat el vot per això i com a elector em queixe. I com a observador em preocupa que després d'una vintena d'anys UPV haja descobert ara l'eco-pacifisme, amb tant d'entusiasme. I em faig creus només de pensar que si a Ernest Garcia només li costa 17 folis acabar amb el nacionalisme, des de l'extraparlamentarisme si fa no fa, ¿quants li'n costaria des de l'hegemonia? [sic]»⁵⁵³.

La ironia és evident i l'exigència de nacionalisme valencià dins la UPV, també. Carrega contra els dirigents que volen afeblir aquest corrent. *El Temps* no donava suport a la UPV de manera unànime. I la discrepància procedia de les exigències nacionalistes del setmanari: *El Temps* entenia que la UPV havia de ser la força nacionalista del País Valencià. I qualsevol camí en una altra direcció, havia de ser motiu de desacord. I el setmanari celebrava les conquestes electorals de la formació, per mínimes que foren. Dels comicis autonòmics de l'any 1987 eixien sis representants autonòmics de la coalició IU-UPV. I a nivell municipal, el nostre setmanari explicava amb optimisme els resultats de la UPV. A l'especial, de tretze pàgines, tres van dedicades exclusivament a la Unitat del Poble Valencià. De fet, la UPV era l'única formació a la qual li dedicaven pàgines exclusives dins l'especial⁵⁵⁴. El titular que dediquen en el reportatge signat per Josep Llopis⁵⁵⁵, és favorable: «UPV: Consolidació». I el subtítol, també ho és:

«Els distints municipis, amb pacte o sense, la força nacionalista que representa Unitat del Poble Valencià ha augmentat considerablement la seua presència. Ciutats importants, com ara Gandia, depenen, en última instància, del pacte entre el partit majoritari i els nacionalistes»⁵⁵⁶.

Si bé, també hem de dir que aquell optimisme potser era exagerat. Tot i que els resultats milloraven si els comparem amb els anteriors comicis municipals, la UPV, presentant-se sense IU, aconseguia representació en poblacions com Borriana, Carcaixent o Dénia, amb dos regidors; un regidor en poblacions com Ontinyent i Sagunt; i tres regidors a Gandia. La resta de ciutats destacades del País Valencià, o bé no assolien regidors o bé ho feien amb la suma dels vots d'IU.

⁵⁵³ *El Temps*, núm. 281, 6-12/XI/1989, pp. 22 i 23. «Una explicació a una altra explicació». Article de Miquel Alberola.

⁵⁵⁴ *El Temps*, núm. 157, 22-27/VI/1987, pp. 6-18. Les pàgines 15, 16 i 17 van dedicades a l'UPV i la 18 és una entrevista al candidat a president de la Generalitat Valenciana pel CDS. La resta, tracten totes les formacions al mateix temps, sense cap exclusivitat.

⁵⁵⁵ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Josep Llopis va signar un total de 5 pàgines en *El Temps*.

⁵⁵⁶ *El Temps*, núm. 157, 22-27/VI/1987, p. 15. «UPV: consolidació». Reportatge de Josep Llopis.

Comprovem, en tot cas, que *El Temps* semblava donar suport a aquesta formació. I si en algun moment deixava de fer-ho, era per minvar el nacionalisme valencià que, es suposava, havia de defensar com una de les seues bases fonamentals.

5.2.3.- Algunes forces centralistes

Passem a analitzar les principals forces d'àmbit estatal que van tindre protagonisme polític en el nostre setmanari durant l'època que tractem en aquest apartat. Hem de dir que el PSOE fou el gran partit protagonista d'aquells anys, fet pel qual la gran majoria de pàgines d'*El Temps* estigueren dedicades a aquesta força. AP, posteriorment CP i finalment PP, malgrat ser el principal partit de l'oposició, tingué un protagonisme frustrat en les pàgines del setmanari entre 1985 i 1989 pel gran moment que vivia el PSOE de Felipe González. La tendència previsible del setmanari cap a la força conservadora ens convida a dedicar-li un tractament major en posteriors capítols. En aquest, hem preferit dedicar espai als casos del PRD i CDS, forces que tractaren de consolidar-se sense èxit –sobretot en el primer cas– durant l'època que analitzem en aquest apartat, situant-se al centre-dreta del tauler polític i tractant de competir amb una Aliança Popular encara molt vinculada amb el seu passat franquista⁵⁵⁷.

5.2.3.1.- El curiós cas del PRD

L'any 1984 va sorgir el Partido Reformista Democrático a l'estat espanyol. Liderat pel convergent Miquel Roca, aquest partit representava una nova alternativa al bipartidisme de PSOE i Coalición Popular, del qual es beneficiaria clarament el primer partit, en tant que el PRD era percebut més al centre-dreta polític⁵⁵⁸. Es tractava d'una nova força que va arreplegar polítics procedents dels dos partits majoritaris de l'estat i també polítics de CiU, que amb la idea de “catalanitzar Espanya” va voler anar més enllà de la Generalitat de Catalunya i optar per arribar amb un partit d'àmbit estatal a la presidència del govern espanyol. El partit fracassà a causa de la seua desunió i les ambigüitats amb què es presentava en les diferents parts de l'estat. Es va dissoldre dos anys després de la seua fundació⁵⁵⁹, quan després de presentar-se a les eleccions generals de 1986, el PRD només aconseguí el 0,96% dels vots.

El Temps, que com hem vist, va demostrar una considerable empatia cap a CiU, va defensar amb il·lusió la creació d'aquest partit, amb certa cautela però també amb cert optimisme de cara a un possible èxit en algunes eleccions autonòmiques. El setmanari confiava que aquest partit podria fracturar CP i PSOE, els dos partits

⁵⁵⁷ cf. MONTERO GIBERT, José Ramón., «Los fracasos políticos y electorales de la derecha española: Alianza Popular (1976-1986)», en *Reis: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 39, 1987, pp. 10-12.

⁵⁵⁸ cf. HURTADO MARTÍNEZ, M^a. del Carmen., *La inseguridad ciudadana de la transición española a una sociedad democrática. España (1977-1989)*, Universidad de Castilla-La Mancha, 1999, p. 537.

⁵⁵⁹ Font: <http://elpais.com/diario/1986/05/28/espana/517615215_850215.html>. *El País*, 28/V/1986. «Un encaje de bolillos llamado 'operación reformista». Notícia de Fernando Jáuregui. Consulta: [1/XII/2015].

principals de l'estat espanyol en els quals el setmanari no tenia cap esperança. Un exemple d'açò el trobem en aquest reportatge signat per Núria Costa⁵⁶⁰, que fa balanç dels resultats de les eleccions autonòmiques celebrades a Galícia el 24 de novembre de 1985⁵⁶¹:

«El gran guanyador ha estat Coalicion Galega, aliat regional del Partit Reformista⁵⁶². Per a molts, en aquest diumenge 24, Miquel Roca ha conquistat Galícia. L'operació reformista, la teoria de la unió entre les diferents comunitats autònomes per a guanyar el govern de Madrid, comença a donar fruits. El triomf de CG s'ha basat en una campanya neta, sense atacs ni insults personals als líders contraris, una campanya que tenia com a pilars allò de “fem-nos escoltar, fem-nos respectar”, o sia, Galícia per als gallecs i no per als partits i grups aliens a la seva realitat. Una bona anècdota que pot resumir la campanya de CG es va produir al míting final. El conjunt musical que actuava va deixar estorats els “coagas” en improvisar un discurs per a donar les gràcies a CG perquè era l'únic partit que havia contractat un grup gallec per a la seva festa i, que a més, els pagaven»⁵⁶³.

La identificació amb el CG és evident. Quan Coalicion Galega va tindre la clau per fer fora la dreta del govern gallec i no la va aprofitar, va rebre duríssimes crítiques d'*El Temps*:

«Dels reformistes gallecs depèn que a Galícia manin els conservadors de Coalición Popular o una coalició entre el PSOE, Coalición Galega i Esquerda Galega. Han negociat amb totes dues parts. S'han deixat estimar per tots. No s'han entès amb els homes de Fraga.

»(...) Interessos i influències poc clares dins dels “coagas”, per un cantó, els consells de Roca, per un altre, i per acabar, la participació de la banca, han tirat per terra el nord de l'operació reformista. Era l'oportunitat de demostrar que una tercera força és útil. De guanyar credibilitat. De trencar el bipartidisme i que no tot quedi entre Fraga o Felipe González. De fer bona la seva doctrina “liberal-progressista”. Una doctrina bastant àmplia, blanca, postmoderna i poc comprometedora.

⁵⁶⁰ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Núria Costa Oliver va signar un total de 58 pàgines en *El Temps*.

⁵⁶¹ La Coalició Popular guanyà en aquestes eleccions, tot i que no hi va assolir la majoria absoluta. L'esmentat PRD, integrat llavors a Coalición Galega, va ser la tercera força, superada també pel PSG-PSOE.

⁵⁶² Coalició Popular aconseguia 34 diputats, a dos de la majoria absoluta. Tot feia presagiar un govern pactat amb la suma de PSOE (22), CG (11), PSG-Esquerda Galega (3) i BNG (1).

⁵⁶³ *El Temps*, núm. 76, 2-8/XII/1985, pp. 52-54. «L'operació Roca funciona». Reportatge de Núria Costa.

¿No ens agrada tant parlar d'Europa? Doncs, com ells. Amb la seva tradició de pactar amb uns i altres de neutralitat i, des del poder, treballar en direcció als interessos que representa el partit.

»Però no. Això no ha passat a la primera oportunitat que tenien els reformistes de demostrar que van la pena votar-los. A Galícia, entre ells, es barallen. Quina mala imatge. Quina poca credibilitat... »⁵⁶⁴.

Coalició Popular aconseguí mantenir-se en el poder de la Xunta de Galícia gràcies a l'abstenció de Coalició Galega⁵⁶⁵. Les coses, doncs, no van anar tal com esperava i desitjava *El Temps*.

5.2.3.2.- CDS

Si el PRD fou l'alternativa frustrada a la bicefàlia d'AP-PSOE, el Centro Democrático y Social tampoc no aconseguí els resultats polítics desitjats, malgrat que sí que aconseguí presència parlamentària. Fundat i liderat per Adolfo Suárez l'any 1982⁵⁶⁶, fou l'evolució de la UCD⁵⁶⁷ en un partit que pertanyia al «centre progressista»⁵⁶⁸ i que tenia Suárez com a rostre, referent i símbol fonamental. L'època que tractem en aquest apartat fou el de major transcendència política per al CDS, si bé aquesta transcendència fou escassa tant a l'estat espanyol⁵⁶⁹ com als Països Catalans⁵⁷⁰. El CDS, doncs, liderat per un històric com Adolfo Suárez, era l'alternativa espanyola als dos grans partits majoritaris. El seu plantejament era difícilment identificable amb el setmanari que tractem. Al cap i a la fi, es tractava d'una força d'obediència espanyola i promoguda per Suárez. En un reportatge preelectoral que va elaborar Rafael Castelló⁵⁷¹

⁵⁶⁴ *El Temps*, núm. 88, 24-2/II-III-1986, pp. 17 i 18. «L'oportunitat reformista, perduda». Reportatge de D. P. i P. P.

⁵⁶⁵ Font: <http://elpais.com/diario/1986/02/11/espana/508460418_850215.html>. *El País*, 11/II/1986. «Coalición Galega decidí facilitar la investidura de Fernández Albor». Notícia de Juan González Ibáñez. Consulta: [26/II/2016].

⁵⁶⁶ MORENO SÁEZ, Francisco., «Partidos, sindicatos y organizaciones ciudadanas en la provincia de Alicante durante la transición (1974-1982): Centro Democrático y Social» en *Arxiu de la Democràcia*, Universitat d'Alacant, pp. 1 i 2.

⁵⁶⁷ La UCD havia patit una forta crisi identitària que derivà en la divisió del partit i posteriorment en la dissolució: uns s'aproparen al PSOE, d'altres a AP i uns altres seguiren el camí del seu referent, Adolfo Suárez, que fundà el CDS. cf. MORENO SÁEZ, Francisco., «Partidos, sindicatos y organizaciones ciudadanas en la provincia de Alicante durante la transición (1974-1982): Centro Democrático y Social» en *Arxiu de la Democràcia*, Universitat d'Alacant, pp. 1 i 2.

⁵⁶⁸ MELLADO PRADO, Pilar., «Congreso constituyente del Centro Democrático y Social», en *Revista de Derecho Político*, núm. 16, 1982-1983, p. 229.

⁵⁶⁹ Els anys 1986 i 1989, en les eleccions generals, el CDS aconseguia 19 i 14 diputats respectivament, i aconseguí ser tercera i quarta força. L'any 1986 es va situar per darrere de PSOE (184) i CP (105), si bé molt lluny d'aquests dos partits majoritaris. El mateix ocorria l'any 1989, però amb un resultat descendent: el CDS esdevenia quarta força, per darrere de PSOE (175), PP (107) i IU (17). El CDS, per tant, mai no va arribar a ser tan decisiu com pretenia.

⁵⁷⁰ El seu millor resultat fou al País Valencià l'any 1987, quan hi aconseguí 10 representants. Aquell mateix any n'aconseguia 5 a les Illes Balears i l'any 1988 n'aconseguia només 3 al Parlament de Catalunya. El paper del CDS als Països Catalans fou, doncs, efímer i quasi insignificant.

⁵⁷¹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Rafael Castelló va signar un total de 163 pàgines en *El Temps*.

per les eleccions autonòmiques del 10 de juny de 1987⁵⁷², el periodista parlava així del CDS.

«el CDS no ha editat cap document que arreplegue les seues propostes econòmiques, socials, culturals... Per assabentar-se'n, cal anar als mítings que organitza i escoltar-los de paraula. És una bona manera de no comprometre's a res de cara al futur. Així, sense constància escrita de les seues idees i els seus projectes, ningú no podrà demanar-los comptes quan finalitze la legislatura que ara comença i ells tindran la possibilitat d'anar improvisant les seues posicions sobre la marxa. De moment, no sabem si no el publiquen perquè no tenen un projecte global que oferir, i en ser el "centro" estan expectants què es diga a dreta i esquerra, o perquè així s'estalvien uns recursos que poden utilitzar en comprar més fotos d'Adolfo Suárez»⁵⁷³.

Segons *El Temps*, l'únic patrimoni actiu del CDS era Adolfo Suárez. Era, doncs, un partit fet pel seu líder i per al seu líder, sense més matisos. En clau estatal, en un article de Manuel Muñoz⁵⁷⁴ dins la seua secció típica, 'Des del Retiro'⁵⁷⁵, s'observa la discrepància d'*El Temps* cap al CDS, concretament cap al seu líder:

«Adolfo Suárez, president del Centro Democrático y Social, duc de Cebreros⁵⁷⁶, ex-president del govern⁵⁷⁷ i ex-director general de RTVE quan Francisco Franco feia de dictador⁵⁷⁸, es manté en silenci durant aquests dies després de la galdada electoral que va rebre el seu partit⁵⁷⁹. Va intentar trobar un culpable de la desfeta que no fóra ell mateix, la direcció del partit i els poc encertats pactes amb el Partit Popular de Manuel Fraga⁵⁸⁰. Finalment –no va arribar de seguida a aquesta

⁵⁷² Aquelles eleccions suposaren una nova victòria política de Joan Lerma, del PSPV, al País Valencià.

⁵⁷³ *El Temps*, núm. 156, 15-20/VI/1987, p. 12. «Només en són tres». Reportatge de Rafael Castelló.

⁵⁷⁴ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Manuel Muñoz va signar un total de 81 pàgines en *El Temps*.

⁵⁷⁵ Títol de la secció de Manuel Muñoz. Present des del número 257 (22-28/V/1989) fins al 357 (23/IV/1991). Manuel Muñoz la va signar fins al número 293 (29-4/I-II/1990). Des del número 294 (5-11/II/1990) la signà Josep M. Sanmartí.

⁵⁷⁶ Cebreros, província d'Àvila, és la localitat on va nàixer Adolfo Suárez l'any 1932.

⁵⁷⁷ Adolfo Suárez fou president del govern espanyol entre 1976 i 1981, amb l'UCD des de 1977.

⁵⁷⁸ Adolfo Suárez fou director general de Ràdio Televisió Espanyola entre 1969 i 1973. cf. SANTANA GONZÁLEZ, Juan Antonio., «Configurando conciencia democrática: contenido propagandístico, proyecto democrático y reconciliación nacional en los anuncios televisivos durante el primer Gobierno de Adolfo Suárez (julio 1976- junio 1977)», en *Historia Actual Online*, núm. 33, 2014, p. 178.

⁵⁷⁹ Es refereix al resultat de les eleccions europees de 1989, quan el CDS obtenia 5 representants, per darrere del PP (15) i del PSOE (27).

⁵⁸⁰ El CDS i el PP acordaren pactes per presentar mocions de censura contra diversos alcaldes socialistes espanyols. Font: <http://elpais.com/diario/1989/05/09/espana/610668005_850215.html>. *El País*, 9/V/1989. «Fraga anuncia su acuerdo con el CDS para derribar a Barranco, Leguina y cuatro alcaldes socialistas». Notícia de Juan González Ibáñez. Consulta: [27/II/2016].

conclusió—, es féu la llum: la televisió⁵⁸¹. Utilització partidista, una cosa que ell deu de conèixer molt bé per pròpia experiència (...) Manipulació, partidisme, poca vergonya, vaja»⁵⁸².

Tot i així, la presència del PSOE en les presidències d'alguns territoris dels Països Catalans dins l'estat espanyol i també en el mateix govern espanyol va fer que la dreta espanyola no tinguera tant de protagonisme en la política com en tindria més endavant. Potser per aquest motiu, *El Temps* hi va dedicar una menor quantitat de pàgines i, en conseqüència, de crítiques, en comparació a les que va dedicar al PSOE, PSC i PSPV dins del període que tractem en aquest apartat.

5.2.3.3.- El PSOE: la distància constant

Hem vist fins ara que *El Temps* es mantenia proper al centre nacionalista català, representat per CiU; i també, tot i que amb matisos, a l'esquerra nacionalista valenciana, representada per la UPV. En canvi, amb el nacionalisme espanyol, hem vist tot el contrari: la discrepància era evident, tenint en compte la línia editorial del setmanari. Aquesta distància es mantenia amb el PSOE, el partit de més èxit durant l'època que tractem. Governava tant a l'estat espanyol com al País Valencià amb còmodes majories. I les seues polítiques, al País Valencià, hem vist que despertaven discrepàncies en el nostre setmanari, sobretot en qüestions de nacionalisme. Situació semblant es donava amb el PSC al Principat, si bé el paper de crítica d'*El Temps* cap a aquesta força estava motivat per l'oposició del PSC a CiU. El PSOE de caire centralista despertava encara menys simpaties. Sobretot, el que el nostre setmanari pensava respecte al PSOE, és que no representava allò que expressaven les seues sigles. Així ho explicava Vicent Ventura.

«S'accepte o no, és constatable que cada rebaixa socialista acurta les diferències amb la dreta més o menys conservadora. De fet, el socialisme i allò que es diu "centre" quasi són ja iguals. El que passa és que en aquest país hi ha poc centre i molta dreta, pura i dura, franquista, vull dir, i, a més, al davant hi ha —i aquesta és la sort del, diguem-ne, socialisme— un individu⁵⁸³ capaç de diferenciar-se i deixar a l'esquerra el mateix Tejero.

»Des del punt de vista econòmic⁵⁸⁴, ¿on són les diferències, si els dos oposants, el PSOE i l'anomenat grup popular, estan per l'economia de mercat, el restabliment de la

⁵⁸¹ <http://elpais.com/diario/1989/06/19/espana/614210410_850215.html>. *El País*, 19/VI/1989. «Suárez atribuye a TVE el fracaso electoral de su partido». Notícia sense signar. Consulta: [27/II/2016].

⁵⁸² *El Temps*, núm. 263, 3-9/VII/1989, p. 28. «Parlar per parlar». Article de Manuel Muñoz.

⁵⁸³ Es refereix a Manuel Fraga, líder d'AP, principal partit de la dreta espanyola i que havia format part del franquisme durant la dictadura. En aquest sentit, Ventura destaca l'avantatge del PSOE: és molt fàcil presentar-se com un partit d'esquerres, segons ell, quan a l'oposició només hi ha la dreta més reaccionària.

⁵⁸⁴ Per a consultar la tasca econòmica del PSOE durant la seua primera dècada de govern, cf. TUSELL, Javier i Justino SINOVA., *La dècada socialista: el ocaso de Felipe González*, Madrid, Espasa, 1992, pp. 35-66. Apartats signats per Ernest Lluch i per Carlos Rodríguez Braun.

confiança que els inversors semblen haver perdut –no se sap ben bé per quina raó–, (...) la reconversió industrial, amb nous aturats, en lloc dels 800.000 llocs de treball promesos⁵⁸⁵, etc?

»I si mirem qüestions com ara la pau i el desarmament, ¿què faria més en contra un govern conservador del que està disposat a fer el govern que s'autoqualifica socialista? Protestarem tant com podrem, però ens mantindran a l'OTAN⁵⁸⁶ i ballarem al so que toquen al Pentàgon.

»(...) La Llei Antiterrorista⁵⁸⁷, de primer, i després, les conseqüències lògiques que se'n deriven, és a dir, la “fermesa” d'una policia a la qual es moren els detinguts en l'ascensor, quan els porten dels interrogatoris a l'hospital, han anat insensibilitzant la consciència del govern socialista, que podia justificar una certa esperança que les coses acabarien “canviant”. Però ja es veu que no⁵⁸⁸.

»(...) la qüestió de Sueca. Qualsevol hauria esperat que, si hi ha un buit jurídic respecte a les comunicacions, té més sentit resoldre'l pel cantó que afavoreix la llibertat de rebre informació⁵⁸⁹. Doncs, no; no s'ha fet així. S'intenta clausurar l'antena ampliadora de la recepció [de TV3] instal·lada a Sueca. ¿I per què? Doncs, heus ací una altra reducció de diferències entre el PSOE i el franquisme d'ahir, que, en un terreny com el que li estan adobant, no trigarà massa a establir-se novament.

»En efecte, l'al·legat buit legislatiu, omplit amb la reducció de llibertat que suposa impedir la recepció dels programes de la TV3, s'explica pel fet que els seus programes

⁵⁸⁵ Promesa electoral de l'any 1982. Font: <http://elpais.com/diario/1982/09/17/portada/401061601_850215.html>. *El País*, 17/IX/1982. «El PSOE promete crear 800,000 empleos en los próximos cuatro años». Notícia sense signar. Consulta: [27/II/2016].

⁵⁸⁶ El canvi de postura del PSOE envers la permanència o eixida de l'estat espanyol de l'OTAN (cf. MARTÍNEZ SÁNCHEZ, Juan Antonio., «El referéndum sobre la permanencia de España en la OTAN», en *UNISCI Discussion Papers*, núm. 26, 2011, p. 283) fou un dels motius principals de crítica d'aquest setmanari contra el PSOE durant l'era que tractem en aquest apartat.

⁵⁸⁷ «Las disposiciones judiciales de la ley antiterrorista de 1985, que permitían mantener incomunicados sin asistencia letrada ni control judicial efectivo hasta diez días a los detenidos hasta 1987, luego se rebajó el plazo a cinco días, fue en su momento calificada por la Asociación Pro-Derechos Humanos de España como “un espacio que con frecuencia se convierte en el espacio de la tortura». MARTÍN BERISTAIN, Carlos i Darío PÁEZ ROVIRA., *Violencia, apoyo a las víctimas y reconstrucción social: experiencias Internacionales y el desafío vasco*, Madrid, Fundamentos, 2000, p. 70. Una anàlisi interessant sobre aquesta llei és aquest editorial d'*El País*: <http://elpais.com/diario/1985/01/04/opinion/473641208_850215.html>. *El País*, 4/I/1985. «El Defensor del Pueblo y la ley antiterrorista». Editorial. Consulta: [27/II/2016].

⁵⁸⁸ Una altra perspectiva del terrorisme d'estat exercit pel PSOE durant la seua primea dècada de govern és la que escriu Antonio Alemany. cf. TUSELL, Javier i Justino SINOVA., *La década socialista: el ocaso de Felipe González*, Madrid, Espasa, 1992, pp. 119-124.

⁵⁸⁹ Es refereix a la clausura del repetidor de TV3 al País Valencià per part del govern valencià del PSPV. Font: <http://elpais.com/diario/1985/07/04/radiotv/489276006_850215.html>. *El País*. 4/VII/1985. «Acción popular en una querrela por la clausura de un repetidor de TV3». Notícia de Fúlvia Nicolàs. Consulta: [27/II/2016].

s'emeten en català. No cal ser massa llestos per endevinar-ho, perquè també “ells” saben que la llengua és un element de conscienciació nacional. I volen el que han volgut sempre els uns i els altres, “ells” en definitiva: limitar el problema a la Catalunya estricta, la de més enllà del Ebre, on ja no ho poden evitar. I deixar ací que el confusióisme, deliberadament fomentat, contrareste els avanços que s'havien arribat a aconseguir. ¿On són, doncs, les diferències entre el PSOE i el grup popular? [sic]»⁵⁹⁰.

Vicent Ventura denuncia les mesures del PSOE perquè considera que són les mateixes que prendria la dreta. I l'autor desprèn també una ideologia d'esquerra a l'hora de dur a terme aquesta protesta, ja que discrepa d'una política “de dreta” duta a terme per un govern “socialista”. En el mateix sentit parla Ramon Barnils en la seua secció. Hi desmunta, amb la seua contundència particular, el govern socialista a colp de ploma. Tot i parlar de tots els aspectes que el periodista considerava negatius sobre aquest govern, es nota com els elements relacionats amb la qüestió nacional tenen certa prioritat.

«Ja han tingut, doncs, deu anys per distreure's: per organitzar (...) una llibertat d'expressió que no permet de dir català al català⁵⁹¹; ni de fer arribar unes ones de televisió, les que siguin, fins allà on tècnicament arribin⁵⁹². Uns ministres catalans a Madrid que denuncien als tribunals la necessitat que els funcionaris als Països Catalans sàpiguen català⁵⁹³ (...) Un govern d'esquerres que es queda a l'OTAN, quan arribà a governar gràcies a dir que en sortiria, un govern obrer que governa gràcies a prometre, socialista, 800.000 llocs de treball als obrers. Democràtic, que manté la tortura. Democràtic, que reintrodueix la pena de mort. Democràtic, embolicat amb el terrorisme mercenari. Imposant el seu nacionalisme als altres i escandalitzant-se que li diguin nacionalista. Catalanistes acceptant el títol d'espanyol de l'any, socialistes que consideren el capitalisme menys dolent dels sistemes econòmics, comunistes totalitaris, anarquistes introduint en l'anarquisme l'anarquia i no l'ordre suprem, botiguers de falla i sardana anunciant-se en espanyol, ineptes de tot nivell i estament exigint

⁵⁹⁰ *El Temps*, núm. 57, 22-28/VII/1985, p. 58. «“Ells” tots són uns». Article de Vicent Ventura.

⁵⁹¹ Es refereix a la ingerència del govern valencià en la qüestió lingüística de la Universitat de València tractada en l'apartat 5.1.1.

⁵⁹² Es refereix a la qüestió de la clausura del repetidor de TV3 per part del govern socialista del País Valencià.

⁵⁹³ Es tracta d'un recurs del govern espanyol contra l'article 34 de la funció pública, l'any 1985. Aquesta llei exigia el coneixement oral i escrit del català per a l'accés al funcionariat al Principat de Catalunya i havia estat aprovada per unanimitat al Parlament de Catalunya. Font: <http://elpais.com/diario/1985/12/30/espana/504745206_850215.html>. *El País*, 30/XII/1985. «La defensa de las lenguas españolas». Tribuna d'Aina Moll. Consulta: [27/II/2016].

respecte puix parlen català, provincians de lleganya presumint de parlar la llengua d'Encarna de noche, intel·lectuals independents pendents de la sarsuela anual, lectors informats injectant-se la dosi diària de *Boletín Ortegaiano del Estado*⁵⁹⁴, europeistes d'Europàlia i antinuclears clients de la companyia elèctrica. Sindicalistes de partit i parlamentaris dormint al parlament.

»És l'hora de substituir la bona fer per la fe, la bona intenció, per la intenció, i la bondat, per l'eficàcia. La queixa, per l'exigència i el diàleg entre desiguals, pel maquiavel·lisme pur. El pacte amb el de la pistola, pel paper mullat. La por a la violència, per la confiança en la força. Passar de la transició, final transitori de l'estat anterior, a la progressió [sic]»⁵⁹⁵.

Una vegada més, la crítica camina en dos sentits: la qüestió nacional i la decepció amb un govern amb el qual semblaven esperar més afinitat, sentiment frustrat per les seues polítiques. Joan F. Mira també ironitza sobre el govern socialista.

«Els rics, doncs, l'any 36, fugien a Portugal amb els diners i les joies⁵⁹⁶. Ara, amb els socialistes manant, ja ni això. En tot cas, envien capitals a Suïssa, que ja ho feien amb Franco. De fugir, res. Les eleccions del 82, la victòria dels rojos⁵⁹⁷, els ha deixat impàvids: no es va observar, per aquells dies, cap augment de clients espanyols als hotels de Lisboa. Ben mirat, ¿de què havien de fugir? Deu ser que, del trenta-sis ençà, ens hem civilitzat molt. També és cert que hi caben interpretacions més perverses. Qui sap»⁵⁹⁸.

Els rics, doncs, segons Joan F. Mira, es trobaven còmodes amb el govern del PSOE. El periodista Josep M. Sanmartí va fer un balanç dels cinc anys de govern del PSOE a l'estat espanyol. Denunciava la falta d'autocrítica dins del partit:

«L'autocrítica la farà el gat. Després de cinc anys llargs de govern, el PSOE té massa coses a la seva consciència, des de giragonses ideològiques i programàtiques tan grosses com la de l'OTAN fins a històries rares relacionades amb la corrupció pura

⁵⁹⁴ Es refereix al diari *El País*.

⁵⁹⁵ *El Temps*, núm. 75, 25-1/XI-XII/1985, p. 43. «Ara va de bo». Article de Ramon Barnils.

⁵⁹⁶ La col·laboració del Portugal salazarista amb el bàndol nacional durant la guerra civil espanyola queda ben evidenciada en treballs com el de PENA RODRÍGUEZ, Alberto., *El gran aliado de Franco. Portugal y la guerra civil española: prensa, radio, cine y propaganda*, A Coruña, Edicions do Castro, 1998, pp. 149-402.

⁵⁹⁷ Referint-se a la primera victòria electoral del PSOE des de la restauració de la democràcia.

⁵⁹⁸ *El Temps*, núm. 68, 7-13/X/1985, p. 38. «Hotel Bragança». Article de Joan F. Mira.

i simple⁵⁹⁹, per arriscar-se a una autocrítica sincera. I no la farà, excepte en termes molt genèrics i protocol·laris. Per començar el dirigents reconeixen que volen més una reflexió ideològica, on es concreta poc, que no pas programàtica, i que no hi ha cap intenció de fer gran gest de rectificació en el pla polític»⁶⁰⁰.

És evident que *El Temps* no s'identificava gens amb el PSOE.

5.2.4.- El comunisme i els sindicats dins d'*El Temps*

En el capítol del primer any d'*El Temps* vam concloure que per al setmanari, el comunisme no era un amic, però tampoc un enemic. El setmanari mostrava certa distància cap al PCE i cap al sistema soviètic, si bé alhora empatitzava amb certs dirigents revisionistes europeus. *El Temps* també cedia espai a alguns dirigents comunistes del País Valencià, potser per identificar-se amb la qüestió nacional que defensava el nostre setmanari⁶⁰¹. Però això no impedí tampoc la gran discrepància del setmanari cap al model soviètic. Analitzarem el perquè d'aquestes aparents contradiccions.

5.2.4.1.- El tractament de l'obrerisme al País Valencià i a l'estat espanyol

En termes de societat i treball, es nota certa parcialitat d'*El Temps* cap als treballadors durant els seus primers números. Ací, l'exemple d'un titular: «Cortes de Pallars: capitalisme salvatge». I en el subtítol, el redactor J.R. Garcia Bertolín⁶⁰², afegeix:

«A Cortes, una obra faraònica, connectada amb el funcionament de la Central Nuclear de Cofrents⁶⁰³, representa el paradís de les noves estratègies empresarials per acabar amb la seua crisi»⁶⁰⁴.

⁵⁹⁹ Per a consultar els casos de corrupció del PSOE durant els seus primers deu anys de govern (1982-1992), cf. TUSELL, Javier i Justino SINOVA., *La dècada socialista: el ocaso de Felipe González*, Madrid, Espasa, 1992, pp. 271-275. Part escrita per Javier Pradera.

⁶⁰⁰ *El Temps*, núm. 187, 18-23/I/1988, p. 12. «Guerra descobreix l'estat del benestar». Reportatge de Josep M. Sanmartí.

⁶⁰¹ Apartat 4.2.5.

⁶⁰² Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), J. R. Garcia Bertolín va signar un total de 7 pàgines en *El Temps*.

⁶⁰³ Segons aquest mateix reportatge, al municipi de Cortes de Pallars s'havien produït conflictes laborals que derivaven de la construcció d'una hidroelèctrica relacionada amb la central nuclear de Cofrents. Segons el setmanari, les condicions dels treballadors eren indignes i aquesta situació beneficiava els promotors del projecte, és a dir, els empresaris. A banda, *El Temps* qüestionava també el respecte al medi ambient d'aquell pla. Font: *El Temps*, núm. 58, 29-4/VII-VIII/1985, pp. 32-34. «Cortes de Pallars: capitalisme salvatge». Reportatge de J.-R. Garcia Bertolín.

⁶⁰⁴ *El Temps*, núm. 58, 29-4/VII-VIII/1985, p. 32. «Cortes de Pallars: capitalisme salvatge». Reportatge de J.-R. Garcia Bertolín.

Dins del mateix reportatge, es denota més encara la posició de la revista cap a la classe treballadora en aquest conflicte:

«Dilluns de la setmana passada, després de set dies de suspensió de sou i feina, d'una setmana sense dur jornal a casa, més de 800 treballadors de tots els racons del País Valencià i també d'altres indrets de l'Estat Espanyol es reincorporaven al treball a Cortes de Pallars i reiniciaven les parades intermitents de tres hores en els torns de matí, vesprada i nit. A pesar de l'amenaça d'una nova sanció, aquesta volta per dues setmanes, es tornaven a concentrar i celebraven assemblees per continuar endavant amb la lluita per un salari just i unes condicions dignes.

»Bona part dels representants sindicals d'aquests 800 "pàries de la terra" han arribat al convenciment que el capitalisme espanyol en crisi ha triat la faraònica obra per l'"Aprofitament hidràulic de Cortes de Pallars" (l'"aprofitament", com es veurà, és total, va molt més enllà de l'hidràulic) com un tub d'assaig laboral de cara al futur (...) una vertadera experimentació per veure quines són les mínimes condicions de supervivència i les màximes d'explotació laboral que pot suportar un obrer per por de perdre el treball.

»(...) Un terme municipal, el de Cortes de Pallars, ja ha patit un canvi total en la seua demografia, economia, infraestructura i vida quotidiana, que pot tenir repercussions molts menys positives del que els seus pobladors esperaven. De moment, l'única cosa que es veu de colp d'ull són un parell de bordells, algun restaurant i molts camions i *land-rovers* [sic]»⁶⁰⁵.

Exemple similar és el del tancament d'una empresa de lampisteria, en el qual també, *El Temps* es va posar del costat dels treballadors, com demostra el subtítol de la notícia signada per Olegari Gonzalo⁶⁰⁶:

«Després d'uns anys en què tot eren beneficis, amb les primeres pèrdues, els propietaris de l'empresa Peris Andreu⁶⁰⁷, amb factories a Torrent, Picassent i Conca, han fet el campe-qui-puga. La situació límit dels treballadors els ha obligats a

⁶⁰⁵ *El Temps*, núm. 58, 29-4/VII-VIII/1985, pp. 32 i 34. «Cortes de Pallars: capitalisme salvatge». Reportatge de J.-R. Garcia Bertolín.

⁶⁰⁶ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Olegari Gonzalo va signar un total de 3 pàgines en *El Temps*.

⁶⁰⁷ L'empresa Peris Andreu presentava un deute de quasi 1.000 milions de pessetes superior al seu actiu i es declarava en suspensió de pagaments. Font: <http://archivo.elperiodico.com/ed/19850424/pag_028.html>. *El Periódico*, 24/IV/1985, p. 28. «Las suspensiones de pagos millonarias vuelven a protagonizar la vida económica española». Notícia sense signar. Consulta: [5/III/2016].

protagonitzar accions reivindicatives perquè la Generalitat s'encare amb el problema»⁶⁰⁸.

Aquests dos exemples, però, no mostren una simpatia cap al comunisme: defensen als treballadors en els conflictes laborals. No mostren una apatia cap al sistema capitalista ni parlen d'alternatives dins d'aquest, sinó de regulacions i de beneficis comuns. Un exemple similar és aquesta notícia signada per F. Surroca⁶⁰⁹ que alerta dels accidents laborals:

«Aquest darrer any hi ha hagut vora 1.500 morts per causes laborals a l'estat espanyol⁶¹⁰. A això hem d'afegir els 2.000 treballadors que anualment són declarats invàlids permanents i aquelles malalties degeneratives –un 20% dels càncers– relacionades amb les condicions de treball.

»La feblesa de les organitzacions sindicals, la poca consciència empresarial, i la inexistència d'una normativa clara sobre la qual bastir un projecte de solució, són considerades algunes de les raons que justifiquen aquesta situació. El creixement econòmic té un preu»⁶¹¹.

Ramon Barnils va defensar, en la seua secció 'Contrapunt', la vaga general del 14 de desembre de 1988⁶¹², en la qual, tot i la referència a l'atur, parla més de política i nacionalisme que d'altres qüestions. Crítica tant el govern central, del PSOE; com el govern del Principat, de CiU. Perquè sembla considerar ambdós governs com els més culpables de la convocatòria d'aquella vaga:

«Han de fer vaga els qui, progressistes i d'esquerres, han votat PSOE; els qui, nacionalistes, han votat Convergència i Unió. I els qui, essent progressistes i per tant anticentralistes d'esquerres i nacionalistes han votat sigui PSOE, sigui Convergència.

»Uns, i altres, i altres, tenen ara l'obligació moral de fer vaga, i de mostrar al PSOE i a CiU que una cosa ha estat votar el mal menor, i una altra haver perdut de vista la realitat.

»Demostrar-los que si, en algun moment, i per causa d'un bon fi, han votat primer contra l'OTAN i després amb el

⁶⁰⁸ *El Temps*, núm. 59, 5-11/VIII/1985, p. 22. «Desbandada empresarial». Reportatge d'Olegari Gonzalo.

⁶⁰⁹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), F. Surroca va signar un total de 36 pàgines en *El Temps*.

⁶¹⁰ Concretament, l'any 1987 registrà 710.256 accidents laborals, que provocaren un total de 1.645 morts. cf. CARRERAS, Albert i Xavier TAFUNELL., *Estadísticas históricas de España: siglos XIX-XX*, segona edició, Bilbo, Fundación BBVA, 2005, p. 1237.

⁶¹¹ *El Temps*, núm. 220, 5-12/IX/1988, p. 22. «Treballar, i a més, jugar-se la vida». Reportatge d'F. Surroca.

⁶¹² Per consultar el context i la transcendència d'aquella vaga, <http://www.huffingtonpost.es/2013/12/14/huelga-1988_n_4437878.html>. *Huffingtonpost*, 14/XII/2013. «25 años de la gran huelga general de 1988, un éxito difícilmente repetible hoy en día». Reportatge de Rodrigo Carretero. Consulta: [5/III/2016].

mateix vot, a favor; primer a favor del nacionalisme, és a dir de la llibertat, i després, amb el mateix vot, en favor de les multinacionals indiscriminades; que tot això ha estat potser un sacrifici moral, i ben segur que un vot en favor del mal menor.

»Però que després d'un grapat d'anys de votar enraonadament aquests nombrosíssims ciutadans continuen tenint les coses clares: que una cosa és l'esquerra i l'altra l'OTAN; que una cosa són les boniques estadístiques de la macroeconomia i una altra la infrahumanitat de l'atur⁶¹³. Que una cosa és estar d'acord que Madrid és l'enemic i una altra acovardir-se davant d'aquest enemic. Que una cosa és que et titllin d'espanyol, i una altra cosa resignar-s'hi.

»És ben igual qui convoca la vaga, ni amb quins motius (que no se saben exactament) ni amb quina excusa (que no interès). Només se sap que el dia catorze és el dia, és una ocasió inesperada per fer-los saber que una cosa ha estat votar-los, i l'altra cosa creure'ls [sic]»⁶¹⁴.

Una vegada més, sobre un tema econòmic i social, es parla més en clau nacional que estrictament sobre el tema en qüestió. Ramon Barnils relaciona nacionalisme amb llibertat. I el tema de l'OTAN per criticar el govern socialista espanyol es mostra, un cop més, recurrent. També sobre la base nacionalista valenciana reflexiona Josep-Vicent Marquès⁶¹⁵ en la que va ser la seua secció, 'Llunària'⁶¹⁶. Hi mostra cert pessimisme, però alhora una mica d'optimisme de cara al futur en la qüestió de la lluita de classe, de la qual sembla ser partidari:

«S'hauran complit ja més dels vint anys que un servidor entre d'altres (no molts, però), començà a dir que el valencianisme/nacionalisme al País Valencià seria de classe o no seria⁶¹⁷. El món ha rodat molt i la classe obrera, allò que es diu classe obrera, no ofereix unes grans perspectives d'alliberament ni per a ella mateixa ni per als moviments d'alliberament d'altres sectors que podrien associar-s'hi. En la mesura en què la

⁶¹³ El percentatge d'atur l'any 1988 a l'estat espanyol era del 18,3%. cf. CARRERAS, Albert i Xavier TAFUNELL., *Estadísticas históricas de España: siglos XIX-XX*, segona edició, Bilbo, Fundación BBVA, 2005, p. 148.

⁶¹⁴ *El Temps*, núm. 234, 12-18/XII/1988, p. 77. «A la vaga, per la dignitat». Article de Ramon Barnils.

⁶¹⁵ (1943-2008). Josep-Vicent Marquès fou escriptor i sociòleg. Participà en el nacionalisme polític valencià, va ser membre del Partit Socialista Valencià i fundador de Germania Socialista. Una de les grans aportacions al nacionalisme valencià fou la seua obra *País Perplex*, que guanyà el premi Joan Fuster. I en l'obra *Tots els colors del roig* repassa de forma autobiogràfica la seua participació en política i també el nacionalisme polític valencià durant el franquisme, la transició i la restauració de la democràcia, des d'una perspectiva molt singular. Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Josep-Vicent Marquès va signar un total de 29 pàgines en *El Temps*.

⁶¹⁶ Secció de Josep-Vicent Marquès. Consistia en un dietari d'una pàgina. Es va estrenar en el número 13 (17-23/IX-X/1984) i va durar fins al número 58 (29-4/VII-VIII/1985).

⁶¹⁷ Frase atribuïda a Joan Fuster. cf. CUCÓ, Alfons., *Quin espai nacional, quin espai polític?*, València, Universitat de València, 2001, p. 68. Part escrita per Pasqual Mollà.

classe obrera de l'Estat espanyol ha anat perdent aquella combativitat dels anys setanta (que potser ara hauríem de qualificar d'excelsion, mentre que aleshores es podia qualificar d'incipient i ja encoratjadora), en que s'ha vist ha estat en fenomen contrari/complementari. Els més ardents defensors de la lluita obrera radical però abstracta han anat mantenint el seu radicalisme, emparant-se en els moviments marginals d'alliberament. La puresa revolucionària minoritària ha hagut de recolzar en el nacionalisme, l'ecologisme, el feminisme o el pacifisme per mantenir un mínim de parròquia. Com si s'haguessen dit els més impenitents revolucionaris: "el marxisme semblarà nacionalista o ecologista o... o no serà". I això, d'una forma que, per caritat, anomenaré intuïtiva, ja que no ha estat estrictament oportunista, però tampoc no hi ha tingut una assumpció teòrica de totes les conseqüències (...) Les coses canviaran quan una altra generació de líders o de militants tinga ja d'entrada ben assumida com una mateixa cosa la lluita dels obrers amb la de les dones, els pobles oprimits, la defensa de la pau i el medi ambient⁶¹⁸. I tot això ben redefinit per un discurs de base sobre l'atur. No sóc pessimista. Això potser demà o despús-demà⁶¹⁹.

La qüestió obrerista era tractada per *El Temps* amb certa tendència d'afavorir la classe treballadora. En canvi, a nivell mundial i en el context de la fi imminent de la Unió Soviètica, el setmanari es mostrava partidari de l'abolició d'aquest règim.

5.2.4.2.- El comunisme internacional: nou enemic d'El Temps

Una prova del fet que els estats comunistes no resultaven ni molt menys atractius al setmanari la trobem en aquest reportatge redactat per Ernest Udina⁶²⁰, en el qual s'atreveix a comparar dos estats «de règims ben diferents, però amb oposicions amb objectius comuns»: Xile, on governava Pinochet; i Polònia, on manava Jaruzelski⁶²¹:

«Aquests són els dos països que en la lluita per la llibertat política més han commogut el món en la darrera dècada.

⁶¹⁸ Sembla que Josep-Vicent Marquès va tindre una intuïció d'allò més precisa. Per a corroborar-ho, per exemple, el programa d'Izquierda Unida per a les eleccions generals de l'any 2015 apostava pel feminisme, l'ecologisme i l'antiimperialisme. Font: <http://www.izquierda-unida.es/sites/default/files/doc/Programa_Completo_IU_Elecciones_Generales_20D_2015.pdf>. Consulta: [5/III/2016].

⁶¹⁹ *El Temps*, núm. 55, 8-14/VII/1985, p. 10. «... o no serà». Article de Josep-Vicent Marquès.

⁶²⁰ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Ernest Udina va signar un total de 59 pàgines en *El Temps*.

⁶²¹ Dictador de la Polònia comunista durant la dècada dels vuitanta del segle XX. Per a consultar la seua tasca com a governant, cf. DOBEK-OTROWSKA, Boguslawa., «Wojciech Jaruzelski: estilo de gobernar y el carácter del liderazgo político», en *Investigaciones históricas: época moderna y contemporánea*, núm. 13, 1993, pp. 13-34.

»(...) No es tracta de cercar coincidències entre dos règims ben diferents, tot i que coincideixen en un punt fonamental: s'aguanten per la repressió (...) En ambdós, l'oposició continua viva, però ineficaç»⁶²².

Una altra crítica i també curiosa pel fet de no ajustar-se a certs paràmetres polítics possiblement contradictoris de l'esquerra és la que va fer Joan F. Mira, en el 'Punt de Mira', en reflexionar sobre les manifestacions anti-OTAN i comparar les actuacions militars d'Estats Units amb les de l'URSS:

«És cosa òbvia (...) que en cas de guerra “especial extra” les pinyes atòmiques a nosaltres, ens caurien procedents de l'est i no pas de l'oest. Igualment, és cosa coneguda (...) que la guerra dels russos de l'Afganistan⁶²³ és si fa no fa comparable (...) a la dels americans al Vietnam⁶²⁴.

»Resulta, per tant, curiós, que en totes les manifestacions antinuclears, en tot acte pacifista, cartell antibomba, cadena humana, discurs antibèl·lic, pamflet antimíssil, carta pública o míting, *només* i *sempre* (...) els americans siguen dolents, agressors i perversos. Que tots els míssils porten barres i estrelles, i tota bomba i tanc siga Made in USA. No ho entenc. ¿Quin masoquisme polític-estratègic és aquest, en què només els del “*nostre*” bàndol són roïníssims, i queda lleig insultar el bàndol contrari?

»És parlar per parlar, aquests dies en què tothom, començant pels cap grossos, parla sense dir res. Jo per mi, en pla egoista, si han de començar a suprimir bombes, m'estime més que eliminen primer les que apunten contra el meu cap. Amb il·lusió i fantasia demane, no cal dir-ho, que les eliminen totes. Ara, el que em sembla idiota és protestar només contra les bombes d'aquesta part. Perquè les bombes no tenen ideologia. ¿O sí? ¿O resulta que són bones les bombes dels bons, i roïnes les bombes dels roïns, i com que els bons són “ells”, doncs, etcètera?

»Si algun dia vaig a un acte pacifista serà quan, junt amb cada cartell contra els americans, n'hi haja un altre contra els russos. Quan, si algú crida *Yankees go home*, d'ací, un altre puga

⁶²² *El Temps*, núm. 65, 16-22/IX/1985, p. 18. «De Xile a Polònia». Reportatge d'Ernest Udina.

⁶²³ Precisament, fins i tot en una publicació de l'exèrcit espanyol comparen les campanyes militars soviètiques a l'Afganistan amb les campanyes posteriors dels EUA al mateix estat. cf. CUEVAS FERNÁNDEZ, José Antonio., «La Campaña Soviética en Afganistán 1979-1989: ¿fue justa la crítica de Occidente?», en *Ejército de tierra español*, núm. 853, 2012, pp. 22-27.

⁶²⁴ Per a consultar la història de la guerra del Vietnam, cf. APPY, Christian G., *La guerra de Vietnam*, Barcelona, Crítica, 2008.

cridar *Russkies go home*, d'allà, sense que el miren de través com un vulgar reaccionari [sic]»⁶²⁵.

Una crítica similar es pot llegir en un article editorial sobre els ecologistes que no van protestar contra l'accident nuclear de Txernòbil⁶²⁶ per haver tingut lloc en terreny soviètic:

«En aquesta ocasió ha faltat, això sí, la resposta enèrgica i ràpida, dels antinuclears, els ecologistes, els pacifistes. Quan hi hagué l'accident de Harrisburg⁶²⁷, els carrers es van omplir de manifestants en poques hores. Ara ha estat distint. I és curiós que des de les pàgines que sempre s'ha acusat els ecologistes, inclús, de trepitjar els jardins durant les seues manifestacions, ara se'ls recrimine no mantenir una actuació semblant davant un accident en terreny soviètic. Aquesta falta de reflexos no es deu al cobrament de l'or de Moscou. Or etern. La desmobilització té unes altres causes. Tant de bo que comencen a canviar»⁶²⁸.

Sobre l'economia comunista xinesa i la seua obertura cap al liberalisme⁶²⁹ va escriure Jaume Bartrolí. Dedicava elogis a aquest canvi:

«Els èxits més espectaculars, els ha propiciats el camp. Les comunes han passat a la història. El sistema de conreu col·lectiu de la terra és substituït per l'anomenat "sistema responsable", on depenen de cada família els guanys i les pèrdues. Lloga un tros de terra a l'estat i paga amb part de la producció a un preu prefixat. La resta, la pot vendre al mercat lliure.

»Resultat: la Xina no havia estat mai millor assortida de tanta diversitat i qualitat de llegum i fruites fresques de carn. La producció agrícola que entre 1953 i 1980 es va incrementar en un 3,5 per cent anual ha crescut els últims cinc anys en un 8,1 per cent anual.

⁶²⁵ *El Temps*, núm. 76, 2-8/XII/1985, p. 49. «Russos i bombes». Article de Joan F. Mira.

⁶²⁶ Produït l'any 1986 a Txernòbil, Ucraïna. cf. VIGARA ASTILLERO, Gonzalo., «Chernóbil: una huella demasiado dañina», en *MoleQla: revista de Ciencias de la Universidad Pablo de Olavide*, núm. 9, 2013, pp. 130-133.

⁶²⁷ Accident nuclear del 28 de març de l'any 1979 a la central de Three Mile Island, Harrisburg, Estats Units. Font:

<<http://www.greenpeace.org/espana/Global/espana/report/nuclear/110327%20que%20paso%20en%20el%20accidente%20nuclear%20de%20Three%20Mile%20Island.pdf>>. Greenpeace. Consulta: [2/XII/2015].

⁶²⁸ *El Temps*, núm. 99, 12-18/V/1986, p. 5. «El perill nuclear no té color». Article de Vicent Sanchis.

⁶²⁹ Per consultar aquest procés i els del capitalisme sobre la Xina i viceversa, cf. MARTÍNEZ PEINADO, Javier., «El capitalismo global en China y China en el capitalismo global: la nueva economía mundial», en *Revista de economía mundial*, núm. 18, 2008, pp. 311-324.

»(...) La pregunta que molta gent es fa és on acabarà la reforma. La resposta és sempre igual: on el Partit Comunista vulgui.

»Resulta impensable ja una marxa enrere, perquè són massa les il·lusions que s'han despertat i perquè la baixada de la producció alimentària, que podria provocar una reculada, seria catastròfica. Però tampoc no sembla probable mantenir el ritme de creixement actual. Caldrà fer reajustaments, correccions, donar temps per assumir el canvi fet. El partit ha donat ja prou exemples de pragmatisme per estar segurs que s'adaptarà a les circumstàncies. A pesar de tot, els dirigents són inflexibles en una definició: "La Xina mai no tornarà al capitalisme". O això diuen»⁶³⁰.

Sembla que *El Temps* estava més de part del capitalisme social⁶³¹ que del comunisme, o almenys això es dedueix d'allò que hem vist fins ara. Açò es prova més encara en un article que va escriure Antoni Reig sobre el funcionament de l'URSS. Un text que parla de les dues cares d'aquest antic imperi i que mereix ser reproduït quasi completament:

«Un treballador normal té un sou mitjà de 200 rubles mensuals (unes 40.000 pessetes). El menjar i els transports són quasi gratuïts. Les empreses donen menjar per un preu molt baix, insignificant, i el metro, l'autobús o el troleibús també són molt barats. Així mateix, els soviètics tenen gratis la sanitat i l'educació, i a uns preus molt baixos tot allò que fa referència a la cultura, com ara llibres i espectacles.

»El preu d'un pis o apartament, inclosos llum, gas, telèfon i calefacció, no supera els 20 rubles, és a dir, el deu per cent del salari normal. No hi ha atur, ja que l'estat dóna treball a tothom. El nivell educatiu i cultural mitjà és força alt. I la delinqüència és quasi desconeguda. Resulta sorprenent per a un occidental que es pugui passejar tranquil·lament pels carrers (si la temperatura ho permet) a l'hora que sigui i pel lloc que sigui.

»Aquesta és la cara bonica de la moneda, però també n'hi ha una altra. Hi ha greus problemes d'aprovisionament de fruites i verdures. Cal fer cues en quasi tots els cantons. De tant

⁶³⁰ *El Temps*, núm. 116, 8-14/IX/1986, pp. 23 i 24. «Floriran mil canvis a la Xina». Reportatge de Jaume Bartrolí.

⁶³¹ Entenent capitalisme social com un sistema capitalista que tracta de corregir les desigualtats generades mitjançant l'intervencionisme estatal. En aquest sentit, al llarg del treball insistim que *El Temps*, entre dreta i esquerra, aposta per la socialdemocràcia: es mostra crític amb el capitalisme "salvatge" i contra els sistemes marxistes, rebutjant els resultats més extrems d'aquests sistemes. En el cas del capitalisme, rebutja la desigualtat i el perjudici dels treballadors; i en el cas del marxisme, l'estancament econòmic i la manca de lliure comerç. Tot açò, segons el nostre setmanari, com anem comprovant al llarg d'aquest treball.

en tant, per problemes de producció o de transport, escassegen determinats productes, i aleshores les cues esdevenen llarguíssimes als llocs on es poden trobar. Un dels productes més controlats és l'alcohol. Els restaurants i els locals públics tenen prohibit servir cap mena de beguda alcohòlica abans de les dues del migdia. I el dinar és a la una, és a dir, que el turista occidental no pot menjar amb vi o cervesa, si és aquest el seu costum. A les botigues de begudes alcohòliques les cues són llarguíssimes (com la del cuponàs), perquè el règim lluita contra l'estès vici de l'alcoholisme, reduint-ne el nombre de punts de subministrament.

»Una societat no consumista. Els productes que es troben als grans magatzems manquen d'atractiu per al turista occidental, acostumat al consumisme. No hi ha disseny i tot sembla antiquat, dels anys cinquanta o seixanta. Pels carrers no hi ha anuncis ni botigues petites i mitjanes, i per tant, no hi ha aparadors. Tampoc no s'hi troben bars (n'hi ha molt pocs i sols al centre de les grans ciutats).

»El jovent persegueix al turista per canviar dòlars a un canvi molt més favorable que l'oficial i als hotels et truquen per la porta per demanar-te si vols vendre pantalons, jersei, camises, rellotges, ulleres. I, en el cas de les dones, productes de bellesa i roba interior. No és que falti res de tot això a l'URSS, el que passa és que els productes existents al mercat són ben antiquats i alguns manquen de qualitat. La moda és universal i el jovent vol anar a la moda. El problema és que l'estat soviètic no està per modes.

»A Moscou hi ha uns 450.000 cotxes particulars, però per tenir-ne un, cal esperar entre quatre i cinc anys, des del moment en què es demana.

»A les botigues dels grans magatzems les caixeres tenen totes àbacs, i és que la revolució tecnològica encara no ha penetrat dins la vida social i econòmica soviètica. Mentre al món occidental la pantalla i l'ordinador són ja una part normal del món que els envolta, a l'URSS estan encara amb els àbacs.

»Amb totes les coses bones i les no tan bones (per a un turista occidental consumista), la Unió Soviètica és un altre món, que actualment s'està obrint al turisme. A l'estiu del 1987 es calcula que uns setze mil ciutadans de l'Estat espanyol van visitar l'URSS. Moscou i Leningrad són ciutats que ja formen part de les rutes turístiques de la major part de les agències de

viatge. Paga la pena eixir de la closca i airejar-se per uns altres noms [sic]»⁶³².

Queda molt clar que *El Temps* no simpatitzava amb el model econòmic i social de l'antiga URSS⁶³³. Només simpatitza amb els seus avantatges socials, que resulten insuficients per al setmanari. No aprovava tampoc el model polític, com veurem a continuació amb un editorial del setmanari:

«Si els canvis aprovats la setmana passada en la Constitució soviètica es consoliden⁶³⁴ i es desenvolupen, poden passar a la història com un dels moments més importants de l'evolució política, no solament soviètica, sinó universal, d'ençà de la Revolució d'Octubre⁶³⁵. D'ençà del 1917, la democràcia parlamentària, la “democràcia burgesa”, ha estat objecte de menyspreu i de burla per part de tots els partits comunistes, i en primer lloc per la mateixa realitat soviètica: quan el partit representa *tota* la societat, en nom del proletariat, i quan la direcció del partit representa el partit, no tenen sentit ni els controls parlamentaris, ni la divisió de poders, ni res que no siga el poder únic i suprem del mateix partit.

»Ara, les reformes introduïdes per Gorbtxov poden començar a modificar tot això. El paper dirigent del partit únic continuarà intacte (...) però el monolitisme sense control de la direcció suprema pot començar a trencar-se. És a dir, per primera vegada, la Unió Soviètica pot començar a deixar de ser un règim substancialment equivalent a una dictadura: del proletariat o del Secretariat, però dictadura⁶³⁶.

»(...) Potser l'opinió pública “occidental” no s'ha adonat de la transcendència dels canvis en marxa (es tracta, ni més ni menys que dels primers passos d'un canvi de règim, tot i que de moment no són canvis *de* sistema, sinó *dins* del sistema) (...) els temps estan canviant, i quan l'URSS arribarà al primer centenari

⁶³² *El Temps*, núm. 188, 25-30/I/1988, p. 45. «Acabar amb l'àbac». Reportatge d'Antoni Reig.

⁶³³ Per consultar l'evolució d'aquest model, cf. FUNDACIÓN JOAQUÍN COSTA, «Evolución de la economía soviética (1917-1986)», en *Anales de la Fundación Joaquín Costa*, núm. 9, 1992, pp. 9-28 i SAHAGÚN, Felipe., «Perestroika. 1989», en *Cuadernos de estrategia*, núm. 9, 1990, pp. 13-58.

⁶³⁴ Canvis que consistien en una reformes polítiques orientades a la democratització de la Unió Soviètica. Font: <http://elpais.com/diario/1988/11/30/portada/596847601_850215.html>. *El País*, 30/XI/1988. «Gorbachov dice que su reforma es el oxígeno que necesita la URSS». Sense signar. Consulta: [7/III/2016].

⁶³⁵ Es refereix a un dels esdeveniments que introduí els ciments de la que poc després seria la Unió Soviètica. Per consultar la revolució d'octubre de 1917, cf. FAZIO VENGOA, Hugo., «El octubre ruso de 1917: una aproximación interpretativa», en *Historia Crítica*, núm. 11, 1995, pp. 1-16.

⁶³⁶ El compromís d'*El Temps* amb la democràcia torna a ser més que evident.

de la revolució, potser de “Soviètica” tinga ja molt poc⁶³⁷. Per sort per als seus habitants [sic]»⁶³⁸.

Un altre editorial mostra la cara més enemiga d'*El Temps* envers els règims comunistes de l'època. S'escriu a propòsit de la matança a la plaça Tiananmen de Pequín⁶³⁹:

«La plaça de Tiananmen serà per molt de temps un dels llocs simbòlics que han marcat, en aquest final de segle XX, el llarg camí cap a la llibertat. Durant prop d'un mes, davant dels ulls d'un món que contenia la respiració, un grapat de milers d'estudiants –amb un impressionant i actiu suport popular– hi ha estat fent allò que semblava impensable: resistir la pressió i l'amenaça d'un dels aparells de poder més poderosos que mai hagen existit, posar en evidència la profunda importància d'aquest poder, somoure els fonaments mateixos del sistema i de la societat del país més poblat de la Terra. Uns milers d'estudiants han estat a punt de canviar decisivament el curs de la Història. I en certa manera ja l'han canviat. Després de l'heroic exemple de la plaça de Tiananmen, després del seu tràgic final, ja res no tornarà a ser igual. Perquè amb la massacre dels estudiants han mort també totes les justificacions d'una forma d'exercir el poder “en nom del poble”, han estat destruïts els fonaments morals i polítics d'una de les més grans transformacions de la Història: la gran revolució xinesa ha mostrat, en l'agonia, la seua cara més odiosa.

»A partir d'ara –ja era veritat, però la matança de Pequín ho ha rubricat definitivament– en tots els països on el socialisme ha esdevingut una burocràcia corrupta, on “dictadura del proletariat” vol dir simplement dictadura, la paraula “revolució” ha canviat de sentit, o més aviat ha recobrat el seu sentit original: revolució vol dir desafiament del poder opressor, vol dir tornar-li el poder al poble, vol dir pluralisme polític, vol dir llibertat. A la Unió Soviètica, a Polònia⁶⁴⁰ i a Hongria⁶⁴¹, per camins diferents i amb ritmes diferents, hi ha una poderosa

⁶³⁷ El pronòstic fou encertat.

⁶³⁸ *El Temps*, núm. 234, 12-18/XII/1988, p. 7. «Una URSS constitucional?». Editorial.

⁶³⁹ Successos que es van donar entre abril i juny de 1989 a la plaça de Tiananmen, Pequín, quan l'exèrcit xinès va reprimir diverses mobilitzacions estudiantils que demanaven reformes en el règim comunista xinès i protestaven per la corrupció d'aquest govern. L'actuació de l'exèrcit provocà centenars de morts. cf. CREUTZFELDT., Benjamín., «Tian'anmen veinte años después: la evolución del análisis académico y debate político en China», en *Oasis: Observatorio de Análisis de los Sistemas Internacionales*, núm. 14, 2009, pp. 185-198.

⁶⁴⁰ Per a consultar la transició política a Polònia, cf. KIENIEWICZ, Jan., «Cambios en Polonia: transición y transformación», en *Cuadernos de Historia Contemporánea*, , núm. 15, 1993, pp. 129-156.

⁶⁴¹ Per a consultar la transició política a Hongria, cf., SEMSEY, Viktoria., «Transición política en Hungría (1989-1990)», en *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 15, 1993, pp. 157-170.

revolució en marxa: els pobles, la gent, els ciutadans, estan tornant a assumir el protagonisme del seu propi destí, tant de temps segrestat pel Partit-Estat. En altres països de l'Est europeu potser trigaran més, però un dia o un altre hauran de seguir el mateix camí. Per tot el món, la Xina podia haver estat l'exemple decisiu [sic]»⁶⁴².

Comprovem, doncs, que el setmanari no identificava en absolut comunisme amb democràcia. Pocs mesos abans de la caiguda del mur de Berlín, Josep Huguet⁶⁴³ va escriure aquest article d'opinió que semblava presagiar aquest fet històric amb certa alegria, referint-se a una possibilitat: la fi imminent del comunisme soviètic:

«Un fantasma recorre els països comunistes des de l'Elba fins al Pacífic: la democràcia⁶⁴⁴. Les burocràcies en el poder prou que intenten percaçar-lo, però és endebades. Ni el reformisme pactista de Polònia, que ha rebut una sonora clatellada de l'electorat⁶⁴⁵; ni el reformisme controlat de Gorbaxov⁶⁴⁶, desemmascarat des dels moviments nacionalitaris, ni la repressió sagnant de la Xina⁶⁴⁷ aturaran l'onada democratitzadora que circula cada vegada amb més potència pel continent asiàtic i la seva península europea (...) la capacitat de difusió dels moderns mitjans de comunicació han servit per a difondre imatges que han desmuntat, en pocs dies, mites edificats en temps de silencis i en èpoques on el suport dels comunistes occidentals a causes democràtiques feien acallar les crítiques al stalinisme i als règims autoritaris de l'orient. Res tornarà a ser igual després del juny del 89. Res serà igual després de Tiananmen.

»(...) Mentrestant, aquí encara hi ha ànimes cànides que sospiren per la unitat comunista⁶⁴⁸. Mentrestant, encara hi ha ingenus disposats a acompanyar els comunistes en un viatge sense destinació. No passara la fi del segle, i crec que tiro llarg,

⁶⁴² *El Temps*, núm. 260, 12-18/VI/1989, p. 7. «Morir a Pequín». Editorial.

⁶⁴³ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Josep Huguet va signar un total de 4 pàgines en *El Temps*.

⁶⁴⁴ Cal recordar, com estem comprovant al llarg d'aquest apartat, que molts països d'ordre comunista vivien una transició cap a la democràcia burgesa. Aquest últim sistema és el preferit per l'autor d'aquest article.

⁶⁴⁵ Aquestes eleccions, que tingueren lloc el 4 de juny de 1989, donaren com a resultat la derrota del comunisme a Polònia. cf. HERRERO DE LA FUENTE, Mercedes., *Papel de "Solidaridad" en el proceso de transición democrático en Polonia*, Universidad Complutense de Madrid, 2000, p. 281-292.

⁶⁴⁶ Referint-se als esmentats canvis polítics de Gorbaxov que semblaven caminar cap a la democratització de l'antiga Unió Soviètica.

⁶⁴⁷ Referint-se als successos de Tiananmén.

⁶⁴⁸ Si bé hem mostrat com en ocasions puntuals *El Temps* donava veu a certs representants del comunisme als Països Catalans, aquesta és una prova més que sense la qüestió nacional assimilada per part dels partits d'aquesta orientació, el nostre setmanari mai no hi hauria combregat, perquè el comunisme per a *El Temps* era un sistema d'allò més arcaic i ineficaç.

que veurem la descomposició total del moviment comunista internacional. Socialdemòcrates, ortodoxos reformadors, ortodoxos antireformadors, obreristes a tot preu, partidaris de l'economia de mercat, estatalistes la majoria, nacionalistes uns pocs (...) sense possibilitats de fer la revolució, sense possibilitats de fer mobilitzacions de masses, més aviat disposats a sofrir-les, ocupant progressivament un espai reformista que, per més fort que bategui, ja està ocupat per les socialdemocràcies estatalistes en versió *hard* i per les esquerres nacionalistes en la versió *light*. La paradoxa vivent en què s'estan convertint els partits comunistes no s'arregla amb camuflatges de nom a través de coalicions com IU i IC; ni amb curses precipitades per incorporar elements alternatius que ja van en altres direccions [sic]»⁶⁴⁹.

No només es critica els estats comunistes, sinó també els partits comunistes d'estats democràtics. Fins i tot, esmenta Iniciativa per Catalunya per ser objecte de crítica en tant que, segons l'autor, representava un exemple d'aquells excomunistes que tractaven de sobreviure a costa de camuflar els seus símbols tradicionals en uns altres.

La caiguda del mur de Berlín va ser molt celebrada per *El Temps*. Açò deia Ramon Barnils, gens sospitós de ser de dreta, en 'Pas de ratlla'⁶⁵⁰, secció en la qual explica les sensacions que va tindre quan va viatjar a l'Alemanya de l'Est i l'experiència en tornar. Una nova crítica ferotge al sistema comunista:

«Vaig tornar a Barcelona al cap d'un parell de mesos, just per als exàmens de setembre a la Facultat de Ciències Econòmiques. Allí el marxisme imperava (les estrelles de la Facultat eren els [Ernest] Lluch, Sacristán⁶⁵¹, Pasqual Maragall, Vidal Villa⁶⁵², Narcís Serra i *el* partit era un, únic i únic considerat: el Partit Comunista. Vaig passar algunes tardes de bar intentant explicar que el Comunisme (el real, el del mur de

⁶⁴⁹ *El Temps*, núm. 265, 17-23/VII/1989, p. 19. «Comunistes del món, desuniu-vos». Article de Josep Huguet.

⁶⁵⁰ Secció en la qual escrigueren Miquel Alberola i Ramon Barnils. Consistia en una columna de cadascun dels periodistes. Ocupava una pàgina sencera. Es va estrenar en el número 267 (31-6/VII-VIII/1989) i va durar fins al número 308 (14-20/V/1990). Des del número 276 (2-8/X/1989) la secció la signa només Ramon Barnils.

⁶⁵¹ Manuel Sacristán Luzón (1925-1985). Intel·lectual nascut a Madrid, desenvolupà la seua tasca acadèmica i política a Catalunya. Fou dirigent del PSUC durant el franquisme, fou un gran estudiós i pensador del marxisme. cf. FERNÁNDEZ CÁCERES, María Francisca., «Manuel Sacristán: génesis de un intelectual polifónico», en *Daimon: Revista de filosofía*, núm. 53, 2011, pp. 29-46.

⁶⁵² Josep Maria Vidal Villa (1942-2002). Nascut a Mèxic, fill d'exiliats catalans, fou un intel·lectual marxista. Destacat economista, treballà aquest camp aplicat sobretot a estudis d'Amèrica Llatina i de Catalunya. cf. BERZOSA, Carlos., «Otro mundo es necesario: Breve crónica de una jornada de reflexión. En memoria de Vidal Villa», en *Revista de Economía Mundial*, núm. 7, 2002, pp. 165-177.

Berlín) era igual que el Feixisme (el real, el de l'Eix⁶⁵³). Aviat me'n vaig desentendre, d'aquella colla de fanàtics; de la mateixa manera que no cal perdre gaire temps, ara, amb (gairebé) els mateixos fanàtics (però emblanquinats per l'èxit), que amb l'enderrocament del mur de Berlín celebren el canvi del capitalisme d'estat al capitalisme de les oligarquies»⁶⁵⁴.

Una vegada més, *El Temps* és mostra contrari al comunisme i, alhora, contrari a la versió més radical del capitalisme. En el mateix número, en l'editorial, es celebra aquest fet tan determinant en la història:

«Allò que no era ni previsible ni tan sols concebible fa dos anys, o només un any, de sobte ha passat a formar part de la realitat quotidiana de països sencers: la llibertat d'informació, les manifestacions no reprimides, la circulació d'idees no oficials, l'oposició política, les eleccions que s'aproximen a lliures. Els ciutadans de l'URSS, de Polònia o d'Hongria, i l'opinió dels països occidentals, en pocs mesos s'han habituat a considerar normals fets i processos com aquests, que fins fa ben poc s'havien resignat a considerar impossibles.

»Prop de quaranta-cinc anys després del final d'aquella guerra⁶⁵⁵, vint-i-vuit anys després de la divisió de Berlín, són els pobles mateixos els qui desfan les barreres, els qui perforen els telons de ferro, els qui enderroquen els murs de ciment. La destrucció física del mur, els milers de persones que hi ballaven d'alegria, que el desintegren a colps de martell o de picola, formen una de les imatges més encoratjadores que s'han pogut contemplar en molts anys.

»L'esperança, per a l'Europa d'una banda i altra de la ratlla, no està en la complaença –interessada o perversa– en el fracàs espectacular d'un sistema⁶⁵⁶. L'esperança està en la recuperació del protagonisme popular, de la força i el coratge de societats senceres que forcen els seus propis dirigents encastellats, els seus propis governs encarcerats, a seguir el pas d'aspiracions i desitjos tan de temps reprimits. Quan un poble

⁶⁵³ Les conegudes com “potències de l'eix” eren, durant la segona guerra mundial, Alemanya, Itàlia i el Japó. cf. CAVERO COLL, Juan Pedro., *Breve historia de los judíos*, Madrid, Nowtilus, 2011, p. 212.

⁶⁵⁴ *El Temps*, núm. 283, 20-26/XI/1989, p. 5. «Saltar-se el mur». Article de Ramon Barnils.

⁶⁵⁵ Referint-se a la segona guerra mundial.

⁶⁵⁶ És evident que, si bé *El Temps* critica els sistemes comunistes europeus, al mateix temps alerta de la inadequada satisfacció del món capitalista pel fet que l'alternativa enemiga es trobe en procés de derrota. Malgrat estar en contra del comunisme, el nostre setmanari tampoc no apostava per la versió més salvatge del capitalisme.

enderroca els murs que un govern ha construït, tots som una miqueta més lliures [sic]»⁶⁵⁷.

No calen més exemples per demostrar que entre sistema comunista i sistema occidental, la línia editorial d'*El Temps* optava indiscutiblement per la segona opció. I una última prova la dona un editorial en el qual es parla d'Achille Occhetto⁶⁵⁸, que era llavors secretari general del Partit Comunista Italià, exemplar per al setmanari pel fet d'abanderar el reformisme dins del comunisme:

«Si algú, en aquell 1919, haguera dit que, setanta anys més tard, el model de comunisme soviètic que llavors començava, no solament no hauria quallat com a model, sinó que havia de demostrar-se radicalment fracassat, l'haurien pres per un reaccionari, com un enemic de classe o com a simple ignorant de les lleis de la història. I si algú haguera dit que, cap a finals de segle XX, el màxim dirigent del Partit Comunista més important d'Europa Occidental havia d'afirmar les coses que afirma Achille Occhetto, tothom hauria pensat que desvariejava.

»(...) El 1989, per a Occhetto, la vella "lluïta de classes" ja no és ni la realitat fonamental, ni la categoria bàsica que permet analitzar el present i transformar-lo. Les contradiccions són globals, i travessen tota la societat: els problemes ecològics, la situació desigual de la dona, afecten empresaris i assalariats, administradors i administrats, pobres i rics. I aquests problemes globals, no els problemes de classe, són els fonamentals. Els companys del 1919 haurien cremat Occhetto en la foguera. Per idees infinitament menys heterodoxes, moltíssims van anar a parar a la presó, als camps de concentració o a la mort. Occhetto, però, diu encara més coses: creu decididament en una economia mixta que reconeix les "virtuts del lliure mercat i de la competència". Creure en les virtuts del mercat lliure no ha estat precisament un dels articles de fe de la tradició socialista, marxista o no marxista. Reconèixer aquestes virtuts, en contra de tota la tradició ideològica de les esquerres, és un acte de

⁶⁵⁷ *El Temps*, núm. 283, 20-26/XI/1989, p. 7. «Caiguda de murs». Editorial.

⁶⁵⁸ Achille Occhetto fou un important revisionista del comunisme europeu. Es desmarcà del règim soviètic i proposà una nova perspectiva i uns nous objectius per al comunisme. «nosotros ya estábamos fuera del sistema que recibió el nombre de movimiento comunista internacional [parlant de l'antiga URSS]. Se puede decir que nos apartó Enrico Berlinguer ya en 1969, es decir, hace veinte años. Y desde entonces, con fuerza creciente, nos dedicamos a señalar los errores y las faltas de aquellos partidos, sus responsabilidades históricas por haber tolerado regimenes totalitarios en países que tenían una historia democrática, un pasado de libertad. El hecho de que, con los aires de la *perestroika*, esos regimenes cayesen como castillos de naipes, no nos ha sorprendido ni obligado a rectificar en nada nuestra posición. [La meua causa és] El cambio del mundo. El muro de Berlín, la caída del muro de Berlín. Cuando este hecho, simbólicamente enorme, se produjo, me dije: éste es el momento, ésta es la hora, éste es el acontecimiento que cambia el mundo después de un estancamiento de más de cuarenta años». OCCHETTO, Achille., *Un año inolvidable*, Madrid, Aguilar, 1990, pp. 224 i 225.

coratge, de realisme i d'humanitat⁶⁵⁹ en un home i en un partit que no volen renegar del seu passat comunista. El coratge, el realisme i la clarividència (que no consisteix a renegar del passat propi, sinó a reconèixer que no serveix per a resoldre els problemes reals del present, ni per a construir un futur), no són, en aquest sentit, virtuts molt comunes entre els partits comunistes que no siguen l'italià»⁶⁶⁰.

En qualsevol cas, hem comprovat anteriorment que en els primers números d'*El Temps*, alguns articles signats per columnistes com Carles Dolç⁶⁶¹, Ernest Garcia⁶⁶², Vicent Ventura⁶⁶³ o Doro Balaguer⁶⁶⁴ mostraven una cara simpàtica envers el marxisme o, almenys, envers el reformisme d'aquesta ideologia. Hem comprovat també que el setmanari criticava amb ferm compromís democràtic els sistemes marxistes de l'antiga URSS i de la Xina. Ara, caldria trobar el motiu d'aquesta aparent contradicció.

Aquest motiu reforça encara més la línia editorial nacionalista d'*El Temps*. És evident que el nostre setmanari era enemic dels estats comunistes europeus. Però les crítiques al comunisme durant l'època que estem tractant es van realitzar, també, en protesta contra l'imperialisme exercit per alguns estats marxistes. Aquesta crítica es transforma en suport si altres estats o polítics marxistes o propers al marxisme lluitaven o semblaven lluitar contra l'imperialisme. L'exemple perfecte és el de la Nicaragua sandinista.

En plena revolució sandinista, *El Temps* no es va posar mai de part del marxisme, però sí es va posicionar clarament en contra de l'actitud dels Estats Units presidits pel republicà Ronald Reagan que, com veurem més endavant, volien satel·litzar el país llatinoamericà a favor dels seus interessos segons el nostre setmanari⁶⁶⁵. En aquest sentit, *El Temps* es mostrava plenament contrari a una

⁶⁵⁹ Sembla evident que el nostre setmanari aposta pel lliure mercat regulat per l'estat amb l'objectiu de corregir les desigualtats generades pel sistema mateix. I, en conseqüència, lloa aquest polític italià per apostar per aquesta via des del Partit Comunista Italià, renegant al mateix temps dels sistemes comunistes europeus que caminaven cap a la transició i l'abandonament del sistema d'economia planificada.

⁶⁶⁰ *El Temps*, núm. 269, 14-20/VIII/1989, p. 6. «El nou PCI i els altres». Editorial.

⁶⁶¹ «el nacionalisme perd, a llarg terme, en la mida que s'accepta la via d'unes institucions i un estat que no són els nostres, i des dels quals no hi ha possibilitat d'alliberament nacional (...) o s'està per una tàctica de reforma o per una de ruptura. La primera, amb més bon predicament social a hores d'ara, condueix en perspectiva a l'estancament. La segona, més difícil, en la meua opinió, és l'única que ens pot conduir a la llibertat col·lectiva. És aquesta segona la que ha perdut força. El nacionalisme valencià, tanmateix, la necessita si vol l'alliberament, la qual cosa vol dir situar-se contra l'actual estat i en la perspectiva d'uns Països Catalans federats entre ells, socialistes i republicans. O això o la probable desaparició com a poble». *El Temps*, núm. 30, 14-20/I/1985, p. 9. Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Carles Dolç va signar un total de 9 pàgines en *El Temps*.

⁶⁶² *El Temps*, núm. 43, 15-21/IV/1985, p. 9. «Sobre el neoliberalisme». Article d'Ernest Garcia.

⁶⁶³ *El Temps*, núm. 11, 6-12/VIII/1984, p. 50. «Guanyaran, però no convenceran». Article de Vicent Ventura

⁶⁶⁴ *El Temps*, núm. 5, 25-1/VI-VII/1984, p. 11. «La mort d'un dirigent». Article de Doro Balaguer.

⁶⁶⁵ De fet, Ronald Reagan finançà els grups contrarevolucionaris de Nicaragua per evitar que triomfara la revolució sandinista. cf. RUIZ GUERRERO, Manuel., «El proceso de institucionalización del poder en Nicaragua: de la revolución sandinista a la Constitución política de 1987», en *Revista de Estudios Políticos*, núm. 163, 2014, pp. 157-187.

intervenció nord-americana. Ernest Udina assegurava en un titular que «L'actitud dels Estats Units és un perill» i reflexionava sobre el sandinisme i el seu procés:

«El procés electoral instaurat pel règim sandinista ha arribat a terme amb la presa de possessió del nou president Daniel Ortega⁶⁶⁶ i, malgrat els escepticismes que generà a Europa aquest procés, les primeres passes fetes anuncien que hi ha una certa revisió per tornar als orígens del sandinisme, és a dir a la pregonada revolució en llibertat.

»(...) Curiosament, mentre s'observen elements de rectificació dels sandinistes, l'actitud dels Estats Units es va endurint cada vegada més (...) La decisió de Reagan (...) equival a una confessió oberta que no hi haurà negociacions si no hi ha canvi de règim.

»(...) El fet és, però, que si l'administració Reagan continua mostrant aquesta actitud dura envers Nicaragua, perillaran les llibertats que Daniel Ortega vol anar assegurant i es formaran les tendències prosoviètiques, que poc a poc ja van anar fent de Cuba un país satel·litzat⁶⁶⁷. L'actitud dels Estats Units està posant en perill la revolució en llibertat que encara per ara és un intent no quallat i sotmès a grans riscos interiors i exteriors»⁶⁶⁸.

Hi trobem diversos aspectes interessants. D'una banda, *El Temps* es mostra partidari de la revolució sandinista sempre que no s'apropi a les pràctiques soviètiques ni cubanes, el que suposa una nova mostra de desacord amb l'antiga URSS. De l'altra, exigeix als Estats Units la no intervenció amb un objectiu: que la revolució sandinista es pugui desenvolupar en llibertat. La qüestió és: era la revolució sandinista dels anys vuitanta propera al marxisme? Aquesta cita de Sergio Ramírez, que assumí la vicepresidència de Nicaragua l'any 1985⁶⁶⁹, en plena revolució sandinista, ens pot ajudar a deduir que sí:

«En un fin de siglo poco heroico, vale la pena recordar que la revolución sandinista fue la culminación de una época de rebeldías y el triunfo de un cúmulo de creencias y sentimientos compartidos por una generación que abominó al imperialismo y

⁶⁶⁶ Daniel Ortega, president del Frente Sandinista de Liberación Nacional, guanyava les eleccions de Nicaragua l'any 1984. cf. RUIZ GUERRERO, Manuel., «El proceso de institucionalización del poder en Nicaragua: de la revolución sandinista a la Constitución política de 1987», en *Revista de Estudios Políticos*, núm. 163, 2014, p. 177.

⁶⁶⁷ Alguns estudis també insisteixen en aquestes bones relacions de la Nicaragua sandinista amb l'antiga URSS i alhora dolentes amb els EUA. cf. FERRERO BLANCO, María Dolores., «Daniel Ortega y Mijail Gorbachov. Nicaragua y la URSS en los últimos años de la guerra fría (1985-1990)», en *Hispania Nova: Revista de historia contemporánea*, núm. 13, 2015, pp. 26-53.

⁶⁶⁸ *El Temps*, núm. 33, 4-10/II/1985, p. 29. «Nicaragua, ¿revolució en llibertat?». Notícia d'Ernest Udina.

⁶⁶⁹ cf. RAMÍREZ, Sergio., *Adiós muchachos: una memoria de la revolución sandinista*, Madrid, Aguilar, 1999, p. 276.

tuvo la fe en el socialismo y en los movimientos de liberación nacional, Ben Bella⁶⁷⁰, Lumumba⁶⁷¹, Ho Chi Minh⁶⁷², el Che Guevara⁶⁷³, Fidel Castro; una generación que aún presenciò el triunfo de la revolución cubana y el fin del colonialismo en África e Indochina»⁶⁷⁴.

Més endavant, el mateix Ernest Udina faria aquesta reflexió sobre l'actuació de Reagan envers Nicaragua: «Per a Reagan, la llibertat dels pobles llatinoamericans és la subordinació als Estats Units»⁶⁷⁵. Podríem doncs determinar que si *El Temps* va defensar el sandinisme a Nicaragua no va ser per altra raó que pel seu enfrontament a un nacionalisme imperialista: el dels Estats Units, que pretenia boicotejar la revolució sandinista. I és que, si *El Temps*, com a mitjà independentista català sentia el nacionalisme espanyol com un fet imperialista que frenava les aspiracions nacionals dels Països Catalans, necessàriament s'havia d'identificar amb aquells països que lluitaven per construir un estat propi i que altres imperialismes li ho impedien. O, com en el cas de Nicaragua, estats que no es podien desenvolupar amb llibertat per culpa de l'intervencionisme aliè⁶⁷⁶. Per això, Ramon Barnils arribà a comparar la política “imperialista” de l'antiga URSS amb la de l'estat espanyol, en clau nacionalista.

«És lògic que els progressistes oficials no aprofitin el que passa a la Unió Soviètica amb els nacionalismes; de fa segles, els progressistes oficials han renegat de Déu, propi de progressistes, per posar-se a adorar l'estat, impropï de laics; i d'estat, d'allò que se'n diu estat, difícilment se'n trobaria cap de tan perfecte com la Unió Soviètica. Els progressistes oficials han

Universitat d'Alacant

⁶⁷⁰ Ahmed Ben Bella (1916-2012), polític algerià, lluità contra el colonialisme francès al seu país, causa que li costà presó i exili. Fou president de la república d'Algèria (1963-1965) després de la independència del país, en el qual aplicà un règim socialista. Font: <http://internacional.elpais.com/internacional/2012/04/11/actualidad/1334163182_491986.html>. *El País*, 11/IV/2012. «Ahmed ben Bella, primer presidente de Argelia». Obituari signat per Ignacio Cembrero. Consulta: [9/III/2016].

⁶⁷¹ Patrice Emery Lumumba (1925-1961). Polític congolès, lluità per la independència del seu país quan estava en mans del colonialisme belga. Morí assassinat. Alguns autors destaquen la lluita anticolonialista de Lumumba, si bé asseguren que no s'identificà amb la bandera del socialisme. cf. GALASSO, Norberto., *El Che: revolución latinoamericana y socialismo*, Argentina, Ediciones del Pensamiento Nacional, 2006, p. 51.

⁶⁷² Nguyen That Thanh (1890-1969). Polític vietnamita, fundador del Partit Comunista a la Indoxina, lluità contra l'imperialisme nord-americà al seu país. cf. MESTRE, Tomás., «Charles de Gaulle y Ho Chi Minh, símbolos de una época», en *Revista de Política Internacional*, 1957, pp. 68-73.

⁶⁷³ Ernesto Guevara de la Serna (1928-1967). Revolucionari argentí, ocupà alts càrrecs polítics amb el govern de Fidel Castro, el qual havia ajudat a consolidar lluitant contra l'anterior règim de Batista. Fou assassinat a Bolívia. cf. CEDEÑO CASTRO, Rogelio., «Ernesto “Che” Guevara: el ser humano y el compromiso ético llevado hasta sus últimas consecuencias», en *Revista ABRA*, vol. 18, núm. 25-26, 1997, pp. 11-23.

⁶⁷⁴ RAMÍREZ, Sergio., *Adiós muchachos: una memoria de la revolución sandinista*, Madrid, Aguilar, 1999, p. 15.

⁶⁷⁵ *El Temps*, núm. 94, 7-13/IV/1986, p.28. «Destruir llibertats». Article d'Ernest Udina.

⁶⁷⁶ Sempre segons les pàgines d'*El Temps*.

adorat la Unió Soviètica amb el mateix entusiasme que ara adoren Carles III⁶⁷⁷, creador de l'estat espanyol modern»⁶⁷⁸.

La crítica al comunisme, doncs, era habitual en *El Temps*, però es reduïa o augmentava segons el context nacional que hi podia haver al voltant de les experiències comunistes. Si el territori que practicava l'experiència comunista patia una agressió imperialista segons el setmanari, aquest territori "subordinat" era, normalment, justificat. Si el territori comunista exercia l'imperialisme, aquest territori era fortament denunciat per la revista.

La qüestió és per què *El Temps* va donar un espai a ideòlegs comunistes en les seues pàgines, sobretot durant els primers anys del setmanari. La primera resposta seria que, tal com estem demostrant, *El Temps* és un setmanari valencià, catalanista i independentista, però també plural a l'hora de reflectir opinions i perspectives. D'altra banda, com a setmanari catalanista, cal dir que al País Valencià, l'esquerra política generalment fou més sensible a la qüestió nacional que no pas la dreta⁶⁷⁹. En aquest sentit, deixar espai a l'esquerra més decididament comunista pot obeir a l'objectiu nacionalista del setmanari, que va arribar a simpatitzar amb totes les forces polítiques nacionalistes o independentistes de tendència fusteriana, exceptuant les forces que defensaren o justificaren el terrorisme d'ETA o Terra Lliure, així com les pròpies bandes. El setmanari es va prendre al peu de la lletra la frase de Joan Fuster: «El País Valencià serà d'esquerres o no serà»⁶⁸⁰. Potser per això el setmanari acollí l'esquerra valenciana més radical.

D'aquesta manera, podem dir que tot i enemistar amb el comunisme, la línia editorial d'*El Temps* va criticar aquesta ideologia sobretot a partir de l'imperialisme que exercien certs governs etiquetats amb aquest pensament. I va defensar, o més aïna va tractar de comprendre els polítics, partits o ideòlegs que s'etiquetaven sota aquesta ideologia per respondre a un nacionalisme considerat imperialista pel mateix setmanari, com el nacionalisme espanyol.

Com a setmanari nacionalista, *El Temps* va utilitzar el comunisme, fonamentalment, en termes nacionalistes. Com hem pogut comprovar, l'atac va ser molt major que la defensa. I la defensa es va produir en escasses ocasions, sobretot quan el comunisme o polítiques d'orientació marxista es tractaven d'aplicar en altres països, com el cas de Nicaragua, responent a una defensa contra l'imperialisme, en aquest cas, dels Estats Units d'Amèrica. El comunisme no era la ideologia d'*El Temps*. Però menys encara ho era l'imperialisme.

⁶⁷⁷ 1716-1788. Rei des de 1759. Per a consultar la seua tasca política com a rei d'Espanya, cf. MOLAS I RIBALTA, Pere., «El Estado y la administración en la España de Carlos III», en *Coloquio Internacional de Carlos III y su Siglo: actes*, vol. 1, 1990, pp. 521-556.

⁶⁷⁸ *El Temps*, núm. 235, 19-25/XII/1988, p. 68. «¡Estiguen de moda!». Article de Ramon Barnils.

⁶⁷⁹ cf. CUCÓ, Alfons, *Quin espai nacional, quin espai polític?*, Universitat de València, 2001, p. 68. Part escrita per Pasqual Mollà.

⁶⁸⁰ *Ibidem*.

5.2.5.- Els polítics i els Països Catalans

Després d'haver analitzat la tendència d'*El Temps* envers els partits polítics entre 1985 i 1989, és interessant observar com el nostre setmanari qüestionava els representants polítics sobre la qüestió nacional dels Països Catalans, així com la resposta dels representants que, en ocasions, no entenien del tot aquest concepte defensat per *El Temps*. Per exemple, quan Dolors Palau⁶⁸¹ formula la següent pregunta al polític socialista Jaume Lorés⁶⁸²:

«P.- Quan es parla de normalització de la llengua catalana i de cultura catalana, en general, cal tenir en compte el País Valencià o les Illes, que també pateixen el problema i de forma agreujada. ¿Quan vostè parla de normalització de la llengua catalana o de cultura catalana, es refereix solament a Catalunya o a la total configuració dels Països Catalans?»

»Crec en la unitat lingüística i cultural dels Països Catalans, i la voluntat política d'anar de la mà amb el Principat només l'han d'expressar ells mateixos. Fer la reivindicació de Països Catalans dels del Principat aixeca sempre suspicàcies. El País Valencià o les Illes poden veure-hi una colonització. Per tant, són ells qui ho han de dir [sic]»⁶⁸³.

Francesc Vicens, membre d'Esquerra Republicana de Catalunya, va rebre aquesta pregunta de Miquel Mora⁶⁸⁴:

«- ERC entén com a nació catalana el conjunt dels Països Catalans. ¿Això no hauria d'implicar –com a lògica– una voluntat d'Esquerra de ser present també al País Valencià i les Illes?»

»- Jo crec que els bous s'han de posar al davant del carro i no al darrere. Havent-hi partits al País Valencià i a les Illes que estan defensant en les qüestions essencials exactament els mateixos punts de vista que jo els estic explicant i que defensa Esquerra Republicana –em refereixo a la UPV i al PSM de Mallorca i Menorca–, ¿no seria inútil i contraproductiu que nosaltres intentéssim introduir-nos-hi? Jo crec que seria absurda

⁶⁸¹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Dolors Palau va signar un total de 26 pàgines en *El Temps*.

⁶⁸² En la mateixa entrevista, Dolors Palau introduceix Lorés com a secretari del Consell de Cultura de la Generalitat de Catalunya i membre crític del PSC-PSOE. *El Temps*, núm. 58, 29-4/VII-VIII/1985, p. 21. «El pujolisme al microscopi». Entrevista de Dolors Palau. Jaume Lorés i Caballeria (1935-2002) fou un intel·lectual català que destacà com a col·laborador en diversos mitjans de comunicació. Font: <http://elpais.com/diario/2002/12/05/agenda/1039042807_850215.html>. *El País*, 5/XII/2002. «Jaume Lorés, escritor». Necrològica. Consulta: [9/III/2016].

⁶⁸³ *El Temps*, núm. 58, 29-4/VII-VIII/1985, p. 22. «El pujolisme al microscopi». Entrevista de Dolors Palau.

⁶⁸⁴ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Miquel Mora Montesinos va signar un total de 27 pàgines en *El Temps*.

aquesta pretensió i, a més, perjudicial, perquè crearia certs elements subjectius que servien de pretext per a les posicions dels *blaveros* i que segurament retardarien el progrés de la història. Però no és només això: nosaltres no considerem els Països Catalans una nació homogènia. Sabem que tots som ciutadans d'una mateixa pàtria, però també que la nostra tradició ens ensenya a tractar-nos d'una manera federal. És així com va ser en la nostra millor època. I que no es vegi cap posició catalunyera en el meu plantejament, si us plau»⁶⁸⁵.

El periodista Miquel Riera⁶⁸⁶ va entrevistar Isidre Molas, que era vicepresident del Parlament de Catalunya i membre del PSC. Va formular la següent qüestió referint-se a l'activitat de l'ens del qual ell era membre destacat:

«- [L'actuació del Parlament de Catalunya] *no deu incloure la presència dels Països Catalans com una sola comunitat...*

»- (Sembla que el tema l'incomoda un xic i fa un rodeig a la qüestió). Parlo de la política real que pot fer-se i d'una presència internacional possible. Als valencians o balears els pertoca establir les fórmules de cooperació que considerin més idònies»⁶⁸⁷.

Vicent Martí⁶⁸⁸ va entrevistar Jordi Pujol i va preguntar-li sobre la mateixa qüestió:

«- *¿I els Països Catalans? ¿Qui li ajuda a plantejar-se la globalitat de la nostra nació? (...) ¿I ara, quina actitud manté respecte al nostre marc nacional?*

»-En aquests moments, el plantejament que sempre faig és el de defensar –crec que amb eficàcia, de vegades, amb discreció– el tema bàsic de la unitat lingüística. La unitat cultural també l'he defensada, però això ja depèn molt del que fa la gent. El més perillós i el més definitiu era el trencament de la unitat lingüística. Si hagués començat a promoure's, i a oficialitzar-se, constitucionalment, estatutàriament, hauria estat molt dolent.

»Això és bàsic: la unitat lingüística, la unitat cultural dels Països Catalans. Políticament sóc molt prudent, i, avui per avui, no m'hi fico. Ara, aquesta unitat de llengua, de cultura, d'origen històric, aquesta sí que la defenso a tot arreu.

⁶⁸⁵ *El Temps*, núm. 103, 9-15/VI/1986, p. 13. «“El nostre és un estatut que fa riure”». Entrevista de Miquel Mora.

⁶⁸⁶ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Miquel Riera va signar un total de 27 pàgines en *El Temps*.

⁶⁸⁷ *El Temps*, núm. 111, 4-10/VIII/1986, pp. 16 i 17. «Espanya no té la culpa de tot». Entrevista de Miquel Riera.

⁶⁸⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Vicent Martí va signar un total de 213 pàgines en *El Temps*.

«(...) Crec que nosaltres, la gent del Principat, hem d'anar un pas més endarrere, en aquest tema, que els valencians. No hem de prendre certes iniciatives, si no és que ens ho demanen molts valencians»⁶⁸⁹.

És molt curiós que els polítics del Principat, més o menys partidaris de la qüestió dels Països Catalans, responen sempre amb una cautela intencionada, potser emprada per no alçar suspicàcies en altres territoris dels Països Catalans aliens al Principat, especialment al País Valencià, on la qüestió, com comprovem al llarg del treball, es vivia amb certa visceralitat i molts dels partidaris de la unitat d'aquest territori defensaven la seua integritat amb intencions conciliadores.

Ens traslladem al País Valencià. Els seus polítics també rebien preguntes sobre el seu posicionament envers els Països Catalans. Per exemple, el president Joan Lerma, del PSPV.

«- *¿I amb Catalunya i les Illes Balears? ¿Quan s'acabaran les susceptibilitats des d'ací?*

»- Des d'una relació d'igualtat, ens podríem entendre molt millor. Però fins ara, als ulls dels valencians, el tema de les relacions amb Catalunya no ha aparegut com un acord d'igual a igual, sinó com una relació pseudocolonialista»⁶⁹⁰.

Lerma adoptava, amb la seua resposta, una posició propera al blaverisme. No fou l'únic que va rebre aquesta mena de pregunta. Ascensió Figueres, d'Aliança Popular a Castelló, també va haver de contestar a Albert Vicent⁶⁹¹.

«- *Des d'una posició tan atípica dins d'Alianza Popular, ¿a tu què et diuen els Països Catalans?*

»- Jo crec que és una ambició de certes forces polítiques que no té una raó de ser, perquè manca de base popular. València té una tradició històrica, literària i cultural genuïna, que la dota d'autonomia. A més, políticament, València té una autonomia de caràcter, encara que això no vol dir que no hi haja molts punts de contacte amb els catalans, sobretot a nivell lingüístic»⁶⁹².

Si Lerma parlava amb victimisme d'un pseudocolonialisme, Figueres reconeixia una relació lingüística. Lerma es mostrava més contrari a les relacions amb la resta dels Països Catalans que Ascensió Figueres, d'Aliança Popular. Pedro Gozalbo, del CDS,

⁶⁸⁹ *El Temps*, núm. 128, 1-6/XII/1986, p. 8. «Resistir la voluntat de destrucció». Entrevista de Vicent Martí.

⁶⁹⁰ *El Temps*, núm. 124, 3-9/XI/1986, p. 11. «Qüestió de prioritats». Entrevista de Vicent Sanchis.

⁶⁹¹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Albert Vicent Castelló va signar un total de 352 pàgines en *El Temps*.

⁶⁹² *El Temps*, núm. 171, 28-3/IX-X/1987, p. 25. «Mafalda en AP». Entrevista d'Albert Vicent.

també responia a aquesta qüestió amb unes paraules que esdevenien una barreja de les respostes de Lerma i Figueres: coincidència lingüística i por al «colonialisme».

«- *¿Què li suggereix el concepte Països Catalans?*

»- A Catalunya, les Illes i el País Valencià hi ha una cosa comuna que és la llengua, la cultura i la història, per tant, a mi, no m'intimida el terme de Països Catalans. Ara, utilitzat des d'alguns sectors, com per exemple la Crida⁶⁹³, ho rebutge. Si el concepte fa referència a allò que tenim en comú, joestic amb els Països Catalans; si es diu com l'afany imperialista o de colonització d'altres territoris, no m'ho crec»⁶⁹⁴.

Tenint en compte aquesta perspectiva de certs polítics valencians dels partits majoritaris, és comprén més l'actitud de cautela de certs polítics catalans a l'hora de tractar la qüestió dels Països Catalans. Per acabar, una pregunta a Maria Antònia Munar, d'Unió Mallorquina, que llavors era consellera de Cultura del Govern balear. Preguntava Francesca Sastre⁶⁹⁵.

«- *¿Penses que l'espai cultural nostre és el de Països Catalans?*

»- Una cosa és que el tinguem i, l'altra, que la gent sàpiga que es té i l'utilitzi. Realment, el tenim. El que passa és que no n'hi ha consciència. És una realitat que s'ha d'anar treballant, però sense traumes i sense aturar-nos tampoc»⁶⁹⁶.

La resposta de Munar podia ser la que més satisfacció provocara en *El Temps* pel fet de reconèixer l'àmbit dels Països Catalans i també pel fet de mostrar voluntat de treballar aquest àmbit.

5.2.6.- El Temps: bandera del pluralisme

Desxifrada la línia política del setmanari entre 1985 i 1989, podem també afirmar que *El Temps* va destacar pel seu pluralisme intern, almenys en allò que es refereix als redactors dels articles d'opinió, que pertanyien a distints partits polítics.

⁶⁹³ La Crida (1981-1993) fou una organització creada com a resposta a altres organitzacions que denunciaven una suposada discriminació contra els castellanoparlants al Principat, com el manifest dels 2.300. La Crida, mitjançant l'activisme pacífic, impulsà campanyes que defensaven el català i esdevingué una organització independentista que, certament, apostava pel dret d'autodeterminació dels Països Catalans. cf. MOLAS, Isidre., *Diccionari dels partits polítics de Catalunya: segle XX*, Barcelona, Diccionaris de l'Enciclopèdia, 2000, p. 58.

⁶⁹⁴ *El Temps*, núm. 194, 7-12/III/1988, p. 22. «El centre és radicalisme i mesura». Entrevista d'Albert Vicent.

⁶⁹⁵ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Francesca Sastre va signar un total de 131 pàgines en *El Temps*.

⁶⁹⁶ *El Temps*, núm. 189, 1-6/II/1988, p. 23. «Hem de coordinar-nos amb catalans i valencians». Entrevista de Xesca Sastre.

Membres d'Alianza Popular, del PSOE, de CiU, de la UPV o d'ERC van escriure tribunes que *El Temps* va publicar.

De Convergència i Unió i els partits que formen aquesta coalició van col·laborar els següents polítics:

Escriu	Número / Pàgina / Secció	Data	Títol o Tema
Carles A. Gasòliba (eurodiputat i membre del Comitè Executiu de Convergència Democràtica de Catalunya)	141 / 15 / Opinió	Març 1987	Catalunya: Circumscripció electoral europea
Carles A. Gasòliba (eurodiputat i membre del Comitè Executiu de CDC)	154 / 55 / País	Juny 1987	Participar en el Parlament europeu des d'una perspectiva de Catalunya
Joan Rigol (president d'Unió Democràtica de Catalunya)	157 / 14 / La qüestió	Juny 1987	Consideracions postelectorals / Resultats eleccions autonòmiques
Miquel Coll i Alentorn (president del Parlament de Catalunya i president del Consell Nacional d'UDC)	169 / 7 / Primera pàgina	Setembre 1987	La tasca del Parlament de Catalunya
Josep Miró i Ardèvol (CDC)	172 / 5 / Primera pàgina	Octubre 1987	L'estat inacabat / Catalunya i Espanya
Miquel Roca i Junyent (portaveu de CiU al Parlament Espanyol)	181 / 5 / Primera pàgina	Desembre 1987	Jordi Pujol, el president
Francesc Codina (diputat i portaveu de CiU a l'Hospitalet)	183 / 23 / Opinió	Desembre 1987	TV3
Joaquín Colomer (conseller de Sanitat a la Generalitat Valenciana)	186 / 17 / Opinió	Gener 1988	La Generalitat aposta per una sanitat pública integral i integrada
Josep Maria Cullell (cap de CiU a l'Ajuntament de Barcelona)	201 / 21 / Opinió	Abril 1988	Acords sense confondre els papers / Barcelona
Joaquim Ferrer (portaveu de CiU al Senat)	242 / 21 / Opinió	Febrer 1989	La societat cordial

Figura 15. Polítics de CiU que van escriure per a *El Temps* entre 1985 i 1989 (números 53-288). Elaboració pròpia.

També la dreta i el centre espanyols, enemics polítics d'*El Temps*, van tindre el seu espai al setmanari amb articles d'opinió:

Escriu	Número / Pàgina / Secció	Data	Títol o Tema
José Cremades (AP Alacant)	118 / 21 / Opinió	Setembre 1986	Alianza Popular 1987 / Crisi AP
Vicente Burgos (antic president NNGG València)	122 / País / 20 i 21	Octubre 1986	Raons per una dimissió / Crisi AP
Francisco Domingo (Coalición Valenciana)	153 / 20 / Especial eleccions	Maig 1987	¿Qui és qui? / Política valenciana
Vicente Ramos (antic militant d'Unió Valenciana)	170 / 63 i 64 / Opinió	Setembre 1987	Enfrontament amb Joan Valls Jordà, poeta alcoià
José María Aznar (president de la Junta de Castella i Lleó amb Alianza Popular)	196 / 10 / La qüestió	Març 1988	Sumar vots / Elogi a les forces regionalistes per combatre el PSOE
Enric Lacalle i Coll (president d'AP a l'Ajuntament de Barcelona)	201 / 21 / Opinió	Abril 1988	Acord inicial del "pacte de la ciutat" / Barcelona
Ricardo Baquero (portaveu de Sanitat al CDS a les Corts Valencianes)	240 / 9 / La qüestió	Gener 1989	La sanitat pública valenciana el 1988

Figura 16. Polítics de la dreta espanyolista que van escriure a *El Temps* entre 1985 i 1989 (números 53-288). Elaboració pròpia.

A continuació, adjuntem una taula amb els polítics socialistes que també van tindre veu en *El Temps*:

Escriu	Número / Pàgina / Secció	Data	Títol o Tema
Josep Moll Marquès (secretari general de la Federació Socialista Balear-PSOE)	120 / 23 / Opinió	Octubre 1986	El PSOE de les Illes, pel català
Pasqual Maragall (alcalde de Barcelona amb el PSC)	147 / 5 / Primera pàgina	Abril 1987	Catalanisme
Lluís Armet (secretari de Relacions Institucionals del	155 / 23 / Especial eleccions	Juny 1987	Una aposta pel futur / Article propagandístic

PSC)			
Ricard Pérez Casado (alcalde de València amb el PSPV)	156 / 22 / País	Juny 1987	El dia després / Article propagandístic
Joan Lerma (president Generalitat Valenciana amb el PSPV)	163 / 7 / Primera pàgina	Agost 1987	La Generalitat Valenciana, una realitat irreversible
Josep M. Sala Griso (secretari d'Organització del PSC)	168 / 7 / Primera pàgina	Setembre 1987	Federalisme
Rafael Blasco i Castany (conseller d'Urbanisme a la Generalitat Valenciana amb el PSPV)	170 / 27 / Opinió	Setembre 1987	En defensa del litoral valencià
Josep Moll Marquès (secretari general de la FIB-PSOE)	177 / 7 / Primera pàgina	Novembre 1987	Sobre un escàndol que va afectar el PSOE a Eivissa
José Luis Lassaletta Cano (alcalde d'Alacant amb el PSPV)	189 / 19 / Opinió	Febrer 1988	Prevenir la inseguretad ciutadana
Raimon Obiols (secretari general del PSC)	194 / 27 / Opinió	Març 1988	Catalanisme i forces de progrés
Cebrià Ciscar i Casaban (vicesecretari general del PSPV)	207 / 18 / País	Juny 1988	Confiança en el futur / Sobre el V Congrés del PSPV-PSOE
Ricard Pérez Casado (alcalde de València amb el PSPV)	224 / 18, 19 i 20 / Assaig	Octubre 1988	Reflexions sobre el 9 d'Octubre
Ricard Pérez Casado (alcalde de València amb el PSPV)	238 / 14, 15 i 16 / País	Gener 1989	Sobre la seua pròpia dimissió com a alcalde de València
Raimon Obiols (secretari general del PSC)	245 / 23 / Opinió	Març 1989	Sobre TV3
Lluís M. de Puig (diputat del PSC per Girona i parlamentari al	266 / 17 / Opinió	Juliol 1989	Sobre una polèmica entre CiU i el PSOE en temàtica d'educació

Consell d'Europa)			
-------------------	--	--	--

Figura 17. Polítics del PSOE, PSC o PSPV que van escriure a *El Temps* entre 1985 i 1989 (números 53–288). Elaboració pròpia.

I per últim, adjuntem els articles de polítics de la Unitat del Poble Valencià i d'altres formacions valencianistes, catalanistes, obreristes, sindicalistes i nacionalistes no espanyoles que van col·laborar en *El Temps*:

Escriu	Número / Pàgina / Secció	Data	Títol o Tema
Marisa Bolta (antic membre del consell polític d'UPV)	86 / 17 / Opinió	Febrer 1986	Sobre el tractament que <i>El Temps</i> va donar a una conferència de la UPV
Josep Maria Cervelló (Moviment de Defensa de la Terra)	142 / 15 / Opinió	Març 1987	MDT: crisi de creixement
Pere J. Beneyto (Comissions Obreres)	142 / 47 / Opinió	Març 1987	Fer sindicalisme a l'ensenyament
Pere J. Beneyto (CCOO)	150 / 15 / Opinió	Maig 1987	Deu anys de sindicalisme al País Valencià
Xavier Altadill (Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya)	153 / 23 / Especial eleccions	Maig 1987	ERC: el camí a la independència
Marc Palmés (candidat de l'Esquerra dels Pobles al Parlament Europeu)	155 / 26 / Especial eleccions	Juny 1987	Amb l'esquerra dels pobles
Heribert Barrera (ERC)	156 / 23 / Especial eleccions	Juny 1987	"Per l'Europa de les nacions": una coalició nacionalista
Joan Mir (independent de Mallorca inclòs en la llista Europa dels Pobles)	161 / 18 i 19 / Assaig	Juny 1987	Les eleccions europees
Carme Arjona Raigon (regidora i portaveu del grup municipal d'EUPV a l'Ajuntament de València)	173 / 26 / Opinió	Octubre 1987	Sobre l'equip de govern del PSPV a l'Ajuntament de València
Aureli Ferrando (diputat d'UPV al Parlament Valencià)	185 / 26 / Opinió	Gener 1988	Pluja àcida: tot just acaba de començar

per Castelló)			
Carlos Garaikoetxea (Eusko Alkartasuna)	188 / 39 / Opinió	Gener 1988	El compromís d'Eusko Alkartasuna
Amat Sánchez i Miguel Torrejón (gabinet grup parlamentari d'Esquerra Unida)	190 / 29 / Opinió	Febrer 1988	Pressupostos 88: Les raons d'un rebuig
José María Montero (advocat i diputat al Parlament Europeu per Herri Batasuna).	194 / 40 / Opinió	Març 1988	La negociació política
Heribert Barrera (exsecretari general d'ERC i expresident del Parlament de Catalunya)	196 / 7 / Primera pàgina	Març 1988	Esquerra Republicana de Catalunya, en una cruïlla de camins
Josep March (secretari general de CNT)	221 / 33 / Estat	Setembre 1988	Sobre el conflicte entre CCOO i UGT amb la classe treballadora
Apolinar Rodríguez (secretari d'acció sindical d'UGT)	221 / 34 / Estat	Setembre 1988	Sobre el conflicte entre CCOO i UGT amb la classe treballadora
Rafael Recuenco Montero (secretari general d'UGT-PV)	259 / 27 / Opinió	Juny 1989	La integració europea des de l'òptica sindical del País Valencià
Manuel del Alamo (secretari d'Informació i Publicacions de CCOO-PV)	279 / 41 / Opinió	Octubre 1989	Els vells sindicats no moren mai
Ignasi Riera (diputat d'Iniciativa per Catalunya al Parlament)	287 / 11 / Opinió	Desembre 1989	El joc parlamentari

Figura 18. Polítics d'altres formacions polítiques valencianistes, catalanistes, d'esquerra aliena al PSOE o sindicalistes van escriure a *El Temps* entre 1985 i 1989 (números 53-288). Elaboració pròpia.

5.3.- El Temps sobre el terrorisme

A més de la qüestió nacional i la qüestió política, entre 1985 i 1989 es va viure molt visceralment la qüestió d'ETA, que durant aquesta època que tractem va provocar

un total de 162 víctimes⁶⁹⁷. Tot i que *El Temps* no va oferir notícies sobre tots els atemptats, sí que va condemnar clarament les accions tant d'ETA com de Terra Lliure. A continuació, ho mostrem.

5.3.1.- El rebuig cap a ETA

La condemna a ETA fou constant. Vicent Sanchis, en un editorial, deia açò sobre un atemptat d'ETA a Barcelona⁶⁹⁸:

«Dimarts de la setmana passada una forta explosió sacsejava Barcelona. Un cotxe-bomba va produir, a la porta d'una caserna de la policia situada a la plaça d'Espanya, una mort i distints ferits, alguns d'ells civils.

»(...) Totes les forces polítiques parlamentàries del Principat ho han condemnat⁶⁹⁹. Ningú no vol que la sang de ningú aparega en els nostres carrers. Qualsevol acció d'aquest caire compta amb el més fort rebuig, generalitzat, de la societat catalana. El camí de la bomba ofereix un atractiu perillós per a alguns grups, socialment quasi intrascendents, que pot conduir el nostre país a una espiral perillosa. Aquesta trista imitació o exportació⁷⁰⁰ –segons els casos– d'uns altres processos de reconstrucció nacional pot suposar, a més de víctimes innocents i injustificades, un retrocés, una greu equivocació que podem pagar tots. Res no pot justificar una mort»⁷⁰¹.

El títol de l'article, «¡Enhorabona, Barcelona!», celebra la reacció de la societat catalana contra el terrorisme. El compromís és evident. Compromís que es torna a demostrar quan en el número 148, en el text que introdueix el contingut de dita edició, es pot llegir:

«Acabem aquest número amb un no ben rotund. Un no a la violència indiscriminada que suposen les bombes d'ETA a

⁶⁹⁷ Entre abril de 1985 i desembre de 1989, dades de <<http://www.avt.org/victimas-del-terrorismo/>>. *Asociación de Víctimas del Terrorismo*. Consulta: [7/VIII/2014].

⁶⁹⁸ Es refereix a l'atemptat provocat el 14 d'octubre de 1986 enfront d'una caserna policial a Barcelona. Causà un mort i dotze ferits. Font: <http://elpais.com/diario/1986/10/15/espana/529714805_850215.html>. *El País*, 15/X/1986. «La explosión de un coche bomba causa en Barcelona un muerto y 12 heridos». Notícia sense signar. Consulta: [11/III/2016].

⁶⁹⁹ *El Periódico* també es referí a aquesta condemna unànime. Font: <http://archivo.elperiodico.com/ed/19861015/pag_022.html>. *El Periódico*, 15/X/1986, p. 22. «Atentado en la Plaza España». Sense signar. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁰⁰ Es refereix, una altra vegada, a Terra Lliure, l'organització paral·lela a ETA als Països Catalans que *El Temps* mai no es va cansar de rebutjar.

⁷⁰¹ *El Temps*, núm. 123, 27-2/X-XI/1986, p. 7. «¡Enhorabona, Barcelona!». Article de Vicent Sanchis.

Barcelona⁷⁰², que han trobat fins i tot el rebuig dels grups independentistes catalans més radicals»⁷⁰³.

En el número 158, *El Temps* utilitzava per primera vegada la seua portada per condemnar ETA:

Figura 19. *El Temps*, núm. 158, 29-4/VII/1987. Portada.

L'atemptat provocat el 19 de juny de 1987 a l'Hiperco de Barcelona va causar un total de vint-i-un morts civils⁷⁰⁴. Aquest fet va suposar la més gran de les condemnes d'*El Temps* a ETA fins aquell moment, com veurem a continuació. Vicent Sanchis titulava en l'editorial d'aquell mateix número «¿Per què?», i no només criticava ETA, sinó fins i tot l'esquerra *abertzale* que, fins al moment, no havia estat criticada pel setmanari:

«Terror. Així hem volgut titular aquesta setmana la nostra portada. Assassinat indiscriminat, salvatge. Doblement cruel. Com l'atemptat neofeixista en l'estació de Bolonya el

⁷⁰² Es refereix a l'atemptat provocat el 3 d'abril de 1987 a Barcelona, que causà la mort d'un civil –Juan Fructuoso Martínez, mecànic de 29 anys– i set ferits. L'artefacte esclatà prop d'una caserna de la guàrdia civil. Font: <http://elpais.com/diario/1987/04/03/portada/544399202_850215.html>. *El País*, 3/IV/1987. «Un transeúnte murió anoche en Barcelona al estallar un coche bomba». Notícia sense signar. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁰³ *El Temps*, núm. 148, 20-25/IV/1987, p. 3. Sense signar.

⁷⁰⁴ Fonts: <http://elpais.com/diario/1987/06/20/espana/551138409_850215.html>. *El País*, 20/VI/1987. «Un coche bomba aparcado en el sótano de unos grandes almacenes de Barcelona causa 15 muertos y 35 heridos». Notícia de Jordi Busquets; i <http://elpais.com/diario/1987/08/04/espana/555026411_850215.html>. *El País*, 4/VIII/1987. «Las víctimas del atentado de Hipercor se elevan a 21 tras un nuevo fallecimiento». Notícia sense signar. Consultes: [11/III/2016].

1980⁷⁰⁵. Com el que podia haver somogut la ciutat de Tarragona fa alguns dies, on la mort podia haver-se convertit, de nou, en horrible protagonista, si les flames, l'impacte de l'explosió, es desvien unes desenes de metres⁷⁰⁶. També en aquesta ocasió els autors de l'atemptat podien haver arguït un “tràgic error” o “ineficàcia policial”. Fins i tot grotescament se'n podien haver responsabilitzat, “davant els pobles d'Euskadi i Catalunya”. Però el resultat hauria estat el mateix: la mort, el terror indiscriminat.

»(...) La condemna, de nou, per part de totes, i subratllem-ho perquè encara hi ha qui no ho té clar, totes les forces polítiques catalanes, ha estat unànime⁷⁰⁷. Tots els partits parlamentaris, totes les forces extraparlamentàries, tot el ventall de tendències independentistes. ETA, (...) es troba *sola*, totalment sola, a Catalunya. I l'estratègia del terror que ha iniciat, triant com a objectiu indiscriminat la població civil de Barcelona, pot procurar-los, d'entrada, només odi⁷⁰⁸. Odi i refús visceral. Res més.

»(...) El crim salvatge només mereix un “no” redó, la negativa a escoltar qualsevol increïble argumentació o excusa, l'exigència de l'acabament d'una espiral de terror que no es pot encobrir humanament amb l'excusa de cap “ideal alliberador”.

»(...) curiosament, molt curiosament, durant la campanya electoral que ha permès a Herri Batasuna dur a Estrasburg un eurodiputat amb més de 50.000 vots d'aquest país no hi hagué cap atemptat⁷⁰⁹. ¿Què pensa la força *abertzale* que hauria passat si la bomba d'Hipercor hagués esclatat aquells dies? I ara la seua

⁷⁰⁵ Atemptat que causà 84 morts. Font: <<http://www.abc.es/internacional/20150802/abci-atentado-estacion-bolonia-aniversario-201508011700.html>>. *Abc*, 2/VIII/2015. «El atentado de la estación de Bolonia, epítome de los “años de plomo” en Italia». Reportatge de Silvia Nieto. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁰⁶ Font: <http://elpais.com/diario/1987/06/13/espana/550533607_850215.html>. *El País*, 13/VI/1987. «Un atentado con explosivos causó el incendio declarado en la refinería de Enpetrol en Tarragona». Notícia d'Àngels Piñol i Jordi Busquets. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁰⁷ *La Vanguardia* també incideix en el fet que la condemna de la societat catalana contra aquell atemptat fou unànime. Font: <<http://www.lavanguardia.com/hemeroteca/20120619/54313361919/terrorismo-atentados-coche-bomba-masacres-centros-comerciales.html>>. *La Vanguardia*, 19/VI/2012. «Hipercor, el atentado más salvaje». Reportatge sense signar. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁰⁸ Quan *El Temps* parla d'aquella «estratègia de terror» es refereix que entre octubre de 1986 i juny de 1987, Catalunya va patir quatre atemptats mortals d'ETA, que provocaren 24 morts. Font: <<http://www.elmundo.es/elmundo/2004/02/18/espana/1077114439.html>>. *El Mundo*, 18/II/2004. «Atentados de ETA en Cataluña». Cronologia sense signar. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁰⁹ Es refereix a les eleccions europees que tingueren lloc el 10/VI/1987, en les quals Herri Batasuna va superar els 360.000 vots a l'estat espanyol i va obtenir un representant: Txema Montero. Hem de matisar, però, aquestes paraules de Vicent Sanchis. Abans d'aquestes eleccions, hi va haver tres atemptats mortals a Catalunya de manera recent: el 14/X/1986, el 27/III/1986 i el 2/IV/1987. Els morts foren, respectivament, un policia nacional, un guàrdia civil i una persona civil. És cert que durant la campanya electoral no hi hagué atemptats d'ETA a Catalunya, si bé sí que n'hi hagué de forma recent. I també és molt possible que si l'atemptat d'Hipercor s'haguera produït abans d'aquestes eleccions, els vots d'HB al Principat s'haurien reduït. Tot i que aquesta última afirmació és només una intuïció.

condemna s'ha reduït a una "crítica", sense més, d'aquest tipus d'atemptats. Massa tard.

»(...) Ningú en l'independentisme, en els distints corrents que el formen, ha intentat justificar el vandalisme etarra. De part dels representants del govern central, des de la mateixa TVE⁷¹⁰, es continua insistint en un suport indeterminat d'"independentistas radicales catalanes"⁷¹¹. Una acusació que només pot afavorir la repressió. (...) El confusionisme i la "ganancia de pescadores" que provoca el "río revuelto" del refrany castellà.

»L'anhel d'aconseguir el dret a l'autodeterminació, tant d'amplis sectors del poble basc, com des d'algunes forces polítiques catalanes, va per tot un altre camí. Un camí de respecte, d'exigència clara, que no mereix acabar dins el sac d'un terrorisme genèric que té unes sigles ben concretes, a les quals s'ha de dirigir la condemna. Aquest anhel de llibertat té, ara i ací, molt poc a veure amb la bomba que ha deixat sumit en la por i la crispació tot el país [sic]»⁷¹².

La crítica a HB és ferotge i la relació que suggereix *El Temps* d'aquesta formació amb ETA és evident quan afirma que durant la seua campanya electoral de les eleccions europees no es va produir cap atemptat d'ETA. A més, el setmanari tracta de desvincular intencionadament, mitjançant un rebuig indiscutible, terrorisme d'independentisme.

Tot i la crítica a Herri Batasuna, en el següent número, *El Temps* elabora un reportatge un tant favorable al partit independentista basc, redactat per Fúlvia Nicolàs, en una mostra de la proximitat que el setmanari sentia per la formació *abertzale*, sempre en clau estrictament política. També mostra el rebuig a ETA:

«Durant els dies següents a la massacre, i mentre els mitjans de comunicació estatals insistien a identificar HB amb ETA⁷¹³, eren majoria els militants i els simpatitzants d'aquest partit que es preguntaven horroritzats el perquè de la matança⁷¹⁴.

⁷¹⁰ Ferran Cardenal, governador civil de Barcelona, parlava a TVE, en el programa *Informe Semanal*, d'aquest suposat suport d'ETA a Catalunya per part de «grupos independentistas violentos de carácter radical». Font: <<http://www.rtve.es/alacarta/videos/informe-semanal/informe-semanal-eta-coche-bomba-hipercor/1436114/>>. Consulta: [11/III/2016].

⁷¹¹ Un columnista d'*Abc*, per exemple, afirmava que «Los grupos independentistas catalanes que optan por la violencia y constituyen la infraestructura informativa de ETA en Cataluña y los 40.000 votos que obtuvo en las elecciones europeas la candidatura encabezada por HB en el Principado pueden hacer creer a ETA que está en condiciones de continuar asesinando en Cataluña». *Abc*, 22/VI/1987, p. 20. «La "otra" manifestación». Article de Jordi Domenech.

⁷¹² *El Temps*, núm. 158, 29-4/VI-VII/1987, p. 7. «¿Per què?». Editorial de Vicent Sanchis.

⁷¹³ Ja hem vist com per exemple *Abc* parlava intencionadament al mateix temps de l'atemptat a l'Hipercor i dels vots assolits per Herri Batasuna al Principat el mateix any.

⁷¹⁴ Per exemple, el diari *Egin* es va lamentar per l'atemptat d'Hipercor i va criticar ETA en un fet un tant insòlit. «En ningún caso podría liberarse ETA de responsabilidad, puesto que el mismo difícilmente

»L'explicació per part d'ETA que el "lamentable accident" havia estat "producte d'un greu error", del qual "es responsabilitzava"⁷¹⁵, tampoc no alleujà la indignació de la major part de l'electorat de la força radical basca. Les declaracions del portaveu oficial d'HB, Jon Idígoras, elogiant "l'honestat política" d'ETA "per haver-se fet l'autocrítica i haver reconegut el seu error"⁷¹⁶, provocaren la ira de sectors considerables de la militància batasunera, menys disposada que mai a ser identificada amb l'organització armada.

»El comunicat oficial del partit, fet públic l'endemà de l'atemptat, suposava, però, la primera crítica pública feta per Herri Batasuna a un atemptat d'ETA-militar, per bé que en un to fred i descarregant les responsabilitats en la policia espanyola per no haver desallotjat l'establiment a temps, i sense que hi aparegués, però, enlloc la paraula "condemna"⁷¹⁷. Com a símbol, la importància d'aquesta primera mostra pública de distanciament entre HB i ETA és indiscutible. Com a contingut, un dels primers a criticar-la fou el també dirigent d'Herri Batasuna i eurodiputat Txema Montero, que manifestà

puede desvincularse ni imaginar al margen de otras acciones recientes realizadas por esta organización. Quien haya seguido con cierta atención su historia y discurso puede asegurar, sin temor a equivocarse, que ETA nunca hubiera planificado un atentado de estas características sin que entrara en sus cálculos que una evacuación de personas iba a producirse, lo que avalaría el hecho de que los avisos de la colocación del coche bomba fueran realizados con una antelación inusual, repetidamente y a diversas instancias. Nadie puede dejar de responsabilizar de la masacre, en primer lugar, a los que montaron el artefacto y eligieron su colocación». *Egin*, 22/VI/1987, p. 3. «A saltos y golpes». Article d'Antxon Allende.

⁷¹⁵ *Egin* va emetre un comunicat d'ETA en el qual l'organització es responsabilitzava de l'atemptat d'Hipercor: «Queremos testimoniar nuestro pesar a todo el pueblo catalán y a los familiares y allegados de las víctimas inocentes en particular. Hacemos nuestra la sincera censura del pueblo trabajador vasco y catalán, aceptando sin descargos la gran responsabilidad que nos corresponde por este luctuoso suceso, y reconociendo de modo acorde a nuestra trayectoria de honestidad revolucionaria el grave error cometido en el desarrollo de esta operación». *Egin*, 22/VI/1987, p. 11. «Comunicado de ETA».

⁷¹⁶ Jon Idígoras afirmava que ETA mostrava la seua «honestat» i «maduresa» política per reconèixer l'"error" de l'atemptat. Font: <http://elpais.com/diario/1987/06/23/espana/551397609_850215.html>. *El País*, 23/VI/1987. «Herri Batasuna dice que la autocrítica de ETA "demuestra su madurez política"». Notícia de Victorino Ruiz de Azua. Consulta: [11/III/2016].

⁷¹⁷ El comunicat d'Herri Batasuna fou publicat en català pel diari *Avui*. «1. Lamentem profundament el cost en vides humanes i ferits que ha comportat aquest tràgic accident. 2. La nostra crítica més enèrgica davant d'aquesta mena d'atemptats que comporten un alt risc per a la població civil i que, en aquest cas, ha acabat amb el conegut i tràgic balanç. 3. Denunciem públicament l'actitud intencionadament irresponsable de la direcció del centre comercial i de la policia que, coneixent amb una hora d'antelació, segons han informat els mitjans de comunicació, l'existència d'un cotxe-bomba, han provocat amb la seva actitud una tragèdia evitable amb l'objectiu d'utilitzar-la propagandísticament. 4. Herri Batasuna reitera els seus llaços de solidaritat amb el poble català i envia una salutació fraternal davant aquests difícils i tristos moments». *Avui*, 21/VI/1987. «Totes les forces polítiques condemnen l'atemptat d'ETA i HB el "critica"». Referenciat en CASTELLANO AGUILERA, Celia., *Análisis de la cobertura de tres momentos históricos de ETA en las portadas de tres diarios españoles*, Treball de fi de grau dirigit per Francesc Xavier Giró Martí, Universitat Autònoma de Barcelona, 2015, p. 83.

públicament que la considerava “insuficient, incompleta i poc enèrgica”⁷¹⁸»⁷¹⁹.

La intenció del nostre setmanari sembla ser la de voler mostrar que no tot està relacionat amb ETA en el món *abertzale*⁷²⁰. La defensa d’Herri Batasuna continua amb un article publicat poc després, redactat per dos signants del manifest preelectoral de suport a HB al Principat i que exercien la docència a la facultat de ciències d’informació de Bellaterra⁷²¹: Enric Marín i Otto⁷²² i Joan Manuel Tresserras⁷²³. La defensa del partit *abertzale* és inqüestionable, arran de l’atemptat d’Hipercor:

«s’ha pretès la criminalització d’una coalició legalment constituïda i la proscripció d’una de les legítimes opcions de vot. La lamentable i injustificable reacció d’algun dirigent basc de la coalició *abertzale*⁷²⁴ ha significat l’impuls definitiu a una campanya de distorsió política de la qual les forces del règim esperen un profit durable.

»El vot a H.B: qui i per què. Alguns publicistes han parlat del vot a Herri Batasuna com del vot dels desesperats, dels violents, dels marginats socials sense perspectives⁷²⁵... Qualsevol persona que disposi d’una elemental cultura política i d’un mínim coneixement de la situació catalana sap que això no és cert. Com sap també que *el vot a Herri Batasuna no era un vot a ETA*. ¿Qui i per què va votar a Herri Batasuna? (...) aquestes foren algunes de les principals raons manifestes:

» · La possibilitat d’establir una referència que permetès *avaluar la capacitat de convocatòria política de l’esquerra d’alliberament nacional*, davant unes condicions tan dures com les generades durant la campanya

⁷¹⁸ *Egin* va publicar les declaracions de l’eurodiputat d’HB, el més contundent amb ETA amb molta diferència, tot i que *Egin* no va fer referència a les paraules de Montero publicades per *El Temps*. Font: *Egin*, 24/VI/1987, p. 8. «Declaraciones de Txema Montero sobre el atentado de Barcelona». Notícia sense signar.

⁷¹⁹ *El Temps*, núm. 159, 6-11/VII/1987, p. 90. «Tensió “abertzale”». Reportatge de Fúlvia Nicolàs.

⁷²⁰ Alguns analistes incideixen en la idea que no tot el món *abertzale* està relacionat amb HB o ETA. cf. LEONISIO CALVO, Rafael., «Izquierda abertzale: de la heterogeneidad al monolitismo», en *Congreso Internacional de Historia de Nuestro Tiempo*, 2012, p. 377.

⁷²¹ Així ho reflecteix el setmanari *El Temps* al final de l’article.

⁷²² Barcelona, 1955. Exerceix càrrecs acadèmics a la facultat de periodisme de la Universitat Autònoma de Barcelona i té experiència en càrrecs públics del mateix àmbit.

⁷²³ Rubí, 1955. Exerceix càrrecs acadèmics a la facultat de periodisme de la Universitat Autònoma de Barcelona i té experiència en càrrecs públics del mateix àmbit.

⁷²⁴ Possiblement referint-se a la ja esmentada reacció de Jon Idígoras.

⁷²⁵ Per exemple, durant la campanya electoral de les eleccions europees de 1987, José María Benegas, secretari d’organització del PSOE, s’expressava en aquests termes: «ésta es la forma de hacer campaña electoral de los violentos de ETA y los violentos de HB, y advirtió que votar a HB es votar a ETA, es votar el miedo, el terror, la violencia, es votar alternativas antidemocráticas, comportamientos neofascistas de quienes no admiten las reglas del juego democrático». *Abc*, 24/V/1987, p. 24. «Benegas pidió a los riojanos que voten cualquier opción al Parlamento europeo, excepto a HB». Notícia de l’agència EFE.

» (...) La possibilitat de *defensar una opció rupturista davant l'Estat espanyol* i la seva permanent i violenta vulneració dels drets individuals i dels drets dels pobles que té sotmesos.

» · La possibilitat de *prestar suport a una opció democràtica de base assembleària, d'horitzó independentista*, deutora de la tradició de l'esquerra radical-popular.

» · La possibilitat de *reforçar l'opció de la negociació política en el conflicte d'Euskadi*. Situar Txema Montero al Parlament europeu podia (¿pot?) internacionalitzar aquest conflicte, trencar l'aïllament polític d'H.B. i forçar el govern espanyol a ser més realista, menys intransigent.

»(...) Convé insistir: els votants d'HB, majoritàriament i conscientment, van donar suport a l'única força política significativa que s'ha definit sense ambigüitats per la ruptura política amb el règim borbònic. Per als catalans aquesta era la diferència fonamental entre Txema Montero i Garaikoetxea⁷²⁶ o Onaindía⁷²⁷ (caps de les llistes més o menys d'esqueres, més o menys nacionalistes). Era un vot contra la falsa raó de l'estat espanyol. Un vot contra la caça de bruixes... Les bruixes, ara, som nosaltres»⁷²⁸.

L'estratègia de voler diferenciar l'independentisme polític del terrorisme és evident. La condemna a ETA va ser clara i ferma. Des d'*El Temps*, des de la seua tendència catalanista, es mostrava solidaritat amb la lluita nacionalista del poble basc, sempre condemnant, però, la branca armada d'aquesta lluita, protagonitzada per ETA. La formació política Herri Batasuna va ser criticada en nombroses ocasions. Però també comptà amb el suport del setmanari. Aquest suport o rebuig venia sempre condicionat per les pràctiques d'ETA, prova del rebuig d'*El Temps* cap a aquestes pràctiques terroristes. Si HB es desmarcava d'ETA, *El Temps* defensava HB. En cas contrari, el nostre setmanari condemnava HB.

5.3.2.- Els GAL: l'altre enemic

⁷²⁶ Carlos Garaikoetxea es presentà a les eleccions europees de 1987 amb la Coalició per l'Europa dels Pobles, integrada per Eusko Alkartasuna, Esquerra Republicana de Catalunya i Partido Nacionalista Galego. Va aconseguir un representant.

⁷²⁷ Mario Onaindía es presentà a les eleccions europees de 1987 amb la coalició Esquerra dels Pobles, integrada per Euskadiko Ezkerra, Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra, Partido Socialista Galego-Esquerda Galega, Unidad Aragonesa-Chunta Aragonesista, Partit Socialista de Mallorca-Entesa Nacionalista, Unitat del Poble Valencià, Asamblea Canaria i Partit Socialista de Menorca. No aconseguí representació.

⁷²⁸ *El Temps*, núm. 162, 27-1/VII-VIII/1987, pp. 20 i 21. «Reflexions des de la indignació». Article d'Enric Marín i Otto i Joan Manuel Treserras.

Si ETA mai no va comptar amb el suport d'*El Temps*, menys simpatia encara van obtenir els GAL, braç executor del terrorisme d'estat perpetuat pel govern de Felipe González entre 1983 i 1987 i que perseguia, fonamentalment, membres d'ETA⁷²⁹.

Un exemple de com *El Temps* condemnava l'activitat dels GAL és un article que va redactar Vicent Ventura en la seua columna, 'Última':

«És difícil parlar del terrorisme, que provoca més que cap altra activitat violenta una visceralitat perfectament explicable. Sobretot quan es viu immers en la pròpia espiral. I no s'hi val d'adoptar la posició idealista de refusar la violència, també la violència de l'antiterrorisme, per tant, en la mateixa mesura en què s'està contra la violència terrorista, ja que és violència igualment i, a més, institucionalitzada. Hi ha una indubtable dialèctica entre una violència i l'altra, de tal manera que es justifiquen mútuament i, per tant, es perpetuen. Perquè el terrorisme pot arribar a matar un xiquet a la porta de la seua casa, i no hi ha cap excusa vàlida que explique semblant horror. Però, ¿què direm, per exemple, de les víctimes del GAL?, és a dir, les víctimes de la venjança encomanada pels qui tiren la pedra i amaguen la mà (...) la violència institucional, és a dir, la que es nega però es practica (...) L'horror d'una qüestió tan dramàtica, consisteix, sobretot, a creure que la mort forçosament indiscriminada que produeixen les bombes al carrer no té més resposta que altres morts. És l'horror de creure que la violència es pot reduir amb la violència. Aquest és, per dir-ho així, el conte que no s'acaba mai [sic]»⁷³⁰.

Es pot comprovar que Ventura rebutja ambdós terrorismes: el subversiu d'ETA i l'"institucional" dels GAL. A continuació, mostrem una notícia sobre la desaparició de Mikel Zabaltza, que va despertar en *El Temps* les crítiques contra qui era ministre de l'Interior, José Barrionuevo, per la seua gestió i per l'anomenada "guerra bruta". Açò es podia llegir en les pàgines d'*El País* quan va desaparèixer Zabaltza:

«La ausencia de noticias de Mikel Zabaltza, que huyó de la Guardia Civil, esposado –según las versiones oficiales– el pasado martes, cuando se disponía a reconocer un hipotético zulo, en Enderlaza, ha alertado a los familiares y amigos del detenido»⁷³¹.

⁷²⁹ cf. MIRALLES, Melchor., *Amedo: el estado contra ETA.*, Barcelona, Plaza&Janés, 1990, pp. 149-162.

⁷³⁰ *El Temps*, núm. 54, 1-7/VII/1985, p. 58. «Tots els terrorismes». Article de Vicent Ventura.

⁷³¹ Font: <http://elpais.com/diario/1985/12/02/espana/502326007_850215.html>. *El País*, 2/XII/1985.

«Intensa búsqueda en Guipúzcoa de un hombre que huyó de la Guardia Civil esposado». Notícia de Tonia Etxarri. Consulta: [7/VIII/2014].

Quan va aparèixer el cos mort del protagonista de la notícia⁷³², Josep M. Sanmartí⁷³³ escrivia:

«La primera evidència palesada per la mort de Mikel Zabalza és l'existència a Euskadi d'una guerra bruta interna derivada o motivada per la lluita antiterrorista, i de la qual la població civil basca és la víctima. Es demostrin o no els fets, la història de Mikel Zabalza és una sòrdida narració de detencions estranyes, d'acusacions múltiples de tortura, de mentides i de calúmnies, de manipulacions, de morts inútils, etc., que al capdavant formen encara el trist rerefons de la situació basca⁷³⁴. Més d'un ha sostingut aquests dies que tot això és possible perquè hi ha una legislació antiterrorista que ho permet i perquè el poder central continua sense controlar alguns racons de l'aparell policíac (...) Esclats dramàtics com aquest demostren també sovint que la pacificació del País Basc penja excessivament d'un fil (...) D'altra banda, polèmiques com aquesta són funestes per a la credibilitat exterior de la democràcia espanyola, ja molt qüestionada pels organismes internacionals de defensa de drets de l'home»⁷³⁵.

Si anteriorment *El Temps* condemnava la violència d'ETA, ara comprovem que la mateixa contundència la utilitzava també per condemnar la guerra bruta del govern de Felipe González contra ETA, mitjançant els GAL o presumptament l'aparell de forces de l'estat⁷³⁶. Situació similar la que es va donar quan va morir Joseba Asensio a la presó d'Herrera de la Mancha⁷³⁷, mort que *El Temps* no va dubtar en denunciar a través d'una notícia redactada per Fúlvia Nicolàs:

«Un pres que mor, en una presó d'“alta seguretat”, per manca d'assistència mèdica; un cadàver segrestat, taüt i tot, per la policia; unes forces de seguretat que desapareixen, amb la municció

⁷³² El cos fou trobat flotant en el riu Bidasoa el 15 de desembre del 1985. Font: <http://elpais.com/diario/1985/12/18/espana/503708401_850215.html>. *El País*, 18/XII/1985. «El informe forense indica que Zabalza murió ahogado y que su cadáver no presenta signos de violencia». Notícia de Carmelo C. Ridruejo. Consulta: [11/III/2016].

⁷³³ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Josep M. Sanmartí va signar un total de 255 pàgines en *El Temps*.

⁷³⁴ Molts anys després del succés, encara no s'han aclarit els fets, tot i que molts apunten que la mort de Zabalza fou provocada per maltractaments de la Guàrdia Civil. Font: <<http://www.noticiasdegipuzkoa.com/2014/11/27/politica/mikel-zabalza-29-anos-buscando-la-verdad>>. *Noticias de Gipuzkoa*, 27/XI/2014. «Mikel Zabalza, 29 años buscando la verdad». Reportatge d'Arkaitz Almortza. Consulta: [11/III/2016].

⁷³⁵ *El Temps*, núm. 80, 30-5/XII-I/1985-1986, p. 55. «La lluita antiterrorista, qüestionada». Notícia de Josep M. Sanmartí.

⁷³⁶ cf. MIRALLES, Melchor., *Amedo: el estado contra ETA.*, Barcelona, Plaza&Janés, 1990, pp. 149-162.

⁷³⁷ Segons fonts oficials, aquest presoner morí de mort natural. Font: <http://elpais.com/diario/1986/06/10/espana/518738414_850215.html>. *El País*, 10/VI/1986. «Los forenses estiman que el 'etarra' Joseba Asensio falleció en Herrera de la Mancha de muerte natural». Notícia de María Peral. Consulta: [11/III/2016].

habitualment atribuïda a ETA-m, contra els assistents a un acte polític⁷³⁸; un vice-president del govern que assegura que tot això és un muntatge d'una força política...⁷³⁹

»És l'estrany comportament de la democràcia a Euskadi, la síntesi d'uns esdeveniments, que, des de la presó d'Herrera de la Mancha fins als carrers de Bilbao, centraren l'actualitat informativa a Euskadi durant una setmana

»(...) Ciudad Real, diumenge 8 de juny. El pres Joseba Asensio, militant d'ETA-m, és trobat mort al seu llit del mòdul 3 de la presó d'«alta seguretat d'Herrera de la Mancha, a conseqüència d'una infecció generalitzada, iniciada d'un procés tuberculós, per la qual no ha rebut assistència mèdica⁷⁴⁰. L'autòpsia realitzada pels forenses oficials, en presència d'una metgessa enviada per la família del mort, fa ben palés que una simple radiografia, feta a temps, hauria mostrat la gravetat del procés patològic que acabà, de manera aparentment fulminant, amb la vida d'Asensio.

»Alfonso Guerra, en una nova demostració de subtileza dialèctica, insisteix que tot és “un muntatge d'Herri Batasuna”. Kafka, en aquest context, seria un escriptor de costums [sic]»⁷⁴¹.

Segons les notícies consultades, quan el cos d'Asensio era traslladat a Bilbao, milers de persones esperaven l'arribada per retre homenatge al presoner quan la policia va començar a carregar contra elles, provocant disturbis i tensió al centre de la ciutat.

Per totes aquestes qüestions, fonamentalment, va ser criticat José Barrionuevo, llavors ministre d'Interior, per part del setmanari en múltiples ocasions. Un exemple és aquest text redactat per Joan Pomares, el qual parla de la trajectòria de qui era ministre de l'Interior:

«Una gestió que compleix ara un cicle complet de legislatura. Quatre anys de mandat, envoltats “en afers gravíssims, de corrupció policial, en un cèlebre cas de desaparició i en nombrosos errors, situacions irregulars i abusos d'autoritat”, que “exigeixen i fan imprescindible la seua dimissió”. Amb una llarga llista de raons que avalarien, segons

⁷³⁸ <http://elpais.com/diario/1986/06/10/espana/518738415_850215.html>. *El País*, 10/VI/1986. «Incidentes en Bilbao a la llegada de la comitiva fúnebre». Notícia sense signar. Consulta: [7/VIII/2014].

⁷³⁹ <http://elpais.com/diario/1986/06/13/espana/518997605_850215.html>. *El País*, 13/VI/1986. «Alfonso Guerra asegura que los incidentes en el funeral de Asensio fueron un “montaje de Herri Batasuna”». Notícia sense signar. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁴⁰ *El País* també es refereix a la tuberculosi com la causa originària de la mort «natural» de Joseba Asensio. Font: <http://elpais.com/diario/1986/07/11/espana/521416814_850215.html>. *El País*, 11/VII/1986. «Un dictamen confirma que el 'etarra' Joseba Asensio murió por causas naturales». Notícia de María Peral. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁴¹ *El Temps*, núm. 105, 23-29/VI/1986, pp. 26 i 27. «Joseba Asensio: cadàver perseguit». Reportatge de Fúlvia Nicolàs.

l'Associació [Contra la Tortura]⁷⁴², aquesta dimissió. Perquè Barrionuevo s'ha mostrat "com un dels més fermes defensors del manteniment i l'ampliació de la denominada Llei Antiterrorista⁷⁴³; ha mantingut en lloc de responsabilitat funcionaris policials denunciats per la seua actuació sota la dictadura i ha guardat fitxes policials de l'època franquista⁷⁴⁴. Des del seu Ministeri, s'han realitzat actuacions informatives sobre partits polítics, amb clars indicis d'il·legalitat⁷⁴⁵; no s'ha fet res davant les sospites, ben fonamentades, de relacions entre els GAL i les Forces de Seguretat de l'Estat⁷⁴⁶»⁷⁴⁷.

No hi ha cap dubte que *El Temps* era totalment contrari tant a la violència d'ETA com a la violència del govern espanyol contra ETA.

5.3.3.- La condemna a Terra Lliure

Però per context geogràfic i nacional, *El Temps* estava més a prop de l'activitat de Terra Lliure, en termes informatius, que de qualsevol altra organització armada. Terra Lliure, organització armada amb unes bases ideològiques quasi idèntiques a les d'ETA, actuava per la independència dels Països Catalans i per implantar el socialisme al territori esmentat⁷⁴⁸. Van tindre activitat entre 1979 i 1991, tot i que no es dissolgué formalment fins 1995⁷⁴⁹. La coincidència amb els anhels independentistes del setmanari i de l'organització armada no condicionà mai la condemna d'*El Temps* a Terra Lliure.

Una prova de la discrepància del setmanari cap a Terra Lliure va ser l'amenaça que Adolf Beltran, redactor d'*El Temps*, va rebre del Moviment de Defensa de la Terra,

⁷⁴² L'Associació Contra la Tortura elaborà un informe del qual es reflecteixen els textos entre cometes d'aquest reportatge de Joan Pomares.

⁷⁴³ El mateix José Barrionuevo defensa aquesta llei en IGLESIAS, María Antonia., *La memoria recuperada: lo que nunca han contado Felipe González y los dirigentes socialistas de sus años de gobierno*, Madrid, Aguilar, 2003, pp. 411 i 412.

⁷⁴⁴ Un dels membres de l'equip de Barrionuevo era Jesús Martínez Torres, de la policia franquista. Font: <http://elpais.com/diario/1985/03/30/espana/480985207_850215.html>. *El País*, 30/III/1985. «La gestión de Barrionuevo en el Ministerio del Interior». Notícia sense signar. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁴⁵ <http://elpais.com/diario/1985/07/02/portada/489103201_850215.html>. *El País*, 2/VII/1985. «"Sospechas o indicios" sobre Guerra y Barrionuevo por el espionaje a partidos». Notícia sense signar. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁴⁶ No és d'estranyar, tenint en compte la relació entre ambdós organismes que posteriorment es demostrà.

⁷⁴⁷ *El Temps*, núm. 133, 5-10/I/1987, p. 22. «"Barrionuevo ha de dimitir"». Reportatge de Joan Pomares.

⁷⁴⁸ El documental *Terra Lliure: punt final.*, David Bassa (Director), Televisió de Catalunya, 2007 explica molt bé la ideologia de Terra Lliure i les seues relacions amb ETA. De fet, alguns dels propers a Terra Lliure fèiem afirmacions com «Sense Terra Lliure, avui l'independentisme no existiria. Vam néixer per tallar el pas a la transició política. Era necessari un poder militar. Teníem certa fascinació pel País Basc. Nosaltres érem soldats per l'alliberament dels Països Catalans». cf. COMPANY ARDILA, Lluís., «Recomanació Terra Lliure, punt final», en *Lligams*, núm. 3, 2007, p. 17.

⁷⁴⁹ cf. COMPANY ARDILA, Lluís., «Recomanació Terra Lliure, punt final», en *Lligams*, núm. 3, 2007, p. 17.

partit polític més proper a l'organització armada⁷⁵⁰, arran d'aquest escrit que el periodista va elaborar en la seua secció personal, 'La Tribu', sobre l'accidentada mort de Joaquim Sánchez⁷⁵¹, militant de Terra Lliure:

«Joaquim Sánchez perdia la vida una nit freda d'aquest mes de desembre, mentre manipulava un artefacte explosiu en un carrer de Barcelona. Terra Lliure veia morir, amb ell, un altre jove, com fa poc més d'un any moria a Alzira Josep Antoni Villaescusa⁷⁵². I el veia anar-se'n amb la mateixa absurditat, la mateixa indiferència esgarriada d'un poble disposat a tirar endavant la seua vida de cada dia, alié a una estratègia de lluita que paga massa car un ideal polític. Joaquim Sánchez ha mort i el seu poble no és ni un poc més ni un poc menys lliure que ho era abans. És l'única veritat sobre aquest fet i sobre els dividends d'una tragèdia inútil, que no ha de repetir-se, que mai no hauria d'haver estat possible»⁷⁵³.

Del text es desprèn una clara crítica a la lluita armada de Terra Lliure i un lament per la mort de Joaquim Sánchez. Quatre números després, Adolf Beltran publicava en la mateixa secció l'avís rebut pel Moviment de Defensa de la Terra⁷⁵⁴ a propòsit de l'últim article mostrat:

«Aquest cronista ha rebut una insòlita i depriment missiva que no em puc estar de comentar, pel que té de símptoma lamentable. Porta com a expenidora la seu del Moviment de Defensa de la Terra a València i reproduïx un paràgraf d'aquesta secció en el qual comentava l'absurda inutilitat de la mort del jove militant de Terra Lliure, Joaquim Sánchez. Sota això, algú ha escrit aquesta asseveració rotunda: "El col·laboracionisme és una praxi que situa al nivell dels enemics aquells "nacionalistes" que critiquen la lluita que els

⁷⁵⁰ Font: *Terra Lliure: punt final.*, David Bassa (Director), Televisió de Catalunya, 2007.

⁷⁵¹ Amb només 21 anys, Joaquim Sánchez moria a Barcelona la matinada del 16 de desembre de 1985. Font: <http://elpais.com/diario/1985/12/17/espana/503622008_850215.html>. *El País*, 17/XII/1985. «Un presunto militante de Terra Lliure muere en Barcelona al estallarle una bomba en una cabina telefónica». Notícia de Francesc Valls i Joan Lloret Devesa. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁵² Un any i mig abans, Josep Antoni Villaescusa moria en circumstàncies similars a Alzira amb només 27 anys. Font: <http://elpais.com/diario/1984/07/21/espana/459208809_850215.html>. *El País*, 21/VII/1984. «Muere en Alcira un presunto terrorista de Terra Lliure al estallarle una bomba que transportaba». Notícia de Manuel Muñoz. Consulta: [11/III/2016].

⁷⁵³ *El Temps*, núm. 80, 30-5/XII-I/1985-1986, p. 11. «Que santa Lúcia els conserve la vista». Article d'Adolf Beltran.

⁷⁵⁴ Aquesta organització política era la que més s'identificava amb Terra Lliure. Font: *Terra Lliure: punt final.*, David Bassa (Director), Televisió de Catalunya, 2007.

ocupadors diuen “terrorista”⁷⁵⁵. Tot va signat per les sigles de l’MDT»⁷⁵⁶.

Després de l’explicació dels fets, Beltran deixava clara la seua postura, que evidència el rebuig d’*El Temps* cap a qualsevol tipus de lluita armada i qualsevol tipus d’amenaçes:

«A ningú no escaparà la pressió, l’avís, l’amenaça moral i fins a cert punt l’insult que el missatge representa. Ni escaparà a ningú el caràcter sectari de la lògica que implica. O amb mi (i, pel que sembla, el silenci s’interpreta així) o contra mi (i pareix que qualsevol opinió diferent ho implica automàticament). Exactament la mateixa argumentació de Barrionuevo, però girada a l’inrevés. Per la meua banda, només vull deixar clar que, ni pel que fa a l’exercici periodístic, ni pel que fa a les pròpies conviccions, estic disposat a acceptar xantatges. Estic convençut que som molts els qui no creiem en herois, ni en salvadors, ni en guerres ni en dialèctiques de “blanc o el negre”, i que, malgrat tot, encara tenim confiança que determinades opcions polítiques no ultrapassaran la frontera evident que separa la radicalitat d’uns plantejaments de la patologia política [sic]»⁷⁵⁷.

Els editorials d’*El Temps* van deixar encara més clara la posició del setmanari respecte a Terra Lliure. Açò es podia llegir després d’un atemptat de l’organització⁷⁵⁸:

«La doctrina moral ensenya encara que la legitimitat o bondat possible d’un fi –la llibertat, la justícia, o el que siga– no sempre justifica *qualsevol* mitjà per arribar-hi. Ensenya també que la violència quan implica destrucció, dolor i mort, només pot hipotèticament justificar-se quan la tirania tanca tots els altres camins per a la dignitat humana. Potser es tracta de doctrina vella, però és universal i perenne, i l’única garantia per aquesta mateixa dignitat humana en nom de la qual tantes vegades es practica la violència que la destrueix.

⁷⁵⁵ La frase de l’MDT dirigida cap a Adolf Beltran és prou contundent: tracta de fer veure *El Temps* com un mitjà que no es compromet amb la lluita d’aquells amb els quals comparteix objectius polítics. Hem explicat i continuarem explicant, però, que el setmanari que estudiem mai no va defensar la violència, foren els que foren els seus objectius.

⁷⁵⁶ *El Temps*, núm. 84, 27-2/I-II/1986, p. 11. «Tots els colors contra l’OTAN». Article d’Adolf Beltran.

⁷⁵⁷ *Ibidem*.

⁷⁵⁸ Es refereix a l’atemptat provocat el 2 de maig de 1988 a Barcelona, quan Terra Lliure va fer esclatar dos artefactes prop d’una caserna de la Guàrdia Civil. Un policia i un guàrdia civil resultaren ferits. Font: <http://elpais.com/diario/1988/05/03/espana/578613605_850215.html>. *El País*, 3/V/1988. «Una bomba de Terra Lliure causa por primera vez heridas graves a miembros de las fuerzas de seguridad». Notícia d’Albert Montagut. Consulta: [11/III/2016].

»Sovint, però, la violència, a més de ser immoral, a més de no estar legitimada per l'existència d'una tirania que tanca tot altre camí, a més de ser patèticament inútil, és simplement estúpida. Estúpida es una persona o grup que es creu en possessió d'una veritat superior, que creu formar part d'un cercle selecte que sense discussió s'autoproclama privilegiat i exemplar, digne de ser admirat i seguit. I estúpid és tot aquell que actua de tal manera que fa més difícil l'assoliment d'allò mateix que es proposa: aquell que posa bastons a les pròpies rodes i en la seua vana obtusitat no hi veu ni ho reconeix.

»(...) Pensar que a Catalunya (i no parlem del País Valencià, ¡i les Illes!) les explosions nocturnes han de servir per despertar l'adhesió del *poble treballador* a l'ideal d'independència, és pitjor que un somni d'il·luminats: revela l'abismal distanciament d'aquests il·luminats respecte al poble i als treballadors. Tan gran és aquest distanciament que no poden comprendre que l'independentisme creix, com a ideologia i com a posició cívica i política, precisament en tant que *no* segueix el camí de les bombes. Més i més gent treballa perquè el seu patriotisme, el seu ideal de llibertat per a la terra pròpia, siga reconegut i respectat, penetre i s'escampe en la societat que li ha de donar suport. Per la força expansiva de la raó, no de la pólvora»⁷⁵⁹.

El manifest és indiscutiblement pacifista i de rebuig cap a l'activitat armada, a la qual critica també per provocar que el moviment independentista català pugui perdre seguidors pel fet que identifiquen l'independentisme amb el terrorisme, argumentant que aquest moviment, del qual *El Temps* és partidari, ha de seguir la raó i no la pólvora. I en la mateixa línia s'escriu aquest altre editorial posterior:

«En la història del nacionalisme català, la lluita armada no ha representat mai una tradició significativa (...) Als Països Catalans, allò que ara és anomenat "lluita armada" és un fenomen recent: tan recent, que apareix de fet, a banda algun precedent aïllat, *després* del final de la dictadura. Durant la dictadura, la resistència catalana no posava bombes als jutjats. La idea de formar una organització dedicada a aquesta activitat, i de considerar això "lluita armada", va nàixer ací per pur efecte de mimetisme amb Euskadi: si ells tenien ETA, nosaltres havíem de tenir alguna cosa equivalent. I també pel vell principi de la punta de llança, o avantguarda de la revolució. No han faltat elaboracions teòriques de la necessitat, urgència i caràcter decisiu d'aquesta anomenada lluita "armada". Ni en faltaran,

⁷⁵⁹ *El Temps*, núm. 203, 9-14/V/1988, p. 5. «Editorial». Editorial.

encara que s'acabe del tot, perquè qualsevol error, i qualsevol estupidesa, té la capacitat de generar inacabables teoritzacions justificadores (...) El mimetisme amb els bascos era un camí que fatalment havia de conduir a la marginalitat més irrecuperable, i a la frustració més completa dels qui actuen –i es barallen– en el buit. [sic]»⁷⁶⁰.

El Temps rebutjà amb rotunditat Terra Lliure. Però hi trobem certa contradicció si observem que el setmanari va publicar diversos anuncis que, tot i que no van ser abundants, van existir, i promocionaven el Moviment de Defensa de la Terra, partit que va emetre l'avís cap a Adolf Beltran, com hem vist abans, quan el periodista va criticar la lluita armada de Terra Lliure –anuncis que es van publicar abans i després de l'avís–; o publicitat dels Comitès de Solidaritat amb els Patriotes Catalans⁷⁶¹, que homenatjaven alguns militants de Terra Lliure, com podem comprovar a continuació:

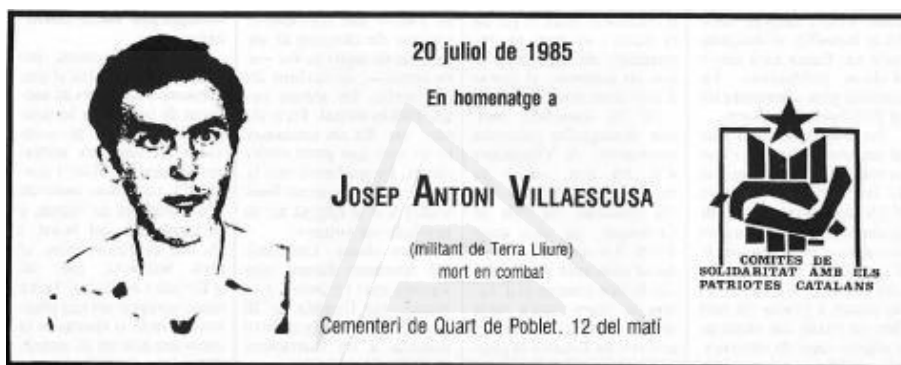

Figura 20. *El Temps*, núm. 57, 22-28/VII/1985, p. 51.

Figura 21. *El Temps*, núm. 84, 27-2/I-II/1986, p. 36.

⁷⁶⁰ *El Temps*, núm. 264, 10-16/VII/1989, p. 7. «L'oportunitat». Editorial.

⁷⁶¹ Els CSPC s'autodefinien com un «moviment de defensa i suport de tots els independentistes catalans empresonats, exiliats i represaliats per les forces d'ocupació». Es proclamaven també com «una part més del poble en lluita per la Independència Nacional, el Socialisme i la Reunificació dels Països Catalans». També asseguraven que «no qüestionem el tipus de lluita que hagin escollit» quant als independentistes catalans, matís que evidenciava que els CSPC no estaven en contra de la lluita armada. Font: <<https://www.llibertat.cat/2006/12/1979-neixen-els-comites-de-solidaritat-amb-els-patriotes-catalans-cspc-211>>. *Llibertat.cat*, 4/III/2006. «1979: Neixen els Comitès de Solidaritat amb els Patriotes Catalans (CSPC)». Declaració de Principis dels CSPC. Consulta: [2/XII/2015].

Figura 22. *El Temps*, núm. 148, 20-25/IV/1987, p. 28.

Són només tres anuncis. Un dels Comitès de Solidaritat amb els Patriotes Catalans i un altre de l'MDT. L'altre anunci el comparteixen ambdues organitzacions. L'MDT va publicar, entre els números 53 i 288 d'*El Temps*, un total de vint-i-quatre anuncis en *El Temps*⁷⁶².

5.4.- El Temps sobre els assumptes internacionals

El Temps també tenia la seua pròpia secció d'Internacional i els seus columnistes, en ocasions, parlaren i opinaren sobre diversos temes d'àmbit mundial, opinions que ens ajuden a concretar encara més la posició política i ideològica del setmanari. Si bé ja hem parlat d'allò que pensava *El Temps* sobre els estats comunistes d'arreu del món, fonamentalment sobre la Xina i l'URSS, a continuació analitzarem el tracte que la revista va donar als governs d'altres estats, que, segons les circumstàncies, van comptar amb més o menys simpatia del setmanari.

5.4.1.- Els Estats Units en *El Temps*

Els Estats Units van tindre, com no, protagonisme dins de les pàgines internacionals del setmanari. I com veurem, l'imperi no va ser tractat amb molta simpatia. En una notícia sobre el deute extern, signada per Ernest Udina, culpa els EUA

⁷⁶² Tot i que vam trobar anuncis de moltes altres associacions i partits d'ideologia similar o idèntica a l'MDT, ens hem fixat més en aquest partit per la problemàtica que va tindre amb el redactor Adolf Beltran, d'*El Temps*, quan en el número 84 va rebre un avís de l'MDT després d'una crítica del periodista a la lluita armada de Terra Lliure. Els números i les pàgines en les quals apareixen anuncis de l'MDT durant l'etapa descrita són: núm. 70 (51); núm. 71 (37); núm. 84 (36); núm. 96 (17); núm. 97 (22); núm. 122 (46); núm. 123 (42); núm. 145 (50); núm. 146 (34); núm. 148 (28); núm. 149 (46); núm. 170 (16); núm. 173 (46); núm. 175 (16); núm. 184 (88); núm. 203 (60); núm. 224 (26); núm. 225 (100); núm. 228 (80); núm. 253 (76); i núm. 257 (92).

de la situació dels estats del Tercer Món⁷⁶³, a més d'acusar l'imperi de col·laborar amb dictadures militars⁷⁶⁴.

«Pagar el deute extern pot dur molts països llatinoamericans a un atzucac, i a una revolta; aquest conflicte, on el govern d'EUA no vol cedir ni un pam, és una amenaça per al sistema financer internacional.

»(...) El problema del deute extern no és sinó l'esclatant confirmació del fracàs de totes les estratègies occidentals d'acostament i d'obertura del diàleg amb el Tercer Món. La crisi en els centres internacionals del capitalisme ha motivat encara més l'estratègia del camp qui pugui, deixant de banda els intents seriosos de diàleg amb el Tercer Món.

»Fidel Castro té tota la raó. El deute extern llatinoamericà és impagable. A partir d'aquí, però, es podrien cercar camins que permetessin als països d'estratègia gradualista un ressò més eficaç amb els seus interlocutors rics. Més encara, quan és ben sabut que molts règims militars, especialment Argentina, han estat els culpables del brutal augment del deute exterior, mentre eren al poder, amb el ple suport dels Estats Units⁷⁶⁵»⁷⁶⁶.

Tot i no caure en dogmatismes, per primera vegada, *El Temps* dona la raó a un dirigent comunista: Fidel Castro. I sembla que és per deixar en mal lloc els Estats Units d'Amèrica, si bé per una qüestió conjuntural. Una altra crítica, aquesta vegada dirigida cap a «l'orgull del poble americà»⁷⁶⁷, la trobem en una anàlisi que fa Carles Gàmez⁷⁶⁸ sobre una pel·lícula de Rambo⁷⁶⁹:

«Molta tinta ha fet córrer Rambo arreu. És normal, perquè es tracta d'uns dels films més immorals dels darrers temps. No sols pel seu missatge groller i bel·licista, sinó per la manipulació terrorífica que fa de la història més recent. Rambo

⁷⁶³ Entenent el deute extern com el deute d'un estat amb altres entitats estrangeres. Per estudiar la relació dels EUA amb la qüestió del deute extern, cf. AGUADO SEBASTIÁN, Saturnino., «La deuda externa y sus malentendidos», en *Revista de Economía Mundial*, núm. 18, 2008, pp. 184-193.

⁷⁶⁴ Alguns investigadors acadèmics també mostren l'impuls que els EUA donaren a certes dictadures militars llatinoamericanes durant el segle XX. cf. LEMOINE, Maurice., «La era de los golpes de Estado suaves en América Latina: Bolivia, Ecuador, Honduras, Paraguay, Venezuela...», en *Le Monde Diplomatique en español*, núm. 226, 2014, pp. 14 i 15.

⁷⁶⁵ Sobre aquesta relació del deute extern generat durant la dictadura militar argentina (1976-1983) i el corresponent benefici dels EUA parla OLMOS GAONA, Alejandro i Florencia MELO., «Deuda externa y derechos humanos: aspectos de una condicionalidad silenciada», en *Tiempo de Gestión*, any 8, núm. 13, 2012, pp. 9-39.

⁷⁶⁶ *El Temps*, núm. 62, 26-1/VIII-IX/1985, p. 17. «El deute extern, un drama». Notícia d'Ernest Udina.

⁷⁶⁷ *El Temps*, núm. 66, 23-29/IX/1985, p. 30. «Rambo, l'apocalipsi, ara». Reportatge de Carles Gàmez.

⁷⁶⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Carles Gàmez va signar un total de 501 pàgines en *El Temps*.

⁷⁶⁹ Referint-se a 'Rambo: First Blood Part II', estrenada el mes de maig de 1985. L'article que signa Carles Gàmez s'escriu cinc mesos després.

proposa, purament i simplement, la venjança, l'hora de la revenja, deu anys després de la humiliació de la guerra del Vietnam⁷⁷⁰ «patida pel poble nord-americà»⁷⁷¹»⁷⁷².

Tornem a comprovar discrepàncies quan es va plantejar la construcció del parc temàtic europeu de Walt Disney a Catalunya o al País Valencià⁷⁷³, entre altres llocs, idea a la qual *El Temps* no es va oposar però tampoc es va mostrar massa segur a l'hora de valorar-la positivament. En l'apartat de 'La qüestió', Amat Sánchez⁷⁷⁴ i Gustau Muñoz⁷⁷⁵ signaven aquest títol i aquesta introducció:

«Els dubtosos beneficis d'un parc d'atraccions.

»D'ací cap allà, els responsables de la multinacional Walt Disney tracten de negociar bones condicions per a instal·lar el seu parc d'atraccions. El País Valencià o Catalunya poden ser-ne la base. ¿O potser la víctima?»⁷⁷⁶.

I el reportatge explica així el projecte:

«En tot l'assumpte de la possible instal·lació del parc europeu de la Walt Disney Productions al País Valencià (Pego, Cabanes o Santa Pola⁷⁷⁷) o a Catalunya (l'Ametlla de Mar) una sola cosa és ben clara: la manca total de transparència de l'operació i l'absència d'un debat racional al voltant de la conveniència o no de la realització d'una inversió d'aquesta magnitud i d'aquestes característiques i de les condicions de l'operació.

»(...) el punt realment important és el mètode de finançament d'aquesta quantitat, punt que ha esdevingut el nucli

⁷⁷⁰ Per a consultar la història de la guerra del Vietnam, cf. APPY, Christian G., *La guerra de Vietnam*, Barcelona, Crítica, 2008.

⁷⁷¹ Alguns articles acadèmics analitzen també la propaganda americanista dels films de Rambo. cf. SELVA RUIZ, David., «Cine y propaganda reaganista en la trilogía original de Rambo», en *Revista Internacional de Comunicación Audiovisual, Publicidad y Estudios Culturales*, núm. 6, 2008, pp. 87-106.

⁷⁷² *El Temps*, núm. 66, 23-29/IX/1985, p. 30. «Rambo, l'apocalipsi, ara». Reportatge de Carles Gàmez.

⁷⁷³ Els territoris proposats per a construir el parc Disney foren l'Ametlla, al Principat; o Pego-Oliva, Cabanes i Torreblanca al País Valencià. Fonts: <http://elpais.com/diario/1985/09/19/economia/495928809_850215.html>. *El País*, 19/IX/1985. «Los representantes de Disney concluyen su ronda de entrevistas en Valencia y Barcelona». Notícia de Rosa Culler. <<http://www.levante-emv.com/valencia/2012/06/14/ano-valencia-sono-disney/913079.html>>. *Levante-EMV*, 14/VI/2012. «El año en que Valencia soñó con la Disney». Reportatge de Laura Ballester. Consultes: [16/III/2016].

⁷⁷⁴ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Amat Sánchez va signar un total de 29 pàgines en *El Temps*.

⁷⁷⁵ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Gustau Muñoz va signar un total de 9 pàgines en *El Temps*.

⁷⁷⁶ *El Temps*, núm. 69, 14-20/X/1985, p. 6. «¿Ens interessa la Disney?». Reportatge de Gustau Muñoz i Amat Sánchez.

⁷⁷⁷ *Levante-EMV* no incloïa la possibilitat de Santa Pola, sí que ho fa *Las Provincias*, que com *El Temps* tampoc no parla de Torreblanca. Font: <<http://www.lasprovincias.es/valencia/20091101/valenciana/anos-sueno-fallido-disney-20091101.html>>. *Las Provincias*, 22/X/2014. «25 años del sueño fallido de Disney». Sense signar. Consulta: [16/III/2016].

de les negociacions amb els homes de la Disney. Resulta evident que l'empresa nord-americana no està disposada a córrer amb el pes d'aquesta inversió i, per tant, ha plantejat clarament les seues exigències (...)100.000 milions de pessetes que la Disney ha exigít al govern espanyol per tal de compensar la seua inversió.

»(...) A més, serà necessari aconseguir la col·laboració de grups empresarials autòctons (els quals ja han iniciat la pugna per associar-se amb els americans), de tal manera que la multinacional només arriscaria un 5% del cost total del projecte.

»(...) És evident l'estratègia plenament colonialista de la Disney, la qual, amb una aportació mínima del capital inicial, extrau no sols els recursos naturals i humans, sinó també els financers, i s'assegura l'exportació dels beneficis que n'obtinga.

»(...) No es pot dubtar que una operació com la projectada, al marge de les condicions, té un important efecte econòmic. I aquest efecte es veurà, en primer lloc, en la creació de llocs de treball.

»(...) D'altra banda, el projecte Disney suposa introduir un important canvi en el model econòmic de les comarques afectades i variacions significatives en el conjunt del país. Sembla que això no es considera quan se'n parla d'una forma individual i aïllada del context. ¿On h ha els estudis que valoren aquest canvi i les conseqüències? ¿Es renuncia explícitament a d'altres alternatives de desenvolupament econòmic (industrials, agrícoles, etc)? (...) és literalment esfereïdor pensar en la necessitat d'infraestructures que generarà i, sobretot, en l'impacte sobre el medi natural [sic]»⁷⁷⁸.

Tot i reconèixer els possibles beneficis que la Disney aportaria bé al Principat o bé al País Valencià en cas que el projecte en un dels dits llocs s'aprovara, sembla que *El Temps* estava més en desacord que d'acord amb la construcció del parc temàtic. Desacord vinculat a la "manca de transparència de l'operació". I desacord vinculat també a la ingerència nord-americana i al «colonialisme» implícit.

Una altra crítica als Estats Units, per una qüestió ben distinta, va ser la que escrigué Ernest Udina sobre la situació d'Hondures, de la qual culpaven els nord-americans⁷⁷⁹:

⁷⁷⁸ *El Temps*, núm. 69, 14-20/X/1985, pp. 6-8. «¿Ens interessa la Disney?». Reportatge de Gustau Muñoz i Amat Sánchez.

⁷⁷⁹ Per consultar la situació d'Hondures durant l'intervencionisme dels EUA amb Reagan, cf. MURGA FRASSINETTI, Antonio., *Tres décadas de transición política en Honduras*, Hondures, IUDPAS, 2012, pp. 55-61. Part escrita per Guillermo Molina Chocano.

«L'estratègia nord-americana de considerar la zona com una colònia pròpia, on tot és permès mentre se salvin els interessos colonials, duu directament a una inestabilitat i a una continuïtat de la guerra que, en darrer terme, pagaran els mateixos Estats Units, cecs davant una realitat que analitzada objectivament és un autèntic escàndol internacional»⁷⁸⁰.

Similar crítica la que rebia Reagan per la seua actuació amb Nicaragua, que hem observat anteriorment⁷⁸¹. Un exemple del menyspreu i la discrepància d'*El Temps* cap a Reagan és aquest article de Vicent Partal⁷⁸², que resumia la trajectòria en la presidència de Reagan quan acabava de deixar la Casa Blanca l'any 1989:

«pocs presidents hi ha hagut tan ignorants com ell i tan poc preparats. I, en canvi, també, perquè ha aconseguit amb tot el mèrit del món fer-se un lloc destacat en la història dels presidents dels Estats Units.

»Ell ha estat un desastre governant. No cal recordar que s'adormia mentre els seus consellers decidien enviar pastissos i bíblies a Teheran, per començar bé l'Irangate⁷⁸³. No cal recordar que ens va posar la carn de gallina a tots els europeus quan va anunciar que una guerra nuclear podia no ser massa greu perquè era factible reduir-la *només* al vell continent⁷⁸⁴. No cal recordar tampoc que ja hi ha 35 milions de nord-americans que viuen en la pobresa declarada⁷⁸⁵.

»Tot això és cert. Però Mondale⁷⁸⁶ encara no ha pogut alçar-se de la cadira, després de la palissa que Reagan li va endossar, i Dukakis⁷⁸⁷ encara dóna gràcies a déu i a la

⁷⁸⁰ *El Temps*, núm. 77, 9-15/XII/1985, p. 27. «País pobre, amic ric». Notícia d'Ernest Udina.

⁷⁸¹ Apartat 5.2.4.2.

⁷⁸² Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Vicent Partal va signar un total de 451 pàgines en *El Temps*.

⁷⁸³ L'Irangate fou un escàndol que esclatà l'any 1986 quan es va descobrir que el govern de Reagan venia armes a Iran i els beneficis obtinguts anaven destinats a la *contra* de Nicaragua. Font: <http://elpais.com/diario/1990/04/08/internacional/639525617_850215.html>. *El País*, 8/IV/1990. «Poindexter, declarado culpable en el "escándalo Irangate"». Notícia de Carlos Mendo. Consulta: [16/III/2016].

⁷⁸⁴ Amb l'objectiu de «frenar la invasió soviètica». Font: <http://elpais.com/diario/1981/11/11/internacional/374281204_850215.html>. *El País*, 11/XI/1981. «Reagan evita comprometerse en el tema de una posible utilización de armas nucleares en Europa». Notícia de Ramón Vilaro. Consulta: [16/III/2016].

⁷⁸⁵ Aquesta possibilitat era prevista per uns altres mitjans de comunicació quan observaven les mesures econòmiques preses per Reagan a principis del seu govern l'any 1981. Font: <http://elpais.com/diario/1981/02/19/economia/351385202_850215.html>. *El País*, 19/II/1981. «Reagan reduce impuestos y propone recortar el déficit público». Notícia de Ramón Vilaro. Consulta: [16/III/2016].

⁷⁸⁶ Walter Mondale s'enfrontà a Reagan l'any 1984 en les eleccions dels EUA. Reagan va arrassar.

⁷⁸⁷ A les eleccions dels EUA de 1988 Reagan no pogué presentar-se per haver complert ja amb dues legislatures com a president. El seu substitut fou George H. W. Bush, que feu guanyar els republicans. El seu contrincant, Michael Dukakis, va perdre. Vicent Partal diu que amb Reagan encapçalant la candidatura republicana, la diferència hauria estat més gran en favor dels republicans.

constituïció que va impedir que Ronnie es presentara de nou com a candidat. Sap que el seu destí hauria estat semblant, o pitjor, que el de Mondale.

»Això, és el que caracteritza el nostre amic californià. Mal govern i adhesió cega. Poca tècnica sèria i molta Disneylàndia. Però sobretot èxit. En aquestes hores finals del seu mandat tothom li reconeixerà els evidents progressos que ell i el seu amic Gorbaxov han aconseguit per la pau mundial. I, dins del seu país, tothom admetrà que ha aconseguit retornar l'orgull a una part del seu poble (als Estats Units hi ha molts americans que no s'enorgulleixen de ser-ho...) que l'havia perdut després de Vietnam (...) Passarà així a la història: com un gran president que els demòcrates no saberen –no volgueren– acorrallar contra les seues evidents mancances»⁷⁸⁸.

Sembla evident que *El Temps* no simpatitzava amb els Estats Units i menys encara amb el govern de Reagan.

5.4.2.- Israel: els elogis

El setmanari no es duia massa bé amb el model americà. Sentia, però, gran identificació amb un dels seus principals aliats: l'estat d'Israel⁷⁸⁹. A continuació posarem diversos exemples de com *El Temps* va defensar Israel en el tema de les relacions internacionals, en la qüestió de la memòria històrica, derivada majorment de la Segona Guerra Mundial; i també en la qüestió cultural i intel·lectual.

Sobre les relacions internacionals, trobem un reportatge de J. Castellà-Gassol⁷⁹⁰ que parla de les nul·les relacions entre l'estat espanyol i Israel⁷⁹¹, absència de diplomàcia que el periodista critica:

«L'anomenada transició democràtica s'ha realitzat sense depurar la policia política ni l'exèrcit; sense restablir els antics estatuts d'autonomia gallec, basc i català⁷⁹²; sense reconèixer els

⁷⁸⁸ *El Temps*, núm. 240, 23-29/I/1989, p. 42. «I no morí». Article de Vicent Partal.

⁷⁸⁹ Per a estudiar aquestes relacions internacionals, cf. MEARSHEIMER, John J. i Stephen M. WALT., *El lobby israeli i la política exterior de Estados Unidos*, Madrid, Taurus, 2007, pp. 253-280.

⁷⁹⁰ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), J. Castellà-Gassol va signar un total de 48 pàgines en *El Temps*.

⁷⁹¹ Espanya reconeixia l'estat d'Israel l'any 1986, convertint-se en l'últim estat europeu a dur a terme aquest reconeixement internacional. cf. ISRAEL GARZÓN, Jacobo., *Los judíos en la España Contemporánea*, Espanya, Federació de Comunitats Judies de Espanya, 2008, p. 77.

⁷⁹² Aprovats durant la II República. cf. ABEJÓN MENDOZA, Paloma., «La prensa lucense ante el Estatuto de Autonomía de 1936», en *Correspondencias y Análisis*, núm. 1, 2011, p. 327; i CASTELLS ARTECHE, José Manuel., «La regulación en la defensa en los Estatutos vascos de la II República», en *Lura vasconiae: revista de derecho histórico y autonómico de Vasconia*, núm. 4, 2007, pp. 444.

drets militars republicans⁷⁹³, i sense haver preguntat a l'opinió pública quina forma estatal preferia: si la república o la monarquia; sense res de tot això, podria semblar que les qüestions de política internacional són secundàries i, en particular, que la qüestió de relacions amb el minúscul Estat d'Israel és una qüestió del tot insignificant. Però la qüestió és o serà més important del que sembla. L'Estat espanyol, tan peculiar en molts d'aspectes, és l'únic estat de tota l'Europa occidental que no reconeix l'existència de l'Estat d'Israel.

»(...) La primera reparació que tindria l'Estat espanyol és de donar a entendre explícitament que es desolidaritza dels principis en què es fonamentà l'edecte d'expulsió dels jueus dels regnes de Castella i de Catalunya-Aragó, inspirat per Isabel de Castella, i signat per ella i el seu marit Ferran en 1492⁷⁹⁴. L'espantós genocidi –precedent inspirador de la “Solució Final” d'Eichmann⁷⁹⁵– i el trauma apocalíptic que representà per als diferents pobles ibèrics l'eliminació d'una quarta part de la seva població són responsabilitat dels anomenats Reis Catòlics i no pas de les generacions actuals. Però si l'actual Estat espanyol vol oferir al món una faç democràtica, com sembla que és el cas, i alhora continua reivindicant, com està fent, l'etapa dels Reis Catòlics com una etapa gloriosa i precedent de l'actual règim, les contradiccions són obvies [sic]»⁷⁹⁶.

A més de reconèixer la particularitat històrica dels jueus, critica la història castellanoespanyola pel desprestigi que van crear sobre aquest poble, com hem pogut observar. A més, per al setmanari sembla que la qüestió del reconeixement a Israel és tan important com altres “no resoltes” durant la transició i procedents del franquisme. Sobre la qüestió del reconeixement de l'estat d'Israel per part del govern espanyol parla Francesc Pérez i Moragon en un editorial quan aquest desig d'*El Temps* es va convertir en realitat:

⁷⁹³ La primera llei destacable en aquest sentit fou la «37/1984 d'octubre de 1984 [amb el] “reconocimiento de derechos y servicios prestados a quienes durante la guerra civil formaron parte de las Fuerzas Armadas, Fuerzas de Orden Público y Cuerpo de Carabineros de la República”». GONZÁLEZ ENRÍQUEZ, Carmen., *Las políticas hacia el pasado: juicios, depuraciones, perdón y olvido en las nuevas democracias*, Madrid, Istmo, 2002, p. 182.

⁷⁹⁴ Per consultar l'edecte d'expulsió dels jueus signat pels reis catòlics, cf. MÉCHOULAN, Henry., *Los judíos de España: historia de una diáspora, 1492-1992*, Madrid, Trotta, 1993, pp. 635-636.

⁷⁹⁵ Adolf Eichmann fou el principal ideòleg de la Solució Final, que durant l'Alemanya nazi plantejà l'eliminació absoluta del poble jueu. cf. VERGARA, Alberto., «El proceso de Eichmann. Comentarios al libro de Hannah Arendt», en *THEMIS: Revista de Derecho*, núm. 41, 2000, pp. 247-254.

⁷⁹⁶ *El Temps*, núm. 62, 26-1/VIII-IX/1985, pp. 14 i 15. «Relacions amb Israel: ara o mai». Reportatge de J. Castellà-Gassol.

«No era una decisió fàcil, la del govern Gonzàlez, però jo la trobe plenament encertada⁷⁹⁷. Més encara: m'ha alegrat personalment, amb una satisfacció íntima, com una victòria compartida.

»El reconeixement de l'estat d'Israel pel Regne d'Espanya és una conseqüència inevitable de la progressiva integració de l'estat en què vivim, en uns modes de conducta internacional de caire occidental.

»(...) D'un costat, s'ha liquidat un residu de l'antisemitisme exacerbant de Franco⁷⁹⁸ i els seus (quan la Guàrdia Mora formava part del mateix repertori en què s'al·ludia a tort i a dret "la conjura judeo-maçònica").

»(...) A banda aquestes conseqüències, a banda les qüestions de política exterior, s'obri una via llarga que cal recórrer amb bons passos: la d'augmentar el coneixement que tenim sobre l'estat d'Israel, un "miracle nascut al desert" per obra de la fe infinita, de la tossudesada admirable d'un poble que ha sabut conservar al llarg dels segles, enmig de la diàspora i de penalitats atroces, el fil de la seua identitat nacional»⁷⁹⁹.

La identificació d'*El Temps*, des de la seua tendència catalanista, amb Israel, és total en termes nacionals. Si bé, la major onada d'apropament cap al poble jueu per part del setmanari es va produir quan el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, va fer un viatge oficial per visitar l'estat d'Israel⁸⁰⁰. Nora Aiguadé⁸⁰¹ introduïa:

«Catalunya a Israel, més enllà del protocol. La recent visita del president Pujol a l'estat d'Israel, considerada per les autoritats de tots dos països amb un interès que ultrapassa els

⁷⁹⁷ Per exemple, el diari *Abc*, evident enemic polític d'*El Temps*, també celebrava aquest reconeixement. Font: *Abc*, 18/I/1986, p. 12. «Una decisió històrica». Article de Lorenzo Contreras.

⁷⁹⁸ Quant a l'antisemitisme practicat pel franquisme, trobem curiosament en el mateix diari *Abc* algun text inspirat per aquest sentiment. Per exemple, durant l'Alemanya nazi, així justificava *Abc* la violència contra els jueus: «Es la segunda vez que veo revolverse con rabia e indignación a Berlín contra los judíos. La primera vez fué el verano de 1935. Un lujoso cine de empresa judía tuvo la ocurrencia de poner en su pantalla un *film* danés interpretado en sus papeles principales por actores judíos. El día del estreno el gran número de espectadores israelitas llenaban la sala, tuvo la desgraciada ocurrencia de aplaudir todas las veces que aparecía el protagonista –un judío turbio y aguileño– aparecía en la pantalla. Ante estas provocaciones el resto del público reaccionó y la batalla continuó durante un par de días en las calles de Berlín (...) Es el despertar de Alemania contra el yugo semita que le oprimía [sic]». *Abc de Sevilla*, 13/XI/1938, p. 11. «Cómo responde el pueblo alemán ante las provocaciones judías». Sense signar.

⁷⁹⁹ *El Temps*, núm. 84, 27-2/I-II/1986, p. 5. «Israel, més a prop». Editorial de Francesc Pérez i Moragon.

⁸⁰⁰ Font: <http://elpais.com/diario/1987/05/09/espana/547509625_850215.html>. *El País*, 9/V/1987. «Jordi Pujol reitera ante Shamir su comprensión por los problemas de Israel». Notícia de José Antich. Consulta: [17/III/2016].

⁸⁰¹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Nora Aiguadé va signar un total de 3 pàgines en *El Temps*.

tòpics protocol·laris, ha estat qualificada com una «presa de contacte» d'excel·lent importància»⁸⁰².

La visita de Jordi Pujol, com veurem, va estar molt elogiada per *El Temps*:

«Un viatge breu, iniciat dimarts 5 de maig, que assolí el clímax polític amb l'entrevista que reuní Haim Herzog, president de l'estat israelià, amb Pujol, entrevista d'identica durada i similar contingut als que el protocol reserva als caps d'estats estrangers que visiten el país.

»(...) Una atenció i un tractament polític d'alt nivell que sorprenghen més d'un dels acompanyants de Pujol, i que en més d'una ocasió aconseguiren de glaçar el diplomàtic somriure amb què l'ambaixador espanyol a Israel, Pedro López Aguirrebengoa, seguia de ben a prop els esdeveniments.

«(...) El clímax sentimental, però, arribaria dijous a Beth Semish, una petita localitat a vint quilòmetres de Tel Aviv, on es desplaçà el seguici del president a fi d'inaugurar el Bosc de Catalunya, nom amb què fou batejada una plantació de 2.000 pins de Jerusalem (...) Després de l'acte simbòlic de plantar un pi, el president Pujol pronuncià un discurs, el més emotiu i alhora el de contingut més polític de tot el viatge. La "lliçó moral" del poble israelià, que ha fet tirar endavant un projecte nacional en base a una força "mística", a una voluntat decidida de construir una nació i un estat, en fou el tema central; un discurs que presentà el fet israelià com un exemple a seguir pels catalans, establint uns paral·lelismes entre totes dues nacions sobre els quals insistiria ja Pujol al llarg de tot el viatge»⁸⁰³.

Com hem vist, l'elogi de les bones relacions entre Catalunya i Israel és obvi i, a més, aprofiten per destacar "l'enveja" de l'ambaixada espanyola cap a aquestes relacions diplomàtiques. Dos números després, els elogis del viatge de Jordi Pujol i del poble d'Israel, continuen. Xavier Domingo⁸⁰⁴ titula «Tots els nacionalistes som jueus», i comenta:

«Pujol (...) que pronuncià (...) el discurs més vibrant, més catalanista i més pro-sionista del viatge. Ho va fer en català, citant paraules de Bar Yehuda⁸⁰⁵: "Si som una nació, parlem com una nació". Sota les banderes d'Israel, de Catalunya i

⁸⁰² *El Temps*, núm. 152, 18-23/V/1987, p. 21. «Catalunya a Israel, més enllà del protocol». Reportatge de Nora Aiguadé.

⁸⁰³ *El Temps*, núm. 152, 18-23/V/1987, pp. 21 i 22. «Catalunya a Israel, més enllà del protocol». Reportatge de Nora Aiguadé.

⁸⁰⁴ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Xavier Domingo va signar un total de 19 pàgines en *El Temps*.

⁸⁰⁵ Talmudista jueu barceloní que va viure entre els segles XI i XII.

d'Espanya, i al mig del bosc d'Israel, fruit del treball i de l'amor dels homes per la terra, Pujol va traure de dins d'ell mateix les paraules més personals i més seves. Sota la capa del polític modern i modernista, Pujol porta els sentiments telúrics dels patriotes romàntics i els grans mites muntanyencs, formant part de l'estructura més íntima del catalanisme [sic]»⁸⁰⁶.

I en el mateix número, aprofitant l'onada pro-hebrea, Joan F. Mira escriu en la 'Galeria' un article titulat «Jueus», que diu:

«A mi, en realitat, m'inspiren encara més els *altres* jueus. Els que han aguantat, sense estat, ni drets, ni llengua, ni res, als guetos físics o morals de tota Europa. Vint segles ajupits per força, això sí, amb el cap cot. Però quan s'han pogut aixecar, ¡Déu meu quina explosió! Tan forta i violenta que el nostre segle no seria res sense ells, clar i ras. Anem per parts:

»¿Podem imaginar la ciència social, història i antropologia, sense Marx ni Durkheim, ni Bloch ni Lévi-Strauss ni Adorno? ¿I la psicologia sense Freud ni Adler? ¿I la literatura sense Kafka ni Proust? ¿I la lingüística sense Jakobson ni Chomsky? ¿I la física sense Einstein i la lògica sense Wittgenstein? ¿I el cine sense Chaplin, el Meyer de la Metro-Goldwin, els germans Marx i el meu cosí Woody Allen, per dir-ne només uns pocs?

»En un pamflet que editava la Falange allà pels anys trenta o quaranta, per mostrar com eren de perversos els comunistes, treien una foto amb Trotsky i tota la plana major no sé si del Komintern o equivalent, amb un peu lacònic: “*¡Todos eran judíos!*”. Efectivament, tots eren jueus, Trotsky i Kafka i Einstein i Chaplin. Tots. I sense ells, penseu què quedaria, del nostre orgull d'intel·lectuals europeus contemporanis. I és que la intel·ligència, com tot, està mal repartida, i en això es veu massa clara la llarga mà de Jahvé. Que és un déu just, però poc equitatiu a l'hora de repartir, i tira cap a casa [sic]»⁸⁰⁷.

És clar que la identificació amb Israel és total des de la perspectiva catalanista, com a model imitable; i a més, també hi ha una gran admiració des del setmanari cap al judaisme en el sentit històric, cultural i intel·lectual.

5.4.3.- Israel i Palestina: canvi d'òptica

⁸⁰⁶ *El Temps*, núm. 154, 1-6/VI/1987, p. 62. «Tots els nacionalistes som jueus». Article de Xavier Domingo.

⁸⁰⁷ *El Temps*, núm. 154, 1-6/VI/1987, p. 144. «Jueus». Article de Joan F. Mira.

Tot i els elogis que hem pogut observar fins ara, que, sense cap mena de dubte, afavorien l'estat d'Israel i la cultura hebrea, quan l'estat esmenat entrava en conflicte amb Palestina, les valoracions d'*El Temps* canviaven. Un exemple d'açò el trobem en el número 188, quan Jeroni Castelló i Goretti Palau⁸⁰⁸ escriuen:

«Cisjordània i Gaza són dos territoris àrabs ocupats per l'exèrcit israelià des de la Guerra dels Sis Dies de 1967⁸⁰⁹. Els palestins que viuen en aquests territoris, tant en els pobles com en els nombrosos camps de refugiats, estan sota un règim d'ocupació, i fa vint anys que esperen una solució que els retorni la seva terra i els doni una pàtria. Fa un mes i mig, arran de la revolta espontània de la joventut palestina⁸¹⁰, els mitjans de repressió israelians s'han multiplicat. Per a una comissió de juristes espanyols que han visitat la zona, trepitgen completament els drets humans dels habitants d'un territori ocupat»⁸¹¹.

El to canvia. Abans tot eren elogis a l'estat d'Israel, ara se'n denuncia la "repressió" sobre el poble palestí. A continuació, mostrem una altra prova de denúncia dels mètodes bèl·lics d'Israel, tot i que amb un gran elogi cap a aquest estat en el fons de la qüestió. Escriu Roser Lluch i Oms⁸¹²:

«Aviat farà vint-i-cinc anys que vaig anar a Israel per primera vegada. Aquell primer contacte amb la terra d'Israel em causà un gran impacte... i esdevingué per a mi un "ideal". Després, al llarg de successives estades, –algunes d'uns pocs dies i altres d'alguns mesos– l'he anat coneixent millor i el meu sentiment envers Israel ha passat de ser un enamorament de joventut a convertir-se en una madura i profunda estimació.

»(...) Però el que a mi em preocupa no és la informació sinó la *desinformació*. Només un exemple: fa uns dies, la

⁸⁰⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Goretti Palau va signar un total de 121 pàgines en *El Temps*.

⁸⁰⁹ Per consultar aquest conflicte entre Israel i diversos pobles àrabs, cf. BIRMAJER, Marcelo., «Gaza, cuarenta años después de la Guerra de los Seis Días», en *La ilustración liberal: revista española y americana*, núm. 32, 2007, pp. 55-62.

⁸¹⁰ Referint-se a la primera intifada (1987-1993). «Se trató de un prolongado levantamiento popular palestino en contra de la ocupación militar israelita. Consistió en protestas callejeras, manifestaciones, huelgas generales y acciones de desobediencia civil (...) La respuesta israelita incluyó el cierre de universidades, deportaciones de activistas, demoliciones de viviendas y el uso desmedido de la violencia. Las consecuencias en términos humanos fueron más de 1.500 palestinos muertos y decenas de miles de heridos además de cientos de miles de prisioneros palestinos bajo detención administrativa, sin cargos ni juicio». LOBO MOLTÓ, Irene., *Palestina: tierra agua y fuego*, Madrid, Iepala, Colección Experiencias de Desarrollo, 2003, p. 164.

⁸¹¹ *El Temps*, núm. 188, 25-30/I/1988, p. 8. «Vint anys d'ocupació». Reportatge de Goretti Palau i Jeroni Castelló.

⁸¹² Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Roser Lluch i Oms va signar un total de 4 pàgines en *El Temps*.

televisió ens mostrava unes imatges deplorables i revulsives en les quals vèiem uns soldats israelians colpejant brutalment el cap i els braços de dos palestins. Estic convençuda que inclús els que estimem profundament Israel ens vam sentir terriblement horroritzats. Però la informació hauria sigut més real (encara que no menys dolorosa) si també se'ns haguessin mostrat unes altres imatges d'un fet esdevingut al mateix temps, en les quals hauríem pogut veure uns palestins colpejant el cap d'un infant israelià. I amb això no vull disculpar ni els uns ni els altres, sinó tot el contrari»⁸¹³.

La periodista denuncia totes les accions irresponsables, independentment d'on vinguen. En el mateix número, poques pàgines després, Joan F. Mira es mostra molt contundent a l'hora de denunciar l'exèrcit israelià. Si pocs números abans va elogiar els jueus com a poble, ara denuncia greument les actuacions bèl·liques d'Israel:

«Vostès van veure la terrible escena a la televisió (que, com és habitual en aquests casos, ens la va fer contemplar *ad nauseam*). Quatre robustos soldats israelians armats fins a les dents capturen dos joves palestins, evidentment desarmats, i amb una tècnica supose que estudiada i prevista, procedeixen a trencar-los l'os del braç⁸¹⁴. Ho fan, això sí, amb tot el convenciment: cal trencar-los el braç perquè han tirat pedres contra l'exèrcit d'Israel, i com a exemple i escarment, i perquè braç trencat no llançarà més rocs.

»(...) Arribat a casa seua, que era un kibbutz⁸¹⁵, parents, amics i veïns li fan gran festa, amb cançons, balls i coquetes dolces: és un heroi. Abans, no fa tants anys, l'autoritat militar l'hauria processat per comportament immund. Abans, els veïns del kibbutz li hagueren escopit a la cara per fer-los caure damunt tal vergonya. I és que els temps han canviat. Han canviat tant, que ja no són els mateixos temps. Ja no són temps de l'alta idea d'un poble ressorgit de les cendres, exemple d'un nou ideal d'humanitat. Són temps de mantenir ocupat un territori (i un territori ocupat sempre arriba a ser considerat inalienablement propi, amb Bíblia o sense) i de mantenir sotmès un altre poble. Són temps que produeixen herois ben miserables. Dels quals, i dels més miserables aplaudiments que susciten, el passat i el

⁸¹³ *El Temps*, núm. 197, 28-2/III-IV/1988, pp. 35 i 36. «Els jueus, dividits». Reportatge de Roser Lluch i Oms.

⁸¹⁴ En un article d'*Abc*, Jiménez Losantos també denuncia aquesta agressió. Font: *Abc*, 28/II/1988, p. 36. «Israel en la picota». Article de Federico Jiménez Losantos.

⁸¹⁵ Comunitat agrària d'Israel on les persones que hi viuen comparteixen treball, guanys i propietats.

present d'aquesta estúpida espècie humana està tan ple que fa ganes de canviar de planeta»⁸¹⁶.

Com es pot veure, *El Temps* reconeix Israel i els hebreus en la faceta històrica, de memòria, social i cultural com un gran mirall en el qual reflectir-se. Però no aprova, ni de molt, les actuacions de l'exèrcit israelià contra el poble palestí, és més: les denuncia.

Si abans, en un altre apartat, hem parlat de la pluralitat ideològica d'*El Temps* a l'hora de tractar diversos temes polítics, el conflicte entre Palestina i Israel també va ser tractat amb perspectiva democràtica i pacifista. En el número 191 trobem dos articles d'opinió, un rere l'altre: el primer, escrit per S. Jamal, de la Comunitat Palestina de Catalunya⁸¹⁷; el segon, redactat per Mordechal Amichai, primer secretari de l'ambaixada d'Israel⁸¹⁸. La intenció de voler mostrar totes les visions d'un conflicte és evident.

5.5.- La memòria històrica en *El Temps* (1984-1989)⁸¹⁹

Aquest apartat analitza el tractament que el setmanari *El Temps* va donar a l'afer de la memòria històrica durant els seus primers anys de publicació: entre 1984 i 1989. L'assumpte de la memòria històrica va estar present en la premsa molt abans que el govern de Zapatero aprovara l'homònima llei l'any 2007. Durant l'elaboració d'aquesta llei, part de la dreta política espanyola i els seus altaveus mediàtics van protagonitzar diverses reaccions contràries a la seua aprovació. Consideraven, fins i tot, que el govern socialista havia reobert amb aquesta llei un assumpte "tancat" durant la transició. Aquest apartat demostra la falsedat d'aquest argument. Després de la transició i molt abans que s'aprovara la Llei de Memòria Històrica⁸²⁰, part de la premsa va oferir textos sobre aquest afer. *El Temps* en fou un exemple.

Diversos articles, reportatges, entrevistes, suplementos i editorials de la revista *El Temps* mostren com entre 1984 i 1989, la qüestió de la memòria històrica estava present en els mitjans de comunicació. Molts mitjans vinculats a la dreta política espanyola van criticar la Llei de Memòria Històrica perquè asseguraven que havia "ressuscitat" vells fantasmes i "reobert" ferides amb una llei que, segons ells, era innecessària, ja que

⁸¹⁶ *El Temps*, núm. 197, 28-2/III-IV/1988, p. 54. «Un heroi a Israel». Article de Joan F. Mira.

⁸¹⁷ *El Temps*, número 191, 15-20/II/1988, pp. 32. «La Palestina de les possibilitats». Article d'S. Jamal.

⁸¹⁸ *El Temps*, número 191, 15-20/II/1988, pp. 33. «Una qüestió complexa». Article de Mordechal Amichai.

⁸¹⁹ Aquest article va servir a l'autor d'aquest treball per participar com a ponent al Congrés Internacional Història i Poètiques de la Memòria: La Violència Política en la Representació del Franquisme, celebrat els dies 20, 21 i 22 de novembre de l'any 2014 a la Universitat d'Alacant.

⁸²⁰ Llei aprovada pel govern de Zapatero l'any 2007. cf. CRIADO DE DIEGO, Marcos., *El itinerario de la memoria: Derecho, historia y justicia en la recuperación de la memoria histórica en España. Volumen I: El derecho y la memoria*, Madrid, Sequitur, 2013, p. 12.

consideraven que la guerra, la repressió i tot allò relacionat amb la violència franquista havia desaparegut entre l'oblit de la ciutadania.

«¿Por qué se sigue cultivando el odio tras una ejemplar Transición que puso fin a la Guerra Civil reconciliando a los españoles? (...) ¿Incluso los que están en el poder que se afanan en remover la memoria del terror? (...) ¿La sombra de caín se proyecta directamente sobre Zapatero? (...) ¿Para Zapatero la Transición debió consistir, por parte de la España vencedora, en el contrito reconocimiento de que la razón estaba con la España vencida; y de que sólo en aquella –la vencedora– hubo crímenes y represión... (...) ¿El rencor debe estar excluido de quien gobierna una nación?»⁸²¹.

No només la premsa de dreta va fer aquest tipus d'afirmacions. Part de l'àmbit acadèmic també sosté aquesta hipòtesi que la qüestió de la memòria històrica començà a plantejar-se molt després de la transició, com una qüestió que va ressuscitar molts anys després de la fi de la dictadura. Tot i que des de l'àmbit acadèmic no trobem l'enemistat cap al govern de Zapatero que sí trobem en la premsa de dreta:

«En España, el debate público sobre la necesidad de recuperar la memoria del pasado inmediato –tanto del franquismo, como muy especialmente, de la Guerra Civil– comenzó apenas a principios de este nuevo siglo, es decir, aproximadamente 25 años después de la muerte del dictador y, desde entonces, no ha hecho más que convertirse en un tema de enfrentamiento político, cada vez más agudo y destemplado, hasta el punto de que algunos autores han hablado ya de la vuelta de las dos Españas»⁸²².

Les publicacions que la revista *El Temps* va realitzar entre 1984 i 1989 mostren la incertesa d'aquests arguments. I açò prova que molt abans que el govern de Zapatero proposara i aprovara la Llei de Memòria Històrica, la població no havia oblidat, ni de bon tros, un passat terrorífic que llavors era més proper en l'espai temporal.

5.5.1.- Les primeres referències

⁸²¹ Font: <http://www.abc.es/hemeroteca/historico-09-06-2007/abc/Nacional/carlos-seco-serrano-zapatero-tiene-una-herida-familiar-de-la-que-no-quiere-curarse_1633598812269.html>. *Abc*, 9/VI/2007. «Carlos Seco Serrano: “Zapatero tiene una herida familiar de la que no quiere curarse». Consulta: [17/III/2016]. Entrevista d'Antonio Astorga a Carlos Seco Serrano. Les preguntes són bastant intencionades.

⁸²² OLMOS, Ignacio., *La cultura de la memoria: La memoria histórica en España y Alemania*, Madrid, Iberoamericana, 2009, p. 7.

No és fins al número 16, ja al mes d'octubre del primer any d'*El Temps*, quan trobem la primera referència a la memòria històrica dins del setmanari. En un article d'opinió, el periodista i polític valencià Vicent Ventura feia referència a aquesta temàtica vint-i-tres anys abans que al Parlament espanyol s'aprovara la Llei de Memòria Històrica. En aquesta primera menció, l'autor comparava les tortures produïdes durant l'Espanya de Franco amb les que es van donar en la llavors recent dictadura militar argentina⁸²³.

«La condició humana és com és i, una vegada travessat el límit de respecte que mereix l'“altre”, pot passar de tot. Perquè l'“altre” és el culpable de tots els mals. I mereix tots els càstigs. L'“altre”, per exemple, fa la guerra “subversiva” i, contra una guerra tan insidiosa, ¿quines armes s'han d'emprar? Les de la tortura, fins a la mort i la “desaparició”, sense que en quede rastre. Perquè cal negar, és clar, que s'empren aquests mètodes imprescindibles, només amb els quals es pot liquidar l'enemic de tots els “valors” que s'han de defensar. Els de Déu i la Pàtria per començar, i tot seguit, la propietat privada, la moral, els bons costums, el respecte dels de baix als de dalt, el reconeixement que uns han nascut per a manar i altres per a obeir, etcètera (...) Preguntava un corresponçal espanyol a Buenos Aires com ha estat possible tot aquell horror sense que s'adonàs el poble i sense que protestàs i acabàs amb tot això. Mala memòria la seua, perquè, ¿com creu que es pot mantenir quaranta anys de dictadura? Doncs, simulant judicis sumaris que decidien milers i milers d'afusellaments pel cínic delictes d'“auxili a la rebel·lió”, inventat per a convertir en rebels, justament, els qui defensaven la legalitat constitucional [sic]»⁸²⁴.

Vicent Ventura compara ambdues dictadures i reflexiona, conclouent que l'una i l'altra es van sustentar gràcies a la repressió. A més, fa una referència a la *desmemòria* d'un periodista espanyol que, segons Ventura, s'escandalitza pels fets que llavors acabaven de donar-se a Argentina. Fets que, apunta l'autor, escassos anys enrere es donaven a l'estat espanyol. Només dos mesos després, en el número 26 d'*El Temps*, trobem la segona referència. L'escriptor i advocat Gonçal Castelló⁸²⁵ parlava de la

⁸²³ Per a consultar historiografia de la repressió durant l'última dictadura militar argentina, cf. PRÜFER LESKE, Irene., *Los hijos de los desaparecidos: Historia colectiva y testimonios de la dictadura militar argentina (1976-1983)*, Alemanya, Abrazos, 2011, pp. 34 i 35.

⁸²⁴ *El Temps*, núm. 16, 8-14/X/1984, p. 50. «Tirar la pedra». Article de Vicent Ventura.

⁸²⁵ Escriptor i activista natural de Gandia. cf. VELASCO CRESPO, Àngel., *Gonçal Castelló (1912-2003)*, Barcelona, Fundació Josep Irla, 2012, pp. 7-11. Només va signar dos articles en *El Temps*, els dos l'any 1984.

llavors nova llei⁸²⁶ que reconeixia els serveis prestats pels militars que van afavorir la República durant la guerra civil:

«Aquesta llei intenta rectificar la gran injustícia comesa amb els demòcrates que (...) lluitaren tota la guerra (...) i que la brutal repressió franquista castigà, afusellant-los o, amb molta sort, condemnant-los a llargs anys de presó pel suposat delictes de “rebelión”, tràgica i cínica ironia dels qui vertaderament s’havien rebel·lat contra el poder legalment establert. Durant el procés de la transició es parlà molt de la “reconciliació”, i s’arribà a creure que amb el nou govern s’acabaria la distinció que durant quaranta anys hi hagué entre els “caballeros mutilados” i “los *jodíos* cojos”. Han hagut de transcórrer nou anys perquè s’arribàs a publicar una llei referent al tema [sic]»⁸²⁷.

Comprovem una vegada més que la transició no va suposar tota la reconciliació que certs periodistes vinculats a la dreta espanyola li adjudicaven. Si les dues primeres referències a la memòria històrica van ser dos articles d’opinió, a la tercera trobem un ampli reportatge de tres pàgines. Francesc Agramunt⁸²⁸ parlava dels «artistes valencians que Franco perseguí»⁸²⁹, quan «nombrosos artistes plàstics valencians destacaren pel seu alineament al costat de les organitzacions democràtiques. En 1939 començaren a pagar-ho»⁸³⁰. El reportatge arreplega, fonamentalment, el testimoni de l’escultor Antoni Ballester⁸³¹.

«A mi (...) em detingueren el 10 d’abril de 1939 a l’Escola de Belles Arts, d’allí em portaren al Col·legi del Sagrat Cor de Jesús, on vaig estar tancat quinze dies. Vaig ser testimoni directe de la repressió i de les tortures físiques que allí realitzaven. Les pallisses als presos eren normals en els interrogatoris. Alguns, quan eren cridats a declarar, intentaven llevar-se la vida, envestint contra els murs i les amb el cap»⁸³².

⁸²⁶ «Ley 37/1984, de 22 de octubre, de reconocimiento de derechos y servicios prestados a quienes durante la Guerra Civil formaron parte de las Fuerzas Armadas, Fuerzas de Orden Público y Cuerpo de Carabineros de la República». BOE, núm. 262, 1/XI/1984.

⁸²⁷ *El Temps*, núm. 26, 17-23/XII/1984, p. 9. «Els militars de la República». Article de Gonçal Castelló.

⁸²⁸ Francesc Agramunt només va signar en *El Temps* les tres pàgines del reportatge esmentat.

⁸²⁹ *El Temps*, núm. 36, 25-3/II-III/1985, pp. 40-42. «Els artistes valencians que Franco perseguí». Reportatge de Francesc Agramunt L.

⁸³⁰ *Ibidem*.

⁸³¹ València (1911-2001), republicà, empresonat pel franquisme i exiliat a Mèxic. Font: <http://elpais.com/diario/2001/03/09/cultura/984092402_850215.html>. *El País*, 9/III/2001. «Fallece Tónico Ballester, escultor y cartelista de la etapa republicana». Notícia de Ferran Bono. Consulta; [17/III/2016].

⁸³² *El Temps*, núm. 36, 25-3/II-III/1985, p. 40. «Els artistes valencians que Franco perseguí». Reportatge de Francesc Agramunt L.

No tot van ser testimonis de la repressió. En *El Temps* també hi hagué exigències al reconeixement internacional dels morts de la guerra civil. Sobre aquesta qüestió escrigué el sociòleg valencià Josep-Vicent Marquès, quan aprofitant una visita del llavors president dels Estats Units d'Amèrica, Ronald Reagan⁸³³, afirmà: «Si [Reagan] visita cementeris a Alemanya, ¿per què no ho fa ací? ¿És que els nostres morts són menys morts que els alemanys?»⁸³⁴.

D'altra banda, un dels temes que més directament va tractar la Llei de Memòria Històrica fou el de la retirada de la simbologia franquista que encara es mantenia als nostres carrers⁸³⁵. *El Temps* es va referir en dues ocasions a aquesta qüestió durant l'etapa que estem analitzant. El primer, al mes de novembre de 1985, A. Blanch⁸³⁶ titulava «Un culte terrible: Les relíquies de Franco». Tot i no exigir directament la retirada d'aquests símbols, *El Temps* mostrava el seu rebuig: «Anant d'ací cap allà, encara es pot trobar amb una freqüència estranya aquests residus. Com certes cares, com certs gests de tot allò vell que encara es resisteix a morir»⁸³⁷.

Sobre aquest mateix tema *El Temps* va publicar més endavant un reportatge molt extens, signat per Teresa Violeta⁸³⁸, Miquel Payeras, Ismael López Belda i Eduard Company, el mes de març de 1989, que incloem en aquest bloc per la temàtica relacionada. Quatre pàgines signades per quatre autors diferents mostren una actitud de denúncia cap a la simbologia franquista que encara romanía als carrers dels Països Catalans. Definien aquests símbols com «un altre cop d'estat en marbre o pedra que sembla que no desapareixerà mai»⁸³⁹. En aquest reportatge, *El Temps* es centra en denunciar fonamentalment la simbologia que s'exhibia a pobles del País Valencià com Albal o Alfafara del Patriarca. Sobre aquest últim poble, fan referència a la regidora d'UPV, Carme Igual Mas, per la seua petició de retirada d'aquests símbols, «una simple exigència democràtica»⁸⁴⁰, segons *El Temps*. Quan parlen de les Illes Balears i del Principat, l'anàlisi és ben distinta. «A Mallorca en queden alguns, però pocs i la immensa majoria oblidats»⁸⁴¹. I al Principat «Només en queden les restes» perquè «Els ajuntaments democràtics han ajudat a fer desaparèixer aquests símbols de les

⁸³³ Ronald Reagan visità l'estat espanyol entre els dies 8 i 10 de maig de l'any 1985. Font: <http://elpais.com/diario/1985/01/29/portada/475801203_850215.html>. *El País*, 29/I/1985. «Ronald Reagan visitará España en mayo». Sense signar. Consulta: [17/III/2016].

⁸³⁴ *El Temps*, núm. 47, 13-19/V/1985, p. 10. «Cementers i ciutats». Article de Josep-Vicent Marquès.

⁸³⁵ «El artículo 15 de la Ley (...) insta a las Administraciones Públicas a tomar las medidas oportunas para la retirada (...) de escudos, insignias, placas y otros objetos o menciones conmemorativas de exaltación (...) de la sublevación militar, de la Guerra Civil y de la represión de la Dictadura».

⁸³⁶ A. Blanch només va signar en *El Temps* la pàgina del reportatge esmentat.

⁸³⁷ *El Temps*, núm. 75, 25-1/XI-XII/1985, p. 23. «Les relíquies de Franco». Notícia d'A. Blanch.

⁸³⁸ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Teresa Violeta va signar un total de 55 pàgines en *El Temps*.

⁸³⁹ *El Temps*, núm. 245, 27-5/II-III/1989, p. 19. «A la glòria de Francisco Franco». Reportatge de Teresa Violeta, Miquel Payeras i Ismael López Belda.

⁸⁴⁰ *El Temps*, núm. 245, 27-5/II-III/1989, p. 20. «A la glòria de Francisco Franco». Reportatge de Teresa Violeta, Miquel Payeras i Ismael López Belda.

⁸⁴¹ *El Temps*, núm. 245, 27-5/II-III/1989, p. 21. «A la glòria de Francisco Franco». Reportatge de Teresa Violeta, Miquel Payeras i Ismael López Belda.

memòries»⁸⁴². Una vegada més, es qualifiquen com a «democràtics» aquells que rebutgen aquests símbols. La postura d'*El Temps* en aquesta qüestió és clara.

Tot i que allò més curiós d'aquest reportatge és l'enquesta inclosa, bastant intencionada, que d'alguna forma és un avanç d'allò que posteriorment seria el debat sobre la Llei de Memòria Històrica. Les preguntes són: «¿Pensa vostè que els símbols o representacions de la dictadura haurien de desaparèixer? En aquest cas, ¿Quina solució creu que seria la més adequada?»⁸⁴³. I prova de la pluralitat del setmanari és que dels sis enquestats, només dos responen ser partidaris de la retirada de símbols franquistes: els escriptors Manuel Vicent i Antoni Serra. Aquest últim es va anticipar més encara a la Llei, afirmant que «Si estèticament tenen un valor, caldria mesurar el fet de respectar-lo, però és rar»⁸⁴⁴. La Llei de Memòria Històrica va valorar aquesta qüestió divuit anys després, i és que «entre les causes d'exempció del deure legal de la retirada de símbols i monuments públics» estaven les «raons artístiques, arquitectòniques i religioses protegides per la Llei»⁸⁴⁵.

5.5.2.- El primer suplement

La primera gran aposta d'*El Temps* per la memòria històrica va ser el suplement annex del número 75, publicat entre el 25 de novembre i l'1 de desembre de 1985, aprofitant el desè aniversari de la mort del dictador. La portada de l'especial duu com a titular una frase atribuïda a Francisco Franco, traduïda al català: «No hi ha redempció sense sang»⁸⁴⁶. La portada no pot ser més intencionada: un retrat de Franco tacat de sang. Al cantó es pot llegir el total de víctimes afusellades a Paterna entre 1936 i 1956: 2.238 persones assassinades. A l'interior del suplement, trenta-sis pàgines parlen d'aquestes morts.

Després de la portada del diari *Las Provincias* de l'1 d'octubre de 1939, amb un retrat de Franco i un titular que escriu «DIOS nos dió el CAUDILLO: hay que merecerlo [sic]»⁸⁴⁷ trobem la línia editorial del setmanari sobre el franquisme:

«Hem vist Franco pescant, caçant, pintant i en família.
Ens l'han reproduït arengant la tropa, caminant victoriós, alçant
el braç a la romana i a l'ombra del pal·li. L'hem tornat a veure,

⁸⁴² *El Temps*, núm. 245, 27-5/II-III/1989, p. 22. «Només en queden les restes». Reportatge d'Eduard Company.

⁸⁴³ *El Temps*, núm. 245, 27-5/II-III/1989, pp. 20 i 21. «A la glòria de Francisco Franco». Reportatge de Teresa Violeta, Miquel Payeras i Ismael López Belda.

⁸⁴⁴ *El Temps*, núm. 245, 27-5/II-III/1989, p. 20. «A la glòria de Francisco Franco». Reportatge de Teresa Violeta, Miquel Payeras i Ismael López Belda.

⁸⁴⁵ ABAD LICERAS, José María., *Ley de memoria histórica: (la problemàtica jurídica de la retirada o mantenimiento de símbolos y monumentos públicos)*, Madrid, Dykinson, 2009, p. 169.

⁸⁴⁶ La frase completa seria: «No hay redención sin sangre, y bendita mil veces la sangre que nos ha traído nuestra redención». AGUSTÍ, Carme., *Violència i repressió a Catalunya durant el franquisme: balanç historiogràfic i perspectives*, Universitat de Lleida, 2001, p. 63.

⁸⁴⁷ *El Temps*, suplement del núm. 75, 25-1/XI-XII/1985, p. 3.

acompanyat de Hitler, de Mussolini i d'Eisenhower: amb tots i totes les maneres possibles. Però no l'hem vist vertaderament en acció. Això és, matant»⁸⁴⁸.

El Temps, a més, justifica el seu suplement: «Traure cadascun d'aquests noms (pur signe de 2.238 biografies de persones, entre els 18 i els 83 anys) és un deure informatiu i de justícia històrica»⁸⁴⁹. La reconciliació estatal que aplicà la transició segons part de la premsa de dreta, com hem pogut llegir abans, queda, una vegada més, en entredit. Encara hi havia premsa que no volia deixar córrer el passat perquè no s'esborrara i en quedara el no-res.

En les pàgines interiors del suplement trobem reportatges signats per l'historiador Vicent Gabarda, nascut a Paterna i gran estudiós del cas dels afusellaments d'aquest poble⁸⁵⁰, qui contextualitza diversos afusellaments, les seues causes i fa un repàs dels casos més significatius⁸⁵¹. Entre aquests, hi trobem Joan Peset i Aleixandre i també Joan Peiró Bells. El primer, catedràtic de Medicina, executat quan tenia cinquanta-tres anys i rector de la Universitat de València entre 1932 i 1934 i homenatjat per Vicent Andrés Estellés en un poemari⁸⁵². El segon, executat als cinquanta-quatre anys, fou Ministre d'Indústria de Largo Caballero entre novembre de 1936 i maig de 1937, durant la participació de la CNT al govern⁸⁵³.

En el reportatge també participa la periodista Fúlvia Nicolàs, que arreplega dos testimonis en tres pàgines de dos fills que van perdre els seus pares, afusellats a Paterna. El reportatge serveix, una vegada més, de denúncia. La memòria històrica hi era present:

«Quina memòria més ben guardada, més tenaç. Els familiars dels afusellats, dels empresonats, dels exiliats, dels morts a les presons de la nostra postguerra, no obliden. Els qui eren encara molt joves (...) no han pogut ni volgut oblidar»⁸⁵⁴.

L'èmfasi de «no voler oblidar» mostra la voluntat de mantenir la memòria històrica per part d'*El Temps*. L'última part del suplement és una llarga llista de les 2.238 persones que, segons el setmanari, foren afusellades a Paterna. Una llista de

⁸⁴⁸ *El Temps*, suplement del núm. 75, 25-1/XI-XII/1985, p. 4. «Els morts de Franco: les matances de Paterna». Sense signar.

⁸⁴⁹ *El Temps*, suplement del núm. 75, 25-1/XI-XII/1985, p. 5. «Els morts de Franco: les matances de Paterna». Sense signar.

⁸⁵⁰ cf. GABARDA CEBELLÁN, Vicent., *Els afusellaments al País Valencià (1938-1956)*, Universitat de València, 2007, portada.

⁸⁵¹ *El Temps*, suplement del núm. 75, 25-1/XI-XII/1985, pp. 6-12. «La repressió franquista al País Valencià» i «Els casos més significatius». Reportatges de Vicent Gabarda.

⁸⁵² cf. ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent., *Ofici permanent a la memòria de Joan B. Peset, que fou afusellat a Paterna el 24 de maig de 1941*, València, Eliseu Climent, 1979.

⁸⁵³ Font: *El Temps*, suplement del núm. 75, 25-1/XI-XII/1985, p. 11. «Els casos més significatius». Reportatge de Vicent Gabarda.

⁸⁵⁴ *El Temps*, suplement del núm. 75, 25-1/XI-XII/1985, p. 13. «La memòria tenaç de qui no pot oblidar». Reportatge de Fúlvia Nicolàs.

dènou pàgines on s'inclouen noms, cognoms, edats, oficis, dates d'afusellament i procedències de totes les víctimes, una per una⁸⁵⁵.

5.5.3.- L'any 1986

La primera referència d'aquest any la trobem al mes de juny, quan es complien quaranta-vuit anys del bombardeig sobre el mercat central d'Alacant. El reportatge, a dues pàgines, el redactava Joan Ballester⁸⁵⁶ i servia, una vegada més, per condemnar el règim franquista:

«El bombardeig del 25 de maig sobre Alacant no obeeix a la casualitat ni és producte d'una errada tàctica. Tot responia a un pla perfectament preconcebut. Fins aquell moment, els bombardeigs de nuclis civils des de l'aire eren casos excepcionals i mal considerats dintre el “peculiar” codi d'honor militar, però la guerra durava massa i calia deixar clar en les poblacions de més arrel republicana qui manava en aquell moment (...) I ho van aconseguir plenament»⁸⁵⁷.

Aquest paràgraf resulta condemnatori en tant que contradiu allò que Franco va declarar al periòdic londinenc *The Times* un mes després de l'atemptat esmentat:

«El bombardeo de las poblaciones Civiles por nuestros aviones (...) no existe. Se bombardean tan sólo objetivos de carácter militar. Es cierto que se producen bajas entre la población civil. Y son muy de lamentar. Pero el Gobierno rojo, lejos de evitarlas, las sitúa cerca de los objetivos militares. Después de todo, el ejército rojo necesita y desea víctimas para su propaganda»⁸⁵⁸.

Un mes més tard, *El Temps* publicava una entrevista a Pilar Trenzano, qui fóra vídua de Francesc Bosch i Morata, protagonista de l'entrevista que van realitzar Fúlvia Nicolàs i Heike van Lawick⁸⁵⁹, a tres pàgines i que conta, bàsicament, la fugida del protagonista i la seua dona cap a l'exili quan la victòria de Franco era imminent. Aquesta és la ressenya biogràfica de Bosch i Morata que va oferir *El Temps*:

«Francesc Bosch i Morata (Xàtiva, 1902 – Mexicali, Mèxic, 1952) cursà els estudis de medicina i de magisteri.

⁸⁵⁵ *El Temps*, suplement del núm. 75, 25-1/XI-XII/1985, pp. 16-34. «“Executats” a Paterna (1939-1956)».

⁸⁵⁶ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Joan Ballester va signar un total d'11 pàgines en *El Temps*.

⁸⁵⁷ *El Temps*, núm. 102, 2-8/VI/1986, p. 40. «Alacant, bombardejada». Reportatge de Joan Ballester.

⁸⁵⁸ PÉREZ OCA, Miguel Ángel., *25 de mayo: la tragedia olvidada*, Sant Vicent del Raspeig, Club Universitario, 2005, p. 5.

⁸⁵⁹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Heike van Lawick va signar un total de 9 pàgines en *El Temps*.

S'incorporà a la política valencianista en 1930, quan es va crear l'Agrupació Valencianista Republicana (...) influí en la fundació del Partit Valencianista d'Esquerra⁸⁶⁰, del qual fou dirigent fins al 1937 (...) la seua actuació més memorable es va produir durant la guerra d'Espanya, quan ocupà, entre gener i novembre de 1937, la Conselleria de Cultura del Consell Provincial de València (antiga Diputació)⁸⁶¹. Des d'allà impulsà la creació de l'Institut d'Estudis Valencians⁸⁶² i d'altres organismes de cultura, que la derrota republicana impediria de prosseguir [sic]»⁸⁶³.

Només dues edicions després, *El Temps* torna a tractar l'assumpte de la memòria històrica. Aquesta vegada, des de la perspectiva cultural. Dolors Benavent⁸⁶⁴ redactava un reportatge a tres pàgines en el qual parlava dels principals llibres de narrativa catalana ambientats en la guerra civil. Sota el títol «Històries d'estiu encès»⁸⁶⁵, cita obres d'escriptors com Enric Valor, Mercè Rodoreda o Maria Aurèlia Capmany. El reportatge, tot i ser cultural, finalitza també amb denúncia: «Encara ara, cinquanta anys després, patim les seqüeles de l'esdeveniment, literàriament i políticament (...) El 18 de juliol de 1936, ocàs de familiars, hisendes, amors i drets»⁸⁶⁶.

La revista demostrava encara més que la memòria històrica no només es nodria del caire polític. La cara cultural d'aquesta qüestió tornava a mostrar-la al mes d'octubre de 1986, en el número 121, quan Miquel Alberola escrigué a tres pàgines sobre el «Nacionalisme de catacumba», o allò que és el mateix, com sobrevisqué el nacionalisme valencià durant els primers anys de la dictadura franquista:

«Tot l'esforç integrador que va encetar la dècada del 30 va quedar exterminat. El franquisme enèrgic va desbaratar els organismes culturals valencianistes, va eradicar l'ús del català – encara incipient – dels mitjans de difusió, va liquidar la universitat i va ridiculitzar i reprimir els xiquets que

⁸⁶⁰ Organització política. Fundada al desembre de 1935 com a resultat de la fusió de l'Agrupació Valencianista Republicana amb el Centre d'Actuació Valencianista. Més tard s'hi afegiren altres partits. De caire socialista, va tractar d'unificar diversos grups valencianistes d'esquerra.

⁸⁶¹ cf. AZNAR SOLER, Manuel., *La política cultural al País Valencià: (1927-1939)*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1985, pp. 219-229.

⁸⁶² cf. PELLICER I BORRÀS, Joan Enric., *Història d'un desig insatisfet: l'ensenyament del valencià fins a 1939*, Catarroja, Perifèric, 2007, pp. 17-22.

⁸⁶³ *El Temps*, núm. 108, 14-20/VII/1986, p. 34. «Monòleg de guerra i exili». Reportatge de Fúlvia Nicolàs i Heike van Lawick.

⁸⁶⁴ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Dolors Benavent va signar un total de 3 pàgines en *El Temps*.

⁸⁶⁵ *El Temps*, núm. 110, 28-3/VII-VIII/1986, p. 51. «Històries d'estiu encès». Reportatge de Dolors Benavent.

⁸⁶⁶ *El Temps*, núm. 110, 28-3/VII-VIII/1986, p. 53. «Històries d'estiu encès». Reportatge de Dolors Benavent.

s'expressaven en “dialecto”. S'imposava el càstig dur i exemplar: la lletra entrava amb sang»⁸⁶⁷.

El reportatge parla fonamentalment de l'àmbit editorial en valencià en aquella època, dels cursos de català que es van poder impartir i de com pogueren esquivar la censura per fer aquestes classes:

«En 1950, Lo Rat-Penat⁸⁶⁸ accedeix, gràcies al pertinaç Carles Salvador⁸⁶⁹, a la creació d'una secció de filologia destinada a impartir l'ensenyament del català amb Josep Giner⁸⁷⁰, Enric Valor i Enric Soler Godes⁸⁷¹ com a membres⁸⁷². “Carles Salvador –segons Soler i Godes– va proposar Manuel González Martí⁸⁷³, aleshores president de l'entitat, la creació dels cursos, i com que González Martí era molt amic del ministre de la governació, Blas Pérez⁸⁷⁴, va aconseguir el permís, al·legant que allò seria una cosa sense importància, el conreu de la llengua i tot allò»⁸⁷⁵.

L'última referència en *El Temps* a la memòria històrica l'any 1986 seria al penúltim número d'aquest any, el 131. Lluís Bonada⁸⁷⁶ elabora tres pàgines que fan de ressenya sobre un llibre llavors recentment publicat per l'Abadia de Montserrat i escrit per Josep M. Solé i Joan Villarroja: *Catalunya sota les bombes*. En aquest reportatge es parla de diversos esdeveniments tràgics que es donaren al Principat durant la Guerra Civil, especialment els bombardeigs sobre la població civil. La ressenya torna a incloure-hi denúncia:

«Els bombardeigs sobre Catalunya (...) tenien com a missió desmoralitzar els qui creien en la democràcia (...) Com va dir Mussolini, l'objectiu principal d'aquesta arma era la desmoralització de l'enemic (...) Les bombes feixistes ja no

⁸⁶⁷ *El Temps*, núm. 121, 13-19/X/1986, p. 52. «El nacionalisme de catacumba». Reportatge de Miquel Alberola.

⁸⁶⁸ Associació cultural valenciana fundada l'any 1878. cf. IGUAL ÚBEDA, Antoni., *Història de Lo Rat-Penat: (en el LXXX aniversari de la seua fundació i el LXXC dels jocs florals)*, Ajuntament de València, 1959.

⁸⁶⁹ Carles Salvador i Gimeno, escriptor i gramàtic valencià. cf. SIMBOR, Vicent., *Carles Salvador: 1893-1955*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, departament de la vicepresidència, 2008.

⁸⁷⁰ Josep Giner i Marco (1912-1996), filòleg valencià. cf. GINER I MARCO, Josep., *Obra filològica (1931-1991)*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 1998.

⁸⁷¹ Enric Soler i Godes (1903-1993), escriptor i acadèmic valencià.

⁸⁷² cf. CORTÈS, Santi., *València sota el règim franquista, 1939-1951: instrumentalització, repressió i resistència cultural*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1995, pp. 203–206.

⁸⁷³ Manuel González Martí (1877-1972), caricaturista, ceramista i historiador valencià. Va ocupar diversos càrrecs polítics i culturals durant el franquisme, com el de director del Museu de Belles Arts de València entre 1940 i 1955 o el de diputat provincial de cultura entre 1949 i 1950. A més, va presidir 'Lo Rat-Penat' durant dues etapes: entre 1928 i 1930 i entre 1950 i 1962.

⁸⁷⁴ Blas Pérez González (1898-1978), ministre de governació entre 1942 i 1957.

⁸⁷⁵ *El Temps*, núm. 121, 13-19/X/1986, pp. 53 i 54. «El nacionalisme de catacumba». Reportatge de Miquel Alberola.

⁸⁷⁶ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Lluís Bonada va signar un total de 162 pàgines en *El Temps*.

respectaren ni els morts. Pel febrer del 39, les bombes “llançades a tort i a dret sobre Figueres i els seus voltants van afectar fins i tot el cementiri, on 65 nínxols van ser destruïts i els esquelets van restar a la vista”, escriuen»⁸⁷⁷.

5.5.4.- Anys 1987 i 1988

L'any 1987, sorprenentment, només trobem una referència a la memòria històrica dins d'*El Temps*. Es tracta de l'entrevista⁸⁷⁸ que Víctor Mansanet⁸⁷⁹ va realitzar a Lluís Galán⁸⁸⁰, a quatre pàgines. Parlen de les seues memòries a l'exili i de la situació, llavors actual, de la Unió Soviètica. Tot i ser un personatge vinculat a la memòria històrica⁸⁸¹, a l'entrevista es tracta més l'aspecte polític de l'antiga URSS, en plena crisi, a menys de dos anys de la caiguda del mur de Berlín.

Ja a l'any 1988 es tornaria a tractar plenament l'assumpte que ens ocupa. En una altra ocasió, Lluís Bonada redactava una altra mena de ressenya sobre un altre llibre historiogràfic. Aquesta vegada estava escrit per Josep Massot i Muntaner. L'espai geogràfic, Palma de Mallorca durant la guerra civil. I el llibre és una biografia sobre un personatge determinant en aquest període negre: el Comte Rossi, «El Duce de Mallorca (...) personatge sanguinari, envanit i estrambòtic que conduí Mallorca durant els primers mesos de la guerra civil»⁸⁸². Aquest reportatge serveix per mostrar la cara més violenta d'aquest personatge, des de les seues actuacions fins a la seua «obsessió sexual» que el dugué a mantenir relacions amb prostitutes i dones alienes a l'ofici⁸⁸³.

No es tornà a tractar l'afer que ens ocupa fins al novembre de l'any 1988. Manuel Garcia⁸⁸⁴ redactava a tres pàgines un reportatge «finalista del Premi “El Temps” de periodisme»⁸⁸⁵ que parlava de l'exili. «Vaixells sense retorn», explicava la història de molts xiquets que hagueren de fugir. No només es parla de l'exili a Amèrica. Segons càlculs del mateix periodista, mig milió de refugiats arribaren a la frontera francesa i molts d'ells hagueren de patir els camps de concentració⁸⁸⁶. Després d'explicar casos

⁸⁷⁷ *El Temps*, núm. 131, 22-28/XII/1986, p. 59. «Sota les bombes». Reportatge de Lluís Bonada.

⁸⁷⁸ *El Temps*, núm. 150, 4-9/V/1987, pp. 33-36. «El periodista que va tornar del fred». Entrevista de Víctor Mansanet.

⁸⁷⁹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Víctor Mansanet va signar un total de 79 pàgines en *El Temps*.

⁸⁸⁰ Exiliat espanyol a l'URSS durant el franquisme que va lluitar a les files soviètiques durant la segona guerra mundial. També conegut per haver participat com a locutor a Radio Pirenaica.

⁸⁸¹ cf. GALÁN, Luis., *Después de todo: recuerdos de un periodista de la Pirenaica*, Barcelona, Anthropos, 1988, contraportada.

⁸⁸² *El Temps*, núm. 193, 29-5/II-III/1988, p. 67. «El Duce de Mallorca». Reportatge de Lluís Bonada.

⁸⁸³ *El Temps*, núm. 193, 29-5/II-III/1988, pp. 67-69. «El Duce de Mallorca». Reportatge de Lluís Bonada.

⁸⁸⁴ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Manuel Garcia va signar un total de 31 pàgines en *El Temps*.

⁸⁸⁵ *El Temps*, núm. 229, 7-13/XI/1988, p. 65. «Vaixells sense retorn». Reportatge de Manuel Garcia.

⁸⁸⁶ cf. RAFENAU-BOJ, Marie-Claude., *Los campos de concentración de los refugiados españoles en Francia (1939-1945)*, Barcelona, Omega, 1995, pp. 127-181.

particulars com el de Max Aub⁸⁸⁷, en el reportatge s'explica com quan esclatà la segona guerra mundial, molts d'aquests refugiats a França hagueren de tornar a exiliar-se, fonamentalment a l'URSS i a Mèxic. Aquest últim país és elogiat en el reportatge, en aquest aspecte:

«Quan arriba la derrota, Mèxic obre els braços i posa d'actualitat la seva política d'asil. En aquell instant, Lázaro Cárdenas⁸⁸⁸ era el gran impulsor de la democràcia i el seu govern donava la batalla de l'expropiació petroliera al seu país. El Mèxic cardenista es posava dempeus davant l'arrogància de les nacions poderoses. Cárdenas havia expropiat el petroli i ningú com ell podia entendre la injustícia de forma que quan mig milió de republicans ixen en direcció a França o l'Àfrica del Nord, el president Cárdenas posa en vigència la política d'asil»⁸⁸⁹.

L'últim número de l'any 1988 és fonamental per estudiar com *El Temps* va tractar la memòria històrica. El protagonista fou Andreu Nin, a qui dedicaren portada, editorial i suplement en el número 236, l'últim de l'any esmentat. L'antagonista fou Stalin i a la portada es suggereix la rivalitat entre aquests dos personatges: en primer plànol, una imatge real del rostre d'Andreu Nin. De fons, un retrat de l'exdictador soviètic. El titular: «Assassinat d'Andreu Nin: tots els documents policials»⁸⁹⁰. El suplement ofereix vint-i-sis pàgines.

Pelai Pagès⁸⁹¹ explica com Nin acabà enfrontat a la dictadura soviètica. Després de passar pel PSOE⁸⁹² i la CNT⁸⁹³, va acabar a l'URSS, on simpatitzaria amb el comunisme. Favorable al trotskisme⁸⁹⁴ i enfrontat a l'estalinisme, seria expulsat de l'antiga unió l'any 1930 i fundà el POUM⁸⁹⁵ l'any 1934, que s'enfrontaria al PCE i al PSUC, ambdós de línia estalinista⁸⁹⁶. Això derivà en la il·legalització del POUM el mes de maig del 1937 i Andreu Nin «desapareixia de forma misteriosa, presumiblement

⁸⁸⁷ Escriptor francès que patí la repressió franquista. cf. SOLDEVILA DURANTE, Ignacio., *El compromiso de la imaginación: vida y obra de Max Aub*, Sogorb, Fundación Max Aub, 1999, pp. 13-61.

⁸⁸⁸ Lázaro Cárdenas presidí Mèxic entre 1934 i 1940. cf. MATEOS, Abdón., *De la Guerra Civil al exilio: los republicanos españoles y México: Indalecio Prieto y Lázaro Cárdenas*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2005, pp. 69-108.

⁸⁸⁹ *El Temps*, núm. 229, 7-13/XI/1988, p. 67. «Vaixells sense retorn». Reportatge de Manuel Garcia.

⁸⁹⁰ *El Temps*, núm. 236, 26-31/XII/1988, portada. «L'assassinat d'Andreu Nin: tots els documents oficials»

⁸⁹¹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Pelai Pagès va signar un total de 2 pàgines en *El Temps*.

⁸⁹² cf. SOLANO, Wilebaldo., *Biografía breve de Andreu Nin*, Madrid, Sepha Edición y Diseño, 2006, p. 15.

⁸⁹³ cf. ALBA, Víctor., *Andreu Nin i el socialisme*, Universitat de Barcelona, 1998, p. 24.

⁸⁹⁴ cf. SOLANO, Wilebaldo., *Biografía breve de Andreu Nin*, Madrid, Sepha Edición y Diseño, 2006, p. 28-30.

⁸⁹⁵ cf. SOLANO, Wilebaldo., *El POUM en la historia: Andreu Nin y la revolución española*, Madrid, Los libros de la catarata, 2000, pp. 19-47.

⁸⁹⁶ cf. BONAMUSA GASPA, Francesc., *Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)*, Anagrama, 1977, pp. 360-365.

assassinat per la policia soviètica que actuava clandestinament en l'Espanya republicana»⁸⁹⁷.

A banda de la biografia, *El Temps* esmenta diverses notes de l'escriptor Josep Pla sobre el protagonista d'aquest suplement, atorgant així una major transcendència cultural al personatge⁸⁹⁸. També és fonamental l'aportació de Josep Solervicens amb la informació documental que tracten d'aclarir l'assassinat de Nin⁸⁹⁹. Tot i que allò més destacat són els articles d'opinió sobre el 'cas Nin', signats per Manuel Vázquez Montalbán⁹⁰⁰, Ramon Barnils⁹⁰¹ i Enrique del Olmo⁹⁰². I entre aquests, destaca encara més l'editorial d'*El Temps* en aquest número, dedicat a Andreu Nin i que serveix de condemna a l'estalinisme:

«La perversitat dels responsables dels crims de l'any 37 a Barcelona o a Madrid, la perversitat de l'estalinisme, no és una cosa sobre la qual es puga passar de puntetes, atribuint-la a les condicions de l'època, o a les dificultats del moment. No és una perversitat circumstancial, sinó intrínseca: de la ideologia del sistema que la feia possible. L'assassinat d'Andreu Nin no va ser un *error*, va ser el resultat de l'aplicació d'un mètode. I aquest *mètode* tenia uns autors, uns utilitzadors, i uns beneficiaris. Tingué uns còmplices, si més no, que van continuar durant anys i anys ocupant l'ortodòxia marxista i els càrrecs de poder en les organitzacions comunistes, soviètiques, catalanes i espanyoles. No és lícit fer evocacions compungides sobre Nin i les altres víctimes dels processos, i passar per alt el fet que els responsables, directes o indirectes, van ser els continuadors, durant vint o trenta o quaranta anys, al capdavant dels mateixos comitès i dels mateixos partits. No cal dir noms, però són noms que han rebut després tots els honors de figures consagrades, respectades i exemplarment democràtiques. La història potser ja és possible. La neteja de la memòria hauria de ser-ho també. L'esquerra, la tradició marxista, la família comunista mateixa, no hauria de viure més sota la hipoteca moral d'una tradició intolerable»⁹⁰³.

Qualsevol antifranquista, com segurament ho seria qui va escriure aquest editorial d'*El Temps*, haguera signat aquest text canviant el nom dels protagonistes.

⁸⁹⁷ *El Temps*, núm. 236, 26-31/XII/1988, pp. 43 i 44. «Els últims dies».

⁸⁹⁸ *El Temps*, núm. 236, 26-31/XII/1988, pp. 44 i 45. «Nin, passió de Pla».

⁸⁹⁹ *El Temps*, núm. 236, 26-31/XII/1988, pp. 48-59. «Els papers del segrest i la mort». Reportatge de Josep Solervicens.

⁹⁰⁰ *El Temps*, núm. 236, 26-31/XII/1988, p. 61. «Construir la veritat». Article de Manuel Vázquez Montalbán.

⁹⁰¹ *El Temps*, núm. 236, 25-31/XII/1988, p. 62. «Cadàvers per a pràctiques». Article de Ramon Barnils.

⁹⁰² *El Temps*, núm. 236, 25-31/XII/1988, p. 66. «Andreu Nin: que se sàpiga la veritat». Va ser l'única pàgina que signà Enrique del Olmo en *El Temps* durant els mil primers números.

⁹⁰³ *El Temps*, núm. 236, 25-31/XII/1988, p. 7. «Andreu Nin: exercici de memòria». Editorial.

Cosa que mostra, encara més, el sentit plural i democràtic del setmanari, condemnant totes les ideologies dictatorials, independentment del seu caire ideològic. La memòria històrica no només servia de condemna al franquisme.

5.5.5.- Any 1989

No aprofundirem en la notícia que *El Temps* va donar sobre l'exhumació del cos del ja esmentat Joan Peiró, ja que es va centrar en les disputes familiars i amics del protagonista per la repatriació del cos i no va servir per denunciar ni per fer memòria⁹⁰⁴.

L'última referència que esmentarem serà l'entrevista que *El Temps* realitzà a Serrano Suñer. Era el número 250, a l'abril de 1989, quan aprofitant el cinquanta aniversari de la victòria de Franco, el setmanari dedicà un número en el qual es tracta la memòria històrica. Sorpren el titular de portada: «Entrevista exhaustiva: Ramón Serrano Suñer, memòries d'un feixista intel·ligent»⁹⁰⁵. Mai no havien dedicat un adjectiu positiu cap a una personalitat d'aquest caire ideològic. En l'editorial podem llegir:

«El dia primer d'abril farà cinquanta anys. Mig segle de la victòria final de les tropes franquistes (...) I no sembla que les institucions públiques, ni els mitjans de comunicació, ni la societat, tinga cap interès a commemorar la data. No es tracta de *celebrar*, evidentment. Però sí de fer memòria, en un país on la memòria comença a ser massa curta. Perquè el primer d'abril del 1939 no l'hauríem d'oblidar tan fàcilment: la guerra la van guanyar ells. Els altres, van ser només una massa, com l'exèrcit republicà, un poble *cautivo y desarmado*»⁹⁰⁶.

El Temps exigeix memòria històrica per no oblidar el passat i, en conseqüència, condemnar-lo. D'altra banda, el setmanari es separa clarament del bàndol guanyador quan distingeix entre «ells», franquistes; i «els altres», republicans. Els primers són els condemnats.

«Un país no passa quaranta anys *cautivo y desarmado* sense que això deixi marques molt profundes durant molt de temps encara. Sobretot, quan els anys que han vingut després, els anys de la democràcia, han estat una transformació sense tractaments. Itàlia o Alemanya van viure el seu temes feixista o nazi, però amb dues diferències: les dictadures no van ser el resultat d'una guerra civil sinó d'una seducció violenta d'amplis sectors socials, i el final dels nazis i dels feixistes va ser la

⁹⁰⁴ *El Temps*, núm. 267, 31-6/VII-VIII/1989, pp. 22 i 23. «Joan Peiró, l'últim trajecte». Notícia de Miquel Alberola.

⁹⁰⁵ *El Temps*, núm. 250, 3-9/IV/1989, portada. «Ramón Serrano Suñer: memòries d'un feixista intel·ligent».

⁹⁰⁶ *El Temps*, núm. 250, 3-9/IV/1989, p. 7. «Captius i desarmats». Editorial.

catàstrofe i la ignomínia. A Espanya, no. A Espanya, el franquisme ha governat en pau durant prop de quaranta anys (Hitler i Mussolini no van disposar ni de la meitat de temps de pau), i els franquistes no han estat mai expulsats del protagonisme polític. Beneficiaris i continuadors d'aquell primer d'abril de fa cinquanta anys, no van necessitar fer altra cosa que canviar d'etiqueta per seguir més o menys en els mateixos llocs on eren. Ningú els ha fet fora del terreny conquistat. Per a moltíssims d'ells, els beneficis de la victòria encara continuen. Com per als funcionaris del *Movimiento* o dels antics sindicats, per posar només un exemple. Com tantes fortunes produïdes pel franquisme i que ningú no ha tocat. Com tants polítics que en aquells anys van adquirir nom i rellevància. La victòria no ha estat vana per als guanyadors. Han pogut gaudir-ne els fruits en pau durant quaranta anys, i en bona mesura, els gaudeixen encara. I la derrota no ha estat superada pels vençuts»⁹⁰⁷.

El setmanari fa un exercici de memòria, recordant el passat; un exercici de denúncia, assenyalant els antics franquistes que llavors ocupaven càrrecs democràtics i de denúncia també a la pròpia dictadura i les seues conseqüències; i un exercici d'exigència, demanant que es mantinguera el record i que es tingueren presents les conseqüències del franquisme i les seues resistències llavors presents, unes en forma de records materials als nostres carrers i d'altres ocupant càrrecs a la política democràtica després d'haver participat en la dictadura. A més, denuncia la impunitat de la dictadura a l'estat espanyol, inèdita en altres estats, segons el mateix setmanari, en els quals les dictadures s'acabaren quan van poder ser derrotades.

Serrano Suñer (1901-2003), advocat de professió, fou elegit durant la II República diputat per Saragossa amb la CEDA. Empresonat a Madrid entre juliol de 1936 i febrer de 1937, ocupà el càrrec del govern amb el bàndol nacional durant la guerra quan l'exèrcit ocupà Madrid. A principis de 1938 treballaria com a ministre d'interior i posteriorment, com a ministre de governació. Durant la segona guerra mundial, fou ministre d'assumptes exteriors⁹⁰⁸. Aquest fou el personatge escollit per *El Temps* per recordar la victòria franquista. L'entrevista, a vuit pàgines realitzada per Agustí Pons⁹⁰⁹ i Josep M. Solé i Sabaté⁹¹⁰, es va fer amb un to de respecte sorprenent, tenint en compte la línia editorial del setmanari. Potser per cortesia, potser per simple educació, potser per l'edat avançada de l'antic ministre franquista o potser per tot

⁹⁰⁷ *Ibidem*.

⁹⁰⁸ cf. SERRANO SUÑER, Ramón., *Memorias: entre el silencio y la propaganda, la historia como fue*, Barcelona, Planeta, 1977, p. 4.

⁹⁰⁹ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Agustí Pons va signar un total de 34 pàgines en *El Temps*.

⁹¹⁰ Entre els números 53 (24-30/VI/1985) i 288 (25-31/XII/1989), Josep M. Solé i Sabaté va signar un total de 9 pàgines en *El Temps*.

plegat, l'entrevista va transcórrer més per criteris historiogràfics que no per polítics, més per la cordialitat que per la denúncia⁹¹¹.

5.5.6.- La memòria històrica en *El Temps*: conclusions

Més enllà d'allò que es va repetir en diverses ocasions per part de la dreta política espanyolista i els seus altaveus mediàtics, la memòria històrica va estar present a la societat des de molt abans de la llei homònima aprovada el 2007. Sense cap dubte, aquesta llei posà més present que mai l'afer de la memòria històrica pel fet que va "actualitzar" un tema i el va traure a les portades dels periòdics, cosa inevitable quan un afer agafa transcendència mediàtica. Però no per no ocupar portades significa que l'afer no estiga present.

La dreta espanyola, enemiga íntima del govern de Zapatero, va pretendre fer creure als seus i a tots els possibles que el governant socialista havia "reobert" una ferida tancada o quasi curada, amb el tòpic de "la reconciliació que dugué la transició". *El Temps* demostra que allò no fou així. Les víctimes del franquisme o les persones vinculades a les víctimes, bé per amistat o bé per família, podien haver perdonat però no havien oblidat el terror que havien patit durant trenta-nou anys de dictadura i tres de guerra civil. Molt abans que el govern de Zapatero aplicara la Llei, *El Temps* recordava fets, víctimes, assassinats, bombardeigs, segrestos, tortures i altres tristos esdeveniments que es van produir durant la guerra civil o la dictadura. Això significa que, simplement, la transició va donar pas a la democràcia, però no a la justícia i, ni de bon tros, a l'oblit.

D'altra banda, esmentar que *El Temps*, setmanari vinculat a l'independentisme català i per tant, antifranquista, no només va denunciar accions comeses pel bàndol revoltat. Suplements com el dedicat a Andreu Nin i editorials com el que apareix en aquell mateix número mostren com el setmanari, tot i ser antifranquista, va tindre també la mesura de saber condemnar actes comesos per certs personatges que van pertànyer al bàndol republicà.

I és que, igual que en el tema del terrorisme, en la qüestió de la guerra civil *El Temps* mai no va donar suport a cap assassinat. I menys encara si els assassinats no anaven precedits de cap fet tràgic que, d'alguna manera, poguera justificar un fet tan altament condemnable.

Si l'enemic d'*El Temps* en qüestions polítiques era l'espanyolisme, en qüestions bèl·liques eren aquells que van cometre certs actes sense cap justificació.

5.6.- Conclusions del capítol 5

Aquesta etapa d'*El Temps* deixa unes quantes coses provades: la primera, la línia catalanista indiscutible del setmanari. El partit amb el qual més es va identificar va ser

⁹¹¹ *El Temps*, núm. 250, 3-9/IV/1989, pp. 8-15. «He estat, substancialment, un jurista». Entrevista d'Agustí Pons i Josep M Solé i Sabaté.

CiU. Altres partits, com ara la UPV, van ser criticats per la falta d'acció o per l'ambigüitat. Esquerra Republicana de Catalunya quasi no és esmentat per la falta de protagonisme polític en aquella època. Els partits centralistes, és a dir, Alianza Popular, que després va convertir-se en Coalición Popular i més endavant el Partido Popular; i el PSOE, van ser criticats més per la seua tendència nacional que per les seues mesures polítiques, tot i que també van rebre crítiques per aquesta última qüestió, encara que menys nombroses.

Sobre la qüestió de si el setmanari es situa més a la dreta o a l'esquerra, podem tindre alguns dubtes, ja que el fet que estiga al costat de CiU el situaria en el centre-dreta burgés. La dura crítica al comunisme també el podria situar en els mateixos paràmetres, però els elogis a determinats polítics que canvien el comunisme per la socialdemocràcia, la crítica a l'OTAN, el rebuig cap a Reagan, l'apropament cap a la UPV en comptades ocasions i sobretot, també, a Herri Batasuna, especialment després de l'atemptat d'ETA a l'Hipercor de Barcelona, podrien fer-nos considerar que *El Temps* era, en aquella època, una revista d'esquerres.

El que sí que podem provar és que el setmanari va tractar de ser (i va ser) totalment plural en el moment de reflectir els pensaments de les distintes forces polítiques a l'interior de les seues pàgines. Com també podem assegurar que es va posicionar, en aquella època, en contra del terrorisme, el practicara qui el practicara: contra ETA, al País Basc; contra l'organització homòloga als Països Catalans, Terra Lliure; o contra el govern espanyol mitjançant els GAL. Una altra prova de la posició pacifista d'*El Temps* és l'elogi al poble jueu i l'estat d'Israel en qüestions de memòria, històriques, nacionals i culturals, i la condemna quan els redactors d'*El Temps* consideren que el seu exèrcit està cometent atrocitats contra el poble palestí.

En definitiva, més enllà de dretes i d'esquerres, entre 1985 i 1989, *El Temps* es va mostrar com un mitjà de comunicació catalanista, demòcrata, plural i pacifista, sense cap mena de dubte.

5.7.- La publicitat institucional i política (1985-1989)

Calcularem la publicitat institucional i política per anys. Com que el primer capítol va analitzar el primer any d'*El Temps* (entre maig de 1984 i juny de 1985), en aquesta primera graella calculem la publicitat des de juny de 1985 fins a desembre de 1986 (números 53-132).

Entitat	PSP V	Ci U	PS C	UP V	PS OE	MD T	CSPC 912	PC 913	EUP V	PC 914	PSA N	PR D
---------	----------	---------	---------	---------	----------	---------	-------------	-----------	----------	-----------	----------	---------

⁹¹² Comitès de Solidaritat amb els Patriotes Catalans. Plataforma que defensava els drets dels presoners independentistes.

Generalitat	70	48										
Diputacions	68 ⁹¹⁵		11 ⁹¹⁶									
Ajuntaments	94 ⁹¹⁷		7 ⁹¹⁸						1 ⁹¹⁹			
Comunicació					10 ⁹²⁰			3 ⁹²¹				
Organització				8		7	4		1		1	
Electoral				9								1
Total	232	48	18	17	10	7	4	3	1	1	1	1
%	67,6	13,9	5,24	4,95	2,91	2,04	1,16	0,87	0,29	0,29	0,29	0,29

Figura 23. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 53 i 132. Classificada per partits i institucions. Elaboració pròpia.

Crida l'atenció que, en les eleccions generals de l'any 1986, només la Unitat del Poble Valencià i l'efímer Partit Reformista Democràtic van invertir propaganda en *El Temps*. Entre PSPV i CiU, partits majoritaris al País Valencià i al Principat respectivament, sumen més del 81% de la publicitat institucional. A continuació, adjuntem la taula de publicitat política i institucional de l'any 1987.

Entitat	CiU	PSPV	PSC	UPV	MDT	EUPV	ERC	CEN ⁹²²	PSAN
Generalitat	150	54							
Diputacions		58 ⁹²³	17 ⁹²⁴						
Ajuntaments		37 ⁹²⁵	1 ⁹²⁶						
Organització				2	8		2		1
Electoral	1 ⁹²⁷			7 ⁹²⁸		4 ⁹²⁹	2 ⁹³⁰	1	

⁹¹³ Partit Conservador d'Andorra.

⁹¹⁴ Partit Comunista.

⁹¹⁵ 62 anuncis de la Diputació de València, 5 de la d'Alacant i 1 de la de Castelló.

⁹¹⁶ Tots els anuncis pertanyien a la Diputació de Barcelona.

⁹¹⁷ 75 anuncis de l'Ajuntament de València, 6 de Xàtiva, 2 d'Alacant, 2 d'Alzira, 2 de Carcaixent, 2 d'Ontinyent, 1 d'Almussafes, 1 de Bellreguard, 1 de Benidorm, 1 d'Elx i 1 de Picassent.

⁹¹⁸ Tots els anuncis corresponen a l'Ajuntament de Barcelona.

⁹¹⁹ Anunci de l'Ajuntament de Sueca.

⁹²⁰ Anuncis de RTVE.

⁹²¹ Anuncis turístics.

⁹²² Coalició Europa de les Nacions: formada per Esquerra Republicana de Catalunya, Eusko Alkartasuna i Partido Nacionalista Galego, van presentar-se a les eleccions al Parlament Europeu de 1987.

⁹²³ 57 anuncis de la Diputació de València i 1 de la Diputació de Castelló.

⁹²⁴ Tots els anuncis són de la Diputació de Barcelona.

⁹²⁵ 29 anuncis de l'Ajuntament de València, 6 de l'Ajuntament de Benidorm, 1 de l'Ajuntament de Gandia i 1 de l'Ajuntament de Borriana.

⁹²⁶ L'anunci pertany a l'Ajuntament de Barcelona.

⁹²⁷ Anunci de CiU per les eleccions municipals de 1987.

⁹²⁸ Cinc dels anuncis són de les eleccions a les Corts Valencianes de 1987, en les quals es va presentar en coalició amb Esquerra Unida del País Valencià. Els altres dos anuncis són de les eleccions al Parlament Europeu del mateix any.

⁹²⁹ Els anuncis són de les eleccions a les Corts Valencianes de 1987, en les quals es va presentar en coalició amb Unitat del Poble Valencià.

⁹³⁰ Els dos anuncis són de les eleccions municipals de Catalunya de 1987.

Total	151	149	18	9	8	4	4	1	1
%	43,76	43,19	5,22	2,6	2,32	1,16	1,16	0,29	0,29

Figura 24. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 133 i 184. Classificada per partits i institucions. Elaboració pròpia.

Per primera vegada, el partit CiU supera en anuncis al PSPV en *El Temps*. Aquesta dinàmica es mantindrà durant els anys posteriors. Quant als anuncis electorals, la coalició UPV-EUPV és la que més pàgines compra del setmanari en un any en el qual es van realitzar tres comicis en la geografia dels Països Catalans: eleccions a les Corts Valencianes, eleccions municipals de Catalunya i eleccions al Parlament Europeu. En les municipals de Catalunya, hem vist només un anunci de CiU i dos d'ERC. En les europees, un anunci de la coalició Europa de les Nacions. A continuació, la graella de la publicitat politicoinstitucional en *El Temps* durant l'any 1988.

Entitat	CiU	PSPV	PSC	PSOE	MDT	ERC	UPV	IC	PAR
Generalitat	194	79							
Diputacions	4 ⁹³¹	47 ⁹³²	51 ⁹³³						1 ⁹³⁴
Ajuntaments		33 ⁹³⁵	42 ⁹³⁶						
Organització					4		2		
Electoral ⁹³⁷	1		2			2		1	
Ministeris				1 ⁹³⁸					
Serveis				3 ⁹³⁹					
Total	199	158	95	4	4	2	2	1	1
%	42,88	34,05	20,47	0,86	0,86	0,43	0,43	0,21	0,21

Figura 25. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 185 i 236. Classificada per institucions i per partits. Elaboració pròpia.

CiU torna a ser el partit que més publicitat inclou al setmanari des de les seues institucions. Sorpren que hi ha més publicitat electoral d'altres partits, com el PSC i ERC, tot i que la publicitat electoral en la revista és escassa, malgrat que aquell any es celebraren eleccions al Parlament de Catalunya i que entre els lectors d'*El Temps* es podrien trobar objectius electorals per als partits del Principat. Encara no apareix cap anunci del Partit Popular des d'alguna de les seues institucions ni de molt com a partit. Per últim, afegim la publicitat de l'any 1989.

Entitat	CiU	PSPV	PSC	PP	CLL ⁹⁴⁰	PSOE	EUPV	MDT	CSPC	ERC	PC ⁹⁴¹	PSAN
---------	-----	------	-----	----	--------------------	------	------	-----	------	-----	-------------------	------

⁹³¹ 3 anuncis de la Diputació de Lleida i 1 de la Diputació de Tarragona.

⁹³² Tots pertanyen a la Diputació de València.

⁹³³ Tots els anuncis pertanyen a la Diputació de Barcelona.

⁹³⁴ Pertany a la Diputació General de Aragón, governada pel Partit Aragonés Regionalista.

⁹³⁵ 15 anuncis pertanyen a l'Ajuntament de València, 10 a l'Ajuntament d'Alcoi, 2 a l'Ajuntament de Benidorm, altres 2 a l'Ajuntament de Xàtiva i 1 anunci per cadascun dels següents ajuntaments: Alzira, Borriana, Ontinyent i Vila-Real.

⁹³⁶ Tots els anuncis pertanyen a l'Ajuntament de Barcelona.

⁹³⁷ Tots els anuncis corresponen a les eleccions al Parlament de Catalunya celebrades el 29 de maig de 1988.

⁹³⁸ L'anunci correspon al Ministeri d'Educació i Ciència.

⁹³⁹ 2 anuncis de la RENFE i 1 de l'INE.

⁹⁴⁰ Catalunya Lliure: formació política.

Generalitat	173	72		20 ⁹⁴²								
Diputacions	3 ⁹⁴³	22 ⁹⁴⁴	58 ⁹⁴⁵	6 ⁹⁴⁶								
Ajuntaments		18 ⁹⁴⁷	49 ⁹⁴⁸									
Organització					7			2	1			1
Electoral			2 ⁹⁴⁹				3 ⁹⁵⁰			1 ⁹⁵¹		
Serveis						6 ⁹⁵²					1 ⁹⁵³	
Total	176	112	109	26	7	6	3	2	1	1	1	1
%	39,55	25,17	24,45	5,85	1,57	1,35	0,67	0,45	0,22	0,22	0,22	0,22

Figura 26. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 237 i 288. Classificada per institucions i per partits. Elaboració pròpia.

Una vegada més, CiU torna a ser el partit que més publicitat inverteix en el setmanari des de les seues institucions, fonamentalment des de la Generalitat de Catalunya. Institucions governades pel Partit Popular apareixen per primera vegada l'any 1989, anunciades en *El Temps* des d'organismes balears promocionant, fonamentalment, el turisme. Paradoxalment, el partit que més publicitat electoral insereix en la revista és Esquerra Unida del País Valencià. Paradoxal perquè tant CiU com PSPV, que són els partits que més s'anuncien mitjançant institucions públiques, no inverteixen en publicitat electoral. I el PSC sí que ho fa, tot i que menys que EUPV.

5.8.- Càrrecs (1985-1989)

⁹⁴¹ Partit Conservador, d'Andorra.

⁹⁴² Els anuncis corresponen al Govern autonòmic de les Illes Balears.

⁹⁴³ Els anuncis corresponen a la Diputació de Lleida.

⁹⁴⁴ Tots els anuncis corresponen a la Diputació de València.

⁹⁴⁵ Tots corresponen a la Diputació de Barcelona.

⁹⁴⁶ Els anuncis corresponen al Consell Insular de l'Illa de Mallorca.

⁹⁴⁷ Dels 18 anuncis, 7 corresponen a l'Ajuntament de València; 4 a l'Ajuntament d'Alcoi; 3 a l'Ajuntament de Gandia; 2 a l'Ajuntament d'Alzira; 1 a l'Ajuntament de Vila-Real; i 1 a l'Ajuntament de Xàtiva.

⁹⁴⁸ Dels 49 anuncis, 47 corresponen a l'Ajuntament de Barcelona; 1 a l'Ajuntament de Reus; i 1 a l'Ajuntament de Sant Sadurní.

⁹⁴⁹ 1 anunci per les eleccions europees i un altre per les eleccions generals de 1989.

⁹⁵⁰ Els tres anuncis eren per les eleccions generals de 1989.

⁹⁵¹ L'anunci era per les eleccions europees de 1989.

⁹⁵² Dels anuncis, 4 promocionen Radio Nacional de España; 1 la RENFE i un altre la Universidad Internacional Menéndez Pelayo.

⁹⁵³ L'anunci promocionava el turisme d'Andorra.

A continuació, mostrem els càrrecs professionals més destacats d'*El Temps* entre juny de 1985 i 1989. N'esmentem el càrrec, la persona que l'exercia i el número, amb el mes i any en el qual començaren a exercir cada càrrec.

- President del Consell d'Administració: Rafael Mansanet (núm. 0).
- Conseller delegat: Eliseu Climent (núm. 0).
- Editor: Eliseu Climent (núm. 282, novembre 1989).
- Director: Francesc Pérez i Moragon (núm. 0); Vicent Sanchis (núm. 95, abril 1986); Josep Ramon Lluch (núm. 228, octubre 1988).
- Director adjunt: Vicent Sanchis (núm. 89, març 1986), desapareix (núm. 95, abril 1986).
- Director en funcions: Josep Ramon Lluch (núm. 196, març 1988).
- Subdirector: Josep M. Pasqual (núm. 278, octubre 1989).
- Cap de Redacció: Antoni Robles (núm. 282, novembre 1989).
- Redacció: Adolf Beltran, Vicent Partal i Ismael López (núm. 53, juny 1985); Adolf Beltran, Vicent Partal, Ismael López, Fúlvia Nicolàs, Miquel Alberola i Vicent Martí (núm. 89, març 1986); Vicent Partal, Ismael López, Fúlvia Nicolàs, Miquel Alberola i Vicent Martí (núm. 118, setembre 1986); Vicent Martí, Vicent Partal, Enric Sòria i Miquel Alberola (núm. 144, març 1987); Vicent Martí, Vicent Partal, Enric Sòria i Miquel Alberola (núm. 155, juny 1987); J. M. Pasqual (núm. 196, març 1988); Fúlvia Nicolàs i Ramon Aymerich (núm. 204, maig 1988); Ramon Aymerich (núm. 219, agost 1988); Ramon Aymerich i Eduard Company (núm. 232, novembre 1988); Eduard Company (núm. 250, abril 1989).
- Delegació de Castelló de la Plana: Josep Pasqual Broc (núm. 53, juny 1985); desapareix (núm. 61, agost 1985); Albert Vicent (núm. 144, març 1987); Antoni Albalat (núm. 232, novembre 1988); Antoni Albalat i Teresa Violeta (núm. 252, abril 1989).
- Delegació de Barcelona: Josep-Ramon Lluch (núm. 53, juny 1985); Andreu Carpena (núm. 61, agost 1985); Desapareix (núm. 74, novembre 1985), Andreu Carpena i Assumpció Maresma (núm. 89, març 1986); Assumpció Maresma (núm. 112, agost 1986); Fúlvia Nicolàs (núm. 144, març 1987); Desapareix (núm. 154, juny 1987); Fúlvia Nicolàs (núm. 155, juny 1987); J. M. Pasqual (núm. 203, maig 1988); desapareix (núm. 232, novembre 1988).
- Delegació d'Andorra: M. Carme Grau-Ribot (núm. 61, agost 1985).
- Delegació de Madrid: J. M. Sanmartí (núm. 76, desembre 1985); J. M. Sanmartí i Julio Trujillo (núm. 196, març 1988).
- Delegació d'Alacant: Miquel Martínez (núm. 0); Desapareix (núm. 61, agost 1985), Joan de Bustos (núm. 93, març 1986), desapareix (núm. 112, agost 1986); Ismael López (núm. 144, març 1987); Onofre Sanmartín (núm. 252, abril 1989); Francesc Manel Anton (núm. 282, novembre 1989).
- Delegació de Mallorca: Francesca Sastre (núm. 144, març 1987); Miquel Payeras (núm. 282, novembre 1989).
- Delegació d'Euskadi: Xabier Oleaga (núm. 144, març 1987); desapareix (núm. 196, març 1988).

- Redacció de València: Miquel Alberola, Rafael Castelló, Vicent Martí, Vicent Partal, Antoni Robles i Enric Sòria (núm. 154, juny 1987); Miquel Alberola, Carles Gàmez, Vicent Martí, Antoni Robles, Enric Sòria (núm. 196, març 1988); Miquel Alberola, Carles Gàmez, Antoni Robles i Vicent Martí (núm. 205, maig 1988); Miquel Alberola, Carles Gàmez, Antoni Robles, Vicent Martí i Xulio Ricardo Trigo (núm. 219, agost 1988); Carles Gàmez, Antoni Robles, Vicent Martí i Xulio Ricardo Trigo (núm. 231, novembre 1988); Miquel Alberola, Carles Gàmez, Antoni Robles, Vicent Martí, Xulio Ricardo Trigo, Remei Blasco, Albert Vicent i Esther Roig (núm. 232, novembre 1988); Miquel Alberola, Carles Gàmez, Antoni Robles, Vicent Martí, Xulio Ricardo Trigo, Remei Blasco, Albert Vicent, Esther Roig i Ismael López (núm. 252, abril 1989); Miquel Alberola, Xulio Ricardo Trigo, Jordi Sebastià, Nel·lo Pellicer, Albert Vicent i Ismael López Belda (núm. 292, novembre 1989).

- Redacció de Barcelona: Fúlvia Nicolàs (núm. 154, juny 1987); Josep M. Pasqual (núm. 232, novembre 1988); Eduard Company, Sílvia Monfort i Blanca Lucas (núm. 282, novembre 1989).

- Corresponsalia Lleida: Olga Sánchez (núm. 252, abril 1989).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

6.- EL TEMPS ENTRE 1990 I 1996

Van ser molts els esdeveniments que van transcórrer durant els anys assenyalats en el títol d'aquest nou apartat. Hem decidit analitzar aquest llarg període per comparar les reaccions del setmanari davant dels nombrosos canvis polítics que es van viure durant aquesta època, especialment l'arribada de Rita Barberà a l'alcaldia de València l'any 1991, el pacte de govern PSOE-CiU l'any 1993, l'ascens d'Eduardo Zaplana al govern de la Generalitat Valenciana l'any 1995 i el pacte de govern Aznar-Pujol un any després. D'altres fets que van marcar la història recent dels Països Catalans també es van donar durant aquest període i seran tractats també en aquest capítol: la repercussió política de la celebració dels Jocs Olímpics de Barcelona i la mort de Joan Fuster.

Els números analitzats són, des del primer de 1990, que és el 289; fins al 654, l'últim del 1996. Primer de tot, i com fem sempre al començament de cada capítol, analitzarem les temàtiques de les portades. Hi afegim les temàtiques de Ciència, anteriorment inèdita; i Mundial, que fins ara afegíem en Política, però la gran quantitat de portades dedicades a la Unió Europea i altres afers d'àmbit planetari ens ha obligat a diferenciar ambdues seccions. A les portades de terrorisme s'inclouen tant portades relacionades amb ETA com amb Terra Lliure i els GAL.

Temes principals de portada	Nombre de portades dedicades al tema
Política	159
Societat	102
Mundial	34
Cultura	24
Economia	20
Esport	10
Terrorisme	7
Ciència	3
<i>El Temps</i>	3
Suplements	1

Figura 27. Temes principals tractats en les portades d'*El Temps* entre gener de 1990 i desembre de 1996 (números 289-654).

I en la figura següent afegim els temes secundaris tractats en les portades d'*El Temps* durant l'època esmentada: aquells que tot i ser portada no ocupaven la imatge principal.

Temes secundaris de portada	Nombre de portades dedicades al tema
Política	284
Societat	201
Cultura	101
Mundial	77
Economia	45
Suplements	40
Esport	18
Ciència	6

Terrorisme	6
<i>El Temps</i>	1

Figura 28. Temes secundaris tractats en les portades d'*El Temps* entre gener de 1990 i desembre de 1996 (números 289-654).

Tornem a comprovar que durant aquesta època, la política és la temàtica més important per al setmanari *El Temps*. I, per descomptat, la línia editorial va mantenir el seu compromís catalanista.

6.1.- *El Temps* i la qüestió nacional entre 1990 i 1996

Més endavant analitzarem unes altres qüestions més particulars amb tots els detalls possibles. Però trobem aquest punt, el d'*El Temps* i la qüestió nacional, el més important de cada capítol, perquè aquest treball es centra en la línia editorial del setmanari, que és, primer de tot, catalanista.

6.1.1.- Normalitzar l'independentisme

Com hem explicat al principi del treball, un dels objectius primordials d'*El Temps* i una de les principals raons del seu naixement i del seu desenvolupament és la normalització de la llengua catalana en la premsa generalista. Fer del català una eina d'ús quotidià, servible en tots els aspectes laborals, socials i mediàtics i aplicable a tots els territoris de parla catalana (no només al Principat) per implantar un ús comú de la llengua en el terreny més habitual de l'acció diària humana és una clara intenció del setmanari. En aquest aspecte, si el primer pas per utilitzar i transmetre l'ús del català n'és la pròpia normalització, és a dir, la unificació de normes ortogràfiques i gramaticals, podem dir que els següents passos són l'ensenyament i la divulgació des de col·legis, mitjans de comunicació, pel·lícules, àmbits acadèmics superiors, àmbit laboral, institucions, etc⁹⁵⁴. Però *El Temps* no només pretenia contribuir a aquesta finalitat: també tractava de “normalitzar” la ideologia de l'independentisme català, tractar de fer veure als lectors que no era una ideologia marginal i, potser, tractar d'esborrar el possible complex d'aquells que es sentien identificats amb aquesta

⁹⁵⁴ Aquesta teoria obeeix a una reflexió personal de l'autor d'aquest treball. Joan F. Mira explica millor «les bases del que hauria de ser una societat nacionalment *normal*: amb quadres intel·lectuals moderns, suport entre les minories més actives de ciutats i pobles, història recobrada, solidesa econòmica, democràcia, educació, lleialtat lingüística, literatura, música o pintura. I amb l'esquema d'un sistema de conceptes, de noms i de símbols que són els vehicles més visibles del projecte». Amb aquestes paraules, l'assagista es refereix a les aspiracions no pas utòpiques del País Valencià a finals del franquisme i durant la transició. I afegeix també, com a element de normalitat, el fet que el País Valencià fóra el «marc específic d'acció política i de debat de qualsevol ordre de problemes». MIRA, Joan F., *La nació dels valencians*, Barcelona, 2a. edició, Pòrtic, 2015, p. 27. L'explicació de Mira es refereix al País Valencià exclusivament, si bé el que ens importa és el que l'intel·lectual entén per normalitat nacional.

ideologia. Ací, com a mostra, un reportatge de tres pàgines signat per Maite Ferrando⁹⁵⁵, en el qual entrevista onze persones anònimes amb un denominador comú: són independentistes. I el títol és clarament intencionat: «No passa res». Per acabar de llevar el complex dels independentistes respecte a la seua ideologia, llegim en el subtítol:

«Són independentistes i, en contra dels tòpics i de la propaganda que els presenta com espècimens rars i obsessos, són gent normal, o almenys tan normal com la resta d'individus. Són independentistes i no passa res»⁹⁵⁶.

En el reportatge entrevisten Pere Casacuberta, atleta; Juli Peretó, bioquímic; Joaquim Gil, sindicalista; Joan Font, empresari; Jordi Clivillé, economista; Montserrat Oriol, administrativa; Mari Pau Janer, escriptora; Laura Martí, cantant; Miquel Alonso, mestre d'obres; Manel Tarín, representant d'articles de ferreteria; i Tomeu Martí, alliberat d'un moviment independentista. És un clar intent de “neteja” de cara del moviment, dirigit a aquells que poden sentir-se estranys tenint pensaments d'aquest tipus. Aquest intent “normalitzador” es demostra més encara al primer paràgraf del reportatge:

«De la mateixa manera que quan diem *progre*, *pijo*, *kunvaia* o *hippies*, de seguida ens ve al cap una imatge concreta (pantalons de pana, mocassins Sevagos, foc de camp o faldilles amb estampats de floretes), quan es parla d'independentistes és difícil no pensar en barbes. En aquest cas, el tòpic era fidel a la realitat: hi havia un tipus de barbes que només podien ser les d'un independentista, així com hi havia un tipus de cases (mobles de pi, pòsters a les parets en comptes de quadres) que inevitablement pertanyien a una família independentista. ¿Funciona, però, avui aquest tòpic, o s'ha quedat envellit i ha passat a la història? Tot fa pensar –i la lectura dels onze retrats que publiquem a continuació ho confirma– que els independentistes s'han adaptat als nous temps amb la mateixa dificultat o facilitat amb què ho han fet altres tribus i col·lectius. Els independentistes d'avui (sobretot els més joves) duen una vida tan normal (o tan *anormal*) com la que duen la majoria dels joves del país: van als concerts (i no solament als dels *seus* grups), freqüenten les discoteques (llocs tabú per als seus antecessors), i quan van al cinema fugen de les pel·lícules d'art d'assaig com qui fuig de la pesta. Han assolit un grau d'homogeneïtzació tan gran que fins i tot en la lectura s'assemblen més als seus companys d'edat que no als seus pares: no llegeixen gaire bé mai. I tot i això són

⁹⁵⁵ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Maite Ferrando va signar un total de 177 pàgines en *El Temps*.

⁹⁵⁶ *El Temps*, núm. 390, 9/XII/1991, p. 46. «No passa res». Reportatge de Maite Ferrando.

independentistes, és a dir, els agradaria que el seu país fos independent. Que fos *normal*, tan *normal* com qualsevol país del món, però que fos sobirà. La cantant Laura Martí ho resumeix amb molta naturalitat: “És incongruent, ara per ara, ser català i no ser independentista”, i afegeix, “això no és incompatible amb ser una bona professional”. Als anys 60, els negres dels EUA van sortir al carrer cridant: *Black is beautiful*. L’eslògan dels joves independentistes podria ser: “Som independentistes i som normals”. Els que manen haurien de començar a tenir-ho en compte [sic]»⁹⁵⁷.

Tot i atribuir alguns tòpics a l’independentisme, l’autora pretén fer entendre al lector que els independentistes no només són persones normals: són també nombroses. L’independentisme, però, potser era l’últim fi que anhelava la línia editorial d’*El Temps* i no només calia normalitzar la ideologia, sinó també totes les branques que creixien al voltant d’aquest pensament polític i de les quals es nodria el mateix independentisme. Un exemple el tenim en com el setmanari celebra els inicis de la “normalització” de la música en català, és a dir: els concerts i la construcció de les bases del mercat musical en català⁹⁵⁸ per al seu posterior desenvolupament. En definitiva, normalització.

«En el moment de tancar aquesta edició, encara no s’ha fet el concert de rock català a la Plaça de Bous de València. Sau, Sangtraït, Els Pets, Kartutx i Quatre mil són prou n’han estat els protagonistes. I justament cal destacar d’aquest esdeveniment un punt a què molts preferirien obviar: alguns dels millors exponents del rock nacional actuen, per primera vegada, a la capital del País Valencià. I haurien de forçar tothom a tenir en compte allò que ja sabíem, però molts s’havien estimat més de desaprendre: la reactivació del mercat musical en llengua catalana, represa al Principat, té possibilitats reals de consolidació sempre que es desenvolupe –i triomfe– a tots els Països Catalans. És a dir, si allò que volem és generar un circuit comercial (sales, polisportius, festes majors...) de llarg abast que pugui garantir la rendibilitat de qualsevol gira, de qualsevol contribució discogràfica catalana, llavors hem de parlar en termes nacionals. En termes d’uns hipotètics deu milions de consumidors, una franja dels quals està objectivament interessada en el rock fet ara i aquí. I no cal fer volar coloms. Només cal refrescar un poc la memòria –mirant el passat, ni que siga una mica per alt– per a adonar-se que, en menys de deu anys, un mercat pre-existent havia estat destruït. Però si existia, i

⁹⁵⁷ *Ibidem*.

⁹⁵⁸ Un llibre que reflexiona sobre l’evolució de la música en català és CASTRO, Javier de., *‘Ens calen cançons d’ara’*. *Retrospectiva sobre la Nova Cançó a 50 anys vista*, Edicions de la Universitat de Lleida, 2010.

funcionava, pot refer-se (...) Perquè la cultura catalana ja fa temps que ha deixat de ser patrimoni de lletraferits i de ghettos daurats. Perquè regalar una cinta de *videoclips* és tan important com commemorar el *Tirant lo Blanc*. Perquè aquesta és l'aposta d'EL TEMPS [sic]»⁹⁵⁹.

Queda clara la intenció de fer créixer la presència de la música en català arreu dels Països Catalans. Un altre àmbit social de gran rellevància que calia normalitzar en català era el del futbol. Per això, *El Temps* es va congratular quan el València C.F., de la mà de Paco Roig⁹⁶⁰, es va esforçar per fer del català la llengua del club:

«Bufen vents de renovació al València CF. El club esportiu més important del País Valencià viu una transformació interna sense precedents, tant esportiva com d'imatge i transcendència social, de la mà del seu nou president, Francesc Roig. En primer lloc, cal destacar uns primers passos en la normalització lingüística del València CF. Roig ja va sorprendre més d'un en fer la campanya electoral en català (tot i que s'entestà a posar "campeó" enlloc del correcte "campió")⁹⁶¹ i ho argumentà tantes vegades com calgué dient que el club havia d'adoptar la llengua del país on estava immers. Un cop elegit president, ha decidit de traduir la retolació interna de les instal·lacions i fer servir el català en la megafonia de l'estadi. Cap d'aquestes mesures no ha provocat protestes entre els seguidors i socis valencianistes (aquest és un dels arguments que més fan servir els qui hi estan en contra: "la gent protestarà", diuen, per amagar el seu menyspreu), com tampoc va xiular ningú quan Roig féu el seu discurs de benvinguda, el dia de la presentació oficial de l'equip, íntegrament en valencià. No podem deixar d'aplaudir aquests esforços, perquè en les últimes dècades, a nivell lingüístic, el València CF semblava un club de la Meseta més que no pas de l'Horta⁹⁶²»⁹⁶³.

⁹⁵⁹ *El Temps*, núm. 409, 20/IV/1992, p. 3. «Tirant de Rock». Editorial.

⁹⁶⁰ President del València C.F. entre 1994 i 1997. Font: <<http://www.valenciacf.com/ver/287/presidentes-del-valencia-cf-.html>>. Consulta: [3/XII/2015].

⁹⁶¹ <http://elpais.com/diario/1994/03/09/deportes/763167605_850215.html>. *El País*, 9/III/1994. «Romero y Roig compiten por hoy por la presidencia del Valencia». Notícia de Cayetano Ros. Consulta: [19/III/2016].

⁹⁶² Aquesta perspectiva, però, era massa optimista. De fet, Paco Roig participaria l'any 1997 en una de les manifestacions anticatalanistes valencianes més nombroses de la història, a la qual ens referirem després. Font: <http://elpais.com/diario/1998/07/26/cvalenciana/901480680_850215.html>. *El País*, 26/VII/1998. «Manifestaciones». Article de Francesc de Paula Burguera. Consulta: [19/III/2016].

⁹⁶³ *El Temps*, núm. 533, 5/IX/1994, p. 5. «Normalització esportiva». Editorial.

Una altra branca que calia normalitzar era la de la justícia. Així justificava *El Temps* la llei que regularitzava la immersió de les llengües autonòmiques de l'estat espanyol en l'àmbit judicial⁹⁶⁴:

«la reforma (...) d'un article de la Llei Orgànica del Poder Judicial (...) obliga els jutges de comunitats autònomes amb llengua pròpia a acceptar qualsevol documentació o testimoni presentats en aquesta llengua, sense traducció d'ofici.

»La reforma és un petit pas endavant en un terreny on el progrés de la normalització lingüística ha estat pràcticament nul. Si s'aprova aquesta reforma tal com està redactada, el ciutadà que presente un document en català a l'administració de justícia no haurà de patir el doble retard en la resposta que havia d'aguantar fins ara: el retard consubstancial a la justícia espanyola, més el retard provocat per la traducció d'ofici al castellà, que en alguns casos ha arribat a representar mesos d'espera. Aquest ciutadà haurà guanyat una segona cosa, menys tangible però no menys important: deixar d'experimentar la desagradable sensació de sentir-se estranger en el seu propi país davant una administració que per entendre'l necessita traducció.

»Però aquesta reforma és només, com hem dit, un pas endavant⁹⁶⁵. S'introdueix l'obligatorietat d'entendre el català, però es fa per la porta del darrere perquè, paradoxalment, no es modifica el procés de selecció dels funcionaris judicials. Per a fer de jutge a Catalunya, conèixer el català continuarà essent només un mèrit, no una condició *sine qua non*. Canvia la lletra de la llei, però no canvien els jutges, ni els secretaris judicials, ni els funcionaris de la justícia. I no s'arribarà al fins de la qüestió fins que en els concursos i oposicions per cobrir les vacants al nostre país de magistrats, jutges, secretaris judicials i altres funcionaris de la justícia no s'exigisca un determinat nivell de català»⁹⁶⁶.

Podem comprovar que el setmanari no només no es conformava amb aquesta llei, sinó que pretenia la total immersió lingüística en l'àmbit judicial –i en tots– per tractar d'aplicar l'ús de la llengua en tots els camps socials i institucionals del país. En aquest mateix sentit s'expressa un editorial anterior que exigeix la catalanització

⁹⁶⁴ Una llei que, entre altres coses, incentivava el coneixement de les llengües cooficials de les comunitats autònomes corresponents per part d'aquells que aspiraven a treballar en els organismes judicials. Font: <<https://www.boe.es/boe/dias/1995/07/13/pdfs/A21545-21630.pdf>>. *BOE*, núm. 116, 13/VII/1995. Article 48.4. Consulta: [20/III/2016].

⁹⁶⁵ Altres mitjans com l'*Abc* incidien en els "desavantatges" d'aquesta reforma, parlant de «monopoli nacionalista» o «desigualtat lingüística». Font: *Abc*, 3/VI/1995, p. 32. «Los jueces de Barcelona aseguran que la valoración del catalán estimula el favoritismo». Notícia de María Jesús Cañazares.

⁹⁶⁶ *El Temps*, núm. 559, 6/III/1995. «Justícia en català, justícia catalana?». Editorial.

administrativa del Principat i anima tant el País Valencià com les Illes a copiar l'exemple de la llei⁹⁶⁷ que es va aprovar al Principat per assolir aquesta finalitat.

«Per assegurar-se la lleialtat lingüística dels ciutadans dels Països Catalans no n'hi ha prou amb creure que les polítiques d'immersió –quan realment són afavorides des d'una sòlida estratègia de govern– i la catalanització del procediment administratiu de les institucions autonòmiques ja s'encarregaran de generar corrents d'afinitat lingüística prou definitius com per evitar desagradables sentències de mort prematures. La realitat no és aquesta, la realitat sol ser un xic més desagradable. L'ús del català és encara bandejat sistemàticament: l'administració perifèrica de l'estat, la justícia, el món empresarial, la publicitat, la majoria d'impactes comunicatius, les institucions financeres o organismes tan quotidians com el restaurant xinès de la cantonada en són un exemple dia a dia.

»Sembla cada vegada més evident que la voluntat autònoma dels agents socials, sense una voluntat política que establisca per llei instruments de cooperació, no provocarà aquesta transformació d'usos lingüístics que es fa tan necessària. La futura llei de normalització lingüística, que el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya presentarà al Parlament⁹⁶⁸, en serà tot un indicatiu. I caldrà que, a més d'indicis, confirme també l'empenta imprescindible per consolidar la llengua en tots els àmbits de la societat. Ara ja sense excepcions. Aquest repte, però, no és solament del Principat, també ho és del País Valencià, de les Balears i de tots els altres territoris de parla catalana. Però és bo que comence al Principat, on justament la primera normalització ha provocat de retruc una desinhibició sociològica molt simptomàtica, una baixada de guàrdia perillosa que és aprofitada per sectors espanyolistes fins a extrems inimaginables ara fa deu anys»⁹⁶⁹.

Des del punt de vista estrictament polític, dels partits que el setmanari trobava a faltar al País Valencià, llegim un article editorial en el qual es parla de la necessitat

⁹⁶⁷ Ens referim a la reforma de la Llei de normalització lingüística de Catalunya de 1983 (<http://lengua.gencat.cat/web/.content/documents/legislacio/lleis/lei_de_politica_linguistica/arxius/leiln83.pdf>), la qual tractaren de renovar des de finals de 1993 per traslladar la normalització del català a l'ús social d'aquest idioma. Aquesta reforma culminaria l'any 1998 amb la Llei 1/1998 del 7 de gener, de Política Lingüística (<<https://boe.es/boe/dias/1998/02/11/pdfs/A04809-04818.pdf>>). *BOE*, núm. 36, 11/II/1998.

⁹⁶⁸ L'anunci d'intenció de reforma de la Llei de normalització el va fer Joan Guitart, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, l'11 de març de 1993 al Parlament de Catalunya. Font: <http://elpais.com/diario/1993/03/12/espana/731890807_850215.html>. *El País*, 12/III/1993. «La Generalitat quiere extender el catalán a la Administración de justicia y del Estado». Notícia de Catalina Serra i Carmen Parra. Consulta: [20/III/2016].

⁹⁶⁹ *El Temps*, núm. 458, 29/III/1993, p. 3. «El pas següent». Editorial.

d'una dreta nacionalista al territori esmentat, paral·lela a CiU al Principat. Afegim aquest aspecte en aquest apartat perquè comprenem que per la normalització del nacionalisme valencià –i de qualsevol nacionalisme⁹⁷⁰– són necessaris partits situats en les posicions majoritàries del taulell polític, dreta i esquerra, cosa que reclamava *El Temps*:

«Els rumors s'han confirmat i els responsables de la Unió Democràtica del País Valencià (UDPV) afirmen que sí, que tornen a treballar per posar en marxa, de nou, el projecte d'un partit polític d'inspiració democratacristiana i nacionalista. L'antic projecte de la UDPV⁹⁷¹ es va dissoldre perquè els seus promotors van pensar que 47.000 vots en unes eleccions generals, encara que foren les primeres de la democràcia, aquell 1977, no eren suficients per a mantenir un partit. La perspectiva, ara, els diu que potser era només una qüestió de temps i que amb una mica de paciència i tenacitat aquell projecte podria ser avui una referència real de l'actualitat política valenciana. La desactivació del partit va representar per al País Valencià un autèntic drama perquè va deixar sense una adreça política on dirigir-se els sectors que entenen el nacionalisme des d'un punt de vista democratacristià⁹⁷². La seua aportació política va desaparèixer perquè amb els partits de dreta espanyols, ultraliberals i gens valencianistes⁹⁷³, no hi havia cap possibilitat de col·laboració i amb els nacionalistes, diguem-ne, hegemònics, més esquerrans, no hi va haver acords de treball. Potser això també va ser un error i el nacionalisme hauria d'haver servit d'aixopluc comú a uns i altres. En qualsevol cas, sense el referent de la UDPV, moltes energies, energies nacionalistes valencianes, van quedar desmobilitzades i això, al País Valencià, significava un luxe excessiu.

»La història ha demostrat que la UDPV era imprescindible. Les seues sigles signifiquen l'entesa entre el pensament catòlic humanista i el país i demostren que la preocupació per la identitat no és una exclusiva de l'esquerra. Potser amb la seua existència activa no haurien tingut les

⁹⁷⁰ Valoració personal.

⁹⁷¹ UDPV es crea l'any 1977 com a partit democristià relacionat ideològicament amb Unió Democràtica de Catalunya i amb la qual mantindria estretes relacions. L'any 1977 va obtenir només el 2,28% dels vots al País Valencià. cf. ARACIL MARTÍ, Rafael., *Memòria de la transició a Espanya i a Catalunya*, Universitat de Barcelona, 2000, p. 109.

⁹⁷² «El término de democracia refleja una idea social, el de la democracia cristiana, que dirige la propia atención en primer lugar a los “intereses Populares”, pero que puede también llegar a poner en discusión las jerarquías sociales tradicionales. “Democracia cristiana” quiere expresar, por otro lado, una perspectiva política, sugiriendo la aceptación de la democracia política liberal y de sus valores». BOBBIO, Norberto, Nicola MATTEUCCI i Gianfranco PASQUINO., *Diccionario de política*, Mèxic, Siglo Veintiuno, vol. 2, 14a edició, 2005, p. 1.144.

⁹⁷³ Referint-se sobretot a la UCD.

dimensions que tingueren les maniobres inspirades per una dreta obsessivament antivalenciana i que han derivat, entre altres coses, en aquell vaixell fantasmagòric amb rumb imprevisible, anomenat Unió Valenciana. La utilització de l'església i els seus símbols per part d'aquests grups, en maniobres certament grolleres i ofensives, però al capdavant eficaces, potser tampoc no hauria estat tan fàcil.

»(...) Ara, des d'una perspectiva nacionalista, el seu retorn a la política activa només pot crear esperances⁹⁷⁴. Potser les coses, en el panorama polític valencià comencen a tenir un aspecte més normal quan els votants de dreta no hagen de regalar necessàriament els seus vots a opcions antivalencianes.

»En definitiva, el nacionalisme valencià està d'enhorabona perquè la nova iniciativa reactiva els desmobilitzats i dóna oportunitat a aquells que no trobaven un lloc on treballar pel país d'acord amb la seua ideologia. Des d'EL TEMPS seguirem els passos del projecte. Ara només podem donar la benvinguda [sic]»⁹⁷⁵.

Per acabar aquest apartat, hi afegirem un altre aspecte que tot nacionalisme que aspira a convertir el seu territori en estat persegueix com a objectiu primordial: el reconeixement internacional de la seua selecció esportiva nacional⁹⁷⁶. I *El Temps* també exigia l'oficialitat de la selecció catalana, evidentment. Sota el títol «Identitat esportiva», llegim:

«Escòcia, Gal·les, Anglaterra i Eire són els noms de les quatre seleccions nacionals de futbol reconegudes a la Gran Bretanya. Les Illes Feroe i Dinamarca són dues seleccions nacionals daneses. Puerto Rico, que es un estat associat als EUA, també té comitè olímpic propi. I el 1993 el Comitè Olímpic Internacional (COI) reconeixia el comitè de Palestina⁹⁷⁷ (...) Avui, una selecció nacional és una de les eines més incontestables quant a creació de consciència nacional (...) no n'hi ha prou a demanar seleccions “autonòmiques”»⁹⁷⁸.

⁹⁷⁴ L'autor d'aquest treball no ha trobat cap altra referència periodística aliena a la d'*El Temps* sobre el possible retorn de l'UDPV l'any 1996. Els comicis posteriors a l'article que tractem, els autonòmics de 1999, no enregistren l'UDPV com un partit que s'hi presentara. Tampoc trobem en *El Temps* articles posteriors que tornen a parlar del possible retorn de la UDPV.

⁹⁷⁵ *El Temps*, núm. 631, 22/VII/1996, p. 7. «UDPV, l'espai necessari». Editorial.

⁹⁷⁶ Hem de tenir present que qualsevol eina que impulse el reconeixement internacional d'un territori és indispensable per assolir la normalització d'aquest territori com a ens nacional diferenciat. Valoració personal.

⁹⁷⁷ <http://elpais.com/diario/1993/09/19/deportes/748389606_850215.html>. *El País*, 19/IX/1993. «Palestina participará en los Juegos de Atlanta 96». Sense signar. Consulta: [20/III/2016].

⁹⁷⁸ *El Temps*, núm. 648, 18/XI/1996, p. 7. «Identitat esportiva». Editorial.

6.1.2.- Barcelona '92: catalanisme olímpic

La celebració dels Jocs Olímpics de Barcelona van mostrar novament el compromís catalanista de la revista. El setmanari *El Temps* exigí la catalanització de les olimpíades, per mostrar al món una imatge catalana a través dels jocs olímpics i no un reflex del nacionalisme espanyol que la revista denunciava constantment⁹⁷⁹. Així pensava Ramon Barnils⁹⁸⁰ sobre com havien de ser representats institucionalment els jocs olímpics, dos anys abans que es celebraren:

«Cada vegada que se celebren uns Jocs Olímpics, la ciutat organitzadora rep una allau de caps d'estat. L'any 1992, quan se celebren a Barcelona, ¿quin paper tindrà en la rebuda el president de Catalunya? Per als qui creuen que Barcelona és principalment la capital de Catalunya, el lloc ha de ser a primera fila, per lògica. Per als qui pensen que Barcelona és principalment la segona capital d'Espanya, el lloc ha de ser un lloc secundari, per la mateixa lògica. I un president, d'on sigui, situat en lloc secundari no surt a la foto.

»Una foto del president de Catalunya⁹⁸¹ amb el president Gorbtxov és un anunci; la sèrie de fotos del president de Catalunya amb tots i cadascun dels reis, presidents i peixos grossos dels Jocs Olímpics és una campanya publicitària mundial. Una sola foto pot arribar com a màxim a pòster. Sense repetició no hi ha propaganda, que és per definició repetitiva.

»Els espanyols saben, més que alguns dels nostres conciutadans, que Barcelona és encara la capital de Catalunya més que no pas la segona capital d'Espanya, i per tant corren l'altíssim risc que els Jocs Olímpics propaguin més el fet de Catalunya que no pas el d'Espanya»⁹⁸².

El desig de Barnils és evident, més encara quan parla d'espanyols en tercera persona i també quan es refereix als interessos de Catalunya com a entitat nacional en aquests jocs olímpics. Aquesta exigència de catalanitat dels jocs la podem detectar en una entrevista realitzada a Josep Miquel Abad, que era conseller delegat del Comitè

⁹⁷⁹ Aquesta qüestió també la tracten treballs com LADRÓN DE GUEVARA, Muriel i Xavier COLLER., «La imatge de Catalunya: una aproximació al tractament de Catalunya a la premsa internacional a propòsit dels Jocs Olímpics», en *Centre d'Estudis Olímpics*, Universitat Autònoma de Barcelona, 1992, pp. 10-23.

⁹⁸⁰ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Ramon Barnils va signar un total de 420 pàgines en *El Temps*.

⁹⁸¹ El president de Catalunya era Jordi Pujol.

⁹⁸² *El Temps*, núm. 335, 19-25/XI/1990, p. 9. «Segona prova, Gorbtxov-Pujol». Article de Ramon Barnils.

Olimpíic Organitzador de Barcelona 92⁹⁸³, quan Carles Capdevila⁹⁸⁴ formula les següents preguntes, intencionades, a un any de la celebració dels jocs:

«- *¿Com es valora des del COOB que Catalunya no tingui finalment un Comitè Olímpic propi a Barcelona?*

»- Mai hem fet cap valoració pública sobre el COC ni la farem ara.

»- *Però com a organització, ¿vostès garantiran el dret a discrepar de tota la gent molesta per aquesta exclusió?*

»- S'ha lluitat massa en aquest país per conquerir les llibertats com per a negar-les quan no et convé. L'únic límit és que tot s'ha d'expressar per vies democràtiques. El que no és acceptable és que la protesta surti dels límits. Aquí fins i tot qui està contra l'estat o del sistema, surt a la televisió i ho diu, sempre que respectin les regles democràtiques.

»- *Però en la inauguració de l'Estadi es van estripar banderes⁹⁸⁵, i sectors independentistes temen no entrar en el sorteig de les entrades.*

»- Les mesures de seguretat van dirigides a fer que allò sigui una festa, i no a impedir llibertats. Però ningú en el seu bon seny pot demanar a qui organitza una festa que li doni facilitats per boicotejar-la. Una cosa és respectar els seus drets i l'altra no donar-los facilitats... Jo no considero amenaçada la seguretat dels Jocs perquè uns senyors no hi estiguin d'acord si, insisteixo, ho fan dins de les regles democràtiques.

»- *¿Les senyeres seran ben rebudes, per tant?*

»- Sí, del color que es vulgui. Mentre no portin un bastó per donar garrotades...

»- *Aclarim-ho: ¿tothom té dret a comprar una entrada?*

»- Qui diu el contrari pressuposa moltes coses. Primer, que el COOB deixa intervenir les seves llistes informàtiques. Segon, que hi ha llistes de la gent de tots els partits i organitzacions. I això és molt suposar. Hi ha gent que es creu molt important, i juga a dir que a ell no el deixaren entrar quan

⁹⁸³ Format l'any 1987, després que els Jocs Olímpics de 1992 foren concedits a Barcelona, el COOB'92 es constitueix amb les institucions que havien participat en la candidatura. Presidit per l'alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall, el Comitè Executiu de l'ens el representaven l'Ajuntament de Barcelona, la Generalitat de Catalunya, l'estat espanyol i el Comitè Olímpic Espanyol. Tenia la funció de gestionar l'organització de l'esdeveniment. cf. BOSCH, Alfred., «La historia del proyecto olímpico», en *Centre d'Estudis Olímpics*, Universitat Autònoma de Barcelona, 2010, pp. 5-7.

⁹⁸⁴ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Carles Capdevila va signar un total de 131 pàgines en *El Temps*.

⁹⁸⁵ *El País* mostrà la seua visió sobre la "politització" de la reinauguració de l'estadi olímpic de Montjuïc l'any 1989. Segons aquest diari, sectors de Convergència Democràtica de Catalunya i de la Crida boicotejaren el discurs de Pasqual Maragall. Font: <http://elpais.com/diario/1989/09/10/deportes/621381609_850215.html>. *El País*, 10/IX/1989. «Maragall siente "vergüenza ajena" por la pitada en el estadio Olímpico». Sense signar. Consulta: [20/III/2016].

resulta que potser no el coneix ningú. El que passa és que els convé fer bullir l'olla.

»- ¿*El COOB* tem les reivindicacions nacionalistes?

»- Jo confio que, expressant els seus drets i respectant els dels altres, es garanteixi el nostre dret a celebrar una festa. I per a mi el debat de fons, que plantejo als meus amics radicals, és si això serveix per engrandir Catalunya o per fer-la més petita, i si un hipotètic ridícul ens faria cap favor en l'àmbit internacional. Potser es farà alguna acció per demostrar una determinada cosa, però resulta que el món només veu que fem el ridícul. Una cosa és intentar servir-se dels Jocs com a caixa de ressonància i una altra és que s'acabi entenent. I això és molt seriós [sic]»⁹⁸⁶.

És clar que Carles Capdevila defensa les reivindicacions que el nacionalisme català tractava de visibilitzar en els Jocs Olímpics de 1992. Una caricatura signada pel *Gat Invisible*⁹⁸⁷ en la secció de Gatonera⁹⁸⁸ mostra el paper que, segons *El Temps*, representava cadascuna de les personalitats polítiques de l'època als Jocs Olímpics de Barcelona.

Figura 29. *El Temps*, núm. 408, 13/IV/1992, p. 98.

⁹⁸⁶ *El Temps*, núm. 371, 29/VII/1991, p. 18. «L'hora de la veritat». Entrevista de Carles Capdevila.

⁹⁸⁷ Nom artístic del dibuixant Salvador Llosà.

⁹⁸⁸ Aquesta secció consisteix en un dibuix realitzat per Salvador Llosà i està present en *El Temps* des del número 382 (14/X/1991).

Davant de tot tenim Samaranch⁹⁸⁹, que era president del Comitè Olímpic Internacional, amb una bandera espanyola i darrere, polítics catalans com Jordi Pujol, president de la Generalitat, o Àngel Colom, líder d'Esquerra Republicana de Catalunya, amb la indumentària folklòrica catalana. Joan Lerma, president de la Generalitat Valenciana, vesteix de fallera. El dibuix mostra clarament que durant els Jocs Olímpics de Barcelona 92, segons *El Temps*, l'espanyolisme es va imposar sobre els nacionalismes perifèrics, que quedaven subordinats en la seua versió folklòrica, és a dir, menor. I en aquest sentit s'expressava Joan de Sagarra⁹⁹⁰, resignant-se a l'espanyolitat dels jocs i desitjant, finalment, que algun espontani catalanitze l'esdeveniment:

«El guió de les cerimònies d'inauguració i cloenda dels Jocs de Barcelona⁹⁹¹ (...) “posa de manifest” (...) “la imatge d'espanyolitat hegemònica que pretenen transmetre”. Jo no seria tan contundent. De fet també transmeten una certa imatge de Barcelona i de Catalunya. Hi surt la Rambla de les Flors, els coloms, els gegants, s'hi balla una sardana (...); hi ha un mosaic gaudinià, s'escolta *El Cant de la Senyera* i uns arranjaments del *Violai*; actuen El Tricicle, Els Comediants i la Fura dels Baus – tres grups de teatre ben catalans–; hi canta la [Montserrat] Caballé, el Josep Carreras i en Jaume Aragall; hi surt fins i tot un drac i, al final, actua un senyor que es diu Pedro Calaf, més conegut per Peret, que com tothom sap és una de les màximes figures de l'anomenada Rumba catalana i, per tant, ben nostra.

»(...) Al costat d'aquesta certa imatge de barcelonisme i de catalanitat hi ha, no hem pas de negar-ho, un grapat de coses que ben poc tenen a veure amb el nostre país com són les sevillanes, el Quixot, el senyor Plácido Domingo cantant una jota, el senyor Alfredo Kraus cantant *Granada* del mestre [Agustín] Lara, els anomenats *Caballos de Jerez*, els *Delirios de España*, la *Danza del fuego* del maestro [Manuel de] Falla (ballada per la senyora [Cristina] Hoyos), etcètera.

»A mi, aquesta barreja de barcelonisme, de catalanitat i d'espanyolitat, hegemònica o no, em sembla la cosa més natural del món. A fi de comptes, aquestes cerimònies es fan per a la televisió: seran vistes per un fotimer de persones, molts milions de persones, moltes de les quals no saben situar Barcelona en el mapa, ni saben què redimonis és Catalunya –i menys encara els

⁹⁸⁹ (1920-2010). Personalitat vinculada a l'àmbit polític de l'esport durant el franquisme i també durant la democràcia, era president del Comitè Olímpic Internacional quan Barcelona fou nomenada seu dels Jocs Olímpics de l'any 1992.

⁹⁹⁰ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Joan de Sagarra va signar un total de 157 pàgines en *El Temps*.

⁹⁹¹ Un estudi que analitza la importància d'aquestes cerimònies, des d'una perspectiva prèvia, és MACALOON, John., «L'experiència dels darrers vint anys: una anàlisi comparativa de les cerimònies olímpiques», en *Papers: Revista de Sociologia*, núm. 38, 1991, pp. 33-49.

Països Catalans– i fins i tot ignoren on cau Espanya. Desenganyem-nos: aquestes cerimònies han estat pensades i dibuixades amb imatges televisives, i no precisament per cap programa pedagògic. Del que es tracta es de vendre un producte que si alguna idea o imatge té del nostre país son les sevillanes i la *Granada* (també del mestre [Agustín] Lara) i no pas *El cant de la Senyera* o *El Virolai*. Una altra cosa és que (...) aquestes sevillanes i aquesta “*Granada tierra soñada por mi...*” (potser hem d’interpretar-ho com un homenatge als andalusos de Catalunya, als altres catalans⁹⁹², com els anomenava en Candel) ens toquin els collons. Pel que a mi respecta, els he de dir que no me’ls toquen gaire, perquè ja fa una pila d’anys que estic acostumat a patir cerimònies d’aquesta mena i encara del molts pitjors.

«(...) Les cerimònies dels Jocs són servides, però “*la presencia de lo aleatorio*”, com diu el filòsof i diputat socialista Xavier Rubert de Ventós; “*aleatorio*”⁹⁹³ que, segons el nostre filòsof, juga també un paper ritual o litúrgic (*Els País*, 15 de juny).

»A Empúries, aquest element aleatori, ritual o litúrgic, es deia Pere, un noi de La Crida⁹⁹⁴, que va penjar la llufa al pebeter olímpic mentre un saxofonista tocava *El Cant dels Ocells* i davant la mirada perplexa de l’Espert i de las Papas, del bou i de la mula (*tanto monta*) d’aquell improvisat pessebre.

»La llufa deia així: *Freedom for Catalonia*⁹⁹⁵. Desitjo que a l’Estadi, durant les cerimònies, passi alguna cosa semblant. Per la llibertat, per totes les llibertats, per Catalunya, contra la cretinització creativa i televisiva, contra la cultura

⁹⁹² *Els altres catalans* és un assaig de Francesc Candel publicat l’any 1964 que parla, mitjançant un estudi sociològic del qual era objecte el mateix autor, dels immigrants assentats al Principat de Catalunya, especialment els procedents de les zones castellanoparlants de l’estat espanyol. L’obra tenia un objectiu clarament integrador. Ens referim a aquesta obra per contextualitzar les paraules de Joan de Sagarra en el seu article. No hem contextualitzat més noms o cançons que hi apareixen perquè hem considerat que l’autor del text les ha contextualitzades perfectament, almenys en el sentit que interessa a aquest treball.

⁹⁹³ No hem trobat l’article en qüestió, malgrat la claredat de l’autor de l’article a l’hora de referenciar-lo. Xavier Rubert de Ventós (1939) és un intel·lectual català que llavors estava vinculat al PSC.

⁹⁹⁴ La Crida a la Solidaritat en Defensa de la Llengua, la Cultura i la Nació Catalanes. Moviment que naix a Barcelona l’any 1981 com a resposta al Manifest dels 2.300, que alertava d’una suposada discriminació dels castellanoparlants al Principat de Catalunya. Després de nombrosos actes pacífics que exercien l’activisme polític, La Crida s’autodissol l’any 1993.

⁹⁹⁵ Es refereix a l’anècdota transcendent que es va donar durant el recorregut tradicional de la flama olímpica. Durant la seua estada a la localitat catalana de l’Escala, un activista aconseguí desplegar una pancarta en la qual es podia llegir «Freedom for Catalonia». Font: <http://elpais.com/diario/1992/06/14/deportes/708472802_850215.html>. *El País*, 14/VI/1992. «La antorcha olímpica llega a España». Sense signar. Consulta: [20/III/2016].

vingui d'on vingui, pels collons (pels del Pere i la mare que l'ha parit) [sic]»⁹⁹⁶.

Joan de Sagarra es mostra irònic, contundent i resignat. I partidari de la catalanitat dels jocs. Desitja major transcendència nacionalista de Catalunya a nivell mundial. Al mateix número, trobem una altra caricatura del Gat Invisible que es refereix a aquestes cerimònies olímpiques espanyolitzades amb al·licients de folklore català. Podem veure Montserrat Caballé⁹⁹⁷ ballant sevillanes mentre Samaranch toca la guitarra i Jordi Pujol i Pasqual Maragall (president de la Generalitat i alcalde de Barcelona respectivament) fan palmes, al més pur estil andalús, tòpic espanyol per excel·lència. Tots canten l'himne dels segadors, en una nova mostra irònica de com els jocs es mostraven espanyols amb tímids ingredients de catalanitat, fet que *El Temps* criticava. En la vinyeta, a més, es mostra una crítica cap als polítics catalans que van tindre responsabilitat en els jocs olímpics, principalment Maragall i Pujol, els quals, segons el dibuix, col·laboraren amb l'espanyolitat de les olimpíades.

Figura 30. *El Temps*, núm. 419, 29/VI/1992, p. 98.

Però la lectura que va fer el setmanari sobre la identitat nacionalista dels Jocs Olímpics de Barcelona 92 no va ser compartida per tothom. L'alcalde Pasqual Maragall, del PSC, segons *El Temps*, pensava que la celebració de les olimpíades obriria pas al naixement d'una nova Espanya construïda des de la perifèria:

⁹⁹⁶ *El Temps*, núm. 419, 29/VI/1992, pp. 12 i 13. «Els collons d'en Pere o “el triunfo de lo aleatorio”». Article de Joan de Sagarra.

⁹⁹⁷ (1933). Cantant soprano catalana reconeguda internacionalment.

«Poques hores després de la cerimònia inaugural de Barcelona 92, l'alcalde Pasqual Maragall feia a la premsa unes reflexions d'alt contingut polític. No esperà que els Jocs haguessin acabat. Maragall intuï que calia aprofitar l'eufòria del moment i, amb les imatges del brillant espectacle olímpic encara fresques, va fer un salt qualitatiu del seu discurs polític. L'alcalde de Barcelona anunciava ni més ni menys que el naixement d'una nova Espanya⁹⁹⁸.

»Ho argumentà d'aquesta manera: «El 25 de juliol de 1992 serà una fita en la història, perquè es va demostrar que Espanya és possible, que ja és molt (...) Aquesta nova Espanya neix amb dificultats, però en la cerimònia vam poder palpar que realment és viable. Vam veure una Espanya que es fa des de la perifèria». Els reis rebuts amb «Els Segadors» i la «Marcha Real» enllaçades, les banderes espanyola i catalana convivint pacíficament, l'ús alternatiu del català i el castellà, totes dues llengües oficials, són alguns dels aspectes que, per Maragall, configuren la nova imatge d'Espanya. En resum, un estat respectuós amb els signes d'identitat catalans i una Catalunya respectuosa amb els símbols considerats «comuns» a tot l'estat (la Corona sobretot, però també la bandera, l'himne, etc.).

»Aquesta formulació margalliana no sorgia d'un dia per altre. L'alcalde de Barcelona ja havia fet anteriorment reflexions en el mateix camí, tot i que potser no tan contundents⁹⁹⁹.

Com calia esperar, *El Temps* discrepava d'aquesta perspectiva, tal com mostra aquest mateix article que signà Joan Vila i Triadú¹⁰⁰⁰ i que ensenya la cara més discrepant del setmanari a l'hora d'encarar aquest projecte que confiava en la convivència pacífica i ideal de les distintes identitats nacionals dins de l'estat espanyol:

«L'argument més utilitzat pels qui no veuen cap possibilitat de canviar les relacions Catalunya-Espanya són els constants fracassos anotats en la història. La història ens diu que Catalunya fa quasi dos segles que està preocupada per «regenerar Espanya» i per introduir-hi hàbits i comportaments polítics arrelats aquí, sense cap èxit. El fracàs de Francesc Cambó¹⁰⁰¹ com a ministre del govern espanyol d'Antoni Maura

⁹⁹⁸ <http://elpais.com/diario/1992/08/14/espana/713743205_850215.html>. *El País*, 14/VIII/1992. «Maragall dice que en política no renuncia a nada después de los Juegos». Sense signar. Consulta: [20/III/2016].

⁹⁹⁹ *El Temps*, núm. 435, 19/X/1992, p. 14. «Refundar Espanya, una vegada més». Reportatge de Joan Vila i Triadú.

¹⁰⁰⁰ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Joan Vila i Triadú va signar un total de 154 pàgines en *El Temps*.

¹⁰⁰¹ Francesc Cambó i Batlle (1876-1947). Polític català, fou un dels fundadors i dirigents de la Lliga Regionalista. Amb aspiracions polítiques catalanistes i federalistes, fou ministre amb el govern espanyol

als anys vint per a entendre la necessitat d'un estatut d'autonomia per a Catalunya¹⁰⁰² o l'operació fallida de Miquel Roca per a construir una opció espanyola des de Catalunya l'any 1986¹⁰⁰³ en són, potser, els casos més clars. Perquè, a tot això, ¿ningú ha preguntat mai als espanyols si tenen cap interès a deixar-se catalanitzar?»¹⁰⁰⁴.

El Temps anhelava uns jocs olímpics estrictament catalans i rebutjava el caire espanyolista atorgat a aquest esdeveniment.

6.1.3.- 1992: L'any de les cerimònies

L'esdeveniment més important de l'any 1992 fou, sens dubte, els Jocs Olímpics de Barcelona. Però no en va ser l'únic. Els cinc-cents anys de l'arribada de Colom a l'illa de Sant Salvador¹⁰⁰⁵ van donar pas a la creació d'uns altres esdeveniments que posaren l'estat espanyol en l'objectiu del focus mundial. I *El Temps* es va pronunciar sobre aquestes celebracions, com ho va fer respecte a les olimpíades. Sobre el cinquè centenari del descobriment d'Amèrica, Antoni Castel¹⁰⁰⁶ escrigué un article d'opinió en què discrepa del caire heroic del descobriment celebrat, generalment, pels espanyols. El títol era una declaració d'intencions: «¿500 anys de què?».

«El 12 d'octubre de 1492 una expedició dirigida per l'aventurer Cristòfor Colom arribà a les Antilles. Cinc-cents anys després, l'aniversari del mal anomenat descobriment s'ha

d'Antonio Maura i fou promotor de l'Estatut d'Autonomia català de 1919, frustrat per la negativa del govern espanyol.

¹⁰⁰² Es refereix al projecte d'Estatut d'Autonomia català impulsat per Francesc Cambó l'any 1919 i que el govern de Madrid no va voler ni tan sols debatre. cf. BALCELLS, Albert., *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya del 1919 i el seu context històric*, Barcelona, Parlament de Catalunya, 2010, pp. 27-137.

¹⁰⁰³ Referint-se a l'efímer PRD. Apartat 5.2.3.1.

¹⁰⁰⁴ *El Temps*, núm. 435, 19/X/1992, p. 17. «Refundar Espanya, una vegada més». Reportatge de Joan Vila i Triadú.

¹⁰⁰⁵ Un exemple de descripció heroica de l'arribada de Cristòfol Colom a Amèrica és aquest: «Cuando Colón con los otros dos capitanes puso pie en tierra, cayeron de rodillas; él llevaba en la mano el estandarte real, y los Pinzones la bandera que cada uno de los navíos arbolaba como enseña, en la que campeaban una Cruz en verde y la F y la Y iniciales de los dos monarcas. Colón puso por nombre a la isla San Salvador, en honor del Salvador que había velado por ellos. En medio de los salvajes desnudos y sencillos reunidos en la playa, Colón llamó al escribano Rodrigo de Escobedo y al veedor Sánchez de Segovia, y delante de ellos tomo posesión de la isla en nombre de los Reyes Católicos. Después todos los cristianos presentes le saludaron como Almirante de la Mar Océana y Virrey de las Indias en representación de la Corona. Por primera vez aquellos títulos existían, además de sobre el papel. Los indios, por su parte, no sabían que se habían convertido en vasallos de unos príncipes lejanos, cuyo poderío iba a extenderse sobre millones de hermanos suyos de raza de quienes ellos no tenían noticia aún. Por el momento, sólo tenían ojos para los rojos bonetes y las cuentas de vidrio que el Almirante les había dado». VERLINDEN, Charles i Florentino PÉREZ., *Cristóbal Colón y el descubrimiento de América*, Madrid, Rialp, 2a. edició, 2006, p. 78.

¹⁰⁰⁶ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Antoni Castel va signar un total de 250 pàgines en *El Temps*.

celebrat a Amèrica amb més protestes que no actes oficials. I és que els indígenes tenen pocs motius d'estar contents¹⁰⁰⁷.

»(...) No cal repetir les tràgiques conseqüències causades per l'impacte de l'arribada de Colom a Amèrica. La trobada entre dos mons, com l'han batejada alguns intel·lectuals amb mala consciència, no fou gens cordial. Les intencions dels conqueridors es demostraren ben aviat, tan bon punt baixaren de la nau. Crec, però, que és tan contraproduent glorificar el descobriment com mitificar el món americà que es trobaren els europeus el 1492. Els invasors trencaren l'equilibri de moltes societats, especialment les amaçoniques i del Carib, imposant-los estranys costums, transmetent malalties i forçant el treball obligatori. Les civilitzacions asteca i inca, forjades en la conquesta d'altres cultures, no pogueren resistir la pressió militar dels nousvinguts, malgrat disposar d'una avançada tecnologia.

»La invasió i el colonialisme són fenòmens que no descobrí aquell mariner de pàtria desconeguda. La història de la humanitat, i especialment la d'Europa, és farcida de violència. El descobriment, sempre amb minúscula, és un d'aquests fets històrics que ens han de fer reflexionar sobre la condició humana. Fou, cal recordar-ho a d'altres pobles que també crearen un imperi, com França i el Regne Unit [sic]»¹⁰⁰⁸.

Com calia esperar, *El Temps*, setmanari catalanista, rebutja l'heroïcitat del descobriment. Clara diferència amb el que es podia llegir en un mitjà imprès nacionalista espanyol, com *Abc*:

«Mas, a cinco siglos vista del Descubrimiento, sin desconocer la “convergencia de luces y sombras”, inherentes al abrupto contacto entre dos fragmentos de la humanidad instalados no tanto en “civilizaciones” distintas como en muy distanciados, asincrónicos, niveles de desarrollo cultural, moral y técnico, se alza la certeza de aquel escueto juicio que con asombrosa economía retórica formuló Francisco López de Gómara: “La mayor cosa después de la creación del mundo, sacando la encarnación y muerte del que los crió, es el descubrimiento de Indias y así lo llaman Nuevo Mundo»¹⁰⁰⁹.

¹⁰⁰⁷ Alguns articles destaquen el canvi d'orientació a l'hora de celebrar la data del 12 d'Octubre en certs països americans. En el cas de Costa Rica, un estudi indica com aquesta data passà de ser celebrada a ser assenyalada per part de la població com un dia per reivindicar els drets dels indígenes, que segons alguns estudiosos van patir el descobriment. cf. CORRALES ULLOA, Francisco., «El 12 de octubre, identidad nacional y el papel de los arqueólogos», en *Reflexiones*, vol. 80, núm. 1, 2001, pp. 1-12.

¹⁰⁰⁸ *El Temps*, núm. 436, 26/X/1992, p. 34. «¿500 anys de què?». Article d'Antoni Castel.

¹⁰⁰⁹ *Abc*, 12/X/1992, p. 3. «En el hombre de España». Editorial.

Sobre l'Expo'92 de Sevilla¹⁰¹⁰, celebrada també el mateix any, parlava J. J. Pérez Benlloch¹⁰¹¹ en termes semblants als que els redactors d'*El Temps* parlaven sobre Barcelona'92: els feia mal l'excessiva espanyolitat de l'esdeveniment:

«Per fi s'ha clausurat l'Expo. Han estat sis mesos de tabarra i provocació. Expo al carrer, a la tele i a la sopa, amb el propòsit pueril de fer-nos creure que era una iniciativa comuna de la qual ens havíem d'enorgullir, com si el maleït Curro¹⁰¹² fóra l'exponent jovial d'una felicitat compartida. I d'això, res. L'Expo, pels perifèrics, ha estat tan nostra com les gestes imperials de Castella pels mateixos castellans i els regnes feudataris; dilapidació, ínfulas de grandesa i manies d'hidalgo. Ens han sagnat i, a sobre, volen que aplaudim i que sentim com a pròpia la capacitat organitzativa i presumptament tecnològica que ens ha dut a la bancarrota [sic]»¹⁰¹³.

6.1.4.- Joan Fuster: la mort del referent

Però l'esdeveniment que més va afectar el nacionalisme català l'any 1992 va ser la mort de Joan Fuster¹⁰¹⁴, referència del catalanisme valencià i, per tant, referent per a la revista *El Temps* en la seua línia editorial, tema sobre el qual tracta aquest treball. Joan Fuster va escriure una gran quantitat d'assatjos entre els quals destaca *Nosaltres els valencians*, obra que parla de la història del País Valencià i que reflexiona sobre la catalanitat del territori¹⁰¹⁵. Publicada l'any 1962, *El Temps* va homenatjar quasi sempre l'autor a través d'aquesta obra. Un dels homenatges que el setmanari va fer a l'obra citada duia un títol bastant subjectiu: «Nosaltres els fusterians»¹⁰¹⁶, que evidenciava la línia editorial del setmanari. El número que anunciava la seua mort duia aquesta portada.

¹⁰¹⁰ L'Exposició Universal de Sevilla 1992, coneguda popularment com Expo'92, se celebrà a Sevilla entre abril i octubre de l'any esmentat. Fou una exposició per a fomentar "l'intercanvi cultural entre els pobles" i serví també per a celebrar el cinquè aniversari del descobriment d'Amèrica. cf. VENTOSA MUÑOZ, Silvia., «Expo'92: museografia efímera i identitats culturals», en *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 3, 1993, pp. 112-121.

¹⁰¹¹ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), J. J. Pérez Benlloch va signar un total de 274 pàgines en *El Temps*.

¹⁰¹² Curro era la mascota de l'Expo'92.

¹⁰¹³ *El Temps*, núm. 436, 26/X/1992, p. 29. «La caparra del centenari sevillà». Article de J. J. Pérez Benlloch.

¹⁰¹⁴ Diaris d'àmbit estatal també anunciaren la desaparició de l'escriptor de Sueca. Fonts: <http://elpais.com/diario/1992/06/22/cultura/709164003_850215.html>. *El País*, 22/VI/1992. «El escritor Joan Fuster fallece víctima de un ataque al corazón». Notícia d'Adolf Beltran; i *Abc*, 22/VI/1992. «Muere el escritor Joan Fuster, uno de los más destacados ensayistas del catalanismo». Consultes: [21/III/2016].

¹⁰¹⁵ cf. FUSTER, Joan., *Nosaltres, els valencians*, Barcelona, Edicions 62, 1962, p. 39.

¹⁰¹⁶ *El Temps*, núm. 366, 24/VI/1991, pp. 54-57. «Nosaltres els fusterians». Reportatge de Miquel Alberola.

Figura 31. *El Temps*, núm. 419, 29/VI/1992, portada.

«El gran intel·lectual». Queda clar que el setmanari estimava molt la figura de Fuster. Així ho reiterava l'editorial del mateix número. «Sense Fuster»:

«A partir del diumenge 22 de juny del 1992, tots estem una mica més sols. Aquesta és una de les poques coses que es poden dir ja, de manera definitiva, irrevocable, en la mort de Joan Fuster. Després, d'ara endavant i durant mesos i anys, vindran les commemoracions, els estudis, més volums de l'obra completa, els aniversaris, les tesis doctorals, el simposis i els congressos. Però tot això ja no ens farà companyia: seran només maneres d'omplir i de valorar una absència.

»Perquè durant aquests darrers anys, era la seua presència el que comptava, més que no un increment, ja difícil, de la seua obra escrita. La seua presència, saber que era allà, a casa seua treballant, refent, revisant, i escoltant com havia escoltat sempre, era un regal impagable. Era, a més de ser ell mateix –pacient, irònic i incansablement generós amb el seu temps–, l'encarnació del bo i millor que aquest país ha estat capaç de produir. Simplement, un dels més grans escriptors de la literatura catalana de tots els temps, i un dels valencians –escriptors o no– de més envergadura de tota la història. I això no és una d'aquelles coses que es diuen en la mort de qualsevol personatge més o menys il·lustre: és un fet, i perfectament constatable. Només cal repassar els seus llibres, recordar el que ha significat el seu pas per la vida.

»I recordar, sobretot, el paisatge literari, cultural i cívic que Fuster va trobar fa més de quaranta anys, i el que ha deixar aquest juny del 1992. Moltes coses –l'economia o el règim polític– podem pensar que sense ell serien més o menys tal com són, però unes altres coses no: la literatura catalana, sense Fuster, seria una mica menys literatura, però la vida civil i intel·lectual del País Valencià no podem saber quina seria a hores d'ara sense ell. No és una valoració excessiva: l'activitat literària, les universitats, les entitats cíviques i culturals, una visió nacional minoritària numèricament però decisiva, el nucli dels debats i les polèmiques, la respectabilitat de l'idioma, i algunes coses més, són com són i d'una altra manera per obra directa o indirecta de Fuster.

»El País Valencià, i la cultura catalana, tenen des d'ara mateix un buit que costarà molt d'omplir. No únicament el buit que deixa tot gran escriptor, sinó el buit que deixa una immensa presència com la de Joan Fuster [sic]»¹⁰¹⁷.

Hi comprovem que allò que més valora el setmanari sobre la figura de Fuster és l'obra intel·lectual. I no trobarem en cap dels mil primers números cap valoració similar d'un altre personatge com la que fan sobre l'escriptor de Sueca. L'homenatge va ser tal que des del número 435, publicat el 19 d'octubre de 1992, *El Temps* inclogué una columna en la qual es reflectia un article del difunt escriptor, titulada 'Fuster del temps', que es va prolongar fins al número 488, 25 d'octubre de 1993. La columna apareixia a la sisena pàgina de cada número, entre els números esmentats. Per posar-hi un altre exemple de la manera com el setmanari va homenatjar Joan Fuster, el número 420, del 6 de juliol de 1992, el posterior al que anuncià la mort de l'escriptor, li va dedicar un total de dinou pàgines de les cent que conté el número. Entre aquestes pàgines trobem reportatges sobre la seua obra i el seu llegat¹⁰¹⁸, entrevistes a intel·lectuals¹⁰¹⁹ que repassen la trajectòria de Fuster, articles d'opinió¹⁰²⁰ o caricatures¹⁰²¹. Als números posteriors van aparèixer més pàgines dedicades a aquest afer¹⁰²².

¹⁰¹⁷ *El Temps*, núm. 419, 29/VI/1992, p.3. «Sense Fuster». Editorial.

¹⁰¹⁸ *El Temps*, núm. 420, 6/VII/1992, pp. 10-12. «Una donació per a la història». Reportatge de Jordi Sebastià; pp. 13-17. «Destinat (sobretot) a fusterians». Reportatge de Miquel Alberola.

¹⁰¹⁹ *El Temps*, núm. 420, 6/VII/1992, pp. 30-33. ««Fuster se'n pot anar tranquil»». Entrevista d'Eduard Voltas a Max Cahner.

¹⁰²⁰ *El Temps*, núm. 420, 6/VII/1992, p. 35. «L'enterrament de Joan Fuster». Article de J. J. Pérez Benlloch; pp. 36-37. «Fuster: primer acte *Post mortem*». Article de Vicent Franch i Ferrer; p. 43. «El món segons Fuster». Article de Vicent Partal; i p. 75. «La meua darrera conversa amb Joan Fuster». Article de Fabià Estapé.

¹⁰²¹ *El Temps*, núm. 420, 6/VII/1992, p. 98.

¹⁰²² *El Temps*, núm. 421, 13/VII/1992, pp. 9, 36, 37, 68 i 86; núm. 422, 20/VII/1992, pp. 20-23 i 43; núm. 424, 3/VIII/1992, pp. 27 i 28; núm. 425, 10/VIII/1992, pp. 69 i 70; núm. 435, 19/X/1992, pp. 55-57, núm. 438, 9/XI/1992, p. 17; núm. 439, 16/XI/1992, pp. 49-60; núm. 440, 23/XI/1992, pp. 28 i 29; núm. 460, 12/IV/1993, p. 59; núm. 464, 10/V/1993, pp. 28 i 29; núm. 466, 24/V/1993, pp. 3, 15-17; núm. 471, 28/VI/1993, pp. 73-84; núm. 472, 5/VII/1993, pp. 74-82; núm. 494, 6/XII/1993, pp. 72-77; núm. 508, 14/III/1994, pp. 80-86; núm. 589, 2/X/1995, p. 19.

Queda clara, doncs, l'estima del setmanari a Joan Fuster, per la gran quantitat de pàgines dedicades i, sobretot, per la secció esmentada anteriorment, dedicada a l'escriptor al llarg d'un any.

6.1.4.1.- Mor Vicent Andrés Estellés

Quan no s'havia complit un any de la desaparició de Fuster, un altre referent del nacionalisme valencià també desapareixia. Era el poeta de Burjassot Vicent Andrés Estellés¹⁰²³, que no va rebre tantes pàgines com Fuster des d'*El Temps* però a qui, per descomptat, van dedicar lletres, obligades per la tendència nacional del setmanari. L'arriben a comparar amb Fuster, com a membre de «l'estructura trinitària sobre la qual havia descansat el moviment de recuperació nacional valencià»¹⁰²⁴. I continua:

«[sense] el filòleg Manuel Sanchis Guarner¹⁰²⁵, l'assagista Joan Fuster i el poeta Vicent Andrés Estellés. Per tant, encetem un estat d'orfanat que lluny d'incitar a la desorientació –n'hi ha alguns que hi són molt sensibles– i la deserció, hauria d'implicar la inauguració d'una majoria d'edat amb actituds i reflexions que ajuden a demostrar que Vicent Andrés Estellés –que Manuel Sanchis Guarner, que Joan Fuster– no van perdre el temps ni les energies. És el tribut que deuen els que encara no són morts als que han passat a millor vida»¹⁰²⁶.

6.1.4.2.- Vicent Enrique i Tarancón

Aquest eclesiàstic va rebre el seu particular homenatge des de la revista *El Temps* quan va desaparèixer a finals de l'any 1994. El seu rebuig al franquisme i el seu posicionament respecte a la llengua van ser els components de la seua biografia¹⁰²⁷ que provocaren l'homenatge esmentat:

«El País Valencià no ha fet grans aportacions personals, aquest últim segle, a la història general de l'església, ni tampoc a la “història d'Espanya”. Per alguna raó, no n'han sortit personatges il·lustres de gran renom en el camp eclesiàstic, com va ser el cas en segles més remots. Excepte el cardenal Enrique i Tarancón (...) No és habitual, en aquests temps, que un prelat o un cardenal quede lligat, per la seua influència, a etapes o esdeveniments de la història civil més recent (...) en favor de la

¹⁰²³ Vicent Andrés Estellés (1924-1993) estigué clarament compromès amb la qüestió nacional del País Valencià. cf. MASCARELL, Purificació., «Vicent Andrés Estellés: la construcció poètica de la identitat valenciana», en *Impossibilitat*, núm. 2, 2011, pp.139-153.

¹⁰²⁴ *El Temps*, núm. 460, 12/IV/1993, p.3. «... i sense Estellés». Editorial.

¹⁰²⁵ Manuel Sanchis Guarner, professor i filòleg valencià, havia mort l'any 1981.

¹⁰²⁶ *El Temps*, núm. 460, 12/IV/1993, p.3. «... i sense Estellés». Editorial.

¹⁰²⁷ Vicent Enrique i Tarancón (Borriana, 1907-1994) destacà per ser un alt eclesiàstic que s'enfrontà al franquisme. Font: <http://elpais.com/diario/2007/09/13/sociedad/1189634413_850215.html>. *El País*, 13/IX/2007. «El cardenal que hizo llorar a Franco». Reportatge de Juan G. Bedoya. Consulta: [21/III/2016].

democràcia i de les llibertats públiques: no és aquesta la tradició dels grans cardenals de la història, habitualment lligats al poder del príncep. Per això té més rellevància encara la figura de Vicent Enrique i Tarancón: per haver estat un *gran cardenal*, d'influència crucial en un moment de la història, i al costat del poble i de la llibertat.

»Era un gran cardenal, i era un home profundament lligat al seu país (...) La seua funció moderadora i modernitzadora en una església de passat recent tan fosc i tan lligat a la dictadura va ser decisiva en la transició a la democràcia. Els seus gestos de distanciament del règim franquista, i d'adhesió visible a la democràcia, van contribuir a consolidar una nova etapa històrica. No és segur que fóra un home "liberal", ni molt menys un home "d'esquerres": era un alt eclesiàstic, ben ancorat en la doctrina oficial de l'església. Però tenia aquell sentit de l'interès col·lectiu, aquella tolerància i aquell encert de moviments que tenen només els grans homes. Els que passen a la història.

»I era, per nosaltres, un valencià i un home del seu país. Ho va demostrar durant els molts anys de bisbe a Solsona¹⁰²⁸, on s'integrà perfectament en una cultura i una llengua que era la pròpia, i ho va mostrar també amb cartes i posicionaments públics (...) a Borriana o a Vila-real era simplement "Don Vicent", un vell capellà amb el cigarret a la boca, un home com els altres, que tornava a viure entre el seu poble esperant el moment de viure per sempre en els llibres d'història. Ser "del poble", i ser "com els altres", ho sentia com el més gran elogi [sic]»¹⁰²⁹.

El Temps no necessitava una afinitat política total amb una personalitat per retre-li un homenatge. Tarancón, segons aquestes línies, era un alt eclesiàstic, però les seues particularitats nacionalistes i el seu compromís amb la democràcia són suficients perquè el setmanari reconega la seua tasca.

6.1.5.- Les commemoracions

El nacionalisme té la seua data commemorativa a València el dia 25 d'abril, que recorda la pèrdua dels furs valencians i la conquesta del territori per part de Castella, que l'any 1707 va reduir l'administració i el país en general a les seues lleis i als seus

¹⁰²⁸ Càrrec que va exercir entre 1945 i 1964. Font: <http://elpais.com/diario/2007/09/13/sociedad/1189634413_850215.html>. *El País*, 13/IX/2007. «El cardenal que hizo llorar a Franco». Reportatge de Juan G. Bedoya. Consulta: [21/III/2016].

¹⁰²⁹ *El Temps*, núm. 547, 12/XII/1994, p. 5. «El cardenal». Editorial.

mecanismes¹⁰³⁰. *El Temps* també parla, evidentment, d'aquest moment històric sempre que arriba la data esmentada¹⁰³¹. Però allò que hem considerat més curiós en referència al 25 d'abril és un article en el qual Joan F. Mira¹⁰³² parla, en la seua secció 'El Temps que corre'¹⁰³³, de la possibilitat que va plantejar qui era alcalde de Xàtiva, Alfonso Rus¹⁰³⁴, de capgirar el quadre de Felip de Borbó que llua a l'inrevés a la capital de la Costera. La posició del quadre era (i és) una condemna del poble de Xàtiva al monarca que va protagonitzar el fet històric esmentat anteriorment, de reduir els furs valencians a les lleis castellanes. Pobles com Xàtiva, que es van oposar a les tropes borbòniques, van ser castigats una vegada foren derrotats. Xàtiva va ser incendiada. I com a mostra de memòria, Xàtiva manté el retrat de Felip V cap avall¹⁰³⁵. Alfonso Rus plantejà col·locar el quadre cap amunt a canvi d'una disculpa oficial des de la casa reial¹⁰³⁶, 288 anys després dels fets. I Joan F. Mira rebutjava tal idea.

«Vista l'onada de borbonisme que durant aquests dies passats ha recorregut de dalt a baix el País Valencià –més que mai *Regne*, amb altesa reial visitant súbdits commoguts¹⁰³⁷–, no és estrany que l'alcalde de Xàtiva haja sentit el contagi fins els ossos i haja tingut la pensada que correspon al bon vassall fidel: girarem el retrat de l'avi per donar-li gust gust al nét. Serem més bons que mai, els valencians, serem generosos (no ho ha dit s'Altesa Reial en un discurs, que aquesta és terra de molta "generositat"?), oblidarem petites ofenses antigues, ens posarem al dia, perdonarem el rei incendiari, el girarem cap per amunt, quan l'actual Altesa Reial visite Xàtiva, i "serà un acte molt bonic i de molta projecció", diu el senyor alcalde.

»Doncs no, senyor alcalde de la dreta de Xàtiva, senyor alcalde del PP que ara ens governa, vostè no farà tal cosa. Jo comprenc que se li pot haver encomanat la borbonitis (*Fe-li-pe*,

¹⁰³⁰ cf. MIRA, Joan F., *Almansa 1707: després de la batalla*, Alzira, Bromera, 2006, pp. 102-106.

¹⁰³¹ Un exemple, *El Temps*, núm. 412, 11/V/1992, pp. 16-25. «Xàtiva, capital reivindicativa». Reportatge de Xavier Mínguez; i «Recompte d'un projecte», dossier de Joan Andreu i Jordi Sebastià.

¹⁰³² Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Joan F. Mira va signar un total de 370 pàgines en *El Temps*.

¹⁰³³ Aquesta secció està present en *El Temps* des del número 489 (1/XI/1993). Sempre l'ha signada Joan F. Mira.

¹⁰³⁴ Polític que posteriorment exerciria les presidències de la Diputació de València i del Partit Popular de València.

¹⁰³⁵ Font: <<http://blogs.ua.es/historiaxativa18/2013/12/20/el-retrat-de-felip-v/>>. «El retrat de Felip V». Universitat d'Alacant. Consulta: [4/XII/2015].

¹⁰³⁶ Així ho recorda també un diari valencià. «En octubre de 1995, al poco de acceder a la alcaldía de Xàtiva, Alfonso Rus propuso voltear el cuadro y restituirlo a su posición original si la Casa Real pedía perdón por la *crema* en nombre de sus antecesoras. Aquello, que desató una enorme polémica, acabo en nada». Font: <<http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2014/06/04/rus-felipe-v-felipe-vi/1120752.html>>. *Levante-EMV*, 4/VI/2014. «Rus: 'Ni Felipe V, ni Felipe VI; el cuadro es un símbolo y no se gira por nada'». Notícia de Paco Cerdà. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰³⁷ Referint-se a la visita del llavors encara príncep Felip a València el mes d'octubre de 1995. Font: <http://elpais.com/diario/1995/10/03/espana/812674823_850215.html>. *El País*, 3/X/1995. «Don Felipe inicia en Valencia una serie de visitas a las comunidades». Notícia de Miguel Ángel Villena. Consulta: [22/III/2016].

Fe-li-pe!) o inflamació borbònica (“Ai, que alt i que guapo és el nostre prínsipe!) que aquests dies agita amb altes febres una part del cos social dels valencians. Comprendria, fins i tot, que vostè, en presència de tan alta ocasió –un Príncep alt i guapo ens visita, quin privilegi, quin honor, i porta al gran Mercedes una corona daurada en el lloc de la matrícula, quin entusiasme desperta, etcètera– decidirà parlar només en castellà, per seguir l’exemple de les nostres més altes autoritats i institucions, que els súbdits bé han de fer seua, en el fons dels seus cors i en les boques, la llengua dels sobirans (bé, la llengua dels sobirans d’Espanya em sembla que és més aviat l’anglès, però ja s’ho faran ells amb ells). Comprendria tot això, senyor alcalde de Xàtiva, i també que vostè és d’un partit que es desfaria (com l’altre que fins fa pocs mesos ens governava) per ofrenar alguna glòria més a Espanya, que sempre són poques, i Espanya no en té mai prou, de les glòries que li ofrenen els valencians. Ja veu si comprendria coses.

»Però que gire vostè cap per amunt el retrat de Felip V, això de cap de les maneres, senyor alcalde. Perquè Xàtiva no és de vostè només, ni només dels seus veïns: Xàtiva és de tots els valencians, és massa, representa massa, està massa carregada dels símbols i dels dolors més profunds de la nostra història, per poder ser alterada segons el capritx d’un alcalde. Xàtiva és el cor de tots nosaltres –un cor de cendra i un cor que batega, ja em perdonaran que caiga en la lírica–, i els seus símbols, antics o no tan antics, els portem com a símbols propis tots els valencians. Els valencians amb prou dignitat i seny per guardar símbols en l’ànima, és clar, no els altres, no la major part d’alcaldes, diputats i altres autoritats incompetents. Vingueren baixant d’Almansa¹⁰³⁸ les tropes de Felip V i ho arrasaven tot al seu pas, van cremar Xàtiva i la van sembrar de sal, diu la tradició o la crònica, tant se val, com després van cremar Vila-real amb la població dins¹⁰³⁹, i van sembrar de sal la nostra història. A Xàtiva li van posar el nom de la ignomínia, *San Felipe*, i era prohibit dir el seu propi nom¹⁰⁴⁰ (...) Ens van exterminar institucionalment, d’un sol colp, per voluntat reial. Ni lleis, ni corts, ni justícia, ni moneda, ni llengua, ni res que fóra propi:

¹⁰³⁸ Per consultar la Batalla d’Almansa, <<http://www.uv.es/charco/documentos/almansa.htm>>. «La Batalla d’Almansa». Universitat de València. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰³⁹ <<http://www.laveupv.com/noticia/12658/vila-real-commemora-la-crema-de-la-ciutat>>. *La Veu del País Valencià*, 11/I/2015. «Vila-real commemora la Crema de la ciutat». Sense signar. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰⁴⁰ Un estudi que analitza de forma adequada les conseqüències de la victòria de Felip V sobre territoris com Xàtiva és BLESÀ I DUET, Isaïes., *Un nuevo municipio para una nueva monarquía: oligarquías y poder local, Xàtiva, 1707-1808*, Universitat de València, 2005, pp. 29-30.

reduïts en un dia a la condició de castellans. Un extermini polític tan perfecte com aquest, tan fulminant, té pocs equivalents en la història, ni tan sols en la terrible història de les colonitzacions. No vam poder passar a la condició de país modern en termes propis: ens van “modernitzar” malament i des de fora, tan poc i tan penosament com la corona castellana va voler o va poder. Existim encara, i som alguna cosa, a pesar d’aquella “modernitat” que portaren els borbons, no gràcies a ells (més d’un historiador valencià, per cert, s’hauria de canviar les ulleres).

»Del record simbòlic d’aquelles desgràcies, ens queda almenys el retrat de Felip V cap per avall al museu de Xàtiva. És poca cosa (...) Deixem-lo doncs també cap per avall, per favor, mantinguem aquesta íntima venjança, ja que qualsevol altra compensació moral o històrica ens ha estat negada [sic]»¹⁰⁴¹.

L’autor es nega clarament a la idea de l’alcalde de Xàtiva. Pura qüestió de memòria i, com no, de nacionalisme. I si al País Valencià tenen el 25 d’abril de 1707, al Principat tenen l’11 de setembre de 1714, quan al territori esmentat van patir una derrota idèntica¹⁰⁴². I *El Temps* també parla d’aquesta data des d’un punt de vista bastant polititzat, conseqüent amb la línia editorial catalanista del setmanari

«Al nord i al sud es fa més necessari que mai un rearmament civil. Aquest Onze de Setembre hauria de simbolitzar l’inici d’una represa reivindicativa que situe les aspiracions nacionals de nou en primer pla de l’acció política dels catalans. Seria bo també que en aquests moments el Principat i el País Valencià no visquessin d’esquenes l’un de l’altre. La història recent ens ho ensenya. I per primera vegada en molts anys es donen les condicions que permeten un treball conjunt. En aquest sentit, és molt positiva la proliferació d’iniciatives que tendesquen a reforçar el caràcter unitari de la resposta civil»¹⁰⁴³.

6.1.6.- Amics del catalanisme: exemples a l’estat espanyol

Més endavant parlarem dels partits polítics catalanistes i espanyolistes, de la tendència del setmanari *El Temps* cap a aquestes formacions, de les simpaties i les distàncies, del perquè d’aquestes perspectives, etc. Abans, i tenint en compte la ja demostrada tendència nacional de la revista, observarem que els periodistes d’*El Temps*

¹⁰⁴¹ *El Temps*, núm. 591, 16/X/1995, p. 98. «El retrat de Felip V». Article de Joan F. Mira.

¹⁰⁴² cf. GARCIA I QUERA, Oriol., *Barcelona 1714: l’onze de setembre*, Barcelona, Casals, 2007, pp. 8-10.

¹⁰⁴³ *El Temps*, núm. 535, 19/XI/1994, p. 5. «La unitat com a resposta». Editorial.

parlaven d'uns altres polítics i partits d'arreu de l'estat espanyol que lluitaven des d'una acció política nacionalista o independentista, accions que el setmanari lloava. Açò escrivia Joan Vila i Triadú sobre Xosé Manuel Beiras, líder del principal partit nacionalista gallec d'esquerres, el BNG, després de les eleccions gallegues del 1993, en les quals el Partit Popular, de la mà de Fraga, arrasà¹⁰⁴⁴. Tot i així, hi quedava espai per a l'optimisme nacionalista:

«cal destacar l'ascens vertiginós i fins a cert punt sorprenent del Bloque Nacionalista Galego (BNG)¹⁰⁴⁵ liderat per Xosé Manuel Beiras (...) El nacionalisme gallec, fins fa poc anys feble i dividit en nombroses sigles, ha aconseguit aglutinar al voltant de la figura carismàtica d'aquest catedràtic d'Economia una força responsable i combativa, que, sense renunciar a l'autodeterminació, no ha descuidat una ingent feina d'oposició al fraguisme, tant al Parlament com als nombrosos ajuntaments on tenen presència política [sic]»¹⁰⁴⁶.

En el mateix número, Ramon Barnils s'expressava en 'Televisió'¹⁰⁴⁷, la seua secció del moment, en termes similars als anteriors, tot i que més subjectiu i, per tant, més encomiasta. El títol així ho suggereix. «O bello Beiras»:

«Dóna el tipus, Xosé Manuel Beiras, cap del Bloque Nacionalista Galego? La temptació per als mitjans audiovisuals espanyols és de voler creure que no. I de considerar fàcil de trivialitzar la realitat que Beiras representa (...) Ja l'endemà mateix que comencés a imposar-se la lògica d'un estat de les autonomies, que un partit gallec comencés a comptar en l'autonomia gallega entre els partits espanyols fins ara sense rivals allà, els acèrrims partidaris de l'estat de les autonomies ja qualificaven Beiras de pintoresc, extravagant, original, foc d'artifici; i al BNG de curiós, irreal, impossible, foc d'encenalls. Contradicció? Por¹⁰⁴⁸.

»Els experts espanyols en audiovisuals han tornat a menystenir l'àudio. Quan Beiras va sortir a la televisió la nit electoral, el telespectador va veure-hi un personatge original, potser no tan pintoresc, de vestimenta no gens ordinària, sense

¹⁰⁴⁴ El PP aconseguí més de la meitat dels escons (43). El BNG va ser la tercera i última força amb representació, amb 13 escons. El PSG n'aconseguí 19.

¹⁰⁴⁵ El BNG havia aconseguit un ascens molt destacat: passava de cinc a tretze regidors.

¹⁰⁴⁶ *El Temps*, núm. 489, 1/XI/1993, p. 15. «La lliçó gallega». Article de Joan Vila i Triadú.

¹⁰⁴⁷ Títol d'una de les columnes que signà Ramon Barnils. Present des del número 489 (1/XI/1993) fins al 504 (14/II/1994).

¹⁰⁴⁸ Per exemple, en dos articles del diari *Abc* de l'any 1993 que compartien pàgina, es qualifica Beiras com un home «de aspecto algo gaucho» i en un altre al costat es diu que Beiras «nunca podría ser positivo para la idea o el proyecto de la común empresa española, lastrada ya por los nacionalismos desleales de Cataluña y el País Vasco». *Abc*, 18/X/1993, p. 42. «Llueve menos», article de Víctor Márquez Reviriego; i «Galicia electoral», article de Lorenzo Contreras.

l'uniforme obligatori des polítics a la televisió (...) L'àudio duia un altre missatge, més preocupant: Beiras no va parlar d'independència ni del rei; preguntat astutament per la ideologia, revolucionària, del Bloque, va dir que havien examinat la realitat de tots els sectors gallecs i que s'havien adreçat a tots: que havien localitzat l'orella per no parlar al clatell, ja que no hi ha més sord que aquell a qui s'adreça el missatge lluny de l'orella.

»A veure si l'encertem: Beiras es presentarà com es presenta mentre el principal és que el coneguim –no es vota a qui no es coneix–. Els espanyols han passat d'ignorar-lo, que és el pitjor per a Beiras, a parlar-ne malament, que és l'ideal.

»Ja vist per tothom mercès al vídeo, deixarà de distreure el personal i que aquest es fixi en l'àudio, poca broma; els espanyols socialistes van donar la mà a l'espanyol Fraga, i l'endemà viceversa: contra l'enemic comú, el gallec Beiras»¹⁰⁴⁹.

Barnils no només elogia Beiras com a polític, sinó que subratlla el “problema” que suposa per als partits espanyolistes de Galícia, cosa de la qual Barnils se'n felicita. L'altre polític elogiat per *El Temps* en el mateix sentit que Beiras (el sentit ideològic) fou Xabier Arzalluz, president del PNB. Miquel Sellarès¹⁰⁵⁰ mostra el polític basc com un exemple a imitar als Països Catalans:

«Per mi, que conec molt de prop els principals dirigents de la política catalana, aquestes coneixences em van evidenciar i refermar la meva convicció que el principal problema que tenia el catalanisme o el nacionalisme polític català no era únicament la manca d'un projecte nacional estructurat, sinó el meu dubte que tinguéssim els dirigents amb la duresa i la fermesa que un procés de reconstrucció nacional requereix. I per desgràcia, per al meu país, els meus dubtes s'han confirmat. Catalunya i la resta dels Països Catalans, quasi vint anys després de la transició democràtica espanyola, avui han estancat la seva reconstrucció nacional i es dediquen a enfortir el projecte estatal, que sí que existeix.

»En aquest context entendrem que una gran part de la classe política catalana, que segueix profundament acomplexada davant l'estat, no entén, no comprèn un home, un dirigent polític com Xabier Arzalluz, que diu el que pensa i actua en conseqüència, mentre una gran part de la nostra classe política utilitza el doble llenguatge, l'aigüalment constant i el seny a la

¹⁰⁴⁹ *El Temps*, núm. 489, 1/XI/1993, p. 92. «O bello Beiras». Article de Ramon Barnils.

¹⁰⁵⁰ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Miquel Sellarès va signar un total de 9 pàgines en *El Temps*.

baixa. El seus èxits són la negociació constant, a vegades sense saber ben bé què negocien ni què pacten, ni a quin preu.

»(...) Avui el nacionalisme basc té en Xavier Arzallus i en moltes dones i homes del PNB (...) els elements humans durs i contundents per portar Euskadi democràticament i en pau cap a una Europa que superi els perills i les amenaces dels actuals estats-nació. I és per tot això que la classe dirigent del nacionalisme espanyol, amb els seus poders fàctics, i també una gran part de la classe política catalana, acomplexada i contradictòria, tenen por d'Arzallus.

»(...) Arzallus els ha dit: “No som espanyols, no som francesos, som bascos, i demà, també europeus”¹⁰⁵¹, i això és el que els dol [sic]»¹⁰⁵².

Arzalluz representa per a l'autor un exemple polític i ideològic imitable i per tant necessari per als polítics nacionalistes catalans.

6.1.7.- Miralls del catalanisme: exemples arreu del món

Si abans hem analitzat les lloances d'*El Temps* cap a dos polítics nacionalistes de l'estat espanyol, ara farem el mateix amb exemples de la resta del món, tot i que aquests exemples no són personals: són exemples de països, de situacions que el setmanari considerava imitables per als Països Catalans i que posen de manifest una altra vegada la tendència ideològica del setmanari. Per exemple, després de la caiguda del Mur de Berlín i les posteriors independències que van succeir aquest fet històric¹⁰⁵³, la revista suggeria cert anhel de l'emancipació que s'estava practicant en altres països. Així es comentava la independència de Lituània¹⁰⁵⁴ en un article editorial titulat «Catalunya no és Lituània, però...»:

¹⁰⁵¹ Es refereix al discurs de Xabier Arzalluz durant la celebració de l'Aberri Eguna de 1994, discurs que per cert va despertar moltes discrepàncies de part de la premsa espanyola. Font: <http://elpais.com/diario/1994/04/05/espana/765496815_850215.html>. *El País*, 5/IV/1994. «Airada reacció al discurso violento de Arzalluz en la fiesta del Aberri Eguna». Notícia d'Aurora Intxausti. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰⁵² *El Temps*, núm. 513, 18/IV/1994, p. 20. «A qui molesta Arzallus?». Article de Miquel Sellarès.

¹⁰⁵³ Per a consultar en quants estats es va desintegrar l'antiga Unió Soviètica, cf. SÁNCHEZ SÁNCHEZ, José., «Los estados surgidos de la antigua Unión Soviética y su articulación territorial en torno a Rusia», en *Espacio, Tiempo y Forma*, serie VI, tom 8, 1995, p. 195.

¹⁰⁵⁴ Lituània fou el primer antic estat soviètic a proclamar la independència, l'any 1990. Ingressà a l'ONU l'any següent. cf. RODRÍGUEZ DE ESPONA, Rafael José., «Lituania en el panorama estratégico europeo», en *Documentos de Trabajo (Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estratégicos)*, núm. 29, 2005.

«Les recents i repetides declaracions del president Pujol comentant la independència dels països bàltics¹⁰⁵⁵ han produït un nerviosisme general, com un estat de pre-alerta¹⁰⁵⁶ (...) La frase –la idea– que ha causat l’escàndol màxim és la que implica la comparació de Catalunya amb Lituània: “Els catalans tenim els mateixos drets que els lituans”. I això malgrat el substancial afegit: “ells han decidit exercir-los a través de la independència, i nosaltres de l’autonomia”. Reconeixement explícit de la legalitat constitucional vigent. I a pesar també de l’afirmació expressa que “les nostres realitat supranacionals són molt diferents perquè Espanya no és l’URSS ni Iugoslàvia”. Hauria de ser prou tot això per no haver produït l’enrenou que s’ha vist. Però el fet és que l’ha produït: sembla que per a la ideologia nacional espanyola és inacceptable la simple acceptació d’un dret com el dret dels lituans, encara que vaja acompanyat de la renúncia expressa d’exercir-lo o no. Perquè els drets dels pobles d’Europa, ara s’ha vist, poden passar a l’ordre dels fets, poden no quedar en suspens indefinit. I si, fet i fet, Catalunya *no és* Lituània (per moltes raons, sobretot de la història recent), els drets reconeguts d’un poble poden ser, i són, els mateixos que els drets no reconeguts d’un altre. Catalunya no és Lituània, però... I el “però” és el que provoca escenes de pànic com les que estem veient aquests dies [sic]»¹⁰⁵⁷.

Tot i que l’article no exigeix que Catalunya copie l’exemple de Lituània, sembla tindre la intenció de provocar el nacionalisme espanyol, acudint als drets sobirans de Catalunya i comparant-los amb el llavors recentment independent estat de Lituània. Un altre exemple és com Joan F. Mira s’identifica amb Croàcia en plena guerra dels Balcans, quan els croats foren perseguits pel nacionalisme iugoslau¹⁰⁵⁸. L’autor reflexiona sobre el nacionalisme i s’identifica amb Croàcia des del nacionalisme valencià que l’autor exerceix:

¹⁰⁵⁵ <http://elpais.com/diario/1991/09/04/espana/683935217_850215.html>. *El País*, 4/IX/1991. «Pujol afirma que Cataluña tiene iguales derechos que Lituania, pero los ejerce por la vía autonómica». Notícia de José Antich. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰⁵⁶ Una de les respostes a les paraules de Pujol la va oferir el diari *Abc* a través d’una columna d’opinió que es burlava del president de la Generalitat de Catalunya. «Total, que don Jordi Pujol ha homologado Cataluña con Lituania. Está de moda eso de las homologaciones, y ahí tienen ustedes el ejemplo de Galapagar, que se homologó con las Islas Galápagos, y el alcalde y unos cuantos concejales se pegaron un viaje de órdago a cuenta de la homologación y dejaron temblando el presupuesto municipal. Será que Pujol quiere hacer ahora un cruceo por el Báltico y recomendarles a los lituanos, letones y estonios la institución de los Mozos de Escuadra y un duplicado del abad de Montserrat». *Abc*, 7/IX/1991, p. 15. «Lituania». Article de Jaime Campmany.

¹⁰⁵⁷ *El Temps*, núm. 378, 16/IX/1991, p. 3. «Catalunya no és Lituània, però...». Editorial.

¹⁰⁵⁸ cf. RUIZ JIMÉNEZ, José Ángel., *Balcans, la herida abierta de Europa: conflicto y reconstrucción de la convivencia*, Madrid, Plaza y Valdés, 2010, pp. 54 i 55; 213 i 214.

«Quan Slavenke Drakulid¹⁰⁵⁹ era una criatura, els dies de festa nacional o política formava amb els companys d'escola (...) cridava eslògans per la vida del Cap Suprem i per Iugoslàvia. Com jo mateix, quan al col·legi em feien cridar “¡Viva Franco. Arriba España!”, i no solament els dies de festa. Slavenke i els seus amiguets cridaven també amb entusiasme “fra-ter-ni-tat, U-ni-tat!”, com els meus companys i jo cridàvem “¡Espanya: Una!” i “¡Espanya: Grande!”, segurament amb la mateixa infantil convicció de ser petits seguidors d'una causa sagrada. Titfranco, Iugospanya, el partit o el moviment el comunisme autogestionari i el nacional-sindicalisme, qualsevol cosa, però sobretot la unitat dels homes i de les terres d'ací o d'allà. Ser iugoslau era la cosa suprema; ser espanyol era “una de las pocas cosas serias que se puede ser en el mundo”¹⁰⁶⁰, em van ensenyar a mi. En comparació, ser croat no tenia cap sentit propi, ser català era ser molt poc, ser valencià no era res. I ara, molts anys després de Tito¹⁰⁶¹ i de Franco, Slovenka Drakulió, escriptora de Zagreb, ja no és iugoslava, és croata, molt croata, i només croata. I a mi, que m'hauria de fer enveja, resulta que em fa molta pena.

»«Visc en un país que ha patit sis mesos sagnants de guerra, i és difícil explicar que ser croata ha esdevingut el meu destí. ¿Com puc explicar que en aquesta guerra estic definida per la meua nacionalitat, i només per ella?» Aquesta és la tragèdia de Slavenka, de la qual acabo de llegir un article que és un testimoni atge impressionant. Perquè la condició nacional és, ara mateix, la forma normal i regular de viure en societat, i quan aquesta condició és viscuda de manera imposada i falsa, sense llibertat i dignitat per a la pròpia nació, la vida civil pot resultar molesta, insatisfactòria i conflictiva. Per això som nacionalistes, alguns, i no per altra cosa. Però quan la condició nacional esdevé l'única condició de vida, la medicina pot ser més amarga que el mal [sic]»¹⁰⁶².

¹⁰⁵⁹ Escriptora croata que va presenciar personalment la guerra dels balcans. Font: <<http://www.elmundo.es/yodona/2008/02/20/actualidad/1203509298.html>>. *El Mundo*, 22/II/2008. «El periodismo incómodo de Draculik». Entrevista d'Álvaro Colomer. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰⁶⁰ Frase pronunciada per José Antonio Primo de Rivera en un consell del seu partit, Falange. cf. SAZ CAMPOS, Ismael., *España contra España: los nacionalismos franquistas*, Madrid, Marcial Pons, 2003, p. 143.

¹⁰⁶¹ Josip Broz Tito fou dictador iugoslau entre 1945 i 1980, any de la seua mort. Per consultar la seua tasca a Iugoslàvia en termes nacionalistes, cf. CASANOVA, Marina., «La Yugoslavia de Tito: el fracaso de un estado multinacional», en *Espacio, Tiempo y Forma*, Serie V, Historia Contemporánea, núm. 16, 2005, pp. 337-350.

¹⁰⁶² *El Temps*, núm. 398, 3/II/1992, p. 9. «Ser croat, però...». Article de Joan F. Mira.

La comparació de Iugoslàvia amb l'Espanya franquista reforça el sentiment d'identificació de l'autor amb Croàcia.

6.2.- La qüestió nacional: nacionalismes divergents

Si a l'anterior capítol hem analitzat el catalanisme de la línia editorial d'*El Temps* en l'aspecte més estricte, ara farem el mateix però des de l'anàlisi dels nacionalismes que el setmanari considerava aliens. Aquest és, fonamentalment, el nacionalisme espanyol en totes les seues versions, com veurem a continuació.

6.2.1.- Espanyolisme

Un mitjà de comunicació nacionalista i independentista català com *El Temps* havia de discrepar, forçosament, del nacionalisme espanyol. I aquesta discrepància serà una constant durant tots els números de la revista. Ací n'analitzarem diversos exemples. L'espanyolisme¹⁰⁶³ consisteix, segons *El Temps*, a fer de l'estat espanyol un territori uniforme pel que fa a característiques polítiques, culturals i lingüístiques. El catalanisme, òbviament, s'hi veu afectat. Un exemple d'això, el trobem en aquest editorial que parla de la tasca de l'Instituto Cervantes¹⁰⁶⁴ que, segons la revista, només treballava per difondre la cultura «espanyola»:

«Aquest any, el Ministeri de Cultura s'ha proposat convertir el nou Institut Cervantes en el paradigma de la seua política de projecció exterior de la cultura espanyola. El dotarà de fons considerables i forçarà la creació de seus a les principals capitals d'Europa. Sens dubte, és la seua última oportunitat. Aquest és “el año de España” i qualsevol operació de prestigi té la possibilitat de consolidar les rendes d'aquesta operació d'imatge a l'entorn de tres fenòmens paral·lels –l'Expo de Sevilla, les Olimpíades de Barcelona i la capitalitat cultural

¹⁰⁶³ La RAE defineix el terme així: «Qualitat o condició d'espanyol; hispanisme; amor o afeció a allò espanyol». Font: <<http://dle.rae.es/?id=GULaOG9>>. I www.diccionaris.cat el defineix així: «Devoció per la cultura i les tradicions d'Espanya i del món hispànic; Paraula o expressió pròpia que s'utilitza en un altre idioma; castellanisme (sinònim); moviment partidari de l'uniformisme polític dins d'Espanya; qualitat d'espanyolista; massa social i esportiva del Reial Club Esportiu Espanyol de Barcelona». Font: <<http://www.diccionaris.cat/index.php?diccionario=77&empieza=empieza&palabra=espanyolisme&imir=N>>. Consultes: [04/XII/2015]. Comprovem que la definició del diccionari català està més polititzada.

¹⁰⁶⁴ L'Institut Cervantes es defineix com una «institución pública creada por España en 1991 para la promoción y la enseñanza de la lengua española y de las lenguas cooficiales y para la difusión de la cultura española e hispanoamericana. Está presente en 90 ciudades de 43 países en los cinco continentes». Font: <http://www.cervantes.es/sobre_instituto_cervantes/informacion.htm>. Institut Cervantes. Consulta: [22/III/2016].

europea de Madrid– amb un llegat permanent que supere la tan temuda recessió del 93¹⁰⁶⁵. I, en tot aquest joc estratègic de llarg abast, la qüestió com més va més inevitable (i que alguns voldrien impossible) és la necessitat de concretar el paper que la cultura catalana tindrà en aquest maremàgnun. Perquè, si una cosa ja és clara (...) és que no hi ha un espai propi per a la cultura catalana en una concepció política lògica i implacable: hi ha el centre i les perifèries. És a dir, el que és important i el que és accessori. La cultura espanyola, en majúscules, i les cultures minoritàries, en una tolerada minúscula»¹⁰⁶⁶.

L'article aprofita per exigir la unitat dels Països Catalans en aquesta qüestió, prova del catalanisme del setmanari:

«davant de tants reguitzells d'obvietats històriques, cal preguntar-se si els governs autonòmics dels Països Catalans pretenen salvar-se d'aquest mediocre destí de secundari (...) La resposta administrativa sembla que ja comença a produir-se. Al Principat de Catalunya, s'ha creat el Consorci Català per a la Projectió Exterior de la Cultura (COPEC), l'entitat que haurà de coordinar les principals activitats internacionals del govern Pujol, en els aspectes que sempre han estat més exportables: la cultura, des del disseny a l'arquitectura, des de la literatura al teatre. I, com tota institució governamental paracultural assumirà també la difusió de la nostra llengua. Una iniciativa que EL TEMPS ja fa mesos que exigeix als poders públics. Una bona notícia (...) no podem entendre –perquè no és raonable– que la Conselleria de Cultura en la seua primera crida pública per aconseguir un suport social per a aquesta iniciativa, s'oblidi d'una cosa tan essencial com la cooperació cultural (convenis inclosos) entre els diversos governs autonòmics del país. ¿És lícit demanar la cooperació de les entitats civils del Principat i oblidar les entitats culturals i acadèmiques de la resta dels Països Catalans? ¿És possible la projecció exterior –esquarterada i segmentada– d'una sola dinàmica cultural? Els gestors culturals del Principat tenen, per haver estat els primers a creure en la viabilitat de la projecció cultural exterior, la responsabilitat de forçar la resta de governs a establir aquests llaços sòlids, i, si aquests declinen la invitació, establir-los amb les entitats cíviques existents (...) seria un error imperdonable que

¹⁰⁶⁵ Una recessió econòmica que va ser ben forta. Font: <http://elpais.com/diario/1994/03/04/economia/762735606_850215.html>. *El País*, 4/III/1994. «España sufrió en 1993 la peor recesión económica registrada en los últimos 30 años». Sense signar. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰⁶⁶ *El Temps*, núm. 395, 13/I/1992, p. 3. «Una ocasió que no es pot perdre». Editorial.

Catalunya, el País Valencià i les Illes no aprofitaren l'ocasió, desgraciadament potser l'única, de presentar-se a Europa amb una sola veu»¹⁰⁶⁷.

En el mateix número, s'observa una important antipatia d'Oriol Malló¹⁰⁶⁸ cap a aquells que tractaven de contrarestar la força del català al Principat per beneficiar l'ús del castellà. Suggereix una comparació d'aquests protagonistes amb el franquisme, amb un títol que diu «Els vells temps que sempre tornen»:

«*Por la igualdad de los derechos lingüísticos. O Manifiesto* dels 2.300¹⁰⁶⁹. Un fulgorant descobriment de Pedro J. Ramírez quan dirigia *Diario 16* (...) Un llarg escrit d'uns quants espanyols residents a Catalunya. Gent progressista i educada. Disposada, per una inapel·lable lògica patriòtica, a aturar una bogeria anticonstitucional¹⁰⁷⁰ (...) Institut rere institut, escola rere escola, els enfrontaments verbals –i físics– serien la norma. El 20 de maig de 1981 un tret al genoll de Jiménez Losantos¹⁰⁷¹ acovardia tot el professorat espanyolista. Alguns signants del *Manifiesto* van emigrar. CiU va callar. Miquel Roca passaria per casa de l'escriptor a “interessar-se pel seu estat”. Una tempesta a marxes forçades d'on va nàixer la Crida i on tot el país va semblar fer pinya contra l'espanyolisme. Potser sí»¹⁰⁷².

Un altre exemple el trobem en una crítica àcida de Ramon Barnils a l'espanyolisme en la seua secció 'Duralex-Sedlex'¹⁰⁷³ quan van declarar oficial l'anglès a Puerto Rico¹⁰⁷⁴:

¹⁰⁶⁷ *El Temps*, núm. 395, 13/I/1992, p. 3. «Una ocasió que no es pot perdre». Editorial.

¹⁰⁶⁸ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Oriol Malló va signar un total de 824 pàgines en *El Temps*.

¹⁰⁶⁹ Signat el mes de març de 1981 «“Por la igualdad de los derechos lingüísticos en Cataluña”, firmado por unos supuestos 2.300 intelectuales, que en realidad reivindicaban la hegemonía del castellano en la vida pública». GRANJA SAINZ, José Luis de la., *La España de los nacionalismos y las autonomías*, Madrid, Síntesis, 2001, p. 213.

¹⁰⁷⁰ Els promotors d'aquest manifest escrivien en *El País* aquests arguments sobre la “inconstitucionalitat” de l'aplicació de l'ensenyament en català al Principat l'any 1981: «Que *todavía* hay una parte de escolares de lengua catalana que no pueden recibir toda la enseñanza en su lengua materna es *todavía*, tristemente cierto; pero que ya hay miles de escolares de lengua castellana que, además de la enseñanza obligatoria *del* catalán que la Generalidad reconoce superior al 95%, ya no pueden recibir *toda* la enseñanza en su propia lengua, sin que ni la Generalidad ni el Estado tengan intención de garantizar lo que la Constitución y el Estatuto dicen, es, repetimos, *ya*, un hecho flagrante y sangrante, que no tiene nada de anecdótico y todo de anticonstitucional. Que *todavía* no haya acabado de repararse una injusticia no es motivo, que pueda justificar el que *ya* haya empezado otra». Font: <http://elpais.com/diario/1981/07/05/opinion/363132002_850215.html>. *El País*, 5/VII/1981. «En torno al manifiesto sobre el uso del catalán». Article signat per Federico Jiménez Losantos, J. Luis Reinoso, Carlos Sahagún i Santiago Trancón. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰⁷¹ <http://elpais.com/diario/1981/05/22/espana/359330421_850215.html>. *El País*, 22/V/1981. «El profesor Jiménez Losantos, herido en un atentado». Notícia d'Enric Canals. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰⁷² *El Temps*, núm. 395, 13-I/1992; p. 12. «Els vells temps que sempre tornen». Article d'Oriol Malló.

¹⁰⁷³ Títol d'una de les columnes que signà Ramon Barnils. Present des del número 382 (14/X/1991) fins el 488 (25/X/1993).

«Porto Rico recuperarà l'anglès com a llengua oficial, ara que hi ha guanyat el partit¹⁰⁷⁵ que així ho té al programa. Ara fa un temps, un altre partit, llavors en el poder, havia decidit de suprimir per al poble de Porto Rico l'anglès¹⁰⁷⁶. A conseqüència de la decisió de quedar-se només amb la llengua del pobre Cervantes, els espanyols, menats per l'impresentable José Camilo Cela¹⁰⁷⁷, van atorgar, pagant nosaltres, al poble de Porto Rico el premi príncep d'Astúries¹⁰⁷⁸ perquè s'havia quedat sense anglès i només amb l'altra llengua oficial que és l'espanyol.

»A Porto Rico aquestes versatilitats són fàcils, la coneguda tasca de civilització espanyola va deixar l'illa sense indígenes que molestessin amb llengües pròpies ni altres romanços.

»La qüestió és aquesta: si fa un temps el poble de Porto Rico va rebre el premi esmentat per haver suprimit l'anglès i haver-se quedat amb l'espanyol, i si ara el poble de Porto Rico ha decidit de votar que vol tornar a l'anglès al lloc anterior, la pregunta és: ¿decidiran els espanyols, per la més elemental de les lògiques, de retirar-li el premi príncep d'Astúries? ¿Sancionaran els espanyols el poble de Porto Rico per haver-los aixecat la camisa? ¿Quina sanció?»¹⁰⁷⁹.

En el capítol anterior hem pogut llegir que el setmanari sentia identificació amb Israel. L'any del cinc-cents aniversari del descobriment, una de les crítiques que es va realitzar a la commemoració va encaminada a l'expulsió dels jueus de la península Ibèrica aquell mateix any¹⁰⁸⁰, el que converteix la crítica a la celebració en una gran crítica al nacionalisme espanyol, selectiu a l'hora de commemorar dates:

¹⁰⁷⁴ Els estudis que van ajudar a prendre aquella decisió poden ser consultats a <<http://home.coqui.net/sendero/informe.pdf>>. Estado Libre Asociado de Puerto Rico, «Informe final sobre el idioma en Puerto Rico», en *Senado de Puerto Rico, Comisión de Educación, Ciencia y Cultura*, 9/VIII/2001, pp. 88-110.

¹⁰⁷⁵ Es tractava del Partido Nuevo Progresista. Font: <<http://home.coqui.net/sendero/informe.pdf>>. Estado Libre Asociado de Puerto Rico, «Informe final sobre el idioma en Puerto Rico», en *Senado de Puerto Rico, Comisión de Educación, Ciencia y Cultura*, 9/VIII/2001, pp. 88-110.

¹⁰⁷⁶ El Partido Popular Democrático. Font: <http://elpais.com/diario/1991/04/06/cultura/670888801_850215.html>. *El País*, 6/IV/1991. «Puerto Rico declara el español como única lengua oficial del país». Notícia de Carlos Mendo. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰⁷⁷ Camilo José Cela exercia de president del jurat que elegia el destinatari del premi Príncep d'Astúries de les Lletres. Font: <http://elpais.com/diario/1991/04/20/cultura/672098415_850215.html>. *El País*, 20/IV/1991. «El pueblo de Puerto Rico recibe el premio Príncipe de Asturias de las Letras». Notícia de Javier Cuartas. Consulta: [22/III/2016].

¹⁰⁷⁸ <http://elpais.com/diario/1991/04/20/cultura/672098415_850215.html>. *El País*, 20/IV/1991. «El pueblo de Puerto Rico recibe el premio Príncipe de Asturias de las Letras». Notícia de Javier Cuartas. El subtítol de la notícia especificava que «El galardón distingue la ley que declara el español como idioma oficial único de su país». Consulta: [22/III/2016].

¹⁰⁷⁹ *El Temps*, núm. 439, 16/XI/1992, p. 7. «De Puerto Rico als Special Olímpics». Article de Ramon Barnils.

¹⁰⁸⁰ Per a estudiar aquesta qüestió, cf. MÉCHOULAN, Henry., *Los judíos de España: historia de una diáspora, 1492-1992*, Madrid, Trotta, 1993, pp. 635-638.

«El 31 de març de 1492 el rei Ferran d'Aragó i la reina Isabel de Castella van firmar a Granada l'edecte d'expulsió dels jueus¹⁰⁸¹ de tots els territoris de les corones castellana i aragonesa. L'expulsió es promulgava, segons diu l'edecte mateix, a fi d'evitar el dany que els jueus causaven a la religió cristiana. El document exposa també tots els esforços que havien fet el rei i la reina durant els anys anteriors per evitar la influència dels jueus actius sobre els conversos i per preservar la puresa de la fe cristiana: havien aïllat els jueus en els seus barris, havien establert la Santa Inquisició, i havien expulsat ja els jueus d'Andalusia. Però tot això no havia produït els efectes desitjats, i per tant calia acudir a la solució final, a l'expulsió absoluta i sense concessions. Així, en poques setmanes, entre cent cinquanta mil i dos-cents mil jueus van ser obligats a malvendre tots els seus béns, amb la prohibició d'emportar-se or, plata o pedres precioses, i van ser posats en la frontera de Portugal o embarcats en els ports mediterranis. Es produïa un èxode forçat d'unes dimensions que no tenien precedent en tot Europa. Mai no s'havia donat una expulsió tan radical, tan perfecta i tan multitudinària com aquella. Era un triomf del precoç estat modern dels Reis Catòlics, i alhora l'aplicació més extrema de conceptes religiosos i socials estrictament retrògrads, com el de la unitat religiosa.

»Tot fa pensar que va ser aquest el principi –el de la unitat religiosa dels territoris, reforçat per la recent conquesta de Granada– el principal factor que va impulsar el decret d'expulsió. Dins el concepte de “Regne Unit dels monarques”, no hi havia espai per a la diferència, ni per a la tolerància de la diversitat. Es podia tolerar –només durant un temps: després van ser igualment expulsats del cos social– els moros rurals¹⁰⁸² i vençuts, explotats i marginats, sense influència, però no la presència activa de grups urbans influents i cohesionats com eren els jueus. El factor econòmic, la competència dels financers i mercaders jueus, la rapacitat reial i senyorial, l'odi popular estimulat ja des de molt de temps abans, són elements que expliquen en part el procés que va portar a l'expulsió. Però aquests factors també existien en altres regnes d'Europa, i no van produir el mateix efecte. La diferència cal buscar-la en la brutal idea d'unitat que dominava el pensament dels Reis Catòlics: unitat monàrquica i territorial, unitat de poder i unitat

¹⁰⁸¹ *Ibidem*.

¹⁰⁸² Que foren també expulsats a principis del segle XVII, poc més d'un segle després que els jueus. cf. CASEY, James., «Las causas económicas de la expulsión de los moriscos», en *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, núm. 27, 2009, pp. 135-150.

religiosa. No és casualitat que l'organisme encarregat d'assegurar aquesta unitat sense fissures, La Inquisició¹⁰⁸³, ja ha estat la primera institució que arriba a actuar en un àmbit "espanyol", i la primera intervenció formal i real d'un òrgan castellà als regne de la Corona d'Aragó. La Inquisició, autoritat suprema i única, va ser el primer gran instrument de la "unitat d'Espanya". I era, cal recordar-ho, la Inquisició castellana.

»Cal recordar també que, amb una forta presència jueva, la història d'aquests regnes hauria estat segurament més pròspera, més dinàmica, i més europea, i hauria produït una societat molt menys dogmàtica i molt més tolerant. Per al futur dels països ibèrics, l'expulsió dels jueus ha estat bastant més important, i de transcendència molt més gran, que el viatge de Colom a les Índies. Però el V Centenari de l'expulsió no ha merescut cap commemoració solemne i pública. Probablement, perquè una commemoració pública hauria de posar en dubte massa creences immutables, i faria perillar alguns dels mites més sòlidament construïts [sic]»¹⁰⁸⁴.

Com podem comprovar, les crítiques a l'espanyolisme podien ser actuals o històriques. També en clau històrica, Ramon Barnils feia una anàlisi subjectiva de la història d'Espanya i plantejava la possibilitat que cap partit centralista podria governar sense el suport de partits nacionalistes no espanyols després dels llavors propers comicis generals de 1993¹⁰⁸⁵.

«¿algú ha vist mai cap complicació en la primària, sanguinàriament lineal història d'allò que en diuen Espanya? El procés és aquest, i ja se'l va témer el senzillíssim Ortega y Gasset¹⁰⁸⁶: de primer perden les Amèriques i l'imperi en general¹⁰⁸⁷ i per compensar han de crear el totalitarisme centralista; després perden la resta de les colònies –Cuba¹⁰⁸⁸ i Filipines¹⁰⁸⁹– per compensar creen un parell de dictadures¹⁰⁹⁰; després, del centralisme, en perden el totalitarisme –és la

¹⁰⁸³ Per a consultar la història d'aquesta institució religiosa, cf. PÉREZ, Joseph., *Breve historia de la Inquisición en España*, Barcelona, Crítica, 2009.

¹⁰⁸⁴ *El Temps*, núm. 407, 6/IV/1992, p. 3. «Un altre V Centenari». Editorial.

¹⁰⁸⁵ Ramon Barnils va encertar: l'any 1993 fou el del darrer triomf electoral de Felipe González. El PSOE obtenia 159 diputats el Congrés, per la qual cosa necessitava 17 diputats per assolir la majoria absoluta. Va aconseguir el suport d'investidura dels 17 diputats de CiU i dels 5 del PNB.

¹⁰⁸⁶ (1883-1995). Filòsof espanyol.

¹⁰⁸⁷ Per a consultar el context de la independència de les colònies espanyoles d'Amèrica a principis del segle XIX, cf. BUSHNELL, David., «Las independencias comparadas: las Américas del Norte y del Sur», en *Historia Crítica*, núm. 41, 2010, pp. 20-37.

¹⁰⁸⁸ Cuba assolí la independència d'Espanya l'any 1898. Per a consultar-ne el procés, cf. ELORZA, Antonio., *La guerra de Cuba, 1895-1898: historia política de una derrota*, Madrid, Alianza, 1998.

¹⁰⁸⁹ Filipines també assolí la independència d'Espanya l'any 1898. cf. BENÍTEZ LIBORO, Asunción., *Los países de la ansea: desarrollo político*, Universidad Nacional Autónoma de México, 1986, pp. 9-12.

¹⁰⁹⁰ La de Miguel Primo de Rivera (1923-1930) i la de Francisco Franco (1939-1975).

Transició–, i d'aquí a quatre dies per compensar hauran de crear el bipartidisme centralista.

»Entre el totalitarisme centralista i la pèrdua de Cuba i Filipines hi va haver un “mentrestant”: l'aparició del federalisme, el foralisme carlí i la Primera República¹⁰⁹¹; entre aquelles pèrdues i la dictadura de Primo, va ser el regionalisme; entre la dictadura de Primo i la de Franco, del mentrestant se'n va dir autonomisme i Segona República¹⁰⁹². I entre el monopartidisme centralista –Ucd, Psoe– i la solució, per a ells, desesperada solució del bipartidisme centralista Psoe-Pp, el mentrestant es podria dir govern espanyol necessitat dels nacionalistes no espanyols.

»És el que temem ara, i el que els fa mal a tots plegats: que, per primera vegada en una situació normal i corrent, per primera vegada d'acord amb el fluir normal de la societat, per primera vegada en coherència amb la tranquil·la evolució del vot, podria molt ben ser que un sol partit nacionalista espanyol, sol i pelat, disfressat d'esquerra o bé de dreta, fos insuficient per a governar allò que en diuen Espanya. I, o bé es treuen la careta de dreta i esquerra i governen tots dos en unió, o bé per governar l'un d'ells sol ha d'aliar-se amb nacionalismes no espanyols... ¡per a governar Espanya!»¹⁰⁹³.

En aquest mateix sentit s'expressa un editorial d'*El Temps*, que torna a recórrer a la història per discrepar del nacionalisme espanyol. A propòsit del pacte Pujol-González que va facilitar la governabilitat del PSOE després de les eleccions de 1993, pacte que després comentarem, podem llegir açò:

«No cal dramatitzar. Però sí que cal alarmar-se. L'atac desenfrenat llançat amb qualsevol excusa contra “els catalans” aquestes darreres setmanes, no és una declaració de guerra ni cap crida al colp d'estat. Sortosament. Cal interpretar-lo més en l'estricta visió de totes les maniobres que es puguen fer per a desestabilitzar el govern socialista. En busca obertament lligar de mans el govern González. Però, ahora, resulta alarmant que l'arma més preuada per a aconseguir-ho siga carregar contra el catalanisme¹⁰⁹⁴.

¹⁰⁹¹ 1873-1874. Per a consultar aquest període polític, cf. MARTÍ GILABERT, Francisco., *La primera República Española: 1873-1874*, Madrid, Rialp, 2007.

¹⁰⁹² 1931-1936. Per a consultar aquest període polític i el seu vessant autonomista, cf. BERAMENDI GONZÁLEZ, Justo., «Nacionalismos, regionalismos y autonomía en la Segunda República», en *Pasado y Memoria*, núm. 2, 2003, pp. 53-82.

¹⁰⁹³ *El Temps*, núm. 465, 17/N/1993, p. 7. «La independència llur». Article de Ramon Barnils.

¹⁰⁹⁴ Aquests atacs dels quals parla *El Temps* es refereixen a la portada del diari *Abc*, del 12/X/1993. Aquesta portada es veu també reflectida en la portada d'*El Temps* de l'edició de l'editorial que estem comentant. La primera pàgina de l'*Abc* mostra una foto de Jordi Pujol. Sota la imatge, un titular

»No és que siga cap novetat. Però això tampoc no reconforta. (...) Podem ser conscients que, passats quinze anys i escaig de democràcia i autonomia, l'espunya profunda continua ignorant què pensem, volem o tenim els ciutadans, fonamentalment espanyols, de les nostres tres autonomies. I podem no dubtar que un dels dèficits més notables del nacionalisme català ha estat precisament la seua incapacitat de fer pedagogia en una Espanya absolutament tancada. (I absolutament tancada, en bona part, perquè els seus intel·lectuals i els seus mitjans de comunicació no volen mirar més enllà del seu nas. O del seu melic)¹⁰⁹⁵.

Un altre exemple, aquesta vegada lingüístic, en termes de castellanització, és el reportatge dins la secció 'Cultura' que signà Lluís Bonada¹⁰⁹⁶, advertint que «El Ministeri de Cultura espanyolitzava el llibre català»:

«el ministeri ha iniciat un pla que tendeix a accelerar la castellanització de la llengua i de la cultura catalanes, a donar un impuls més a aquest procés, a través de la unificació de la terminologia bibliogràfica. Unificació cap al castellà, naturalment (...) [és una] provocació. La castellanització és tan punyent, tan barroera i tan escandalosa, que sembla preparada per constituir un greuge que haurà de despertar les consciències ensopides i incrementar l'odi tradicional contra el centralisme castellà (...) Ramon Llull¹⁰⁹⁷ es converteix en Beato Raimundo Lulio. I aquesta conversió, aquest retorn a l'Espanya millor, als noms sagrats de la "cultura espanyola", fa entrar el beat no pas per la "l" de Lulio, sinó per la "r" de Raimundo. Conseqüència:

contundent: «Igual que Franco, pero al revés: persecución del castellano en Cataluña». I sota el titular, aquest text d'introducció: «El idioma catalán es uno de los grandes tesoros culturales de España. En catalán se ha creado una espléndida literatura y en catalán se expresa el pueblo de una de las más entrañables y fecundas regiones españolas. Apoyar y ensalzar el catalán –en contra de lo que hizo la dictadura– es labor imprescindible de la Monarquía de todos, en beneficio de la cultura española. Pero reconocer lo que al catalán le corresponde no supone que se tome a la vez una venganza provinciana y mezquina contra el castellano. Un hombre de tan buen sentido como Jordi Pujol debe ya tomar cartas en el asunto y evitar que desde ciertos organismos de la Generalidad, haciendo lo mismo que la dictadura, algunos personajillos continúen con una campaña de persecución del castellano que alcanza en ocasiones límites grotescos. El castellano no sólo está definido en la Constitución como lengua a cuyo conocimiento tienen derecho todos los españoles, sino que se ha convertido en el segundo idioma del mundo, después del inglés. En las dos grandes potencias –Estados Unidos y Japón–, el castellano es el idioma más estudiado después del inglés, con gran diferencia. Una nación de casi doscientos millones de habitantes como Brasil ha establecido como obligatoria la enseñanza del castellano, mientras en España algunos rábulas y jefecillos de la Generalidad tratan de erradicarlo de una admirable región española». *Abc*, 12/IX/1993, portada. Tot açò, només dos mesos després que Jordi Pujol –CiU– facilitara la investidura a Felipe González.

¹⁰⁹⁵ *El Temps*, núm. 484, 27/IX/1993, p. 3. «Aprentes de Milosevic». Editorial.

¹⁰⁹⁶ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Lluís Bonada va signar un total de 500 pàgines en *El Temps*.

¹⁰⁹⁷ Ramon Llull (1232/33-1316) fou un escriptor i filòsof mallorquí, dels primers i més importants en llengua catalana.

si busqueu obres de Lull en el catàleg *Llibres en català en venda*, no les hi trobareu ni per Lull ni per Ramon, sinó per Raimundo, encara que els editors hagin imprès el nom de l'autor en català»¹⁰⁹⁸.

Comprovem que, fins i tot, arriba a justificar l'odi contra el centralisme castellà. I ja que parlem del castellà i de Castella, on es refugia el nacionalisme espanyol sobre el seu concepte d'Espanya com a Castella ampliada, negant la pluralitat nacional del territori¹⁰⁹⁹, farem referència a un article de Joan F. Mira que fa una crítica a “nosaltres” per assumir la “castellanitat”:

«nosaltres (...) amaguem un complex de superioritat irreal amb un passat d'inferioritat acceptada. En la llengua, per exemple, o en la política: pensem que som més avançats, rics i europeus que els castellans, però deixem pacíficament que ens governen i parlem pacíficament la llengua de Castella [sic]»¹¹⁰⁰.

Continuem amb Castella, aquesta vegada de la mà de Pere Calders¹¹⁰¹, que descrivia així el poble castellà i el seu nacionalisme implantat a tot l'estat espanyol:

«Qui sap si assistim a l'últim intent de dur a la pràctica una invenció castellana altament ambiciosa: crear un estat homogeni, plenament acceptat pels pobles que l'integren. El nom, el van trobar de seguida, Espanya, però les fórmules de convivència i de respecte mutu, no. És més: fa tot l'efecte que no hi ha gaires ganes de trobar-les. Castella és un poble admirable de debò. De gent sòbria, altiva, amb un orgull derivat del seu sincer i honest convenciment d'ésser millors que qualsevol dels seus veïns. Sobretot, de creure que el seu idioma (que és bellíssim) no es pot ni comparar amb cap dels coneguts, especialment dels obligats a conviure-hi. Els considera “sobrevinguts” (ells tenen sempre aquesta impressió) i la divina Providència els crida a combatre'ls sense descans. Segurament que és per això que els castellans han estat uns guerrers magnífics, d'una manera especial en les èpoques en les quals la darga i l'espasa decidien conteses. Quan les guerres van

¹⁰⁹⁸ *El Temps*, núm. 494, 6/XII/1993, p. 78. «El Ministeri de Cultura espanyolitza el llibre català». Reportatge de Lluís Bonada.

¹⁰⁹⁹ El polític socialista Vicent Soler i Marco inspirà aquesta idea a l'autor d'aquesta tesi en el documental *Del Roig al blau: la transició valenciana*, Universitat de València, 2005. També insisteix en aquesta idea ORTIZ HERAS, Manuel., *Culturas políticas del nacionalismo español: del franquismo a la transición*, Madrid, Los Libros de la Catarata, 2009, p. 64. Text de Sebastian Balfour.

¹¹⁰⁰ *El Temps*, núm. 355, 9/IV/1991, p. 98. «Don Joaquim i els castellans». Article de Joan F. Mira.

¹¹⁰¹ (1912-1994). Va ser un dels escriptors més destacats de la història de la literatura catalana. Reconegut amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1986), doctor *honoris causa* per la Universitat Autònoma de Barcelona (1992) i Premi Nacional de Periodisme (1993), entre d'altres. Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Pere Calders va signar un total de 196 pàgines en *El Temps*.

començar a dependre –amb una progressió constant– dels progressos de la tècnica, Castella va decaure. Tant, que s’oblidà de fer totes les revolucions que han configurat l’Europa moderna. Fins i tot va passar-li que, de la invasió napoleònica¹¹⁰² (que va combatre heroicament), només li’n va quedar una admiració per l’esperit centralista, que va adoptar amb un amor apassionat. En el transcurs de la meua vida he estat espectador i una mica protagonista de tres intents de construir un estat amb el material que representen quatre nacions i quatre idiomes. Els dos primers intents van fracassar, un d’ells de manera dramàtica, sagnant. L’actual, el de les disset autonomies, tot i que semblava inspirat per una bona fe a frec de la ingenuïtat, perilla, precisament, per culpa d’una mala fe filtrada: ens volen imposar, als catalans, un idioma, una imposició que ja sabem que és una manera com qualsevol altra (però més irritant que moltes altres) de separar. Si no fos per això, Catalunya seria, només un problema d’ordre públic, i això saben molt bé com combatre-ho: és una qüestió de més o menys números d’infanteria i de cavalleria, amb el suport –que ni caldria– d’alguna divisió cuirassada»¹¹⁰³.

A continuació, mostrem una crítica de Joan F. Mira cap a l’espanyolisme i el concepte que aquesta tendència nacional té, segons el mateix Mira, sobre Catalunya:

«la ideologia espanyola pot acceptar qualsevol interpretació excepte aquesta. Catalunya no pot ser una nació com les altres, que a falta d’altra solució més pràctica o positiva (o simplement possible) es busca la vida dins, i no fora, d’Espanya. O una mica dins i una mica fora. O com siga, però partint del fet, o de la idea, que és una nació: la pàtria i nació dels catalans. Per la ideologia espanyola –versió carlista, visigòtica, liberal, orteguiana o marxista– Catalunya ha de ser un “cas” que es pot interpretar només com un “cas espanyol”. Mai com un tot que es vol definir per ell mateix, sempre com una part definida en funció del tot. El tot és Espanya: sempre»¹¹⁰⁴.

Una altra crítica de Joan F. Mira, aquesta vegada al pensament de Mario Vargas Llosa¹¹⁰⁵, la trobem en aquest article que contesta l’escriptor peruà quan tracta de embrutar el terme “identitat”¹¹⁰⁶.

¹¹⁰² La guerra del francès es va donar entre 1808 i 1814. Per consultar aquest esdeveniment, cf. SÁNCHEZ GÓMEZ, Miguel Ángel., «La invasión napoleónica: ¿guerra de independencia o guerra civil?», en *Monte Buciero*, núm. 13, 2008, pp. 69-99.

¹¹⁰³ *El Temps*, núm. 507, 7/III/1994, p. 94. «Alta política». Article de Pere Calders.

¹¹⁰⁴ *El Temps*, núm. 632, 29/VII/1996, p. 98. «L’hereu Pujol». Article de Joan F. Mira.

¹¹⁰⁵ (1936). Escriptor i polític peruà.

«[Mario Vargas Llosa] Diu que els “cineastes proteccionistes”, entre altres, són un “espantajo demagógico” perquè són “una expresión peligrosa del nuevo gran enemigo moderno de la cultura de la libertad: el nacionalismo”. Contra el formidable avanç de la vida contemporània cap a un món sense fronteres, civilitzat pel comerç, “se agazapan, de un lado los viejos demonios de la xenofobia y el racismo, y del otro el oprobio de una vida cultural enajenada por la tutela de comisarios encargados de defender ese engendro mentiroso, la ‘identidad cultural’. De manera que la identitat cultural és un engendre, una mentida que es preserva gràcies als commissaris (...) Quantes bestieses, Déu al cel, s’escriuen des del prejudici! [sic]»¹¹⁰⁷.

L’article continua amb una crítica a un altre escriptor espanyol: Camilo José Cela¹¹⁰⁸, que en un altre article¹¹⁰⁹ va escriure paraules també criticades per Joan F. Mira al mateix text:

«En l’altre diari, don Camilo José Cela publica un article en la pàgina important, amb el títol “Defensa de lo propio”¹¹¹⁰, un títol que cap escriptor català no gosaria emprar, sota pena de pecat mortal. Es queixa Cela: “¿Por qué nos hemos aguado los españoles? ¿A título de qué se nos ha descremado, desnatado y descafeinado?”, i així llargues lamentacions amargues sobre la pèrdua de la identitat, per culpa de la televisió i del consum, o siga, per culpa del comerç. Conclou l’irritable patriota: “El de la imitación de los europeos es el peor camino que podemos seguir los españoles”. Com que supose que no voldrà promoure la imitació dels africans, americans o asiàtics, he de pensar que el pitjor camí és qualsevol imitació. Efectivament, escriu Cela, l’espanyol “retornará a lo suyo tan pronto como vuelva a mirarse en glorioso espejo de lo propio; lo primero que tenemos que hacer es reafirmarnos en lo nuestro...” I al final: “Todo es cuestión de resistir”. No vull pensar què passaria si un Cela català escrivia això parlant dels catalans. Més val que no ho escriga ningú: és una mostra de pensament silvestre, de la cosa racial, que en diuen ells: la identitat espanyola.

¹¹⁰⁶ L’article de Vargas Llosa citat per Joan F. Mira duu com a títol «Espantajos, fuera» i fou publicat en el diari *El País*, edició del 21/XII/1993. Font: <http://elpais.com/diario/1993/12/21/opinion/756428407_850215.html>. *El País*, 21/XII/1993. «Espantajos, fuera». Article de Mario Vargas Llosa. Consulta: [23/III/2016].

¹¹⁰⁷ *El Temps*, núm. 500, 17/I/1994, p. 130. «Vargas i els espanyols iguals». Article de Joan F. Mira.

¹¹⁰⁸ (1916-2002). Reconegut escriptor espanyol, de gran trajectòria i amb una gran quantitat de premis.

¹¹⁰⁹ L’article al qual es refereix Joan F. Mira es titula «Defensa de lo propio» i apareix en el diari *Abc*, edició del 21/XII/1993.

¹¹¹⁰ *Abc*, 21/XII/1993, p. 19. «Defensa de lo propio». Article de Camilo José Cela.

»De manera que ja veuen com estan les coses, llegint la premsa que regala la Renfe. Els grans homes dels grans diaris, desbarrant amb estridència. Vejam qui la diu més grossa, i visca la intel·ligència! Hauria de dir que ja s'ho faran, ells amb ells, però no: la bestiesa esquitxa. O esguita, que diem els valencians [sic]»¹¹¹¹.

Joan F. Mira no només discrepa del pensament nacionalista espanyol, sinó que qüestiona els plantejaments de dos dels més destacats defensors d'aquest corrent. En aquest context escriu també Joan F. Mira sobre el filòsof Fernando Savater¹¹¹², en un nou article contra l'espanyolisme i els seus intel·lectuals. «Ètica per a Savater»¹¹¹³:

«els “antinacionalistes” espanyols em gasten la paciència. Cal patir-los, perquè hem patit i patirem coses pitjors, però llegir-los provoca sensacions oposades de pena, irritació i desconsol: si aquests, els intel·ligents, els liberals, els que han viatjat i han vist món, els filòsofs professionals de l'ètica, etc., si aquests són així, Déu del cel, com seran els altres?

»Els *antinacionalistes* espanyols diuen que no són nacionalistes espanyols, i potser fins i tot s'ho creuen. Del nacionalisme espanyol parlen ben poc, simplement perquè hi viuen, com els peixos en la mar, i no el veuen: el respiren, el transpiren i no el senten ni en l'aire ni en la pell (...) De manera que, potser sense saber-ho, aquests crítics de “qualsevol nacionalisme”, tan humans i tan humanistes, universals i universalistes, ensenyen la poteta de la tribu –les uncles de la tribu, més aviat–, carreguen el vell canó, i desapareixen contra l'enemic ancestral. Però ho saben, i sobretot ho *haurien* de saber, i més si són filòsofs, professionals de l'ètica, preminobels, acadèmics, vargasllosas, camilocelas, o savaters, o alguna d'aquestes coses importants. Ho haurien de saber, que no són tan honorats, que fan trampa, i diuen en el fons –i sovint en la forma– les mateixes coses que ens explicaven els franquistes més tronats, la “*unidad de los Hombres y las tierras de España*”¹¹¹⁴, la “*rica variedad*”, el “*regionalismo bien entendido*”¹¹¹⁵, la

¹¹¹¹ *El Temps*, núm. 500, 17/I/1994, p. 130. «Vargas i els espanyols igualits». Article de Joan F. Mira.

¹¹¹² (1947). Escriptor i filòsof basc. Font: <<http://www.savater.org/biografia.htm>>. Consulta: [4/XII/2015].

¹¹¹³ El títol de l'article emula el llibre del mateix Fernando Savater, *Ètica para Amador*.

¹¹¹⁴ Frase atorgada a Pilar Primo de Rivera, germana de José Antonio: «“cuando los catalanes sepan cantar las canciones de Castilla; cuando en Castilla se conozcan también las sardanas y se toque el ‘chistu’ [...] entonces sí que habremos conseguido la unidad entre los hombres y entre las tierras de España». MANJÓN ESTEBAN, Alfonso., *Las reconstrucciones del pasado nacional: Cataluña en el discurso de la historiografía de posguerra (1939-1999)*, Colección Vitor, Ediciones Universidad Salamanca, 2013, p. 89.

¹¹¹⁵ Un text que analitza aquest concepte és ARCHILÉS CARDONA, Ferran i Ismael SAZ., *La nación de los españoles: discursos y prácticas del nacionalismo español en la época contemporánea*, Universitat de

perfidia del separatisme, i altres temes que semblaven (de veritat?) perduts en la foscor del temps. Però no.

»El filòsof [Savater] escriu: “*Del sentimiento de amor al terruño no se deriva forzosamente la ideología nacionalista, del mismo modo que el incesto no es una consecuencia inevitable del amor filial*”¹¹¹⁶. Perfecta mala fe: el lector ha d’associar “ideologia nacionalista” amb incest, i el nacionalisme amb un “*desbordamiento morboso*”, un vici perillós, una malaltia contagiosa. El moralista critica, de passada, la promoció de “*lo ‘rabiosamente’ español*” (no per espanyol, òbviament, sinó per rabiós), cosa normal, que està molt bé, i amb la qual agafa impuls per llançar-se on volia anar a parar. No a Bòsnia, o a Txetxènia, o a les baralles tan bèsties entre grecs i turcs, no senyor. Observen: “*No veo qué amenazas sufre ninguna identidad colectiva en una sociedad pluralista: ¿acaso a alguien no le dejan hablar su lengua o educar a sus hijos en ella (con la excepción de algunos castellanohablantes en Catalunya)?*”¹¹¹⁷ Suppose que vostès capten la idea: en les societats pluralistes l’estat és molt bo, tothom gaudeix d’abundantíssims drets, lingüístics per exemple, i els fills de pares immigrants o d’altres llengües tenen escoles públiques en el seu idioma, coses que com tothom sap són normals a França, Itàlia, Castella i Portugal, etc., *con la excepción* de Catalunya. Perquè, és clar, a Catalunya són nacionalistes, i els altres no. Però és que els nacionalistes es queixen de vici, i el filòsof no ho entén: “*¿Está prohibido comer paella, bailar muñeira o tocar el txistu?*”¹¹¹⁸, pregunta generosament. I més encara: “*¿No puede cada cual celebrar sus fiestas tradicionales o inventarse tradiciones nuevas...?*”¹¹¹⁹ És admirable, i hauriem d’estar-los agraïts. Com a Franco, que també ens deixava menjar paella i celebrar festes tradicionals. Són bons, ells, no ens amenacen mai: “*En qué consisten, pues, las fantasmales amenazas a esa otra fantasmada: la identidad nacional*”¹¹²⁰.

»Al final, l’ètic troba el truc: la nostra malaltia és que no volem “defensar” la nostra identitat, “*sino más bien agredirla, recortándola*”¹¹²¹. Com que tots som espanyols, molt espanyols, inevitablement espanyols, fets de trossets nostres i de trossets

València, 2012, pp. 379-391. «“El regionalismo bien entendido”: una política de construcción nacional». Text de Juan Carlos Colomer Rubio.

¹¹¹⁶ SAVATER, Fernando., *Contra las patrias*, Barcelona, Tusquets, segona edició, 1996, p. 200.

¹¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹¹⁹ *Ibidem*.

¹¹²⁰ *Ibidem*.

¹¹²¹ *Ibidem*.

d'Espanya, per un basc o un català, voler desespanyolitzar-se una miqueta seria... Seria això: “*En una palabra, ninguna identidad colectiva de nuestro país está desligada del resto de las identidades españolas ni puede desligarse de ellas sin perder parte de su propia sustancia*”¹¹²². Per algú que no creu en la identitat, no està malament. Però a mi em torna ressonàncies molt antigues. Una Espanya, una substància única, i en el fons, en el fons allò de J. A. Primo de R., “*el separatismo es el único crimen que jamás perdonaremos*”¹¹²³: ni de pensament ni èticament, ni filosòficament. Perquè l'espant final del filòsof, l'escàndol, la pregunta definitiva és aquesta: “*Però, ¿no será ese mutilador recorte antiespañol lo que los nacionalistas entienden per ‘defender su identidad?’*”¹¹²⁴ És deliciós, no es pot demanar més: “*mutilador recorte antiespañol*”. On havíem sentit ja tot

¹¹²² SAVATER, Fernando., *Contra las patrias*, Barcelona, Tusquets, segona edició, 1996, p. 201.

¹¹²³ Lema que encara avui és emprat per Falange, partit que fundà José Antonio Primo de Rivera. Font: <<http://www.elboletin.com/nacional/104402/falange-manifestacion-sede-generalitat-madrid.html>>. *El Boletín*, 11/IX/2914. «La Falange convoca una manifestación frente a la sede de la Generalitat en Madrid». Notícia d'E.B. Consulta: [5/IV/2016].

¹¹²⁴ *Ibidem*. Fernando Savater, persona erigida flagell del nacionalisme perifèric de l'estat espanyol, és – segons la valoració personal de l'autor d'aquest treball– un d'aquells escriptors amb una important seguretat intel·lectual que aprofita els seus trets per explicar de manera maquillada, amb un estil atractiu i alhora confús i convincent, teories contra el *nacionalisme*, concepte que ell diu detestar en l'aplicació universal del terme, si bé es desvia per emprar altres conceptes que substitueixen el de *nacionalisme*, com el de «consciència nacional», per donar a aquest últim un significat positiu i menysprear el de *nacionalisme*, quan ambdós semblen sinònims o, almenys, conseqüents l'un de l'altre. Però Savater ens explica que «quien a estas alturas del siglo XX no tiemble aún al oír la palabra “nacionalismo” carece de la mínima sensibilidad histórica y nada aprendió de los dramas sangrientos vividos en los últimos ochenta años. Y la misma reacción debería suscitar la voz “patriotismo”, pues debe saberse que tal es la noble denominación que recibe el nacionalismo propio, mientras que el ajeno parece siempre obcecado chovinismo. Es preciso distinguir entre *conciencia nacional* y *nacionalismo*: la primera es una forma sana y hasta lúcida de identidad social, mientras que el segundo tiene un origen traumático y comporta agresividad, narcisismo y delirio persecutorio. O, para decirlo con palabras de Isaiah Berlin, “el nacionalismo es una inflamación patológica de una conciencia nacional herida”. Este es un punto importante: el nacionalismo nace por percusión, como resultado de un ataque o una proscripción. Nos hace nacionalistas quien niega nuestra identidad nacional, nos persigue por causa de ella o pretende imponernos la suya. Los últimos Estados nacionales que se constituyen o aquéllos más amenazados por sus vecinos fueron los promotores del nacionalismo durante el siglo XIX: alemanes, italianos, polacos, irlandeses... Y más tarde, en España, vascos y catalanes. Por la autoafirmación nacionalista pasa casi automáticamente del papel de agredido al de agresor, como si en toda víctima del imperialismo y del colonialismo hubiera una resentida nostalgia imperialista y el colonialista que no le dejaron ejercer. No basta con llegar a ser: para ser del todo hay que ser mejor que los otros, contra los otros, *por encima* de los otros. De este modo, el nacionalismo se multiplica de manera geométrica, porque cada una de sus expresiones genera nacionalismo reactivo a su alrededor». SAVATER, Fernando., *Contra las patrias*, Barcelona, Tusquets, 1984, pp. 126-127. En definitiva, segons Savater, aquells que empen la consciència nacional són “sans” i “socials” mentre que els nacionalistes són “fills d'un trauma” i “acomplexats”. Sembla –aquesta és una valoració personal de l'autor d'aquest treball– com si es buscara l'estratègia per justificar la validesa dels nacionalismes d'estat per tal de desprestigiar els nacionalismes sense estat, aplicant a aquests últims el distintiu “negatiu” de *nacionalistes* i als primers la possessió d'una “sana consciència nacional” sempre enemiga del nacionalisme.

això? En la nit dels temps, o en la caverna de Plató, on desfilaven les ombres i els fantasmes? [sic]»¹¹²⁵.

Passem de l'espanyolisme intel·lectual a l'espanyolisme popular. L'afer dels papers de Salamanca¹¹²⁶ va crear un gran debat en la premsa espanyola als anys 90¹¹²⁷. Evidentment, *El Temps* també s'hi va pronunciar. I en aquesta ocasió es queixà del poble de Salamanca¹¹²⁸, que no volia tornar els documents de la Generalitat de Catalunya espoliats durant els primers anys del franquisme per, simplement, qüestió de nacionalisme espanyol:

«Podia imaginar la ministra de Cultura, Carme Alborch, quan va assegurar, fa un parell de setmanes, que els fons documentals de la Generalitat republicana dipositats a l'Archivo Histórico Nacional a Salamanca havien de tornar a Catalunya¹¹²⁹, que es muntaria aquest guirigall? És probable que no, però quan 50.000 ciutadans de Salamanca –una quarta part de la població d'aquella ciutat; tota la ciutat com qui diu– ixen al carrer a oposar-se a aquesta proposta legítima sense més arguments que insults als catalans i al seu president, s'intueix quelcom més que un problema estrictament tècnic museístic.

»S'hi ha afegit, avui, alguna cosa més a aquells arguments que adduí Jordi Solé Tura quan passejava tristament la seua corresponent cartera de cultura? Recordem que aleshores va subvalorar el trasllat a Catalunya d'uns documents que resten a Salamanca per dret de conquesta franquista, dient que els arxius ja fa tant de temps que són fora del Principat que gaudeixen d'una personalitat pròpia, la qual cosa fa absurd el seu retornament¹¹³⁰. Al toc de l'alcalde de la ciutat i al crit de

¹¹²⁵ *El Temps*, núm. 610, 26/II/1996, p. 98. «Ètica per a Savater». Article de Joan F. Mira.

¹¹²⁶ Documents polítics i historiogràfics d'organismes republicans i d'altres plataformes no vinculades al franquisme que foren expoliats per ser instaurats a Salamanca, capital dels sublevats durant la guerra civil abans que caiguessen la resta de ciutats en mans del bàndol nacional. cf. MAS I GAVARRÓ, Artur., *Los archivos que Franco expolió de Cataluña*, Lleida, Milenio, 2004, p. 15. El conflicte no es va resoldre fins l'any 2013. Font: <http://cultura.elpais.com/cultura/2013/02/01/actualidad/1359721614_077469.html>. *El País*, 1/II/2013. «El Constitucional avala el envió de los 'papeles de Salamanca' a Cataluña». Notícia de Tereixa Constenla. Consulta: [10/XII/2015].

¹¹²⁷ Alguns mitjans com el diari *Abc* transmetien una imatge "cívica" i "exemplar" de Salamanca, que defensava la "integritat" del "seu" arxiu. Font: *Abc*, 30/III/1995, p. 55. «Más de 55.000 salmantinos "tomaron" la ciudad en defensa del Archivo Nacional». Notícia de J. C. López i F. Iglesias.

¹¹²⁸ L'any 1995, l'alcalde de Salamanca, el socialista Jesús Málaga, arribà a dir que «de aquí no sale una caja de papeles si no es conmigo dentro». Font: *Abc*, 23/III/1995, p. 57. «"De aquí no sale una caja de papeles si no es conmigo dentro"». Notícia de J. C. López.

¹¹²⁹ Carme Alborch, ministra de Cultura, digué que «Es una devolución a los legítimos titulares de los documentos y no hay ninguna razón para negar la restitución». Font: <http://elpais.com/diario/1995/03/24/cultura/795999603_850215.html>. *El País*, 24/III/1995. «Cultura y autoridades de Salamanca se enfrentan por el traslado de documentos a Cataluña». Sense signar. Consulta: [23/III/2016].

¹¹³⁰ De fet, Jesús Málaga, alcalde de Salamanca, es referia a Jordi Solé Tura com a "exemple" pel fet d'haver-se negat a donar suport al trasllat de papers de la seua ciutat a Catalunya. Font: *Abc*, 21/III/1995,

Quod natura non dat, Salamanca non prestat (“d’allò que la natura no dona, Salamanca no en pot respondre”) una multitud a qui s’hauria de preguntar quant de temps fa que saben que aquests documents són allà ha caigut en la trampa que fa germans els espanyols: l’anticatalanisme. En això no hi valen colors polítics, en això no hi ha socialistes ni populars»¹¹³¹.

En aquest mateix sentit s’expressa Ramon Barnils en un article que parla de com les distintes oposicions que van haver-hi als anys 90 al Parlament de l’estat espanyol (primer PP i després PSOE) van acusar els respectius governs, primer el de González i després el d’Aznar, per haver pactat governabilitat amb CiU¹¹³², cosa que el columnista interpreta així en la secció ‘Amunt...’¹¹³³:

«Amb motiu de la discussió –com si diguéssim– dels pressupostos al Parlament de Madrid¹¹³⁴, els diputats del Psoe han escopit despectivament a la cara del seu primer ministre Aznar la paraula “socis” per referir-se als seus col·laboradors catalans, els de Ciu. Semblen el Pp d’ahir. L’estratègia dels socialspanyons és igualment clara, secular, interclassista, sense distinció de dretes o esquerres: fer creure als seus conciutadans que a Espanya manen els catalans; com que això, secularment, és intolerable, a veure si a les properes els voten a ells, que posaran fi a la intolerable situació. No és veritat que hi manem, ni ara, ni mai; ni ganes. Però que ho diguin; i nosaltres fem-ho córrer: a veure si s’adonen que si a Espanya no hi poden manar els espanyols sols –això els passa per jugar a ser demòcrates– i si els catalans no hi manem ni hi hem manat mai, és que a Espanya comença a no manar-hi ningú: que és un impossible [sic]»¹¹³⁵.

Respecte a la preferència dels Països Catalans sobre el concepte d’Espanya parla Joan F. Mira:

p. 51. «Arrecia la polémica sobre el traslado a Cataluña de parte del Archivo Histórico Nacional». Notícia de Juan Carlos López.

¹¹³¹ *El Temps*, núm. 564, 10/IV/1995, p. 5. «Escalada d’odi». Editorial.

¹¹³² El pacte PSOE-CiU per la governabilitat de l’estat espanyol l’any 1993 (apartat 6.3.4.1.) i el pacte PP-CiU posterior, amb el mateix sentit, de l’any 1996 (apartat 6.3.4.2.).

¹¹³³ Títol d’una de les columnes que signà Ramon Barnils. Present des del número 591 (16/X/1995) fins al 788 (20-26/VII/1999). La secció anava acompanyada d’una altra titulada ‘I avall’, redactada per J. J. Pérez Benlloch, amb la intenció de fer dues columnes que parlaren, una del nord del país, el Principat; i una altra del sud, el País Valencià. O almenys, que cadascuna estiguera redactada per un periodista de cadascun dels llocs esmentats.

¹¹³⁴ <http://elpais.com/diario/1996/10/01/economia/844120849_850215.html>. *El País*, 1/X/1996. «El Gobierno pide moderación salarial y recorta el gasto público para conseguir la moneda única». Sense signar. Consulta: [23/III/2016].

¹¹³⁵ *El Temps*, núm. 642, 7/X/1996, p. 4. «Socis». Article de Ramon Barnils.

«A casa nostra, ja fa algun temps que avança la idea que entre tots ho farem tot més fàcilment si acceptem que som tres nacions germanes –catalans, valencians, illencs o balears– i no una sola nació vertadera. Potser no és mala idea. I no seré jo qui es posaria trist veient com s’afebleix i es desintegra aparentment la pedra picada del concepte d’Espanya [sic]»¹¹³⁶.

I sobre la pèrdua de la identitat valenciana a favor de la identitat espanyola, amb molt de pesar, parlava Toni Mestre¹¹³⁷ en un article titulat «Un país sense nord?»:

«Fa unes setmanes Joan F. Mira escrivia al seu espai “El temps que corre”, sobre cultura popular al País Valencià. Davant l’allau d’andalusisme tronat, humorisme carpetovetònic i espanyolisme descarat que omplen programes de la immensa majoria de les nostres festes “populars” no podia estar-se d’assenyalar al respecte: “No és normal una invasió tan perfecta. No és normal un ofegament tan complet, una substitució i una anihilació tan absoluta de la pròpia etnicitat. Nosaltres no som normals”¹¹³⁸. Té raó, no és normal. No som normals. És evident que estem per davall del que es considera normal arreu del món. Pocs pobles hi deu haver tan evilitats culturalment i tan alienats nacionalment. El procés invasor ve de lluny. Som un poble jove. Només tenim 750 anys¹¹³⁹. Vàrem venir del nord, però l’evolució política del Regne féu que massa prompte perdérem l’orientació nacional. Hi va contribuir decisivament la brutal agressió, de primer militar, després política i cultural, del poble ponent.

»(...) Durant aquells anys [de la transició], il·lusos, vam creure que arribava el moment de tenir de bell nou veu pròpia. En la política i en la cultura. Que enganyats estàvem! La majoria dels valencians votà partits espanyolistes. La Cançó, els grups de teatre, els espectacles fets de la recuperada cultura folklòrica valenciana, etc. van ser desplaçats. Ja no eren els franquistes; ara manaven, i ordenaven, els socialistes espanyols. *Tanto monta*. I el poble valencià encantat de la vida. Els últims anys hem comptat amb la decidida col·laboració de la RTVV. Si l’altre dia Canal 9 emetia un *Especial Rocío Jurado* que escandalitzava Joan F. Mira, home de gust, la setmana següent repetia la insídia amb un *Especial Manolo Escobar* que s’iniciava amb una falsa andalusa cantant allò que fa: “*De España vengo, soy*

¹¹³⁶ *El Temps*, núm. 619, 29/IV/1996, p. 98. «La fira de les nacions». Article de Joan F. Mira.

¹¹³⁷ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Toni Mestre va signar un total de 24 pàgines en *El Temps*.

¹¹³⁸ *El Temps*, núm. 584, 28/VIII/1995, p. 82. «Cultura popular». Article de Joan F. Mira.

¹¹³⁹ Referint-se al poble valencià, és clar. La seua data de “naixement” seria la del 9 d’octubre de 1238.

española...” i acaba dient que “*a mi lo madrileño me vuelve loca*”. Un gran èxit.

»Però que no s’enganye l’amic Joan Francesc. Aquestes festes “populars” en directe o per televisió no les veurà mai ni a Burgos ni a Jaen. Allà són castellans o andalusos. Saben qui són i no necessiten falsificacions. “Espanya” és açò. El País Valencià, vull dir. Només ací les places de toros tenen pintada a les barreres la bandera espanyola, no a Andalusia, ni a Castella. És ací on triomfa, des de sempre, la “*canción española*” que a Andalusia abominen perquè tenen la veritat del flamenc. Els valencians castellanitzats diuen “*ajoceite*” en lloc del natural i admès “*alioli*”. Sempre més “*españoles*” que l’original. I només ací, entre totes les autonomies, tenim un himne, “oficialitzat” pels socialistes del PSOE fa quatre dies, que parla d’“ofrenar noves glòries a Espanya” en el primer vers. Un vers que agrada moltíssim als capitals generals que passen per València i que, com tanta “*españolada*” com fan engolir al nostre poble dia rere dia, porta al si la prova evident de la nostra no-espanyolitat. Només qui “no és” Espanya –oh mervalles de l’inconscient!–, pot plantejar-se el fet d’oferir-li glòries. O, ves per on, d’exigir-li la independència. La invasió, pel que es veu, no ha estat tan perfecta com sembla a primera vista [sic]»¹¹⁴⁰.

6.2.2.- França

Hem vist molts exemples de com *El Temps* rebutja tant el concepte d’Espanya com el nacionalisme espanyol i les seues formes visceral. Si bé els Països Catalans també tenen una mínima presència territorial i nacionalista a l’estat francès¹¹⁴¹, el setmanari va tractar amb menys constància aquest territori, potser perquè el territori català a l’estat francès és molt menor en comparació al de l’estat espanyol. Tot i així, també hi va haver algunes denúncies al nacionalisme francès per considerar que pretenia agredir la cultura catalana de la Catalunya Nord. I ací posarem d’exemple un reportatge a cinc pàgines signat per Pere Martí¹¹⁴² i Pere Codonyan¹¹⁴³:

«Des de fa aproximadament nou mesos, la Catalunya Nord viu una nova ofensiva de francesització dirigida i encapçalada per la Prefectura dels Pirineus Orientals, amb seu

¹¹⁴⁰ *El Temps*, núm. 587, 18/IX/1995, p. 20. «Un país sense nord?». Article de Toni Mestre.

¹¹⁴¹ cf. BAYLAC-FERRER, Alà., *Catalunya Nord, societat i identitat: reflexions, vivències i panorama català*, Canet, Trabucaire, 2009, pp. 9-11 i 13-20.

¹¹⁴² Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Pere Martí va signar un total de 1061 pàgines en *El Temps*.

¹¹⁴³ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Pere Codonyan va signar un total de 202 pàgines en *El Temps*.

Perpinyà, al capdavant de la qual hi ha Bernard Bonnet¹¹⁴⁴. La màxima institució estatal francesa de la capital del Rosselló s'ha erigit en defensora de la integritat territorial de França, amenaçada des del seu punt de vista pels tímids avenços que en els darrers anys s'havien fet en el terreny de la normalització lingüística, cultural i institucional de Catalunya Nord¹¹⁴⁵. Darrere de Bonnet s'ha alineat bona part de la classe política local, d'esquerra a dreta, recolzada en un altaveu mediàtic de la zona, l'edició per a Perpinyà del diari *Midi Libre*¹¹⁴⁶, i en últim terme, el Front National¹¹⁴⁷, que és la formació més beneficiada per la polèmica.

»[Joan-Pau Alduy] va arribar a l'alcaldia el juny de 1993 (...) L'actual alcalde de Perpinyà ha fet tota la seva carrera a París, lluny de la xarxa d'interessos i complicitats que ha teixit la dreta centralista a Catalunya Nord. A més, en la seva època universitària va viure amb intensitat els esdeveniments del moviment estudiantil del maig del 68¹¹⁴⁸. Situat actualment en el centrisme, conserva encara un tarannà progressista independent que no agrada a alguns dels més alts representants de l'oligarquia local.

»L'arribada de Joan-Pau Alduy al consistori de Perpinyà el juny de 1993 va significar el començament d'una recuperació institucional i cultural nord-catalana. L'objectiu de l'alcalde no és solament recuperar la identitat nord-catalana, sinó sobretot relançar econòmicament Perpinyà aprofitant la seva posició estratègica en el marc de l'Euroregió¹¹⁴⁹. La recuperació

¹¹⁴⁴ La tasca de Bernard Bonnet contra la política catalanista d'Alduy té, fins i tot, un assaig: DURAN, Marc., *França contra els catalans: l'afer Bonnet*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 2001.

¹¹⁴⁵ Alguns autors relacionen aquests avançaments amb les polítiques de Joan Pau Alduy. cf. BECAT I RAJAUT, Joan., *La situació del català a França: aspectes jurídics i docents i estudis sobre la matèria: comunicació pronunciada per Joan Becat Rajaut*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Secció de Filosofia i Ciències Socials, 2000, pp. 32 i 33.

¹¹⁴⁶ Periòdic francès fundat l'any 1944 i distribuït pel sud de França, concretament en les ciutats d'Agde, Ales, Avinyó, Bagnols, Béziers, Carcassonne, Lodeve, Lunel, Mende, Millau, Montpellier, Narbona, Nimes, Perpinyà, Rodez i Sete. Font: <<http://www.midilibre.fr/2014/07/20/le-6-juin-1944-les-americains-debarquent.1027143.php>>. *Midi Libre*, 20/VII/2014. «1944: du Débarquement... au premier numéro de Midi Libre». Sense signar. Consulta: [23/III/2016].

¹¹⁴⁷ Partit francès d'extrema dreta fundat l'any 1972. cf. SIMÓN, Miguel Ángel., «El "totalismo ideológico" en el Front National», en *Foro Interno: anuario de teoría política*, núm. 4, 2004, pp. 59-86.

¹¹⁴⁸ Conjunt de protestes estudiantils i vagues generals multitudinàries que es donaren a França el mes de maig de 1968 i en les quals prengué gran protagonisme l'esquerra política. cf. LAURENT, Virginie., «Mayo del 68, cuarenta años después. Entre herencias y controversias», en *Revista de Estudios Sociales*, núm. 33, 2009, pp. 29-42.

¹¹⁴⁹ «En el ámbito europeo Cataluña es una región pequeña. Solamente los equipamientos de alto nivel que requiere su capital exigen en algunos casos (por ejemplo los culturales o sanitarios) una demanda potencial de una población de 10 o 15 millones de personas. La viabilidad de las infraestructuras (puerto, aeropuerto, red ferroviaria) requiere un ámbito suprarregional que incluye como mínimo la Comunidad Valenciana y Aragón y las regiones del sur de Francia (Midi-Pyrénées/Toulouse, Languedoc-

econòmica de Perpinyà exigeix, segons Alduy, articular la ciutat, i el conjunt de Catalunya Nord, amb l'àrea econòmica de Barcelona. Per dur endavant els seus objectius no va dubtar a rodejar-se de col·laboradors fidels, encara que no fossin “ben vistos” pels dos partits hegemònics (...) Al mateix temps, va obrir una Delegació de l'Ajuntament de Perpinyà a Barcelona, una oficina encarregada de vehicular totes les relacions econòmiques i institucionals amb el sud.

»(...) Alduy torna a ser escollit batlle de Perpinyà en les municipals de 1995 (...) La reelecció d'Alduy representa la seva consolidació institucional i el refermament de la seva política d'acostament econòmic i cultural al sud dels Pirineus. La inquietud entre les files de la dreta tradicional és ja considerable: l'alcalde de Perpinyà s'ha convertit ja en un fre per assolir els seus interessos. Al mateix temps, la política de promoció econòmica i cultural que fa de la Delegació de la Vila de Peprinyà a Barcelona destorba també els interessos privats lligats a la Cambra de Comerç i Indústria de Perpinyà a la Maison du Languedoc-Roussillon, l'“ambaixada” barcelonina del Consell Regional, que presideix Jacques Blanc. Per aquests grups econòmics privats, els serveis gratuïts d'assessorament a empreses que fa la Delegació constitueixen una competència que els hi fa perdre influència. D'altra banda, a Montpeller, seu del Consell Regional, veuen amb certa preocupació i enveja el tracte preferencial que donen les institucions sud-catalanes a Perpinyà, perquè a la llarga podria traure protagonisme a la capital administrativa de la regió.

»(...) El mes de març d'enguany el diari *Avui* publica un anuari que inclou un mapa dels Països Catalans sense la frontera interestatal que separa les comarques nord-catalanes de les del sud. Amb aquesta excusa, el prefecte Bonnet fa una declaració pública qualificant el mapa d'“escàndol absolut”. Bonnet havia rebut la informació de la mà del sempre vigilant cònsol de França a Barcelona. Immediatament, el diari francès *Midi Libre* titulava de forma alarmista: “L'estat francès, amputat pels Pirineus Orientals”.

»(...) La reacció de la classe política no es produeix perquè siguin fervorosos lectors de l'*Avui*; diverses fonts apunten que la reacció fou conseqüència d'una carta tramesa pel mateix Bonnet a tots els diputats i senadors de Catalunya Nord demanant una reacció.

Roussillon/Montpellier y Perpiñán). Es la llamada Euroregión». BORJA, Jordi., *Luces y sombras del urbanismo de Barcelona*, Barcelona, Editorial UOC, 2009, p. 28.

»(...) Abans d'aquesta, el prefecte de Perpinyà va enviar una segona carta, amb data del 10 d'abril, aquest cop dirigida a tots els batlles de Catalunya Nord. La missiva (...) apel·la a l'ordenament jurídic vigent per recordar als batlles que la llengua de l'administració és el francès. En cas contrari, el prefecte recorda que els municipis podrien perdre algunes subvencions.

»(...) La carta apareix després que el consistori perpinyanès hagués impulsat, no sense polèmica, una retolació bilingüe català-francès dels carrers de la vila. La polèmica, l'havia aixecada el Front National, quan poc després de la controvèrsia provocada pel mapa de l'*Anuari de l'Avui*, va protestar pel que consideraven que era una "subordinació" del francès al català.

»(...) cada vegada va guanyant força entre els cercles nacionalistes nord-catalans la sospita que l'actual ofensiva va molt més enllà de trencar l'aliança Alduy-Unitat Catalana, i que en realitat el darrer objectiu de la campanya seria derrotar l'actual alcalde, encara que fons a costa de lliurar el consistori de Perpinyà al Front National, segona força política de la vila. Un alcalde d'aquest partit no solament constituïria un fre a la política de normalització cultural i institucional, sinó que, per la seva condició ideològica, despertaria també el rebuig de tots els sectors polítics i econòmics del sud de la frontera, i per tant, tots els canals de col·laboració quedarien automàticament aturats. És una jugada arriscada, però constituïria sens dubte un cop mortal contra la comunicació entre banda i banda de la frontera interestatal. El temps dirà si tenien raó [sic]»¹¹⁵⁰.

Quan *El Temps* es posiciona a favor del nacionalisme català present a l'estat espanyol, ho fa de forma idèntica: denunciant els intents de subordinar la cultura catalana a la espanyola per part de certs polítics espanyols. Les circumstàncies fan que moltes més pàgines informen sobre el que ocorre als territoris dels Països Catalans situats dins de les fronteres espanyoles.

6.2.3.- Blaverisme

Tornem a analitzar el blaverisme, ara dins d'aquest nou període que tractem en aquest apartat. Més endavant analitzarem l'opinió que *El Temps* tenia sobre els partits que defensaven aquest posicionament, però abans, tal com hem fet en l'anterior apartat amb l'espanyolisme, analitzarem que deia el setmanari sobre la ideologia que ara ens

¹¹⁵⁰ *El Temps*, núm. 648, 18/XI/1996, pp. 24-28. «La trama jacobina assetja Catalunya Nord». Reportatge de Pere Codonyan i Pere Martí.

ocupa. Si una de les coses que assegura el blaverisme és que no hi hagué repoblació catalana del territori valencià després de l'arribada de Jaume I¹¹⁵¹ o bé que aquesta fou insignificant, Joan F. Mira s'encarrega de fer-ne burla:

«Afirmen els notables de la valenciania, com és sabut, que el Regne de València sempre ha estat Regne de València, i que els valencians *sempre* han estat valencians. Abans de la conquesta aragonesa-castellana-etcètera (etcètera vol dir de tot, i mitja dotzena de catalans insignificants), abans de l'arribada dels moros, i abans fins i tot dels romans. València una i eterna. Com Espanya, més o menys»¹¹⁵².

El blaverisme mai no va acceptar que el valencià fóra català, un criteri clarament condicionat per raons ideològiques i no científiques¹¹⁵³. *El Temps*, defensor de la integritat dels Països Catalans i, és clar, de la catalanitat del valencià, fou durament crític amb el posicionament blaver. Una sentència judicial¹¹⁵⁴ va prohibir a la Universitat de València anomenar “català” al valencià, cosa que va ser durament criticada per *El Temps*. Ací, la visió de Ramon Barnils:

«I que no ens hi hem de fixar, en la part positiva de la sentència de l'espanyolíssim *Tribunal Supremo* que diu que la Universitat de València, de la llengua, n'ha de dir valenciana i no pas catalana?

»La part positiva, enormement positiva, és que, segons el suprem tribunal espanyol, per ell no cal que coincideixin la veritat científica —el nom científic de la llengua dels valencians— amb la seva veritat jurídica. I que la veritat científica no creuen que hagi de condicionar una determinada política.

»És enormement positiva perquè l'espanyolíssima sentència i els no menys espanyolíssims “razonamientos” —que mercès a aquesta sentència, doncs, resulten no comparables amb

¹¹⁵¹ cf. VIADEL, Francesc., *No mos fareu catalans: història inacabada del blaverisme*, València, L'esfera dels llibres, 2006, p. 23

¹¹⁵² *El Temps*, núm. 297, 26-4/II-III/1990, p. 98. «Els romans, els àrabs i la unió dels valencians». Article de Joan F. Mira.

¹¹⁵³ cf. SANCHIS GUARNER, Manuel., *La llengua dels valencians*, València, Eliseu Climent, 1985, p. 21, 185-188.

¹¹⁵⁴ Es tractava de la confirmació per part de la Secció Tercera de la Sala Tercera del Tribunal Suprem, pronunciada el 20 de novembre de 1992, sobre una sentència del 19 de maig de 1989 dictada per l'Audiència Territorial de València. Aquestes decisions judicials prohibien a la Universitat de València anomenar “català” a la llengua dels valencians i vulneraven, per tant, l'autonomia universitària. Aquesta decisió fou posteriorment recorreguda, com comprovarem més endavant en aquest treball. Font: <www.acpv.cat>

<[279](https://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjekYmNwdfLAhWB1BoKHepRAAsQFggcMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.acpv.cat%2Fweb%2Fimages%2Fstories%2Farius%2Fjurisprudencia-politica-linguistica%2FCertificatsadministratius_ordre1994.doc&usg=AFQjCNGC5zCaUUPoKT7fpNfLw6yWT149Mg&sig2=Rw8Xz5hoo7kw3Ixo19An8Q&bvm=bv.117218890.d.d24>.> Jurisprudencia Constitucional. Número de Referencia: 75/1997. (Sentencia). Consulta: [23/III/2016].</p></div><div data-bbox=)

la família “raó, raonar, enraonar, raonat, enraonat”– coincideixen amb una sentència semblant, i de quatre-cents anys, que condemnava Galileu a no dir que la Terra es movia.

»Tothom, fins i tot la mainada, sap qui era Galileu, què li va passar i quina era la raó que no tenia, i a més ho pot constatar.

»Ens ho han fet fàcil, aquesta vegada, per girar la traveta contra ells: en tindrem prou de fer el paral·lelisme entre el Tribunal que condemnà Galileu i el tribunal que ha condemnat el català: el tribunal condemnà Galileu ignorant la veritat científica i fixant-se només en la llei imperant, en benefici d’una política i contra una altra política, aquesta però emparada per la veritat científica. Igualment, el tribunal espanyol ha condemnat la universitat de València deixant de banda explícitament la veritat científica i fixant-se només en la llei imperant, en benefici d’una política i contra, explícitament, una altra política

»(...) En resum: a Espanya, una determinada sentència jurídica pot anar, i hi va, i ho saben, i es queden tan contents contra la veritat científica; tal com fa quatre-cents anys passava a Roma amb l’afer Galileu¹¹⁵⁵. Això permet d’explicar, a nosaltres, a Europa què tal és l’Espanya d’avui, i si ha canviat tant com bocassegen els espanyols, i per què és raonable que ens continuï fent vergonya que ens confonguin»¹¹⁵⁶.

Barnils aprofitava quasi sempre per atacar l’espanyolisme. Les seues paraules distingeixen la veritat científica de la veritat judicial. I una altra ironia, aquesta vegada de Ferran Torrent¹¹⁵⁷ en la secció ‘The Financia El Temps’¹¹⁵⁸ sobre la distinció artificial entre valencià i català:

¹¹⁵⁵ Galileu (Pisa, 1564-1642) fou físic, matemàtic, enginyer i astrònom. Patí problemes amb tribunals religiosos per qüestionar el model aristotèlic. cf. CLEMENTE, Rafael., «Galileo, la ciencia condenada por la Inquisición», en *Historia y Vida*, núm. 405, 2001, pp. 72-79.

¹¹⁵⁶ *El Temps*, núm. 444, 21/XII/1992, p. 7. «Galileu, català». Article de Ramon Barnils.

¹¹⁵⁷ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Ferran Torrent va signar un total de 211 pàgines en *El Temps*.

¹¹⁵⁸ Títol d’una secció humorística que signà Ferran Torrent. Present des del número 435 (19/X/1992) fins al 472 (5/VII/1993). Reapareix en el 486 (11/X/1993) i desapareix definitivament en el número 520 (6/VI/1994).

Diferència i conseqüència.

La visita de l'honorable Jordi Pujol a València ha plantejat una sèrie d'interrogants econòmics, però sobretot lingüístics, com ho demostra el fet que l'altre honorable, Lerma, no hi haja entès res. The Financial creu que el comensals assistents als Premis d'Octubre tampoc entengueren gran cosa, però aplaudiren Pujol per cortesia. Per ajudar a una mútua comprensió, el professor Carles Tieso*, de la Real Acadèmia de la Llengua Vernàcula, explica algunes de les variants més usuals.

CATALÀ	VALENCIÀ
Gasosa	Llimonà
Tronja	Taronja
Metja	Metge
Buena	Bueno
Per país	Ofrenar
Mongetes	Fesols
Ets	Eres
ONCE	Cego
Colom	Miralles
Marieta	Muricó
Marió	Picat de la Her
Bigotí	Bigot
Bigot	Mostatxo
Galleda	Paal
Pidolaire	Netet
Catalanitzar	Estnviar
Nogensmenys	Ni u de calaix
Allavorens	Ealtonses
Dallones	Coses
Cop	Bac
Jocs Olímpics	OTI
Generalitat	Cheneralitat
AVE	Trenet
Te o pren	Tin
Sitges	Sueca
Barretina	Preservatiu
Senglar	Lizondo
Tibidabo	Monte Picayov
Moreneta	Cheperudeta
Escudella	Putxeró
Carícia	Sacsó
Molestar	Fer la mà
Xai	Xoto
Cagarrines	Dalloneses
Enaquí	Aquí, ací
Bestiar	Ganxo
Escortador	Matarru

*El professor Carles Tieso és conegut per la seua comprometuda en la defensa de l'idioma autòcton. Ha publicat, entre altres treballs, *Procedim cívics, La illuresi en Bernat i Baidoví, Fonètica vernacula per a sord-muts, Fouema i equis econòmics i La her: és un garró* (en premsa).

Figura 32. *El Temps*, núm. 440, 23/XI/1992, p. 97.

Del blaverisme no només va ser criticat el fons, sinó també les formes. Ací escriu Joan F. Mira sobre els mètodes emprats per les personalitats d'aquest moviment polític:

«La famosa batalla de símbols i dels noms, no la va guanyar en aquest país una majoria política informada, la va guanyar una molt petita minoria violenta, instigada i

protegida¹¹⁵⁹. Ja sé que ho sabem tots, però és bo recordar-ho. Tenien pistoles, cadenes i bastons, agredien alcaldes¹¹⁶⁰ i manifestacions, cremaven senyeres¹¹⁶¹, trencaven vidres de cotxes, rebentaven rodes, omplien de baixos insults les parets del país i les pàgines del seu diari oficial¹¹⁶². El resultat és que van guanyar la miserable batalla. Amb aquestes armes. Com ara amenaçant escoles, rebentant actes públics¹¹⁶³, trencant vidres de botigues, bloquejant amb l'insult i la violència qualsevol mínim símptoma de normalitat civil i d'ús de la raó. Durant molts anys, no han pagat pels seus actes; mai, ni una sola vegada han estat perseguits per cap llei, cap policia, cap governador del PSOE o dels d'abans. Mai no han pagat. Però ara, fins i tot cobren¹¹⁶⁴. Aquest és el remat de la nostra infàmia particular.

»València és una ciutat on l'Ajuntament subvenciona amb bons milions impossibles “estudis” sobre el valencià anterior a la reconquesta” (algú imagina Múrcia pagant estudis sobre el “*murciano anterior a Alfonso X*”, o Sevilla sobre “*El andaluz antes de Fernando III*”? és tan grotesc, Déu meu, tan increïblement grotesc, tan humiliant per a la raó i la civilitat!)»¹¹⁶⁵.

En els mateixos termes s'expressa un editorial posterior, que duu com a títol «Una dreta contra un país»:

«Els sectors més intolerants i radicals d'aquesta dreta valenciana no actuen ni s'expressen moguts pel respecte a la veritat, a la cultura general, als fets bàsics de la filologia o de la història: tot això no compta si no és per ser sistemàticament alterat, falsejat i desfigurat per servir de base a les seues actituds bel·ligerants i agressives contra tot allò que pugua significar

¹¹⁵⁹ Referint-se a la Batalla de València.

¹¹⁶⁰ L'alcalde socialista de València, Ricard Pérez Casado, va ser agredit durant la processó cívica del 9 d'Octubre de 1979 per ultres del blaverisme. L'agressió va provocar la pèrdua de les seues ulleres. Font: <http://elpais.com/diario/1979/10/10/espana/308358004_850215.html>. *El País*, 10/X/1979. «Violència “ultra” en la commemoració de la “Diada” valenciana». Notícia de Jaime Millás. Consulta: [23/III/2016].

¹¹⁶¹ El mateix dia de l'agressió a Ricard Pérez Casado, els agressors cremaren una bandera del Consell valencià. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 181.

¹¹⁶² Referint-se a *Las Provincias* que, com estem comprovant al llarg d'aquest treball, era efectivament un periòdic declaradament anticatalanista, partidari del secessionisme lingüístic i que emprava la tensió constant en els seus editorials i articles per atacar els seus enemics polítics.

¹¹⁶³ Actes com el de David H. Rosenthal (apartat 4.2.1.).

¹¹⁶⁴ El 17 de setembre de 1993, «l'Ajuntament de València, a proposta d'UV, atorga dues subvencions a la RACV per investigar “La llengua valenciana abans de la Conquesta” i “Formació històrica de la sintaxi i lèxic valencians” que finalment no es durien a terme». FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 618.

¹¹⁶⁵ *El Temps*, núm. 516, 9/V/1994, p. 98. «Infàmies particulars». Article de Joan F. Mira.

recuperació efectiva de la llengua, la cultura i la personalitat històrica i nacional dels valencians»¹¹⁶⁶.

6.2.4.- Alacantinisme

En el capítol anterior hem analitzat la discrepància d'*El Temps* cap al localisme alacantí, tradicionalment antivalencià i, per tant, anticatalà, i promulgat normalment per la dreta local, més amiga d'apropar-se a Múrcia que a València i que renega de la llengua catalana¹¹⁶⁷. En aquest apartat, posarem un exemple de la manera com el setmanari tractà aquesta ideologia durant l'era que tractem, a través d'un article editorial:

«Els poders polítics valencians han llançat el crit d'alarma. L'alacantinisme, la rancúnia de la ciutat d'Alacant cap a València, el sentiment de trobar-se en un sud marginat i poc atès per les institucions autonòmiques, pot tornar-se perillós. Com sempre, la política ha anat darrere del moviment social i l'advertència ha arribat tard, massa tard; quan tota una plataforma de suport polític i propagandístic s'ha col·locat al servei d'un moviment fàcil d'explotar i que pot tenir un bon rendiment electoral¹¹⁶⁸.

»Els instigadors, el Partit Popular amb la seua agitació de la bandera alacantina¹¹⁶⁹, hauran de ser conseqüents i saber que,

¹¹⁶⁶ *El Temps*, núm. 534, 12/IX/1994, p. 5. «Una dreta contra un país». Editorial.

¹¹⁶⁷ cf. SÀNCHEZ SOLER, Marià., *Alacant a sarpades*, València, Denes, 2004, pp. 81-87.

¹¹⁶⁸ El Partit Popular era el partit que segons *El Temps* hissava la bandera alacantina amb un sentiment de provincialisme antivalencià. De fet, el PP d'Alacant, l'any 1995 es feia per primer cop amb l'alcaldia gràcies a la victòria de Luis Díaz Alperi. Aquell mateix any el PP d'Alacant també es feia amb la Diputació provincial, que passava a ser governada per Julio de España. En canvi, no era només el PP qui assumia aquesta condició ideològica. Altres partits de sigles desconegudes i alhora evidents es presentaven a les eleccions generals de 1993 i a les de les Corts Valencianes de 1995. En el primer cas, los Verdes del País Alicantino, que obtenien 357 vots (0,22%) a la ciutat d'Alacant i 1.375 (0,18%) a tota la província; i el Partido Cantonalista, amb 354 vots (0,22%) a la ciutat d'Alacant i 685 (0,09%) a tota la província. L'any 1995 tenien lloc eleccions municipals i autonòmiques. A l'Ajuntament d'Alacant es presentaven les candidatures Alicante Unida (1.192 vots, 0,8%) i Unión Provincial Alicantina (173 vots, 0,12%). Alicante Unida aconseguia 2.894 vots (0,1%) per a les Corts Valencianes. Fonts: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Fonts: i <http://www.cortsvalecnianes.es/cs/Satellite/Layout/Page/1260974712819/Resultados1995.html?lang=ca_VA&p=1260974712819¶m1=1995>. Consultes: [24/III/2016].

¹¹⁶⁹ Una bandera que s'agitava fins i tot en termes esportius per part del PP valencià, llavors ja liderat per Eduardo Zaplana. Açò deia el mateix Zaplana quan la Generalitat decidí donar suport econòmic al Llevant Unió Esportiva: «¡Es vergonzoso! Es una evidencia más de las cosas que estamos denunciando y por las que nos dicen que somos muy radicales, fomentamos la crispación y que no tenemos razón. Cuando se trata de un equipo valenciano todo son ayudas, y los demás como si no fueran de la Comunidad, como si la Comunidad empezara y acabara en Valencia. A nadie hay que contar las dificultades por las que están atravesando los equipos de fútbol de Segunda B, el balonmano o el voleibol en Benidorm y sin embargo no tienen ninguna ayuda. El Orihuela tuvo que descender de categoría el año pasado, al Hércules, al Elche o a otros equipos se les han negado las ayudas cuando están en la misma categoría por parte de la Generalitat, y bien al contrario se les priva de ayudas que ya tenían como le ha sucedido al Benidorm con el tema de los jubilados. Esto es lamentable y lo que tenemos que hacer es

en el fons, apostar pels moviments que trenquen l'estructura, ja fràgil, del País Valencià és invalidar la possibilitat d'arribar a un govern total. Les estratègies d'ocasió, a la llarga, es paguen cares.

»Però no sols els populars hauran de reflexionar sobre les seues responsabilitats polítiques, també el Partit Socialista, el mateix que ara llança el crit de preocupació¹¹⁷⁰, haurà de dedicar un moment a revisar el seu comportament a les comarques del sud. Com a principal responsable de la posada en funcionament de l'autonomia valenciana, sobre ell han de caure les acusacions de no haver aconseguit vertebrar, en deu anys, el territori amb l'ajut d'un instrument tan valuós com la Generalitat i de no haver, tampoc, fet possible que València es convertirà, de debò, en el cap i casal de totes les comarques valencianes. Conflictes interns al partit, caudillatges personalistes en ajuntament i diputació, tenen molt a veure amb l'ascensió de l'alacantinisme, amb què el socialisme, ara advertits, han col·laborat.

»S'imposa la reflexió. Alacant, amb una població majoritàriament immigrant¹¹⁷¹, ha viscut sempre amb el perill que representa trobar-se en terres de frontera. La impotència històrica de València per a ser la capital del país i la rivalitat històrica d'Alacant han permès al centralisme jugar fort a l'hora de trencar pel sud la unitat històrica i cultural dels Països Catalans. En el límit del sud, els alacantins han patit mil i una agressions des del centre: des de ser considerats la platja de Madrid a capitalitzar la histriònica aventura del *Sureste español*¹¹⁷². Contra l'eix natural de nord a sud, Madrid sempre ha apostat per la radicalitat des del seu origen sense importar-li que aquesta distribució poguera trencar una unitat sempre tan amenaçada. El cas no és nou»¹¹⁷³.

De fet el cas, de nou, no en tenia res.

seguir denunciándolo e intentar ganar las elecciones para que no siga siendo así y la Comunidad Valenciana se vertebralmente desde Vinaroz hasta Pilar de la Horadada, lo cual no quiere decir que los equipos valencianos no tengan que tener ayuda sino que estas se repartan equitativamente en toda la Comunidad" [sic]». *Información*, 4/II/1993, p. 37. «Zaplana pedirá que Lerma comparezca en las Cortes por la ayuda al Levante». Notícia de Vicente Fuster.

¹¹⁷⁰ De fet, aquella campanya per a les eleccions generals de 1993 va estar plena d'estratègies per part del PSOE alacantí per contrarestar l'alacantinisme impulsat pel PP. Font: *Información*, 3/III/1993, p. 5. «La ejecutiva de l'Alacantí del PSOE quiere a Mira-Percevar como líder a nivel provincial». Notícia de Javier Izquierdo.

¹¹⁷¹ Aquesta referència a la condició de "ciutat immigrant" d'Alacant queda demostrada si comprovem, per exemple, que Alacant passa entre 1960 i 1991 de 121.527 habitants a 275.111. cf. MONTROYA ABAT, Brauli., *Alacant: la llengua interrompuda*, València, Comercial Denes, 1996, p. 54.

¹¹⁷² D'aquesta qüestió política també parla VIADEL, Francesc., *La gran depuració: catalanistes, marxistes, nazis, jueus i traïdors. Desmuntant l'anticatalanisme espanyol*, Publicacions de la Universitat de València, 2015, pp. 91 i 96-99.

¹¹⁷³ *El Temps*, núm. 456, 15/III/1993, p. 3. «Conflictes locals i conflictes nacionals». Editorial.

6.2.5.- Gonelles

El gonellisme, la versió balear del blaverisme, era, en resum, l'anticatalanisme balear. Així ho descrivia Miquel Payeras¹¹⁷⁴ en un reportatge:

«Durant els primers anys setanta a Mallorca es va crear una polèmica, a través de cartes al director i articles d'opinió, sobre la catalanitat o no del mallorquí. Els secessionistes lingüístics amagaven les seves identitats sota el pseudònim de Pep Gonella, un personatge d'una cançó popular mallorquina¹¹⁷⁵. Sovint s'ha identificat els promotors d'aquesta operació amb alguns significats personatges de l'illa, d'ascendència aristocràtica, o pertanyents a les famílies d'elit social tradicional mallorquina. A partir d'aquella polèmica el gonellisme va ser el nom amb el qual s'identifica els anticatalanistes, la característica fonamental de la majoria dels quals ha estat escriure en castellà»¹¹⁷⁶.

Per raons evidents d'ideologia política, igual que el setmanari discrepava rotundament del blaverisme, ho havia de fer també, per força, del gonellisme. De fet, el redactor d'*El temps* qualificava les activitats dels militants d'aquest sector polític balear de «maneres nazis»¹¹⁷⁷. En el mateix reportatge, trobem més definicions sobre aquest posicionament polític, que el vinculen amb Alianza Popular durant els anys de transició i primers anys de democràcia:

«Valentí Puig¹¹⁷⁸ els ha retratat, en un article publicat recentment referit al revifament gonellista: “Així no es pot anar enlloc, perquè una cosa és la defensa de la identitat mallorquina i una altra molt distinta que aquesta *soi-disant* aristocràtica encara s'enrabii perquè a les escoles s'ensenya amb gramàtica aquella vella llengua que les seves cuineres xerraven per instint”»¹¹⁷⁹.

¹¹⁷⁴ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Miquel Payeras va signar un total de 1423 pàgines en *El Temps*.

¹¹⁷⁵ Aquests articles serien publicats, sobretot, al *Diari de Mallorca* des de l'any 1972. cf. CASADESÚS BORDOY, Alejandro., *Negra i mallorquina: orígens i evolució de la novel·la policiaca a Mallorca*, Barcelona, Serra d'Or, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011, pp. 125-126. El diari *Ara Balears* recorda el primer article signat per Pep Gonella. Font: <http://www.arabalears.cat/balears/Pep-Gonella_0_1110489096.html>. *Ara Balears*, 29/III/2014. «Qui és en Pep Gonella?». Reportatge d'Antoni Janer. Consulta: [24/III/2016].

¹¹⁷⁶ *El Temps*, núm. 608, 12/II/1996, p. 24. «Gonellisme, el retorn de la caverna». Reportatge de Miquel Payeras.

¹¹⁷⁷ *Ibidem*.

¹¹⁷⁸ Periodista i escriptor mallorquí que també col·laborà en *El Temps*.

¹¹⁷⁹ *El Temps*, núm. 608, 12/II/1996, p. 25. «Gonellisme, el retorn de la caverna». Reportatge de Miquel Payeras.

Més endavant, tractarem el *gonellisme* en clau de partits polítics, com ho farem també amb el blaverisme i l'espanyolisme.

6.3.- Els partits polítics

A continuació, analitzarem com va tractar *El Temps* cadascun dels partits polítics sobre els quals va escriure, estudiant la qüestió territori per territori.

6.3.1.- El País Valencià

L'època que tractem, de 1990 a 1996, va ser una era de grans canvis polítics al País Valencià. L'hegemonia política va canviar del PSPV al PP després d'una sèrie de canvis pausats en el temps: l'alcaldia de Zaplana a Benidorm mitjançant una moció de censura bastant qüestionada, l'arribada de Rita Barberà a l'alcaldia de València amb la col·laboració imprescindible d'UV i les eleccions autonòmiques de 1995 que donaren el govern de la Generalitat a Eduardo Zaplana, que va experimentar un ascens meteòric en el terreny de la política. Aquests casos seran analitzats, un per un, juntament amb molts d'altres.

6.3.1.1.- El Partit Popular: de marginat a hegemònic

El 26 de maig de l'any 1991 es celebraven eleccions municipals i autonòmiques al País Valencià. Va ser el començament de l'escalada de la dreta valenciana cap al poder, gràcies a uns resultats que li van facilitar el pacte amb la dreta més regionalista: Unió Valenciana, partit blaver en el qual ens centrarem després. Els comicis donaven com a resultat una majoria insuficient del PSPV, fins aleshores hegemònic al cap i casal, que va obtenir tretze regidors. Els seus possibles socis d'Esquerra Unida del País Valencià en van obtindre només tres; en sumaven, així, setze, un número menor al que sumava la dreta, formada pel Partit Popular, que obtingué nou regidors, i Unió Valenciana, que n'aconseguí vuit, dèsset en total. S'arribava així a la possibilitat d'un pacte polític pel canvi de govern a la capital del País Valencià¹¹⁸⁰, que es faria efectiu no molt més tard¹¹⁸¹. Sobre aquest pacte es pronunciava J. J. Pérez Benlloch que, sorprenentment, en buscava la part positiva:

«Les eleccions municipals de València han estat guanyades per la dreta. La suma del PP i d'UV (regionalistes folklòrics) dona un regidor més que els obtinguts pel PSOE i per

¹¹⁸⁰ Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [24/III/2016].

¹¹⁸¹ Font: <http://elpais.com/diario/1991/06/06/espana/676159207_850215.html>. *El País*, 6/VI/1991. «Unión Valenciana permitirá que Rita Barberá, del PP, sea alcaldesa de Valencia». Sense signar. Consulta: [24/III/2016].

IU. Els xics de Julio Anguita d'aquesta ciutat ha tingut la penosa sagacitat de podar totes les seues possibilitats de creixement. S'han quedat com estaven i fins i tot encara han perdut alguna cosa¹¹⁸². Però han aconseguit fer malbé la continuïtat del govern municipal socialista. La Izquierda Unida indígena continua a mans de polítics gallinacis i no és esperable que volen més enllà del que la seua grosseria els autoritza.

»(...) Una vegada consumat el canvi, ens podem consolar amb l'esperança que una pausa en l'oposició serà bona per a l'autocrítica dels socialistes. Han comès errors grossos i la Generalitat no n'ha estat aliena. El problema és que a València pràcticament no hi ha qui li ho diga a Joan Lerma, el molt honorable. Entre obsequents, vençuts i calculadors, gairebé no queden discrepants»¹¹⁸³.

Llegim, doncs, més crítiques cap a l'esquerra (PSPV i EUPV) que no pas cap al PP. Però, quan el redactor parla dels socis del pacte, Unió Valenciana, les opinions són ben distintes:

«el que és paradoxal i risible és que el regionalisme capitalí i analfabet que patim es pretenga investir de nacionalisme progressista i legitimador. Fins al punt que espera ser retribuït per mitjà del nombre de regidors i d'altres prebendes per aportar-hi aquesta patent»¹¹⁸⁴.

Podem deduir que, en un principi, *El Temps* identificava el principal enemic al País Valencià en Unió Valenciana i no en el Partit Popular. Aquesta perspectiva es fa patent en un article signat per Xavier Mínguez¹¹⁸⁵, en el qual diferencia el PP d'UV quant a les qüestions lingüístiques del valencià. UV, partit clarament anticatalanista, defensava la total diferenciació del valencià respecte al català¹¹⁸⁶, aspiració que, segons el redactor, el PP frenà, tal com llegirem en aquest text. Quan més endavant el PP absorbí UV i agafà la bandera del secessionisme lingüístic, els articles serien ben

¹¹⁸² Esquerra Unida obtenia l'any 1991 un regidor més a l'Ajuntament de València que en els anteriors comicis de 1987, quan només n'aconseguia dos. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [24/III/2016].

¹¹⁸³ *El Temps*, núm. 365, 17/VI/1991, p. 10. «El pacte». Article de J. J. Pérez Benlloch.

¹¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹¹⁸⁵ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Xavier Mínguez va signar un total de 177 pàgines en *El Temps*.

¹¹⁸⁶ cf. BODOQUE ARRIBAS, Anselm., «Unió Valenciana (1982-2008): una aproximación», en *Papers: revista de sociologia*, núm. 92, 2009, p. 208. La diferenciació proposada per UV es basava, sobretot, en el fet de trencar amb el valencià normatiu i emprar altres codis gramaticals basats en la diferenciació intencionada del valencià envers el català. Aquesta diferenciació fou impulsada, per exemple l'any 1993, quan l'Ajuntament de València modifica el seu logotip amb normativa secessionista i passa a anomenar-se «Ajuntament de València»; o la declaració secessionista signada per UV i PP l'any 1997 a les Corts Valencianes per mostrar la discrepància a una sentència del Tribunal Constitucional que més endavant estudiarem. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, pp. 618 i 619.

distints, per això aquest presenta una curiositat especial. Aquesta era la postura del PP, segons *El Temps*, envers el secessionisme lingüístic d'UV:

«Sense entrar en disquisicions sobre la unitat o l'origen de la llengua, els conservadors [PP] volen remetre's a la Llei d'Ús i les definicions que allí es donen¹¹⁸⁷. Com que prenen com a base les normes del 32¹¹⁸⁸, sembla deduir-se'n que no reconeixen les normes de l'Acadèmia de Cultura Valenciana, que té el suport d'UV¹¹⁸⁹.

»(...) Es veia venir. Rita Barberà i el seu equip no podien aguantar les provacions constants que els regionalistes, encapçalats per Lizondo i Garcia Broch, creaven a l'ajuntament. El PP no ha tingut mai un interès especial de salvar la llengua, però ara es tracta de salvar la figura davant les embranzides folklòriques dels seus companys d'equip (...) Davant la possible pèrdua de vots, els conservadors del PP volen actuar, caldrà veure'n les conseqüències [sic]»¹¹⁹⁰.

Amb aquesta mateixa intenció de diferenciar UV de PP a València, titllant el primer com a partit exaltat i el segon com a partit simplement “conservador”, trobem aquest editorial que reflexiona sobre la manifestació anticatalanista convocada per Unió Valenciana el 14 de desembre de 1991¹¹⁹¹, a la qual no es va sumar el PP:

«A València –com sempre– és on hi ha el conflicte central. Conflicte [d'UV] amb el PP per un espai polític i sociològic comú... amb l'única diferència d'exaltació anticatalanista, manifestada ja quasi únicament per l'enfrontament amb les “normes”. Unió Valenciana només pot ja justificar-se amb un èxit en aquest camp, i l'èxit se li escapa. Ells mateixos s'han situat en un carreró de difícil eixida, i el PP de València guanya punts i respecte mantenint una posició de discreta resistència. Això, més que cap altra cosa, explica la desfermada histèria dels escassos manifestants: es troben sols, els mateixos de sempre, amb les mateixes actituds de sempre,

¹¹⁸⁷ Aquesta llei diu, simplement, que «el valencià és llengua pròpia de la Comunitat Valenciana». Font: <http://www.docv.gva.es/datos/1983/12/01/pdf/1983_802514.pdf>. Document Oficial de la Generalitat Valenciana, 1/XII/1983, núm. 133, p. 1.462. Consulta: [24/III/2016].

¹¹⁸⁸ També anomenades Normes de Castelló.

¹¹⁸⁹ Normes secessionistes que diferencien valencià de català. Es refereix a l'ús diferenciat que el blaverisme fa entre “valencià” i català mitjançant les artificials Normes del Puig, proposades l'any 1981 per la secció filològica de l'Acadèmia de Cultura Valenciana. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, pp. 482-483.

¹¹⁹⁰ *El Temps*, núm. 387, 18/XI/1991, p. 33. «PP i UV enfrontats per la llengua». Article de Xavier Mínguez.

¹¹⁹¹ Manifestació convocada a favor del secessionisme lingüístic. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 617.

però ara sense cap suport ni acompanyament. Per tant, tots, excepte ells mateixos, són “catalanistes”. No solament els pocs que ho són, ni solament els socialistes, sinó *tots*, inclòs expressament el PP i l'alcalde Rita Barberà. L'absoluta realitat, el deliri total, d'aquesta imputació universal, mostra fins a quin punt comencen a auto-marginar-se els lizondistes radicals: la dreta normal, la dreta que vol ser respectable, ja no entra en aquesta mena d'extremismes sense futur. No vol barrejar-se amb els qui cremen llibres de clàssics valencians, amb els qui saluden braç en alt o porten creus gammades. No li interessa»¹¹⁹².

El PP era la dreta «normal». En aquesta altra ocasió veiem una altra tènue defensa de l'alcalde popular de València, aquesta vegada envers Clementina Ròdenas, anterior alcalde de València amb el PSPV, i envers també Joan Lerma a qui, segons *El Temps*, preocupava el bon enteniment entre Rita Barberà i Pasqual Maragall, alcalde socialista de Barcelona:

«La sintonia de l'alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall, i l'alcalde de València, Rita Barberà, en diversos àmbits municipalistes, no sembla agradar al president de la Generalitat valenciana, Joan Lerma. La trobada del grup C-6¹¹⁹³ amb González ha posat en evidència aquest enfrontament.

»(...) Barberà, l'única dona entre els sis representants municipals, ha convertit el C-6, que actualment presideix, en una excel·lent plataforma de promoció que comença a preocupar molt els socialistes valencians, que veuen com, des que José María Aznar la va incloure en l'executiva del PP, el protagonisme de l'alcalde no deixa de créixer.

»En la reunió mantinguda pels màxims representants de la xarxa del C-6 amb el president espanyol, Rita Barberà va demanar a Felipe González la construcció de la línia de l'AVE entre Barcelona i Madrid, a través de València. Tant en aquesta com en altres demandes, l'alcalde de Barcelona li va donar un suport total, tot i que no afectaven directament les seues competències.

»(...) L'afer ha despertat una petita tempesta entre els poder públics del PSPV-PSOE, que recorden que l'anterior alcalde de València, la socialista Clementina Ròdenas, no va aconseguir aprofitar tant una plataforma com la C-6 i que tampoc va rebre un suport tan clar per part de Maragall. Segons

¹¹⁹² *El Temps*, núm. 393, 30/XII/1991, p. 3. «Els mateixos, però no tants». Editorial.

¹¹⁹³ *El Temps* defineix el C-6 com «el lobby de les ciutats més dinàmiques del sud-oest europeu (Tolosa, Montpeller, Barcelona, València, Saragossa i Palma)». *El Temps*, núm. 455, 8/III/1993, p. 14. «Alcaldes més que amics». Notícia de Jordi Sebastià.

sembla, els regidors encapçalats per la que ara és cap de l'oposició serien els primers a trobar incoherent l'actitud de l'alcalde de Barcelona, que (...) ha mantingut unes relacions excel·lents amb Rita Barberà. Ambdós, a més, han coincidit plenament a l'hora de plantejar els interessos de les ciutats davant el govern espanyol [sic]»¹¹⁹⁴.

Rita Barberà no va ser l'única figura política del PP ben valorada, dins dels paràmetres possibles, pel setmanari. Un altre exemple fou Leopold Ortiz, que havia sigut candidat a eurodiputat¹¹⁹⁵ i seria escollit com a diputat per València en les eleccions de 1993 pel PP, últimes eleccions que guanyà Felipe González¹¹⁹⁶. Així es referia a ell Pérez Benlloch:

«En l'univers de la política no és freqüent que prospere la lògica ni que s'impose el més convenient per al benefici general. Les resolucions solen ser el corol·lari d'una arruixada d'interessos oposats que s'acaben condensant a fer el "possible", no el millor. Per això vegeu tant d'ase en la vida pública. Aquesta vegada, no obstant, i pel que fa al Partit Popular valencià, ha prosperat el bon sentit i José María Aznar, per decisió personal, ha designat l'eurodiputat Leopold Ortiz com a cap de la candidatura per aquesta província. Això significa, de moment, una mala notícia pels socialistes. Per primera vegada tenen al davant seu un adversari a qui no poden desqualificar pel seu llinatge, connotacions amb els cercles reaccionaris o pràctica política, tenyida en tot cas per la liberalitat i bones relacions amb els sectors progressistes. Afegiu que el cavaller ve acreditat per la seua gestió professional en els mitjans agraris d'exportació¹¹⁹⁷, a més d'una tasca eficaç en els fòrums de la Comunitat Econòmica Europea. En aquest aspecte, tampoc no es poden sentir afortunades les gents d'Unió Valenciana, en la clientela de la qual farà forat, especialment la que es concentra en la geografia tarongera»¹¹⁹⁸.

¹¹⁹⁴ *El Temps*, núm. 455, 8/III/1993, p. 14. «Alcaldes més que amics». Notícia de Jordi Sebastià.

¹¹⁹⁵ Font: <http://www.europarl.europa.eu/meps/es/1151/LEOPOLDO_ORTIZ+CLIMENT_home.html>. Parlament Europeu. Consulta: [7/XII/2015].

¹¹⁹⁶ Font: <http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Diputados/BusqForm?_piref73_1333155_73_1333154_1333154.next_page=/wc/fichaDiputado?idDiputado=191&idLegislatura=5>. Congrés dels Diputats. Consulta: [24/III/2016].

¹¹⁹⁷ Tasca per la qual fou guardonat molt més endavant. Font: <<http://www.lasprovincias.es/economia/201504/20/colegio-agronomos-premia-leopoldo-20150420004949-v.html>>. *Las Provincias*, 20/IV/2014. «El Colegio de Agrónomos premia a Leopoldo Ortiz». Sense signar. Consulta: [24/III/2016].

¹¹⁹⁸ *El Temps*, núm. 465, 17/V/1993, p. 33. «La dreta valenciana juga fort». Article de J. J. Pérez Benlloch.

Un altre polític clau durant l'etapa que estem tractant de l'ascens meteòric del Partit Popular cap al poder al País Valencià fou Eduardo Zaplana, que es convertí en alcalde de Benidorm el mes de novembre de 1991 després d'una molt criticada moció de censura facilitada pel transfuguisme¹¹⁹⁹, qüestió que estudiarem tot seguit. Si Rita Barberà en un primer moment no va caure del tot malament a la línia editorial d'*El Temps*, el cas de Zaplana fou tot el contrari. Ací, un reportatge que Joan Mari¹²⁰⁰ escriu sobre el polític cartagener, a manera de biografia que intenta desprestigiar-ne el mètode polític personal, explicant com arribà a ser alcalde de Benidorm tres anys després del cas:

«Eduardo Zaplana havia accedit al poder municipal mercès a una moció de censura fruit d'un dels casos de transfuguisme polític més sonats dels últims anys, quan la regidora socialista Maruja Sánchez va abandonar el seu grup i va passar al grup mixt»¹²⁰¹.

I així parlen dels favors que el govern de Zaplana feia a la regidora trànsfuga que li va facilitar l'accés al govern del municipi:

«'Maruja la trànsfuga' s'enriqueix¹²⁰². Però les comissions d'investigació demanades pel PSOE i desateses pel PP giren al voltant, gairebé sempre, de dos noms propis (...) María Sánchez Trujillo i Pedro Martínez, el seu marit. La història d'aquesta parella és un dels exemples més clars d'enriquiment ràpid, suposadament produït des de la seua entrada a l'Ajuntament, que compta amb el quart pressupost del País Valencià (...) compten amb un grau de permissió per a fer i desfer per part d'Eduardo Zaplana, que, segons el portaveu municipal socialista, ha fet que l'alcalde "havent tingut l'oportunitat de demostrar que era un bon gestor, haja demostrat justament tot el contrari"».

¹¹⁹⁹ Una regidora del PSOE facilità aquest canvi d'alcalde. Font: *Abc*, 22/X/1991, p. 47. «El PP arrebatà al PSOE la alcaldia de Benidorm con el apoyo de una tránsfuga socialista». Notícia de Manuel Ballester.

¹²⁰⁰ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Xavier Mínguez va signar un total de 630 pàgines en *El Temps*. Joan Mari exercí de director del setmanari des del número 592 (23/X/1995) fins al 686 (11/VIII/1997).

¹²⁰¹ *El Temps*, núm. 525, 11/VII/1994, p. 26. «La drete valenciana juga fort». Reportatge de Joan Mari.

¹²⁰² «Eduardo Zaplana accedió a su primer cargo público, el de alcalde de Benidorm, sin ganar las elecciones correspondientes. Lo consigue gracias al voto de la concejala tránsfuga del PSOE María Sánchez Trujillo. Los acuerdos secretos del pacto que permite al ambicioso político hacerse con la alcaldia en 1991, y las contraprestaciones económicas "bajo mano" que reclama Sánchez, aún se desconocen, pero la Bienpagá, como es conocida en Benidorm, continúa disfrutando de un salario a cargo de la corporación municipal 18 años después de aquellos hechos. En las elecciones municipales de mayo de 1991, el PSOE obtiene 11 concejales en el Ayuntamiento de Benidorm, mayoría absoluta, y el PP uno menos. Pocos meses más tarde, en octubre de ese año, días después de que Maruja Sánchez y Eduardo Zaplana se reúnan en una cafetería de Murcia, el PP presenta una moción de censura contra el socialista Manuel Catalán Chana que le descaburga de la alcaldia que ha ocupado a lo largo de ocho años». GRIMALDOS FEITO, Alfredo., *Esperanza Aguirre: la lideresa*, Madrid, AKAL, 2009, p. 57.

»(...) Maruja, a qui l'11 de febrer, en un ple extraordinari, se li assigna un sou mensual de 230.000 pessetes de dedicació exclusiva, més 25.000 com a portaveu del nou grup mixt, i 200.000 més en concepte de funcionament intern d'aquest grup, denuncia poc després de la moció de censura amenaces de mort. Llavors, li assignen un servei especial que consisteix en dos policies municipals, Sebastián Orias i Juan Carlos Rivera, que li fan d'escorta personal amb dedicació exclusiva. Situació que el Govern Civil d'Alacant va qualificar d'il·legal. Aquests agents demanen l'excedència i són contractats de nou com "assessors culturals" per tal que puguen continuar fent d'escorta personal de Maruja i de Pedro Martí a càrrec de l'Ajuntament. Els agents arriben a cobrar alguns mesos fins a 290.000 pessetes només d'hores extres. Hores extres que consisteixen sovint a portar-li la compra a Maruja.

»(...) La voluntat d'Eduardo Zaplana (...) de recuperar l'esperit i l'auge que va tenir aquesta ciutat en els anys seixanta, l'ha portat a ressuscitar el Festival de la Canción de Benidorm¹²⁰³. I qui gestiona aquest esdeveniment, que en algun dels sectors econòmics més influents de la ciutat és considerat un mort? La resposta és Pedro Martí. Així, el promotor d'espectacles monopolitza tota l'activitat lúdica de Benidorm sense donar comptes a ningú. I tot i que té un despatx a l'Ajuntament, el seu autèntic *búnquer* és la plaça de bous de la ciutat, també gestionada per ell.

»(...) Urbanització Barranco Hondo. En aquest context, la parella formada per Maruja i Pedro Martí no solament canvia de pis dins del mateix Edifici Marina San Pedro, sinó que es fa un xalet al terme municipal del Finestrat valorat en 40 milions de pessetes (...) I encara més, la parella adquireix un xalet a la Urbanització Barranco Hondo, al terme municipal de la Nucia, dotat amb sistemes de seguretat i amb càmeres de vídeo al voltant de tot l'edifici. I un intercanvi constant de cotxes, fins arribar a l'actual BMW 735 injection. Una carrera gens menyspreable quan encara no s'han complert tres anys des de la seua arribada al poder municipal a Benidorm [sic]»¹²⁰⁴.

¹²⁰³ Festival inaugurat l'any 1959, quan Benidorm començava a impulsar el seu model turístic. El festival serví per a fer famosos cantants com per exemple Julio Iglesias. Zaplana s'encarregà de recuperar aquest festival des de l'alcaldia de Benidorm, quan els anys anteriors no s'havia organitzat. Font: <<http://www.visitbenidorm.es/bd/archivos/archivo139.pdf>>. «El festival de Benidorm y su historia», Ajuntament de Benidorm. Consulta: [24/III/2016].

¹²⁰⁴ *El Temps*, núm.525, 11/VII/1994, pp. 27 i 28. «La dreia valenciana juga fort». Reportatge de Joan Marí.

Queda clar, doncs, que des del primer moment van ser qüestionades les pràctiques polítiques d'Eduardo Zaplana. Més endavant aprofundirem més en la figura del polític cartagener. Abans del reportatge últim al qual ens hem referit, Miquel Alberola¹²⁰⁵ va entrevistar Zaplana, ja quan era alcalde de Benidorm, amb preguntes compromeses:

«- *Vostè s'autoafirma en la condició de liberal, però en canvi se'l té per un home de dreta pura i dura*».

»- És una imatge artificial que interessadament m'han intentat crear. I a més des del PSOE.

»- *¿No ha fet cap mèrit en aquest sentit?*

»- Cap. I qui em coneix (...) sap que això no correspon a la realitat. El que passa és que al PSOE li ha interessat, en compte de reconèixer els seus propis fracassos o l'encert dels altres, vendre una imatge absolutament distorsionada del que meu plantejament.

»- *¿No pot haver contribuït a aquesta imatge el fet d'accedir a l'alcaldia de la manera com ho va fer?*

»- Pot ser que això es pugua valorar així des de fora, però jo en aquell moment vaig actuar amb absoluta responsabilitat. Una altra cosa és que crega que aquestes són les coses que convencen, que és distint.

»- *¿I ho creu o no?*

»- Arribar a l'alcaldia de la forma que jo vaig arribar ni era el meu desig ni s'ha de fomentar.

»- *¿I per què ho va fer?*

»- Perquè era una responsabilitat. No es podien convocar eleccions, i em pareix raonable que la Constitució no preveja la dissolució d'una administració local, però en aquell moment la situació era absolutament igualada en les eleccions. El PSOE havia guanyat per majoria absoluta, cert, però per 280 vots sobre el PP, o siga que estàvem molt igualats: 11 regidors el PSOE i 10 el PP. I sense que tinguérem absolutament res a veure –una altra cosa és el que interessadament vulguen vendre–, es fracciona el grup socialista i hi ha una senyora, que és regidora del PSOE fins a aquell moment, que forma el grup mixt i diu que no vol governar amb el PSOE. En aquesta situació hi havia dues solucions: una, governar amb el PSOE, que de fet se'm va oferir però que em va semblar poc honrada des del punt de vista polític, i l'altra, la que vam fer. Vam arribar a un compromís amb la regidora que havia abandonat el grup socialista amb un mínim programa d'actuació del que ella exigia. I insistesc: no és

¹²⁰⁵ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Miquel Alberola va signar un total de 819 pàgines en *El Temps*.

la millor solució i no em sent orgullós d'haver arribat a l'alcaldia d'aquesta forma, però no hi havia una altra eixida. Ho tornaria a fer.

»- *Els compromisos als que van arribar amb la regidora Maruja Sánchez, ¿eren florentins o napolitans?*

»- Van ser absolutament clars i, per descomptat, coneguts, perquè es van explicar.

»- *Però es va dir que vostè havia segrestat¹²⁰⁶ la regidora Maruja Sánchez.*

»- Jo comprenc que es diguen aquesta classe de barbaritats, però jo no podia fer més que el que vaig fer: comparèixer permanentment davant els mitjans de comunicació i davant els ciutadans de Benidorm públicament i explicar què estava passant.

»- *Són mètodes que funcionen, no sé si ací o no, però molt acreditats en la història de la política.*

»- Però és ridícul pensar que a un regidor electe se'l pot sostraure de la seua voluntat apartant-lo de la realitat, segrestant-lo com diu vostè.

»- *No ho dic jo: ho van dir. Com es va dir que vostè havia comprat la voluntat de la regidora.*

»- Però com fer aquesta classe de manifestacions és gratis, ¿veritat?, doncs a voltes s'han d'aguantar. Ara: on més es comprèn la situació i on millor ens coneixem és on més ens respecten i on ens donen suport, i és a Benidorm. A Benidorm saben qui és qui.

»- (...) *¿Què passa, que la premsa no el sap interpretar en la seua dimensió liberal?*

»- Vostè trobarà molt pocs periodistes a Alacant que pensen que jo sóc un irresponsable. Probablement, quasi cap. Aquesta classe de comentaris i editorials no els he llegit mai a Alacant. El PSOE ha tingut certa eficàcia per a vendre un producte fals a València. I a València, que és on menys ens coneixen, poden haver-se cregut, amb algunes dades que s'hagen traslladat de forma interessada, aquesta imatge que no té res a veure amb la realitat. Ací, i la premsa és plural, no eixirà un editorial dient que jo o els diputats del PP a Alacant volem trencar la Comunitat Valenciana o fem victimisme. Això ho diu el PSOE.

¹²⁰⁶ Mentre es negociava la moció de censura, la trànsfuga Maruja Sánchez es va allunyar de Benidorm per fugir del soroll mediàtic. Aquest allunyament provocà a Benidorm el rumor d'un possible segrest de la trànsfuga. Font: <http://elpais.com/elpais/2010/03/24/actualidad/1269422245_850215.html>. *El País*, 24/III/2010. «El 'caso Maruja Sánchez' sigue vivo en Benidorm». Notícia d'Artur Balaguer. Consulta: [24/III/2016].

I a València hauríem de fer un esforç d'explicació del que fem»¹²⁰⁷.

Hem adjuntat l'entrevista quasi sencera perquè el seu contingut és determinant per detectar l'antipatia d'*El Temps* envers Eduardo Zaplana. Miquel Alberola comença suggerint que l'entrevistat pertany a la «dreta pura» i després passa a qüestionar el mètode pel qual accedí a l'alcaldia de Benidorm, insisteix en aquest tema deixant caure irregularitats o accions poc ètiques en aquest afer.

Les enemistats contra Zaplana van aparèixer des d'un primer moment, com hem pogut comprovar. I no van tardar molt a sorgir contra el PP valencià en general, quan cada vegada el veien més a prop del govern de la Generalitat. Les petites simpaties que podia generar Rita Barberà i uns altres personatges molt determinats en el PP, sobretot quant a la comparativa amb UV, de la qual eixien guanyant clarament els populars, van acabar desapareixent en un moment donat, quan el PP absorbí l'electorat d'UV mitjançant una estratègia política lògica: onejant la bandera del secessionisme lingüístic. Jordi Sebastià¹²⁰⁸ ho explica molt clar en un reportatge:

«En les eleccions generals del passat 6 de juny [de 1993], el Partit Popular obtenia al País Valencià els millors resultats de la seua història¹²⁰⁹. La seua pujada implicava alhora l'enfonsament del PSOE¹²¹⁰ i la reducció a anècdota d'UV¹²¹¹. Amb uns resultats semblants en unes autonòmiques, els regionalistes perdrien la representació a les Corts. La lliçó que en desprenia el PP era molt clara: És el moment de posar fi de manera definitiva a UV. Amb els bons resultats electorals vingué també la renovació en la cúpula del PP i l'arribada victoriosa d'Eduardo Zaplana, alcalde de Benidorm, que substituïa un sempre discutit Pedro Agramunt¹²¹².

»Si s'havia d'eliminar UV calia utilitzar les seues armes, la secessió lingüística, o neutralitzar-les.

¹²⁰⁷ *El Temps*, núm. 461, 19/IV/1993, pp. 24-27. «No estic orgullós d'haver arribat així a l'alcaldia, però ho tornaria a fer». Entrevista de Miquel Alberola.

¹²⁰⁸ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Jordi Sebastià va signar un total de 1084 pàgines en *El Temps*.

¹²⁰⁹ En les eleccions generals de 1993, el PP aconseguia el 40,48% dels vots al País Valencià, quasi dos punts percentuals per damunt del PSOE. En els anteriors comicis al Congrés espanyol, de l'any 1989, el PP havia aconseguit només el 27% del vot al País Valencià. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [24/III/2016].

¹²¹⁰ El PSOE havia passat d'assolir el 41,46% dels vots al País Valencià l'any 1989 al 38,35% l'any 1993. No sembla un descens molt radical, però hem de considerar l'espectacular pujada del PP comentada en la nota anterior. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [24/III/2016].

¹²¹¹ Unió Valenciana havia obtingut dos diputats al Congrés espanyol l'any 1989, amb el 6,84% del vot. L'any 1993 aconseguia un diputat amb el 4,61% del vot. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [24/III/2016].

¹²¹² Substitució que es va donar el mes d'agost de 1993. Font: <http://elpais.com/diario/1993/08/13/espana/745192802_850215.html>. *El País*, 13/VIII/1993. «Zaplana sustituye a un hombre de Fraga en el PP valenciano». Sense signar. Consulta: [24/III/2016].

»(...) Tot feia pensar que els populars optaven per acostar-se lentament a la normativa “oficial” i que una volta obtingudes algunes concessions per a la galeria que els evitaren l’estigma de “catalanistes” que alguns volen adjudicar-los *in extremis*, tancarien la polèmica. S’optava, doncs, per la neutralització.

»Però diversos diaris alacantins publicaren fa una setmana que Eduardo Zaplana, des del seu feu de Benidorm, havia anunciat que “calia arribar a punts d’enteniment sobre el tema lingüístic amb UV”¹²¹³. S’optava per l’assimilació? Volien els populars furta a UV les seues armes i aprofundir en la secessió lingüística? Zaplana negava a EL TEMPS aquesta possibilitat: “Nosaltres no sabem quina és la postura d’UV, però sí la del PP: potenciar un acord sobre bases científiques on les universitats tinguen el major protagonisme”. La posició del PP, almenys l’oficial, quedava clara. Zaplana reconeixia, a més, que “el PP acceptarà el nou Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana com a òrgan consultiu en qüestions lingüístiques” [sic]»¹²¹⁴.

Comprovem que el setmanari comença a sospitar que el PP optaria no molt tard pel secessionisme lingüístic, si bé no de forma tant contundent com Unió Valenciana, sí que deixaria de banda la neutralitat per apropar-se més als sectors anticatalanistes i obtenir així rendiment electoral. En aquest mateix sentit escrivia Emili Gisbert¹²¹⁵. «El PP es decanta per la secessió»:

«La posició adoptada per Eduardo Zaplana, candidat, quasi segur, del PP a la presidència de la Generalitat Valenciana, durament contrària a l’ordre que homologa els títols i certificats de coneixement de la llengua amb els del Principat i les Balears¹²¹⁶, contrasta amb l’ambigüitat i el dubte permanent que,

¹²¹³ En aquest sentit, la postura de Zaplana envers la llengua era d’allò més variant. Si en l’article que tractem llegim açò, mes i mig abans es publicava una tribuna al diari alacantí *Información* signada pel vicepresident de les Corts valencianes, el popular Juan Antonio Montesinos, en el qual defensava la postura d’enfrontament d’Alacant contra València i culpava Lerma del seu “centralisme” alhora que acusava González Lizondo de no comprendre aquest sentiment tan justificat, segons el mateix Montesinos, dient per exemple que la “imposició” del valencià obligatori és «antidemocràtica» i conclouent que «Mientras tanto Eduardo Zaplana seguirá trabajando desde Valencia y como presidente regional del PP por la vertebración de una Comunidad, la nuestra, que usted con su nacionalismo trasnochado y decimonómico ha ayudado a desunir». *Información*, 22/IX/1993, p. 2. «El acusador». Article de Juan Antonio Montesinos.

¹²¹⁴ *El Temps*, núm. 490, 8/XI/1993, pp. 24 i 25. «El dubte permanent». Reportatge de Jordi Sebastià.

¹²¹⁵ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Emili Gisbert va signar un total de 17 pàgines en *El Temps*.

¹²¹⁶ Es refereix a l’Ordre del 16 d’agost de 1994, de la Conselleria d’Educació i Ciència, per la qual «s’estableixen els certificats oficials administratius de coneixements de valencià que expedirà la Junta Qualificadora de Coneixements de València i s’homologuen i es revaliden d’altres títols i certificats». Font: <http://www.docv.gva.es/datos/1994/08/24/pdf/1994_832249.pdf>. Diari Oficial de la Generalitat

fins fa poc, era la marca de la casa del seu partit. A més, tot i que no ho volen reconèixer públicament, hi ha certs sectors del PP valencià, especialment a les comarques de Castelló, que, com els seus correligionaris del Principat i les Balears, reconeixen la unitat de la llengua catalana. Zaplana, amb aquesta actitud, pretén prendre protagonisme polític a Unió Valenciana, el partit al voltant del qual s'articulen totes les iniciatives anticatalanistes, quan tot just comença la pre-campanya electoral de les eleccions autonòmiques de la pròxima primavera»¹²¹⁷.

Aquesta sensació es confirmava quan diversos militants d'Unió Valenciana passaren a les files del Partit Popular. El PP valencià començava així a consolidar-se com a enemic del setmanari. Escriu Jordi Sebastià:

«A les manifestacions totalment secessionistes de Zaplana, s'uneix prompte l'arribada d'homes propers a UV al PP. El diputat autonòmic Fernando Giner deixa el seu escó i el catedràtic de dret Ferrando Badía, un dels grans "teòrics" del *blaverisme*, anuncia la seua entrada en el partit d'Aznar. El PP compta amb aliats de luxe per desenvolupar aquesta estratègia: el diari *Las Provincias*¹²¹⁸, dirigit per María Consuelo Reyna,

Valenciana, núm. 2.331, 24/VIII/1994, pp. 9614-9622. Consulta: [24/III/2016]. Zaplana deia sobre aquest tema: «Vamos a pedir la comparecencia de Juan Lerma ante las Cortes Valencianas (...) El tema de la lengua no se puede llevar unilateralmente (...) abrir esta polémica ahora es absurdo porque se trata de un tema superado por la sociedad valenciana, y si no está superado es por culpa de Lerma». Font: *Abc*, 3/IX/1994, p. 75. «UV emprende una campaña popular contra la Generalidad en defensa de la Lengua valenciana». Notícia d'A. Zardoya, J. F. Picó i Pilar Carbonell.

¹²¹⁷ *El Temps*, núm. 538, 10/X/1994, p. 27. «El PP es decanta per la secessió». Reportatge d'Emili Gisbert.

¹²¹⁸ *Las Provincias*, que tradicionalment havia defensat Vicente González-Lizondo, va recomanar UV cohesionar-se amb el PP i, enfront de l'eixida de Fernando Giner d'UV cap al PP, va defensar aquesta actitud i va exigir una "reorientació" d'UV quant a ideologia i objectius. És una mostra de com *Las Provincias* apostava pel PP i, al mateix temps, pel regionalisme valencià. Cal copiar l'article sencer perquè mostra perfectament aquesta estratègia de la qual parla *El Temps*: «Fernando Giner, uno de los puntales de UV, valenciano y valencianista donde los haya, ha decidido abandonar el que hasta ahora había sido su partido y pasar al PP. Fundamentalmente por una razón: el adversario político de UV, dice, no es el PP –contra el que se centran la mayoría de los ataques de los valencianistas– sino el PSOE. Giner, por lo que se ve, ha intentado que UV y PP pactaran, pero, ante la negativa de los primeros, ha optado por salir de UV y tratar de aglutinar el máximo de voto valencianista en torno al PP. Giner ha insistido también en que él no se siente nacionalista ni federalista, sino regionalista y español y que, en consecuencia, no se siente identificado con las actuales posturas de UV. Estas son algunas de las cosas que ha dicho: *Lizondo utiliza una estrategia equivocada que en nada beneficia a los intereses valencianos. Mucha gente de UV piensa que lo coherente hubiera sido un acuerdo con el PP. Es la ciudadanía la que fuerza la unión con el PP para descabalar al PSOE.* Gil Barberá, Fernando Badía y ahora Fernando Giner... Algo grave está pasando en UV que debería hacer reflexionar a González Lizondo sobre hasta qué punto se ha alejado de su electorado para buscar votos por derroteros nacionalistas y federalistas que suenan a chino en sus votantes... Lizondo debería hacer memoria y recordar que UV comenzó su andadura yendo en las listas electorales de AP para el Congreso. A Lizondo le fue bien y salió elegido diputado. Tan útil resultó el acuerdo para ambas partes que lo volvieron a repetir en las elecciones autonómicas y municipales de 1983. El 28 de mayo, el PP se juega, quizá, la presidencia de la Generalidad. Pero UV se juega la supervivencia. Ellos sabrán lo que se hacen. Pero cuanto más combata UV al PP, más contento se pondrá Lerma». *Las Provincias*, 3/II/1995, p. 5.

casada amb Jesús Sánchez Carrascosa, assessor de Zaplana, fa bastant publicitat de les noves decisions del Partit Popular. El degoteig de militants d'UV cap al PP és constant, fa quinze dies eren els militants de Vallada, la setmana passada 50 membres de les joventuts del partit...

»(...) Trencada per dos flancs, UV ha quedat a la deriva (...) El PP ha apostat molt fort contra els regionalistes i ja acarona el somni de governar en solitari i amb majoria absoluta la Generalitat valenciana. Ferrando Badía i les noves incorporacions del món *blaver* només li posen un preu: la llengua. Reduir la seua presència a l'ensenyament i utilitzar una normativa secessionista. Un preu que el PP pagarà molt a gust»¹²¹⁹.

I de fet, aquesta vinyeta de la secció 'Gatonera', en la qual la gallina Zaplana pon l'ou d'on naix Vicent González Lizondo, líder d'UV, resumia tot el que estem exposant.

Figura 33. *El Temps*, núm. 573, 12/VI/1995, p. 3.

A través de la crítica al PP podem observar clarament la tendència ideològica del setmanari. Joan F. Mira parlava de la desconfiança que tenia sobre les paraules de

«Fernando Giner». Article de María Consuelo Reyna. Aquell 28 de maig de 1995 tenien lloc eleccions a les Corts Valencianes i el PP i UV, presentant-se per separat, pactaren un govern bipartidista a la Generalitat Valenciana presidit per Eduardo Zaplana.

¹²¹⁹ *El Temps*, núm. 557, 20/II/1995, p.31. «El PP dirigeix UV». Reportatge de Jordi Sebastià.

Zaplana que mostrem a continuació, tot i que li agraiïa al polític de Cartagena el fet de traure un tema que avergonyia el PSPV, el de la televisió pública valenciana:

«Mentrestant, els mateixos dies a València, per exemple, un senyor de Cartagena demanava més valencià a la TVV. Criticava la gestió socialista de Canal 9 per haver buscat massa l'audiència sacrificant la qualitat, criticava els dibuixos agressius i els programes de tan mal gust que fan disgust, i sobretot exigia més atenció a la producció autòctona, menys castellà i més doblatge de films al valencià¹²²⁰. Fantàstic: la dreta proposant una televisió més o menys com la que hauríem de tenir i no tenim. Uns a Madrid vagarejant, i uns altres ací posant el dit allà on més cou (és tan difícil d'entendre la complaença de Lerma amb *aquesta* televisió, tan difícil, tan difícil...!) i proposant canvis dignes i concrets. La meua confiança en la dreta regional (-ista o no -ista) és de graduació inferior a zero, i res no em fa pensar que, arribats al poder, aplicarien a la TVV aquestes idees, potser més aviat seria al contrari. Probablement parlen per parlar, i pel gust de mostrar els punts febles de l'enemic. Però almenys parlen d'alguna cosa, Déu meu, i per una excepcional vegada estan carregats de raó. El que ha dit aquest senyor de Cartagena (ira del cel, què seria si fóra de Reus o de Girona: no seria res) és cert, a pesar d'haver-ho dit ell. Als altres, però, als del Congrés de Madrid i els successius congressos, això els deixa impàvids. Els nostres problemes *no són* els seus problemes: aquesta és la qüestió. Només demane que no esperen massa a descobrir que els *seus* problemes no són els nostres problemes. No esperen tant, per favor, que serà massa tard»¹²²¹.

Però, prova de la pluralitat del setmanari, també hi trobem articles que defensen membres del PSPV, com Clementina Ródenas, davant de les polítiques del PP. Ací trobem una advertència respecte a la possible i propera victòria electoral de la dreta.

«A la gent que diu que és bo que la dreta accedisca al poder a l'estat espanyol, perquè així surt guanyant la democràcia, se'ls ha de contrarestar amb fets, millor que amb arguments. L'alternança de partits en el govern és en abstracte un element positiu del sistema democràtic, però hi ha motius per a la preocupació: la dreta que lidera Aznar encara conserva actituds i maneres molt semblants a les que vam haver de patir

¹²²⁰ A banda, Zaplana també acusava Lerma de dirigir Canal 9 al servei del seu partit. Font: *Abc*, 7/II/1994, p. 57. «Zaplana y Barberá aseguran que la oposición política al PSOE no existe en Canal 9». Notícia d'E.M.G.

¹²²¹ *El Temps*, núm. 511, 4/IV/1994, p. 98. «El congrés». Article de Joan F. Mira.

durant els quaranta anys de dictadura. Podríem donar molts exemples, però el que hem viscut aquesta darrera setmana a València és, per ell mateix, prou significatiu.

»Una campanya impulsada des de la dreta local i alimentada amb un reguitzell de portades i pàgines interiors de dos diaris prou coneguts dels nostres lectors intentava aconseguir la clausura d'una exposició de fotografies¹²²². L'excusa era el seu caràcter suposadament “pornogràfic” i inductor a la violència, al consum de drogues i al suïcidi dels joves. L'objectiu real, atacar un espai cultural i d'art (la Sala Parpalló)¹²²³ gestionat amb força encert per la Diputació de València, institució que presideix la socialista Clementina Ródenas, i per tant, objectiu dels atacs polítics de la dreta, en un període de gran tensió postelectoral (la campanya la van començar el dissabte anterior a les europees¹²²⁴, quan l'exposició era oberta des del 14 de maig).

»Al rerefons, hi ha el dret a la llibertat d'expressió, el dret que té tot artista d'ensenyar el producte del seu talent, càpiga o no en la concepció de l'art de segons qui. I, anant més enllà encara d'aquest dret inalienable, cal una reflexió sobre la intolerància que aquests fets demostren: s'ha arribat a demanar que es clausure una sala d'art i que se'n destituesca el responsable. Aquestes són les maneres “democràtiques” i modernes de la dreta: armar un gran escàndol del no-res i després fer d'inquisidors, tot decidint el que és bo i el que és perniciosos per als ciutadans, demanar el tancament d'un espai per als ciutadans, demanar el tancament d'un espai de cultura perquè no li agrada el que s'hi fa, com si entrar en una sala d'exposicions no fóra un acte totalment voluntari»¹²²⁵.

El Partit Popular produïa, per tant, cert respecte si el comparaven amb Unió Valenciana. Si el comparaven amb el PSPV, segons la situació, *El Temps* podia parlar d'encerts o d'errades del PP. Tot i que desconfien clarament del PP, com s'ha demostrat, en algunes ocasions molt puntuals el setmanari és capaç també d'elogiar la tasca política d'aquest partit. És el resultat de valorar un partit més pels fets que no per les sigles. Tot i així, la desconfiança cap a Zaplana va ser unànime. Açò deia l'editorial

¹²²² Per exemple, el diari *Abc* alertava amb un titular molt poc subtil: «La Diputación de Valencia patrocina una exposición de fotos de niños que incitan a las drogas, la pornografía y el suicidio. Ha costado a los contribuyentes valencianos más de diez millones de pesetas». *Abc*, 12/VI/1994, p. 84. «La Diputación de Valencia patrocina una exposición de fotos de niños que incitan a las drogas, la pornografía y el suicidio». Notícia de D. V.

¹²²³ La Sala Parpalló fou creada l'any 1980. Pertany a la Diputació de València i va ser creada per oferir el primer espai públic dedicat a mostrar art modern i contemporani a València ciutat. Font: <<http://www.salaparpallo.es/>>. Consulta: [25/III/2016].

¹²²⁴ Les eleccions europees de 1994 van tindre lloc el 12 de juny.

¹²²⁵ *El Temps*, núm. 524, 5/VII/1994, p. 5. «Un botó de mostra». Editorial.

del setmanari quan el cartagener fou proclamat candidat a presidir la Generalitat amb el PP:

«la proclamació de Zaplana posa en evidència, una vegada més, que al PP del País Valencià no li preocupa instaurar una manera de fer política moderna i transparent, que deixe enrere definitivament les aigües tèrboles. Aquest hauria de ser el repte d'aquest partit al País Valencià. Però tot indica que no és el camí que pensa seguir. Totes les informacions que s'han anat desvelant en els últims mesos sobre Eduardo Zaplana posen de relleu, com a mínim, una gestió poc transparent, poca sintonia amb la cultura i devoció per la confusió. A més cal afegir-hi els processos judicials en què està implicat¹²²⁶.

»(...) Aquest currículum no és un bon aval ni per al candidat ni per al partit. L'alternança política en la gestió dels interessos dels ciutadans d'aquest país forma part de les regles més profundes de la democràcia i, per tant, no ha d'esgarriar ningú. Però els qui aspiren a ella han de ser tutors també dels valors essencials de la democràcia. I, aquesta afirmació tampoc ha d'esgarriar a ningú. Hi ha currículums que són tota una evidència»¹²²⁷.

El cas Naseiro, cas de corrupció en què Zaplana fou sospitós de participar, sorgí arran d'unes escoltes telefòniques, en les quals el polític cartagener parlava d'una sèrie de suposades irregularitats que tractava de dur a terme aprofitant el seu càrrec polític¹²²⁸. *El Temps* recordava aquest cas de corrupció per desprestigiar la figura de Zaplana, que finalment no patí conseqüències judicials¹²²⁹. Però Zaplana no només era criticat pel setmanari per ser un presumpte corrupte. La revista comparava Zaplana amb la dreta més antiga, poc abans de guanyar les eleccions al País Valencià.

«Ja només queda mig any per a les eleccions autonòmiques. El Partit Popular, aspirant en condicions, per primera vegada, d'arrabassar al PSOE el control de la Generalitat valenciana, ha definit clarament el model polític que pensa aplicar en cas de victòria. Malgrat els vents de renovació

¹²²⁶ A banda del ja comentat afer de l'alcaldia de Benidorm aconseguida després d'un cas tèrbol de transfuguisme, Zaplana també fou sospitós d'haver participat en el cas Naseiro. Font: <http://elpais.com/diario/1990/05/11/espana/642376803_850215.html>. *El País*, 11/V/1990. «Quién es quién en el sumario del 'caso Naseiro' 1». Sense signar. Consulta: [25/III/2016].

¹²²⁷ *El Temps*, núm. 543, 14/XI/1994, p. 5. «Un candidat poc popular». Editorial.

¹²²⁸ La conversa telefònica que situava Zaplana en el cas Naseiro té la transcripció en aquest enllaç: <http://cadenaser.com/ser/2005/11/24/espana/1132793416_850215.html>. Cadena SER, 24/IXI/2005. «Zaplana en el 'caso Naseiro'». Consulta: [25/III/2016].

¹²²⁹ El cas Naseiro acabà sense perjudicar els afectats perquè les proves que implicaven els protagonistes foren declarades nul·les en termes judicials. Font: <http://elpais.com/diario/1992/07/16/espana/711237605_850215.html>. *El País*, 16/VII/1992. «El Supremo absuelve a los acusados el 'caso Naseiro'». Notícia de Julio M. Lázaro. Consulta: [25/III/2016].

de la dreta que alguns dirigents tracten amb poca fortuna d'esbombar, els fets demostren que la política de la dreta valenciana es basa, con s'ha pogut comprovar en els últims anys, en la promoció de l'enfrontament i la confusió entre els valencians i utilitzar amb aquests propòsits temes tan transcendents com la llengua o la vertebració del territori.

»(...) Després de deu anys de govern socialista, els populars han aprofitat la falta de decisió del partit en el govern a l'hora d'encarar els grans temes pendents del País Valencià per ressuscitar els fantasmes de l'últim període del franquisme. Tot el que valia aleshores és usat ara pels seguidors de Zaplana: utilitzar la llengua com un instrument de confusió i enfrontament, alimentar els complexos de discriminació que pateix la ciutat d'Alacant¹²³⁰ amb solucions que ja havien intentat els "tecnòcrates" del Caudillo.

»No importa que, a canvi, factors tan transcendents per al futur del País Valencià com la seua llengua o la cohesió territorial de totes les seues comarques queden greument ferits. El Partit Popular ha fet una aposta per la demagògia ràpida i l'efectivitat fàcil. Enfront del repte de preparar una alternativa seriosa i coherent amb vista a una possible victòria en les eleccions autonòmiques, ha decidit optar per l'agitació buida i la confusió gratuïta, pel retorn a les batalles més tristes i lamentables de la història recent dels valencians.

»(...) Són altres moments i altres persones, però una mateixa estratègia. Aquesta dreta ja la coneixíem»¹²³¹.

Immediatament abans que Zaplana guanyara les eleccions i es proclamara president de la Generalitat Valenciana, Joan F. Mira pregava:

¹²³⁰ Per exemple, el diari *Abc* arplegava unes declaracions de Zaplana i Julio de España, ambdós imminents presidents de la Generalitat Valenciana i de la Diputació d'Alacant amb el PP, respectivament, sobre l'anteriorment comentada homologació dels títols de català-valencià al País Valencià. «El Partido Popular, que preside Eduardo Zaplana en la Comunidad Valenciana, se ha sumado a las críticas contra la homologación del valenciano con el catalán. El PSOE ha respondido calificando estas críticas de "anticatalanas". Julio de España, presidente del PP en la provincia de Alicante, afirma que "el valenciano tiene personalidad propia, por lo que es impropcedente e impresentable equiparlo al catalán. En su opinión, "todo hace pensar que se trata de rendir algún favor a Felipe González como pago del PSOE al apoyo de Jordi Pujol en Madrid". "La Orden de Lerma no tiene ni pies ni cabeza –explica el dirigente del PP–, defendida por gente minoritaria que quiere convertir la Comunidad Valenciana en una extensión del catalanismo". Para Julio de España, con decisiones como la de homologar los títulos en ambas lenguas "se dan muchas ventajas a los ciudadanos de Cataluña y las Islas Baleares para trabajar en la Comunidad Valenciana, discriminando a ciudadanos del resto del país e incluso de localidades de nuestra Comunidad donde no se habla castellano". De España subraya su crítica en el hecho de que la Consejería de Educación "equipare en una oposición de Medicina el conocimiento del valenciano, ahora también el catalán, con todo un título Mir". "Es increíble, pero ocurre", concluye el presidente del Partido Popular». *Abc*, 2/IX/1994, p. 57. «PP: Es el pago de González a Pujol». Notícia de J.F.P. Efectivament, el PP tornava a despertar velles batalles lingüístiques per purs interessos polítics. Batalles que també començaven a replantejar-les, també, des d'Alacant.

¹²³¹ *El Temps*, núm. 548, 19/XII/1994, p. 5. «Ni llengua ni territori». Editorial.

«I ara ve un personatge d'artificios somriure, home de confiança, per ara, d'un polític de Valladolid¹²³², i assegura que el *presidente popular* dels valencians és ell. Que la Mare de Déu dels Desemparats ens acompanye en aquesta vall de llàgrimes»¹²³³.

I una vegada Zaplana va guanyar les eleccions al País Valencià¹²³⁴, *El Temps* va dedicar aquesta portada al PP valencià.

Figura 34. *El Temps*, núm. 573, 12/VI/1995, portada.

Si bé el títol de «nou ordre» suggereix certa autoritat¹²³⁵, qualitat que atorga el setmanari al PP i a la dreta espanyolista, crida encara més l'atenció el tema secundari de portada, «Cafè, 'coca' i puro» que, tot i tractar-se d'un reportatge que es troba en les pàgines interiors del número¹²³⁶, no té res a veure amb el PP. Però aquest titular acompanyat de «nou ordre» pot suggerir pensaments negatius cap als costums dels polítics del PP de manera subliminal¹²³⁷.

¹²³² Referint-se, és clar, a José María Aznar.

¹²³³ *El Temps*, núm. 567, 1/V/1995, p. 98. «El president popular». Article de Joan F. Mira.

¹²³⁴ El 28 de maig de 1995 tenien lloc les eleccions a les Corts Valencianes. El PP aconseguia 42 representants i UV 5. El PSPV 32 i Esquerra Unida 10. La suma de les dretes superava la de les esquerres.

¹²³⁵ Terme emprat pel nazisme per a definir el seu projecte polític expansionista. cf. MAZOWER, Mark., *El imperio de Hitler: ascenso y caída del Nuevo Orden europeo*, Barcelona, Crítica, 2008, pp. 347, 354, 373 i 388.

¹²³⁶ *El Temps*, núm. 573, 12/VI/1995, pp. 54-59. «Cafè, 'coca' i puro». Reportatge de Xavier Duran.

¹²³⁷ Valoració personal i pròpia.

Una vegada constituït el govern de Zaplana a la Generalitat Valenciana¹²³⁸, trobem editorials com aquest.

«El dietari polític de Zaplana és de terra cremada. Ja no hi ha dubtes sobre el referent polític del president valencià. Prové del centre¹²³⁹, s'ha dit sempre amb la clara intenció de presentar-lo com un home que naix políticament amb talent democràtic. Cert, prové del centre, però del centre que va sembrar les llavors de la picabaralla gramatical; del mateix centre que va sembrar de bombes feixistes a domicili la vida de significants demòcrates valencians¹²⁴⁰; de la Unión de Centro Democrático (UCD) que fabricà la transició blava valenciana¹²⁴¹.

»(...) Desfer aquesta herència requereix mostres contundents de voluntat política. Sobretot, després del dia a dia de la setmana passada. Dilluns, el president valencià servia en safata la continuïtat de Vicent Sanz –el que estava en política “per *forrarse*”– al capdavant de la direcció de Recursos Humans de l'ens públic Canal 9¹²⁴². Dimarts, la despertada era amb la retirada per part del Consell valencià de l'autoritat científica en matèria lingüística a la Universitat¹²⁴³. Dimecres, el grup parlamentari d'Esquerra Unida-Els Verds abandonava les Corts Valencianes a causa del valencià antinormatiu usat per Vicent González Lizondo¹²⁴⁴, una normativa secessionista que faria

¹²³⁸ La investidura que facilità l'accés d'Eduardo Zaplana a la presidència de la Generalitat Valenciana tingué lloc el 30 de juny de 1996 gràcies als vots del seu partit i d'Unió Valenciana. Font: <http://elpais.com/diario/1995/07/01/espana/804549611_850215.html>. *El País*, 1/VII/1995. «El PP alcanza la presidencia de la Generalitat». Notícia de Miguel Olivares. Consulta: [25/III/2016].

¹²³⁹ Eduardo Zaplana inicià la seua carrera política en l'UCD. cf. WANDERLEY DE MIRANDA, Roberto., *El PP y la guerra de Irak: discurso bélico y derechos humanos en la prensa española* (El País, El Mundo y Abc, Colección Vitor, Universidad de Salamanca, 2009, p. 48.

¹²⁴⁰ Bombes que esclataren al domicili del professor Manuel Sanchis Guarner (4/XII/1978); o al de l'escriptor Joan Fuster (11/X/1981); i també en aplecs o en seus d'editorials. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, pp. 612-615

¹²⁴¹ Per consultar el paper de la UCD durant la transició valenciana i les seues relacions amb el blaverisme, cf. GASCÓ ESCUDERO, Patricia., *UCD-Valencia: Estrategias y grupos de poder política*, Universitat de València, 2009, pp. 51-84.

¹²⁴² Aquest nomenament fou polèmic perquè Vicent Sanz havia confessat en una conversa privada intervinguda estar en política per «forrar-se». Font: <http://elpais.com/diario/1995/09/22/espana/811720817_850215.html>. *El País*, 22/IX/1995. «Sorpresa en la dirección del PP por el nombramiento de Sanz en Canal 9». Notícia de Francesc Bayarri. Consulta: [25/III/2016]. Aquella confessió formà part del cas Naseiro, les proves del qual posteriorment van ser invalidades, com ja hem comentat.

¹²⁴³ Un reportatge d'*El País* explica molt bé les primeres intencions en matèria lingüística del govern de Zaplana. Font: <http://elpais.com/diario/1995/10/02/espana/812588411_850215.html>. *El País*, 2/X/1995. «La lengua como arma política». Reportatge de Miguel Ángel Villena. Consulta: [25/III/2016].

¹²⁴⁴ Abandonament motivat per l'ús particular que Lizondo donava al seu valencià artificialment i voluntàriament diferenciat del català. Font: *Abc*, 30/IX/1995, p. 73. «Declaran persona “non grata” a Lizondo por llamar “polaco absurdo” al catalán». Notícia d'EFE.

pujar els colors a la cara de qualsevol persona amb un mínim sentit del ridícul. La gota del dimecres la posava la direcció estatal del PP reafirmant Vicent Sanz en el càrrec a Televisió Valenciana. Dijous, Eduardo Zaplana donava total llibertat a Lizondo per usar el valencià secessionista en la “seua” institució. Divendres es coneix la possibilitat que la llengua valenciana¹²⁴⁵ siga assignatura voluntària en el nou curs.

»(...) Fa la sensació que s'està desplegant un paraigua d'impunitat sota el qual cap aquesta trista herència. Només una actuació política contundent pot fer visible una voluntat política que es fa difícil d'esbrinar a simple vista. Nomenaments com el de Francisco Mora¹²⁴⁶, nou director general de Ràdio 9, amb un passat feixista avalat pels testimonis que parlen en aquestes pàgines, són mostres que desmereixen qualsevol tasca política democràtica.

»L'esperança és l'últim que es perd. Però quan encara no fa cent dies que el govern popular-regionalista funciona, alguns gestos minen ja els fonaments bàsics de la convivència. Gestos que inviten molt –massa– a la contestació democràtica. Inviten a preguntar-se, desgraciadament, on acaba la segona transició tot just estrenada pel PP [sic]»¹²⁴⁷.

I si hem llegit un exemple de crítica de forma al govern de Zaplana, ara llegirem un altre exemple de crítica de fons al mateix govern. Escriu l'article Joan F. Mira:

«La dreta valenciana, aproximadament des del temps de Ferran VII –que és quan comença a haver-hi dreta i esquerra– ha tingut com un dels més destacats signes de distinció el propòsit de ser com menys valenciana possible millor. L'“esquerra” també, però això és un altre capítol. La dreta valenciana es va formar fa segle i mig amb restes d'aristocràcia, comerciants forasters, advocats, propietaris rurals i algun militar, amb les seues respectives clientes. La indústria hi tingué en un principi poc de pes, ni social ni ideològic, i potser això és un llast que

¹²⁴⁵ «El consejero de Cultura y Educación, Fernando Villalonga, ya ha sugerido que el valenciano puede convertirse en una asignatura voluntaria en un futuro próximo». Font: <http://elpais.com/diario/1995/10/02/espana/812588411_850215.html>. *El País*, 2/X/1995. «La lengua como arma política». Reportatge de Miguel Ángel Villena. Consulta: [25/III/2016].

¹²⁴⁶ Francisco Mora també havia dirigit la revista *Interviú*, que posteriorment es presentaria candidat a alcalde a Granollers amb el Partit Popular els anys 1999 i 2003. Fonts: <http://elpais.com/diario/1999/05/27/catalunya/927767253_850215.html>. *El País*, 27/V/1999. «Un exdirector de “Interviú” que da la cara por el Partido Popular». Entrevista de Josep Lluís Eras; i <<http://www.vilaweb.cat/ep/ultima-hora/580568/20021014/francisco-mora-candidat-pp-lalcaldia-granollers.html>>. *Vilaweb*, 14/X/2002. «Francisco Mora serà el candidat del PP a l'alcaldia de Granollers». En va assolir dos regidors de vint-i-cinc l'any 1999; i tres regidors l'any 2003. Font: <www.infoelectoral.mir.es>. Ministeri d'Interior. Consultes: [25/III/2016].

¹²⁴⁷ *El Temps*, núm. 590, 9/X/1995, p. 5. «El paraigua». Editorial.

encara dura en el camp de les actituds i d'una certa visió de la cultura. La dreta valenciana es va formar, entre altres coses, per administrar el poder provincial –el que venia de Madrid i anava a Madrid– no per superar-lo i anar més enllà amb un projecte propi de país. No res, mala sort. Curiosament, ara que ha tornat la dreta al poder –a aquest petit poder valencià que ens hem permès– torna l'ideal de la província fresquet com una rosa, encarnat en presidents de diputació, delegats, himnes i altres altíssims projectes col·lectius. No han volgut mai fer país, ni refer-lo: el seu país és l'altre, és Espanya, i aquest no-país d'ací són tres províncies precàriament lligades per una incerta administració.

»Torna a la passió provincial la dreta (...) Són espanyols d'Alacant, de València o de Castelló –com podrien ser-ho de Múrcia o d'Albacete– i la *Comunidad Valenciana* és un espai administratiu, el marc d'un petit poder, un camp de gestions i d'interessos. I què més? Res, no cal que siga res més, excepte en la retòrica ocasional i en les recepcions del 9 d'octubre.

»I la llengua, sobretot: quan els havia preocupat la llengua del país, i com els havia de preocupar, si no creien en el país mateix? (...) Llengua de poble i de pobres, llengua de gent sense cultura, llengua poc espanyola i per tant (per tant!!) llengua enemiga del progrés, de la indústria i el comerç, de la instrucció pública i de l'esperit universal. Potser fins i tot –horror– llengua de catalans. Ha estat la posició de la dreta valenciana en bloc, dreta espanyola fins el moll de l'os»¹²⁴⁸.

I és que, com hem pogut comprovar, si alguna simpatia va sentir *El Temps* cap al PP valencià, per mínima que fóra, emanava del distanciament d'aquest partit cap a l'anticatalanisme. I la immensa majoria de les crítiques cap al Partit Popular des del setmanari estaven relacionades amb el seu nacionalisme espanyol i el poc respecte que, segons la revista, tenia el partit a la llengua, la cultura i la identitat, en definitiva, del País Valencià. I també, és clar, per qüestions que posaven en dubte la bondat de les pràctiques polítiques dels dirigents del partit.

6.3.1.2.- Unió Valenciana: l'enemic íntim

El Partit Popular valencià va poder guanyar alguna simpatia d'*El Temps* fins que es va posicionar amb l'anticatalanisme. Unió Valenciana, formació política amb l'anticatalanisme com a raó de ser, representant del blaverisme més radical i promotora del secessionisme lingüístic que pretenia diferenciar el valencià del català, no podia, per pura lògica ideològica, despertar gens de simpatia en el setmanari que analitzem. El seu líder, Vicente González Lizondo, va ser objecte de crítiques, burles i tota mena

¹²⁴⁸ *El Temps*, núm. 595, 13/XI/1995, p. 98. «Sobre el poder i la llengua». Article de Joan F. Mira.

d'arguments desfavorables per part de la revista, com hem vist en l'anterior capítol i continuarem veient més endavant. Tot i que ja hem estudiat crítiques a Unió Valenciana en l'anterior apartat, en el sentit que certes crítiques provocaven una bona –o no dolenta– imatge del PP en *El Temps*, aprofundirem una mica més en la qüestió. Per exemple, aquestes paraules apareixen en un editorial d'*El Temps*, quan PP i UV assoliren l'alcaldia de València l'any 1991¹²⁴⁹. Es desprèn una burla cap a UV, en la qual arriben a dubtar del seu “civisme”:

«Des del dia 5 de juliol, Rita Barberá és alcaldessa de València¹²⁵⁰. Vicent González Lizondo, també (...) Lizonsdo tindrà, excepte de nom, el mateix poder que l'alcaldesa nominal. I tindrà les tres coses que més li interessaven: Cultura (amb Festes i Falles)¹²⁵¹, Urbanisme i llicències d'obres¹²⁵², i govern interior personal¹²⁵³. De tal manera que: a) la col·locació de multitud de lizondistes està pràcticament assegurada; b) els interessos immobiliaris al voltant d'UV tenen garantida una orel·la amistosa; i c) la “cultura” del blaverisme militant té camp obert a la seua promoció institucional (...) Almenys, si les coses s'han de fer com el lizondisme ha exigít, ha imposat, i ha aconseguít. Si les coses es fan en els termes pactats, no és difícil saber, ja des d'ara mateix, qui en resultarà guanyador. Els perdedors, en tot cas, seran els valencians, i una certa idea de la civilització [sic]»¹²⁵⁴.

Més enllà anava Pilar Rahola¹²⁵⁵ en ser preguntada en la secció ‘Enquesta’¹²⁵⁶, sobre el següent assumpte: «¿On anirem a parar amb González Lizondo com a delegat de Cultura de l'Ajuntament de València?». Si la pregunta sembla intencionada, la resposta ho és més encara:

¹²⁴⁹ Recordem que PP i UV signaren un pacte facilitat per la majoria que la suma dels regidors aconseguits pels dos partits (17, 9 el PP i 8 UV) era superior a la que havien aconseguít el PSPV (13) i EU (3).

¹²⁵⁰ <http://elpais.com/diario/1991/07/05/espana/678664805_850215.html>. *El País*, 5/VII/1991. «La popular Rita Barberá será elegida hoy alcaldesa de Valencia». Notícia de Maria Josep Serra. Consulta: [25/III/2016].

¹²⁵¹ La regidora de Cultura seria María Dolores García Broch, d'Unió Valenciana. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 592.

¹²⁵² El regidor d'Urbanisme seria Juan Manuel Castañer Molla, d'Unió Valenciana. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 587.

¹²⁵³ Vicente González Lizondo esdevingué primer tinent d'alcalde. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 594.

¹²⁵⁴ *El Temps*, núm. 369, p. 15/VII/1991, p. 3. «València: l'hora de la dreta». Editorial.

¹²⁵⁵ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Pilar Rahola va signar un total de 31 pàgines en *El Temps*.

¹²⁵⁶ Secció en la qual es qüestionava quatre persones sobre un afer comú. Les respostes no ocupaven més d'un paràgraf i la secció sencera ocupava una pàgina al principi i mitja després. Present des del número 358 (29/IV/1991) fins al 434 (12/X/1992).

«Que un poble opti per la barbàrie i no per la civilitat, per la demagògia i no per la intel·ligència, que opti pel filo feixisme i no pel lliure pensament, que opti per destruir el seu propi idioma i els seus orígens, en lloc de prestigiar-los i enfortir-los, és una notícia tan depriment que no permet ni la broma. Com depriments són tots els suïcidis. ¿On anirem a parar amb aquest senyor com a delegat de cultura? Probablement al fons de la tassa del wàter»¹²⁵⁷.

L'ascens d'Unió Valenciana a l'alcaldia de València anava pactada amb el PP amb certes condicions. La fonamental era el canvi ortogràfic dels rètols que lluien en valencià al cap i casal, la denominada per M. Dolores Garcia-Broch, regidora d'Educació a l'Ajuntament de València, com a «revalencianisació llingüística»¹²⁵⁸, abandonant les normes ortogràfiques oficials i adoptant les de l'Acadèmia de Cultura Valenciana, organisme que pretenia distingir el valencià del català mitjançant forçats canvis ortogràfics¹²⁵⁹. Així definia Joan F. Mira aquesta premeditada distinció:

«En menys d'un mes han perpetrat les següents gestes, que jo recorde: anunciar la institucionalització del separatisme lingüístic (...) pretendre que en la Mostra de Cinema els films catalans vagen subtitulats en espanyol com a produccions estranyes i estrangeres¹²⁶⁰, proclamar oficialment i repetidament que a València el català és *polaco*¹²⁶¹, i en fi, què més els he de dir que no sàpien (...) Se'm torba el cervell, incapaç d'imaginar quaranta-vuit mesos així. Se m'encogeix el cor, i no ho dic de broma. Ajudeu, per favor. Auxili. S.O.S., ¡salvem les nostres ànimes! [sic]»¹²⁶².

Dins del mateix article, Mira alerta del perill d'UV i recorda els mètodes usats pel blaverisme al País Valencià durant la transició, en una clara mostra de rebuig cap a Lizondo i els seus i un altre esforç per desprestigiar amb dades reals aquest moviment polític:

¹²⁵⁷ *El Temps*, núm. 371, 29/VII/1991, p. 7. «¿On anirem a parar amb González Lizondo com a delegat de Cultura de l'Ajuntament de València?». Enquesta.

¹²⁵⁸ Font: *El Temps*, núm. 371, 29/VII/1991, pp. 24 i 25. «UV enceta de nou la 'guerra lingüística'». Reportatge de Maite Ferrando.

¹²⁵⁹ cf. PÉREZ MORAGON, Francesc., *L'Acadèmia de Cultura Valenciana: història d'una aberració*, València, Eliseu Climent, 1982, pp. 29-35.

¹²⁶⁰ <http://elpais.com/diario/1991/07/25/cultura/680392802_850215.html>. *El País*, 25/VII/1991. «Polémica tras la dimisión del director de la Mostra de Valencia». Notícia de Francesc Bayarri. Consulta: [25/III/2016].

¹²⁶¹ Lizondo va titllar de «polaco» el valencià acadèmic. Font: <http://elpais.com/diario/1995/10/22/espana/814316408_850215.html>. *El País*, 22/X/1995. «“Los socialistas son responsables de la crispación por la cuestión lingüística”». Entrevista de Miguel Olivares i Joan Manuel Perdigo a Eduardo Zaplana. Consulta: [25/III/2016].

¹²⁶² *El Temps*, núm. 372, 5/VIII/1991, p. 98. «València, S.O.S.». Article de Joan F. Mira.

«no diré mai que tots són uns. No són iguals els feixistes i els demòcrates, no és igual la dreta-dreta que la semi-esquerra, no és igual Felipe González que Franco i que Fraga, no és igual Clementina [Ródenas] que Rita [Barberá], no és igual [Joan] Lerma que Lizondo. Què volen que els diga: no és igual. A València, tots sabem què podia i devia haver fet l'esquerra i què ha fet i què no ha fet. D'acord. Però tots sabem com s'ha format i ha crescut una certa dreta (la que tenim, i encara no en tenim d'altra), com s'han fet forts en la mentida, en la calúmnia, en la deformació de les veritats més elementals, en la prèdica de l'odi, en el recurs a les vísceres menys nobles. Tots sabem per quins mitjans –clàssics– es van fer amos del carrer, com rebentaven actes públics i vidres de cotxe, i com ha pujat a protagonista el seu líder, i pagat per qui. És idiota voler oblidar-ho. És suïcida dir que són iguals»¹²⁶³.

Tan gran era l'enemistat d'*El Temps* cap a Lizondo, que li van dedicar la primera 'Gatonera'¹²⁶⁴ amb aquest dibuix, el qual simbolitza el poder municipal que exerceix el líder d'Unió Valenciana gràcies a Rita Barberà, que carrega amb ell com si fóra un cavall.

Figura 35. *El Temps*, núm. 382, 14/X/1991, p. 98.

¹²⁶³ *Ibidem*.

¹²⁶⁴ 'Gatonera' és la secció d'humor gràfic d'*El Temps* present des del número 382 i signada per 'El Gat Invisible', nom artístic del dibuixant Salvador Llosà.

Tot i que allò que més va ridiculitzar Lizondo per part d'*El Temps* va ser aquesta foto de portada.

Figura 36. *El Temps*, núm. 393, 30/XII/1991, portada.

La intenció de ridiculitzar el líder d'UV ve a propòsit de la manifestació celebrada el 14 de desembre d'aquell any¹²⁶⁵, en la qual Unió Valenciana va voler fer una demostració de força centrada en el seu anticatalanisme. Ací, l'editorial d'*El Temps* sobre la mateixa manifestació, en el qual parlen del contingut d'aquesta protesta i alhora ridiculitzen novament Lizondo i el blaverisme:

«No tenien cap pretext concret, cap “ingerència catalana”, cap “provocació” per part de la Universitat¹²⁶⁶, cap de les hipotètiques raons que altres vegades han servit d'excusa per excitar els adeptes. L'*enemic*, segons tots els indicis, era interior i el tenien molt a prop, encara que –com és inevitable– els instigadors hagueren d'acudir al fantasma permanent de

¹²⁶⁵ Manifestació convocada a favor del secessionisme lingüístic. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 617.

¹²⁶⁶ La Universitat i l'àmbit acadèmic oficial serà per a Unió Valenciana un enemic constant en la seua particular lluita per “descatalanitzar” el valencià. La Universitat de València, que defensava i promovia la definició científica del valencià –és a dir, del català– rebia constants atacs des del partit regionalista, així com també des del diari *Las Provincias*. Per analitzar aquesta batalla impulsada pel blaverisme, cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, pp. 506-509. Un exemple de burla del diari *Las Provincias* és una vinyeta en la qual és mostra Ramon Lapiedra, rector de la Universitat de València, amb una pegatina que “reconeix” que “estima” Jordi Pujol –un altre personatge “endimoniat” pel blaverisme– i “declarant” que «está en estudio exigiros la nacionalidad catalana pa ingresar en “nuestra universidad” (...) “que chuli... eh, nois?”». *Las Provincias*, 22/X/1985, p. 29.

l'amenaça externa. La manifestació del dia 14 ha estat la més "ideològica" de totes les que fins ara han fet els *blaveros*: la més purament anticatalanista i anticatalana, presentada únicament com a tal, sense pretext ni raó concreta. "Contra la catalanització", i prou. Aparentment, és clar. En realitat era un intent d'Unió Valenciana –promotor efectiu, instigador i organitzador de l'acte– de traure la *seua* gent al carrer, i de mostrar així els seus poders. ¿Mostrar-ho a qui? No als "catalanistes" valencians, evidentment, ni al PSOE, amb els quals no tenen cap conflicte de competència ni d'espai polític a disputar. Calia mostrar-ho al Partit Popular, i més concretament al PP de la capital (...) I la manifestació no va ser un èxit, ni de bon tros. Cinc mil o sis mil persones, amb predomini de l'edat provecta, amb crema de llibres i presència feixista i violència, *no són una mostra de força*»¹²⁶⁷.

En la mateixa línia descrivia Jordi Sebastià la mateixa manifestació, identificant els presents amb feixistes locals de la ciutat de València que, per damunt de tot, eren agressius:

«Català era la paraula més pronunciada, l'insult i la desqualificació per a qualsevol. Català era el cotxe que tractà de passar entre els manifestants que encara no havien arribat al final previst, quan els altres ja cantaven l'himne regional. Com era català calia espentar-lo i sacsejar-lo i trencar d'un colp de puny la càmera del fotògraf que ho volia registrar. També era raonable pegar puntades i espentons als dos redactors que anaren a tranquil·litzar la situació. Eren provocadors i podien ser catalans. Ningú dels agressors sabia que els agredits treballaven a EL TEMPS; servei d'ordre va col·laborar a expulsar els periodistes davant l'assentiment dels manifestants. No hi havia policia; per a una manifestació de 5.000 persones no hi havia més que un parell de furgons.

»(...) un grup d'ultres Yomus¹²⁶⁸ cremava llibres (...) Calia posar pau i l'himne tornà a sonar. Futboleros, seguidors d'UV i els que abans demanaven la independència s'emocionaren junts i cantaren "per a ofrenar noves glòries a Espanya, tots a una veu..."¹²⁶⁹ [sic]»¹²⁷⁰.

¹²⁶⁷ *El Temps*, núm. 393, 30/XII/1991, p. 3. «Els mateixos, però no tants». Editorial.

¹²⁶⁸ Penya ultra del València C.F. D'ideologia feixista, espanyolista i anticatalanista, molts dels seus membres lluien fins i tot estètica *skinhead*.

¹²⁶⁹ Començament de l'Himne de Serrano i Thous o Himne Regional.

¹²⁷⁰ *El Temps*, núm. 393, 30/XII/1991, p. 11. «Tots a una veu, però menys». Reportatge de Jordi Sebastià.

I la mateixa descripció que la llegida anteriorment, però amb estil gràfic, es plasmava a ‘La Gatonera’ de la mateixa edició:

Figura 37. *El Temps*, núm. 393, 30/XII/1991, p. 98.

Lizondo “envia” a la foguera un fotoperiodista i diversos llibres catalans, al més pur estil inquisidor.

Lizondo va culminar la seua carrera política amb el conegut com a ‘Pacte del Pollastre’. Les eleccions a les Corts Valencianes de 1995 donaven majoria relativa al Partit Popular que, amb 42 escons, obtenia la mateixa quantitat de representants que la suma dels aconseguits entre Partit Socialista del País Valencià (32) i Esquerra Unida del País Valencià (10)¹²⁷¹. D’aquesta forma, el PP es veia obligat a pactar amb Unió Valenciana, que havia obtingut cinc representants, per tal de poder exercir el govern de la Generalitat. És per això que, òbviament, el PP es va veure obligat a cedir parcel·les de poder al partit regionalista. Una d’aquestes va ser la presidència de les Corts Valencianes, que va passar a ser regentada per Lizondo des que es va constituir el nou govern de la Generalitat¹²⁷², a l’estiu de 1995, fins a la seua mort, gairebé any i mig després, a finals de 1996. El Pacte del Pollastre va ser batejat com tal per ser acordat al despatx del president de l’Associació Valenciana d’Empresaris, AVE, Federico Félix, que es dedicava al sector agroalimentari¹²⁷³. Evidentment, *El Temps* va lamentar tot això

¹²⁷¹ Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d’Interior. Consulta: [25/III/2016].

¹²⁷² Font: <http://elpais.com/diario/1995/06/20/espana/803599215_850215.html>. *El País*, 20/VI/1995. «El PP cede la presidencia de las Cortes valencianas a UV a cambio de “estabilidad”». Notícia de Miguel Olivares. Consulta: [7/XII/2015].

¹²⁷³ Font: <<http://www.levante-emv.com/mercantil-valenciano/2012/10/08/patronos-ensenan-cresta/942425.html>>. *Levante-EMV*, 8/X/2012. «Los patronos enseñan la cresta». Notícia de Jordi Cuenca. Consulta: [7/XII/2015].

i va criticar l'ascens polític de Lizondo dins la política valenciana. Per exemple, J. J. Pérez Benlloch titulava «Amb Lizondo, al disbarat»:

«Conscientment o inconscientment, potser per necessitat, ha contribuït en gran mesura a la famosa via valenciana cap al disbarat. Als periodistes, protagonistes i altres observadors del circ polític indígena, ens esperen grans jornades de joia o afront. La institució, en canvi, hauria de posar les banderes a mitja asta o crespons als seus finestrals. També podria cobrar entrada per assistir a les sessions plenàries moderades per l'immoderat i il·letrat president.

»(...) Sense prendre alè, el sense pairó Lizondo mamprèn amb el valencià normatiu que s'utilitza a la casa i aconsella als traductors i correctors que s'atinguen a la gramàtica de la Real Academia Valenciana¹²⁷⁴, patrocinadora d'aquest galimaties local, dejuna d'accents ortogràfics i podrida de castellanismes recercats. Audàcia que es permet representant tan sols el 7% de l'electorat¹²⁷⁵.

»(...) Però els populars, que l'han entronitzat, han de patir també les conseqüències del disbarat. L'individu, que és un ingrát, declara tantes vegades com li ve de gust que el seu pacte amb el PP és d'investidura i per sis mesos, fet que li deixa la porta oberta a una moció de censura. I una llet s'arrisca aquest personatge a perdre la prebenda»¹²⁷⁶.

Pérez Benlloch fa referència a l'ús del valencià que feia Lizondo: un ús secessionista i premeditadament diferenciat del català. Sobre aquesta qüestió s'expressava Joan F. Mira, tan empenyat o més que l'articulista anterior per la qüestió que tractem.

«per disposició del president de la més alta institució, el govern que diu que ens governa ja té dos departaments nous: la “Conselleria de Facenda” i la “Conselleria d'Agricultura i Mig Ambient”¹²⁷⁷. Quant a la *facenda*, ignore les raons que els assessors lingüístics del senyor V. G. Lizondo han trobat per inventar-se aquest exemplar tan exòtic del vocabulari blaver. Pel

¹²⁷⁴ Referint-se a la RACV. De fet, Lizondo emprà expressions un tant curioses com «facenda», en lloc d'hisenda; o «mig ambient» en lloc de medi ambient. Font: *Abc*, 30/IX/1995, p. 73. «Declaran persona “non grata” a Lizondo por llamar “polaco absurdo” al catalán». Notícia d'EFE.

¹²⁷⁵ Certament, UV havia rebut el vot del 7,1% dels valencians l'any 1995. Font: <http://www.cortsvalencianes.es/cs/Satellite/Layout/Page/1260974712819/Resultados1995.html?lang=ca_VA&p=1260974712819¶m1=1995>. Corts Valencianes. Consulta: [25/III/2016].

¹²⁷⁶ *El Temps*, núm. 577, 10/VII/1995, p. 17. «Amb Lizondo, al disbarat». Article de J. J. Pérez Benlloch.

¹²⁷⁷ Qüestió que motivà discussió a la cambra, quan Esquerra Unida discrepà d'aquesta nova decisió lingüística extravagant. Font: <http://elpais.com/diario/1995/09/28/espana/812242809_850215.html>. *El País*, 28/IX/1995. «Las diferencias lingüísticas provocan una trifulca en las Cortes Valencianas». Notícia de Miguel Olivares. Consulta: [25/III/2016].

que fa al *mig ambient*, la cosa és perfectament diàfana: agafen vostès un ambient sencer, el divideixen per la meitat, i ja tenim un “mig ambient”. Mig ambient, doncs, assignat a la Conselleria d’Agricultura (a càrrec d’un expert en juntes falleres, per no eixir de casa ni renunciar als orígens)¹²⁷⁸, i quant a l’altre mig, encara el Butlletí, o Butletí, o Bolletí, o Boletí de les esmentades Corts no ha publicat a quin departament ha de ser assignat. Jo comprenc que la dreta eterna havia perdut, per falta d’exercici els darrers dotze o catorze anys, una mica de pràctica en el govern de la cosa pública, i comprenc que no es poden prendre decisions apressades.

»Porten pocs mesos en el poder –i per ells el poder sí que és poder, no com pels seus predecessors immediats, pobres xicots perpètuament acollonits–¹²⁷⁹, i no se’ls pot demanar que tinguen clara la distribució completa de càrrecs i competències. Mig ambient per la xiqueta aquella d’Agricultura, que deia que era llicenciada en dret i resultava que no, i l’altre mig ja veurem a qui li’l donem, deuen pensar. O és que el tema de l’ambient és una cosa massa extensa i complicada, que cal pensar-se-la molt abans de repartir-la. Tan complicada, que encara no han explicat ni tan sols quin és el mig ambient que administrarà Agricultura, i quin és l’altre mig: serà l’ambient rural en un cas, i l’ambient urbà en l’altre?

»(...) Tinc por que en pocs mesos totes aquestes bromes sinistres queden assimilades a la marxa normal de la vida pública. Tinc por que s’estenga la idea que tot això són anècdotes idiotes, coses de què no val la pena ocupar-se, passatemp del senyor V. G. Lizondo, acudits de gust discutible, el petit preu que cobra el blaverisme militant a canvi de renunciar (que no renunciaran) a coses més grosses. Diran des de la majoria que ens governa: tot això són foteses, tenim problemes més importants que resoldre (ho diran, òbviament, en castellà), no podem perdre ni un minut amb les manies dels uns i dels altres. I els nostres “amics” parlamentaris aniran assumint a poc a poc, després d’alguna protesta retòrica, la mateixa actitud de fons: deixem-ho córrer. Ja toleren, els nostres amics, la burrera oficialment instal·lada al Palau de les Corts, i la toleren amb la mínima reacció verbal que la decència exigeix. Però

¹²⁷⁸ La consellera d’Agricultura i *Mig Ambient* era Maria Àngels Ramón-Llin, d’Unió Valenciana.

¹²⁷⁹ En aquesta idea van insistir Joan F. Mira i *El Temps* en diverses ocasions: consideraven que el PSPV, durant els anys de govern de Joan Lerma (1982-1995) no va treballar suficientment en l’àmbit lingüístic valencià, insuficiència que venia determinada per la irresponsabilitat, pel desinterès, pel complex i en ocasions fins i tot per por de les “represàlies” de *Las Provincias*, diari que influïa enormement en la població valenciana i que carregava visceralment contra tots aquells que tractaven de fer del català al País Valencià una eina d’ús normal i respectable.

mínima i sense ganes. Deuen pensar que això no mereix un conflicte frontal: no assistir a les sessions, per exemple, o deixar en blanc les pàgines del butlletí que els corresponen, o no donar-se per assabentats de les comunicacions de presidència, o alguna resposta realment eficaç i seriosa. No ho faran, però: no els interessa. Al partit que ens ha governat dotze anys, això li importava tan poc que ha deixat ben posades les bases del desastre; dotze anys sense establir una autoritat institucional en matèria de llengua, són molts anys, molt de desinterès, molta vergonya i un patriotisme –o un sentit de la responsabilitat– tan fluix i tan tebi que fa angúnia.

»És a dir, que ens quedarem amb el “mig ambient” i la “facenda” (tan burros són els assessors de Lizondo que la paraula *medi* els sembla “catalana”, tan insuperablement ignorants que *hisenda* no és tampoc un “catalanisme” sinó un castellanisme incorporat fa molt i molt de temps). Ens quedarem amb l’“espectacul” i el “vehicul”, amb les “llinees” de crèdit i d’autobusos, amb Esquerra Unida-Els “Verts”, amb el Grup “Socialiste”, amb els “orgues” (barrocs?) de govern corresponents i qui sap si amb alguna “caixa d’alforros” (horrorísima paraula, a més d’inútil, però almenys autèntica, com *servici*)¹²⁸⁰. Bromes, detalls, petites llibertats, coses de València. Com si a Sevilla el president del Parlament (d’“Ihquierda Unía-Loh Verdeh”) decidirà els noms i ortografies del Govern andalus: “Conzeheria de Zalú”, posem per cas. Però a Sevilla són simplement andalusos, i més o menys espanyols. Ser blaver és una altra cosa, i la dreta valenciana i el PSOE valencià, i alguna altra força viva d’aquest país, encara no se’n vol adonar. O potser sí: se n’adonen perfectament, i els va molt bé. Mig ambient per vosaltres, mig per nosaltres, i tots contents. Quan s’hauran quedat l’ambient sencer, ja en parlarem [sic]»¹²⁸¹.

Per últim, mostrarem un article editorial que posava en dubte la valencianitat d’Unió Valenciana a partir d’un afer local que va evidenciar les seues aspiracions com a partit suposadament defensor del valencianisme.

«El passat cinc d’agost el ple de l’ajuntament de Tavernes de la Vallidigna (la Safor) va aprovar una moció en què feia constar al president de la Generalitat valenciana la seua preocupació per la retirada de les ajudes a les publicacions i les ràdios en valencià i li demanava que tornara a incorporar-les als

¹²⁸⁰ Joan F. Mira ironitza amb la “normativa” secessionista emprada pel blaverisme per a diferenciar artificialment valencià de català.

¹²⁸¹ *El Temps*, núm. 590, 9/X/1995, p. 98. «El mig ambient». Article de Joan F. Mira.

pressupostos¹²⁸². La moció havia estat presentada pel grup socialista i va tenir el suport dels regidors d'Esquerra Unida i Unitat del Poble Valencià. En contra van votar els representants del Partit Popular i el solitari regidor d'Unió Valenciana. Aquest agrupament de forces no és nou. Es repeteix sempre que hi ha alguna referència a l'ús i al suport que ha de tenir el català al País Valencià. El Partit Popular respon amb la lògica del seu plantejament polític: el valencià està bé com està i no cal fer res més, però Unió Valenciana entra sempre en una clara contradicció. Els seus líders, si més no els actuals, repeteixen que la promoció del valencià és una de les prioritats de la seua acció política com a partit nacionalista que (diuen que) són¹²⁸³. Però això no els impedeix perdre oportunitats com la que van tenir a Tavernes per provar que va més enllà de les paraules. Els exemples en són molts. Quan algun ciutadà és agredit per utilitzar el valencià en un context públic, i el fet ja ha passat a convertir-se en notícia escandalosament quotidiana, els portaveus d'Unió Valenciana callen, i les protestes i denúncies només arriben per part dels partits polítics que es van posar d'acord a Tavernes tant se val que s'utilitze l'ortografia valenciana o la del senyor Xavier Casp, que es parle amb accent de la Marina o de l'Horta, a Unió Valenciana no pareix interessar-li per a res el valencià»¹²⁸⁴.

Totes les crítiques a Unió Valenciana, com hem comprovat, giren entorn del seu anticatalanisme, visible en el secessionisme lingüístic, sobretot. Si el PP va poder comptar amb certs beneplàcits d'*El Temps*, tot i que escassos, fou per distingir-se d'Unió Valenciana en aquesta qüestió particular. UV, com a partit blaver i, per tant, anticatalanista, mai no va poder comptar amb gens de simpatia del nostre setmanari. Més aviat, tot el contrari. I aquestes discrepàncies podien créixer ajudades pel recel que suposava l'ascens espectacular, i potser inesperat, de Lizondo en la seua carrera política durant la primera meitat de la dècada dels noranta.

6.3.1.3.- PSPV: El declivi

Durant l'època que tractem, el PSPV va viure el seu declivi polític. Aquest partit, fins llavors hegemònic, va perdre el govern de la Generalitat en favor del Partit Popular. L'hegemonia política va canviar completament de bàndol, i *El Temps* no es

¹²⁸² La corporació municipal de Tavernes de la Valldigna tenia 7 regidors del PP, 4 del PSPV, 3 d'EU, 2 d'UPV i 1 d'UV. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. L'alcalde era Eugenio Pérez Mifsud, del PP. Font: <<http://tavernes.es/alcaldia/historic-d-alcaldes>>. Ajuntament de Tavernes de la Valldigna. Consulta: [25/III/2016].

¹²⁸³ Efectivament, Unió Valenciana arribà a definir-se com una formació «nacionalista». cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, pp. 84-86.

¹²⁸⁴ *El Temps*, núm. 637, 2/IX/1996, p. 7. «La valencianitat d'UV». Editorial.

quedà sense analitzar aquest canvi polític que estudiarem a continuació. Des d'abans que es començara a produir tot aquest tomb polític, el setmanari ja tenia fixació amb Joan Lerma, president de la Generalitat amb el PSPV, al qual acostumava acusar d'autoritari dins del seu partit i del seu govern. Ací un exemple, a propòsit de la destitució de Rafael Blasco, conseller d'Obres Públiques de la Generalitat Valenciana¹²⁸⁵ i que *El Temps* sempre va defensar davant de Lerma:

«En la seua compareixença davant de les Corts valencianes, per tal de justificar el cessament fulminant del conseller Blasco, Lerma afirmà: “Era una decisió inajornable i necessària, a fi que el Consell no genere dubte entre els ciutadans”. I en efecte, la decisió del President potser era “inajornable” i “necessària”... per al president mateix, és a dir, per a la seua particular política de poder en solitari.

»(...) és molt dubtós que la causa *real* de la destitució del conseller Blasco siga la seua presumpta implicació, o possible responsabilitat política, en presumptes irregularitats i suborns per part d'alguns càrrecs o funcionaris del seu departament. És molt dubtós: sospites, o realitats, d'un ordre semblant han passat i passen en conselleries, diputacions i ajuntaments (Calp, per molts motius, és un cas emblemàtic)¹²⁸⁶, i el president no ha forçat la dimissió de ningú¹²⁸⁷.

»(...) amb la destitució de Blasco, Lerma ha aconseguit finalment la consumació d'un procés llargament madurat i implacablement portat a terme: que ni dins del govern ni dins del partit quede ningú amb pes i pensament propi (...) Successivament han estat anul·lats, per un procediment o per un altre, tots aquells que podien tenir una base política pròpia dins del PSOE valencià, tots aquells que podien tenir un pes o un prestigi, representar alguna idea, posseir algun valor o dependent de la simple fidelitat: Cucó i Soler¹²⁸⁸, Guardiola¹²⁸⁹

¹²⁸⁵ Destituït per Joan Lerma arran d'una denúncia per presumptes suborns a funcionaris des de la conselleria que presidia Rafael Blasco. *El País* també sospitava que la destitució podia estar relacionada amb les diferències polítiques entre Lerma i Blasco. Font: <http://elpais.com/diario/1989/12/28/espana/630802810_850215.html>. *El País*, 28/XII/1989. «Lerma destituye al ‘conseller’ de Urbanismo de la Generalitat Valenciana». Sense signar. Consulta: [26/III/2016].

¹²⁸⁶ Calp era el poble en el qual, presumptament, la conselleria presidida per Rafael Blasco hauria exercit suborns per requalificar uns terrenys. Font: <<http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2012/06/13/historia-repite/913387.html>>. *Levante-EMV*, 13/VI/2012. «La historia se repite». Notícia de J.G.G. Consulta: [26/III/2016].

¹²⁸⁷ De fet, en aquest mateix cas, Lerma no va destituir la responsable directa de l'àrea d'Urbanisme, er la qual cosa sembla que hi havia certa “necessitat” de destituir Blasco. Font: <http://elpais.com/diario/1989/12/28/espana/630802810_850215.html>. *El País*, 28/XII/1989. «Lerma destituye al ‘conseller’ de Urbanismo de la Generalitat Valenciana». Sense signar. Consulta: [26/III/2016].

¹²⁸⁸ Alfons Cucó i Vicent Soler van representar la línia més nacionalista valenciana del PSPV, sector que s'enfrontà obertament a les directrius de Joan Lerma. Font:

o Sotillo¹²⁹⁰, Girona¹²⁹¹, [Antoni] Asunción, [Cebrià] Ciscar, com abans encara Albiñana¹²⁹² o Pastor¹²⁹³. I ara Blasco. Al voltant de Lerma, ha quedat un desert estèril, una terra cremada on no pot créixer cap arbre que pugui algun dia fer ombra al gran solitari. Un solitari això sí, acompanyat ja només per un entorn de fidels»¹²⁹⁴.

Una de les víctimes de Lerma que *El Temps* assenyala en l'editorial que hem mostrat és Cebrià Ciscar. El setmanari tenia certa tendència a afavorir aquells que consideraven víctimes de Lerma, i ací en tenim una mostra, en un subtítol d'una entrevista realitzada al mateix Cebrià Ciscar, en la qual es fa una petita i afavoridora descripció d'aquest:

«Cebrià Ciscar i Casaban (Picanya, 1946), vice-secretari general del PSPV-PSOE i diputat al Congrés dels Diputats. Va ser el primer alcalde que va donar el nom del País Valencià a una plaça i el conseller més important del govern valencià»¹²⁹⁵.

Més sobre el suposat autoritarisme de Joan Lerma: Ismael López Belda¹²⁹⁶ es mostra així de contundent a propòsit de la celebració del VI Congrés del PSPV¹²⁹⁷:

«El PSPV arriba a aquest VIencontre amb un cementiri ple de cadàvers i desapareguts. Una gran fossa comuna on destaquen les làpides d'un fum de quadres crítics i dissidents,

<http://elpais.com/diario/1982/02/02/espana/381452415_850215.html>. *El País*, 2/II/1982. «Los nacionalistas, marginados de la nueva ejecutiva del PSOE valenciano». Notícia de Manuel Muñoz. Consulta: [26/III/2016].

¹²⁸⁹ Felip Guardiola Sellés (València, 1951). Polític socialista valencià, fou vicepresident del govern valencià i conseller d'Interior durant el segon govern preautonòmic i després fou vicepresident amb Joan Lerma, diputat a les Corts valencianes i també senador. cf. PIQUERAS, José A., *Diccionario biográfico de políticos valencianos: 1810-2006*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2006, p. 289.

¹²⁹⁰ Vicent Sotillo Martí (València, 1949), militant del PSOE des de 1974, ha exercit diversos càrrecs polítics en el partit. cf. PIQUERAS, José A., *Diccionario biográfico de políticos valencianos: 1810-2006*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2006, p. 559.

¹²⁹¹ Manuel Girona Rubio (Sagunt, 1939). President de la Diputació de València entre 1979 i 1983, fou un polític del PSPV i economista. cf. PIQUERAS, José A., *Diccionario biográfico de políticos valencianos: 1810-2006*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2006, pp. 268-269.

¹²⁹² Es refereix a Josep Lluís Albiñana Olmos (València, 1943), president del Consell Preautonòmic del País Valencià, fou un dels màxims representants del sector nacionalista del PSPV, partit que abandonà per discrepàncies amb el sector espanyolista, que acabà imposant-se. cf. PIQUERAS, José A., *Diccionario biográfico de políticos valencianos: 1810-2006*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2006, p. 29.

¹²⁹³ Es refereix a Joan Pastor Marco (Orba, 1951), polític valencià del PSPV, partit del qual fou secretari general els anys 1978 i 1979. Quan tractà d'optar a aquest càrrec l'any 1980 en el II Congrés del PSPV-PSOE, fou derrotat per Joan Lerma. cf. PIQUERAS, José A., *Diccionario biográfico de políticos valencianos: 1810-2006*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2006, pp. 447 i 448.

¹²⁹⁴ *El Temps*, núm. 290, 8-14/I/1990, p. 7. «Lerma: la soledat final». Editorial.

¹²⁹⁵ *El Temps*, núm. 328, 1-7/X/1990, p. 10. ««El clientelisme nega el socialisme»». Entrevista de Miquel Alberola.

¹²⁹⁶ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Ismael López Belda va signar un total de 259 pàgines en *El Temps*.

¹²⁹⁷ Tingué lloc els dies 14, 15 i 16 de novembre de 1990. Font: *El Temps*, núm. 339, 17-23/XII/1990, p. 10. «Interior d'un congrés». Reportatge d'Ismael López Belda.

sepultats per l'acerada dalla de l'oficialisme (...) L'aparell no perdona desviacions»¹²⁹⁸.

Un número després, el mateix periodista s'explicava així sobre la mateixa qüestió, titulant «De Suresnes a València: “¡Lerma, Lerma, Lerma!» amb un to bastant irònic, i subtitulant així:

«El VI Congrés dels socialistes valencians del PSPV-PSOE ha consolidat el poder monocolor del president Joan Lerma¹²⁹⁹. Tots els crítics han estat exterminats per la seua espasa de foc. Continuïtat, uniformitat i oficialisme guerrista en són el balanç»¹³⁰⁰.

En el cos de la notícia, Ismael López Belda arribava a comparar el lideratge de Lerma amb dirigents soviètics:

«Vladimir Iliix¹³⁰¹ havia proclamat el 1917 un partit militaritzat per enderrocar la Rússia blanca tsarista. Els seus seguidors, però, poc podrien suposar que, a les acaballes del segle i en un partit occidental de la socialdemocràcia, el PSPV-PSOE, Joan Lerma aconseguiria uniformar les seues files, i dissoldre burocràticament totes les dissidències, a pesar que no s'estava en perill de guerra.

»Reelegit secretari general el passat cap de setmana, l'Honorable Joan Lerma s'ha convertit en rei absolut del PSPV-PSOE. Al Palau de la Música de València, i a la vora del vell llit del Túria, Lerma fou aclamat com a director de l'orquestra socialista territorial, deixant fora del seu equip filharmònic tots els que desafinaven»¹³⁰².

Una de les “víctimes” de Lerma, Rafael Blasco, com hem comentat, va ser defensat per *El Temps* quan es va veure envoltat per un cas de corrupció, que el va sotmetre a un judici que, segons el setmanari, era «sospitosament polític»¹³⁰³. En aquest reportatge de J. J. Pérez Benlloch s'explica un altre cas que envoltava Blasco¹³⁰⁴ i es fa

¹²⁹⁸ *El Temps*, núm. 339, 17-23/XII/1990, p. 11. «Interior d'un congrés». Reportatge d'Ismael López Belda.

¹²⁹⁹ Així ho assegurava també *El País*. Font: <http://elpais.com/diario/1990/12/17/espana/661388415_850215.html>. *El País*, 17/XII/1990. «Lerma, augmenta su control del PSOE valenciano». Notícia de Francesc Bayarri. Consulta: [26/III/1990].

¹³⁰⁰ *El Temps*, núm. 340, 24-30/XII/1990, p. 15. «De Suresnes a València: “¡Lerma, Lerma, Lerma!”». Reportatge d'Ismael López Belda.

¹³⁰¹ Vladimir Iliix era el nom real del polític històric soviètic popularment conegut com Lenin (1870-1924), un dels artífexs de la fundació de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques.

¹³⁰² *El Temps*, núm. 340, 24-30/XII/1990, p. 15. «De Suresnes a València: “¡Lerma, Lerma, Lerma!”». Reportatge d'Ismael López Belda.

¹³⁰³ *Ibidem*.

¹³⁰⁴ Era el conegut com cas Paterna, en el qual s'investigaven presumptes irregularitats en el concurs públic que havia de servir per adjudicar uns terrenys d'un polígon de la localitat de Paterna. El terreny

una gran defensa del llavors polític socialista. Ací, s'explica el delictes del qual se li acusava:

«Amb la presentació de l'escrit d'acusació, l'anomenat cas Blasco entra en la seua recta final. Ha transcorregut quasi un any des que el fiscal en cap del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat valenciana es querellara contra qui va ser titular de la Conselleria d'Obres Públiques, Urbanisme i Transports (COPUT) i cinc persones més¹³⁰⁵ per uns presumptes delictes comesos amb l'alienació d'uns terrenys destinats a activitats terciàries en el polígon de l'accés a Ademús, de Paterna. No s'ha fixat encara la data del judici oral, però les previsions apunten aquest més de gener o començament de febrer»¹³⁰⁶.

I a partir d'ací, el periodista comença a exercir la seua particular defensa de l'acusat, en la qual, paraula per paraula, com una mena de diccionari, explica el cas a la seua manera:

«Acusació. Tres anys de presó, vuit d'inhabilitació i cent mil pessetes de multa per un delictes de suborn¹³⁰⁷ (...) Per al fiscal, tots els inculpats tenen la mateixa responsabilitat en la comissió dels delictes que se'ls imputen.

»(...) Acusador. Ha exercit com a tal el fiscal en cap del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana, Enric Beltran, figura estel·lar de l'univers judicial valencià al llarg de l'any¹³⁰⁸ (...) és el tenaç acusador del "cas Blasco", cas en què sempre ha estat convençut d'asseure al banc dels acusats els implicats, com si aquest fóra l'objectiu prioritari i independent de les proves practicades. La seua fama de professional rigorós

s'hauria posat a la venda a un preu molt superior al del seu valor de mercat. Font: *Abc*, 26/I/1990, p. 30. «El PSOE acusa al ex consejero Blasco para que deje el partido». Notícia de M. Fernández i M. Bilbatúa.

¹³⁰⁵ Els implicats eren el mateix Rafael Blasco, llavors ja exconseller d'Urbanisme i Obres Públiques; Jacques Lacroix, empresari francès; Juan Manuel Chuliá, aparellador; José Antonio de Juan, arquitecte; Juan José Esturi, exgerent de l'Institut Valencià de la Vivenda (IVV); i Immaculada Sancho, funcionària de la Conselleria d'Obres Públiques. Font: <http://elpais.com/diario/1991/06/05/espana/676072802_850215.html>. *El País*, 5/VI/1991. «El tribunal del 'caso Blasco' aplaza la vista oral a petición del fiscal». Notícia d'Ana Chapa. Consulta: [28/III/2016].

¹³⁰⁶ *El Temps*, núm. 343, 14-20/I/1991, p. 10. «El cas Blasco de la A a la Z». Reportatge de J. J. Pérez Benlloch.

¹³⁰⁷ Suborn que, se sospitava, hauria practicat l'empresari Jacques Lacroix sobre la resta d'acusats per adquirir els terrenys de Paterna. Font: <http://elpais.com/diario/1991/02/13/espana/666399609_850215.html>. *El País*, 13/II/1991. «El ex consejero valenciano Rafael Blasco recibió dinero por adjudicar un terreno, según el fiscal». Notícia d'Emili Gisbert. Consulta: [28/III/2016].

¹³⁰⁸ Efectivament, Enric Beltran havia practicat l'ofici de fiscal durant molts anys a València. Arribà a ser fiscal en cap del Tribunal Superior de Justícia Valencià i havia participat en casos judicials d'enorme transcendència, com el cas Alcàsser. Font: <<http://www.lasprovincias.es/v/20100523/comunitat/alcasser-sido-para-trago-20100523.htm>>. *Las Provincias*, 23/V/2010. «"Lo de Alcàsser ha sido para mí el trago más duro de mi carrera. Una cosa dura. Un día terrible, francamente, de encogerte el corazón". Sense signar. Consulta: [28/III/2016].

no impedeix que en cercles forenses es contemple amb estupor l'obstinació palesada al llarg d'aquest cas, que ha donat lloc a la sospita que està mediatitzat per consideracions polítiques.

»(...) Blasco, Rafael. Per la seua trajectòria política i càrrecs exercits en el govern autonòmic, és el principal acusat en el cas que intitula el seu cognom. De jove, va ser activista en la Universitat, on milità en el Moviment Comunista¹³⁰⁹, FRAP¹³¹⁰ i Convenció Republicana¹³¹¹; promogué les Comissions Obreres de la Ribera que provocaren la primera vaga en la comarca; s'exilià el 1976¹³¹². Ingressà en el PSOE i va ser, successivament, subsecretari i conseller de Presidència, a més de portaveu del Consell en uns anys decisius per al disseny de l'administració autonòmica, a l'organització de la qual contribueix amb la redacció d'importants lleis i la creació d'organismes públics. Va ser nomenat conseller de la COPUT el 1985 i la seua gestió fins a la caiguda en desgràcia va ser qualificada d'exemplar. En aquests moments és diputat en les Corts valencianes i continua sent el líder indiscutit de la comarca de la Ribera.

»(...) Deslleialtat. Vegeu Lerma, Joan.

»(...) Destitució. La del conseller Rafael Blasco, decidida pel president de la Generalitat el dia 28 de desembre de 1989. El motiu adduït en tot moment va ser el comportament presumptament delictiu d'uns funcionaris de la COPUT per extorsionar uns promotors immobiliaris. Joan Lerma va afirmar reiteradament la innocència del conseller, el cessament del qual

¹³⁰⁹ El Moviment Comunista d'Espanya es creà l'any 1972. El seu precedent era Komunistak (1967-1971), una escissió d'ETA. Defensor del dret d'autodeterminació, aquest partit polític crea l'any 1991 amb la Lliga Comunista Revolucionària el moviment conegut com Izquierda Alternativa. cf. CUCÓ I GINER, Josepa., «Recuperando una memoria en la penumbra: el Movimiento Comunista y las transformaciones de la extrema izquierda española», en *Historia y política: ideas, procesos y movimientos sociales*, núm. 20, 2008, pp. 73-96.

¹³¹⁰ Front Revolucionari Antifeixista i Patriòtic. Organització revolucionària espanyola creada l'any 1973. Escissió del PCE, discrepava de la línia oficial de Santiago Carrillo i va tractar d'acabar amb el franquisme mitjançant l'acció violenta per instaurar a l'estat espanyol un rigorós sistema comunista. cf. SETIÉN, Francisco José., «El FRAP entra en escena (mayo de 1973). Discursos, mensajes y opiniones en la prensa de la época», en *Historia y comunicación social*, núm. 4, 1999, pp. 361-378. El FRAP es dissolgué l'any 1978.

¹³¹¹ Convenció Republicana dels Pobles d'Espanya (CRPE). «Después de la muerte de Franco, y a la vista de "la desigual correlación de fuerzas entre quienes están por la lucha y la liquidación del régimen y quienes, desde el PSOE y aún más el PCE, propician pacto tras pacto", la II Conferencia Nacional del PCE (m-l) decidió renunciar a la lucha armada y lanzar la Convención Republicana de los Pueblos de España (CRPE), nueva organización de masas en las que solían estar únicamente los militantes del PCE (m-l), aunque a veces colaboró algún viejo republicano». MORENO SÁEZ, Francisco., «Partidos, sindicatos y organizaciones ciudadanas en la provincia de Alicante durante la transición (1974-1982)», en *Arxiu de la Democràcia*, Universitat d'Alacant, p. 7.

¹³¹² Rafael Blasco s'exilià a França. Font: <http://elpais.com/diario/2001/08/12/opinion/997567208_850215.html>. *El País*, 12/VIII/2001. «La política social no es patrimonio de la izquierda». Entrevista de Miquel Alberola. Consulta: [28/III/2016].

es justificava per la necessitat de protegir la credibilitat de les institucions. No obstant, coneguda la seqüència dels fets, no és temerari pensar que la vertadera causa del rellevament fóra la investigació judicial que de feia un mes es venia realitzant al voltant de la venda dels terrenys de Paterna. Joan Lerma, tenia informació puntual de les investigacions i les seues conversacions amb el fiscal en cap, durant aquestes dates, eren freqüents. Una relació entre l'executiu i el poder judicial que desdibuixa el límit entre la col·laboració i la complicitat.

»(...) Filtracions. Les subministrades a la premsa des de les fonts més obligades estaven a observar major discreció. Mitjançant la intoxicació periodística s'ha desenvolupat un judici paral·lel als incriminats, i en aquesta labor han competit individus vinculats a la Presidència de la Generalitat, àrees policials i la mateixa fiscalia, que no va desmentir mai les exageracions que li atribuïen.

»Lerma, Joan. President de la Generalitat valenciana. Amb molta anticipació al mateix conseller Blasco va estar informat d'irregularitats en l'alienació dels terrenys de Paterna. En la seua mà estigué aclarir dels fets i impedir la judicialització de mers indicis, pròxims a la fantasia. Va preferir dissimular i deixar que enfonsaren el seu conseller. El seu paper en aquesta història mereix la doble medalla de deslleial i astut.

»(...) Linxament. Tots els processats han estat periodísticament linxats amb una calamarsada de calúmnies i falsedats. Del conseller Blasco s'ha escrit que es va lucrar amb 3.000 milions de pessetes en concepte de comissions per irregularitats urbanístiques, "segons fonts de la fiscalia", anotà l'informador. També es va veure implicat, junt a Jacques Lacroix, en l'operació contra el narcotràfic duta a terme pel jutge Baltasar Garzón. A tots dos se'ls va adjudicar una entrevista en l'Illa dels Caimans per a maquinari negocis bruts.

»(...) Patrimoni. L'investigat a Rafael Blasco. Després de remoure tot el sistema bancari espanyol buscant depòsits i comptes corrents, a més dels Registres de la Propietat i Mercantils –cosa que ha produït una tona de documentació i certificacions– s'ha pogut saber que l'ex-conseller no té riqueses i, el que encara és més sorprenent, ni tan sols té targetes de crèdit. S'ignora si disposa de comptes numerats a Andorra, Suïssa o Liechtenstein.

»Venjança. La d'un sector lermista del PSPV-PSOE contra Rafael Blasco. Se'l va voler apartar dels òrgans directius i es va gestionar la seua expulsió, tot i conèixer-se el desenllaç de les diligències judicials. Algunes de les calúmnies divulgades

foren inspirades des del mateix partit, en què es va emprendre una subtil i cruel persecució dels militants coneguts per la seua lleialtat o presumpta inclinació cap a Blasco. L'arbitrarietat i les amenaces han assolit, en aquest sentit, cotes escandaloses, cosa que evidencia que encara hi ha molt de feram solt en la pretesa "casa comuna".

»Ximpleria. Inculpar els processats d'haver-se lucrats amb 5 milions de pessetes pagats per Jacques Lacroix, quan, a més de ser una xifra ridícula, està sobradament constatat que aquests diners corresponien als honoraris professionals dels arquitectes que van preparar els documents per a licitar el concurs [sic]»¹³¹³.

Comprovem que *El Temps* insinua tota mena de conspiracions contra Blasco i té com a objectiu primordial dins el PSPV la figura del seu líder, Joan Lerma, fins al punt de dibuixar-lo com un dirigent maquiavèlic que utilitza tots els organismes a l'abast per destruir la popularitat dels qui poden fer-li ombra en el partit. De pas, afavoreix tots aquells que dins del partit van desmarcar-se de tal lideratge. Quan Blasco va ser absolt del cas Paterna¹³¹⁴, el mateix Pérez Benlloch va escriure açò:

«es tracta d'un conseller de la Generalitat –Rafael Blasco– destituït el desembre de 1989 i acusat, posteriorment, de suborn i altres delictes. El contenciós ha conclòs amb una sentència absolutòria. Entre la querella i la resolució del Tribunal Superior de Justícia de València ha transcorregut un any i mig, al llarg de la qual la premsa estatal i la indígena –amb rares excepcions– ha publicat un seguit d'informacions que s'assemblen a la crònica d'una infàmia.

»(...) mitjans i militància (...) van apostar per la culpabilitat, sent irrellevant que els uns ho feren amb més fervor que els altres. En cap moment, que jo sàpia, es va considerar la presumpció d'innocència. Els periodistes, fent general, van gaudir anticipadament el fet de contribuir a la caiguda d'un polític amb carisma de líder. Els polítics es desfeien d'un adversari imbatible al descobert. Fora d'això, tiris i troians, fent una cucanya de frivolitat i covardia, es confortaven mútuament en la seguretat que es rematava un lladregot.

»Per desgràcia per a tots, excepte per als acusats, la decisió ha estat absolutòria. L'acusador públic, malgrat la seua tenacitat, no ha pogut provar les seues incriminacions, en altre

¹³¹³ *El Temps*, núm. 343, 14-20/I/1991, pp. 10-13. «El cas Blasco de la A a la Z». Reportatge de J. J. Pérez Benlloch.

¹³¹⁴ Font: <http://elpais.com/diario/1991/07/19/espana/679874402_850215.html>. *El País*, 19/VII/1991. «El tribunal absuelve al ex consejero valenciano de Obras Públicas». Notícia de Francesc Bayarri. Consulta: [26/III/2016].

temps evidents i escandaloses. Així doncs, també el fiscal s'ha quedat amb el cul a l'aire. Per a tots havia arribat el moment de la retractació o de la prudència.

»Res d'això. Cal mantenir-la i no esmentar-la (...) Més encara: si Rafael Blasco i els altres han estat absolts –diuen– és perquè no s'ha pogut provar el seu delicte, necessàriament consumat. ¿Com si no, podrien mirar-se a l'espill socialistes i periodistes i considerar-se persones equànimes? Bé saben ells que no són unes males bèsties, pobres d'esperit i d'intel·ligència. Els uns perquè continuen condemnant des de les entranyes del partit. Els altres, els meus col·legues, perquè encara ha d'arribar el dia en què comentaran la sentència i retiraran les calúmnies esmeses. ¡Quina gentussa! [sic]»¹³¹⁵.

Tan grans eren les discrepàncies amb Lerma que, quan el PSPV va perdre l'alcaldia de València en favor de la suma de dreta PP-UV l'any 1991, Pérez Benlloch va veure el costat positiu del resultat:

«Una vegada consumat el canvi, ens podem consolar amb l'esperança que una pausa en l'oposició serà bona per a l'autocrítica dels socialistes. Han comès errors grossos i la Generalitat no n'ha estat aliena. El problema és que a València pràcticament no hi ha qui li ho diga a Joan Lerma, el molt honorable. Entre obsequents, vençuts i calculadors, gairebé no queden discrepants»¹³¹⁶.

Davant la possibilitat que Joan Lerma poguera ascendir políticament de càrrec, Pérez Benlloch afirmava:

«Que conste que jo també postule un alt càrrec per a Lerma a Madrid¹³¹⁷: em sembla una manera excel·lent d'ofrenar noves glòries a Espanya»¹³¹⁸.

Era una forma de menysprear la tasca política del líder socialista valencià, acusar-lo de carències nacionalistes en la forma d'exercir la presidència de la Generalitat. I fem un salt en el temps per observar com abans de les eleccions a les Corts Valencianes de 1995, el setmanari va fer una dura crítica a les llistes de candidats

¹³¹⁵ *El Temps*, núm. 372, 5/VIII/1991, p. 10. «Mala consciència». Article de J. J. Pérez Benlloch.

¹³¹⁶ *El Temps*, núm. 365, 17/VI/1991, p. 10. «El pacte». Article de J. J. Pérez Benlloch.

¹³¹⁷ Joan Lerma va desembarcar a Madrid per exercir la presidència del Ministeri d'Administracions Públiques l'any 1995, durant l'última època de govern de Felipe González. Font: <http://elpais.com/diario/1995/07/01/espana/804549603_850215.html>. *El País*, 1/VII/1995. «Un 'barón' salvado por la mano de González». Notícia de Miguel Ángel Villena. Consulta: [28/III/2016].

¹³¹⁸ *El Temps*, núm. 410, 27/IV/1992, p. 25. «Lerma 'for president', a Madrid». Article de J. J. Pérez Benlloch.

que presentava el PSPV, acusant Lerma i el seu partit de no complir el propòsit renovador¹³¹⁹. Escriu, novament, Pérez Benlloch.

«Els socialistes valencians han presentat en societat les seues candidatures a les Corts. La continuïtat constitueix la nota comuna a les tres circumscripcions del país. Han canviat alguns noms, d'altres escalen posicions i n'hi ha que, per raons ignorades, s'han despenjat del capdamunt, però el massís parlamentari del partit continua intacte. El seu secretari general, Joan Lerma, ha estat molt expressiu en la defensa de les llistes confeccionades: “Quan no canvia el director –ha dit– no té sentit substituir tota l'orquestra”. Així que ja ho sabem, escoltarem la mateixa música a càrrec dels coneguts virtuosos, alguns dels quals compliran el tercer quinquenni xuplant escó¹³²⁰.

»No cal ser analista polític ni tenir molta memòria per a constatar que aquesta repetició de cares i cognoms significa la inhumació del propòsit renovador que tan retòricament va impregnar l'últim congrés del partit, del qual ara es compleix un any¹³²¹. L'aparell del PSPV, sobretot de l'esglai suscitat per un llicenciament imminent, ha recuperat el seu lloc sota el sol lermista, astre del qual és el raig mortífer que manté disciplinat el ramat. Quina altra cosa podia fer el líder, atrapat com està per l'ortopèdia que el sosté, si han envellit junts i tampoc no en té uns altres a mà?

»A més de la metàfora orquestral, una altra de les raons que s'addueixen per a avalar el continuisme és l'experiència dels veterans, tant més necessària davant una eventual victòria dels populars i el consegüent trànsit dels socialistes a les bancades de l'oposició¹³²² (...) Davant d'aquesta circumstància, és

¹³¹⁹ Certament, de les llistes que presentava el PSPV l'any 1995 per a les Corts valencianes, de la llista d'Alacant, set dels deu primers d'aquesta ja s'havien presentat per la mateixa circumscripció i pel mateix partit l'any 1991. Per la circumscripció de Castelló, cinc dels deu primers també repetien. I per la de València, sis dels quatre primers també s'havien presentat l'any 1991. Fonts: <http://www.docv.gva.es/datos/1991/04/24/pdf/1991_820926.pdf>. Diari Oficial de la Generalitat Valenciana, núm. 1.528, 24/IV/1991, pp. 3.200, 3.202 i 3.204. «Junta electoral de la Comunitat Valenciana»; i <http://www.docv.gva.es/datos/1995/04/26/pdf/1995_834502.pdf>. Diari Oficial de la Generalitat Valenciana, núm. 2.495, 26/IV/1995, pp. 5.824, 5.825, 5.827 i 5.829. «Junta electoral de la Comunitat Valenciana». Consultes: [28/III/2016].

¹³²⁰ Personalitats del PSPV com María Antonia de Armengol Criado, Segundo Bru, Ernesto Fenollosa, Víctor Fuentes Prósper, Antonio García Miralles, Joan Lerma, Juli Millet, Leandre Picher, Avelino Roca i Hermenegildo Rodríguez repetien l'any 1995 càrrec a les Corts valencianes, on havien estat presents des de la primera legislatura iniciada l'any 1983. Font: <<http://www.cortsvalecnianes.es>>. Corts Valencianes. Consulta: [28/III/2016].

¹³²¹ Era el setè congrés del PSPV-PSOE. Tingué lloc a Cheste i serví per a reafirmar el lideratge de Joan Lerma. Font: <http://elpais.com/diario/1994/09/espana/765842406_850215.html>. *El País*, 9/IV/1994. «Los socialistas valencianos, con Lerma a la cabeza, se sitúan a la izquierda del PSOE». Notícia de Juanjo García del Moral. Consulta: [28/III/2016].

¹³²² Victòria del PP que, efectivament, es va produir.

comensible que es preferesca afavorir amb una altra legislatura els músics de plantilla.

»(...) Aquest episodi electoral de les llistes socialistes no suggereix moltes més lectures. Potser haurien pogut improvisar d'altres candidatures, però de cap manera els queda alè per a armar-se d'il·lusions i projectes. El PSPV està escleròtic i l'única esperança que l'anima és no ser batut en les urnes per un resultat escandalós. Per un viatge així, bones són aquestes alforges»¹³²³.

Tot i així, aquesta última crítica, sense ser puntual, va ser una de les que va acusar directament el PSPV sense alhora criticar el PP. Hem de fer un balanç temporal. Des d'abans de les eleccions generals de 1993, les últimes que guanyà Felipe González, fins abans de les eleccions a les Corts Valencianes de 1995 que va guanyar Zaplana, el focus de crítica d'*El Temps* va anar variant. Lerma era l'enemic habitual en un principi, enemistat que derivava en petits i puntuals elogis al PP valencià. Després, quan la dreta es postulava més a prop del poder que mai, el setmanari començava a veure en el Partit Popular un perill real, ja que la possibilitat d'accés al poder per part de la dreta era més present que mai. I *El Temps* ho advertia. Primer criticant el PP, com hem vist en els anteriors apartats i també, tot i que de manera molt anecdòtica, dedicant certs elogis o crítiques més constructives al PSPV, fins aleshores atacat sense cap tipus de pietat. Per exemple, Pérez Benlloch feia un llarg balanç dels deu anys de govern de Joan Lerma en el qual, sorprenentment, després de tot el que hem llegit, el PSPV no ix del tot malament. Ho repassem per seccions. En economia:

«La política econòmica no és competència de la Generalitat. Al govern autonòmic li concerneix, com a la bona mestressa, administrar els seus serveis i que no li resulten massa costosos. Les grans directrius corresponen al Solchaga¹³²⁴ de torn, almenys mentre no es modifiqui el marc competencial i s'atorgue a les autonomies una major bel·ligerància recaptatòria.

»Com que no estava en les seues mans alterar els traços bàsics de l'economia valenciana, aquesta evoluciona segons les seues inèrcies tradicionals. La nostra renda per càpita continua sent uns punts superior a la mitjana de l'estat, com també el producte interior brut¹³²⁵ (...) Són indicis –i no els únics– que

¹³²³ *El Temps*, núm. 562, 27/III/1995, pp. 19 i 20. «L'esclerosi del PSPV». Article de J. J. Pérez Benlloch.

¹³²⁴ Referint-se a Carlos Solchaga, llavors ministre d'Economia del govern central (1985-1993). Pérez Benlloch destaca que l'economia del País Valencià està més controlada pel govern espanyol que per l'autonòmic.

¹³²⁵ Per consultar un article que analitza les dades econòmiques del País Valencià durant aquesta època, cf. ALMENAR ASENSIO, Ricardo, Emèrit BONO MARTÍNEZ i Ernest GARCIA GARCIA., *La sostebinilidad del desarrollo: el caso valenciano*, Universitat de València, 2000, pp. 60-63.

abonen una eufòria moderada i que desacrediten el catastrofisme que prediquen els conservadors¹³²⁶»¹³²⁷.

En sostenibilitat i medi ambient:

«Conservem els nostres atributs paisatgístics, encara que l'autarquia i el desenvolupament salvatge dels seixanta n'exhaurira bona part¹³²⁸. En aquest capítol s'han atenuat els abusos, fins desaparèixer quasi totalment, gràcies a la conclusió de tots els Plans d'Ordenació Urbana dels municipis i al foment d'una nova sensibilitat i disciplina urbanística (...) En el sector agrari, el conseller [Lluís] Font de Mora ha tingut la sort de dur a terme els seus plans –quan en tenia– sense estridències notables. El camp ja no és el que era: ha perdut braços i temperatura política. D'altra banda, el conseller, que va ocupar el càrrec investit de certa aura política i de prestigi professional, s'ha revelat un bon interlocutor dels interessos en joc. No se li poden anotar grans canvis o projectes, però tampoc negar que ha desenvolupat una política sensata»¹³²⁹.

En administració pública:

«més privada cada dia. S'ha relatat moltes vegades: la pre-autonomia va arribar en 1978 sense ni tan sols un tros de pa sota el braç. Va haver de partir de zero en totes les parcel·les i l'administració pública no ha estat una excepció. Vertebrar-la al llarg d'aquest decenni ha estat una vertadera gesta i, admitit aquest fet, podem formular totes les objeccions que s'escaiguen (...) al temps que s'introdueix l'ús del català en l'administració, objectiu que encara és lluny d'acomplir-se, però en què s'ha avançat notablement. Parlar i escriure català no solament és obligatori, sinó rendible, fet que sens dubte ha posat ales al propòsit (...) ¿S'ha aconseguit, doncs, l'objectiu d'una administració desburocratitzada i eficaç, com propala reiteradament el programa electoral socialista? La resposta no

¹³²⁶ Per exemple, Pedro Agramunt, líder del PP valencià l'any 1991, declarava a *Abc* que malgrat el creixement econòmic del País Valencià, «el problema es conformarse con un crecimiento concreto, cuando podrían lograrse cotas más amplias. En este sentido, Juan Lerma acepta los parámetros actuales y presume de ello, mientras que hasta su líder Felipe González vino a Valencia y le dijo en sus propias narices que la Comunidad Valenciana pide poco. Esto es inaceptable para quien ostenta la responsabilidad de defender los intereses de Alicante, Castellón y Valencia». *Abc*, 21/V/1991, p. 46. «Agramunt: “El PSOE hace concesiones a la izquierda para mantenerse en el poder». Entrevista d'Iñaki Zaragüeta.

¹³²⁷ *El Temps*, núm. 441, 30/XI/1992, p. 71. «Sota el signe de Lerma». Reportatge de J. J. Pérez Benlloch.

¹³²⁸ Un desenvolupament “salvatge” que tornaria pocs anys després que Pérez Benlloch escriguera l'article que estem tractant. cf. OBIOL MENERO, Emilio M. i María Dolores PITARCH GARRIDO., «El litoral turístico valenciano: intereses y controversias en un territorio tensionado por el residencialismo», en *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, núm. 56, 2011, pp. 177-200.

¹³²⁹ *El Temps*, núm. 441, 30/XI/1992, p. 72. «Sota el signe de Lerma». Reportatge de J. J. Pérez Benlloch.

pot ser contundent. Aquesta rara avis no existeix. De la valenciana, ens pot consolar el simple fet que existesca i no done lloc a greus casos d'escàndol o d'inoperància, a pesar de les seues notables llacunes i vicis»¹³³⁰.

En sanitat:

«ens podem queixar, però anem ben servits. El sistema sanitari produeix tots els dies un cabàs d'insatisfaccions i molts dels seus damnificats protesten iradament i públicament. Hi tenen dret. Els qui reben una atenció correcta, en canvi, no solen proclamar-ho, ni hi estan obligats. Així passa que, en tot el que fa a la sanitat autonòmica, predominen els crits, els murmurs i les protestes, legítimes en molts casos. Però no és aconsellable deixar-nos dur per les pararences [sic]»¹³³¹.

En educació pública:

«es va produir un augment espectacular de places escolars¹³³²; ràpidament i al cent per cent es van cobrir totes les necessitats referents a educació bàsica; es va garantir el dret a l'ensenyament secundari, tema en què estàvem a la cua de totes les altres comunitats autònomes; es va multiplicar per tres el nombre d'alumnes atesos en educació especial i permanent d'adults; es va crear l'educació compensatòria, i es va impulsar decididament l'atenció als sectors marginats. Un altre tant es pot dir de la formació professional, en què es van dotar més de 12.000 places escolars (...) Si estructurar aquest dispositiu complexíssim implicava un esforç ingent, aquest es va tesar al màxim quan es va afrontar el compliment de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià, de 23 de novembre de 1983, una novetat que exigia tant de coratge com tacte, a més dels imprescindibles mitjans humans i materials: professors i textos. Una operació que encara avui sorprèn en constatar amb quina celeritat es va desenvolupar i com han estat d'irrellevants les resistències, tenint en compte el canvi que imposava en el panorama docent. Costa creure que aquest partit socialista fóra el mateix que va cedir sense lluitar en la batalla dels símbols¹³³³. Diguem com a exponent cert d'aquest aconseguint que

¹³³⁰ *El Temps*, núm. 441, 30/XI/1992, pp. 73 i 74. «Sota el signe de Lerma». Reportatge de J. J. Pérez Benlloch.

¹³³¹ *El Temps*, núm. 441, 30/XI/1992, p. 74. «Sota el signe de Lerma». Reportatge de J. J. Pérez Benlloch.

¹³³² Per a consultar els resultats de la Llei d'Ús i Ensenyament del valencià poc després de la seua aplicació, cf. COMUNITAT VALENCIANA, CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I CIÈNCIA., *Un procés en marxa: vuitè aniversari de la llei d'ús i ensenyament en valencià*, València, Generalitat Valenciana, 1991, pp. 11-27.

¹³³³ Com la qüestió de l'himne, tractada en l'apartat 4.2.1.

només en tres anys tots els estudiants de les comarques catalanoparlants van aprendre català i en català, així mateix l'estudien gairebé tots els alumnes de les zones castellanoparlants»¹³³⁴.

Mitjans de comunicació:

«amb la tele en tenen prou. De les relacions de la Generalitat amb els mitjans de comunicació es podria escriure un epitafi: “Els professionals t'estem agraïts”. Almenys una immensa majoria d'ells. Ha estat tal la proliferació de gabinets de premsa en l'administració pública que a penes queden desocupats en el gremi.

»(...) Podem apostar, a més, que aquesta és la televisió que agrada a la immensa majoria de l'audiència. No en va Joan Monleon¹³³⁵ és l'estrella indiscutida, els concursos i el cine copen la major part de la programació i els debats versen sobre la utilitat de la perruca o temes similars. Els qui es regalen amb aquests espectacles són indiferents a la manipulació informativa, a la utilització partidista i personal del mitjà –la presència del Molt Honorable és abusiva– i el rigor i la pluralitat de les notícies (...) En contrast amb aquest dispendi fabulós, resulta miserable la contribució econòmica per a les publicacions escrites en català. Fet que va en consonància amb la prevenció que el partit socialista té davant la gent de ploma. El PSOE en té prou amb el control de la tele»¹³³⁶.

Podem observar que, tret de les crítiques puntuals, que n'hi ha, el balanç sobre el govern de Lerma durant deu anys és positiu. Sembla impossible que la mateixa persona que escrigué la major part de les crítiques contra el PSPV, mostrades en aquest mateix apartat, fóra capaç també d'escriure aquest balanç amb criteri intencionadament objectiu i en el qual la subjectivitat que inclou arriba a posicionar-se més amb el PSPV que no en contra. L'últim apartat del reportatge, que no hem inserit per no redundar, parla de les ja tan referenciades pràctiques “autoritàries”, segons el setmanari, exercides per Joan Lerma dins del PSPV¹³³⁷. No va ser l'únic article que va elogiar, tot i que de forma molt

¹³³⁴ *El Temps*, núm. 441, 30/XI/1992, pp. 76 i 77. «Sota el signe de Lerma». Reportatge de J. J. Pérez Benlloch.

¹³³⁵ Joan Monleon (1936-2009) fou un artista valencià que es dedicà a la música i al teatre. Destacat artista televisiu de Canal 9 durant el període polític de Joan Lerma, el seu programa més conegut fou *El show de Joan Monleon*, concurs que presentava ell mateix. Per a consultar una anàlisi d'aquest programa, cf. ÀNCHEL CUBELLS, José María., *Canal 9, historia de una programación*, Universidad Complutense de Madrid, 2002, pp. 177-180.

¹³³⁶ *El Temps*, núm. 441, 30/XI/1992, pp. 77 i 78. «Sota el signe de Lerma». Reportatge de J. J. Pérez Benlloch.

¹³³⁷ *El Temps*, núm. 441, 30/XI/1992, pp. 78-81. «Sota el signe de Lerma». Reportatge de J. J. Pérez Benlloch.

tímida, la tasca del PSPV en el govern de la Generalitat. Les crítiques, però, també hi eren:

«De Joan Lerma i els seus xicots, la veritat siga dita, tampoc es pot afirmar que hagen fet maleses irreversibles. Fins i tot s'ha d'admetre que la seua gestió autonòmica deixa un balanç favorable i potser insubstituïble, tenint en compte els possibles recanvis. No obstant, a un se li encull l'ànim amb només mirar-los la careta, comprovar com s'han desinflat a base de promoure la mediocritat i, el que és pitjor, han malversat el codi ètic no tant pels xoriços que nodreixen el partit socialista com per la falta de coratge per denunciar-los. I el que és més greu: a babor del PSOE valencià només hi ha dispersió i poesia»¹³³⁸.

El mateix Pérez Benlloch, tot i les crítiques solemnes que llançava contra el PSPV, el preferia abans que el Partit Popular, quan les enquestes afavorien la dreta valenciana:

«Veient el merder en què es mou el PSOE, resulta versemblant qualsevol pronòstic que es faça sobre el futur d'aquestes sigles, per desolador que ens semble (...) Ben pensat, ¿quina altra eixida podria tenir aquest cafarnaüm de corrupcions que ha estat emparat per la complicitat ecumènica de tot el partit?»¹³³⁹ (...) Amb tot i això, sembla desproporcionat i injust el tracte que es promou per a uns governants –els *sociates*– que no són tan indesitjables com la seua oposició. La valenciana, almenys [sic]»¹³⁴⁰.

Des de finals de 1993, després de les últimes eleccions que guanyà Felipe González, una onada de socialistes valencians van ascendir políticament per ocupar càrrecs a Madrid. I és curiós que *El Temps*, després de tot, semblava afavorir aquests

¹³³⁸ *El Temps*, núm. 451, 8/II/1993, p. 29. «¿Com votar el PSOE?». Article de J. J. Pérez Benlloch.

¹³³⁹ *Abc* resumia així els casos d'irregularitats que perseguien el govern de Lerma i que, segons aquest diari, serien part dels motius que farien caure aquest govern l'any 1995: «En la Comunidad Valenciana, presidida por Joan Lerma, la epidemia de corrupción no ha sido menor. Tras ser él mismo acusado de enchufar a su cuñado, se descubrió que su consejero de Sanidad, Joaquín Colomer, había colocado a hijos, yernos y otros familiares en la Administración pública. A continuación estalló el denominado “waterlerma”, en el que se vio implicado su consejero de Trabajo, Miguel Millana. Si a ello añadimos que la gestión de Lerma ha llevado a la Generalidad al límite del endeudamiento, con un déficit de 338.000 millones, que ha entregado culturalmente la Comunidad a Pujol, que ha creado un INI particular que consume casi 92.000 millones de pesetas o que ha sido capaz de frenar la destrucción continuada de empleo, se comprenderá que, por primera vez en doce años, se tambalee el liderazgo socialista en la región». *Abc*, 12/V/1995, pp. 70 i 71. «Autonomías: las regiones dan la espalda al PSOE». Reportatge d'A.G.

¹³⁴⁰ *El Temps*, núm. 461, 19/IV/1993, p. 29. «Un càstig dur al PSPV». Article de J. J. Pérez Benlloch.

ascensos polítics. Per exemple, quan Antoni Asunción va ser nomenat ministre d'Interior¹³⁴¹. Escriu Vicent Partal¹³⁴²:

«el PSOE ja no està segur d'arrambar electoralment i ha de reforçar els puntals. València, un d'ells. Com? Nomenant ministres, adjudicant seus europees, com faça falta... I amb tanta pressió, el tap Lerma ha acabat saltant. I González ha anat triant gent preparada: Albero¹³⁴³, Alborch¹³⁴⁴, Asunción. Valencians il·lustrats que saben quin país trepitgen i què cal fer-ne. Nacionalistes, com a mínim Albero i Asunción, que no tenen més remei que ser del PSOE.

»Al País Valencià conviuen les dues cultures del PSOE. Hi ha la branca PSC, per entendre'ns, i la branca *peonada*, per entendre'ns també. Hi ha aquells que veuen en el socialisme una proposta europeista, ideològicament raonable, de modernització i cultura. I hi ha els que veuen el PSOE com un instrument de govern, desideologitzat, on tot s'hi val i qualsevol mètode és bo per mantenir-se en el poder. Lerma té tirada a aquest sector. Albero, Asunción i Alborch són del primer.

»I això porta una constatació que no vull deixar de fer. Sempre diuen, especialment al Principat, que el nacionalisme valencià és un fracàs. Perquè no hi ha organitzacions nacionalistes potents. Però aquí els tenim, asseguts en la cúpula de l'estat. Albero podria ser un magnífic conseller de Pujol. Asunción estaria en les primeres files de qualsevol debat important del PSC. Si no hi són és perquè ni CiU ni el PSC han volgut baixar a València»¹³⁴⁵.

Comprovem que, a més d'aprovar la capacitat dels ministres esmentats i el seu nacionalisme, Partal critica el PSC i CiU per no haver ajudat a articular el catalanisme polític al País Valencià, una crítica que fa més evident la tendència editorial del

¹³⁴¹ Antoni Asunción fou ministre d'Interior només durant cinc mesos entre 1993 i 1994. Font: <http://elpais.com/diario/1994/05/01/espana/767743215_850215.html>. *El País*, 1/V/1994. «La fuga de Roldán obliga a Asunción a dimitir». Notícia de Jesús Duva. Consulta: [28/III/2016].

¹³⁴² Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Vicent Partal va signar un total de 676 pàgines en *El Temps*.

¹³⁴³ Ministre d'Agricultura amb el PSOE (1993-1994). Vicent Albero va dimitir quan es va veure relacionat amb un cas de corrupció. Font: <http://elpais.com/diario/1994/05/05/espana/768088815_850215.html>. *El País*, 5/V/1994. «La corrupción rompe el Gobierno de Gozález». Notícia d'Anabel Díez. Consulta: [28/III/2016].

¹³⁴⁴ Ministra de Cultura amb el PSOE (1993-1996). Carme Alborch entrà substituïnt Jordi Solé i Tura. Font: <http://elpais.com/diario/1993/07/15/cultura/742687213_850215.html>. *El País*, 15/VII/1993. «Carmen Alborch: “reanimaré la cultura de los 90”». Notícia d'Ángeles García. Consulta: [28/III/2016].

¹³⁴⁵ *El Temps*, núm. 494, 6/XII/1993, p. 16. «El poder del sud». Article de Vicent Partal.

setmanari. En l'editorial que mostrem a continuació, es parla de l'ascens de Ciprià Ciscar¹³⁴⁶, elogiat tot i que es mostren dubtes sobre el seu nou càrrec:

«Tot i les crítiques que se li poden fer des d'un punt de vista nacionalista –extensives a la resta de dirigents del PSPV– molt poca gent discrepa a l'hora de valorar el seu treball al front de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat valenciana. No es pot oblidar l'impuls que Ciprià Ciscar va donar a la normalització lingüística mitjançant la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià, que, malgrat ser insuficient, va ser un pas important en moments de confusió i d'ofensiva dels sectors més antivalencians¹³⁴⁷. A més, la seua gestió cultural encara és enyorada ara (...) El passat de gestor polític l'avalua, però el futur que li espera com a dirigent d'un PSOE cada volta més bipolaritzat és ple d'interrogants

»(...) Hi ha un membre més al *lobby* valencià de Madrid, és cert, un altre home d'ací que acumula poder allà. Però, de la mateixa manera que ens podem preguntar si els ministres valencians fan valer la seua condició de tals dins del Govern espanyol, cal que busquem quina repercussió positiva té per nosaltres el fet que com a número tres del PSOE hi figure un polític provinent dels Països Catalans.

»(...) La desgràcia d'aquest país és que, massa sovint, persones que han tingut actituds positives –i fins i tot valentes– cap al fet nacional propi es veuen obligades, pels seus nous càrrecs polítics, a exercir d'espanyols per damunt de tot. No ens serveix de res tenir sis ministres catalanoparlants al Govern si, a l'hora de la veritat, pensen i actuen com a madrilenys. Perquè els *lobbies* es creen i es mantenen per a defensar interessos concrets –d'un país, d'una creença religiosa, per exemple–. Si no ho fan així, ja no se'n pot dir *lobbies*»¹³⁴⁸.

El Temps exigeix, simplement, que els polítics valencians que treballen a Madrid facen servir la condició de valencians per exercir el nacionalisme. Una altra mostra de la tendència del setmanari. I després de tot el que hem llegit, allò que mai hauríem esperat és que el setmanari elogiara la figura de Joan Lerma. I finalment ho va fer quan, després

¹³⁴⁶ Ciprià Ciscar fou nomenat secretari d'organització del PSOE. Font: <http://elpais.com/diario/1994/03/21/espana/764204406_850215.html>. *El País*, 21/III/1994. «El dirigente que aprendió a esperar». Article d'Adolf Beltran. Consulta: [28/III/2016].

¹³⁴⁷ Vicent Flor afirma en un dels seus treballs que Ciprià Ciscar fou «denostat pel blaverisme com una de les seues bèsties negres». FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, p. 279.

¹³⁴⁸ *El Temps*, núm. 511, 4/IV/1994, p. 5. «El 'lobby' valencià s'amplia». Editorial.

de perdre les eleccions a les Corts Valencianes de 1995, Felipe González el va fer ministre¹³⁴⁹. En un editorial podíem llegir:

«El nomenament de Joan Lerma com a ministre d'Administracions Públiques (...) obre noves perspectives en el terreny de la governabilitat a nivell estatal. L'opció que ha fet Felipe González per Lerma no és gratuïta. És una decisió meditada, que es pot llegir en diverses claus, però sobretot en una: la voluntat de mantenir l'acord amb Convergència i Unió¹³⁵⁰. Ha situat en la cartera ministerial autonòmica per excel·lència un home amb capacitat d'establir química amb els nacionalistes. L'ex-president de la Generalitat valenciana és un home de perfil discret, enemic de les polèmiques, que ha fet d'aquesta discreció la seua principal virtut política. Coneix molt bé el nacionalisme català, no en comparteix la formulació política però sí que comparteix les arrels culturals, i institucionalment, mentre era president, va mantenir una política de relacions cordials amb la Generalitat de Catalunya sobretot en els darrers anys.

»(...) Per les mans de Lerma poden passar moltes decisions que ajudin a corregir el dèficit que arrossega la col·laboració PSOE-CiU en política autonòmica. Només un exemple: Lerma podria passar a la història com el ministre que va suprimir els governadors civils¹³⁵¹, una reivindicació històrica del nacionalisme que havia de quedar resolta aquesta legislatura, segons les previsions de CiU, però que no ha estat així»¹³⁵².

Semblava impossible poder llegir una cosa així en *El Temps*. No va ser l'únic editorial d'aquest estil. Ací en tenim un altre:

«El Partit Socialista del País Valencià (PSPV-PSOE) de l'ex-president de la Generalitat valenciana i avui ministre d'Administracions Públiques, Joan Lerma, li ha deixat al Partit Popular d'Eduardo Zaplana una RàdioTelevisió Valenciana neta de crispacions i de pors, unes Corts Valencianes amb la llengua

¹³⁴⁹ Joan Lerma va desembarcar a Madrid per exercir la presidència del Ministeri d'Administracions Públiques l'any 1995, durant l'última època de govern de Felipe González. Font: <http://elpais.com/diario/1995/07/01/espana/804549603_850215.html>. *El País*, 1/VII/1995. «Un 'barón' salvado por la mano de González». Notícia de Miguel Ángel Villena. Consulta: [28/III/2016].

¹³⁵⁰ Cal recordar que l'últim govern de Felipe González va ser facilitat pel suport parlamentari de CiU.

¹³⁵¹ Finalment, aquesta mesura la va prendre el govern d'Aznar l'any 1997, motivat igualment per CiU, que fou el seu soci de govern durant la primera legislatura d'Aznar. Els governadors civils eren substituïts pels subdelegats provincials del delegat general del govern. cf. SARMIENTO ACOSTA, Manuel Jesús., «Gobernadores civiles y subdelegados del gobierno», en *Revista de Ciencias Jurídicas*, núm. 4, 1999, p. 350.

¹³⁵² *El Temps*, núm. 577, 10/VII/1995, p. 5. «El factor Lerma». Editorial.

neta, una Generalitat valenciana on impera la raó lingüística – poca, però raó al cap i a la fi. Amb quatre anys per davant –o vuit, si volem fiar-nos innocentment i voluntària del tòpic polític que suma legislatures– tot allò que no remenen avui Eduardo Zaplana com a president del Consell, i Ferran Villalonga com a conseller d'Educació i cultura, no ho hauran de veure surar mai més. Ara bé, tot allò que vaja encaminat a reobrir la batalla de la llengua pot convertir l'atol valencià en una Mururoa lingüística¹³⁵³ [sic]»¹³⁵⁴.

En aquesta ocasió, l'elogi –no exempt de matisos– ve provocat per una crítica al llavors nou govern de Zaplana, que com hem vist abans, despertava el fantasma del secessionisme lingüístic de la mà del seu soci polític, Unió Valenciana. I és que, de les comparacions amb els predecessors al govern de la Generalitat, eixia guanyant el PSPV, tot i les crítiques ferotges durant els anys immediatament anteriors.

Els articles que tracten sobre el PSPV, tant els crítics com els lleugerament favorables, estan signats en la seua gran majoria per Joan Josep Pérez Benlloch, un dels pensadors del socialisme valencià durant el franquisme i fundador dels embrions polítics que més tard desembocarien en el PSPV¹³⁵⁵. La desil·lusió del periodista per la trajectòria del partit és evident i es fa patent amb les crítiques, que provenen sobretot de l'escàs o nul nacionalisme valencià o català que exerceix el PSPV¹³⁵⁶. I aquesta desil·lusió podria ser, precisament, la font principal d'aquestes crítiques. A continuació, mostrem alguns exemples de com *El Temps* acusa el PSPV de renegar del valencianisme que, es suposa, és una de les seues sigles, per exercir un espanyolisme del qual el setmanari, evidentment, discrepa. Un exemple, l'impediment del govern central espanyol perquè al País Valencià es poguera rebre el senyal de TV3, que mereix, òbviament, la crítica editorial de la revista, que també critica de pas el govern de Lerma. Titulava: «Parlaments, ajuntaments, 'blaveros'... i Fabregat».

«La proposició demanava dues coses ben simples: que el Ministeri alçara els precintes dels repetidors, que estan impedit la recepció normal de les emissions de TV3 en gran part del territori valencià; demanava també que el Ministeri prenguera les mesures necessàries per tal de fer realitat els acords de les

¹³⁵³ El context de les protestes d'*El Temps* és l'arribada al poder d'Eduardo Zaplana i les seues actituds d'impulsar el secessionisme lingüístic gràcies a la tasca del seu soci de govern, Unió Valenciana. Aquesta qüestió ha estat tractada en els apartats 6.3.1.1. i 6.3.1.2.

¹³⁵⁴ *El Temps*, núm. 588, 25/IX/1995, p. 5. «Reobrir la batalla de la llengua». Editorial.

¹³⁵⁵ El periodista Joan Josep Pérez Benlloch fou un dels fundadors del PSV –Partit Socialista Valencià– durant els anys 60, embrió del posterior PSPV. Abandonaria el PSPV quan aquest partit ingressà al PSOE. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, p. 628.

¹³⁵⁶ De fet, el PSV, segons el mateix Benlloch, era «una mena de braç polític de les teories de Fuster». CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d'Alacant, 2012, p. 521.

Corts valencianes i del Parlament de Catalunya, en el sentit de fer possible la recepció mútua de les respectives televisions¹³⁵⁷. Arribada la votació, es van manifestar a favor de la proposta d'IU-IC els representants de *totes* les forces parlamentàries presents: Tots els partits, el PP, el CDS, CiU, PNB, IU-IC, els andalusistes... tothom estava a favor d'una proposta tan absolutament inatacable. Tots, excepte el PSOE. I amb els vots del PSOE, la proposta va ser derrotada. Només el PSOE, doncs, exclusivament el PSOE, està a favor de mantenir tancats els repetidors de TV3¹³⁵⁸, de mantenir les multes i de no donar curs a la voluntat dels parlaments de Catalunya i del País Valencià¹³⁵⁹. Curiosament, les declaracions d'aquests parlaments sobre el tema de la televisió, es van prendre amb el vot favorable dels diputats socialistes. Si tot això té alguna explicació coherent, el ciutadà normal és difícil que l'arribe a entendre.

»El govern central, el PSOE, el president Lerma, voldrien que el tema de TV3 desapareguera de la circulació, voldrien imposar les seues arbitràries decisions per l'expedient de la repressió i de l'oblit. Voldrien que fóra un tema purament local i marginal. Però no és així (...) dins l'àmbit de l'estat espanyol, ha estat perfectament comprès fora del País Valencià (...) És un tema, que per dignitat i per principi, no s'acabarà fins que tinga l'única solució que pot tenir.

»(...) Mentrestant, en una compareixença parlamentària, el director de TVV, Amadeu Fabregat encara parlava fa pocs dies d'oposar-se a la *invasió* de TV3¹³⁶⁰, com un petit Fidel

Universidad de Alicante

¹³⁵⁷ «La Comisión de Industria, Obras Públicas y Servicios, en su sesión del día 7 de marzo de 1990, adoptó el acuerdo de deslegitimar las siguientes Proposiciones no de Ley: 161/000005. Por la que se insta al Gobierno a reconsiderar el expediente sancionador por el que se solicita una multa de 8 millones de pesetas a Acció Cultural, por la puesta en funcionamiento de reemisoras de TV3, así como para que se permita la recepción de las citadas reemisoras (G.P.IU-IC) (exped. Núm. 161/000005)». Font: <http://www.congreso.es/public_oficiales/L4/CONG/BOCG/D/D_050.PDF>. Congrés dels Diputats, IV Legislatura, Actos de Control, 11/IV/1990, núm. 50.

¹³⁵⁸ La qüestió del tancament d'aquests repetidors està tractada en l'apartat 5.2.3.3. d'aquest treball.

¹³⁵⁹ Una voluntat que, sorprenentment, l'any 1993 tornava a mostrar el DOGV, afirmant que «cal fer efectiva la Resolució 49/III sobre reciprocitat de recepció de les emissions entre TVV i TV3 en els territoris respectius». Font: <http://www.docv.gva.es/datos/1993/12/31/pdf/1993_830191.pdf>. Diari Oficial de la Generalitat Valenciana, núm. 2.176, 31/XII/1993, p. 13.759.

¹³⁶⁰ «Es escandaloso, es vergonzoso, yo lo considero así, creo que no se ha reaccionado de la manera adecuada, seguramente porque algunos confunden la libertad de expresión con libertad de invasión. Yo creo que no se es menos demócrata por decir que eso es una invasión absolutamente desleal». ÁNCHEL CUBELLS, José María., *Canal 9, historia de una programación*, Universidad Complutense de Madrid, 2002, p. 65.

Castro de vocació numantina... i era efusivament felicitat per Unió Valenciana per aquesta *mostra de coratge* [sic]»¹³⁶¹.

Relacionar el PSPV amb Unió Valenciana i comparar el director de TVV (quan la Generalitat estava en mans del PSPV) amb Fidel Castro és d'allò més intencionat. *El Temps* no s'explicava com els socialistes valencians es negaven a rebre la televisió catalana, tot just com exigien els secessionistes blavers. En aquest sentit, anys després, el setmanari es queixava de l'actitud de Carme Alborch, quan era ministra de cultura, que va adoptar postures secessionistes en el cas de la llengua. Concretament, Alborch incloïa a l'ISBN¹³⁶² la diferenciació valencià-català: va aplicar una mesura en la qual es podien registrar treballs en ambdues llengües diferenciades, quan fins llavors només s'havia pogut fer en català¹³⁶³. Escriu Joan Marí:

«Que el Partit Popular, Unió Valenciana (UV), el Grup d'Acció Valencianista (GAV) i l'extrema dreta valenciana basen gran part de la seua ofensiva política en el secessionisme, sobretot lingüístic, no és nou. Menys encara, quan és aquesta, bàsicament, la seua raó de ser. Que l'editor valencià Pedro Aguilar Pascual¹³⁶⁴ presentara a través de l'advocat ultradretà Juan García Santamaría, un recurs de reposició davant l'Agència Espanyola de l'Internacional Standard Book Number (ISBN) perquè aquesta només oferís la possibilitat de registrar llibres en castellà i en les tres llengües oficials restants a l'estat espanyol – català, èuscar i galleg– (...) és una actitud que tampoc sorprèn.

»Ara bé, que la ministra de Cultura, la valenciana Carme Alborch, haja cedit a aquesta pressió política del *blaverisme*, servit des del diari *Las Provincias*¹³⁶⁵, és tota una novetat (...) Una iniciativa que fins aleshores només havia promogut el

¹³⁶¹ *El Temps*, núm. 304, 16-22/IV/1990, p. 7. «Parlaments, ajuntaments, 'blaveros'... i Fabregat». Editorial.

¹³⁶² ISBN és un estàndard internacional des de 1970 que permet la identificació de llibres per al seu ús comercial. Les sigles són en anglès i es traduirien com Número Estàndard Internacional del Llibre (International Standard Book Number). Font: <<http://www.isbn.com.es/>>. ISBN. Consulta: [29/III/2016].

¹³⁶³ Font: *Las Provincias*, 21/IV/1994, p. 19. «ISBN: La Universidad se enfada con la ministra Alborch por lograr que los libros valencianos se separen de los catalanes». Notícia de Concha Raga.

¹³⁶⁴ Pere Aguilar Pascual. «President del GAV de 1989 a 1994 i col·laborador estret de Sentandreu fins que trencà personalment amb ell. Muntà una xicoteta editorial anticatalanista nomenada Pere Aguilar editor». FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, p. 581.

¹³⁶⁵ De fet, aquest diari va celebrar aquesta mesura i va aprofitar, per tal de no perdre la tradició, per a carregar contra el valencianisme. Per exemple, en la notícia que anuncia aquesta mesura política, podem llegir en un peu de foto de Carme Alborch «La ministra Carmen Alborch criticada por los catalanistas por su defensa del valenciano». Fins i tot, la notícia acabava amb un breu comentari editorial no menys tendenciosos: «El pequeño reducto de catalanistas que sigue anclado en un departamento universitario intentando confundir a los valencianos, ha protestado por la defensa y obtención de una de las grandes reivindicaciones valencianas, como es lograr que en organismos ajenos a las movimientos polémicos que defienden el catalán integren como lengua diferenciada del valenciano. A Carmen Alborch no le asustan estas acusaciones, ha sabido defender el valenciano por encima de los catalanistas [sic]». *Las Provincias*, 21/IV/1994, p. 19. «ISBN: La Universidad se enfada con la ministra Alborch por lograr que los libros valencianos se separen de los catalanes». Notícia de Concha Raga.

GAV, alguns membres del qual varen agredir la Societat Coral el Micalet el passat mes de març, quan interrompiren un acte del secretari general d'ERC, Àngel Colom¹³⁶⁶ (...) I diuen les bones llengües que el líder d'UV, Vicent González Lizondo, parla molt bé de la ministra pels passadissos madrilenys. Per què deu ser? [sic]»¹³⁶⁷.

Dins el mateix reportatge s'inclou un requadre amb una petita entrevista de Joan Marí a la pròpia Carme Alborch, en la qual el periodista ironitza sobre una possibilitat:

«- I què passarà si algú vol inscriure com a llengua murciana o asturiana o porto-riquenya o...?»¹³⁶⁸.

Un altre dels temes pels quals *El Temps* va criticar el govern socialista del País Valencià fou per la gestió del llegat de Joan Fuster que, com hem dit en apartats anteriors, era el referent intel·lectual de la revista¹³⁶⁹. Una vegada va morir, el setmanari exigia que el govern de la Generalitat es fera responsable de l'herència material de l'assagista, tal com ell desitjava, segons assegura el text que llegirem a continuació. L'ambigüïtat del PSPV sobre aquest assumpte va fer esclatar *El Temps* en algun article editorial:

«Ja ha passat gairebé un any. Sense la presència física del seu autor, l'obra de Joan Fuster cobra un nou significat i esdevé un dels llegats bàsics per a la història moderna dels Països Catalans. L'escriptor, conscient del valor que tenia tot allò que quedara amb ell el dia que li arribara la mort, havia deixat ben clar que volia que foren públics els béns amb valor cultural¹³⁷⁰. Però després d'un any, el seu llegat, el seu arxiu personal, continua tancat i a les fosques. S'impedeix així als investigadors beure en les fonts directes de l'escriptor.

»No és per casualitat. Hi ha una responsabilitat ben concreta. Els marmessors¹³⁷¹, els encarregats de vetllar perquè l'esperit que va conduir la vida i obra de Fuster no s'extingisca, han fet el que calia: elaborar un projecte que fóra coherent amb

¹³⁶⁶ El 23/III/1994, «una vintena de jòvens tracten de rebentar un acte d'Àngel Colom, aleshores secretari general d'ERC, a la Societat Coral El Micalet i causen desperfectes». FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, p. 618.

¹³⁶⁷ *El Temps*, núm. 518, 23/V/1994, pp. 78 i 79. «Embolica que fa fort». Reportatge de Joan Marí.

¹³⁶⁸ *El Temps*, núm. 518, 23/V/1994, p. 79. «Carme Alborch, ministra de Cultura: "La llengua d'inscripció en l'ISBN queda en mans de l'editor"». Entrevista de Joan Marí.

¹³⁶⁹ En l'apartat 6.1.4. es comenta l'homenatge que va rebre Joan Fuster per part d'*El Temps* quan l'assagista ens va deixar l'estiu de 1992.

¹³⁷⁰ Així ho assegurava també *El País* el dia posterior a l'enterrament de Joan Fuster. Font: <http://elpais.com/diario/1992/06/23/cultura/709250401_850215.html>. *El País*, 23/VI/1992. «Cuatro albaceas decidirán el destino del legado del ensayista valenciano Joan Fuster». Notícia d'Adolf Beltran. Consulta: [29/III/2016].

¹³⁷¹ Els marmessors eren Joaquim Maluquer, sociòleg i escriptor; Max Cahner, editor i historiador; i l'editor Eliseu Climent. Font: *El Temps*, núm. 724, 4/V/1998, p. 5. «Un llegat negligit». Editorial.

aquesta premissa i que actualitzara l'última voluntat de l'assagista, escrita fa més de vint anys. La proposta –no podia ser d'una altra manera– ha anat a parar a mans de la Generalitat valenciana. Aquesta institució és qui ha de decidir ara si la troba correcta o no i, d'acord amb els marmessors, engegar la màquina que allibere el llegat Fuster de l'atzucac on es troba. Però el president Lerma fa més de dos mesos que té a les mans la proposta dels marmessors i, de moment, no ha respost sinó amb silenci. Un silenci que retrona a les oïdes de la nostra cultura i que ens fa tenir mals pensaments. ¿Haurem de concloure que, malgrat els canvis polítics, Fuster, avui, amb democràcia i Generalitat, continua sent incòmode? [sic]»¹³⁷².

Una vegada més, *El Temps* no s'explicava com un partit que nasqué amb la premissa incondicional del nacionalisme valencià¹³⁷³, tenia després aquest tipus d'actituds. Per explicar el sentiment del catalanisme valencià envers el PSPV, ningú millor que Joan Fuster per exercir com a testimoni.

«Sembla, si no estic mal informat, que la minoria “almogàver” del País València passa per una crisi profunda. De pitjors, i molt pitjors, n'he aguantat jo, i mal m'està de dir-ho. Un dia és la banderola, l'altre el nom d'identificació, sempre l'ortografia, demà *limno*, i despús-demà ves a saber què¹³⁷⁴. Són “valencianeries”. Però no hem de caure en un pessimisme massa fàcil. Perquè ser pessimista és molt fàcil, ¿o no? És possible que la meua situació rural m'haja fet més “resistent”. Ara pense en una consigna de Bernat i Baldoví¹³⁷⁵, preciosament dita en castellà: “Sea nuestra divisa / rescatar si podemos la camisa...”. Doncs això, per començar. Fins a la mort de Franco encara creïem que teníem una “camisa”. A Benicàssim s'articulà una conjura infame, amb un arbre melancòlic com emblema¹³⁷⁶. Déu

¹³⁷² *El Temps*, núm. 466, 24/V/1993, p. 3. «Un silenci eloqüent». Editorial.

¹³⁷³ «El poble valencià, amb característiques nacionals predominants catalanes, exigeix unes formes polítiques d'autogovern, concreció del seu inalienable dret a l'autodeterminació (...) L'Estat espanyol no està format per una sola nació, sinó que és un conjunt de nacionalitats (...) En aquest sentit, el País Valencià forma part d'una comunitat nacional que comprén també el Principat de Catalunya i les Illes Balears». CUCÓ, Alfons; Vicent GARCÉS, Empar JUAN i Josep SANCHIS., *Partit Socialista del País Valencià*, València, Edicions 3i4, 1977, pp. 33 i 34.

¹³⁷⁴ Fuster es refereix als símbols identitaris dels valencians, sempre motiu de conflicte.

¹³⁷⁵ Josep Bernat i Baldoví (Sueca, 1809-1864), escriptor valencià de gran popularitat, destacà per escriure en català diverses obres satíriques en prosa i poesia, així com per la participació en premsa valenciana.

¹³⁷⁶ L'Estatut de Benicàssim, redactat l'any 1981, deu el seu nom a la localitat on fou signat després d'un pacte entre PSPV-PSOE, UCD i PCPV. Aquell consens establia la denominació de País Valencià i la bandera amb franja blava. Aquell acord no arribà a fer-se efectiu. El 28 d'abril de 1982, al Congrés espanyol s'aprovaria un Estatut valencià ben distint després de moltes esmenes de l'UCD, discrepàncies dels sectors més nacionalistes del PCPV envers aquelles reformes i de moltes altres qüestions que derivaren en l'aprovació final d'un Estatut valencià que no reconeixia les reivindicacions del

Nostre Senyor, en la seua infinita misericòrdia, perdonarà els manífassers: ¡la imbecilitat és tan humana! La nostra obligació, ara, és la de rescatar la “camisa” de què ens van despullar a Benicàssim. ¿Com? No sabia dir-ho. Els barítors afònics del “nacionalisme polític”, si encara n’hi ha algun, ni tan sols obren la boca. I si l’obren, és per badallar. ¿I com –vull repetir el “com”– hem de rescatar la “camisa”? Que conste que no és únicament “nacional”. La “lluïta de classes” ha quedat arxivada oratòriament. Ni tan sols els comunistes oficials en parlen. Però queda pendent, i no al Port de Sagunt: ben mirat, els “obreros” de Sagunt són molt “especials” comparats amb els bracers de la comarca... “Rescatar si podemos la camisa”, escrivia don Josep Bernat, de Sueca. “Rescatar la camisa”, per a mi, seria recobrar el nivell de reivindicació que va ser sacrificat a Benicàssim. Camisa o camisola: roba interior... [sic]»¹³⁷⁷.

Fuster es referia a la manera com la dreta va imposar els seus símbols quan es va elaborar el projecte d’Estatut d’Autonomia Valenciana a Benicàssim¹³⁷⁸. I davant d’aquesta realitat, l’escriptor es queixava que els «barítors afònics del “nacionalisme polític”», entre línies, el PSPV, no reaccionaven. En resum: un PSPV que no exercia el nacionalisme, el qual es pressuposava era una de les seues condicions essencials; i un catalanisme valencià –el d’*El Temps*– que exigia al PSPV tornar als orígens nacionalistes.

6.3.1.4.- UPV: el nacionalisme que no enlaira

La Unitat del Poble Valencià fou, possiblement, el partit polític del País Valencià amb el qual més es podia identificar *El Temps*. El seu ideari era, abans de tot, nacionalista¹³⁷⁹. I els seus termes –País Valencià, nacionalisme polític– eren els mateixos que definien el setmanari. Així ho corrobora Joan F. Mira en un article:

«UPV ha complert durant una dècada i mitja una missió necessària. Perquè era rigorosament necessari que es mantinguera al País Valencià una força política de signe inequívocament nacionalista, presentada i reconeguda com a tal.

nacionalisme autòcton. cf. DD.AA., *Nosaltres: 30 anys de l’Estatut d’Autonomia*, Museu de la Universitat d’Alacant, 2012, p. 18-24. Part escrita per José Miguel Santacreu.

¹³⁷⁷ *El Temps*, núm. 436, 26/X/1992, p. 6. «Punt de meditació». Article de Joan Fuster. Signat en la columna ‘Fuster d’*El Temps*’ que, com hem explicat anteriorment, serví d’homenatge a l’assagista durant l’any posterior a la seua mort (entre el número 435, del 19/X/1992 i el número 488, del 25/X/1993).

¹³⁷⁸ cf. CUCÓ, Alfons., *Roig i blau: la transició democràtica valenciana*, València, Tàndem, 2002, pp. 238-245.

¹³⁷⁹ cf. CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d’Alacant, 2012, p. 618. Alguns membres d’aquest partit també afirmaven coses com «avui podem afirmar sense dubte que UPV és l’opció política més organitzada i extesa del nacionalisme valencià». *El Temps*, núm. 412, 11/V/1992, p. 34. «Un pacte no escrit per a uns objectius comuns». Article d’Andreu Banyuls, secretari local UPV-Gandia.

Simplement perquè l'*existència política* d'un país depèn en gran mesura de l'existència d'opcions polítiques pròpies d'aquest país, no dependents, no subordinades, i que tenen com a programa distintiu la no dependència i la no subordinació. El País Valencià, aquests últims vint anys, ha existit poc, perquè aquestes opcions han tingut també una existència dèbil¹³⁸⁰. O a l'inrevés, és clar. D'altra banda, amb totes les seues limitacions, interessos amagats i infinites bestieses, Unió Valenciana ha jugat també, a la llarga, un paper positiu: reforçar la percepció d'un espai valencià per al joc polític.

»En tot cas, és en primer lloc UPV, i quasi només UPV, qui ha mantingut viva la continuïtat ideològica i política del nou nacionalisme valencià que començà els anys seixanta¹³⁸¹. No faig cap descobriment, però calia recordar-ho. I en aquest sentit, i per la seua simple presència inevitable. Molesta per a uns, incòmoda, frustrant, plena d'esperances ajornades, amb dispersos i creixents èxits locals i amb escàs èxit general, sovint condemnada a desaparèixer pels interessats en la seua desaparició, sovint amb pobra imatge i amb lideratge indecís, d'acord. Però present. I present de tal manera que ha tingut durant aquests anys una influència (directa en moltes comarques, indirecta sempre com a referent, "amença" o possibilitat) molt superior al seu pes electoral i quantitatiu. No sé si en cap altre país hi ha una força política que amb el 2% o 2,5% de l'electorat general tinga la presència i la influència que ha tingut UPV al País Valencià. No ho crec. Perquè, en realitat, UPV ha significat alguna cosa més que ella mateixa: més que un petit partit nacionalista, era *la referència bàsica del nacionalisme polític valencià*. I sense UPV, ni tan sols hauria existit aquesta referència»¹³⁸².

L'autor pretén mostrar la part positiva de la UPV, tot i que durant l'època que tractem, de 1990 a 1996, es van celebrar dos comicis a les Corts valencianes i en cap dels dos la formació nacionalista no va aconseguir representació. Per això, i malgrat l'escassa presència del nacionalisme polític valencià, Joan F. Mira espenta la formació política cap a l'optimisme i sobretot, tracta d'atorgar-li un paper insubstituïble en el panorama polític valencià. En un article editorial, *El Temps* es felicitava per la

¹³⁸⁰ De fet, fins a l'any 1996, quan s'escriu l'article que estem tractant, UPV només havia aconseguit representació a les Corts valencianes després de les eleccions de 1987 i gràcies al fet que es presentà en coalició electoral amb Esquerra Unida. En aquella ocasió, la coalició va obtenir sis representants, dels quals dos –Aureli Ferrando i Pere Mayor– eren de l'UPV. Font: <<http://www.cortsvalencianes.es/>>. Corts Valencianes. Consulta: [29/III/2016].

¹³⁸¹ Cal recordar que el llibre més popular de Joan Fuster, *Nosaltres els valencians*, es publica per primera vegada l'any 1962.

¹³⁸² *El Temps*, núm. 650, 2/XII/1996, p. 98. «UPV i un final d'època». Article de Joan F. Mira.

concurrència de tres forces nacionalistes que s'agrupaven per anar totes juntes a les eleccions europees. Una d'aquestes era la UPV. Les altres dues, CiU i el Partit Socialista de Mallorca (PSM):

«s'hi ha d'afegir una convergència nova. La que protagonitzen ara els partits nacionalistes majoritaris del País Valencià (UPV), les Illes (PSM) i el Principat (CiU) per concórrer conjuntament a les pròximes eleccions europees¹³⁸³. És un acord conjuntural, per a la cita del 12 de juny, però representa un important salt qualitatiu. No és un pacte ideològic, és una coalició de país per defensar un mateix model d'Europa (...) Per arribar ací, la UPV i el PSM han hagut de superar velles reticències, però també CDC –i segurament UDC– han mirat més enllà dels límits del Principat. És, per les tres bandes, una novetat que no podem sinó qualificar de positiva»¹³⁸⁴.

El Temps, com a setmanari catalanista, s'alegrava del pacte de tres forces que convergien en una formació per assenyalar els Països Catalans en el mapa europeu. Però no tot van ser lloances. I és que el setmanari també va discrepar amb la UPV en termes de falta d'ambició i per no buscar, segons el setmanari, les vies més adequades per tractar d'aconseguir un rendiment electoral. Així ho explica Miquel Alberola, possiblement el redactor més crític de la revista amb la formació política esmentada. Titula «Nota necrològica» i parla del rumb que podia prendre la UPV després de la celebració de la seua quarta conferència¹³⁸⁵:

«L'incident, en cap dels casos, implica la defunció política del partit, sinó que, senzillament, les seues sigles ja no serveixen per a vehicular cap projecte d'ambició nacional. Han caducat com un *danone*, en aquest sentit. UPV, ho han proclamat els autors de la recepta, és a partir d'ara un partit d'esquerra *més*, sense cap singularitat més que la improvisació.

¹³⁸³ El màxim representant d'aquella coalició l'any 1994 fou Carles Gasòliba. La coalició va obtindre més de 850.000 vots, que es van traduir en tres representants. Cal dir que, de tots els vots, més del 93% es van donar al Principat, on per cert fou la força més votada. Al País Valencià fou la cinquena més votada, amb l'1,8% dels vots del territori valencià. A les Illes Balears fou la quarta més votada, amb quasi el 6% dels vots. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [30/III/2016].

¹³⁸⁴ *El Temps*, núm. 508, 14/III/1994, p. 5. «Canvi de tendència». Editorial.

¹³⁸⁵ Tingué lloc l'any 1990 i suposà la divisió més important de l'UPV entre “esquerranistes” i “nacionalistes”. Va perdre, en un principi, aquest últim sector, que tractà d'aplicar el nacionalisme com a eix central de la formació, tot i que finalment es va imposar, ja que una formació com l'UPV no es podia permetre abandonar el component nacionalista, present i decisiu en molts pobles valencians. De cara a les eleccions de 1991 a les Corts valencianes, la UPV es presentaria sense anar en coalició amb Esquerra Unida, tal com sí que havien anat l'any 1987, i van obtenir sis representants, dos d'ells de la UPV. L'UPV no va obtindre representació a les Corts valencianes l'any 1991. cf. CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d'Alacant, 2012, pp. 621 i 622. En tot cas, l'article de Miquel Alberola que tractem en aquest moment està escrit en el context de la derrota *temporal* del sector nacionalista de l'UPV l'any 1990, després de la quarta conferència de la formació.

Podrà continuar exercint de gestoria vegetariana (“Ara, per a ser d’UPV, t’has de fer vegetarià, Joan Fuster diuen que *dixit*) i, arribat el cas, formular la coalició oportuna amb l’oportú tauró *hospitalari* per tal d’assegurar-se la manutenció. I a esgrimir la vincapervinca.

»(...) És versemblant que, en la dosi que corresponga, les claus de tals precipitacions siguen localitzables no només en les vacil·lacions de l’organització davant temes nacionalment crucials, sinó també en la psico-somatització del partit (...) el partit ha renunciat durant tots els anys de presència parlamentària a defensar les posicions que, per ascendència, li pertocaven. Al punt que, en segons quins casos, algun partit en determinades èpoques s’ha manifestat reticent amb el tema, com és el cas d’Esquerra Unida (EU), ha hagut d’envair la parcel·la òrfena i, de rebot, assumir l’espai ideològic.

»(...) De manera que el Consell Polític d’UPV, una formidable acumulació de cèl·lules difuntes amb ínfules de perpetuïtat i patrimoni, ha aconseguit convertir un moviment germinal i esperançat en una caricatura veïnal que tira cap a domèstica. Que també té el seu mèrit. I el nacionalisme –com en els 60, els 70 i els 80– continua sent una hipòtesi civil. La condolència als creients i l’enhorabona als que saben viure del negoci. Són quatre dies [sic]»¹³⁸⁶.

L’autor critica la ineficàcia política de la UPV i el seu abandonament del nacionalisme. En el mateix sentit s’expressa en aquest altre article el mateix Miquel Alberola:

«Amb més o menys naturalitat, el 26-M¹³⁸⁷ ja és una referència traumàtica per a segons qui. La data haurà passat a formar part del calendari mortificador d’aquelles formacions valencianes, o integrades per valencians, que han obtingut resultats adversos o no massa complaents¹³⁸⁸.

»Per proximitat sociològica, el cas més infaust és la reiterativa impotència d’UPV¹³⁸⁹ per practicar l’acte electoral autònom (...). No van els meus càlculs fer guerra d’arbre en terra, però, amb el resultat de l’autòpsia en la mà, el vot nacionalista, exceptuant l’excepció que siga, només s’ha mostrat

¹³⁸⁶ *El Temps*, núm. 309, 21-27/V/1990, p. 33. «Nota necrològica». Article de Miquel Alberola.

¹³⁸⁷ Es refereix a les eleccions a les Corts valencianes, que tingueren lloc el 26 de maig de 1991.

¹³⁸⁸ Aquelles eleccions van determinar una nova victòria del PSPV de Joan Lerma, que hi va obtenir la majoria absoluta amb 45 escons. Hi va seguir el PP, amb 31; UV, amb 7; i Esquerra Unida, amb 6. Font: <<http://www.cortsvalecnianes.es/>>. Corts Valencianes. Consulta: [30/III/2016].

¹³⁸⁹ L’UPV no va assolir representació, ja que n’arreglegà només el 3,7% dels valencians, que fins i tot van votar més el CDS d’Adolfo Suárez, que va assolir el 3,8% dels vots. Font: <<http://www.cortsvalecnianes.es/>>. Corts Valencianes. Consulta: [30/III/2016].

efectiu des del punt de vista municipal i allà on la influència de les decisions cupulars i contorsionistes és escassa, per no dir nul·la. Allà on les sigles només tenen un valor complementari i el mèrit recau sobre uns grups que funcionen al seu aire, d'acord amb les exigències del municipi i la comarca¹³⁹⁰.

»Per raons que no vénen al cas, hauria preferit estalviar-me tot comentari sobre l'incident i fer com fan les nostres potes d'elefant: exaltar sublimitats, tricotar una miqueta de retòrica sobre la rutina i obviar que més enllà de l'univers personal i intransferible hi ha coses que es mouen. O que, en tot cas, els implicats més directes hagueren repensat en veu alta la situació de cos present a què s'ha arribat, però en canvi han optat per la comoditat d'expiar en les negatives de coalició d'Esquerra Unida o l'*arbitrarietat* dels tres per cent¹³⁹¹. La melodia habitual. I circumscriure el no-èxit –el fracàs– a aquestes eventualitats és d'un desviacionisme fora sèrie.

»En una competició on la cosa més important no és participar, algú hauria de demanar explicacions a algú altre. Exigir un balanç sobre els beneficis o no de l'anterior pacte amb IU. Preguntar si el fet de tenir una mentalitat que no va més enllà del fatídic percentatge és un impediment que explica la ineficàcia de la maniobra. Calibrar si el saltimbanquisme que va de l'ecopacifisme danès a l'esquerra verda, o a l'última ocurrència de l'intel·lectual en funcions, ha servit d'alguna cosa més que per a confondre el nacionalisme sociològic¹³⁹² [sic]»¹³⁹³.

Tot i que els ideals amb els quals la UPV s'identificava podien coincidir, més o menys, amb els d'*El Temps*, el setmanari no va tindre cap problema per criticar la formació quan ho va trobar necessari. Les crítiques eren tan directes com les que es podien formular contra qualsevol altre partit. El motiu d'aquests sembla girar, sobretot, al voltant de la manca de nacionalisme d'una formació expressament nacionalista. I malgrat els defectes, Joan F. Mira defensava la tasca de la formació, mentre en les

¹³⁹⁰ De fet, en les localitats més poblades del País Valencià, l'UPV només va obtindre regidors l'any 1991 en llocs com Dénia (6), Borriana (5), Alzira, Gandia i Ontinyent (3); Algemesí i Xàbia (2); Alaquàs, Sueca, la Vila Joiosa i Vila-Real (1). En altres poblacions com Oliva, es presentà el Partit Valencià Nacionalista, que hi obtingué 3 representants. <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [30/III/2016].

¹³⁹¹ Es refereix a la barrera percentual electoral que s'ha de superar per a assolir representació a les Corts valencianes, que és del 5% dels vots. Aquesta barrera mai no superada per l'UPV podia servir d'excusa a la formació per culpar aquesta condició del seu fracàs i, alhora, exigir reduir aquest número al 3%, com en alguna ocasió va proposar. cf. CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d'Alacant, 2012, p. 619.

¹³⁹² Miquel Alberola es queixa, una vegada més, que l'UPV no prioritizara, segons ell, la seua condició nacionalista.

¹³⁹³ *El Temps*, núm. 364, 10/VI/1991, p. 97. «Un debat 'sine die'». Article de Miquel Alberola.

mateixes pàgines Miquel Alberola carregava contra aquesta. Una prova més de la pluralitat d'*El Temps*.

6.3.1.5.- Esquerra Unida del País Valencià

L'altra formació que ens queda per repassar és Esquerra Unida del País Valencià¹³⁹⁴. Més endavant estudiarem la posició del setmanari envers Julio Anguita, líder d'Izquierda Unida al qual van criticar pel nacionalisme espanyol que pregonava, segons la revista. J. J. Pérez Benlloch contraposa la tendència espanyolista dels seguidors d'Anguita dins del partit i la tendència nacionalista tradicional d'Esquerra Unida al País Valencià, enfrontades:

«De la cinquena assemblea d'Esquerra Unida del País Valencià només s'ha extret una conclusió: que està desunida i per la meitat partida¹³⁹⁵. Per un únic i prodigiós vot, Albert Taberner i els seus renovadors s'han imposat al sector ortodox o d'obediència comunista. En teoria això vol dir que es prolongarà la línia de moderació, vocació nacionalista i coexistència crítica –però no fanàtica– amb el PSOE. Els altres aposten per un colze a colze sense fissures amb Julio Anguita, actitud que els distancia dels criteris assenyalats, amb l'agreujant que aquesta estratègia radical guanya adeptes. No és, doncs, una bona notícia per al país ni per a l'esquerra nacionalista.

»Al marge que l'esquerranisme continua sent una malaltia infantil de la feligresia *pecera*, més explicable encara quan no hi ha altres horitzons, la clau d'aquest canvi de tendència en EUPV s'ha de veure en la rigidesa del seu cens militant. No creix ni es renova, encara que es disfressen de *lagarterana*. Per això la vella guàrdia, després d'uns anys de ficció, vol tornar a controlar la situació. La seua opció és ser minoritaris i emprenyadors»¹³⁹⁶.

Es pot comprovar que el periodista afavoreix la tendència nacionalista valenciana dins del partit i critica obertament la tendència nacionalista espanyola. A més, crítica de forma molt clara "l'ortodòxia" pregonada pel sector centralista del partit, proper a Anguita, en una nova crítica a l'esquerra més rigorosa i marxista que distancia el setmanari d'aquest corrent. A banda, tenint en compte els paràmetres ideològics d'*El*

¹³⁹⁴ Cal tindre present que aquesta formació no va poder emprar les sigles EUPV fins al 1992, «quan els representants de l'antiga EUPV, una de les formacions fundadores d'UPV, van cedir la titularitat de les sigles a la coalició liderada pel PCPV». CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d'Alacant, 2012, p. 618.

¹³⁹⁵ Per a consultar els motius de la manca de cohesió d'EUPV durant l'època que tractem, cf. CATALÀ OLTRA, Lluís., *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*, Universitat d'Alacant, 2012, pp. 634-637.

¹³⁹⁶ *El Temps*, núm. 597, 27/XI/1995, p. 4. «EUPV va cap a la involució». Article de J. J. Pérez Benlloch.

Temps i el seu fusterianisme incondicional ja analitzat, és normal que el setmanari fóra sensible al sector nacionalista valencià de la formació esquerrana, propera a la qüestió nacional:

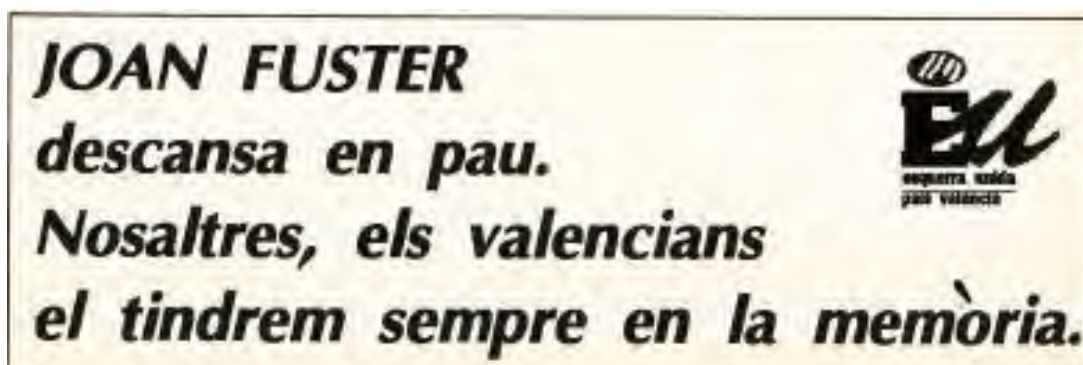

Figura 38. *El Temps*, núm. 420, 6/VII/1992, p. 16.

Qualsevol formació política fusteriana havia de ser, per necessitat, propera a *El Temps*. I qualsevol corrent de la formació que es distanciara del fusterianisme, havia de ser, també per necessitat, enemiga d'*El Temps*. I si aquesta tendència valencianista dins de la formació d'EUPV la representava Albert Taberner, aquest polític era un dels protegits pel setmanari:

«El debat sobre l'estat de la comunitat, tingut a les Corts valencianes els passats dies 23 i 24 de setembre, ha servit, bàsicament, per tres coses: la primera, confirmar, una vegada més, que la talla de la classe política valenciana en general deixa prou a desitjar; la segona, contemplar que aquesta classe política es retratava sobre manera; i la tercera, descobrir que l'oposició passa per Esquerra Unida-Els Verds i que el seu portaveu, Albert Taberner, ha estat l'únic dels protagonistes del debat que ha estat a l'altura de les circumstàncies¹³⁹⁷.

»(...) Albert Taberner, que va fer un discurs –el valencià, a la fi, va fer acte de presència– d'una duresa inversament proporcional als efectes opiacis que pretenia Zaplana amb el seu. Taberner va situar el president enmig del significat exacte de les paraules “debat sobre l'estat de la comunitat”. Només el seu discurs va omplir de sentit el debat i va retratar nítidament l'estat de la comunitat. Lluny de sumar-se a la falla experimental de Zaplana, va aprofitar l'envit per convertir-se en l'únic element digne d'alçar-se amb el títol d'oposició. Enmig d'aquest panorama, resulta gratificant que hi haja professionals de la política que dignifiquen, independentment del discurs que

¹³⁹⁷ Es pot consultar la intervenció en qüestió d'Albert Taberner i el seu debat amb Eduardo Zaplana en el Diari de Sessions de les Corts Valencianes, núm. 49, IV Legislatura, 24/IX/1996, pp. 1.799-1.814, disponible en <www.cortsvalecnianes.es>. Corts Valencianes. Consulta: [30/III/2016].

defensen, un ofici avui tan desprestigiats. Només el pogueren acusar de radical i de desestabilitzador»¹³⁹⁸.

Després de tota l'anàlisi, sembla que al País Valencià la formació política amb què més es va identificar *El Temps* pel que fa a paràmetres ideològics fou la UPV. Però la que més va defensar pel que fa a criteris d'actuació política fou EUPV.

6.3.2.- Les Illes Balears

Si l'estudi dels partits polítics tractats per *El Temps* al País Valencià ha sigut de diverses formacions, l'anàlisi que farem sobre les Illes Balears només inclourà el PP, a causa de l'excessiu protagonisme polític que va tindre durant l'època que tractem, en la qual va governar sense cap tipus d'impediment. Les qüestions nacionalistes a les Illes, fins i tot, van sorgir també dins de l'àmbit intern del Partit Popular.

6.3.2.1.- El PP de les Illes: entre Cañellas i Soler

Encara que sembla impossible, el PP Balear va arribar a trobar cert suport d'*El Temps* dins del corrent de Cristòfol Soler, defensor la catalanitat de la llengua de les Illes. Aquest criteri era suficient perquè el setmanari defensara un corrent d'un partit que, per principis, és totalment contrari a la línia editorial de la revista. Evidentment, el corrent contrari a la catalanitat de les Balears dins del PP era constantment criticat. Per entendre com funcionava aquest últim sector¹³⁹⁹, farem referència a un reportatge signat per Miquel Payeras que repassa els primers deu anys del govern de Gabriel Cañellas a les Illes Balears:

«Gabriel Cañellas i Fons era elegit, el 7 de juny de 1983 president de les Balears, amb el suport dels regionalistes d'Unió Mallorquina¹⁴⁰⁰. Començava el *Cañellisme*, una forma molt peculiar d'entendre la política que l'ha duit a guanyar consecutivament les tres eleccions autonòmiques que hi ha hagut, en les darreres de les quals (26 de maig de 1991) aconseguí una còmoda majoria absoluta¹⁴⁰¹.

¹³⁹⁸ *El Temps*, núm. 642, 7/X/1996, p. 7. «Autoretrats». Editorial.

¹³⁹⁹ Per a consultar la història de l'anticatalanisme balear i els seus vincles amb el Partit Popular illenc, <<http://www.racocatala.cat/noticia/34460/lanticatalanisme-balears-repas-gonellisme>>. *Racó Català*, 8/VIII/2014. «L'anticatalanisme a les Balears: un repàs al gonellisme». Reportatge sense signar. Consulta: [8/II/2016].

¹⁴⁰⁰ <http://elpais.com/diario/1983/06/08/espana/423871225_850215.html>. *El País*, 8/VI/1983. «El candidato de AP, investido presidente de la comunidad autónoma de Baleares». Notícia de Juan Pasarón. Consulta: [30/III/2016].

¹⁴⁰¹ L'any 1987, AP va millorar els seus resultats i va obtenir 25 representants al Parlament balear, quatre més que l'any 1983. UM, amb 4 representants, va tornar a donar suport a Cañellas, que va ser elegit president illenc per majoria simple gràcies a l'abstenció dels 5 representants del CDS. Les següents eleccions, l'any 1991, van determinar la majoria absoluta del PP de Cañellas, que aconseguí 31 de 59 representants al Parlament Balear. Fonts: <<http://contingutsweb.parlamentib.es/juntaelectoral/7/RESULTATS%20OFICIALS%20PER%20LEGIS>>

»(...) una vegada més, la diferència entre la realitat i el desig resultà dramàtica per a les forces d'esquerra. El nou Parlament [després de les eleccions de 1983], format per 54 diputats, era constituït per 21 diputats del PSOE, 21 del PP-PDP, 8 diputats d'UM [Unió Mallorquina]¹⁴⁰² i 4 diputats del PSM i de l'Agrupament d'Esquerres-PSM de Menorca. UM tenia la clau de tot. [Jeroni] Albertí [d'UM], a la fi, optà per donar suport a Cañellas. Els regionalistes permetien als conservadors de governar.

»(...) Durant la segona legislatura Cañellas, que no es refiava d'Albertí, començà a dinamitar les aspiracions *albertinianes*. El congrés d'UM del 1988 en va ser la gran ocasió. Ajudat des de dins de les files regionalistes (...) provocà la fugida d'Albertí que anunciava, a la fi de la legislatura, la seva retirada¹⁴⁰³.

»Amb el seu principal enemic polític vençut, Cañellas afermava cada vegada més el seu poder. Des de l'oposició d'esquerres ho intentaven tot. Acusacions d'irregularitats, de no fer res, de no tenir més programa que mantenir-se en el poder, de fer del *victimisme* la seva única pràctica política. Tot inútil. Arribaren les eleccions del 1991 i Gabriel Cañellas aconseguia la majoria absoluta. Per tercera vegada era elegit president de les Illes, davant la desesperació del PSIB-PSOE i dels nacionalistes del PSM-Entesa de l'Esquerra de Menorca que veien com es feia ben evident allò que tant li agrada dir, en to sorneguer, a Cañellas: "Es passen els anys dient que m'estic cremant, jells sí que hi deuen estar, cremats de no guanyar mai!"

»¿Com s'ho fa Cañellas per a no tenir, aparentment, cap contrincant capaç de guanyar-lo? És difícil de definir la política del president durant aquests anys. Segurament que el seu gran èxit ha estat d'entendre a la perfecció la primera norma del poder: no perdre'l. Per a no perdre el poder permet –tot i que no

[LATURA_NOU.pdf](#)>. Parlament Balear; i
<http://elpais.com/diario/1987/07/18/espana/553557613_850215.html>. *El País* 18/VII/1987. «El aliancista Gabriel Cañellas ha sido elegido presidente del Gobierno balear». Notícia sense signar. Consultes: [30/III/2016].

¹⁴⁰² Segons els documents del Parlament Balear, UM hi assolí sis representants l'any 1983. Font: <http://contingutsweb.parlamentib.es/juntaelectoral/7/RESULTATS%20OFICIALS%20PER%20LEGISLATURA_NOU.pdf>. Parlament Balear. Consulta: [30/III/2016].

¹⁴⁰³ Jeroni Albertí havia presidit el Parlament illenc. «Las diferencias en el seno de UM comenzaron en 1988 (...) se produjo una aproximación al PP. Cuajó una coalición preelectoral que logró la mayoría absoluta en el Parlament. Sin embargo, en una parte del partido existía el temor a convertirse en una reedición de Unió Valenciana, que termino absorbida por el PP. De esta opinión era el propio Jeroni Albertí, quien en 1991 abandonó la formación que había creado». <<http://www.diariodemallorca.es/mallorca/2011/03/02/acunado-escarrer-tutelado-march/649795.html>>. *Diario de Mallorca*, 2/III/2011. «Acunado por Escarrer, tutelado por los March». Reportatge de Joan Riera. Consulta: [30/III/2016].

li agrada gens— que els seus consellers facin declaracions nacionalistes (ha tengut i té, fins i tot, consellers que es declaren obertament nacionalistes)¹⁴⁰⁴ per acontentar un sector i alhora dóna suport a l'anticatalanisme militant per acontentar-ne un altre¹⁴⁰⁵ (...) o fa declaracions quasi independentistes i després no s'amoïna gens ni mica a definir les Balears com “*un trozo de España lanzado al mar*”; (...) L'èxit de Cañellas és aquesta perenne indefinició, molt pròpia del caràcter mallorquí, i balear, que li permet de tenir una identificació molt alta amb el que se suposa que és el caràcter més genuïnament illenc [sic]»¹⁴⁰⁶.

Aquest altre text sobre Cañellas el trobem en un editorial publicat quan va ser apartat del càrrec de president de les Balears¹⁴⁰⁷.

«Divendres passat, a primeres hores de la vesprada, Cristòfol Soler era investit com a president de Balears¹⁴⁰⁸. És el segon president de les Illes en dotze anys d'autonomia. Durant les tres primeres legislatures, la màxima autoritat de les Illes Balears ha estat un home que provenia del passat *paleoautonòmic*: organitzador a Balears de l'AP antiautonomista de finals dels setanta, es va veure el 1983 investit primer president de Balears. Representava un partit que no creia en l'autonomia, que estava en contra de la normalització del català, que no creia en cap projecte de país i que es considerava —ell mateix ho va dir al Parlament— com l'amo d'una finca que únicament passa comptes amb el senyor. El senyor, en aquest cas, eren els electors. Com que anava guanyant elecció rere elecció, no importava res més. Va governar sense miraments (...)

¹⁴⁰⁴ De fet, un altre periodista parlava de Cañellas com un home que «montado en la cabalgadura metálica gobernó imparable Baleares entre 1983 y 1995, con el programa de un PP nacionalista, que hablaba de España lo menos posible». <<http://www.lne.es/espana/2009/11/03/gabriel-canellas-falso-payes-vuelve-civil-penal/829096.html>>. *La Nueva España*, 3/XI/2009. «Gabriel Cañellas, el falso payés vuelve por lo civil y por lo penal». Reportatge de Matías Vallés. Consulta: [30/III/2016].

¹⁴⁰⁵ Gabriel Bibiloni analitza en aquest article la política de Cañellas envers la llengua i cultura autòctones de les Illes Balears. «Cañellas i els seus governs no feren una política en favor de la normalització del català —malgrat que ara alguns ho creguin—, però tampoc una política manifestament en contra: deixaren les coses a la seva evolució, si bé concediren als sectors més actius en la defensa de la llengua l'atorgament d'una legislació lingüística en aquell moment beneficiosa per a la causa del català». <<http://www.nuvol.com/opinio/la-politica-linguistica-del-govern-de-jose-ramano-bauza/>>. *Nívol*, 2/I/2915. «La política lingüística del Govern Bauzá». Article de Gabriel Bibiloni. Consulta: [30/III/2016].

¹⁴⁰⁶ *El Temps*, núm. 452, 15/II/1993, pp. 76, 79-81. «Deu anys de 'cañellisme'». Reportatge de Miquel Payeras.

¹⁴⁰⁷ Apartat per José María Aznar, president del PP espanyol, quan Cañellas es trobava sota sospita en un cas de corrupció. Font: <http://elpais.com/diario/1995/07/18/portada/806018405_850215.html>. *El País*, 18/VII/1995. «El PP zanja el 'caso Sóller' con la dimisión de Cañellas». Sense signar. Consulta: [30/III/2016].

¹⁴⁰⁸ Cristòfol Soler era elegit pel PP balear substituït de Cañellas el 19 de juliol de 1995. Font: *Abc*, 20/VII/1995, p. 59. «Cristófol Soler, designado sustituto al frente del Ejecutivo autonómico». Sense signar.

Fins i tot, malalt de supèrbia, va creure, com el president espanyol, Felipe González, que els vots tot ho tapaven. I probablement hauria continuat essent així, si no s'hagueren creuat en el seu camí un Aznar que no se l'empassava, una sospitosa concessió a un antic soci (el túnel de Sóller)¹⁴⁰⁹ i un PP que pot guanyar unes eleccions¹⁴¹⁰ i al qual ja no li fa cap falta aquell president “*de provincias*”¹⁴¹¹.

El Temps descriu Cañellas com un home particular, un polític amb nom propi que governa més sota criteris particulars que no sota criteris del seu partit. Es detecta una antipatia evident del setmanari cap al llavors president de les Illes. Una antipatia que es va transformar en proximitat al PP quan Cañellas fou substituït per Cristòfol Soler. I aquesta nova i sorprenent proximitat anava lligada al plantejament nacionalista del nou president. Açò trobem en el mateix editorial que acabem de referenciar.

«El nou president, tot i ser imposat per l'antic, ha demostrat en el discurs d'investidura que té ganes de ser ell mateix¹⁴¹². Les línies bàsiques anunciades de la seua futura política així ho permeten suposar. Cristòfol Soler no té cap problema a anomenar català a la llengua que es parla a Balears¹⁴¹³. L'anterior no ho va fer mai. Els ponts que es van creant amb la societat civil sensible en temes culturals, lingüístics i ambientals també permeten parlar d'una nova etapa¹⁴¹⁴. Al marge de les divergències lògiques entre opcions polítiques, un país necessita uns governants que assumeixen un mínim consens pel que fa a

¹⁴⁰⁹ Aquest cas va esclatar l'any 1995. Investigava comissions il·legals en el PP balear per part de la Compañía Concesionaria del Túnel de Sóller. Gabriel Cañellas va ser finalment absolt. Fonts: <http://elpais.com/diario/1995/07/09/espana/805240814_850215.html>. *El País*, 9/VII/1995. «El laberinto del 'caso Sóller». Notícia de Jorge Rivera; i <<http://www.diariodemallorca.es/mallorca/2010/02/27/corrupcion-acaba-tres-pesos-pesados-politica/549061.htm>>. *Diario de Mallorca*, 27/II/2010. «La corrupción acaba con los tres pesos pesados de la política». Reportatge de Raquel Galán. Consultes: [30/III/2016].

¹⁴¹⁰ El PP accediria a la Moncloa set mesos després de la publicació d'aquest article.

¹⁴¹¹ *El Temps*, núm. 581, 7/VIII/1995, p. 5. «Balears, nou president, nou estil i nova etapa». Editorial.

¹⁴¹² El discurs d'investidura de Cristòfol Soler es va produir el 27 de juliol de 1995. Font: <<http://ocio.diariodemallorca.es/agenda/noticias/nws-8681-discursos-dinvestidura-paraula-president.html>>. *Diario de Mallorca*, 28/II/2011. «Discursos d'investidura, paraula de president». Sense signar. Consulta: [30/III/2016].

¹⁴¹³ De fet, el diari conservador i espanyolista *Abc* comentava amb certa sorpresa aquests discursos. «Integración catalana. Sin embargo, el presidente balear se reafirma en mantener la política anunciada en su discurso de investidura, de llevar a cabo la integración del catalán en la sociedad balear de una forma paulatina, aunque sin provocar fricciones entre la Administración y los ciudadanos». *Abc*, 12/XII/1995, p. 71. «Cristóbal Soler dice ahora que su política sobre los “Países Catalanes” es sólo “filosófica y teorizante”». Notícia d'Emilio Moranchó.

¹⁴¹⁴ En la mateixa notícia que hem comentat en l'anterior peu de pàgina, *Abc* també comentava aquest acostament: «con la salida del Gobierno y de la direcciones regional del PP de Cañellas, los partidos nacionalistas y entidades como la Obra Cultural Balear, que preside Antonio Mir, como el sindicato mayoritario de la enseñanza, STEI, apremian a Soler para que acelere el proceso lingüístico». *Abc*, 12/XII/1995, p. 71. «Cristóbal Soler dice ahora que su política sobre los “Países Catalanes” es sólo “filosófica y teorizante”». Notícia d'Emilio Moranchó. Cal recordar que l'esmentada OCB era l'associació paral·lela a ACPV a les Illes Balears.

la identitat, la llengua i el territori d'aquest país. Soler ha demostrat, en la seua investidura, que té aquesta sensibilitat. El seu antecessor no en va tenir mai.

»Les formes en política també són molt importants. Soler, en el seu primer acte com a primer president, va donar una lliçó a l'antic president: amb un discurs simplement li va ensenyar com es pot assumir la dignitat que requereix el màxim càrrec polític de les Illes. La correcció formal, el respecte a l'oposició i el sentit de responsabilitat institucional que ha demostrat Cristòfol Soler en la investidura l'avalen, si més no, per gaudir del benefici del dubte. Almenys els tradicionals cent dies de bona voluntat i de marge de confiança cap al nou president són més que merescuts. Segurament per primera vegada al llarg de dotze anys de Govern Balear, les Illes tenen com a president una persona que creu en l'autonomia i creu en la dignitat del càrrec que ocupa. Això, que hauria de ser normalitat, és la gran novetat»¹⁴¹⁵.

Sembla mentida que els dos polítics esmentats siguen del mateix partit. En la mateixa línia de defensa a Soler s'expressa aquest altre editorial:

«Des que Cristòfol Soler és el president del Govern (...) el PP ha entrat en una situació de normalitat lingüístico-legal, que mai, en els dotze anys anteriors, no s'havia produït. És a dir, el president ha dit que complirà i farà complir les lleis que el Parlament aprovà en matèria lingüística (Llei de Normalització Lingüística de 1986¹⁴¹⁶) i respectarà i farà respectar el mandat estatutari ("La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial. Tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la i ningú no podrà ésser discriminat per causa de l'idioma", article 3 de l'Estatut)¹⁴¹⁷ que massa sovint ha estat oblidat.

»Curiosament, fins que el president Soler ha recordat que la legislació existeix perquè siga acomplerta, els sectors *gonelles*

¹⁴¹⁵ *El Temps*, núm. 581, 7/VIII/1995, p. 5. «Balears, nou president, nou estil i nova etapa». Editorial.

¹⁴¹⁶ De fet, la llei és massa explícita amb la catalanitat de la llengua dels illencs. «Les Illes Balears s'incorporen a l'àrea lingüística catalana amb la conquesta de Mallorca pel Rei Jaume I (1229), Eivissa i Formentera per l'arquebisbe de Tarragona, Guillem de Montgrí (1235), i Menorca pel Rei Alfons el Liberal (1287). Des d'aleshores, el català és la llengua pròpia de les Illes Balears i ha estat sempre l'instrument amb què els illencs han fet les seves màximes aportacions a la cultura universal, i el vehicle que ha fet possible l'articulació del geni del nostre poble de manera que la seva empremta quedàs marcada de forma inesborrable en el llegat cultural dels pobles d'Occident». Per a consultar la llei, <<http://die.caib.es/normativa/pdf/00/lleinormalitzaciolinguiistica.pdf>>. Govern de les Illes Balears. Consulta: [30/III/2016].

¹⁴¹⁷ Actualment, aquesta frase forma part dels punts 1 i 2 de l'article 4 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, que es pot consultar ací: <<http://web.parlamentib.es/RecursosWeb/DOCS/EstatutAutonomiaIB.pdf>>. Parlament de les Illes Balears. Consulta: [30/III/2016].

–anticatalanistes– no deien res. Ja els anava bé el *laissez faire*, *laissez passer* de Cañellas en matèria lingüística. La “no imposició” significava que només existia una imposició: la de la llengua castellana. Ara, quan el Govern anuncia que la llei serà acomplerta, retorna la veu de les cavernes a parlar “d’imposicions catalanistes”¹⁴¹⁸.

»(...) Soler rep fortes pressions –externes però també internes– per intentar fer avortar aquesta normalitat lingüística. Per això, de com es resolguen els problemes interns, dependrà en bona part el futur de les Illes. La llengua és una part imprescindible de la identitat del poble. Les Balears no poden continuar perdent més anys. No poden continuar deixant que el procés de substitució cultural es faça realitat. L’obligació de les institucions públiques és complir les lleis, i en qüestió lingüística les lleis són prou clares.

»Al marge de les estratègies polítiques –del PP i de tota l’oposició– que són legítimes i lògiques, hi ha una cosa clara: no es pot jugar amb la llengua pròpia de les Illes Balears, el català. Jugar amb la llengua és jugar-se el futur. Així ho ha entès bona part de la societat civil, que dóna un clar suport a Soler. I no són precisament persones o institucions “sospitoses” de poder votar el PP. Ben altrament. Per això és necessari que el PP supere els seus problemes i, en tot cas, que aquestes disputes no afecten la política lingüística anunciada pel president Soler. Seria massa trist tornar a perdre una altra oportunitat. Seria massa dramàtic. Seria imperdonable»¹⁴¹⁹.

Es tornen a defensar els propòsits de Cristòfol Soler en clau nacionalista. Una vegada més, es mostra que *El Temps* és capaç de defensar el líder d’un partit, fins i tot espanyolista, sempre que estiga a favor de la unitat de la llengua catalana, defensa que és una de les raons de ser del setmanari. Una mostra més de la seua capacitat de pluralisme i de defensa d’uns principis sense haver de defensar o atacar per inèrcia qualsevol partit polític.

6.3.3.- El Principat

¹⁴¹⁸ Algunes notícies de l’*Abc* confirmen aquesta sensació. Els titulars són bastant tendenciosos. Per exemple: «El senador del PP Martín Escudero acusa a Soler de permetre a Pujol “colonitzar” las Islas Baleares. Recuerda al presidente regional que los Países Catalanes son inconstitucionales». *Abc*, 16/XII/1995, p. 99. Notícia d’Adolfo Garrido; o «El Gobierno balear financia con cientos de millones a organizaciones minoritarias que defienden los “Países Catalanes”». *Abc*, 6/XII/1995, p. 49. Notícia d’Adolfo Garrido.

¹⁴¹⁹ *El Temps*, núm. 599, 11/XII/1995, p. 5. «El futur de Balears». Editorial.

La vida política del Principat va estar molt més present en les pàgines del setmanari. CiU va ser el principal partit que va ocupar aquestes pàgines gràcies a la seua hegemonia política durant l'època que tractem. Però unes altres formacions també van tindre el seu protagonisme. Hem tret d'aquesta anàlisi el PSC i Iniciativa per Catalunya, ja que no aporten suficient rellevància a la nostra tesi durant l'època que estem tractant i guanyaran protagonisme en èpoques posteriors.

6.3.3.1.- CiU: les primeres discrepàncies

En el capítol anterior hem comprovat que CiU era el partit polític més defensat per *El Temps*. L'època que tractem ara és especialment important perquè es donaren dos pactes de governabilitat en els quals la coalició nacionalista fou protagonista: el primer, amb el PSOE l'any 1993; i el segon, amb el PP l'any 1996. Abans de centrar-nos en aquests fets, veurem la tendència de la revista cap a Convergència i Unió durant l'època esmentada. Quan es compleixen deu anys del govern de Pujol al Principat, *El Temps* fa una valoració de la dècada en l'editorial, que inclou lloances i exigències:

«L'acció de govern de Convergència i del president Pujol s'havia marcat quatre objectius, i en tots quatre hi ha hagut avanços importants. La *consolidació nacional* de Catalunya s'ha reforçat, de fet, paral·lelament amb la consolidació institucional i amb la consciència que la mateixa realitat institucional crea i augmenta. La *cohesió interna* de la societat catalana és ara potser més real, i més lliure de tensions, que fa deu anys. La *modernització* global del país s'ha accelerat poderosament. La *presència internacional* de Catalunya ha passat de la inexistència a uns inicis de realitat efectiva. Però l'altra cara de les coses no pot ser ignorada: Catalunya no ha estat capaç de frenar la penetració del *nou nacionalisme* espanyol ni de recuperar una consciència nacional prou forta per oposar-s'hi; la *cohesió interna* queda greument afectada per aquest mateix fet i per la incapacitat d'integrar dreta i esquerra, catalans de naixença i immigrants, en un projecte nacional comú; la *modernització* continua en gran mesura depenent de decisions preses fora de Catalunya; i, finalment, la *presència internacional* molt sovint té l'aspecte, i la realitat, d'una presència *inter-regional*.

»Per als pròxims deu anys, governe qui governe Catalunya, queda per fer molt més camí del que s'ha fet [sic]»¹⁴²⁰.

En una línia semblant es manifestava *El Temps* a través d'Eduard Voltas¹⁴²¹, parlant del «desgast» de CiU després d'onze anys de govern i identificant aquesta

¹⁴²⁰ *El Temps*, núm. 309, 21-27/V/1990, p. 3. «Deu anys, ...i queda tant per fer». Editorial.

davallada en «L'existència de famílies internes, els accidentats pactes electorals i un cert relaxament en la seva política nacionalista»¹⁴²². Era evident que si el setmanari criticava CiU, havia de ser per considerar que aquesta coalició desintensificava el nacionalisme. En aquest sentit s'expressava el mai indiferent Ramon Barnils amb una comparativa entre Jordi Pujol i Max Cahner, de la qual eixia malparat el president de la Generalitat per la seua absència, segons el redactor, de nacionalisme.

«Cahner, a qui un grapejador d'imatge va definir com “metacrilat de la cultura”, es diu qua al principi d'aquesta democràcia es va oferir, o va ser cridat, a tres partits: comunistes, socialistes i convergents, i que va triar, o se'l va quedar, aquell que menys intel·lectuals remenava: Convergència, perquè en aquells temps, molt més encara que en aquests, per ser considerat intel·lectual era més imprescindible dir-se d'esquerra que no pas saber llegir i escriure.

»Max Cahner és ell i només ell, i si no fos perquè és més ateu que la catifa de la catedral esn diria que l'únic déu seu és “el país” o, per ser una mica més precisos, “els països”¹⁴²³.

»I aquesta, que des del punt de vista polític és la seva virtut, és al mateix temps el seu defecte, com és inevitable: es pensa que és “l'únic”.

»La topada amb Pujol havia de ser, doncs, inevitable¹⁴²⁴. Pel que diuen els propers al cas, a més d'aquesta topada entre dos “únics” (...) la discrepància, decisiva, a l'hora d'establir l'estratègia nacionalista del moment: per a Cahner, el cas dels països de l'Est d'Europa era un cas potser no a imitar, però seguríssim que havia d'explotar: s'havia d'aprofitar no solament la moda del nacionalisme de l'Est sinó els “fets” del nacionalisme de l'Est, és a dir el fet que països que fins fa dos anys no solament no eren independents sinó que tenien uns ciutadans tan allunyats de l'independentisme com ho puguin estar els nostres, en un tres i no res s'han tornat lliures, independents, reconeguts, constants i amb una engrescadora

¹⁴²¹ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Eduard Voltas va signar un total de 897 pàgines en *El Temps*.

¹⁴²² *El Temps*, núm. 358, 29/IV/1991, p. 12. «Convergència, el desgast del poder». Reportatge d'Eduard Voltas.

¹⁴²³ Un article que lloa el sentiment nacionalista de Max Cahner envers els Països Catalans és CLIMENT, Eliseu., «Max Cahner: una idea de nació», en *Revista de Catalunya*, núm. Extra 2, 2015, pp. 102-106.

¹⁴²⁴ L'any 1992, quan Barnils publica aquest article, Max Cahner dimiteix com a comissari del Teatre Nacional de Catalunya i dos anys després es dona de baixa com a militant de CDC i crea un partit propi, Acció Catalana. Font: <<http://www.vilaweb.cat/noticia/4149640/20131014/mort-max-cahner-gran-impulsor-cultura-catalana.html>>. *Vilaweb*, 14/X/2013. «S'ha mort Max Cahner, gran impulsor de la cultura catalana». Sense signar. Consulta: [1/IV/2016].

feinada al davant: construir-se la felicitat en la llibertat, entre la indiferència o la simpatia de la població mundial¹⁴²⁵.

»Per a un home com Cahner, desproveït de qualsevol metafísica que no sigui la de fer, la temptació de fer com a l'Est ha resultat irresistible.

»Si considerem que (...) l'any 1991 s'ha caracteritzat per haver vist el pas de Convergència des del nacionalisme al subnacionalisme –subratllem el concepte, és força descriptiu– el final de la col·laboració Cahner-Pujol era lògic.

»¿I ara? El Cahner, anar fent, bé o malament, com sempre. Pel que fa a Pujol, novetat: com que necessitem calés com el pa que mengem i mitjançant l'estatut no hi tenim dret, doncs això: anar pidolant, a la baixa, fins al subnacionalisme [sic]»¹⁴²⁶.

Tot i que, potser, quan més perjudicat ix Pujol és en la comparació que Vicent Partal realitza entre Pujol i el líder del PNB, Xabier Arzalluz, al qual posa per damunt del president de la Generalitat quant a preferència política. La crítica camina en la mateixa direcció: l'absència de nacionalisme que, segons *El Temps*, caracteritzaven Pujol i el seu partit durant aquells anys:

«Arzalluz és un home amb el cap molt ben poblat i ho va demostrar a bastament davant els entrevistadors (...) afirma amb rotunditat a tres periodistes que ell no és espanyol i que la seua única pàtria és Euskadi¹⁴²⁷ (...) La comparació amb els nostres (...) (sobretot, Pujol) era inevitable (...) Ni Pujol no diria amb aquell aplom que ell no és espanyol.

»(...) El problema de fons, segurament, són les mancances teòriques del nacionalisme català. Els bascos (...) van crear un nacionalisme: ni es renuncia a cap trosset de territori ni es renuncia a administrar-se absolutament sols (...) Són bascos i prou (...) La comparació amb Catalunya és per a caure malalt (...) La pregunta inevitable és si no és que el nacionalisme català no existeix»¹⁴²⁸.

¹⁴²⁵ Per a consultar en quants estats es va desintegrar l'antiga Unió Soviètica, cf. SÁNCHEZ SÁNCHEZ, José., «Los estados surgidos de la antigua Unión Soviética y su articulación territorial en torno a Rusia», en *Espacio, Tiempo y Forma*, serie VI, tom 8, 1995, p. 195.

¹⁴²⁶ *El Temps*, núm. 398, 3/II/1992, p. 7. «Cahner». Article de Ramon Barnils.

¹⁴²⁷ Mesos abans de la publicació d'aquest article, Arzalluz afirmava coses com «“Todo vasco tiene derecho a sentirse sólo vasco o sólo español, o solo europeo, o vasco y europeo, o vasco y español y europeo. El que venga con nosotros tiene que tener claro que nosotros como nación sólo somos vascos, nada más que vascos”». <http://elpais.com/diario/1992/01/13/espana/695257206_850215.html>. *El País*, 13/I/1992. «Arzalluz: “Es impresentable celebrar a la vez los JJ.OO, la Expo y Madrid Cultural”». Notícia de José Luis Barbería. Consulta: [1/IV/2016].

¹⁴²⁸ *El Temps*, núm. 409, 20/IV/1992, p. 43. «Arzalluz». Article de Vicent Partal.

Malgrat totes aquestes crítiques esmentades, que van ser importants, *El Temps* va continuar donant suport a CiU i al seu president al Principat. Comencem per un article que elogia el seu soci, Duran i Lleida, redactat per Pere Martí:

«És jove. Té 39 anys. Són molts els que el consideren un dels líders polítics catalans amb més futur. No solament per la seva joventut, sinó també per la seva imatge d'eficàcia i seguretat que traspua. A això es pot afegir la coherència: sempre ha militat en el mateix partit. Ha ocupat diversos càrrecs municipals i autonòmics, però sobretot ha destacat pel seu liderat a Unió (...) Duran Lleida es troba, doncs, ben situat a la graella de sortida de la cursa que s'iniciarà en el postpujolisme»¹⁴²⁹.

A continuació, afegim una comparació entre Jordi Pujol i Joan Lerma de la qual ix clarament guanyador el president català sobre el català, segons Xènia Bussé¹⁴³⁰.

«La meva dona era molt antigossos però des del dia que li vaig portar el gosset que m'havien regalat a Santa Coloma de Queralt la meva dona és pro-gossos. Ara, el gos, que és diu Queralt, és clar, és més important que jo a casa meva... Moltes vegades arribo a casa i m'assec al llit per traure'm les sabates i la dona em renya. Però s'hi posa el gos i no li diu res". El públic es posa a riure sorollosament. L'autor del comentari improvisat i en directe és el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol. L'escenari, el saló de plens de l'Ajuntament de Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà).

»(...) Episodis com aquest poden tenir lloc en un dels habituals viatges que el president fa els caps de setmana. La cosa no ve d'ara, però. Des de l'any 1980, en què va començar el seu primer mandat, Jordi Pujol ha dedicat gairebé tots els caps de setmana a recórrer el país.

»En els últims dos mesos, el president Pujol ha visitat uns vint-i-sis pobles del Principat i ha fet unes sis visites olímpiques a Barcelona. En tot aquest temps, el president només ha estat una vegada de visita a l'àrea metropolitana, concretament a Sant Joan Despí. Una trentena de municipis en dos mesos. Una marca semblant només és possible si els dissabtes i diumenges presidencials es preparen amb cura i amb molta antelació.

»(...) No molesteu Joan Lerma. No se sap si la raó per la qual Joan Lerma no inaugura obres públiques els caps de

¹⁴²⁹ *El Temps*, núm. 386, 11/XI/1991, p. 15. «L'ascens de Josep Duran i Lleida». Article de Pere Martí.

¹⁴³⁰ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Xènia Bussé va signar un total de 492 pàgines en *El Temps*.

setmana respon a la idea bíblica de respectar el descans dominical. Si és així, estem davant d'un greu perill. Déu descansà un diumenge i fixeuvos el món que ha deixat.

»Els homes amb responsabilitats d'estat, encara que sigui autonòmic, formen part del patrimoni popular. Estan al servei del poble, han de servir-lo en allò que més agrada els ciutadans, ara inaugurant una plaça dura, ara acompanyant una fallera o bé condemnar un pi plantant-lo a l'avinguda Peris i Valero. Si Lerma no fa res d'això, què deu fer els caps de setmana mentre el seu col·lega Jordi Pujol inaugura més escoles que Francisco Franco "pantanos"?»¹⁴³¹.

Tot i que allò que més prova la proximitat d'*El Temps* cap a Jordi Pujol són les pàgines del número que va tractar la seua victòria electoral de l'any 1992¹⁴³², quan CiU aconseguí la seua quarta victòria electoral consecutiva i el setmanari ho celebrava amb aquesta portada triomfant:

Figura 39. *El Temps*, núm. 405, 23/III/1992, portada.

Es mostra un Jordi Pujol victoriós. Les pàgines interiors confirmen aquesta sensació. Per exemple, aquest article editorial:

«Els resultats electorals del passat 15 de març no admeten cap altra interpretació: el nacionalisme, a Catalunya,

¹⁴³¹ *El Temps*, núm. 399, 10/II/1992, pp. 19 i 20. «I el setè dia no va descansar...». Reportatge de Xènia Bussé.

¹⁴³² Aconseguí 70 escons de 135.

s'ha situat en el seu millor moment tant en nombre de vots com en representació parlamentària¹⁴³³. Aquest doble increment s'ha produït en dues direccions: d'una banda, renovant –i augmentant– per tercera vegada consecutiva la majoria absoluta de CiU, un fet excepcional i gairebé únic a Europa.

«(...) El fet que la majoria absoluta de Jordi Pujol estiga acompanyada, a més, per una significativa baixa del Partit Socialista de Catalunya¹⁴³⁴ serveix per confirmar una tendència que s'anava observant des de feia mesos: CiU no solament no perd vots en els seus feus tradicionals, que han continuat demostrant una fidelitat a prova de bomba, sinó que s'ha introduït en sectors procedents de la immigració gràcies, en bona part, a la intensa activitat de la Conselleria de Benestar Social en els barris del cinturó de Barcelona (...) En definitiva, la victòria de la coalició Convergència i Unió és la victòria d'una manera d'entendre el país i d'una obra de govern de dotze anys que ara s'ampliarà fins a setze i que, a la vista de la tendència de l'electorat, pot arribar a les dues dècades»¹⁴³⁵.

I l'alegria continua amb un repàs biogràfic a Jordi Pujol en el qual les lloances de Pere Martí són d'una dimensió important:

«Va nèixer al barri dels Josepets de Barcelona l'any 1930. La seva història és la història d'un home públic consagrat de ple a la tasca col·lectiva, impulsat pel seu nacionalisme. Al costat seu sempre ha tingut la seva nombrosa família, molt especialment la seva esposa, Marta Ferrusola. La seva professió teòrica és la de metge –es va llicenciar en Medicina, però no ha exercit mai–. El 'fer país', com ell diu, ha estat la seva veritable professió, no exempta gairebé mai de la passió. Dir que Jordi Pujol és un professional de la política seria dir-ne molt poc, gairebé un menyspreu. En la seva acció pública traspuen valors, hi ha una voluntat pedagògica i una vocació que una simple professionalització no dona mai»¹⁴³⁶.

Comprovem que no només es valora la condició política de Pujol, sinó que també s'enalteixen els seus atributs personals. L'afecte cap al president era tal que l'editorial del setmanari, quan el Barça va aconseguir la seua primera Champions League, va recordar també la figura de Pujol:

¹⁴³³ El nacionalisme català, de fet, superava el 54% del vot, si sumem el percentage obtingut per CiU (46,19) i ERC (7,96). Quant a escons, CiU i ERC en sumaven 81: 70 els conservadors i 11 els independentistes.

¹⁴³⁴ El PSC passava de 42 a 40 en aquells comicis.

¹⁴³⁵ *El Temps*, núm. 405, 23/III/1992, p. 3. «Un Parlament més nacionalista que mai». Editorial.

¹⁴³⁶ *El Temps*, núm. 405, 23/III/1992, p. 9. «L'home que ha governat més anys Catalunya». Article de Pere Martí.

«I Koeman va encastar la pilota tot just al límit del pal esquerre, ben endins de la porteria¹⁴³⁷. I tot un país va alçar el cap i va cridar fins a l'extenuació. Jordi Pujol havia plorat, com tants altres, per la derrota davant el Benfica l'any 1961¹⁴³⁸. Era a la presó de Saragossa, practicant el cantó lògic de la militància antifranquista i rumiant teories que no tenien futur¹⁴³⁹. Jordi Pujol va plorar, com tants altres, la terra cremada davant el Steaua, al 1986¹⁴⁴⁰. Exercia de president de la Generalitat de Catalunya, la institució que la reforma democràtica va donar a les quatre províncies del Principat. Però Jordi Pujol ja no haurà de plorar, com tants altres, més llàgrimes de frustració esportiva: El Futbol Club Barcelona ha sabut donar-se el títol de campió d'Europa (...) Hem tocat el cel. El poder i la glòria tenien nom català.

»Ara, ja tot depèn de nosaltres. Però valdria la pena que Jordi Pujol mirara més enllà de l'esport. Entre els milers de catalans que es van llançar als carrers després de Wembley, descobriria no tan sols ciutadans entusiastes d'un país encara per fer. Hi trobaria un catalanisme, visceral i emotiu, disposat com mai a buscar el futur. No hi ha més límits que els autoimposats. Aquest és el missatge que cal aprendre d'una victòria històrica»¹⁴⁴¹.

Un altre exemple d'identificació amb Jordi Pujol el trobem en una comparació amb Manuel Fraga¹⁴⁴²:

«Pujol ho ha aconseguit. Ja és president de l'Assamblea de Regions d'Europa¹⁴⁴³. I a més, per majoria absoluta, com està

¹⁴³⁷ El gol de Koeman a Wembley va donar la primera Copa d'Europa al Barça l'any 1992. Font: <http://elpais.com/diario/1992/05/21/deportes/706399211_850215.html>. *El País*, 21/V/1992. «Europa, a los pies del Barça». Reportatge de José María Sirvent. Consulta: [1/IV/2016].

¹⁴³⁸ El Benfica va impedir que el Barça guanyara la primera Copa d'Europa l'any 1961. Font: <<http://www.sport.es/es/noticias/barca/berna-1961-aquellos-malditos-postes-704829>>. *Sport*, 20/V/2009. «Berna 1961: Aquellos malditos postes...». Reportatge de Lluís Payarols. Consulta: [1/IV/2016].

¹⁴³⁹ «El 19 de mayo de 1960, el actual presidente de la Generalitat fue uno de los protagonistas del incidente del Palacio de la Música al interrumpir un concierto, al que asistían varios ministros, e iniciar con parte del público el prohibido 'Cant de la senyera' de Maragall. Un consejo de guerra le sentenció a siete años de prisión, de los que, beneficiado por varios indultos, sólo cumplió dos años y ocho meses en la cárcel de Zaragoza y ocho meses de confinamiento en Gerona». Font: <<http://www.elmundo.es/elmundo/2001/03/31/espana/986045425.html>>. *El Mundo*, 31/III/2001. «Jordi Pujol: Una vida dedicada a Cataluña». Sense signar. Consulta: [1/IV/2016].

¹⁴⁴⁰ El Barça va perdre una altra final de Copa d'Europa l'any 1986 contra el Steua de Bucarest. Font: <http://elpais.com/diario/1986/05/08/deportes/515887213_850215.html>. *El País*, 8/V/1986. «El Barcelona no supo marcar ni de penalti». Reportatge d'Emilio Pérez de Rozas. Consulta: [1/IV/2016].

¹⁴⁴¹ *El Temps*, núm. 415, 1/VI/1992, p. 3. «Un club i un país». Editorial.

¹⁴⁴² Manuel Fraga era llavors president de Galícia.

¹⁴⁴³ Pujol va obtindre 104 vots i fraga 31 per exercir la presidència de l'Assamblea de Regions d'Europa. El resultat explica el títol de l'article editorial. Font: <http://elpais.com/diario/1992/07/04/espana/710200820_850215.html>. *El País*, 4/VII/1992. «Pujol

acostumat a guanyar les coses. Cal dir, que malgrat les aparences i els dubtes d'última hora, no ho tenia gaire difícil. El seu rival més directe, Manuel Fraga, (...) no podia guanyar, per raons òbvies. El currículum Pujol no té color al costat del de Fraga. Mentre el primer, des de les presons franquistes, ja pensava en Europa, el segon, des del govern franquista, lluitava contra la *pérfida Albion*¹⁴⁴⁴. Un Fraga reconvertit a regionalista-nacionalista-populista-europeista a marxes forçades no ha pogut convèncer a gairebé ningú, ni jugant brut¹⁴⁴⁵. Pujol ha desplegat una intensa tasca diplomàtica al llarg dels últims mesos, però amb discreció, i ajudat pels seus dos dofins, Miquel Roca i Josep Duran Lleida. Roca s'ha posat a la butxaca els socialistes espanyols, assegurant-se el seu suport, i Duran Lleida ha buscat tots els suports que ha pogut entre la família demòcratacristiana europea»¹⁴⁴⁶.

Aquesta és la definició que *El Temps* feia de Jordi Pujol i el seu partit quan es van complir vint anys de la fundació de Convergència Democràtica de Catalunya, en un nou exemple de lloança, redactat per Pere Martí:

«Aquesta setmana fa vint anys que un grup molt heterogeni de persones es trobaven a l'hospederia del monestir de Montserrat¹⁴⁴⁷. Amb les ombres del franquisme esquerdant-se, aquest grup d'homes i dones crearien poc després un partit polític que en dues dècades s'ha situat al centre de la societat catalana. Del "fer país"¹⁴⁴⁸ de les èpoques més fosques de la dictadura es va passar a fer política i, trencant totes les previsions de la transició, es va passar posteriorment a fer govern, amb una acció política que ha suposat el període més llarg d'autogovern que ha tingut aquest país dins el marc de l'estat espanyol. Tot aquest procés té un fil comú: Jordi Pujol. La història de CDC és la història de molta gent, però qui n'ha marcat el ritme ha estat Pujol. Sota la seva ombra ha anat

inflige una severa derrota a Fraga en la pugna per la presidència de las regiones de Europa». Notícia de Xosé Hermida. Consulta: [3/IV/2016].

¹⁴⁴⁴ Aquest terme era utilitzat per a referir-se als anglesos amb un caire xenòfob i de contrarietat. Fou emprat pel franquisme, entre altres coses, pel ressentiment per la qüestió de Gibraltar. cf. ARASA, Daniel., *Historias curiosas del franquismo: por la gracia de Franco. Una visión insólita de la España entre 1939 y 1975 bajo el régimen político militar de Franco*, Barcelona, Historia Enigmas, 2008, p. 286.

¹⁴⁴⁵ *El Temps* va ser molt dur amb Manuel Fraga per la seua transformació política de franquista a demòcrata.

¹⁴⁴⁶ *El Temps*, núm. 421, 13/VII/1992, p. 3. «Pujol 104, Fraga 31». Editorial.

¹⁴⁴⁷ L'assemblea de fundació de CDC tindria lloc el mes de novembre de 1974 a Montserrat. cf. FERNÁNDEZ AMADOR, Mónica., *El poder municipal en Almería durante la transición a la democracia*, Univesidad de Almería, 2013, p. 362.

¹⁴⁴⁸ "Fer país" ha estat un dels lemes polítics més emprats per Pujol, com "servir Catalunya". cf. CAPDEVILA, Joaquim, Mariona LLADONOSA i Joana SOTO., *Imaginaris nacionals moderns: segles XVIII-XXI*, Universitat de Lleida, 2015, p. 181.

creixent un moviment polític que va més enllà de les sigles d'un partit, que té en l'obra de govern la seva plasmació més evident, i en la persona de Pujol el seu actiu polític més decisiu. No li ha fet falta pertànyer a un corrent ideològic homologat internacionalment, ni tan sols definir un model d'estat, perquè precisament la voluntat de CDC ha estat sempre la del "fer país" la principal ideologia. Fer país era el que unia el conglomerat de persones que es van reunir a Montserrat, i fer país és encara el que mou l'obra de govern que desenvolupa la Generalitat de Catalunya. Aquest objectiu, sense formulació més immediata que el dia a dia i sense objectiu final tancat, és el que ha fet funcionar el motor d'una nau que sempre ha procurat lliscar pel mig del riu de la societat catalana, sense escorar-se massa a cap de les voreres per no perdre ni timó ni passatge»¹⁴⁴⁹.

A continuació, una defensa bastant contundent a Jordi Pujol davant dels atacs que rebia des d'altres polítics de l'estat espanyol. *El Temps* parla així del president de la Generalitat per protegir-lo. Escriu Francesc Viadel¹⁴⁵⁰:

«I és que sembla que fer de Pujol sigui la clau per a aconseguir una governabilitat acceptada¹⁴⁵¹, volguda per qualsevol ciutadania. Fet i fet, el president català, les seves maneres i receptes, són l'obscur objecte del desig de polítics i societats civils. Pujol és el mandatari somiat fora de Catalunya, el model, el personatge estimat, temut, odiat... Sense anar més lluny, entre molts valencians, poble especialment sensible a les coses del Principat, Pujol simbolitza les pors, els recels, però també els anhels, la màxima expressió d'una fam de líder que els rescabali de la sensació angoixant de societat moribunda i claudicant sota els interessos aliens. Probablement és per això que Zaplana, nou de trinca en el càrrec, s'ha afanyat a dir que també ell *serà* Pujol, un president com manen els cànons i els bons costums... catalans, és clar. Però d'uns anys ençà, hi ha analistes polítics, historiadors i periodistes que diuen que això s'acaba. Que Pujol i el pujolisme comencen una davallada indeturable, el viatge sense retorn vers el final d'una època (...) després de tot, Pujol hi és. El president sofreix, no obstant, en carn viva les conseqüències d'un context polític desfavorable, d'una inevitable acumulació d'errors després de tants anys al poder. Passa que en aquest temps tot és extrapolable, tot

¹⁴⁴⁹ *El Temps*, núm. 544, 21/XI/1994, p. 45. «CDC: de Montserrat al poder». Article de Pere Martí.

¹⁴⁵⁰ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Francesc Viadel va signar un total de 87 pàgines en *El Temps*.

¹⁴⁵¹ Viadel admet una sensació d'enveja de la resta de polítics cap a Pujol, en el sentit que molts d'ells voldrien obtindre l'estabilitat obtinguda pel president català.

coadjuva a magnificar els odis, i Pujol és la diana visible d'uns atacs¹⁴⁵² que, de fons i massa sovint, van adreçats al país que parcialment representa [sic]»¹⁴⁵³.

Fins i tot justifica la davallada de CiU¹⁴⁵⁴ per una “inevitable” acumulació d'errors. *El Temps* no només va defensar Pujol davant de la política espanyola: també el va defensar de cara a l'oposició al Principat, amb unes paraules de Pere Martí en les quals, tot i no ser directes, es detecta antipatia cap a la resta de formacions del Principat distintes a la de Pujol:

«El repte de Jordi Pujol, després de 15 anys al davant del govern de la Generalitat, és tornar a revalidar la majoria absoluta que ha conservat ininterrompudament des del 29 d'abril de 1984, durant tres legislatures i gràcies a la qual ha pogut governar sense passar comptes a ningú que no fossin els electors. Majoria absoluta també que ha deixat des de fa més de deu anys l'oposició en un paper subsidiari en la política catalana i que l'ha allunyada de qualsevol tipus de protagonisme institucional i fins i tot parlamentari. Ara, a les portes del 19-N, tota l'oposició coincideix en una cosa: arrabassar a Jordi Pujol aquest privilegi, trencar la majoria absoluta de CiU i intentar fer un forat a l'hegemonia nacionalista»¹⁴⁵⁵.

El text es referia a les llavors properes eleccions al Parlament de Catalunya, celebrades el mes novembre de 1995 i en les quals, malgrat guanyar, CiU va perdre la majoria absoluta per primera vegada després de tres comicis¹⁴⁵⁶. Quan es van conèixer els resultats, tot i aquesta pèrdua de capacitat de poder, *El Temps* es mostrava optimista:

¹⁴⁵² Un exemple d'*Abc* l'any 1995 mostra aquesta actitud de part del nacionalisme espanyol envers Jordi Pujol. En una entrevista en la qual es torna a tractar l'eterna qüestió de la “discriminació” lingüística del castellà al Principat de Catalunya, de Pujol es diu que aplica el «fundamentalismo lingüístico», que «tiene en el idioma el único hecho diferencial» i que fins i tot la seua política provoca «convertos, que son los peores. Los catalanohablantes de toda la vida no suelen ser muy radicales. Los nacionalistas más extremistas son los propios castellanohablantes o sus hijos, que tienen necesidad de ganarse el “color de la sangre”, renunciando a la lengua materna, aquella con la que se educaron sus padres y sus abuelos. Son, sin lugar a dudas, los peores». *Abc*, 7/VIII/1995, pp. 20 i 21. «En Cataluña, cosas inaceptables como la imposición de la lengua se convierten en algo normal». Entrevista de Joaquín Rodríguez Villar a Antonio Robles, coordinador de la Caravana por la Tolerancia Lingüística.

¹⁴⁵³ *El Temps*, núm. 584, 28/VIII/1995, p. 21. «Tots els enemics del president Jordi Pujol». Reportatge de Francesc Viadel.

¹⁴⁵⁴ La davallada a la qual es refereix Viadel és la que va patir CiU durant les eleccions municipals de 1995, quan al conjunt de Catalunya va quedar per davall del PSC, tot i que va obtindre més regidors que el seu principal rival polític. Viadel parla especialment dels resultats electorals a Barcelona, on el PSC va superar CiU per 70.000 vots. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Consulta: [3/IV/2016].

¹⁴⁵⁵ *El Temps*, núm. 594, 6/XI/1995, p. 24. «Setge a la majoria absoluta». Reportatge de Pere Martí.

¹⁴⁵⁶ CiU va aconseguir 60 escons de 135, 10 menys que en les anteriors eleccions. Pujol va ser investit gràcies a l'abstenció de PSC, PP i ERC l'any 1995 en la segona votació d'investidura. Font: *Abc*, 17/XII/1995, p. 47. «Pujol, reelegido presidente de la Generalitat por mayoría simple, con la abstención de PSC, PP y ERC». Notícia d'S.P.

«Pujol continua tenint la responsabilitat de crear un govern eficaç, que continue avançant en el procés de reconstrucció nacional del país, i que continue augmentant les cotes de benestar social. La diferència és que ara els nacionalistes poden optar per fer el recorregut dels propers quatre anys en solitari o acompanyats, i per tant, els grups de l'oposició també poden participar en aquesta tasca més activament del que ho havien fet fins ara, quan la majoria absoluta els ho impedia»¹⁴⁵⁷.

Es detecta ací també la simpatia cap a CiU i l'optimisme que, tot i perdre la majoria absoluta, provoca el fet que pugui pactar amb més formacions polítiques que podran participar en el procés de la reconstrucció nacional, segons el setmanari. Per finalitzar, aprofitant les lloances d'*El Temps* cap a Jordi Pujol i la seua formació política, afegim una descripció sobre Artur Mas quan encara no era tan conegut en política l'any 1996¹⁴⁵⁸. Toni Cañís¹⁴⁵⁹ el mostra en 'El Perfil'¹⁴⁶⁰ com un polític capaç, competent i amb futur:

«Entre el grup de joves executius que a mitjan anys 80 es perfilaven com la nova generació de recanvi de la cúpula convergent, només Artur Mas continua a la cresta de l'onada (...) de trenta-nou anys, pujolista convençut, ho deu tot al partit... i a la seva tenacitat. És un home ambiciós, però sense presses. Trets bàsics de la seva personalitat: serietat, senzillesa personal i claredat de plantejaments. Afegits a una imatge externa curosa, conscientment impecable.

»Llicenciat en Ciències Econòmiques i empresarials, Mas entra a l'administració catalana l'any 82 amb vint-i-sis anys. Assumeix la direcció general de Promoció Comercial i entra en contacte directe amb Pujol en els molts viatges del president a l'estranger. Era considerat, ja aleshores, un home de Lluís Prenafeta. El 87 es presenta de regidor per CiU a l'Ajuntament de Barcelona, càrrec que compatibilitza amb el de gerent de Vilassar Internacional, empresa de la família Prenafeta. El 93 fa el gran pas de la seva carrera substituint J. M. Cullerell com a president del grup municipal de CiU a Barcelona. Des d'ací despuntarà com un cap d'oposició a l'alcalde Maragall, tan lleial com implacable. En els mesos que fa que dirigeix el Departament de Política Territorial ha hagut de parar

¹⁴⁵⁷ *El Temps*, núm. 598, 4/XII/1995, p. 5. «Corresponsabilitat». Editorial.

¹⁴⁵⁸ Llavors, Artur Mas era conseller de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya.

¹⁴⁵⁹ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Toni Cañís va signar un total de 89 pàgines en *El Temps*.

¹⁴⁶⁰ Secció en la qual s'analitzava el perfil d'un personatge d'actualitat. Ocupava menys d'una pàgina. Present des del número 590 (9/X/1995) fins el 685 (4/VIII/1997).

els cops durs del ministre del ram, Josep Borrell¹⁴⁶¹. I ho ha fet amb serenitat. L'objectiu número u de Mas des que ocupa el càrrec és de rebaixar el preu de les autopistes»¹⁴⁶².

Tot i que amb crítiques puntuals, *El Temps* continuava mostrant-se més proper a CiU que a cap altra formació política dels Països Catalans.

6.3.3.2.- ERC: l'ascens de l'independentisme

La cama esquerra del nacionalisme català al Principat es trobava a Esquerra Republicana de Catalunya, que s'autodefinia com un partit independentista i, per tant, més ambiciós pel que fa a la sobirania nacional que CiU¹⁴⁶³. *El Temps* també va mostrar simpaties cap a la formació independentista, tot i que la presència d'ERC en el setmanari fou menor a causa, segurament, de l'escàs protagonisme polític que tenia al Principat, malgrat que a poc a poc va anar guanyant terreny en ajuntaments i al Parlament de Catalunya, com veurem a continuació. El primer exemple el trobem després de la victòria electoral de Jordi Pujol a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1992, comentada abans des de la perspectiva convergent en *El Temps*. En el mateix article en el qual es felicitava per la victòria de Pujol, trobem aquestes paraules que es congratulen, també, per l'ascens d'ERC en vots¹⁴⁶⁴ i defensen la seua presència en la vida política del Principat:

«Els resultats electorals del passat 15 de març no admeten cap altra interpretació: el nacionalisme, a Catalunya, s'ha situat en el seu millor moment tant en nombre de vots com en representació parlamentària. Aquest doble increment s'ha produït en dues direccions: d'una banda, renovant –i augmentant– per tercera vegada consecutiva la majoria absoluta de CiU, un fet excepcional i gairebé únic a Europa; d'altra banda, convertint un partit explícitament independentista, com és ERC, en la tercera força del Parlament de Catalunya¹⁴⁶⁵.

»(...) A banda de constatar l'extraordinària fidelitat i estabilitat del vot convergent, seria interessant analitzar la procedència del vot a ERC. És clar, en un primer moment, que una part significativa dels electors que votaven per primera vegada –el vot jove– ha avalat les propostes independentistes d'ERC. Però hi ha més: sembla obvi –i caldrà confirmar-ho en

¹⁴⁶¹ Josep Borrell era ministre d'Obres Públiques del govern espanyol.

¹⁴⁶² *El Temps*, núm. 619, 29/IV/1996, 15. «Artur Mas, la nova saba convergent». Article de Toni Cañís.

¹⁴⁶³ Font: <http://www.esquerra.cat/partit/programes/e1993_programaLR.pdf>. Esquerra Republicana de Catalunya. Programa electoral. «Pels catalans, per Catalunya. Cap a la independència. Eleccions a les Corts espanyoles 1993». Consulta: [8/XII/2015].

¹⁴⁶⁴ L'any 1992, ERC aconseguia 11 representants en les eleccions al Parlament de Catalunya. Eren cinc més que els aconseguits en els anteriors comicis de 1988 i un ascens del 3,8% del vot.

¹⁴⁶⁵ De fet, CiU i ERC sumaven el 54,15% del vot en el Parlament de Catalunya, que traduït en diputats eren 81 dels 135 del Parlament Català. ERC se situava darrere de CiU i PSC i per davant de PP i ICV, amb 7 parlamentaris cadascuna d'aquestes dues darreres formacions.

anàlisis posteriors– que tant el PSC com IC han perdut vots en mans del partit republicà. Vots progressistes que segurament no apostaran mai per Pujol però que són sensibles a un missatge d'esquerra nacional com el que proposa ERC.

»El vot a ERC és també el de la normalització definitiva del debat sobre la plena sobirania del país. L'independentisme s'ha introduït per mèrits propis dins el panorama polític català i és previsible que, a partir d'ara, no siga possible el debat sobre aspectes socials, econòmics, culturals o relatius al medi ambient sense tenir en compte com a rerefons la qüestió de la sobirania. El bon moment d'ERC, de ben segur, accentuarà el debat en les altres formacions nacionalistes dels Països Catalans sobre possibles coordinacions electorals amb la vista posada, per exemple, en les pròximes eleccions europees¹⁴⁶⁶. Passada la lògica eufòria, el principal repte d'ERC és consolidar el seu espai i sobretot demostrar als electors que el projecte independentista no és una aventura, sinó un projecte de futur seriós i responsable»¹⁴⁶⁷.

El Temps torna a defensar Esquerra Republicana de Catalunya un número després, en aquesta ocasió davant d'aquelles forces polítiques que, segons el setmanari, pretenien titllar de “radical” el vot cap a la formació independentista:

«El passat 15 de març més de dos-cents mil ciutadans van decidir que al Parlament del Principat de Catalunya hi havia d'haver onze diputats d'ERC. Són menys dels que van decidir que Jordi Pujol havia de governar quatre anys més i son també menys dels que van decidir que Raimón Obiols havia de ser el cap de l'oposició. Però són, en tot cas, més dels que van optar per Rafael Ribó [ICV] i per Aleix Vidal-Quadras [PP].

»Ara resulta que per a alguns brillants analistes del mapa polític català, aquests dos-cents mil ciutadans han efectuat un vot “anti-sistema”, “marginal” i “simptomàtic de descontentament”. S'ha equiparat sense cap tipus de vergonya el vot a Àngel Colom¹⁴⁶⁸ amb el vot a Gil i Gil¹⁴⁶⁹, o Ruiz

¹⁴⁶⁶ Coalicions que es van donar l'any 1994 de cara a les eleccions europees: amb CiU concorrien també UPV i PSM; i amb ERC, la coalició Europa dels Pobles la formaven aquesta formació catalana i Acció Catalana, Tierra Comunera-Partido Nacionalista Castellano, Entesa Nacionalista i Ecologista d'Eivissa i Eusko Alkartasuna. La primera formació va obtenir tres representants i la segona no en va obtenir cap.

¹⁴⁶⁷ *El Temps*, núm. 405, 23/III/1992, p. 3. «Un Parlament més nacionalista que mai». Editorial.

¹⁴⁶⁸ Líder d'ERC.

¹⁴⁶⁹ Jesús Gil (1933-2004) fou un empresari i dirigent esportiu espanyol que també exercí la política. Destaca el seu període presidint l'Ajuntament de Marbella (1991-2002), des d'on exercí pràctiques urbanístiques que semblaven il·legals, alhora que impulsava un populisme inèdit i mediàtic molt present en els mitjans espanyols, presència afavorida per presidir també el club Atlético de Madrid i pel seu comportament amb els mitjans, en els quals mostrava sempre una actitud bastant extravagant. Per

Mateos¹⁴⁷⁰ o a la Cicciolina¹⁴⁷¹. S'ha equiparat la tercera força política de Catalunya amb elements residuals del sistema democràtic, intentant caricaturitzar-lo¹⁴⁷². Aquesta ha estat la interpretació més barroera del vot independentista, però n'hi ha hagut una altra de més refinada, però no per això menys perillosa. Consisteix a cantar les excel·lències del joc polític català, per la seua estabilitat, la seua maduresa i el seu elevat grau de convivència pacífica, però destacant com a única excepció la d'Esquerra Republicana de Catalunya. Totes dues anàlisis coincideixen a excloure del joc democràtic el partit republicà, a marginalitzar-lo. I, recordem-ho, es marginen més de dos-cents mil votants»¹⁴⁷³.

El Temps es veia obligat a defensar una força catalana independentista com ERC, ja que els seus idearis podien coincidir considerablement amb els del setmanari. En aquest sentit, la revista havia d'acontentar-se per l'ascens electoral d'ERC, com estem comprovant. Però la formació independentista també va rebre crítiques per part del setmanari. Una d'aquestes, de Ramon Barnils, que no era aficionat a simpatitzar amb cap formació política pel color de les sigles. L'article l'escriu a propòsit de les llavors properes eleccions generals de 1993¹⁴⁷⁴:

«Esquerra Republicana no treurà més de tres o quatre diputats, perquè l'espai radical que cobreix el cobreix de forma radical només en la qüestió nacional, i en canvi no en la qüestió econòmica i social; es pot dir d'esquerres només perquè vol la llibertat nacional, i no gens per la misèria del seu programa social, laboral ni econòmic¹⁴⁷⁵. No ha après encara la vella lliçó

consultar una biografia del moviment polític de Jesús Gil, cf. COSÍN ÁLVAREZ, José., *Mafia y corrupción: el gilismo que no muere*, Marbella, Corazón de Andalucía, 2008.

¹⁴⁷⁰ José María Ruiz-Mateos (1931-2015) fou un destacat empresari andalús que també es dedicà a la política, amb el seu propi partit amb el qual fou triat eurodiputat l'any 1989; i al futbol, dirigint el Rayo Vallecano. També de presència peculiar i d'anècdotes inacabables, comparar els vots d'Àngel Colom amb el d'aquest personatge era d'allò més intencionat. Una bona anàlisi del model empresarial de Ruiz Mateos el podem trobar en AGAR RODRÍGUEZ, Antonio., *Rumasa y su influencia en la generación de la postguerra*, Sant Vicent del Raspeig, Editorial Club Universitario, 2009, pp. 23-29.

¹⁴⁷¹ Ilona Staller, coneguda com 'Cicciolina', actriu hongaresa de cinema pornogràfic, participà també en política des d'Itàlia exercint càrrecs efímers com a diputada amb una gran repercussió mediàtica. Font: <http://elpais.com/diario/2002/04/30/agenda/1020117606_850215.html>. *El País*, 30/IV/2002. «Cicciolina vuelve a la política italiana». Sense signar. Consulta: [3/IV/2016].

¹⁴⁷² Aquesta anàlisi la realitza Josep Maria Ràfols en *El Periódico*, 17/III/1992, p. 4. «¿Por qué sube ERC?».

¹⁴⁷³ *El Temps*, núm. 406, 30/III/1992, p. 3. «Els perills d'arraconar ERC». Editorial.

¹⁴⁷⁴ En aquelles eleccions ERC va aconseguir un representant al Congrés espanyol. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Consulta: [3/IV/2016].

¹⁴⁷⁵ Per a consultar el programa electoral d'ERC de cara a les eleccions generals de 1993, <http://www.esquerra.cat/partit/programes/e1993_programaLR.pdf>. Esquerra Republicana de Catalunya. Programa electoral. «Pels catalans, per Catalunya. Cap a la independència. Eleccions a les Corts espanyoles 1993». Consulta: [8/XII/2015].

de l'error de Cambó¹⁴⁷⁶: «¿Dretes? ¿Esquerres? ¡Catalunya!»; i es va quedar sense res»¹⁴⁷⁷.

Dos números després, Barnils tornava al tema anterior una vegada s'havien conegut els resultats electorals i ratificava la seua hipòtesi, carregant a més contra Pilar Rahola, primera candidata de la llista electoral per ERC i escollida diputada al Congrés espanyol:

«ERC no ha tret ni quatre ni tres diputats, sinó només un, perquè en la seva campanya això d'esquerra, l'espai realment buit aquí i a tota Europa, s'ha notat en no ser-hi; simple sigla de les sigles del partit; i perquè en la campanya electoral imposada (premsa, ràdio i sobretot televisió) no hi ha tingut espai ni les altres dues sigles: ni República, cosa lògica tractant-se d'una monarquia; ni Catalunya, cosa il·lògica tractant-se d'un Estat que es defineix no com a tal i prou, sinó com a substancialment autònom (és clar que la dictadura es definia com a règim substancialment, i orgànicament, democràtic)¹⁴⁷⁸. Detall picant: ERC ha pujat a tota la “regió metropolitana” de Barcelona tret de Badalona, ciutat natal de la cap de llista¹⁴⁷⁹. Qui ho deia, que no la coneixen ni al seu poble»¹⁴⁸⁰.

Barnils, independentista, espera més ideologia d'ERC. Però aquests articles van sentar malament a la cúpula d'ERC, com demostrà el seu subsecretari d'organització del partit, Josep Aixalà i Jansana¹⁴⁸¹, en un article de dues pàgines que va publicar en *El Temps* com a resposta a les paraules de Barnils.

¹⁴⁷⁶ Francesc Cambó i Batlle (1876-1947). Polític català, fou un dels fundadors i dirigents de la Lliga Regionalista. Amb aspiracions polítiques catalanistes-federalistes, fou ministre amb el govern espanyol d'Antonio Maura i fou promotor de l'Estatut d'Autonomia català de 1919, frustrat per la negativa del govern espanyol. El seu pensament polític semblà contradictori en tant que defensà l'autonomisme català i alhora col·laborà econòmicament amb el bàndol franquista des de l'exili, on morí. Aquesta aparent contradicció és analitzada en treballs com RIQUER I PERMANYER, Borja de., *L'últim Cambó (1936-1947): la dreta catalanista davant la guerra civil i el primer franquisme*, Barcelona, Eumo, 1996.

¹⁴⁷⁷ *El Temps*, núm. 468, 7/VI/1993, p. 7. «Dos exercicis de política». Article de Ramon Barnils.

¹⁴⁷⁸ «El término “democracia orgánica” alude al sistema de representación política que fue implantado en España durante la dictadura de Franco. Un régimen que no aceptaba el sufragio universal de las democracias liberales y rechazaba tanto el parlamentarismo como la existencia de partidos políticos. En su lugar, se establecieron nuevos cauces de participación para los ciudadanos en la toma de decisiones públicas, que se correspondían con las denominadas “unidades naturales” de la sociedad: la familia, el municipio y el sindicato». GIMÉNEZ MARTÍNEZ, Miguel Ángel., «La democracia orgánica: participación y representación política en la España de Franco», en *Espacio, tiempo y forma*, sèrie V, Historia Contemporànea, núm. 27, 2015, p. 107.

¹⁴⁷⁹ ERC aconseguia al Principat 186.000 vots l'any 1993, més de 100.000 vots dels que havia obtingut en els comicis generals anteriors de 1989. A Badalona també pujava, amb més del doble de nombre de vots respecte a 1989. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [3/IV/2016].

¹⁴⁸⁰ *El Temps*, núm. 470, 21/VI/1993, p. 7. «Dos exercicis de política (i II)». Article de Ramon Barnils.

¹⁴⁸¹ Font: *El Temps*, núm. 473, 12/VII/1993, p. 37. «“Deu-me una ploma i jo us prediré...”». Article de Josep Aixalà i Jansana.

«Segons opina (¿o he de dir pontifica?) el senyor Ramon Barnils des d'aquestes mateixes planes, la darrera campanya electoral d'ERC no ha estat ni d'esquerres, ni republicana, ni tan sols catalanista. Per reblar el clau, assegura que els resultats d'ERC han pujat a tota la regió metropolitana de Barcelona, tret de Badalona, ciutat on viu la diputada Pilar Rahola, cosa que naturalment li dóna peu a l'acudit sarcàstic. Greu equivocació d'aquest columnista, atès que allò que gosa qualificar de “detall picant” es basa en informacions errònies: ¿potser procedents de *La Vanguardia* del dia 8 de juny? Aquest dia els follets de la impremta jugaren una mala passada a aquest mitjà invertint els percentatges d'ERC a les eleccions espanyoles del 1989 i 1993, de forma que per al 89 donava un 2,9% i per al 93 feia baixar el percentatge fins a un 1,3%. Just el contrari de la realitat¹⁴⁸².

»Passant, ara sí, al terreny de l'opidable, cal lamentar que les acusacions d'en Barnils a ERC no vagin més enllà d'un seguit d'afirmacions que no són sostingudes per cap mena d'explicació.

»(...) Sorprenentment opina en Barnils que, el de les esquerres és un espai que es troba “realment buit” i concreta: “aquí i a tot Europa” (...) Hi ha, per exemple, qui encara creu que només hi ha esquerra allí on es defensen (...) la dictadura del proletariat o el conjunt de la població en estat més o menys febril d'assemblea permanent. “Fora d'això, res és esquerra”, ve a dir. Però també podem trobar-nos el clàssic quintacolumnista que passa per col·lega i et va clavant punyalades per darrere: aquell qui pretén ser més d'esquerres que ningú i ho demostra carregant contra l'esquerra en exercici i alhora deixant immaculada la imatge d'un o altre.

»(...) en aquesta campanya ERC ha estat sotmesa, per una part significativa de la premsa, a una estratègia que podríem qualificar de ridiculització, en una tàctica doble consistent, d'una banda, a apartar-nos dels debats i silenciar les propostes concretes que contenia el programa d'ERC (i que tant el nostre secretari general com els principals candidats anaven explicant), mentre, d'una altra, limitava la nostra imatge a tot un seguit d'aspectes anecdòtics que, sumats i reiterats, feien una certa sensació de frivolidat i d'inconsistència ideològica¹⁴⁸³.

¹⁴⁸² *La Vanguardia*, 8/VI/1993, p. 33. «El PSC gana en la región metropolitana pero no rompe su tendencia a la baja». Sense signar.

¹⁴⁸³ Hi ha molts exemples de crítiques contra ERC des de la premsa. Especialment d'*Abc*, que parlava del secretari general de la formació, Angel Colom, com «un antiguo cura rebotado de tendencias personales bien conocidas» i assegurava que unes declaracions seues «han sido tomadas a rechifla por los demás partidos catalanes y nacionales». *Abc*, 15/IV/1993, p. 33. «ERC lamenta la muerte de Don Juan pero no guardará el minuto de silencio». Notícia de D.C. No eren les úniques paraules d'*Abc* en aquest sentit.

»(...) Critiqueu-nos tant com vulgueu i, si convé, sigueu implacable amb nosaltres. Però doneu-nos, si us plau, arguments i potser així ens ajudareu a refer allò que efectivament no fem bé o, si més no, ens donareu la possibilitat de rebatre amb rigor aquelles crítiques vostres que considerem desencertades»¹⁴⁸⁴.

La cúpula d'ERC es sorprenia del fet que des d'un mitjà suposadament afí com *El Temps* es plasmaven crítiques inesperades contra la formació independentista. Tot i que ERC també va rebre suport des del setmanari. Per exemple, Joan de Sagarra admetia que havia votat el partit independentista en les eleccions al Parlament de Catalunya l'any 1995¹⁴⁸⁵:

«Jo vaig votar l'esquerra, és a dir, l'Esquerra Republicana de Catalunya. No pas perquè combregui amb tot el que diu l'il·luminat d'en Sisales¹⁴⁸⁶ al seu famós contracte, però sí perquè en el fons i en la forma em sento republicà i m'emprenya aquest unànime o quasi unànime posar-se de genolls davant la figura del borbó Joan Carles I»¹⁴⁸⁷.

Quan el líder d'ERC, Àngel Colom, va marxar del partit¹⁴⁸⁸, *El Temps* va fer un balanç de la seua etapa, incloent-hi encerts i errades.

«La decisió d'Àngel Colom de no presentar-se a la reelecció com a secretari general d'ERC tanca una etapa del partit independentista i n'obre una altra. L'etapa Colom es tanca amb un balanç altament positiu. El líder d'ERC ha sabut renovar un partit que estava a les últimes, relançar-lo i situar-lo com un

Federico Jiménez Losantos afirmava que «es verdad que el PP tiene una presencia reducida, aunque muy valiosa, en Cataluña y el País Vasco. Pero no es menos cierto que está exento del contagio nacionalista, especialmente en Cataluña, donde el liderazgo de Vidal Quadras está forjando un discurso vigorosamente españolista y liberal que, más tarde o más temprano, calará en los electores moderados y no separatistas. En cambio, el PSC-PSOE es un cuerpo electoral castellano-hablante y españolista administrado por un grupito, el del PSC, catalano-hablante y nacionalista. Si el aparato del PSOE entra en crisis, el entorno de Maragall ya tiene preparada una estrategia alternativa: convocar, al modo rocardiano, una vasta convergencia de izquierdas, con el PSUC, el PSC y una parte de Esquerra Republicana, que fuera el doble izquierdoso y no menos nacionalista del pujolismo. De esto se habla ya en voz baja ahora. Qué no se dirá cuando pinten bastos». *Abc*, 6/III/1993, p. 18. «¿Y si pierde el PSOE?». Article de Federico Jiménez Losantos.

¹⁴⁸⁴ *El Temps*, núm. 473, 12/VII/1993, pp. 36 i 37. «Deu-me una ploma i jo us prediré...». Article de Josep Aixalà i Jansana. Subsecretari d'Organització d'ERC.

¹⁴⁸⁵ Aquells comicis ERC va assolir 13 representants al Parlament de Catalunya, que suposaven quasi el 9,5% del vot, pujant més d'1,5% del vot en relació amb les anteriors eleccions de 1992, en les quals va obtenir 11 representants.

¹⁴⁸⁶ "Sisales" és el malnom d'Àngel Colom i Colom, llavors líder d'ERC, en referència a la metafòrica suma d'extremitats que sumarien el seu nom i cognoms.

¹⁴⁸⁷ *El Temps*, núm. 598, 4/12/1995, p. 56. «Fait divers». Article de Joan de Sagarra.

¹⁴⁸⁸ Anuncià que renunciava a renovar la secretaria general d'ERC i mesos més tard fundà una escissió amb Pilar Rahola: l'efímer Partit per la Independència. Font: <http://elpais.com/diario/1996/10/09/espana/844812021_850215.html>. *El País*, 9/X/1996. «Colom y Rahola se escinden de ERC para crear un nuevo partido independentista». Notícia d'Enric Company. Consulta: [3/IV/2016].

referent indispensable de la vida política catalana. En l'actiu principal de Colom hi ha també el fet d'haver descriminalitzat i institucionalitzat un independentisme que fins 1989 era incapaç d'eixir de l'extraparlamentarisme marginal. El resultat de la gestió externa de Colom està en els tretze diputats al Parlament, els 35 alcaldes, i més de 600 regidors, a més de la presència en les institucions parlamentàries espanyoles. Balanç extern, doncs, positiu¹⁴⁸⁹. Internament, el balanç presenta, però, clarobscur. Colom no ha sabut mantenir al seu voltant una direcció àmplia i plural. El seu personalisme i un entorn cada vegada més sectaritzat l'han anat allunyant d'aquell estil que el va portar a la victòria en el congrés de Lleida¹⁴⁹⁰. El mateix Colom ha anat marginant aquells qui eren els seus aliats de projecte en benefici d'uns nous aliats d'oportunitat, que li asseguraven lleialtat absoluta, però empobrien el cromatisme intern d'ERC, o en alguns casos distorsionaven la naturalesa del projecte. Aquest fet no impedeix, però, que l'etapa Colom siga recordada com una etapa positiva tant per a ERC, com per al país.

»(...) En aquesta nova etapa que ara s'inicia¹⁴⁹¹ potser també seria interessant que ERC fera una reflexió sobre la viabilitat i l'oportunitat de la seua implantació política arreu dels Països Catalans. Honora els republicans, en temps de renúncies com els que vivim, el seu compromís en la reconstrucció nacional de tot el país. Però potser, sense renunciar a això, es poden explorar noves maneres, trobar nous companys de viatge, i d'aquesta manera fins i tot fer més propers els objectius que es persegueixen. És temps de canvi a ERC i cal que tots els seus dirigents siguin responsables i estiguen a l'alçada de les circumstàncies. El país s'ho val [sic]»¹⁴⁹².

Pros i contres a banda de la gestió d'Àngel Colom dins d'ERC, *El Temps* diposita esperances de creixement en la formació independentista i així ho exigeix, ja que ideològicament, el setmanari i el partit estan més a prop que lluny. La sort d'ERC era la sort del setmanari. Així ho demostra Ramon Barnils amb una altra tribuna que parla de la renovació d'aquest partit:

¹⁴⁸⁹ Només en el Parlament de Catalunya, Àngel Colom arribava a la secretaria general d'ERC quan aquest partit comptava amb 6 representants al Parlament, i el deixava amb 13 representants. La gestió política, doncs, semblava més que correcta.

¹⁴⁹⁰ El congrés de Lleida, que tingué lloc l'any 1989, fou el que determinà l'elecció d'Àngel Colom com a secretari general d'ERC. Font: <<http://www.naciodigital.cat/noticia/85472/fotos/1991/aquella/primera/erc/independentista>>. *Nació Digital*, 12/IV/2015. «Fotos: 1991, aquella primera ERC independentista». Sense signar. Consulta: [3/IV/2016].

¹⁴⁹¹ Josep-Lluís Carod-Rovira seria el següent secretari general d'ERC. Font: <http://elpais.com/diario/1996/11/25/espana/848876401_850215.html>. *El País*, 25/XI/1996. «Josep Lluís Carod, nuevo secretario general de ERC». Notícia d'Enric Company. Consulta: [3/IV/2016].

¹⁴⁹² *El Temps*, núm. 632, 29/VII/1996, p. 7. «ERC: responsabilitat». Editorial.

«Que Erc desaparegués convenia als qui manen: a CiU i d'altres dretes més o menys nacionalistes per heretar-ne el vot no ben bé espanyol, i als socialismes per heretar-ne el vot no ben bé de dretes. De moment, s'hauran d'esperar: el Congrés¹⁴⁹³ es va desenvolupar com si res, amb tota l'assistència i amb resultats lògics. I ara, què? Doncs, res. Simplement anar fent. Com qualsevol organització progressista de l'àrea occidental. Un programa seriós, finalitats clares, i les tècniques, tàctiques, estratègies i propagandes habituals. El moment no és dolent: la ciutadania fa anys que veu les mateixes cares, i en aquests casos sol interessar-se per novetats i, si pot ser, millores. Els mateixos pares del Sistema –Espanya, comunitats autònomes, Treball, Mercat, Europa– comencen a manifestar que s'ha de retocar. Bon moment per a d'altres propostes: si fins Maragall, que ho tenia tot, l'intenta aprofitar, a Erc li cal, d'aprofitar-lo»¹⁴⁹⁴.

Sembla que *El Temps* tenia simpatia cap a Esquerra Republicana de Catalunya per paral·lismes ideològics. I sembla també que el setmanari discrepava amb la formació en determinades qüestions més de forma que de fons, i es mostrava clarament més propera a CiU que a ERC, tot i mantenir simpaties i sobretot, esperances en el partit independentista. Esperances que es transformaven en exigències. I exigències que es podien realitzar a través de la crítica.

6.3.3.3.- Partit Popular: l'antítesi

El Partit Popular a Catalunya va adquirir cert protagonisme polític durant l'època que estem analitzant, malgrat que mai no va arribar a apropar-se al poder polític¹⁴⁹⁵. El seu líder, Aleix Vidal-Quadras, va ser analitzat i entrevistat per *El Temps* en diverses ocasions. L'espanyolisme, símbol i raó essencial del partit¹⁴⁹⁶, fou, evidentment, criticat pel setmanari. El primer exemple, aquesta entrevista que Pilar Rahola realitzà a Vidal-Quadras.

«- Sou un polític que es defineix com a no nacionalista, però alhora militeu de manera destacada en un partit que s'ha significat pel seu nacionalisme contundent, fins i tot agressiu.»

¹⁴⁹³ Barnils es refereix al congrés en el qual Carod-Rovira fou elegit secretari general. Aquell congrés tingué lloc en un context de crisi derivat de l'escissió encapçalada per Àngel Colom i Pilar Rahola, que amb uns altres militants impulsaren el Partit per la Independència. Font: <http://elpais.com/diario/1996/11/25/espana/848876401_850215.html>. *El País*, 25/XI/1996. «Josep Lluís Carod, nuevo secretario general de ERC». Notícia d'Enric Company. Consulta: [3/IV/2016].

¹⁴⁹⁴ *El Temps*, núm. 651, 9/XII/1996, p. 4. «Erc i anar fent». Article de Ramon Barnils.

¹⁴⁹⁵ L'any 1992 el PP aconseguia 7 diputats al Parlament de Catalunya i l'any 1995 17, d'un total de 135.

¹⁴⁹⁶ Carlos Taibo afirma sobre el Partit Popular que «cuando un discurso nacionalista se convierte en lo que aquí entendemos que resulta ser un *nacionalismo de Estado* es harto común que sus postuladores se apunten interesadamente a la tesis de que lo suyo no es nacionalismo sino respetabilísimo, tolerante y plural patriotismo». TAIBO ARIAS, Carlos., *Nacionalismo español: esencias, memorias e instituciones*, Madrid, Catarata, segona edició, 2007, p. 32.

En molts aspectes ha simbolitzat el nacionalisme més ridiculitzable. ¿Com resolou aquesta lleugera contradicció?

»- No existeix aquesta contradicció perquè el Partit Popular és un partit on hi ha persones amb un fort component que es podria qualificar de nacionalista espanyol. Però el partit, com a tal, no és un partit que s'autodefineixi com a nacionalista. És a dir, aquest terme no figura en la seva doctrina oficial. Per tant, en aquest sentit no és un partit nacionalista perquè no fa del nacionalisme la seva raó de ser o el seu eix d'actuació, com passa en altres partits, com passa a Catalunya amb CiU o al País Basc amb el PNB.

»- (...) *Això no obstant, és un fet que en tota l'actuació del PP hi ha hagut sempre un compromís profund per enaltir i per consolidar allò que ells en dient la “nació espanyola”, una cosa que molts creiem que no existeix, però que d'altres defensen. ¿Voleu dir, doncs, si he entès bé la vostra primera resposta, que treballareu dins del partit en contra d'aquesta tendència que considereu obsoleta contra la voluntat d'enaltir i consolidar la nació espanyola?*

»- No, en absolut. No. Cal distingir, perquè és sovint font de confusió, entre l'amor i la fidelitat al país, Catalunya, Espanya, i el que és fer de la condició de català o espanyol, la raó fonamental de l'actuació política. Sempre m'ha cridat l'atenció una frase del president Pujol quan diu “jo no sóc res més que un nacionalista”.

»- *Home, voldria recordar allò del senyor Fraga, “Espanya, lo único importante”¹⁴⁹⁷.*

»- Sí, sí, clar. Tampoc em sembla recomanable. Una cosa així indica que es fa del fet de pertànyer a un determinat àmbit cultural i ètnic una qüestió essencial, definitòria, determinant. I certament, la frase de Fraga té connotacions d'aquest tipus. Insisteixo, a mi em sembla que això conceptualment no és correcte.

»- (...) *Sembla, però, que el luxe dels essencialismes i l'emmirallament en un mateix se'l poden permetre bàsicament els nacionalismes d'estat, que no han de perdre temps defensant-se. En canvi, sembla que els nacionalismes defensius, prou feina tenen per a reconstruir una identitat amenaçada. ¿També esteu en contra d'aquest concepte defensiu?*

¹⁴⁹⁷ Aquest va ser l'eslògan d'Aliança Popular, presidit per Manuel Fraga, l'any 1977. Font: <http://elpais.com/diario/1977/06/15/espana/235173633_850215.html>. *El País*, 15/VI/1977. «Balance de la campaña electoral: normalidad y participación masiva Alianza Popular». Reportatge de Rocío García i Pilar Fernández Pallarés. Consulta: [4/IV/2016].

»- Són dos aspectes d'un mateix fenomen. Els nacionalismes dominadors utilitzen el mateix tipus de plantejament com a eina de dominació i els nacionalismes defensius o resistents, basats en el mateix principi, el que fan, perquè normalment han estat en situació desfavorable, el que fan és intentar guanyar posicions o recuperar espais de domini i d'actuació contra un nacionalisme que pot ser dominador

»- (...) *Però, de fet, l'únic objectiu de molts nacionalistes és el de recuperar el dret de decidir en allò que pertoca cada nació. ¿Vós esteu en contra d'aquest dret a decidir en sobirania?*

»- Joestic a favor de les realitats històriques. I els nacionalistes fervorosos obliden les realitats històriques i volen tornar a coordenades històriques ja passades o fins i tot inexistents que només existeixen en el seu desig. I si bé canviar coses és molt humà, en política la realitat s'ha d'imposar. Si la política ignora la realitat, cau en el desastre. Catalunya és una realitat dins la realitat espanyola. Això ho ha fet la història. Molts segles de tasca comuna, d'esforç comú, i això és irreversible. Per tant, pretendre, com pretenen alguns sectors del nacionalisme, que Catalunya exerceixi la seva sobirania, per exemple, a través del dret a l'autodeterminació, és una pretensió que no és coherent amb la realitat històrica actual, a part de ser impossible la present constitució espanyola.

»- *Segons aquest plantejament, doncs, vós sou dels que no haurien defensat el dret de Txecoslovàquia a tenir un estat en els cent cinquanta anys en què va ser el que en dieu "una realitat històrica" sotmesa a un altre país¹⁴⁹⁸. O el cas de Bulgària, durant cinc-cents anys sota domini turc¹⁴⁹⁹. ¿Creieu, doncs, que els mapes han de ser decisius?*

»- Estem parlant de situacions polítiques i geogràfiques diferents.

»- *¡Home! ¡Això no val!*

»- Sí, però és que el nacionalisme català extrem oblida un fet fonamental a causa del qual aquestes analogies no són possibles, i és que Catalunya és un soci fundador d'Espanya. Quan Espanya naix com a estat modern, que per cert no és un dels primers sinó el primer d'Europa, naix fruit de la unió de dos regnes, de manera voluntària i desitjada pels dos. Catalunya no

¹⁴⁹⁸ L'estat de Txecoslovàquia naix l'any 1918, quan s'independitza de l'imperi austrohongarès. cf. CASANOVA, Marina., «El problema de las minorías en Checoslovaquia durante la I República (1918-1938)», en *Espacio, Tiempo y Forma*, Sèrie V, Història Contemporània, núm. 8, 1995, p. 114.

¹⁴⁹⁹ Bulgària restà sota domini otomà entre finals del segle XIV i finals del XIX. cf. YOSSFIOVA, Rocío., «Etnohistoria de la antigua comunidad judía de la ciudad de Vidin (Bulgaria)», en *Culturas Populares*, núm. 3, 2006, pp. 1-27.

és violentament annexionada, sinó que, com a poble, com a col·lectiu, participa de manera lliure i entusiasta en la construcció d'aquest estat modern que és Espanya. Qualsevol tipus d'analogia entre això i algunes situacions europees, en les quals un país és annexionat o conquerit de manera violenta contra la seua voluntat, és deformar de tal forma la realitat històrica que se' fa difícil creure que algú ho faci.

»- *I en aquesta relació idil·lica que presenteu, ¿com hi encaixeu el petit detall de la història referent a la pèrdua dels drets catalans “por derecho de conquista”, després de la guerra de 1714?*¹⁵⁰⁰

»- No hi ha possibles analogies, repeteixo. Catalunya ha tingut relacions amb el conjunt d'Espanya al llarg de la seva història, més fluïdes, més difícils, però això també ha passat en altres parts d'Espanya, que han tingut moments en què la relació amb l'estat central era més difícil. Aragó, per exemple, que a l'època dels Àustries va tenir problemes. El cas de la guerra de 1714 no serveix, perquè no va ser una guerra per separar-se. Catalunya va lluitar perquè volia fer una altra Espanya diferent. Catalunya lluitava per un altre concepte d'Espanya, però no per no ser espanyola»¹⁵⁰¹.

L'entrevista, tot i ser llarga, resumeix molt bé la distància que separa la línia editorial d'*El Temps* de la d'un partit com el PP. El setmanari, que oneja la bandera del nacionalisme català, discrepa amb Aleix Vidal-Quadras en termes de nacionalisme, ja que ell és un dels màxims representants del nacionalisme espanyol al Principat.

Prova que Vidal-Quadras era el polític català més llunyà a la ideologia d'aquest setmanari és aquesta vinyeta que mostrem tot seguit. Quan després de les eleccions al Parlament de Catalunya de 1995 CiU no va assolir la majoria absoluta per governar, necessitava d'un altre suport polític amb el qual dur a terme la governabilitat¹⁵⁰². Així descrivia *El Temps* mitjançant una vinyeta la situació en la qual es trobava el partit de Pujol:

¹⁵⁰⁰ Aquestes paraules foren emprades per Felip V quan les seues tropes guanyaren la guerra de successió. Paraules que, per cert, també foren emprades després de la batalla d'Almansa, que sotmeté el territori valencià a les lleis de Castella l'any 1707. Set anys després, la batalla de Barcelona determinà el mateix destí per al Principat de Catalunya. cf. BONELL COLMENERO, Ramón., «Los decretos de nueva planta», en *Saberes: revista de estudios jurídicos, económicos y sociales*, núm. 8, 2010, pp. 1-40.

¹⁵⁰¹ *El Temps*, núm. 298, 5-11/III/1990, pp. 8-11. «No vull fer d'una contingència la raó de la meua actuació política». Entrevista de Pilar Rahola a Aleix Vidal Quadras.

¹⁵⁰² cf. MATAS DALMASES, Jordi i Josep M.ª RENU VILAMALA,, «La política de las coaliciones en Cataluña», en *Revista española de ciencia política*, Universitat de Barcelona, núm. 9, octubre de 2003, pp. 107 i 108.

Figura 40. *El Temps*, núm. 598, 4/XII/1995, p. 3.

El guanyador, Pujol, es mira en un espill de forma narcisista. Darrere d'ell, els principals candidats a formar govern amb Pujol es mostren enfrontats per assolir tal propòsit: són Joaquim Nadal¹⁵⁰³, del PSC; i Àngel Colom, d'ERC, segona i quarta força política respectivament en les eleccions esmentades. Marginat, assegut sobre una pedra, aliè a poder formar part del govern, està Rafael Ribó, líder d'Iniciativa per Catalunya, última força a traure representació parlamentària¹⁵⁰⁴. I per últim, el personatge que ens ocupa en aquest apartat, Aleix Vidal-Quadras, líder del PP català, espera sobre la branca d'un arbre com un vultor a poder desprestigiar tant com siga possible el futur pacte de govern. Vidal-Quadras no era, doncs, un personatge que agradara a la línia editorial d'*El Temps*, com tampoc agradava el PP del Principat. Era com un personatge fosc, enemic polític del setmanari. Així alertava Pere Martí de la possibilitat, llavors molt gran, que el PP guanyara les eleccions generals de 1996, com finalment va ocórrer, i de les possibles actituds del futur govern segons aconseguira o no la majoria absoluta i, per tant, segons necessitara o no pactar amb una altra força política.

«Fins ara el PP de Catalunya ha intentat compaginar sota
la seva sigla des de l'espanyolisme més agressiu fins al

¹⁵⁰³ Joaquim Nadal i Farreras (Girona, 1948). Polític socialista català, fou alcalde de Girona entre 1979 i 2002, també fou diputat al Parlament de Catalunya i candidat a president de la Generalitat amb el PSC l'any 1995. No l'inclouem en el glossari polític d'aquest treball per l'escàs protagonisme que aquest polític va tindre en *El Temps*.

¹⁵⁰⁴ CiU aconseguia 60 diputats al Parlament de Catalunya, és a dir, en necessitava vuit més per a assolir la governabilitat. La resta de grups havien obtingut aquest nombre de representants: PSC, 34; PP, 17; ERC, 13; i ICV, 11. Pujol va ser investit gràcies a l'abstenció de PSC, PP i ERC l'any 1995 en la segona votació d'investidura. Font: *Abc*, 17/XII/1995, p. 47. «Pujol, reelegido presidente de la Generalitat por mayoría simple, con la abstención de PSC, PP y ERC». Notícia d'S.P.

catalanisme moderat, cambonià¹⁵⁰⁵, que en diuen ells. Després de les eleccions de diumenge això pot canviar i decantar la balança cap a un dels dos cantons. En aquest país tenim dues experiències ben diferents de com pot ser un PP. A les Illes tenim el model Cristòfol Soler¹⁵⁰⁶. És un model civilitzat, que no nega la seva espanyolitat però que alhora no és agressiu amb la llengua i la cultura pròpies. Fins i tot s'ha manifestat favorable a una certa normalització, si més no formalment. I al País Valencià tenim el model Eduardo Zaplana¹⁵⁰⁷, profundament espanyolista, hostil al fet diferencial i negador de la normalitat cultural. El PP català s'havia decantat de la mà d'Aleix Vidal-Quadras cap al model valencià, crispat i agressiu.

»(...) El camí que triï el PP de Catalunya en el futur depèn de Madrid, però depèn sobretot del resultat de les eleccions de diumenge. Del resultat del PP a tot l'estat¹⁵⁰⁸, i del resultat de CiU a Catalunya¹⁵⁰⁹. Si el PP no treu majoria absoluta i necessita el vot o, com a mínim, tenir bones relacions amb els nacionalistes catalans, el més probable és que el PP de Catalunya tingui un perfil semblant al que marca Soler.

»Però si el PP treu majoria absoluta, i sobretot, en el cas poc probable però no impossible que el PP superés CiU a Catalunya¹⁵¹⁰ i se situés com a segona força a les eleccions generals, la temptació del model valencià pot guanyar molts punts. En aquesta hipòtesi, la línia de Vidal-Quadras quedaria molt reforçada, amb el perill que això representa no sols per al consens en matèries tan delicades com la normalització lingüística, sinó també per a la mateixa convivència.

¹⁵⁰⁵ Referint-se a Francesc Cambó, de qui hem parlat en l'apartat 6.3.3.2. És cert que el Partit Popular a Catalunya ha tractat, en diverses èpoques, d'erigir-se com el partit hereu dels idearis de Cambó. Així ho han intentat, per exemple, Josep Maria Trias de Bes i Josep Piqué. Fonts: <http://elpais.com/diario/1999/10/06/espana/939160827_850215.html>. *El País*, 6/X/1999. «El "problema catalán" del Partido Popular». Reportatge de Pere Rusiñol; <http://elpais.com/diario/2002/10/24/catalunya/1035421648_850215.html>. *El País*, 24/X/2002. «Aspirante a Cambó». Notícia de Pere Rusiñol. Consultes: [4/IV/2016].

¹⁵⁰⁶ La visió de la revista *El Temps* sobre la figura de Cristòfol Soler ha estat analitzada en l'apartat 6.3.2.1.

¹⁵⁰⁷ La visió de la revista *El Temps* sobre la figura d'Eduardo Zaplana ha estat analitzada en l'apartat 6.3.1.1.

¹⁵⁰⁸ El PP va obtenir a tot l'estat el 38,79% dels vots, només l'1,16% més que el PSOE. Això eren 156 escons per al PP al Congrés espanyol, per la qual cosa necessitaven el suport de 19 representants més per a assolir la governabilitat. El PP no va aconseguir, doncs, la majoria absoluta. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵⁰⁹ A Catalunya CiU va obtenir el 29,61% dels vots, que significaven 16 representants. Era la segona força més votada. El PSC va obtenir 10 punts percentuals més que CiU. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵¹⁰ El PP no va superar CiU a Catalunya. Va ser la tercera força i del Principat va aconseguir 8 escons gràcies als quasi 700.000 vots que hi va obtenir, 450.000 menys que CiU. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [4/IV/2016].

»Un PP d'aquestes característiques provocaria un tomb important en la política catalana. Primer perquè amb majoria absoluta a Madrid, poca cosa hi hauria a fer per intentar aixecar el sostre autonòmic. Per aquí, blocatge. Però també perquè un Partit Popular de Catalunya crispat consolidaria el trencament del consens, faria impossible la seva recomposició, i actuaria de constant contrapès intern al progrés de l'autogovern.

»Per això les de diumenge no són només unes eleccions espanyoles. No són solament un dilema entre González i Aznar. El seu resultat determinarà d'una manera molt precisa el clima i les possibilitats de futur de la política de casa nostra»¹⁵¹¹.

Efectivament, quan el PP va acordar la governabilitat amb CiU després de les eleccions esmentades, tema que tractarem després amb detalls, el PP va fer fora Vidal-Quadras de la direcció del partit al Principat¹⁵¹², segons *El Temps* per la seua actitud provocadora envers els nacionalismes i per tant envers CiU. La presència de Vidal-Quadras en la direcció del PP català hauria perjudicat el pacte, segons la revista. En tot cas, el setmanari valorava positivament la sinceritat del fins aleshores líder del PP català, del qual a més destaca el seu treball fructuós que donà resultats electorals al Principat¹⁵¹³.

«L'anunciada destitució d'Aleix Vidal-Quadras de la presidència del PP de Catalunya desperta un munt d'incògnites sobre el futur del partit que va guanyar les darreres eleccions generals. Vidal-Quadras ha perdut la confiança dels líders del PP, entre altres coses per la seua tendència a la provocació fàcil. L'últim episodi són les seues declaracions a Santander: "els nacionalismes són un dels problemes més greus i insidiosos de la democràcia", on, a més, va repetir que el PP es troba sotmès a les vel·leïtats dels nacionalistes bascos i catalans i que adopta una posició de submissió indigna¹⁵¹⁴. Aquestes manifestacions han d'entendre's com un cant de cigne de qui vol anar-se'n donant guerra, la mateixa que sempre ha donat, perquè, en el fons, Aleix Vidal-Quadras ha caigut per mantenir la mateixa

¹⁵¹¹ *El Temps*, núm. 611, 4/III/1996, p. 19. «Els nostres PP». Article de Pere Martí.

¹⁵¹² Font: <http://elpais.com/diario/1996/09/27/espana/843775209_850215.html>. *El País*, 27/IX/1996. «La alianza con Pujol derriba a Vidal-Quadras». Notícia d'Enric Company. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵¹³ Durant l'estada d'Aleix Vidal-Quadras al capdavant del PP català, aquest partit va augmentar considerablement de vots en el Principat. Vidal-Quadras es presentà com a candidat a presidir la Generalitat de Catalunya en dues ocasions: 1992 i 1995. En els primers d'aquests comicis, el PP només guanyava un representant al Parlament de Catalunya en relació amb els anteriors, passant-ne de sis a set. L'any 1995 aconseguia 17 representants, deu més que l'any 1992, el que significava un augment de més del 7% del vot. A més, en les eleccions al Parlament de Catalunya de l'any 1999, ja sense Vidal-Quadras, el PP perdia cinc representants, que traduït percentualment era el 3,57% del vot.

¹⁵¹⁴ *El País* també es va referir a aquestes polèmiques paraules pronunciades en una conferència de Vidal-Quadras. Font: <http://elpais.com/diario/1996/08/19/espana/840405607_850215.html>. *El País*, 19/VIII/1996. «Los dardos de Vidal-Quadras». Notícia d'Enric Company. Consulta: [4/IV/2016].

posició durant els últims anys, per ser sincer respecte al que pensa i per repetir el mateix que el seu partit deia quan el pacte que facilitava la governabilitat a Madrid no era PP-CiU, sinó PSOE-CiU¹⁵¹⁵.

»Ara, sembla, les coses han canviat i en el PP ja no és de bon gust recordar el que abans deien sobre la tirania dels nacionalistes catalans i el perill que representaven per a Espanya¹⁵¹⁶. La destitució, encara avui un anunci, de Vidal-Quadras, les declaracions del qual, tot i no ser noves, no havien agradat gens a representants de CiU, demostra que el Partit Popular està disposat, com a mínim, a canviar d'imatge. Els nous candidats a presidir el PP a Catalunya tenen tots un perfil molt més amable i tranquil que no el de Vidal-Quadras, però, i això també cal dir-ho, cap d'ells té al darrere l'èxit electoral sense precedents que Vidal-Quadras ha representat per al PP a Catalunya, un partit a qui ell va aconseguir traure de la marginalitat.

»Però la necessitat de mantenir unes relacions tranquil·les i estables amb Convergència i Unió, ha acabat per significar més que les glòries electorals, en tot cas ja passades, de Vidal-Quadras. La pregunta que se'n genera resulta, en qualsevol cas, inevitable: el canvi de persona és un canvi d'estratègia profunda o només d'imatge? Les maniobres d'acostament al nacionalisme català per part de responsables del PP espanyol han resultat tan poc creïbles (Aznar diu que parla català en privat¹⁵¹⁷ i alguns diputats populars volen retolar en català la terminal del pont aeri de Madrid¹⁵¹⁸) que han donat com a resultat inevitable la impressió de grollera maniobra interessada. La substitució de Vidal-Quadras pareix una mica més sincera.

»Però la sinceritat queda en l'aire quan la mirada política s'estén a la resta de territoris dels Països Catalans i hi observem el comportament del Partit Popular. El País Valencià i les Illes tenen actualment governs controlats pel PP i apliquen polítiques, en temes lingüístics i culturals, que reflecteixen amb precisió el

¹⁵¹⁵ Entre 1993 i 1996.

¹⁵¹⁶ Cal recordar aquella portada d'*Abc* en la qual comparava Pujol amb Franco. Portada de l'*Abc* del 12/IX/1993. «Igual que Franco pero al revés: persecución del castellano en Cataluña».

¹⁵¹⁷ Aznar va pronunciar aquesta frase en una entrevista a TV3, emesa el 21/III/1996, quan va dir, textualment: «La lengua catalana (...) la entiendo y además, cuando estoy en círculos reducidos, no muy amplios, la hablo también». Font: <<http://www.elperiodico.com/es/noticias/politica/las-frases-lapidarias-aznar-sobre-nacionalismo-2210044>>. *El Periódico*, 22/IX/2012. «Las frases lapidarias de Aznar sobre el nacionalismo». Notícia sense signar. Consulta: [12/I/2016].

¹⁵¹⁸ Font: <http://elpais.com/diario/1996/03/22/espana/827449207_850215.html>. *El País*, 22/III/1996. «El PP promueve que se instalen en Madrid rótulos en catalán en el puente aéreo». Notícia de Luis Mauri. Consulta: [4/IV/2016].

que Vidal-Quadras reclamava per a Catalunya. És a dir, allà on no hi ha Convergència i Unió, els populars no tenen cap necessitat de mostrar-se ni amables ni tolerants i per això acullen i subvencionen sense embuts el secessionisme lingüístic valencià¹⁵¹⁹.

»(...) L'esperit d'Aleix Vidal-Quadras, que s'encenia només amb sentir parlar de normalització lingüística, és, doncs, ben viu fora del Principat, i al País Valencià, encarnat per Eduardo Zaplana, ni tan sols necessita fer l'esforç de parlar en català perquè no li cal fer maniobres polítiques d'acostament a ningú. Unió Valenciana, que podria haver donat coherència al seu intent de presentar-se com a força nacionalista, ha continuat la seua línia lingüística antivalenciana i els líders que pareixien buscar un canvi han preferit acomodar-se en els càrrecs i les assessories que els populars els han lliurat. Així doncs, sense Vidal-Quadras, el PP no canvia gaire i de vidalquadrisme, encara en tindrem per estona»¹⁵²⁰.

No era, per tant, qüestió d'una enemistat ideològica amb Vidal-Quadras, sinó un lògic distanciament ideològic de la línia editorial d'*El Temps* cap al Partit Popular i cap al nacionalisme espanyol que aquest partit representava.

6.3.4.- La política estatal

Durant l'època que tractem, CiU –el partit amb el qual més es va identificar el nostre setmanari durant aquesta etapa– es va veure envoltat en dos pactes de govern estatals amb els dos principals partits nacionalistes espanyols: PSOE primer i PP després. Davant d'aquests esdeveniments, la revista, evidentment, va reaccionar. Per això, farem un repàs del que pensava el setmanari dels dos partits abans i durant els respectius pactes, i hi inclourem també un subapartat dedicat a Izquierda Unida, formació en creixement amb la qual *El Temps* es va enemistar per les discrepants posicions nacionalistes del partit i del mitjà.

6.3.4.1.- PSOE: el pacte amb CiU

El Partit Socialista Obrer Espanyol va ser criticat pel setmanari tant com el Partit Popular per circumstàncies òbvies. El seu nacionalisme espanyol¹⁵²¹ provocava que *El Temps* discrepara del llavors cada vegada menys hegemònic partit socialista, que va

¹⁵¹⁹ Apartat 6.3.1.1.

¹⁵²⁰ *El Temps*, núm. 635, 19/VIII/1996, p. 7. «Més enllà de Vidal-Quadras». Editorial.

¹⁵²¹ Per a analitzar l'element nacionalista del PSOE i dels partits estatals d'esquerra, cf. TAIBO, Carlos., *Nacionalismo español: esencias, memorias e instituciones*, Madrid, Catarata, segona edició, 2007, pp. 193-211. Part escrita per Jaime Pastor Verdú.

anar perdent poder durant la dècada dels 90 fins abandonar finalment la Moncloa l'any 1996 després de les eleccions que guanyà Aznar¹⁵²². Fins aquell esdeveniment, el PSOE va haver de passar per distintes etapes, totes analitzades per la revista que tractem. Com a primer exemple, dos balanços. El primer, redactat per Manuel Vázquez Montalbán¹⁵²³ quan el govern de Felipe González complia vuit anys:

«El PSOE ha governat sense dos complexos presumibles: la inexperiència en política de gestió d'una força política en l'oposició durant quaranta anys i el respecte al compromís programàtic adquirit amb els electors. Per a superar el primer complex ha disposat d'un alt funcionariat para socialista que va ocupar sobretot el poder en política econòmica i ha reclutat el funcionariat que li faltava vingués d'on vingués, sempre que no tingués una escandalosa vinculació amb el franquisme més repressiu. Pel que fa al segon aspecte, potser el fenomen més greu que es detecta en el procés de reconstrucció de la cultura democràtica espanyola és com un govern d'esquerra incompleix compromisos fonamentals¹⁵²⁴ de fons amb el seu electorat i aquest queda sumit en el principi del *mal menor* i li continua atorgant confiança absolutes [sic]»¹⁵²⁵.

Bàsicament, l'autor considera que el partit del govern no ha sigut fidel a les seues promeses. El segon balanç, el del desè aniversari, és més sarcàstic. Ignasi Pellicer¹⁵²⁶ titula «Z de 'zocialismo'»:

«Durant deu anys al poder, qualsevol partit polític té temps sobrat per a gira el seu programa polític. El “zocialismo” espanyol, amb un fort component andalús de tendència sevillano-felipista, ha tingut entre les seues mans aquesta oportunitat, però sembla que s'ha quedat a mig camí. El balanç, després del desè aniversari del PSOE, dóna peu a lectures força discrepants, segons que es tracte dels defensors a cegues “der cambio” o dels seus detractors. Tot el que s'ha fet des del 1982

¹⁵²² Des de 1982 el PSOE va governar l'estat espanyol, ja que va aconseguir tres majories absolutes consecutives (1982, 1986 i 1989). L'any 1993 fou l'últim en el qual Felipe González aconseguí una victòria electoral, si bé va haver de comptar amb els vots favorables de CiU i PNB per a assolir la governabilitat. Finalment, l'any 1996, el PP de José María Aznar era el partit més votat i el que passaria a governar, gràcies també al suport de nacionalistes bascos i catalans. Fonts: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior; i <<http://www.historiaelectoral.com/>>. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵²³ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Manuel Vázquez Montalbán va signar un total d'11 pàgines en *El Temps*.

¹⁵²⁴ Un d'aquests compromisos que el PSOE va incomplir i més va criticar *El Temps* fou la qüestió de l'OTAN, tractada en diversos apartats del capítol 5 d'aquest treball.

¹⁵²⁵ *El Temps*, núm. 335, 19-25/XI/1990, p. 36. «Vuit anys no són res». Article de Manuel Vázquez Montalbán.

¹⁵²⁶ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Ignasi Pellicer va signar un total de 478 pàgines en *El Temps*.

fins ara, en el terreny polític, econòmic o social, s'ha escrit en les pàgines de la història a mitges. La reforma de la funció pública¹⁵²⁷, la llei d'incompatibilitats¹⁵²⁸, el peu a l'OTAN¹⁵²⁹, els 800.000 llocs de treball promesos¹⁵³⁰, la reforma de la justícia¹⁵³¹ i de l'educació¹⁵³², la llei de l'avortament (eufemísticament anomenada d'Interrupció Voluntària de l'Embaràs)¹⁵³³ són testimoni de l'avanç progressiu d'aquesta dècada perfilada pel llapis socialdemòcrata.

»Queden, però, prou fets del “felipozocialismo” que demostren que no sempre s'ha anat endavant. La llei Corcuera¹⁵³⁴ i la dràstica política de retallar les prestacions socials del ministre Solchaga¹⁵³⁵ són dos dels exponents més palpables de la ineficiència del govern central a l'hora de resoldre les necessitats més elementals dels ciutadans corrents [sic]»¹⁵³⁶.

A la crítica per l'incompliment dels programes electorals i a la infidelitat amb els principis ideològics del PSOE, segons *El Temps*, s'uneix el sarcasme lingüístic per la condició andalusa de Felipe González. Aquestes crítiques no van ser, ni de molt, les

¹⁵²⁷ Per a consultar aquestes reformes, cf. CRESPO MONTES, Luis Fernando., *La función pública española 1976-1986: de la transición al cambio*, Madrid, Instituto Nacional de Administración Pública, 2001 pp. 113-140.

¹⁵²⁸ Llei que es pot consultar en aquest enllaç: <<https://www.boe.es/boe/dias/1983/12/27/pdfs/A34577-34578.pdf>>. BOE, núm. 309, 27/XII/1983, pp. 34.577 i 34.578. «Ley 25/1983, de 26 de diciembre, sobre incompatibilidad de altos cargos». Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵²⁹ Es refereix a la postura del PSOE envers la permanència en l'OTAN, que evolucionà des d'un “no” visceral cap al sí. cf. MARTÍNEZ SÁNCHEZ, Juan Antonio., «El referéndum sobre la permanencia de España en la OTAN», en *UNISCI Discussion Papers*, núm. 26, 2011, p. 283.

¹⁵³⁰ <http://elpais.com/diario/1982/09/17/portada/401061601_850215.html>. *El País*, 17/IX/1982. «El PSOE promete crear 800.000 empleos en los próximos cuatro años». Sense signar. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵³¹ <http://elpais.com/diario/1986/06/07/espana/518479202_850215.html>. *El País*, 7/VI/1986. «La ‘inaplazable’ reforma de la Administración de justicia sigue pendiente». Notícia de Bonifacio de la Cuadra. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵³² Quan es va publicar aquest reportatge, el govern central del PSOE havia impulsat dues grans reformes educatives. La primera, de l'any 1985, <<https://www.boe.es/boe/dias/1985/07/04/pdfs/A21015-21022.pdf>>. BOE, núm. 159, 4/VII/1985, pp. 21.015-21.022. «Ley Orgánica 8/1985, de 3 de julio, reguladora del Derecho a la Educación»; i la segona, de l'any 1992. <<https://www.boe.es/boe/dias/1992/08/27/pdfs/A29781-29800.pdf>>. BOE, núm. 206, 27/VIII/1992, pp. 29.781-29.800. «Real Decreto 756/1992, de 26 de junio, por el que se establece los aspectos básicos del currículo de los grados elemental y medio de las enseñanzas de música». Consultes: [4/IV/2016].

¹⁵³³ Aprovada l'any 1985. <<https://www.boe.es/boe/dias/1985/07/12/pdfs/A22041-22041.pdf>>. BOE, núm. 166, 12/VII/1985, p. 22.041. «Ley Orgánica 9/1985, de 5 de julio, de reforma del artículo 417 bis del Código Penal». Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵³⁴ Llei que resultà especialment polèmica perquè permetia a les forces policials, en certs casos, practicar els registres en domicilis privats sense ordre judicial. Font: <<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1992-4252>>. BOE, núm. 46, 22/II/1992, pp. 6.209-6.214. «Ley Orgánica 1/1992, de 21 de febrero, sobre Protección de la Seguridad Ciudadana». Consulta: [7/I/2016].

¹⁵³⁵ <http://elpais.com/diario/1992/04/08/economia/702684020_850215.html>. *El País*, 8/IV/1992. «Solchaga justifica el recorte del desempleo por el abuso de las empresas y el parasitismo social». Reportatge de Concha Martín del Pozo. Consulta: [4/IV/1992].

¹⁵³⁶ *El Temps*, núm. 447, 11/I/1993, p. 15. «El 92 de la A a la Z». Reportatge d'Ignasi Pellicer.

úniques. Veurem, a continuació, crítiques més particulars. Per exemple, aquesta dirigida cap al ministre Barrionuevo:

«Una de les bromes més ferotges que els espanyols ens han gastat als catalans en aquests darrers anys ens la va fer el ministre Barrionuevo, abans ministre d'Interior i ara pitjor, perquè és ministre de Comunicacions (i Transports): la policia posada a l'hora del segle XXI. La broma, ens la va fer en inaugurar l'ampliació de l'aeroport del Prat de Barcelona, quan va dir que l'ampliació s'hauria d'ampliar aviat¹⁵³⁷. D'això, se'n diu, en expressió que els anteriors (i actuals) subordinats de Barrionuevo comprenen perfectament, cagar-se a la boca d'algú.

»(...) Pensin, si els plau, en el personatge: és el responsable de les comunicacions telefòniques. És el responsable de les nostres autopistes (de la no planificació de les nostres autopistes, del pagament generalitzat a les nostres autopistes, de la (no) autopista del Vallès, de l'autopista de pagament del Maresme, de la no autopista de la ciutat de València... És el responsable del TGV mesetari i del no TGV pirinenc (i l'irresponsable de la Renfe, però això ja fa gràcia i tot, com les pessigolles al mort de gana).

»És sobretot, el responsable de les comunicacions només intuïdes pel ciutadà corrent, i encara poc explicades pels mitjans de comunicació: els nous sistemes de comunicació per ràdio, per televisió, per... Una de les visites del ministre, a més de l'aeroport, al batlle i al president la va fer, sobretot, a la torre de Collserola¹⁵³⁸. ¿Què són el Prat, Maragall i Pujol comparats amb la torre de Collserola? Res de res de res: la torre de Collserola serà decisiva per al sistema de comunicacions (ràdio, televisió, telèfons, satèl·lits) de Barcelona, és a dir, de Catalunya.

»Serà el principal i únic enllaç decisiu nostre amb el món. I el controla Barrionuevo [sic]»¹⁵³⁹.

¹⁵³⁷ *Abc* va enregistrar aquest desig de Barrionuevo l'any 1988. Font: *Abc*, 24/VIII/1988, p. 17. «Diecisiete mil millones de pesetas serán necesarios para remodelar El Prat». Sense signar. Aquest desig es va fer realitat a començaments de 1991. Font: <http://elpais.com/diario/1991/01/30/madrid/665238264_850215.html>. *El País*, 30/I/1991. «Nueva terminal en El Prat para los dos millones de viajeros del puente aéreo Madrid-Barcelona». Sense signar. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵³⁸ Infraestructura de telecomunicacions impulsada per l'Ajuntament de Barcelona de cara a les Olimpíades de Barcelona 92. L'any 1992 s'iniciaren des d'aquesta infraestructura les emissions dels canals de televisió i l'any següent les de ràdio FM. La torre permet la transmissió de senyals radioelèctrics, possibilitats de cobertura i altres avantatges tecnològics per als ciutadans de Barcelona. Font: <<http://www.torredecollserola.com/>>. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵³⁹ *El Temps*, núm. 349, 25-3/II-III/1991, p. 9. «A la boca, i moltes gràcies». Article de Ramon Barnils.

De la crítica hem passat al més extrem sarcasme, molt típic dels articles de Ramon Barnils. Sobre Felipe González, *El Temps* destaca la seua mà de ferro dins del seu partit:

«Hi ha hagut dues coses, durant més d'una dècada sencera, que els militants del Partido Socialista Obrero Español no podien posar en dubte, ni en públic ni en privat: l'omnipotència d'Alfonso Guerra dins del partit i a tots els nivells de l'organització¹⁵⁴⁰, i la intangibilitat de Felipe González. El poder, indiscutit i indiscutible, del vice-president i vice-secretari general era un qüestió empírica, una realitat que s'imposava implacablement, que mantenia la fidelitat i la disciplina sobre la base d'un cèlebre principi perfectament explícit: “*el que se mueva no sale en la foto*”. Els que s'han mogut, en efecte, han estat sistemàticament descavalcats, marginats o simplement suprimits de la circulació política. Implacablement. El poder de Felipe González, d'altra banda, pertanyia al camp del dogma, de la teologia i dels principis sagrats: al camp de les coses immutables, del carisma, de la gràcia suprema de l'elegit, de l'únic, del que està per damunt de tot dubte possible, de la divinitat»¹⁵⁴¹.

Sobre el ministre socialista d'economia, Miguel Boyer, el setmanari posa en dubte les seues decisions arbitràries, segons Ignasi Pellicer:

«El 23 de febrer del 1983, l'empresari i multimilionari andalús es va quedar en un obrir i tancar els ulls amb una mà davant i l'altra darrere per obra i gràcia de l'administració socialista, amb l'aleshores super-ministre d'economia Miguel Boyer¹⁵⁴². Des de llavors, Ruiz Mateos¹⁵⁴³, té al cap una idea fixa, recuperar el que ell diu que “m'han furtat” que, segons els seus càlculs, representa una xifra propera als dos bilions de pessetes»¹⁵⁴⁴.

¹⁵⁴⁰ L'antic president andalús Manuel Chaves, en el llibre de María Antonia Iglesias també parla d'aquest control absolut del PSOE per part d'Alfonso Guerra. cf. IGLESIAS, María Antonia., *La memoria recuperada: lo que nunca han contado Felipe González y los dirigentes socialistas de sus años de gobierno*, Madrid, Aguilar, 2003, pp. 310-317.

¹⁵⁴¹ *El Temps*, núm. 359, 6/V/1991, p. 3. «Déu no està tranquil». Editorial.

¹⁵⁴² Per a consultar els motius oficials de l'expropiació del grup Rumasa per part del govern de Felipe González, <http://elpais.com/diario/1983/02/24/economia/414889207_850215.html>. *El País*, 24/II/1983. «El gobierno expropia los bancos y todas las empresas del Grupo Rumasa». Reportatge sense signar. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵⁴³ José María Ruiz-Mateos (1931-2015) fou un destacat empresari andalús que també es dedicà a la política, amb el seu propi partit amb el qual fou triat eurodiputat l'any 1989; i al futbol, dirigint el Rayo Vallecano. Destacà pel seu imperi Rumasa.

¹⁵⁴⁴ *El Temps*, núm. 368, 8/VII/1991, p. 12. «L'imperi contraataca». Reportatge d'Ignasi Pellicer.

Més crítiques rep el ministre de cultura, Jordi Solé i Tura, del qual, a més de «fustigador del nacionalisme»¹⁵⁴⁵, Pere Martí escriu açò:

«Al 1981 abandonà el marxisme-leninisme¹⁵⁴⁶ per reaparèixer poc temps després amb carnet, dins la família socialdemòcrata¹⁵⁴⁷, la casa comuna de l'esquerra. Els socialistes el van rebre amb la porta oberta: duia sota el braç la Constitució i l'Estatut, dels quals havia estat redactor¹⁵⁴⁸. Però també portava dos llibres més, *Catalanisme i revolució burgesa* i *Nacionalitats i nacionalismes*, que han servit de far ideològic d'un sector majoritari de l'esquerra d'aquest país. En el primer denunciava el nacionalisme com a fenomen burgès contrari als interessos de les classes populars i en el segon equiparava nacionalisme i conflicte (...) Per lògica política, tota la veneració que desperta dins la família socialista es converteix, amb idèntica intensitat, en aversió dins la família nacionalista, més enllà de la rivalitat partidista estricta»¹⁵⁴⁹.

Una vegada més, llegim la crítica a un polític del PSOE des de la perspectiva del nacionalisme català. Tot i que l'afer pel qual va ser més criticat Solé i Tura fou pels coneguts com papers de Salamanca. Ramon Barnils escrivia:

«Aquesta és de les de retallar, ampliar i penjar en un lloc preferent de la casa de qualsevol ciutadà democràtic, d'aquest país o de qualsevol altre país. Quan el salvatge estatisme espanyol va entrar a Catalunya el 1939, amb armes pròpies i regalades pels feixismes germans italià i alemany, se'n va endur tot el què van voler¹⁵⁵⁰.

¹⁵⁴⁵ *El Temps*, núm. 414, 25/V/1992, p. 23. «La batalla de Solé Tura». Reportatge de Pere Martí.

¹⁵⁴⁶ Segons el web de la seua fundació, Solé i Tura milità en el PSUC entre 1956 i 1965, per a després tornar l'any 1974 fins a l'any 1988. Font: <http://www.soleturamollet.cat/DetallContinguts/_K1mdFksNO-_g6mbRJJbc71T5-4UY19GKPeF55b36gU0bIdLr-PGb1tr5wrio5-q7>. Centre Jordi Solé Tura per la Democràcia. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵⁴⁷ L'any 1988 es presentà com a independent en les llistes del PSC per a ser diputat a les eleccions al Parlament de Catalunya, i ingressà finalment l'any següent en el partit. Font: <http://www.soleturamollet.cat/DetallContinguts/_K1mdFksNO-_g6mbRJJbc71T5-4UY19GKPeF55b36gU0bIdLr-PGb1tr5wrio5-q7>. Centre Jordi Solé Tura per la Democràcia. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵⁴⁸ Ser un dels "pares" de la Constitució espanyola fou el motiu pel qual va rebre un gran homenatge per part de periòdics com *El País* el dia que es va anunciar la seua mort. Font: <http://elpais.com/elpais/2009/12/04/actualidad/1259918234_850215.html>. *El País*, 4/XII/2009. «Fallece Jordi Solé Tura, uno de los padres de la Constitución». Sense signar. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵⁴⁹ *El Temps*, núm. 414, 25/V/1992, pp. 23 i 24. «La batalla de Solé Tura». Reportatge de Pere Martí.

¹⁵⁵⁰ Entrada que es va fer oficial amb el passeig de les tropes franquistes a la ciutat de Barcelona. Una crònica d'aquest esdeveniment és aquesta: <<http://www.lavanguardia.com/hemeroteca/20140126/54400393479/guerra-civil-espanola-barcelona-entrada-tropas-franquistas-militar.html>>. *La Vanguardia*, 26/I/2014. «El ejército franquista ocupa Barcelona». Sense signar. Consulta: [4/IV/2016].

»Entre el botí hi havia tota la documentació de la democràtica Generalitat republicana. Són molts segles de burocràcia, de conèixer el valor que té la paperassa. Se la van endur, i la van instal·lar a Salamanca¹⁵⁵¹.

»Cinquanta-quatre anys després, un democràtic –a l'espanyola– govern es nega a tornar a la democràtica –a l'espanyola, quin remei– Generalitat de Catalunya aquell botí¹⁵⁵².

»En aquests anys, ens han tornat, prèvia panòplia de giragonses, astúcies, pressions i exercicis democràtics i demana, alguna cosa: fins i tot algun quadre.

»La paperassa de la Generalitat de Catalunya, rapinyada a punta de pistola hispano-fatxo-nazi, no. Les raons que han donat per quedar-se els lligalls són: que l'arxiu espanyol de Salamanca “ha conservat aquesta documentació expoliada fins a donar-li la seva pròpia personalitat”.

»Ho repetim, perquè no hi hagi dubte: el dipòsit de la rapinya, establert per la dictadura, “ha conservat aquesta documentació expoliada fins a donar-li la seva pròpia personalitat”.

»No cal dir qui ha estat l'autor de l'enorme frase, de la bajanada, de la transparent animalada; no cal especificar-ho: l'autor de la frase ha estat un dels catalans que es pensen ser espanyols i, perquè els espanyols se'ls creguin, se senten obligats a fer més l'espanyol que els seus mateixos amos. Incidentalment en aquesta ocasió ha estat el repetidament inefable Solé-Tura; ja hi pensa, en nosaltres: ha dit que aquesta decisió, de mantenir l'expoli “és difícil de prendre”¹⁵⁵³. [sic]»¹⁵⁵⁴.

La crítica, una altra vegada en clau nacionalista, és aprofitada per Barnils per mostrar el seu pensament independentista. I per últim, una crítica a un altre antic

¹⁵⁵¹ Els papers de Salamanca són uns documents polítics i historiogràfics d'organismes republicans i d'altres plataformes no vinculades al franquisme que foren exoliats per a ser instaurats a Salamanca, capital dels sublevats durant la guerra civil abans que caiguessen la resta de ciutats en mans del bàndol nacional. cf. MAS I GAVARRÓ, Artur., *Los archivos que Franco expolió de Cataluña*, Lleida, Milenio, 2004, p. 15.

¹⁵⁵² Aquest tema ha estat tractat en l'apartat 6.2.1.

¹⁵⁵³ De fet, Jesús Málaga, alcalde de Salamanca, es referia a Jordi Solé Tura com un “exemple” pel fet d'haver-se negat a donar suport al trasllat de papers de la seua ciutat a Catalunya. Font: *Abc*, 21/III/1995, p. 51. «Arrecia la polémica sobre el traslado a Cataluña de parte del Archivo Histórico Nacional». Notícia de Juan Carlos López.

¹⁵⁵⁴ *El Temps*, núm. 457, 22/III/1992, p. 7. «El just dret de rapinya». Article de Ramon Barnils.

ministre socialista, Ernest Lluch, aquesta vegada en clau històrica. Escriu J. J. Pérez Benlloch, sobre el paper de l'antic ministre de sanitat en la fundació del PSPV¹⁵⁵⁵:

«El president de la Societat Coral El Micalet, Frederic Jordà, ha contactat a Eliseu T. Climent (EL TEMPS, 15-2-92) que durant la transició Ernest Lluch es reunia a la biblioteca d'aquesta entitat i allí va fundar el PSPV¹⁵⁵⁶. Doncs no. Ernest Lluch no va fundar el PSPV, sinó més aviat tot el contrari: el desmantellà o *desfundà*. I aquesta afirmació no és un judici de valor o un retret. Es tracta únicament de rectificar una imprecisió. El PSPV, el van fundar (...) amb la modesta contribució d'aquest cronista.

»(...) Va ser després, quan ja hi havia establert una infraestructura mínima amb uns 300 militants, quan va aparèixer Ernest Lluch i una dotzena de professors universitaris carregats d'estranyes escrúpols davant una possible integració en el col·lectiu. Es van constituir com a grup independent, encara que parasitari del PSPV. Van ser com unes llaelles o més ben dit com unes piranyes que van acabar devorant la seua presa. També és cert que no se'ls va oposar resistència. Amb perseverança i càlcul es van fer amb el partit i l'orientaren cap a la convergència amb el PSOE¹⁵⁵⁷. No era això el que estava previst pels qui en van posar les primeres pedres. El projecte inicial era caminar junts, però no confosos, encara que no ens hagueren atorgat mai un escó o un ministeri»¹⁵⁵⁸.

Hem comprovat que són moltes les crítiques que va rebre el PSOE abans del pacte de governabilitat amb CiU, després que Felipe González no assolira la majoria absoluta per governar en solitari en els comicis del 6 de juny de 1993¹⁵⁵⁹. Analtzarem, a continuació, si el pacte de govern entre González i Pujol va canviar aquesta perspectiva de crítica constant d'*El Temps* cap al PSOE. Després de les eleccions esmentades, el PSOE va haver de comptar amb el suport de CiU i PNB per governar¹⁵⁶⁰. Abans que aquest resultat es donara, *El Temps* veia venir un possible pacte de CiU amb PSOE o PP, segons el resultat que es produïra. I per això, el setmanari va avançar-se als fets i va

¹⁵⁵⁵ Entre molts altres militants que posteriorment s'integraren en el PSOE. cf. SENDER BEGUÉ, Rosalía., *Nos quitaron la miel: memorias de una luchadora antifranquista*, Universitat de València, 2004, p. 142.

¹⁵⁵⁶ «Ernest Lluch s'hi reuneix en la transició i hi funda el PSPV, a la biblioteca». *El Temps*, núm. 452, 15/II/1993, p. 63. «Un segle fent cultura a València». Reportatge d'Eliseu T. Climent.

¹⁵⁵⁷ Una convergència que es va donar l'any 1978. cf. PÉREZ MORAGON, Francesc., *Vicent Ventura: un home de combat*, Universitat de València, 1998, p. 46.

¹⁵⁵⁸ *El Temps*, núm. 454, 1/III/1993, p. 29. «Una puntualització anecdòtica, o poca cosa més». Article de J. J. Pérez Benlloch.

¹⁵⁵⁹ El PSOE va aconseguir 159 representants, a 17 de la majoria absoluta. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Va haver de comptar amb el suport dels diputats de CiU (17) i PNB (5) per a assolir la governabilitat.

¹⁵⁶⁰ cf. AGUILERA DE PRAT, Cesáreo R., «Los socialistas ante los pactos de gobernabilidad de 1993 y 1996», en *Revista de estudios políticos*, núm. 111, 2001, pp. 10 i 11.

explicar per què CiU podria pactar amb PP o PSOE, justificant un possible pacte futur. Ho explica Pere Martí:

«Pujol recordava la doctrina que ha seguit el catalanisme majoritari en relació a la política espanyola i assenyalava ja algun dels punts indispensables a l'hora de plantejar-se una participació en un govern. Recordant que el catalanisme polític majoritari ha volgut sempre estar “present” en la política espanyola, el president de CDC afirma que la finalitat del nacionalisme és “aconseguir el respecte dels drets de Catalunya com a nació en el marc espanyol”. Si aquest és l'objectiu, per Pujol és “obvi” que cal ajudar a fer que aquest marc sigui “el millor possible i funcioni com més bé millor”, però no sols per interès, sinó “per sentit de responsabilitat global”. Pujol destaca també significativament, que aquesta és una demanda de la societat catalana. Exposada la filosofia general, el president de la Generalitat considera negativa la imatge creada segons la qual es dona per fet que CiU pactarà després de les eleccions. Electoralment, CiU no s'ha de presentar com a “soci incondicional de ningú”, afegeix.

»Respecte a possibles escenaris postelectorals, Pujol opta d'entrada per continuar la fórmula de suports parlamentaris puntuals –“la millor situació en què ens podem trobar”–, i adverteix que qualsevol altre “compromís”, requeriria sospesar prèviament els “avantatges” que aportaria, tant a nivell català com espanyol. La hipòtesi d'una participació en un govern, només seria “recomanable”, explica Pujol (...) si es produís una de les següents possibilitats: “que s'entés en un període de refundació de l'estat”, o que el partit majoritari després de les eleccions, inclogués en el seu programa una proposta “generosa” de desplegament autonòmic i “d'aplicació pràctica del fet diferencial català”, i una proposta “fiable” al servei de l'economia productiva. A aquestes dues orientacions generals, Pujol situa com a “condició inexcusable per a començar a parlar” el desbloqueament de temes “pendents”, com el finançament autonòmic (...) si bé se centra en les relacions amb els socialistes, adverteix que les condicions expressades també serveixen per al PP, del qual prefereix no entrar a valorar “les actituds tradicionalment anticatalanistes de determinants sectors conservadors”»¹⁵⁶¹.

¹⁵⁶¹ *El Temps*, núm. 463, 3/V/1993, pp. 15 i 16. «El preu de Jordi Pujol». Reportatge de Pere Martí.

Una vegada van pactar CiU i PSOE¹⁵⁶², veiem que Eduard Voltas parla de les enemistats entre CiU i PSOE, i sembla voler posar èmfasi en els enfrontaments entre ambdues formacions per recalcar l'esforç "generós" que fa CiU per dur a terme un pacte de governabilitat:

«No es pot comprendre la història de les relacions personals i polítiques entre Jordi Pujol i la família socialista sense traçar la línia divisòria que marca l'abans i el després de Banca Catalana¹⁵⁶³. Tots els col·laboradors i amics personals de Jordi Pujol reconeixen que alguna cosa es va trencar dins d'ell amb la presentació d'aquella querrela per part del Fiscal General de l'Estat, el 23 de maig de 1984. Un mirall trencat que els anys, el pragmatisme polític i el paper institucional de Pujol han ajudat a recompondre, però que mai serà una ferida tancada. Ell mateix ho va reconèixer ja fa alguns anys quan va dir que l'afer Banca Catalana era una cosa que tenia "guardada a la tauleta de nit". El president català es va sentir atacat en allò més íntim: amb la querrela es va posar en dubte la seva honestedat i la dels seus amics, i es va firmar l'acta de defunció d'una obra –el banc– que havia estat alhora obsessió i il·lusió de tota la seva vida. Pujol va interpretar l'afer com un intent d'ensorrar-lo personalment, però també políticament. Era un atac a la persona i a la institució de la Generalitat. I ell, president de Catalunya, se n'havia hagut d'assabentar per la premsa.

»Des d'aquelles dates Pujol manté profundes antipaties personals que s'han mantingut fins avui dia. Com passa amb Narcís Serra, a qui el president català ha considerat sempre com el principal instigador en l'ombra de la presentació de la querrela. O amb Felipe González, que no va voler o no va poder aturar l'acció de la Fiscalia, i que dies abans del famós 23 de maig havia donat garanties a col·laboradors de Pujol en el sentit que aquest "no tenia res a témer". I també amb Jordi Solé Tura, que llavors ja havia abandonat el PSUC però que es mantenia com a independent proper als socialistes: l'actual ministre de

¹⁵⁶² Font: <http://elpais.com/diario/1993/07/03/portada/741650401_850215.html>. *El País*, 3/VII/1993. «CiU garantirà la investidura de González si contrapartidas». Sense signar. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵⁶³ El cas Banca Catalana va enfrontar de forma molt seriosa els entorns polítics de PSOE i CiU des de 1984, quan la Fiscalia General de l'Estat presentà una querrela contra aquesta entitat, quan presentava un forat econòmic important. Jordi Pujol havia estat fundador i directiu de l'entitat, motiu que polititzà enormement l'afer. Aquesta qüestió generà una batalla política en la qual estigueren molt presents els nacionalismes per a defensar o atacar Jordi Pujol. Font: <http://www.eldiario.es/catalunya/Treinta-anos-querrela-Banca-Catalana_0_260025030.html>. *Eldiario.es*, 14/V/2014. «Treinta años de la querrela de Banca Catalana». Reportatge de Víctor Saura. Consulta: [4/IV/2016].

Cultura es va destacar per la seva bel·ligerància contra Jordi Pujol en diversos articles publicats a la premsa¹⁵⁶⁴.

«(...) Pujol denunciava l'existència d'una campanya de desprestigi contra ell planificada per alts responsables del govern socialista (un altre cop l'ombra de Narcís Serra) destinada a presentar-lo davant la societat espanyola com un nacionalista perillós, fonamentalista i aventurer del qual els ciutadans espanyols no se'n podien refiar»¹⁵⁶⁵.

Queda clar de part de qui estava *El Temps* en les diferències entre CiU i PSOE. Evidentment, per al setmanari, en el pacte esmentat, la part bona era la dels nacionalistes catalans. I el PSOE era el partit criticat del pacte, normalment, per incomplir els compromisos que la revista deia que havia adquirit amb CiU. Així ho afirma un editorial, en el qual es posa encara més de manifest la divisió entre “bons i dolents” del pacte:

«Les darreres setmanes hem assistit a un apassionat estira i aflixa dialèctic entre diversos representants del Govern espanyol i qualificats membres de CiU sobre la intensitat o el grau d'entesa que hi ha entre nacionalistes i socialistes sobre els pressupostos de l'estat de l'any que ve¹⁵⁶⁶. La tranquil·litat amb què s'han referit alguns membres del Govern espanyol a la facilitat de pacte de CiU ha encès el llum vermell del cantó nacionalista, advertint que per ara, el més calent és a l'aigüera. Macià Alavedra¹⁵⁶⁷, l'home encarregat de fer els comptes amb Pere Solbes¹⁵⁶⁸, va deixar les coses al seu lloc (...) El dia abans, un Alfredo Pérez Rubalcaba confiat havia assegurat, sense vacil·lar, que el seu govern veia “fàcil” el pacte amb CiU i aventurava fins i tot l'existència d'un “principi d'acord”. Aquesta afirmació va ser rebatuda pel conseller d'Economia català, que va rebutjar l'existència d'aquest pre-acord, i per afegir més aigua freda a les alegries estivals de Rubalcaba, va recordar que existia un “allunyament considerable” entre les posicions del Govern espanyol i les de CiU. Aquestes declaracions s'afegien a d'altres pronunciades anteriorment i de

¹⁵⁶⁴ Per exemple, <http://elpais.com/diario/1984/05/27/economia/454456806_850215.html>. *El País*, 27/V/1984. «El respeto a Pujol y la querrela contra Banca Catalana». Article de Jordi Solé Tura. Consulta: [4/IV/2016].

¹⁵⁶⁵ *El Temps*, núm. 471, 28/VI/1993, pp. 10 i 12. «Allò que hi ha sota la taula». Reportatge d'Eduard Voltas.

¹⁵⁶⁶ Pressupostos que finalment es votaren el mes de novembre. Font: <http://elpais.com/diario/1994/11/25/espana/785718005_850215.html>. *El País*, 25/XI/1994. «El Congreso aprueba los Presupuestos con el apoyo de PSOE, canarios y CiU». Notícia de Salvador Arancibia. Consulta: [5/IV/2016].

¹⁵⁶⁷ Macià Alavedra i Moner (Barcelona, 1934), polític convergent, era llavors conseller d'Economia de la Generalitat de Catalunya.

¹⁵⁶⁸ Llavors ministre d'Economia del govern central.

posteriors que s'han produït, totes elles opinant sobre la distància, més llunyana o més propera, segons qui parla, que hi ha entre les dues posicions¹⁵⁶⁹. Per posar ordre, Pujol i Roca van interrompre les seues vacances la setmana passada i es van reunir per analitzar la situació.

»És evident que CiU ha reaccionat. Els nacionalistes han volgut marcar distàncies. Hi ha tres temes que encara no estan resolts i que condicionen la votació dels pressupostos: el deute de la sanitat, el repartiment dels fons de cohesió europeus i les rebaixes fiscals a les empreses. Però en la reacció d'aquests dies hi ha també una qüestió d'imatge política. Les paraules de Rubalcaba, com dies abans les de Solbes, i en general les paraules pronunciades per diferents membres del Govern espanyol en els darrers temps, demostren una confiança i una seguretat en el suport de CiU que no agrada als nacionalistes. L'executiu espanyol sembla confiar que CiU, estiga satisfeta o no de les seues reivindicacions, no farà caure el Govern. En definitiva, confia que CiU ho vota tot, siga perquè hi està d'acord, siga per sentit de responsabilitat o governabilitat. I aquesta imatge, ni agrada ni convé a CiU»¹⁵⁷⁰.

Un PSOE confiat que no pensa en el seu soci de govern enfront d'una CiU responsable, que tracta de traure partit del seu pacte de govern i complir així amb els seus votants. La major justificació del pacte de govern la trobem en aquest editorial, en el qual es parla de la responsabilitat de la decisió de CiU i en el qual *El Temps* tracta de mostrar la part positiva del pacte. I és que, en un principi, el pacte era positiu per al setmanari:

«El debat d'investidura de Felipe González¹⁵⁷¹ va obrir un nou període polític a l'estat espanyol. L'absència de majoria absoluta ha fet que entre a les Corts un nou aire en la forma i en el fons. González, si més no aparentment, no és el mateix de les legislatures anteriors. El fet d'haver de comptar amb el suport dels nacionalistes l'obliga a abandonar els conceptes absoluts i el fa més obert a noves propostes.

»(...) Però les mirades dels observadors i de l'opinió pública estaven bàsicament dirigides cap als nacionalistes catalans i bascos, ja que del seu vot depenia l'elecció en primera volta de González. Convergència i Unió, després de superar les

¹⁵⁶⁹ Macià Alavedra havia manifestat que CiU, en aquell moment, no acceptava els pressupostos. Font: <http://elpais.com/diario/1994/08/07/espana/776210419_850215.html>. *El País*, 7/VIII/1994. «Alavedra reitera que CiU no podría votar los presupuestos en este momento». Notícia de José Antich. Consulta: [5/IV/2016].

¹⁵⁷⁰ *El Temps*, núm. 531, 22/VIII/1994, p. 7. «L'oportunitat dels pressupostos». Editorial.

¹⁵⁷¹ *Abc*, 10/VII/1993, p. 20. «El PP exige ya al nuevo Gobierno que explique el desastre presupuestario». Notícia d'Ángel Collado.

angoixants pressions socials perquè entrara en una coalició amb el PSOE, ha optat pel vot de l'estabilitat responsable. El grup que encapçala Miquel Roca ha fet un pas més per apuntalar la governabilitat de l'estat, com ja va fer altres vegades, però sense perdre la seua capacitat reivindicativa ni allunyar-se del que és la seua raó de ser: el nacionalisme [sic]»¹⁵⁷².

Unes quantes pàgines endavant, Pere Martí justificava així el pacte entre Felipe González i Jordi Pujol:

«Convergència i Unió mai no havia votat afirmativament a la primera volta d'una sessió d'investidura¹⁵⁷³. Aquesta vegada, va ser diferent. Divendres passat, els disset diputats del Grup Català deien sí. Un sí a la governabilitat. Un sí a l'estabilitat. Dues paraules que en les darreres setmanes han pesat com una llosa sobre la coalició que capitaneja Jordi Pujol. No es pot entendre aquest sí sense tenir en compte el que ha passat del 6 de juny¹⁵⁷⁴ ençà.

»Era un sí que tenia, en ell mateix, dues lectures. La primera, la de corresponsabilització. CiU donava suport a la investidura de González per corresponsabilitzar-se “en la lluita contra la crisi econòmica i com una manera de garantir l'estabilitat”, en paraules del comunicat emès pel comitè executiu de CDC. La segona, la de tornar la pilota de la governabilitat al terreny de joc de González. El sí de CiU és només provisional i no suposa un compromís estable. L'actuació del Grup Català després del debat d'investidura serà determinada per la política que apliqui González. D'aquesta manera, CiU vol traslladar l'estabilitat de la legislatura a mans d'aquest últim. El comunicat esmentat ho reflectia així: “després de la investidura correspondrà al president del govern garantir l'estabilitat amb l'aplicació d'uns canvis en profunditat en la política econòmica i en la política autonòmica”. Pujol encara era més taxatiu quan definia el vot afirmatiu com un “acte de confiança” que no es tornaria a repetir si no fructificaven en el futur els acords programàtics. En la mateixa línia es manifestava també el màxim dirigent d'UDC, Josep Duran i Lleida, que després de fer públic el suport del seu partit a la investidura de González, afirmava que aquest suport no es pot interpretar en cap cas com “un xec en blanc”, sinó com un primer pas, amb

¹⁵⁷² *El Temps*, núm. 474, 19/VII/1993, p. 3. «Un debat responsable». Editorial.

¹⁵⁷³ Fins a l'any 1993, CiU s'havia abstingut en la investidura d'Adolfo Suárez (1979), en la primera de Felipe González (1982) i havia votat no en les dos següents de Felipe González (1986 i 1989).

¹⁵⁷⁴ Dia de les eleccions generals de 1993.

voluntat de no posar bastons a les rodes, però que es veurà condicionat en el futur per la política del govern.

»(...) Dos elements més, de fora de l'àmbit estrictament polític, havien anat alimentant l'atmosfera de responsabilitat sobre CiU. Els empresaris i gran part de la premsa. Els primers, fent declaracions esglaonades, però sistemàtiques, en favor de l'estabilitat en la legislatura vinent. En molts casos, les declaracions no demanaven explícitament una coalició CiU-PSOE, ans s'amagaven darrere les eufemístiques demandes d'un govern *fort* i *estable*. Condicions òbviament que un govern monocolor socialista podrà assolir. Pujol, que no ha volgut desvincular-se d'aquest sector, ha mantingut en els darrers dies diversos encontres amb grups diferents d'empresaris catalans per intercanviar opinions, explicar la seva posició, i redefinir les relacions. El segon element que ha jugat fort, aquestes darreres setmanes, i que introdueix un factor nou en la dinàmica política del país, ha estat la premsa. Els mitjans de comunicació escrits més influents del Principat han mostrat obertament les seves preferències en favor d'un govern de coalició i han criticat obertament el rebuig de Pujol a l'oferta de González¹⁵⁷⁵ [sic]»¹⁵⁷⁶.

El pacte era, llavors, el resultat de la responsabilitat de CiU i també un fet obligat pels grups de pressió que incitaven Pujol a prendre la decisió de pactar. La justificació és evident. *El Temps* també feia exigències a CiU perquè aprofitara el pacte de governabilitat amb el PSOE i imposara una sèrie de condicions imprescindibles per deixar empremta nacionalista de la seua participació en el govern.

«l'inici de la legislatura ha coincidit sorprenentment amb una sèrie de fets que, vistos en conjunt, ens fan dubtar de la sinceritat d'algunes de les solemnes declaracions de bones intencions. En primer lloc cal situar la intolerable agressió a la llengua catalana i a la llibertat d'informació perpetrada pel Ministeri de Borrell, a través de l'organisme Retevisión, que ha atorgat una cadena privada la freqüència d'emissió que des de feia anys utilitzava TV3 per arribar a Menorca¹⁵⁷⁷. No es tracta

¹⁵⁷⁵ Un exemple d'aquests articles: *La Vanguardia*, 27/VI/1993, p. 15. «Tras la fracassada coalición: en defensa de la concordia». Article de José María Brunet.

¹⁵⁷⁶ *El Temps*, núm. 474, 19/VII/1993, pp. 8 i 9. «El perquè d'un sí». Reportatge de Pere Martí.

¹⁵⁷⁷ «El consejo de administración de la Corporación Catalana de Radio i Televisión (CCRTV) ha dirigido una carta al ministro de Obras Públicas, Transporte y Comunicaciones, Josep Borrell, para pedirle que evite que la dirección general de Telecomunicaciones y Retevisión obligue a TV3 a cambiar la frecuencia de sus emisiones de Mallorca (Alfàvia) a Menorca, frecuencia que previsiblemente utilizará Tele 5. Esta frecuencia es utilizada desde hace más de siete años por TV3. El consejo de la CCRTV argumentó su petición en la existencia de dos frecuencias libres que podrían destinarse a las cadenas privadas». *La Vanguardia*, 10/VII/1993, p. Revista 5. «TV3 pide a Borrell que mantenga su frecuencia en Menorca». Breu sense signar.

de cap novetat, és cert. Al País Valencià es va fer servir el mateix procediment¹⁵⁷⁸. Ara, però, la capacitat de resposta pot ser, si es vol, molt més efectiva. La societat balear, inclosos els partits polítics, ja ho estan fent. Però, a part, CiU té al seu davant la primera gran oportunitat de portar a la pràctica la promesa electoral (“ara decidirem”) en un tema que afecta directament l’essència de les reivindicacions nacionalistes: la defensa i promoció de la llengua catalana. Seria incomprendible que CiU no aprofitara la força decisiva dels seus diputats per obligar el govern central a rectificar»¹⁵⁷⁹.

Les exigències del setmanari cap a CiU s’expressaven, evidentment, en aspiracions nacionalistes. Quan el pacte complia anys i es desgastava, el setmanari continuava tractant de justificar CiU i de veure’n la part positiva. Sobretot, distingia la part ferma del pacte (CiU) de la part debilitada (PSOE):

«La persistència dels nacionalistes en el suport a Felipe González no respon a una única raó, sinó a un conjunt de factors molt difícils d’ordenar segons un ordre d’importància.

»(...) Fonts de la presidència de la Generalitat, per exemple, indiquen que en aquests moments el factor que més ha pesat és la constatació que “malgrat tot, les millores en la política econòmica i en la política autonòmica són un fet i es poden mantenir”. Els nacionalistes estan especialment satisfets del pacte pressupostari per al 95¹⁵⁸⁰ i, tot i que reconeixen que el tomb autonòmic s’ha paralitzat els últims mesos, consideren que “en aquest any i mig hem avançat més que en tota la legislatura anterior”.

»Però hi ha dos factors més molt importants que, segons les mateixes fonts, refermen encara més l’opció de continuar donant suport al Govern del PSOE. En primer lloc: “la falta de garanties que ens ofereix l’alternativa del PP”. En segon lloc, i de forma decisiva: “l’ampli suport popular, dins de Catalunya, a la nostra política a Madrid”. Aquest és un punt crucial per entendre el manteniment del suport convergent al Govern espanyol: mentre que bona part de l’opinió pública espanyola no entén que CiU mantingui un govern en decadència, a Catalunya –que és, en definitiva, on Pujol ha de retre comptes i competir

¹⁵⁷⁸ Qüestió tractada en l’apartat 5.2.3.3.

¹⁵⁷⁹ *El Temps*, núm. 475, 26/VII/1993, p. 3. «¿Diàleg?». Editorial.

¹⁵⁸⁰ De totes les esmenes aprovades per als pressupostos de 1995, la meitat eren de PSOE i CiU. Font: <http://elpais.com/diario/1994/11/25/espana/785718005_850215.html>. *El País*, 25/XI/1994. «El Congreso aprueba los Presupuestos con el apoyo de PSOE, canarios y CiU». Notícia de Salvador Arancibia. Consulta: [5/IV/2016].

electoralment– la majoria de la societat veu amb bons ulls l'estratègia dels nacionalistes»¹⁵⁸¹.

CiU mantenia el pacte per desconfiança a l'alternativa del PP i també, assegurava Eduard Voltas, pels avanços que s'havien produït durant la legislatura. Tot i així, en *El Temps* també hi va haver periodistes que van veure negatiu el pacte que estem tractant, una nova prova de pluralitat del setmanari. L'article està escrit en el context de les llavors recents eleccions municipals celebrades al Principat de Catalunya, l'any 1995:

«El PP ha estat el partit que més ha pujat fins convertir-se en la tercera força més votada¹⁵⁸². No és cert que els populars hagen augmentat només gràcies al desgast que ha patit CiU pel seu paper de suport al govern del PSOE. Gran part del nou vot que ha rebut del PP també ve directament del PSC¹⁵⁸³ (...) Tot i això, CiU ha rebut un avís¹⁵⁸⁴, com admetia el mateix Jordi Pujol, per l'orientació de la seua política espanyola. El vot menys nacionalista que tenia *prestat* CiU ha tornat a la dreta espanyola, almenys una part. I per l'altre cantó, ERC ha recollit, en un percentatge menor, el vot del desencant davant les dificultats que troba CiU a l'hora de fer avançar de forma efectiva i visible l'autogovern¹⁵⁸⁵. Això obliga els nacionalistes a reflexionar sobre quin ha estat el balanç de 1993 ençà pel que fa a la política espanyola i quina ha de ser l'estratègia en el futur. La solució no es fàcil, perquè l'alternativa que s'albira, el PP, és explícitament molt més regressiva per als interessos catalans»¹⁵⁸⁶.

Quan el pacte arribava al seu punt i final, Eduard Voltas va valorar així el seu resultat:

«Balanç més agre que dolç. Quan Felipe González va optar, després del 6 de juny de 1993, per governar amb el suport de CiU –descartant qualsevol entesa amb els comunistes d'Izquierda Unida– va voler revestir-ho amb els aires d'una

¹⁵⁸¹ *El Temps*, núm. 555, 6/II/1995, p. 31. «Les raons de Pujol». Reportatge d'Eduard Voltas.

¹⁵⁸² Efectivament, el PP passava de ser la quarta a la tercera força en les eleccions municipals catalanes de 1995. El percentatge de vot fou de quasi el doble respecte als comicis de 1991: del 6,71% al 12,23%. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [5/IV/2016].

¹⁵⁸³ El PSC es mantenia com la primera força al Principat de Catalunya en uns comicis municipals, si bé havia perdut més del 4% del vot, passant del 37,07% de 1991 al 32,98% de 1995. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [5/IV/2016].

¹⁵⁸⁴ CiU es mantenia com la segona força al Principat de Catalunya en uns comicis municipals, si bé passava del 33,38% del vot obtingut l'any 1991 al 30,09% l'any 1995. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [5/IV/2016].

¹⁵⁸⁵ ERC augmentava quasi el doble el seu percentatge de vot: del 3,36% l'any 1991 al 6,25% l'any 1995. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [5/IV/2016].

¹⁵⁸⁶ *El Temps*, núm. 574, 19/VI/1995, p. 5. «Renovació». Editorial.

decisió històrica. Es tractava, va dir, d'integrar definitivament el nacionalisme català en la governabilitat de l'estat. El pacte havia de ser molt més que una suma de diputats i senadors per tirar endavant votacions, sinó que havia d'obrir la via de l'encaix definitiu de Catalunya a l'estat.

»Avui, una mirada enrere dels dos últims anys permet dubtar seriosament si aquell ambiciós objectiu ha arribat, ni que sigui mínimament, a insinuar-se. En aquell mes de juny el reelegit president del Govern espanyol no podia ni arribar a imaginar-se fins a quin punt la legislatura que començava acabaria convertint-se en un autèntic calvari. I Jordi Pujol tampoc no podia sospitar que la seva implicació en la governabilitat de l'estat li hauria de comportar les gravíssimes dificultats polítiques i personals que ha suportat i encara suporta»¹⁵⁸⁷.

Malgrat la tendència d'alguns periodistes d'*El Temps*, que consideraven més dolent el paper de González en el pacte que no el de CiU, també hi va haver periodistes que criticaren Pujol per signar el pacte. Un era Ramon Barnils.

«El dia que el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, va deixar de ser un president admirable va ser el dia que es va convèncer que era un president únic.

»I aquell mateix dia va ser el de la salvació de Felipe González, president del consell de ministres del Govern d'Espanya. Un president de govern clarament insalvable, pel fet de tenir el principal cap de les forces policíiques, el director de la Guàrdia Civil, fugitiu de la Justícia¹⁵⁸⁸; el governador del Banc d'Espanya, amb signatura als bitllets circulants, acusat de delictes econòmics¹⁵⁸⁹; amb mitja Europa demanant-se si aquest cap de govern no sap ni tan sols organitzar un servei tan elemental com el terrorisme d'estat¹⁵⁹⁰, i l'altra mitja demanant-se si s'ha equivocat admirant el model espanyol de transició de dictadura a democràcia quan aquesta transició ha necessitat el terrorisme d'estat; amb un vice-president, i altra meitat de tota la vida, dimitit perquè el seu germà havia passat de venedor de

¹⁵⁸⁷ *El Temps*, núm. 577, 10/VII/1995, p. 35. «Final de camí a meitat de trajecte». Reportatge d'Eduard Voltas.

¹⁵⁸⁸ Referint-se a la fuga de qui era ja antic director de la Guàrdia Civil, Luis Roldán. Font: <http://elpais.com/diario/1994/04/30/portada/767656801_850215.html>. *El País*, 30/IV/1994. «Luis Roldán se da a la fuga». Sense signar. Consulta: [5/IV/2016].

¹⁵⁸⁹ Referint-se a Mariano Rubio, que fou director del Banc d'Espanya entre 1984 i 1992. Font: <http://elpais.com/diario/1999/10/05/economia/939074404_850215.html>. *El País*, 5/X/1999. «Fallece Mariano Rubio, el gobernador del Banco de España que pilotó la transición a la banca». Sense signar. Consulta: [5/IV/2016].

¹⁵⁹⁰ Referint-se als GAL, qüestió tractada en l'apartat 5.3.2.

bíblies a practicar l'*esquaterisme* en un dels despatxos oficials del germà situat¹⁵⁹¹.

»(...) Què podia haver passat perquè l'Únic possible salvés l'Únic impossible? (...) Pujol, autoconsiderat l'Únic, autoconsiderat Infal·lible, deixa de banda la seva Causa Primera, Catalunya, segur que no li ha de passar res, vist que és ell qui la mena, i es dedica, cada vegada amb més entusiasme, a la seva Causa Segona: la governabilitat d'Espanya. Per la seva banda, González, comptats i recomptats els nombres electorals i passada llista dels immensos errors indicats abans, i que sumats als migrats nombroses electorals donen final de mandat, deixa de banda la seva Causa Primera, que és l'Espanya Eterna però Moderna, Mona vestida de seda, i es dedica, cada vegada amb més seguretat, a fabricar-se, amb l'ajuda de Pujol, exacte, aquell subjecte sospitós de Banca Catalana¹⁵⁹², un final *en beauté*. El primer home d'esquerres i que més ha fet per fregar la cara d'Espanya que no pas cap home de dretes o d'esquerres no permetrà que li cloquin el darrer acte a xiulets, rebombori, cops de tomàquets i ous podrits; ni que amb la seva sortida, arrossegant la cua, arrossegui l'Espanya fregada i deixi el camí lliure a l'Espanya sense fregar d'Aznar i d'uns altres eters i no pas moderns.

»La baixada de pantalons de González és molt més dramàtica que no pas la de Pujol. Al cap i a la fi, aquest sempre ha mantingut que perquè Catalunya, Causa seva Primera, vagi bé, ha d'anar bé Espanya, Causa seva Segona si cal; i ara ha decidit que cal.

»González, en canvi... Un els costums estratègics que més bon resultat ha donat a Espanya ha estat d'encarregar a un andalús que li tregui les castanyes del foc quan les castanyes cremen massa per a gent amb òrgans tan exclusius com són els castellans. Cánovas del Castillo¹⁵⁹³ va recosir Espanya (...) La situació de l'estat no devia ser pas millor que ara, quan a Cánovas, en iniciar el sargit amb la confecció d'una Constitució,

¹⁵⁹¹ Referint-se al Cas Guerra, en el qual s'investigaven irregularitats en negocis duts a terme per Juan Guerra, germà d'Alfonso Guerra. El cas provocà la dimissió d'aquest últim com a vicepresident del govern l'any 1991. Font: <http://elpais.com/diario/1991/01/13/espana/663721210_850215.html>. *El País*, 13/I/1991. «Guerra afirma que dimite para facilitar “un buen Gobierno”». Notícia de Juan González Ibáñez. Consulta: [5/IV/2016].

¹⁵⁹² Barnils tracta amb ironia la qüestió de Banca Catalana, que hem vist en aquest mateix apartat: si el PSOE un dia va utilitzar aquest cas per a carregar contra Pujol, segons suggereixen les informacions d'*El Temps* que hem comentat i que citen fonts de CiU que afirmen aquesta conspiració, ara González comptava amb Pujol per dur a terme la governabilitat de l'estat.

¹⁵⁹³ Antonio Cánovas del Castillo (Màlaga, 1828-1897), polític conservador espanyol que presidí el govern de l'estat en diverses etapes durant l'etapa coneguda com Restauració, sistema posterior a la I República, des del seu inici l'any 1875.

no li va tocar més remei que apuntar com a definició constitucional d'espanyol aquell escarrit "és espanyol qui no pot ser res més"¹⁵⁹⁴. Aquesta solució andalusa va durar mig segle (per això Fraga Iribarne, expert en oposicions dins el Sistema, propugnava solucions canovistes a l'hora de confeccionar el pedaç de Constitució actual)¹⁵⁹⁵.

»(...) Primo de Rivera¹⁵⁹⁶, un altre andalús per a temps difícils, es va encarregar, al seu torn, de recosir Espanya una vegada més, i una vegada més en temps difícils: inici del segle XX amb la Primera Guerra Mundial mentre Espanya no podia haver-se-les ni amb els moros del Rif¹⁵⁹⁷; industrialització de l'estat fora de la nació espanyola, i per tant dirigida i aprofitada per l'adversari pitjor, catalans i bascos¹⁵⁹⁸; de catalans, només per al viatge Barcelona-Madrid.

»(...) I és que Espanya no solament utilitza els andalusos pobres de carn de canó o de bocs emissaris, ja sigui empesos a l'emigració per a l'espanyolització per la base, incerta encara afortunadament per a ells i nosaltres, de les nacions sotmeses a Espanya. També els andalusos que volen ser rics són utilitzats per Espanya per a les operacions més fines i de cúpula.

»Mai com ara la lenta davallada d'Espanya no els ho havia fet tan difícil, als andalusos per a temps difícils; ni tan fàcil als catalans embolicats en aquesta mena d'afers. Pujol ho té més fàcil que ho ha tingut mai cap català (...) mentre, d'aquest ajut a Madrid, Pujol en torni viu i amb salut a casa, i no pas a l'exili, serà un èxit mai no aconseguit: Inèdit, Únic, Irrepetit [sic]»¹⁵⁹⁹.

¹⁵⁹⁴ Segons *Abc*, la frase exacta era «son españoles los que no pueden ser otra cosa», i la va suggerir el mateix Cánovas a l'hora de redactar la Constitució de 1867. Font: <<http://www.abc.es/espana/20151012/abc-anecdotas-congreso-canovas-201510072059.html>>. *Abc*, 12/X/2015. «Cánovas: ser español "porque no se puede ser otra cosa"». Article de Sara Medialdea. Consulta: [5/IV/2016]

¹⁵⁹⁵ Similar a la frase de Cánovas era l'eslògan d'Aliança Popular, presidida per Fraga: «España, lo único importante».

¹⁵⁹⁶ Miguel Primo de Rivera (Cadis, 1870-1930), militar i polític espanyol, establí una dictadura entre 1923 i 1930 sota la monarquia d'Alfons XIII. Aquest sistema fracassà de tal forma que l'any 1931 es proclamà la II República espanyola.

¹⁵⁹⁷ La guerra del Rif (1921-1926) estigué motivada pels desitjos d'Espanya de mantenir els dominis colonials al Marroc, qüestió a la qual va respondre la població nadiua del Rif, territori que tractava de mantenir l'exèrcit espanyol. cf. PORTE, Pablo La., «La práctica internacional de las disculpas de estado: España, Marruecos y el Rif en el centenario del protectorado (1912-2012)», en *Revista electrónica de estudios Internacionales*, núm. 24, 2012, pp. 1-18.

¹⁵⁹⁸ Per a consultar el procés d'industrialització a Catalunya i País Basc, cf. SUDRIÀ I TRIAY, Carles., «Formas de industrialización y desarrollo bancario en Cataluña y Euskadi (1840-1936)», en *Industrialización y nacionalismo: análisis comparativo: actes del I coloquio vasco-catalán de historia*, 1985, pp. 253-266.

¹⁵⁹⁹ *El Temps*, núm. 557, 20/II/1995, pp. 22 i 23. «P&G». Reportatge de Ramon Barnils.

Pujol rep una de les majors crítiques que ha pogut rebre en *El Temps*, tot i que González ix, com era d'esperar, en pitjors condicions. Barnils aprofita per a criticar el nacionalisme espanyol i els seus polítics històrics, comparant-los amb Felipe González i fent un repàs molt subjectiu del paper d'alguns andalusos espanyolistes des del segle XIX fins al moment en què escriu, per comparar-los amb el president del govern, a qui dibuixa com un personatge maquiavèlic. Un altre periodista que va criticar el pacte, en aquesta ocasió tant pel resultat que segons ell va tindre com per l'essència, va ser Salvador Cardús¹⁶⁰⁰:

«La conseqüència més immediata i greu de la col·laboració de CiU en la governabilitat d'Espanya ha estat l'espanyolització de la política catalana. CiU, tret d'haver aconseguit retardar l'arribada d'Aznar al Govern espanyol –i no és poca cosa–, no ha decidit res d'important a Madrid, no ha aconseguit res de significatiu per a Catalunya, i és clar, en lloc d'imposar el seu estil de fer política, l'estil espanyol s'ha imposat a Catalunya.

»(...) l'anàlisi que cal fer per donar compte del moment polític present és doble: hi ha l'espanyolització de la política catalana, i hi ha el “descobriment” que les majories absolutes que duren massa, a més d'estabilitat, creen vicis nefastos. I cal mantenir la doble anàlisi fins al final, i no voler tapar els vicis amb una denúncia hipòcrita de l'espanyolització –sobretot, si n'ets còmplice–, ni tapar l'espanyolització amb suposades crides a la lluita contra el vici –sobretot si ets soci d'unes altres màfies»¹⁶⁰¹.

Una altra mostra de pluralisme. Encara que sembla impossible, Felipe González també va rebre un suport, tot i que puntual, del setmanari. Va ser en un article de Joan F. Mira que criticava aquells que “condemnaven” Felipe González.

«Sembla que aquests dies cal ser un heroi suïcida, un càrrec públic del PSOE, o dir-se Jordi Pujol, per no enviar públicament el president del Govern d'Espanya a la *poubelle de l'histoire*, com es deia en un altre temps. Bé, doncs, jo no sóc cap de les tres respectables coses esmentades, però em trobe dins del cos unes ganes, espere que nobles, de dir que el senyor González probablement quedarà bastant tocat, i tacat, pel contingut tan variant i malodorant de la *poubelle*, però que la major part dels qui ara pretenen condemnar-lo a cadena perpètua dins d'allò que a València en diem el poal del fem, són uns perfectes miserables.

¹⁶⁰⁰ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Salvador Cardús va signar un total de 43 pàgines en *El Temps*.

¹⁶⁰¹ *El Temps*, núm. 544, 21/XI/1994, p. 17. «Espanyolitzats fins al coll». Article de Salvador Cardús.

»És fantàstic comprovar la quantitat d'abrandats defensors de la *democràcia* que han aparegut en totes les terres del Regne d'Espanya de poc temps ençà; ànimes tendres, que veuen en perill imminent l'estat de dret, la llibertat (!) pública i qui sap si la privada, el futur de les institucions, la moral i els drets humans. Ho veuen en perill, és clar, mentre no governen ells i els seus amics: *ells* són la dreta perpètua, i perpètuament evolucionant cap enrere, i quant als *seus amics*, ja queden pocs dubtes de qui són. De manera que González hauria de ser el més gran perill: per Espanya i per l'economia, per la llibertat, per la pau i per la democràcia. Un perill que, òbviament, ha de ser eliminat com més aviat millor, per patriotisme¹⁶⁰². Així, per amor a la pàtria i a la llibertat, han començat la guerra santa, o la nova *cruzada de liberación*¹⁶⁰³.

»(...) Veig les cares dels senyors Aznar i Anguita¹⁶⁰⁴ quan parlen, plens de supèrbia, de menyspreu i d'odi, i ja comencen a espantar-me, el salva-pàtries i el seu profeta. «*Váyase*»¹⁶⁰⁵, diuen a cor A & A, i quan veig la manera com ho diuen se'm posen els cabells drets. Llegesc (al diari que diuen pròxim al Govern, no als enemics!) frases com aquesta «*En el extenso catálogo de los delitos cometidos en las vecindades de los gobiernos socialistas, ¿qué crimen quedaría por influir? ¿Patear ancianas en las esquinas?*»¹⁶⁰⁶ La senyora que ho escriu no gasta gens d'ironia: ho diu en to de rigorosa condemna. Com si pensara: segurament no han «*pateado ancianas en las esquinas*», però vist que fora d'això han comès pràcticament tots els crims, també els podem associar mentalment amb aquest. Tinc la vaga sensació, que va concretant-se, que una bona part

¹⁶⁰² Un exemple: «En su primer mitin electoral ha demostrado Felipe González que su continuidad al frente del poder político constituye un permanente riesgo de pervisión totalitaria, porque este personaje vive ya, como todos los dictadores que en el mundo han sido, en un mundo imaginario, aislado y rodeado de la realidad y rodeado sólo por los fieles que le ayudan a negarla y a reinventar la historia en su beneficio». *Abc*, 29/V/1994, p. 20. «Franquismo o felipismo». Article de Federico Jiménez Losantos.

¹⁶⁰³ Així es referien els partidaris del franquisme a la guerra civil de 1936-1939. cf. RODRÍGUEZ JIMÉNEZ, José Luis., *Reaccionarios y golpistas. La extrema derecha en España: del tardofranquismo a la consolidación de la democracia (1967-1982)*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1994, p. 65.

¹⁶⁰⁴ <http://elpais.com/diario/1994/11/11/espana/784508427_850215.html>. *El País*, 11/XI/1994. «Anguita acusa a González de tener tics autoritarios cuando habla de campañas». Notícia de Javier Rivas. Consulta: [5/IV/2016].

¹⁶⁰⁵ El 19/IV/1994, José María Aznar, llavors líder del PP i de l'oposició al govern, feu un famós discurs contra Felipe González, president del govern, a qui digué imperatívement «*Váyase, señor González*». *Abc* va celebrar aquelles paraules: «Tendríamos que adentrarnos en la mente y el corazón de González para averiguar si alguna de estas requisitorias de Aznar llevo a su ánimo una sombra de duda. Por la viveza agresiva de sus réplicas, se diría que no. Doce años de poder han hecho que en González la arrogancia se haya convertido en una segunda piel. La soberbia le confunde. Su continuidad al frente del Gobierno se convierte en un peligro para la preservación de la democracia». *Abc*, 20/IV/1994, p. 20. «Desfachatez». Article de Luis María Ansón.

¹⁶⁰⁶ No hem pogut donar amb l'autoria d'aquesta frase.

dels qui fins fa ben poc de temps pertanyien a l'esfera confortable del poder, i en rebien els seus generosos beneficis – gent de festes, càrrecs, medalles, premis amistats, i fins i tot bona consciència aprofitada– es preparen a fer acceleradament el salt. I per tant, necessiten convertir en criminals els seus amics d'ahir mateix. Es buscarà nous amics, no hi ha dubte, i nous arguments per amor a la pàtria, a la llibertat i a la seua delicada consciència. Els deu anar molt bé que el senyor secretari general del PCE acuse el president del Govern poc menys (poc menys, o poc més?) que d'assassinat múltiple i d'organitzar personalment una banda de gàngsters a sou.

»La meua proximitat als governs del PSOE, municipals, autonòmics o estatals, ha estat i és rigorosament nul·la, no els dec cap favor, medalla, canonicat, assessoria, ni m'he privat mai de criticar-los amb persistència en públic i en privat. No han tingut mai el meu vot, ni una sola vegada. Jo no puc sentir-me'n "traït" o "decebut", entre altres coses perquè no em despertaven tan grans il·lusions. Una cosa ben diferent, però, és que me'ls vulguen fer veure com una banda de criminals, com la gran màfia secreta a les ordres d'un Don Corleone sinistre, com els causants de tots els mals dignes de tota desconfiança. No senyor. Encara no he perdut la perspectiva. Van pujar al poder molt joves i poc experts, es van deixar absorbir pel remolí tèrbol de l'estat, no van netejar les clavegueres i alguns hi van navegar com qui descobreix un món d'aventures (que la justícia caiga sense pietat sobre els seus caps), han acceptat en els seus rengles genteta de vida molt tèrbola, s'han inflat i estan a punt de petar, i tot això i més coses no és poc, és una misèria. I tanmateix, ho torne a dir, la major part dels qui ara els condemnen a galeres, de la manera i amb l'aire com els condemnen, són bastant més miserables encara [sic]»¹⁶⁰⁷.

La defensa és tal que Joan F. Mira ha d'advertir fins i tot de la seua distància ideològica respecte al PSOE. La crítica va dirigida, fonamentalment, a la dreta espanyola principal enemiga del govern de González, així com als propis socialistes. També s'inclou en la crítica Julio Anguita qui, com comprovarem més endavant, va ser un gran enemic polític del setmanari pel seu nacionalisme espanyol. En tot cas, analitzat el pacte entre PSOE i CiU del 1993, la seua situació prèvia i les reaccions posteriors, queda clar, una vegada més, que la tendència d'*El Temps* en aquest aspecte és, una vegada més, plural. I democràtica.

6.3.4.2.- PP: simpaties, distanciaments i contradiccions

¹⁶⁰⁷ *El Temps*, núm. 553, 23/I/1995, p. 98. «Presumptes innocents». Article de Joan F. Mira.

Només tres anys després, l'últim govern de Felipe González queia, quan José Maria Aznar va guanyar les eleccions l'any 1996 i va donar, per primera vegada en la història de la democràcia espanyola, el govern al Partit Popular. Tot i que, com que no va aconseguir la majoria absoluta, es va veure obligat a pactar amb CiU, PNB i Coalició Canària per formar govern¹⁶⁰⁸. Els papers canviaven. CiU passava de donar suport al PSOE per traspasar-lo a l'enemic polític: el Partit Popular. A continuació, analitzarem com va tractar *El Temps* el partit d'Aznar abans, durant i després del pacte de governabilitat amb CiU. Com a primer exemple, una prova d'allò que la revista pensava sobre la dreta espanyola en general i sobre el PP en particular:

«En la tradició històrica de la dreta espanyola, els principis d'autoritat i de jerarquia han estat permanents. Històricament, la dreta ha estat sempre, a escala local –i provincial– al costat del *cacic*; a escala de l'estat, al costat de l'autoritat suprema, del monarca o del dictador. És un pes, o un hàbit històric, que els està costant molt traure's de damunt. En la dreta espanyola, encara avui, tot el poder ve del cim de la piràmide.

»Quan s'acusa el PSOE d'estar excessivament sotmès a la figura i el liderat de Felipe González i al poder en l'ombra d'Alfonso Guerra¹⁶⁰⁹, potser s'oblida fàcilment que aquesta personalització del partit i del poder és molt més profunda i arrelada en la dreta. No solament perquè tant el CDS [Adolfo Suárez] com el PP [Manuel Fraga] són creacions d'*una* persona (partits on el líder és alhora creador i fundador, on el cap suprem, per tant, és *anterior*¹⁶¹⁰ al partit mateix), sinó perquè en el líder suprem és on resideix tot el poder i l'autoritat efectiva. Així, per a un partit com el PP, els perills no vindran mai d'algun *sector crític*, de moviments de les bases, o de l'autonomia d'alguna organització territorial: tot això, en el PP,

¹⁶⁰⁸ En les eleccions de 1996 el PP aconseguí 156 diputats, a 19 de la majoria absoluta. Comptà, per a la investidura d'Aznar, amb el suport de CiU (16), PNV (5) i Coalició Canària (5). Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/min/busquedaAvanzadaAction.html>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [7/IV/2016]. Font: <http://elpais.com/diario/1996/04/30/portada/830815201_850215.html>. *El País*, 30/IV/1996. «Aznar pacta con el PNV y logra el apoyo de todo el centro derecha a su investidura». Sense signar. Consulta: [9/XII/2015].

¹⁶⁰⁹ Qüestions també tractades en l'apartat 6.3.4.1.

¹⁶¹⁰ Es refereix al fet que tant Suárez com Fraga van col·laborar amb la dictadura franquista abans de fundar UCD i AP respectivament. El primer, com a director de RTVE; i el segon com a ministre d'Informació i Turisme. cf. SANTANA GONZÁLEZ, Juan Antonio., «Configurando conciencia democrática: contenido propagandístico, proyecto democrático y reconciliación nacional en los anuncios televisivos durante el primer Gobierno de Adolfo Suárez (julio 1976- junio 1977)», en *Historia Actual Online*, núm. 33, 2014, p. 178; i cf. AZNAR SOLER, Manuel., *Escritores, editoriales y revistas del exilio republicano de 1939*, Biblioteca del exilio, Universitat Autònoma de Barcelona, Renacimiento, 2006, p. 574.

és neutralitzat sempre sense problemes. El perill ha vingut quan ha faltat la figura del poder suprem»¹⁶¹¹.

Per a *El Temps*, la dreta espanyola té com a característica fonamental la seua estructura piramidal i autoritària. Resulta sorprenent que, només tres números després, Josep M. Sanmartí¹⁶¹² parla de la renovació del PP com un pas endavant per deslligar-se del passat franquista del partit¹⁶¹³. Una afirmació que el mateix setmanari contradirà més endavant, com podrem comprovar.

«Manuel Fraga va acceptar aquesta vegada el seu retir com a consumació del seu paper històric¹⁶¹⁴. Durant 15 anys ell ha conduït la dreta espanyola cap a aquest moment en què una nova generació no vinculada al franquisme assumeix un programa moderat i de centre sense les arestes que Fraga li donava sempre en matèria autonòmica, moral o de drets humans. José M. Aznar, Francisco Álvarez Cascos¹⁶¹⁵, Juan José Lucas¹⁶¹⁶, Rodrigo Rato i Federico Trillo¹⁶¹⁷ són des d'ara perfectament homologables a Felipe González, Alfonso Guerra, Txiqui Benegas¹⁶¹⁸, o Javier Solana¹⁶¹⁹. Ni se'ls pot retraure un passat franquista, com succeïa amb Fraga i els seus lloctinents, ni se'ls pot acusar de ser la dreta de sempre disposada a rebentar com sigui el marc democràtic i constitucional. Els socialistes, que han utilitzat a bastantment aquesta mena d'arguments¹⁶²⁰, s'ho hauran de pensar dues vegades, si no volen fer el ridícul. El

¹⁶¹¹ *El Temps*, núm. 300, 19-25/III/1990, p. 7. «PP: la dreta piramidal». Editorial.

¹⁶¹² Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Josep M. Sanmartí va signar un total de 120 pàgines en *El Temps*.

¹⁶¹³ Un article que analitza les relacions ideològiques i personals entre el PP i el franquisme és NAVARRO LÓPEZ, Vicenç., «Las derechas españolas y el fascismo: nostalgias franquistas en el seno del PP», en *Le monde diplomatique en español*, núm. 165, 2009, p. 3.

¹⁶¹⁴ Fraga fou substituït per Aznar en la direcció del PP l'any 1990. Font: <http://elpais.com/diario/1990/04/02/portada/639007201_850215.html>. *El País*, 2/IV/1990. «Aznar sucede a Fraga con mensajes similares a los de González en 1982». Sense signar. Consulta: [7/IV/2016].

¹⁶¹⁵ Francisco Álvarez-Cascos Fernández (Madrid, 1947) fou secretari general del PP, vicepresident del govern espanyol i ministre de Foment durant l'època d'Aznar.

¹⁶¹⁶ Juan José Lucas (El Burgo de Osma, 1944), president de la Junta de Castella i Lleó (1991-2001) i ministre de Presidència amb el govern d'Aznar. cf. BUQUERAS Y BACH, Ignacio., *Más sociedad, menos y mejor estado: pasado, presente y futuro de la sociedad civil*, Madrid, Complutense, 2002, p. 229.

¹⁶¹⁷ Federico Trillo-Figueroa y Martínez-Conde (Cartagena, 1952), durant el govern d'Aznar va exercir la presidència del Congrés dels diputats i la del Ministeri de Defensa.

¹⁶¹⁸ José María Txiki Benegas Haddad (Caracas, 1942-2015), polític basc, exercí la secretaria general del Partit Socialista d'Euskadi (1977-1988) i la secretaria d'organització del PSOE (1984-1994).

¹⁶¹⁹ Francisco Javier Solana de Madariaga (Madrid, 1942) ministre d'Educació i d'Exteriors durant el govern de Felipe González, també desenvolupà diversos càrrecs polítics en l'àmbit europeu.

¹⁶²⁰ Aquesta comparació del PP amb el franquisme emprada pel PSOE va ser utilitzada fins i tot en un vídeo electoral. Font: <<http://www.elmundo.es/elecciones/feb21/noticias/not21-05.html>>. *El Mundo*, 21/II/1996. «Con un nuevo vídeo, los socialistas equiparan al PP con las dictaduras de Primo de Rivera y Franco». Sense signar. Consulta: [7/IV/2016].

seu adversari més directe ja comença a assemblar-se perillosament al PSOE dels primers anys democràtics»¹⁶²¹.

De fet, sorprèn que fins i tot en alguns editorials, *El Temps* suggeria alguna simpatia puntual cap al Partit Popular.

«L'espectacular congrés conservador celebrat a Madrid¹⁶²² ha servit per fer entrar Aznar i la seua formació política en les travesses pel poder. El Partit Popular no té encara res guanyat, però el PP compta i és tingut en compte. I això és una novetat en el mapa polític de l'estat espanyol, que fins ara vivia una situació anormal. Hi havia un partit socialista, però no pas una alternativa prou sòlida amb possibilitats de rellevar-lo en el poder. Era un dèficit del sistema democràtic, causat per l'estigmatització que arrossegava la dreta per més de quaranta anys de dictadura. Des d'aquest punt de vista, el relleu del PP és un fet positiu.

»Posar Aznar a la Moncloa és, ara per ara, una il·lusió dels populars més que no pas una possibilitat real. Però Aznar sí que és vist ara com el dirigent d'un partit consolidat. El PP ha aconseguit superar les seues lluites intestines històriques i crear-se una imatge de credibilitat. Per aconseguir-ho, ha hagut de modernitzar la seua imatge i el seu discurs. Poques reminiscències de vells temps queden avui en el PP. Ja no val la identificació entre conservadors i franquistes. Aznar representa la ruptura generacional amb la vella dreta, és la cara presentable de la dreta moderna, homologada amb els conservadors europeus –que li donen suport–, amb un discurs estrictament democràtic, i amb voluntat de govern»¹⁶²³.

Un PP que és positiu per a la democràcia. Uns dirigents que s'han deslligat del franquisme. Una imatge moderna del PP. Semblava impossible poder llegir açò en un article editorial d'*El Temps*. Prova que, tot i tindre tendències polítiques concretes, el setmanari era totalment plural. I no es guiava per les sigles, sinó pels fets. Més lloances cap a Aznar, aquest article editorial que parlava després de les eleccions de 1993, quan el PP es consolidava a l'oposició¹⁶²⁴ i Felipe González guanyava per última vegada unes eleccions generals:

¹⁶²¹ *El Temps*, núm. 303, 9-15/IV/1990, p. 32. «El PP ja s'assembla al PSOE». Article de Josep M. Sanmartí.

¹⁶²² Tingué lloc al mes de febrer de l'any 1993. Font: <http://elpais.com/diario/1993/02/05/portada/728866802_850215.html>. *El País*, 5/II/1993. «Aznar abre hoy el congreso del PP que consagra su liderazgo». Sense signar. Consulta: [7/IV/2016].

¹⁶²³ *El Temps*, núm. 453, 22/II/1993, p. 3. «La dreta que puja i l'Espanya que torna». Editorial.

¹⁶²⁴ El PP va aconseguir en les eleccions generals de 1993 el 34,76% del vot de l'estat, només 4 punts percentuals per sota del PSOE. Van ser els millors resultats de la formació conservadora –i del seu

«Aznar ha canviat, ha abandonat el to crispat d'anteriors legislatures i s'ha situat en el que s'anomena oposició responsable. El líder de la dreta espanyola ha de demostrar, si vol arribar a la Moncloa d'ací a quatre anys, que no solament és un bon opositor –això ja ho va demostrar en l'anterior legislatura– sinó que, a més, pot ser un bon governant»¹⁶²⁵.

Però, com calia esperar, els elogis finalitzaren. En primer lloc, per les discrepàncies nacionalistes d'*El Temps* cap al PP. Un exemple, aquest article de Pere Calders:

«El senyor José María Aznar s'esquinça les vestidures i toca a sometent per salvar el castellà que, segons ell, retrocedeix a Catalunya¹⁶²⁶. Vol mobilitzar els senadors del seu partit “per la gran transcendència de l'afer”.

»Ahora, tenen lloc unes manifestacions completament oposades a les temences que afligeixen el líder de PP. Camilo José Cela ha afirmat que al món hi ha 500 milions de castellanoparlants, o sigui que van pel camí de duplicar en pocs anys la mítica xifra dels 300 milions, cantada triomfalment (no fa pas gaire temps) per TVE.

»En qüestions d'idioma, sembla que té més autoritat un premi Nobel de literatura que no pas un aspirant a conductor de masses. Però, a un polític, se li pot exigir –pel cap baix– que conegui la realitat de les àrees que pensa administrar (...) Als Països Catalans ni tan sols funciona passablement un bilingüisme d'honesta observança constitucional. Hi predomina, en moltíssims aspectes, un monolingüisme castellà que ha anat guanyant posicions després de 300 anys d'esser-nos imposat¹⁶²⁷. El que ocorre és que ara, de moment, no ens empaiten ni ens insulten si ens senten parlar la nostra llengua al carrer, però fa tot l'efecte que hi ha qui en té moltes ganes»¹⁶²⁸.

I és que en qüestions de llengua i d'imposicions, *El Temps* s'havia d'oposar per lògica a l'espanyolisme del Partit Popular. Ací un altre exemple d'un editorial:

precedent, Aliança Popular– fins a la data. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [7/IV/2016].

¹⁶²⁵ *El Temps*, núm. 474, 19/VII/1993, p. 3. «Un debat responsable». Editorial.

¹⁶²⁶ L'any 1993, des de l'oposició, Aznar ja qüestionava el model educatiu català i la immersió lingüística. Font: *Abc*, 28/XII/1993, p. 13. «“No se entiende la inmersión lingüística a la fuerza”». Breu de Juan C. López.

¹⁶²⁷ Referint-se als decrets de nova planta, aplicats després que Felip V guanyara la guerra de successió i implantara de manera legal la substitució del català pel castellà cf. BONELL COLMENERO, Ramón., «Los decretos de nueva planta», en *Saberes: revista de estudios jurídicos, económicos y sociales*, núm. 8, 2010, p. 30.

¹⁶²⁸ *El Temps*, núm. 491, 15/XI/1993, p. 94. «Millionaris de llengua». Article de Pere Calders.

«Els incidents de la Universitat de Lleida¹⁶²⁹ són un fet polític important i significatiu que va molt més enllà de la qüestió de la llibertat d'expressió, que aquest setmanari des dels seus inicis ha defensat aferrissadament.

»(...) Aznar no arriba a Lleida com un àngel immaculat. Ve després que els seus militants celebren la victòria electoral al crit de *Pujol, enano, habla en castellano*”¹⁶³⁰. Ve després de les seues constants agressions –no gens teòriques– contra la llengua catalana al nostre país. Ve després d'una immensa campanya dels mitjans de comunicació propers al seu partit contra Catalunya, els catalans i la seua llengua¹⁶³¹. Els estudiants a Lleida han rebutjat un concepte de nacionalisme espanyol, representat pel PP, que atempta directament contra la convivència perquè pretén exaltar el sentiment anticatalà a Espanya. I, al mateix temps, intenta paralitzar i fer marxa enrere en el procés de normalització lingüística, en contra de la voluntat dels parlaments i les institucions autonòmiques dels Països Catalans. El rebuig de Lleida, Aznar se l'ha buscat»¹⁶³².

I malgrat allò que llegiem anteriorment en aquest mateix apartat sobre el deslligament del PP amb el passat franquista, el setmanari no tardaria molt a tornar a relacionar el partit amb la dictadura. Açò deia Fabià Estapé¹⁶³³:

«La jornada electoral ha tingut els resultats que tothom sap: hi ha hagut una desfeta del PSOE i una pujada espectacular del partit del senyor del bigoti, José María Aznar, nét del director de *La Vanguardia* i ex-ambaixador del general Franco a Buenos Aires, Washington i Rabat¹⁶³⁴. Hi ha famílies predestinades»¹⁶³⁵.

¹⁶²⁹ <http://elpais.com/diario/1994/11/18/espana/785113218_850215.html>. *El País*, 18/XI/1994. «Universitarios independentistas revientan una conferencia de Aznar en Lérida». Notícia de Lluís Visa. Consulta: [7/IV/2016].

¹⁶³⁰ Aquests crits foren pronunciats a la seu estatal del PP després de les eleccions europees de 1994, quan el PP va ser la força més votada en les eleccions europees de 1994. Així ho expressava també una carta al director del diari *El País*. Font: <http://elpais.com/diario/1994/07/01/opinion/773013603_850215.html>. *El País*, 1/VII/1994. «España es algo más». Carta de M. Isabel Nogueras y Villegas. Consulta: [7/IV/2016].

¹⁶³¹ Cal recordar aquella portada del diari *Abc*, del 12/X/1993, en la qual es llegia «Igual que Franco, pero al revés: persecución del castellano en Cataluña». Tot sota una imatge de Jordi Pujol.

¹⁶³² *El Temps*, núm. 545, 28/XI/1994, p. 5. «Aznar s'ho ha buscat». Editorial.

¹⁶³³ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Fabià Estapé va signar un total de 352 pàgines en *El Temps*.

¹⁶³⁴ Efectivament, Manuel Aznar Zubigaray (1884-1975), avi de José María Aznar, fou un destacat membre del franquisme. cf. SAN SEBASTIÁN, Koldo., *Enderezando el bucle: crónica del antinacionalismo vasco y memoria incompleta de una transición inconclusa*, Irun, Alga Política, 2002 pp. 52 i 53. Més endavant veurem que *El Temps* dedicà un reportatge a aquest personatge en un nou intent de vincular el PP amb la dictadura franquista.

¹⁶³⁵ *El Temps*, núm. 524, 4/VII/1994, p. 19. «I ara què?». Article de Fabià Estapé.

Arribaven les eleccions generals de 1996. La victòria d'Aznar era imminent i *El Temps* semblava espantar-se davant de tal possibilitat. Per això, el setmanari relacionava tant com podia el Partit Popular amb la dictadura franquista.

Figura 41. *El Temps*, núm. 544, 21/XI/1994, p. 3.

En aquesta imatge, observem que Jordi Pujol i Felipe González caminen junts esgotant el seu pacte de govern, cada vegada més degastat. Aznar s'aprofita d'aquest desgast amb mètodes qüestionables, dins del cos de l'àguila de Sant Joan, símbol associat al franquisme¹⁶³⁶. En una portada posterior, es relaciona el Partit Popular amb l'extrema dreta.

¹⁶³⁶ cf. ZURDO, David i Àngel GUTIÉRREZ., *La vida secreta de Franco: el rostro oculto del dictador*, Mèxic, EDAF, 2005, p. 121.

Figura 42. *El Temps*, núm. 610, 26/II/1996, portada.

En les pàgines interiors del número s'inclou un ampli reportatge en el qual s'explica el perquè d'aquesta relació. És un intent més de relacionar el Partit Popular amb l'extrema dreta i el franquisme¹⁶³⁷. Un exemple, aquests peus de foto que descriuen breument alguns militants del PP:

«Fernando Giner [Giner] en l'època en què era del CDS. Abans de ser d'UV i PP i després de presentar-se a les eleccions per la Falange.

»José Joaquín Ripoll. Ara portaveu del Consell de la Generalitat valenciana i, abans, fervorós defensor del "País Alicantino".

»Juan Carlos Gimeno¹⁶³⁸, diputat provincial del Partit Popular. Autor d'ofrenes florals al monument del Caudillo i amfitrió valencià de Ricardo Sáenz de Ynestrillas¹⁶³⁹»¹⁶⁴⁰.

¹⁶³⁷ *El Temps*, núm. 610, 26/II/1996, pp. 23-34. «L'extrema dreta, camuflada en el PP». Reportatge de Pere Martí, Jordi Sebastià i Miquel Payeras.

¹⁶³⁸ Antic regidor popular a l'Ajuntament de València. Font: <<http://www.lasprovincias.es/v/20111109/valencia/juez-impunta-exconcejal-valencia-20111109.html>>. *Las Provincias*, 22/X/2014. «El juez imputa al exconcejal del PP de Valencia Juan Carlos Gimeno». Notícia d'M.J. Carchano. Consulta: [7/IV/2016].

¹⁶³⁹ Ricardo Sáenz de Ynestrillas, destacat membre de la ultradreta espanyola. Font: <<http://www.publico.es/politica/ynestrillas-vuelve-rojo.html>>. *Público*, 7/II/2014. «Ynestrillas se vuelve 'rojo'». Reportatge de Danilo Albin. Consulta: [7/IV/2016].

¹⁶⁴⁰ *El Temps*, núm. 610, 26/II/1996, pp. 28 i 29. «L'extrema dreta, camuflada en el PP». Reportatge de Pere Martí, Jordi Sebastià i Miquel Payeras.

Tot i que el reportatge més intencionat en aquest sentit és el que Pere Martí i Oriol Malló redacten sobre l'avi d'Aznar i el seu passat franquista. El reportatge es va publicar després que el PP guanyara les eleccions generals de 1996 i el seu contingut era molt clar pel que fa a la intenció del setmanari. Es podien llegir, fonamentalment, aspectes biogràfics del protagonista, que fou director del diari *La Vanguardia*:

«*Aquí está don Manuel Aznar en esta Barcelona querida, al frente de La Vanguardia, poniendo su talento y su servicio y su pluma al servicio de Cataluña, predilecta de España*». Regalimava aquestes paraules un 6 de desembre de 1960 el ministre de l'exèrcit del govern de Franco, el tinent general Don Antonio Barroso¹⁶⁴¹, a la seu de la capitania general de Catalunya, mentre atorgava la “Gran Cruz del Mérito Militar” a Manuel Aznar pels seus “*Servicios a Cataluña, a Franco y a España*”. L'homenatjat, se suposa que profundament emocionat, trasbalsat pel pes de la condecoració, va transmetre als presents les seves tremolors: “*esta Gran Cruz no es una distinción más para agregar a los galardones que ajenas amistades me han discernido. Esto es algo mucho más profundo y más serio; viene a ser como mi ingreso honorífico en la vida militar, mi incorporación simbólica a la gran ciudadela de las Armas españolas, mi entrada en el castillo del Ejército de España*”¹⁶⁴². Naturalment, se la mereixia. El seu full de serveis, sempre al costat de la causa de la “*liberación*”, com l'anomenava en els seus articles, era impecable»¹⁶⁴³.

El que més va destacar *El Temps* va ser la seua tasca periodística al servei del règim¹⁶⁴⁴.

«Premiat per Franco. Una d'aquestes cròniques arrebossades de literatura patriòtica, anomenada “Carretera de Ejulve a Cantavieja”, li va valer al gener de 1939 el Premio Nacional de Periodismo Francisco Franco (...) Va ser el seu bateig com a cronista per excel·lència del Movimiento Nacional (...) “*¡Si los caballeros castellanos, aquéllos del Campeador,*

¹⁶⁴¹ Antonio Barroso Sánchez-Guerra (Pontevedra, 1893-1982), destacat militar que ocupà alts càrrecs durant la dictadura franquista. Font: *Abc*, 12/VIII/1982, p. 5. «Ha muerto el teniente general Barroso». Sense signar.

¹⁶⁴² L'esdeveniment ocupà la portada del 7/XII/1960 de *La Vanguardia* i la crònica s'escriu en la pàgina 33 de l'edició esmentada, sota el títol «En el Palacio de la Capitanía, el teniente general Barroso impuso la Gran Cruz del Mérito Militar a nuestro director, Manuel Aznar».

¹⁶⁴³ *El Temps*, núm. 618, 22/IV/1996, p. 26. «L'avi que vingué de la “zona nacional”». Reportatge de Pere Martí.

¹⁶⁴⁴ Una tasca que també va lloar el diari *Abc* l'any 1993, ben entrada la democràcia, quan celebrà el centenari del naixement de Manuel Aznar. Font: *Abc*, 19/XI/1993, pp. 78 i 79. «Manuel Aznar, uno de los grandes del periodismo español». Reportatge d'S.P. És curiós que en el llibre citat anteriorment, del qual hem tret els anys del naixement i defunció de Manuel Aznar, la data de naixement és distinta, nou anys abans que la que assenyala *Abc*.

vieran como se abaten montañas y se llenan valles con ese nuevo Ejército de España, con este cuerpo de Ejército de Castilla, querrían ser soldados fusileros de nuestros jefes de hoy! La Batalla de Franco está ampliando su gran vuelo: cada día son más bellas sus líneas y más admirables sus movimientos”¹⁶⁴⁵.

»El fervor del cronista encara va esdevenir més intens quan, seguint l'exèrcit franquista, es va aproximar a terres catalanes, i com no podia ser d'altra manera, va entrar per ponent: *“Ya estamos en Lérida; ya vuelve a España la primera de las ciudades catalanas reconquistadas. Pronto ondeará la bandera española en las demás (...) Ahí está, a la vista de todos, Cataluña a punto de ser uno de los instrumentos poderosos de la resurrección nacional. Los catalanes deben pensar seriamente que les llega el momento de cumplir inexorablemente su deber de españoles”*»¹⁶⁴⁶.

I dins d'aquesta tasca, el setmanari destacà l'antisemitisme¹⁶⁴⁷ de l'avi del llavors president del govern espanyol.

«Antisemitisme. Algunes [cròniques] tenen titulars tan suggestius com *“Avalancha de hebreos, arpias, rojillos y engañados, en la frontera de Gerona”*¹⁶⁴⁸, datada al Portús el mes de juny de 1940, i en certs casos no es poden desprendre d'un lleuger aroma d'antisemitisme. Aznar anuncia amb alegria que, sota el règim del mariscal Pétain¹⁶⁴⁹, *“en Francia renace rápidamente el principio de autoridad, desaparece el odio hacia Alemania e Italia, fomentando artificiosamente por los demoplutócratas, resurge el amor de la Patria desgraciada”* sobretot perquè *“se ve claramente que la organización social y política de Francia estaba corrompida en sus más íntimas entrañas por la propaganda comunista”*.

¹⁶⁴⁵ Aquesta qüestió de l'heroïtat emprada per la literatura franquista a l'hora de parlar de la guerra civil és tractada per María Eugenia Lacarra en un article que també esmenta aquest text de Manuel Aznar. Font: LACARRA, María Eugenia., «La utilización del Cid de Menéndez Pidal en la ideología militar franquista», en *Ideologies & Literature*, vol. 3, núm. 12, març i maig de 1980. pp. 110 i 111.

¹⁶⁴⁶ *El Temps*, núm. 618, 22/IV/1996, p. 27. «L'avi que vingué de la “zona nacional”». Reportatge de Pere Martí.

¹⁶⁴⁷ Aquest aspecte antijueu de l'avi d'Aznar també s'esmenta en obres com RAMÍREZ, Luis., *Nuestros primeros 25 años*, Ruedo Ibérico, 1964, p. 35. Citat en SAN SEBASTIÁN, Koldo., *Enderezando el bucle: crónica del antinacionalismo vasco y memoria incompleta de una transición inconclusa*, Irun, Alga Política, 2002 p. 53.

¹⁶⁴⁸ Segons un assaig, aquest titular fou publicat el 26 de juny de 1940 en el diari falangista *Solidaridad Nacional*. cf. REIN, Raanan., *España e Israel: veinte años después*, Sevilla, Dykinson, 2007, p. 101.

¹⁶⁴⁹ Henri-Philippe-Omer Pétain (Cauchy-à-laTour, 1856-1951). Militar i polític francès, assumí les funcions de cap d'estat de la França de Vichy, zona de l'estat francès no ocupada per l'Alemanya de Hitler que esdevingué un efímer règim de caire feixista (1940-1944) i col·laboracionista amb el nazisme.

»La descripció que fa dels fugitius és molt rica en articles desqualificatius, especialment per als (...) jueus, dels quals destaca, seguint el tòpic, que sempre van carregats de diners: “*Las colonias de judíos y sus compadres, gentes azotadas por un pánico insuperable, dispuestas a dar hasta el oro que poseen a condición de que se les facilite la huida. Esta clase de sujetos son despreciables, no sólo a nuestros ojos, sino a los ojos de los verdaderos franceses*”. El que més entusiasmava a Aznar de la França col·laboracionista és que “*los patriotas de este país empiezan a emplear el mismo lenguaje que resuena en la España nacional des de los primeros combates políticos ordenados por José Antonio Primo de Rivera*” [sic]»¹⁶⁵⁰.

Després de tots aquests perills dels quals va alertar *El Temps* quan la victòria d’Aznar era imminent, va arribar el moment del triomf del Partit Popular¹⁶⁵¹. Així ho vivia el setmanari a través de l’article editorial, en el qual tornava a comparar el PP amb el franquisme. El titular ho suggereix mitjançant una paràfrasi de Manuel Vázquez Montalbán, en la qual es canvia “Franco” per “Aznar”¹⁶⁵²: «Contra Aznar viurem millor?».

«El Partit Popular ha guanyat les eleccions legislatives del 3-M. Una data que passarà a la història (...) 156 diputats per al PP, 151 pel PSOE (...) el PSOE podia escollir entre diferents forces polítiques –pel centre (CiU i PNV) i per l’esquerra (EU)– per a establir un pacte de govern, les possibilitats de pacte del PP són, a hores d’ara, poc clares. Es tracta d’un PP que ha fet, d’un costat, una legislatura de duríssima oposició al PSOE i d’acusació a CiU de complicitat amb els socialistes¹⁶⁵³ i, de l’altre, una campanya electoral en què no s’ha estat de fer espanyolisme acusant el PSOE d’amagar la paraula “Espanya” en els eslògans de Catalunya i País Basc¹⁶⁵⁴. D’aquesta manera, Aznar –que tancava la nit electoral al crit de “¡Viva España!”–

¹⁶⁵⁰ *El Temps*, núm. 618, 22/IV/1996, p. 28. «L’avi que vingué de la “zona nacional”». Reportatge de Pere Martí.

¹⁶⁵¹ El 3 de març de 1996.

¹⁶⁵² cf. NÚÑEZ FLORENCIO, Rafael., *El peso del pesimismo: del 98 al desencanto*, Madrid, Marcial Pons Historia, 2010, p. 366.

¹⁶⁵³ <http://elpais.com/diario/1995/09/19/espana/811461603_850215.html>. *El País*, 19/IX/1995. «Aznar dice que la ruptura de CiU con el PSOE es sólo aparente y acusa a Pujol de alargar la crisis». Notícia d’Enric Company. Consulta: [9/IX/2016].

¹⁶⁵⁴ Així ho afirmava també *Abc*. «[Aznar] denuncia que los socialistas olvidan la palabra “España” en sus lemas en el País Vasco y Cataluña». *Abc* de Sevilla, 26/II/1996, p. 13. «Aznar se compromete a permanecer sólo dos legislaturas al frente del Ejecutivo para no caer en “tendencias caudillistas”». Notícia de Cristina de la Hoz.

¹⁶⁵⁵ s'ha tancat les portes a un possible pacte amb els partits nacionalistes de centre, almenys a curt termini.

»Un panorama que no augura, d'entrada, ni tan sols una investidura d'Aznar com a president tan tranquil·la com aquest calculava ahir i voldria avui (...) Iñaki Anasagasti¹⁶⁵⁶, portaveu del PNB, assenyalava la nit electoral que s'havia de començar per no deixar les presidències de les Corts i del Senat en mans del PP¹⁶⁵⁷.

»La campanya del PP envers CiU, feta sense solta ni volta i amb una total manca de previsió política¹⁶⁵⁸, pot ara girar-se –els vuit diputats populars a Catalunya són un seriós correctiu de la societat catalana– en contra d'un Aznar que s'ha entestat a basar la seua carrera a la presidència del govern en una irresponsable política de terra cremada. I pot girar-s'hi precisament pel remarcable manteniment de CiU, que conserva amb el 16 diputats obtinguts tota la capacitat de decisió de què disposava amb Felipe González al poder. Jordi Pujol es troba, en aquest sentit, davant de dues decisions de gran transcendència i molt connectades entre sí: d'un costat, què fa a Madrid, i de l'altre, i més immediata, què fa a Barcelona. I és d'aquesta segona decisió on es desprendrà la idea que té envers el paper que ha de representar en la legislatura espanyola que tot just comença i que amenaça de convertir-se en la més entretinguda dels últims anys. Pujol té, tant en un sentit com en un altre, múltiples combinacions a la mà. A Madrid, pot optar entre ajudar Aznar, com ho va fer amb González, o mantenir-se a l'oposició, actitud que a mig termini provocaria la caiguda del govern del PP»¹⁶⁵⁹.

Comprovem que, malgrat els perills que el setmanari alertava sobre la possible victòria del PP, sembla no voler sancionar un possible pacte de govern entre CiU i PP. Aznar era investit president del govern dos mesos després de guanyar les eleccions, el 4

¹⁶⁵⁵ «Aznar pidió, “en una noche de alegría, de responsabilidad y de sincera esperanza en el futuro de España” que acabara el acto “como deben hacer los Buenos ciudadanos” y concluyó diciendo: “¡Viva el Rey!, ¡viva España!”». *Abc*, 4/III/1996, p. 31. «Aznar llama al diálogo y al acuerdo para garantizar la gobernabilidad». Notícia de Cristina de la Hoz.

¹⁶⁵⁶ Iñaki Mirena Anasagasti Olabeaga (Cumaná, Veneçuela, 1947). Polític basc, ha estat portaveu del PNB al Congrés espanyol entre 1986 i 2004. Fonts: <<http://ianasagasti.blogspot.com/>>. Bloc d'Iñaki Anasagasti; i <www.congreso.es>. Congrés dels Diputats. Consultes: [9/IV/2016].

¹⁶⁵⁷ «Iñaki Anasagasti, que repetirá como portavoz en el Congreso, anuncio que su primera iniciativa será proponer al resto de los grupos alcanzar un acuerdo para que las presidencias del Congreso y del Senado sean ocupadas por miembros de los grupos minoritarios para “evitar desbordamientos del pasado”». *Abc*, 4/III/1996, p. 30. «Pujol reacciona con insultos al PP para elevar el listón de los pactos». Notícia de D.C. i A. Antolín.

¹⁶⁵⁸ Un exemple d'aquesta estratègia d'Aznar el publica *Abc*: «Aznar insiste en el mitin final de su partido en que PSOE y CiU se “tapan la corrupción”». *Abc*, 18/XI/1995, p. 21. «Pujol concluye la campaña electoral catalana »

¹⁶⁵⁹ *El Temps*, núm. 612, 11/III/1996, p. 6. «Contra Aznar viurem millor?». Editorial.

de maig de 1996¹⁶⁶⁰. Rebría el suport de PNB, CiU i CC¹⁶⁶¹ i Pere Martí parlava un any abans de l'esdeveniment sobre la possibilitat que CiU pactara amb el PP per formar govern. Possibilitat que es faria real, tot i que *El Temps* la considerava molt llunyana pel que fa a probabilitats.

«Recolzar els socialistes no ens surt del cor ni ens resulta fàcil»¹⁶⁶². És una frase de Jordi Pujol, pronunciada fa pocs dies i simptomàtica del moment que travessa la col·laboració entre el Govern del PSOE i CiU. Pràcticament al mateix temps, Josep Antoni Duran Lleida sentenciava: “Els socialistes no són sants de la nostra devoció”¹⁶⁶³. El líder demòcratacristià reflectia així la sensació de cansament que es respira en la coalició nacionalista davant la incapacitat del Govern espanyol de recuperar la iniciativa política i de superar la crisi actual.

»La proximitat de les eleccions municipals obliga encara més a marcar distàncies perquè el desgast del PSOE no arrossegui electoralment CiU¹⁶⁶⁴. Però no és només un problema electoral. El previsible avenç del PP a les eleccions del 28 de maig arreu de l'estat¹⁶⁶⁵ no farà sinó confirmar els populars com a alternativa de govern en un futur cada cop menys llunyà. Amb aquesta perspectiva, des de les files de CiU, s'han donat en les darreres setmanes diverses iniciatives o gestos tendents a obrir les vies de diàleg entre nacionalistes i populars per tal de sondar una possible col·laboració futura en l'àmbit de la política espanyola.

»Però els intents no han passat d'això, d'intents, que més que acostar posicions han servit per constatar les profundes divergències que separen CiU del PP. De fet, l'interès d'Aznar per acostar-se a CiU sembla que hagi desaparegut després del 4 d'abril, un cop ja ha vist que no podia convèncer Jordi Pujol i

¹⁶⁶⁰ Font: <http://elpais.com/diario/1996/05/05/espana/831247229_850215.html>. *El País*, 5/V/1996. «Aznar, investido presidente, lleva al Gobierno al PP». Notícia de Camilo Valdecantos Consulta: [9/XII/2015].

¹⁶⁶¹ El PP aconseguí 156 diputats. En necessitava el suport d'altres 19 per a assolir la governabilitat. Va comptar amb el suport dels de CiU (16), PNB (5) i CC (4).

¹⁶⁶² <http://elpais.com/diario/1995/03/26/espana/796172403_850215.html>. *El País*, 26/III/1995. «Pujol: “Apoyar a los socialistas no nos sale del corazón ni resulta fácil”». Notícia de Carles Pastor. Consulta: [10/IV/2016].

¹⁶⁶³ *Ibidem*.

¹⁶⁶⁴ En aquells comicis municipals de 1995 a Catalunya, el PSC repetí com a primera força, posició que havia assolit l'any 1991, si bé perdé més d'un 4% del vot. CiU repetí com a segona força, i va perdre més d'un 3% del vot. I el PP passà de quarta a tercera força, superant ICV i quasi duplicant el percentatge de vot, passant d'un 6,71% a un 12,23%. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [10/IV/2016].

¹⁶⁶⁵ Quant al total estatal, l'any 1995 el PP passava a ser la força més votada. En les municipals de 1991 el PSOE fou la primera força. El PP passà d'un 25,34% del vot a tot l'estat a un 35,27%, i superà l'any 1995 el PSOE amb quasi un 5% del vot. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [10/IV/2016].

els seus de la necessitat de convocar eleccions generals anticipades coincidint amb les municipals i autonòmiques del 28 de maig¹⁶⁶⁶. En tots els contactes que hi ha hagut el president del PP ha insistit obsessivament en el mateix missatge: la situació política i econòmica espanyola és tan catastròfica que requereix una convocatòria anticipada d'eleccions legislatives. Això ha anat acompanyat en alguns casos de declaracions d'intencions que pretenien de suavitzar l'oposició a la reforma de la Llei de Normalització Lingüística o de moderar el to agressiu d'oposició que el PP cultiva a Catalunya. Però no han passat de declaracions d'intencions perquè no hi ha hagut cap acord formal. Almenys, públicament.

»(...) Sense possibilitat de química personal, com reconeixen els dirigents d'UDC, l'única coincidència amb el president del PP es produeix en l'anàlisi de la situació del país, però, discrepen radicalment quant a la solució als problemes. Tot i que Aznar va intentar establir una sintonia millor amb Unió, tot destacant la "major sensibilitat dels democratacristians", el fet és que no ha aconseguit ni la regularització ni la institucionalització dels contactes. És més, Duran i Lleida no ha estalviat comentaris durs a l'hora de valorar certs posicionaments del PP en contra de la realitat diferencial catalana: "Mai no tindrà el nostre suport, perquè manté una posició contrària a la realitat plural d'Espanya"¹⁶⁶⁷»¹⁶⁶⁸.

Tot i que el setmanari considerava que aquesta possibilitat era pràcticament irrealitzable, ja començava a parlar del possible pacte. D'alguna manera, ho intuïa. El to del setmanari canvia segons el context en el qual parla del Partit Popular: quan Aznar es consolida a l'oposició l'any 1993, normalment rep elogis. Quan la victòria del Partit Popular s'aproxima, apareixen els fantasmes del franquisme i de l'extrema dreta dins del PP. Quan el partit d'Aznar preveia pactar amb CiU, semblava moderar el seu discurs espanyolista. En aquest sentit d'advertència s'expressava l'editorial d'*El Temps* escassos dies després de la victòria electoral d'Aznar al 1996. Parla, una altra vegada, del possible pacte amb CiU i de l'estratègia del PP per contentar la coalició catalana. Estratègia que el setmanari detecta perfectament: el discurs de la dreta espanyola s'havia moderat per interessos i no per conviccions.

¹⁶⁶⁶ <http://elpais.com/diario/1995/02/06/espana/792025212_850215.html>. *El País*, 6/II/1995. «Pujol pedirà a Aznar paciencia hasta 1996». Notícia de Carles Pastor. Consulta: [10/IV/2016].

¹⁶⁶⁷ <http://elpais.com/diario/1995/02/14/espana/792716405_850215.html>. *El País*, 14/II/1995. «Duran afirma que es imposible apoyar al PP por su posición sobre el catalán». Sense signar. Consulta: [10/IV/2016].

¹⁶⁶⁸ *El Temps*, núm. 565, 17/IV/1995, pp. 26-28. «I després de Felipe González... José M. Aznar?». Reportatge de Pere Martí.

«En el moment de tancar aquesta edició, divendres a la nit, havíem assistit a una de les setmanes més intenses des del punt de vista polític dels últims quinze anys, durant la qual tothom, sense excepcions, ha inclòs en el seu vocabulari aquests dos conceptes: estabilitat i governabilitat. I és del tot previsible que la “moda” perdure algunes setmanes. El que resulta evident, a hores d’ara (...) és que no totes les forces polítiques s’apliquen aquesta prova de foc democràtica de la mateixa manera. Els guanyadors –llegiu PP–, han sofert una mutació a ritme camaleònic dels seus posicionaments polítics. Una bonomia política envers Catalunya –la de la força liderada per José María Aznar– tan ràpida com sospitosa de ser, amb una lògica que requereix un cert grau de comprensió política, la més interessada de totes. La credibilitat de la mutació del PP, amb precedents que hauríem de buscar en els primers moments de la transició democràtica, minva en la mesura en què desempolsem el material acumulat al llarg dels últims dos anys en les hemeroteques. I aquí és on trobem la lògica política de la visceral posició antipacte de les bases de CiU.

»(...) CiU podria optar, finalment i posats a jugar a la governabilitat, per una eixida endavant consistent en una solució combinada: pactar amb el PSC a Catalunya i amb el PP a Madrid¹⁶⁶⁹. Això sí, a diferents nivells. S’asseguraria, d’aquesta manera, la solidaritat d’un PSOE en l’oposició que radicalitzarà, presumiblement, la seua vessant autonomista/federalista, a Madrid; i a Catalunya, el silenci d’un PP que representa un partit espanyol cavernícola al Principat, caracteritzat per corcar gairebé de manera sistemàtica les bases de l’exemplar convivència catalana. Un pacte autonòmic amb el PSC que podria durar tota la legislatura autonòmica i un pacte amb el PP lliure de totes les males passades que el PP real –no el virtual que ara contemplem– deixaria anar. Un pacte eternament embastat sobre el qual pesaria, cada minut i cada segon de la seua vida, la possibilitat d’una moció de censura al partit majoritari en funció d’una política ultraliberal que, tot i tractar de dissimular-la, no renunciaria a practicar en temes tan punyents i delicats, socialment parlant, com l’educació, la sanitat, la cultura o el benestar social. Una moció de censura que ben segur té molt a veure amb el somriure que llueix Felipe González des de la mateixa nit electoral.

¹⁶⁶⁹ Efectivament, l’any 1995, Pujol fou investit quan la coalició CiU comptava amb 60 representants al Parlament de Catalunya, a vuit de la majoria absoluta. La investidura va anar endavant gràcies a l’abstenció de PSC, PP i ERC, que sumaven 64 representants.

»Ara bé, fem, per un moment, un gran esforç d'imaginació i pensem que el PP posa el pacte a la balança i els nacionalistes catalans hi posen el preu. A aquestes alçades de l'interessant epíleg electoral a què assistim, CiU ja ha pogut calcular amb exactitud el cost de l'operació des de la base fins a la direcció, en aquest sentit. El cost que podrien tenir unes eleccions anticipades al primer diumenge d'agost vinent preocupa també extraordinàriament els nacionalistes per allò d'incalculable que amaga. Fet l'aclariment, doncs, i en ple desconcert, imaginem que CiU estableix un pacte *contra natura* qualsevol. Doncs, bé, si això és produïra, només els resta demanar. I fóra bo que un pacte dels anomenats d'estat, en què CiU jugarà a l'ara o mai, incloguera una llista com més concreta millor.

»En un hipotètic pacte d'estat –a hores d'ara no desitjat per les bases de CiU, recordem-ho una vegada més– hi hauria d'haver el concert econòmic a la manera del País Basc, la reforma innegociable de l'administració perifèrica de l'estat amb la supressió dels governs civils inclosa, l'administració única a la manera de Jordi Pujol i no a la manera del president gallec Manuel Fraga, entre d'altres, com a punts fonamentals. També hi hauria d'haver una política dissenyada exclusivament per a determinar les relacions futures entre les comunitats autònomes que configuren els Països Catalans, dos de les quals estan governades pel PP de manera ben diferent. El PP hauria de cedir, en un hipotètic pacte, a posar fi per sempre més, d'un costat, al conflicte lingüístic que ha atiat en diferents moments –passats i presents; és a dir, sempre– a Catalunya i a les Illes Balears i, de l'altre, a la modificació definitiva de la política lingüística practicada pel govern popular d'Eduardo Zaplana al País Valencià i caracteritzada per les concessions a la caverna anticatalanista ultradretana¹⁶⁷⁰. I encara més si majoritàriament s'ha qualificat d'exemplar el grau de convivència de la societat catalana, de l'un costat, i de l'altre, si el president balear Cristòfol Soler, del PP, es mostra decidit, per primera vegada i de manera totalment convincent per part d'un govern autonòmic illenc, a desenvolupar una política lingüística seriosa¹⁶⁷¹, malgrat les campanyes orquestrades en contra per la mateixa caverna que dóna suport a la desestabilitzadora política lingüística del PP valencià.

¹⁶⁷⁰ Qüestió tractada en l'apartat 6.3.1.1.

¹⁶⁷¹ Qüestió tractada en l'apartat 6.3.2.1.

»(...) CiU té un paper realment difícil. Navegar enmig d'aquest naufragi en què s'ha convertit la victòria de la dreta espanyola és desconcertant. CiU passarà a la història recent, entre moltes altres coses, per haver “desjacobinitzat” el PSOE; ara bé, tenir un lloc destacat en l'evolució política espanyola en reconeixement al mèrit d'haver calmat la caverna més involucionista és un repte tan poc atractiu com segurament imprescindible quan es té un projecte d'estat com el que tenen els nacionalistes catalans. Poc atractiu, sobretot, per la manca de voluntat mostrada, fins ahir, precisament per aquells que tenen, des d'avui, l'obligació –les urnes manen– de portar l'estendard de la modernitat. Les eixides són poques i algunes no pressuposen, des de la lògica política, el perdó electoral [sic]»¹⁶⁷².

L'editorial sembla preferir el no-pacte amb el PP, tot i que deixa la porta oberta i explica les raons que afavoririen un hipotètic pacte. La revista es mostra comprensiva amb CiU perquè entén la posició al tauler polític de la coalició nacionalista. Pressiona, això sí, per traure profit polític del pacte, en cas que es done. Profit en clau nacionalista, és clar. I si abans hem mostrat un article que explicava com CiU rebia pressions per pactar amb Felipe González, ara trobem una altra notícia del mateix periodista, Pere Martí, idèntica, però canviant el líder del PSOE per José María Aznar i tractant d'explicar les pressions que rep CiU per establir el pacte de govern i, per tant, justificant un possible pacte amb el PP:

«És evident que, al president Jordi Pujol, no li serà gens fàcil de convèncer les seves bases ni de la bondat d'un pacte amb el PP, ni de la seva necessitat. Segurament que, a hores d'ara, ni ell no n'està gaire convençut. Però la diferència és que, les pressions perquè pacti, les ha d'aguantar ell i, segons diuen, aquestes trucades són moltes.

»(...) Quan a l'altra banda del fil telefònic (...) hi ha els qui eufemísticament s'anomenen “representants de l'empresariat català” (...) Jordi Pujol podria engegar l'enregistradora de les converses que hi va mantenir el juliol del 1993. Perquè els qui truquen ara demanant que CiU faci un “acte de responsabilitat” i doni suport a la investidura de José M. Aznar, són els mateixos que l'estiu de fa gairebé tres anys també el van pressionar perquè acceptés l'oferta de González i fes de coalició amb el PSOE¹⁶⁷³. Li tornen a parlar de la necessitat d'estabilitat, de la tranquil·litat dels mercats, de les exigències de la convergència europea, de tot un seguit de coses que requereixen un govern

¹⁶⁷² *El Temps*, núm. 613, 18/III/1996, pp. 6 i 7. «Nadar i guardar la roba». Editorial.

¹⁶⁷³ Qüestió tractada en l'apartat 6.3.4.1.

fort que només Pujol, ves per on, pot garantir. Es veu que fins i tot s'ofereixen per fer personalment de "pont". Tot sigui pel mercat.

»Fins a un cert punt ningú no se n'hauria de sorprendre. El color dels diners és sempre el mateix, és indiferent als canvis dels colors polítics, i per tant tampoc no seria qüestió d'escandalitzar-se'n, si no fos que alguns dels mateixos que ara parlen d'estabilitat, també pressionaven el president Pujol l'hivern passat perquè CiU retirés el suport a González i així calgués convocar eleccions anticipades. Però, bé, fins a un cert punt deu ser legítim tot plegat, per més que seria bo que CiU pogués discutir, debatre i decidir què farà amb la màxima serenitat possible, pensant sobretot en els interessos del país. Pensant, naturalment, en el benestar econòmic, però pensant, sobretot, en la reconstrucció nacional, perquè CiU es defineix i es fa valer, molt principalment i per sobre de moltes altres coses, com una coalició nacionalista. Per tant, l'objectiu de CiU no és abordar aquesta negociació per dotar d'estabilitat l'estat, sinó de transformar aquest estat, i de dotar el nostre autogovern d'aquells instruments reals, substancials i palpables, que encara li manquen.

»Els qui ens preocupem més per la unitat de la llengua que no pas pels alts i baixos de la Borsa pensem, per exemple, que seria més útil per a aquest país que, arribat el dia que CiU decidís d'asseure's amb el PP per negociar (negociar no vol dir d'entrada pactar), posés damunt la taula el cas de Zaplana. No és un exemple gratuït. Convergència i Unió va utilitzar durant tota la campanya electoral l'exemple del PP valencià com una arma electoral. Míting sobre míting, els candidats nacionalistes posaven l'exemple de l'hostilitat de Zaplana a la llengua i a la cultura catalanes per mirar d'erosionar la candidatura del PP de Catalunya i refutar el seu *tomb* catalanista¹⁶⁷⁴. Fóra lògic, doncs, que si Zaplana va servir a CiU per aturar el PP a Catalunya durant la campanya, ara CiU posés la unitat de la llengua sobre la taula de negociacions. Amb la mateixa naturalitat, perquè ben igual que el PP ha de canviar d'actitud a Madrid, ha de fer-ho a València i a Barcelona. I canviar d'actitud a València vol dir, com a mínim, reconèixer la unitat de la llengua i restituir el decret d'homologació dels títols de català¹⁶⁷⁵.

¹⁶⁷⁴ Un mitjà de dreta com *Abc* interpretava així les diferències entre Pujol i Zaplana: «Pujol, irritado por las últimas medidas de Zaplana para poner freno al pancatalanismo». *Abc*, 24-25/XII/1995, p. 67. Notícia de D.R.

¹⁶⁷⁵ Es refereix a l'Ordre del 16 d'agost de 1994, de la Conselleria d'Educació i Ciència, per la qual «s'estableixen els certificats oficials administratius de coneixements de valencià que expedirà la Junta

»No és fàcil de dialogar amb un partit que no se sap amb gaire exactitud quin programa de govern té, però que si, en canvi, ha deixat una cosa ben clara és que ha aconseguit el poder enarborant la bandera del nacionalisme espanyol. CiU, per compromís electoral, té un objectiu doble: plantar cara i ser clau, i s'hauria d'administrar sense trair-ne cap. Pujol sap que si obliga els militants de CDC a passar pel camp de mines (són paraules seves)¹⁶⁷⁶ que ha sembrat el PP sense haver traçat, de primer, un camí ben clar, entenedor i lliure de perills, alguns s'hi poden quedar»¹⁶⁷⁷.

El periodista dibuixa un Pujol atrapat, obligat, resignat a pactar. Li regala certa compassió. I també l'aconsella sobre com el seu partit pot traure beneficis d'un hipotètic pacte de govern amb el PP. Beneficis, com és coherent, en clau nacionalista. L'exemple més clar és el de convèncer el PP perquè accepti la unitat de la llengua catalana fora del Principat. Quan el pacte era imminent, Eduard Voltas el va tornar a justificar amb raons objectives, explicant quins eren els objectius de Jordi Pujol. Mostra, així, el pacte amb coherència ideològica.

«Ramon Llumà¹⁶⁷⁸, alcalde convergent de Solsona, està enfadat. Diu que la seva formació ha pactat amb el PP “per un plat de lleties”, i que “no pot ser que dirigents del nostre partit ens portin a l'hort i oblidin una cosa tan important com és el concert econòmic”. Llumà, ja ho deveu saber, és un dels representants de la (minoritària) ala independentista de Convergència Democràtica de Catalunya –sempre té la bandera espanyola a la tintoreria– i no és la primera vegada que es despenja amb declaracions d'aquesta mena.

»A CDC, com un cop més posen de manifest les paraules de l'alcalde de Solsona, hi conviuen dues formes –les dues formes– d'entendre el futur polític de Catalunya. És l'interminable debat del catalanisme polític pràcticament des del minut zero del seu naixement: buscar la plena sobirania per a Catalunya o bé l'encaix còmode dins d'Espanya. Dos grans models que es poden concretar de formes molt diverses, però que al cap i a la fi representen dos objectius polítics diferents i també dos camins diferents per arribar-hi.

Qualificadora de Coneixements de València i s'homologuen i es revaliden altres títols i certificats». Font: <http://www.docv.gva.es/datos/1994/08/24/pdf/1994_832249.pdf>. Diari Oficial de la Generalitat Valenciana, núm. 2.331, 24/VIII/1994, pp. 9614-9622. Consulta: [24/III/2016].

¹⁶⁷⁶ <http://elpais.com/diario/1996/03/07/espana/826153204_850215.html>. *El País*, 7/III/1996. «Pujol no descarta nuevas elecciones y dice que el PP “lo tiene difícilísimo”». Notícia de Manel Pérez. Consulta: [10/IV/2016].

¹⁶⁷⁷ *El Temps*, núm. 614, 25/III/1996, p. 19. «La borsa o la llengua». Article de Pere Martí.

¹⁶⁷⁸ Ramon Llumà també fou diputat al Parlament de Catalunya amb CiU entre 1999 i 2003. Font: <www.parlament.cat>. Consulta: [10/IV/2016].

»Amb motiu de la negociació d'aquests dies amb el PP hi havia gent, dins i fora de CiU, que esperava que l'equip dirigent de la coalició nacionalista aprofités l'oportunitat històrica per posar damunt la taula temes com el concert econòmic o la reforma de l'Estatut. Segurament els que esperaven això ara estan molt decebuts, i en les tertúlies de bar deuen acusar Jordi Pujol de negociar a la baixa, de ser tou i de, com diu Llumà, vendre's per un plat de lleties.

»S'equivoquen. A un llimoner no se li poden demanar pomes, i no és una frase despectiva sinó una simple constatació. Jordi Pujol ja fa temps que va anunciar solemnement que el seu no era el camí de la sobirania sino el de l'encaix (...) Entre crear una hisenda pròpia o participar a l'Agència Tributària estatal, Pujol prefereix la segona opció. Igual que prefereix influir en el nomenament del governador del Banc d'Espanya i tenir-hi representació institucional abans que crear una banca pública de la Generalitat.

»(...) Per tant, el president de la Generalitat no ha negociat a la baixa, sinó a l'alça. Això sí, que ningú no s'enganyi: dins de la via de l'encaix. Des d'aquest punt de vista, els resultats de la negociació són bons, fins i tot molt bons, i els dirigents de CiU tenen tot el dret a mostrar-se satisfets. Més corresponsabilitat fiscal, participació de les autonomies en la construcció de la voluntat estatal davant d'Europa, capacitat de gestió sobre l'INEM, supressió dels governadors civils, i molt possiblement el nomenament de persones "ben vistes" per CiU en llocs clau de les grans empreses públiques i de l'administració de l'estat (...) Si no passa res d'imprevist, doncs, l'endemà de la investidura d'Aznar Catalunya tindrà més competències que ara, però segurament també estarà més encaixada en Espanya»¹⁶⁷⁹.

I una vegada tancat el pacte, *El Temps* prioritzava com a principal benefici de l'acord la seguretat que la unitat de la llengua catalana no estiguera corrompuda en les comunitats de llengua catalana en les quals governava el Partit Popular. Ho explicaven Àlex Milian¹⁶⁸⁰ i Miquel Payeras:

«el respecte a la unitat lingüística havia estat un dels aspectes abordats, i que malgrat que no s'havia obtingut cap compromís ferm d'Aznar, sí que s'havia constatat la possibilitat com a mínim de moderar la política agressiva de Zaplana.

¹⁶⁷⁹ *El Temps*, núm. 620, 6/V/1996, p. 20. «El camí de l'encaix». Article d'Eduard Voltas.

¹⁶⁸⁰ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Àlex Milian va signar un total de 235 pàgines en *El Temps*.

»(...) Pujol i Aznar van parlar de la unitat de la llengua i del conflicte general pel govern Zaplana¹⁶⁸¹.

»Tot i que no es va tancar cap acord concret, les mateixes fonts asseguren que Aznar va donar garanties a Pujol que no s'aplicaran més mesures contràries a la normalització o a la unitat de la llengua»¹⁶⁸².

El Temps no amaga recels cap al pacte, tot i que també el tracta de justificar i el considera inevitable. No sabem si perquè creien en la necessitat de l'acord o en la seua condició d'irremeiable. I malgrat tot el que hem mostrat, sí que hi havia un periodista d'*El Temps* que des d'un primer moment es va mostrar favorable al possible pacte de govern que estem tractant. Era Valentí Puig¹⁶⁸³.

«És curiós que com més augmenten les aparences d'allunyament entre PP i CiU més oportuna em sembli una futura entesa que arribés a pactar un govern de coalició, en cas d'un resultat electoral propici (...) No crec que gaires lectors d'EL TEMPS hi estiguin d'acord, però jo ho veig així: l'articulació positiva de la força liberal-conservadora del PP i els nacionalismes de centre-dreta protagonitzats per CiU i PNB pot aconseguir una vertebració sensata d'Espanya, a desgrat de tots els malentesos que encara tenen vigència i que no es poden atribuir en un cent per cent a l'un costat o a l'altre. Certament, el sentimentalisme polític és un *hobby* molt car i els herois que abans encunyava la historiografia romàntica sovint han resultat ser uns bandarres o un ingenus [sic]»¹⁶⁸⁴.

Valentí Puig és un dels exemples de la pluralitat d'*El Temps*. Va afavorir el Partit Popular en diverses ocasions, amb un pensament impropï d'un setmanari nacionalista/independentista català. El periodista mallorquí era un actiu redactor de la revista, amb columnes i seccions pròpies¹⁶⁸⁵. I va deixar opinions favorables al PP més enllà del pacte amb CiU. Per exemple, aquesta crítica al PSOE, de la qual resulta afavorit el Partit Popular.

«Diu molt a favor de la immensitat de l'oblit que ara els socialistes critiquin la hipotètica victòria electoral del PP amb

¹⁶⁸¹ Qüestió tractada en l'apartat 6.3.1.1.

¹⁶⁸² *El Temps*, núm. 621, 13/V/1996, pp. 24 i 25. «La llengua del pacte». Reportatge de Pere Martí, Miquel Payeras i Àlex Milian.

¹⁶⁸³ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Valentí Puig va signar un total de 256 pàgines en *El Temps*.

¹⁶⁸⁴ *El Temps*, núm. 558, 27/II/1995, p. 82. «Qui té por que retorni el sumari 1/88?». Article de Valentí Puig.

¹⁶⁸⁵ Valentí Puig va signar la secció 'Nous vicis', d'una pàgina, entre els números 198 (4-9/IV/1988) i 266 (24-30/VII/1989); una columna d'Opinió fixa entre els números 308 (14-20/V/1990) i 320 (6-12/VIII/1990); la secció 'La setmana de Valentí Puig', de dues pàgines, entre els números 500 (17/I/1994) i 609 (19/II/1996); i 'La contraportada de Valentí Puig', d'una pàgina, entre els números 610 (26/II/1996) i 639 (16/IX/1996).

els mateixos raonaments pels quals les victòries del PSOE passaran a la petita crònica de les aproximacions més erràtiques entre promeses i realitats: per exemple, Joaquín Almunia –d’una altra banda, polític seriós– dona per inconnexes les propostes econòmiques d’Aznar, com si ja no recordés la seva promesa personal de generar alguns centenars de milers de llocs de treball¹⁶⁸⁶. Si ho comparem amb el catàleg de demagògies de la campanya de “Muévete con el cambio”¹⁶⁸⁷, les propostes d’ara són un joc de nens. El PSOE, per sort, va passar de la planificació a l’economia de mercat i del pacte de Moscou¹⁶⁸⁸ a l’OTAN, però això no vol dir que des de la restauració democràtica ningú hagi incomplert mai tantes promeses. Això, realment, no tindria gaire importància, si no fos pels intel·lectuals que varen creure que la victòria del PSOE canviaria el món, sense voler veure que era la victòria d’un partit polític com un altre, però amb tint de socialisme. Aquesta fe no provenia d’un aprenentatge polític en la socialdemocràcia europea, sinó de la concepció marxista de la política: en definitiva, totalitària. En general, crec que els polítics del PSOE se’n desempallegaren, d’això, molt abans que els intel·lectuals afins. A la llarga, l’home d’acció potser és més de fiar que no l’ideòleg [sic]»¹⁶⁸⁹.

I un altre article en relació a les comparatives dels enemics polítics del Partit Popular que identificaven aquest partit amb l’extrema dreta. Comparació també feta per *El Temps*:

«aconseguida la investidura i alguna entesa amb CiU, el poder passa a mans d’Aznar, i això és la veritat controvertible de la política, siguin quines siguin les condicions de col·laboració tàcita entre Pujol i Aznar. Amb molta més miopia que els polítics del PSOE, els intel·lectuals orgànics socialistes vénen a suggerir que a partir d’ara els nens resaran el rosari a les escoles: com que no entenen quina dreta tenen al davant, la deslegitimen, al marge dels deu milions d’electors que l’han triada¹⁶⁹⁰. És un

¹⁶⁸⁶ La promesa fou de 800.000 nous llocs de treball. Font: <http://elpais.com/diario/1982/09/17/portada/401061601_850215.html>. *El País*, 17/IX/1982. «El PSOE promete crear 800,000 empleos en los próximos cuatro años». Sense signar. Consulta: [10/IV/2016].

¹⁶⁸⁷ Eslògan electoral del PSOE l’any 1982. Font: <<http://mdc.cbuc.cat/cdm/ref/collection/josepvinyal/id/1685>>. Universitat Autònoma de Barcelona. Consulta: [10/IV/2016].

¹⁶⁸⁸ Pacte de no agressió signat entre l’Alemanya nazi i la Unió Soviètica l’any 1939. cf. SÁNCHEZ DE LAS MATAS MARTÍN, María C., «El punto de vista soviético sobre el Pacto Mólotov-Ribbentrop», en *Reflexiones*, vol. 86, núm. 1, 2007, pp. 179-181.

¹⁶⁸⁹ *El Temps*, núm. 605, 22/I/1996, p. 81. «Els trapezis de la V República». Article de Valentí Puig.

¹⁶⁹⁰ L’any 1996 el PP va rebre un total de 9.716.006 vots. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d’Interior. Consulta: [10/IV/2016].

cas ben curiós de simplificació ideològica, precisament quan ens són més necessàries les anàlisis des de la complexitat. Tot entra en el fotomató de la nova dreta: el bigoti d’Aznar, l’Opus, l’autoritarisme, l’anti-Catalunya, els Primo de Rivera i fins i tot la música de la sarsuela. De tota manera, veig que el dòberman ja no lladra tant¹⁶⁹¹ [sic]»¹⁶⁹².

Tot i que allò que més sorprèn dels articles de Valentí Puig en *El Temps* és aquest escrit en el qual es defensa, amb criteri històric, la unitat d’Espanya.

«Potser algú pot saber per on paren ara mateix aquells ideals iberistes d’altre temps. Fins i tot acceptaven amb bon criteri atlàntic que la capital d’Espanya hagués estat Lisboa¹⁶⁹³ (...) la passió literària per Pessoa¹⁶⁹⁴ no ha fet minvar l’allunyament immens entre Espanya i Portugal (...) la vella idea de l’iberisme avui té tot l’aspecte d’una herboristeria ben tronada.

»(...) Pel que fa a la idea d’Espanya, sovint queda com la immensa ossada d’un animal prehistòric, mal acabada d’encaixar pels tècnics del museu d’història natural, però jo crec que l’existència quotidiana –els mercats, les noves comunicacions, la televisió i el món global– li dóna una naturalitat menys paleontològica. El tema d’Espanya va tornant a les pàgines d’opinió i als cursos de les universitats d’estiu: hi ha tota una nova empena d’historiadors que defineixen com a mite els fonaments del nacionalisme basc o català, però no sé ben bé quina pugui ser en el fons la diferència estricta entre història i mite mentre algú en faci cas.

»(...) els vestigis del vell diàleg entre Castella i Catalunya sempre m’han semblat més vius que la majoria de

¹⁶⁹¹ Referint-se al vídeo electoral de l’any 1996 del PSOE, en el qual empraven la imatge d’un dòberman per a referir-se al PP. Font: <http://elpais.com/diario/1996/02/19/espana/824684424_850215.html>. *El País*, 19/II/1996. «El PSOE asegura que su vídeo es legal y responde a tres años de “ataques brutales” del PP». Notícia de Javier Valenzuela. Per a consultar el vídeo en qüestió: <<https://www.youtube.com/watch?v=vFV0qDSPB4o>>. Consultes: [10/IV/2016].

¹⁶⁹² *El Temps*, núm. 617, 15/IV/1996, p. 18. «El simposi felipista». Article de Valentí Puig.

¹⁶⁹³ Una frase de Pessoa defineix els anhels de l’iberisme: «Siempre hemos soñado con la unidad ibérica. ¡Qué gran nación seríamos si pudiésemos unirnos los lusitanos y los españoles en una Iberia magnífica, dueña del Atlántico y del Mediterráneo! Siempre hemos tenido el sentimiento de la raza ibérica hundido en el corazón. Nunca España irá a nuestra hermana en son de bélica conquista. Jamás Portugal debe pensar – como algunos cerebros lusitanos piensan – que hay germen de animadversión contra ella. Los que en la parte hispánica de la Península pensamos en el iberismo, somos unos soñadores que quisiéramos que ambos pueblos se compenetrasen de manera tan consubstancial, que viniese de ello el convencimiento de una necesaria unión federativa. Y hasta soñamos con la capitalidad de esta gran confederación. Lisboa, por su situación atlántica, por su preciosa posición topográfica, por su belleza única, sería la capital de Iberia, de una Iberia grande, inexpugnable, adonde todo el genio peninsular brillaría como un faro que irradiase una luz inextinguible». VÁZQUEZ AVELLANEDA, Javier., *Lisboa. La ciudad de Fernando Pessoa*, Sevilla, Recolectores Urbanos Editorial, 2012, p. 133.

¹⁶⁹⁴ Fernando Pessoa (Lisboa, 1888-1935). Escriptor i poeta portuguès.

tesis secessionistes o unilateralment menyspreadores. Si fa no fa, fins i tot l'iberisme se'm fa més atractiu que la beateria de l'europeisme federalista i sacarinos [sic]»¹⁶⁹⁵.

El Temps demostrava així ser, simplement, un mitjà de comunicació amb una línia editorial clarament identificable, però amb voluntat i realitat de ser plural i democràtic ideològicament.

6.3.4.3.- Izquierda Unida: més espanyolisme

Analitzats els pactes de govern en els quals va participar CiU i que varen comptar, més o menys, amb la justificació i la comprensió d'*El Temps*, acabarem aquest apartat analitzant la tendència del setmanari cap a una coalició política que creixia durant l'època que tractem. Era Izquierda Unida, que guanyava terreny i representació política de la mà de Julio Anguita¹⁶⁹⁶, líder comunista que va ser ferotgement criticat per la revista per la qüestió habitual: el nacionalisme espanyol que el definia. Hem vist anteriorment que el partit polític amb el qual més simpatitzava el setmanari al País Valencià era Esquerra Unida. I ho era per qüestions de nacionalisme: el líder, Albert Taberner, utilitzava el català a les Corts, a diferència dels altres partits¹⁶⁹⁷. Però la cosa canvia si parlem d'Anguita i d'Izquierda Unida dins de l'àmbit de l'estat espanyol. Hem vist en anteriors capítols que *El Temps* primer era indiferent i després contrari al comunisme. Les relacions posteriors amb IU vindrien determinades pel nacionalisme. Aquest text de Barnils s'escriu a propòsit del triomf de Felipe González l'any 1993, quan havien pogut pactar amb IU per formar govern¹⁶⁹⁸ i al final els socialistes es van decantar per recolzar-se en CiU i PNB. Així definia Barnils la postura històrica d'Anguita i el comunisme respecte als nacionalismes perifèrics:

«IU, i el seu califa¹⁶⁹⁹, no es pot dir que hagin estat massa atents a allò que se'n diu la llibertat dels pobles i de les nacions (el seu passat estalinista¹⁷⁰⁰, comunista en general, ens estalviarà d'entrar a detallar). Doncs bé: n'hi ha hagut prou que el partit vencedor pogués necessitar els diputats d'IU; i/o que no

¹⁶⁹⁵ *El Temps*, núm. 621, 13/V/1996, p. 18. «El 'tempo' de l'Espanya gran». Article de Valentí Puig.

¹⁶⁹⁶ Durant l'època que tractem en aquest apartat, Julio Anguita va ser qui es presentà candidat a president del govern espanyol amb Izquierda Unida, que va esdevenir tercera força en representació en 1993 i 1996, per darrere de PSOE i PP. L'any 1993 aconseguia 18 diputats, amb el 9,55% del vot. L'any 1996 n'aconseguia 21, amb el 10,54% del vot. Hem de considerar que l'any 1986, en les darreres eleccions en les quals aquest partit es presentà sense Julio Anguita al capdavant, IU fou cinquena força, per darrere també de CDS i CiU, i aconseguí només 7 diputats i un 4,63% del vot. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁶⁹⁷ Apartat 6.3.1.5.

¹⁶⁹⁸ L'any 1993, el PSOE guanyava les eleccions amb 159 diputats, a 17 de la majoria absoluta. IU en tenia 18, per PSOE preferí pactar amb CiU (17) i PNB (5).

¹⁶⁹⁹ «Julio Anguita se ganó el apodo de *califa rojo* por su dominio absoluto sobre el electorado de Córdoba». Font: <http://elpais.com/diario/1988/02/11/espana/571532414_850215.html>. *El País*, 11/II/1988. «El 'califa rojo'». Notícia de Sebastián García. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷⁰⁰ Aquesta acusació d'estalinisme no només es feia des de l'àmbit periodístic. Font: <http://elpais.com/diario/1994/07/09/espana/773704810_850215.html>. *El País*, 9/VII/1994. «Roca dice que Julio Anguita es "el último estalinista de Europa"». Sense signar. Consulta: [13/IV/2016].

trobi per la banda de partits nacionalistes aquests diputats que necessita, perquè IU es decideixi, i ho farà, a atabalar fins a l'exasperació el govern espanyol amb propostes i urgències encaminades a canviar alguna cosa de l'Estat, en el sentit de dulcificar-ne el monolitisme, el centralisme, l'uniformisme, el ramat¹⁷⁰¹ [sic]»¹⁷⁰².

Segons Barnils, l'objectiu primordial d'IU si arribava a formar govern era reforçar el centralisme espanyol. En aquesta mateixa línia s'expressarà el setmanari durant l'època que tractem. Així explicava Eduard Voltas, de manera més objectiva, les discrepàncies entre Anguita i els sectors nacionalistes perifèrics del seu partit, font de les crítiques que realitzava *El Temps*:

«Iniciativa per Catalunya i Esquerra Unida del País Valencià cada vegada marquen més distàncies amb Julio Anguita. D'una banda, Rafael Ribó es baralla públicament amb el líder d'IU defensant un autèntic estat plurinacional¹⁷⁰³; de l'altra, el corrent nacionalista d'EUPV reclama encara més autonomia respecte a la direcció de Madrid; i ara, ambdues formacions han arribat a un acord per aprofundir les seves relacions creant un comitè polític estable, del qual també formarà part la federació balear d'Esquerra Unida.

»(...) Catalunya i el País Valencià són els territoris menys controlats per Anguita i pel nucli dur d'Izquierda Unida, articulats al voltant del PCE. IC i EUPV sintonitzen clarament amb els posicionaments del sector renovador d'IU, representat a Madrid per dirigents com Nicolás Sartorius¹⁷⁰⁴ o Cristina Almeida¹⁷⁰⁵. La qüestió nacional és una altra font de discrepàncies entre Anguita i dirigents com Albert Taberner,

¹⁷⁰¹ Anguita va ser molt dur davant el pacte imminent entre PSOE i CiU. Font: <http://elpais.com/diario/1993/06/19/espana/740440803_850215.html>. *El País*, 19/VI/1993. «Julio Anguita pide al PSOE un programa común de izquierdas». Notícia de Javier Rivas. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷⁰² *El Temps*, núm. 480, 30/VIII/1993, p. 7. «Visca el Psuc. Mare de Déu!». Article de Ramon Barnils.

¹⁷⁰³ De fet, Rafael Ribó regalava a la premsa titulars com aquest: «“A veces, Anguita recuerda la visión más reaccionaria de España”». Font: <http://elpais.com/diario/1994/07/16/espana/774309609_850215.html>. *El País*, 16/VII/1994. «“A veces, Anguita recuerda la visión más reaccionaria de España”». Entrevista de Luis Mauri a Rafael Ribó. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷⁰⁴ Donosti, 1938. Diputat al Congrés amb el PC (1981-1982) i amb IU (1986-1993). Fou cofundador de CCOO i un dels membres més destacats d'Izquierda Unida. Fonts: <<http://www.congreso.es/>>. Congrés dels Diputats; i <<http://www.publico.es/politica/nicolas-sartorius-aristocrata-rojo.html>>. *Público*, 29/IX/2015. «Nicolás Sartorius, el aristócrata rojo». Reportatge de Cristina S. Barbarroja. Consultes: [13/IV/2016].

¹⁷⁰⁵ Badajoz, 1944. Advocada i política, formà part del Partit Comunista i fou una de les fundadores d'Izquierda Unida. Amb aquesta coalició fou parlamentària al Congrés espanyol (1989-1993 i 1996-2000). Fonts: <<http://www.congreso.es/>>. Congrés dels Diputats; i <http://www2.pv.ccoo.es/feis/2014/curriculum_cristina_almeida.pdf>. Comissions Obreres. Consultes: [13/IV/2016].

Rafael Ribó o Pasqual Mollà¹⁷⁰⁶. Tot i que formalment Izquierda Unida propugna un estat federal avançat, regularment Julio Anguita incomoda amb declaracions de contingut espanyolista els seus aliats al Principat i al País Valencià. És un fet, doncs, que la sintonia entre IC i EUPV és molt més gran que la que té cadascuna d'aquestes formacions amb la direcció espanyola d'Izquierda Unida.

»(...) Si d'una banda Anguita fa sumar vots a IC, la majoria de dirigents de la formació catalana pensen que al mateix temps els en fa perdre de l'altra¹⁷⁰⁷. Aquests dirigents tenen la certesa que les últimes declaracions del líder d'IU referint-se a la burgesia catalana com "el pitjor d'Espanya"¹⁷⁰⁸ han molestat la majoria de l'opinió pública del Principat, i també gran part dels mateixos votants d'IC, que difícilment poden entendre que Anguita se sumi a l'estratègia anticatalana del PP per fer caure el govern del PSOE»¹⁷⁰⁹.

El problema, doncs, quedava detectat: Anguita, el centralista, contra personalitats del seu partit més sensibles a les qüestions nacionals perifèriques. Per pura lògica, *El Temps* havia d'estar amb els segons. Llavors, si Anguita era considerat com un nacionalista espanyol, se'l comparava amb tots els tòpics del nacionalisme espanyol. Així ho mostra aquest dibuix de 'El gat invisible' que relaciona el líder d'IU amb el Reial Madrid, Ramón Mendoza (president del club) i José María Aznar:

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁷⁰⁶ Elx, 1956. Diputat a Corts valencianes amb EUPV entre 1987 i 1999. Font: <<http://www.cortsvalencianes.es/>>. Corts valencianes. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷⁰⁷ Durant l'època que tractem, en les dues eleccions generals que van tindre lloc, ICV va rebre a Catalunya el 7,46% del vot l'any 1993 i el 7,64% l'any 1996, per sota de la mitjana estatal. Fou la quarta força més votada en aquestes dues ocasions. L'any 2000, sense Anguita al capdavant com a candidat d'IU, ICV va traure a Catalunya el 3,54% del vot, i passà a ser la cinquena força. Sembla que Anguita també donava vots a ICV.

¹⁷⁰⁸ Aquestes declaracions les va haver de matisar per dir que havia atacat la burgesia i no el poble de Catalunya. Font: <http://elpais.com/diario/1994/07/17/espana/774396002_850215.html>. *El País*, 17/VII/1994. «Anguita alega que él ataca a la burgesia catalana y no a Cataluña». Notícia de Jesús Delgado. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷⁰⁹ *El Temps*, núm. 529, 8/VIII/1994, pp. 30, 31 i 33. «Anguita ajuda, però també molesta». Reportatge d'Eduard Voltas.

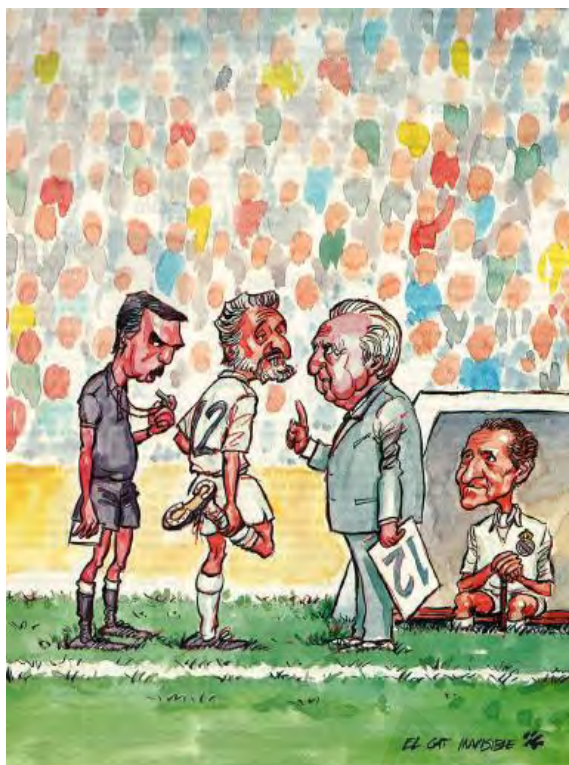

Figura 43. *El Temps*, núm. 536, 26/IX/1994, p. 3.

Aznar i Mendoza semblen arengar Anguita per defensar el nacionalisme espanyol, metafòricament, fent-lo eixir a jugar el seu partit. Així explicava Jordi Sánchez¹⁷¹⁰ el suposat anticatalanisme d'Anguita en un article d'opinió:

«La imatge del profeta Anguita es dilueix en una atmosfera espanyola tan contaminada com la que es respira aquests darrers mesos quan per aquelles terres parlen de Catalunya. Els perfils del protoprofeta es dilueixen entre tanta pol·lució i la imatge resultant s'apropa més a la d'un politicastre disposat a rendibilitzar electoralment qualsevol intervenció. No es valora el contingut, no importen les formes: com més simple i més deformada es presenti la realitat, com més grollera sigui la comparació, més gran serà el titular¹⁷¹¹. En definitiva, més futurs electorals d'aquesta atmosfera irrespirable podrà recollir, encara que el cost sigui contaminar una mica més la realitat.

»Anguita sap com poc simplificar i forçar les imatges del seu discurs cada vegada que obre la boca sobre Catalunya, la seva burgesia o el seu president. I sap que aquesta simplificació li assegura polèmica, declaracions i contradecaracions, ser el centre del debat, i la cosa més important per a ell: vots.

¹⁷¹⁰ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Jordi Sánchez va signar un total de 9 pàgines en *El Temps*.

¹⁷¹¹ Anguita va arribar a comparar Pujol amb Franco. Font: <http://elpais.com/diario/1994/09/12/espana/779320812_850215.html>. *El País*, 12/IX/1994. «Anguita compara a Pujol con Franco». Sense signar. Consulta: [13/IV/2016].

»El més greu, i estic convençut que Anguita també ho sap, és que ell s'ha convertit en un dels principals handicaps de l'arrelament de l'esquerra a Catalunya, o com a mínim, d'una determinada esquerra nacional catalana. Cada simplificació que Anguita ha fet sobre el nostre país, cada una de les distortes imatges que ell ha elaborat, ha enfortit una mica més l'actual majoria de CiU i ha dificultat l'èxit d'una oposició parlamentària i social al govern de Jordi Pujol»¹⁷¹².

Les declaracions d'Anguita de les quals parla Jordi Sànchez són les que es van produir després de la diada de l'11 de setembre de 1994, en les quals el líder d'IU comparava Jordi Pujol amb Franco¹⁷¹³. Però Anguita no només va ser criticat en *El Temps* pel seu nacionalisme espanyol. Joan F. Mira el va atacar pel seu autoritarisme i per la falta de solucions que oferia el seu partit, segons l'escriptor:

«[Anguita] També diu que “ell no assumeix el sistema”, i també em sembla perfecte: el sistema sempre s'ha trobat vigorosament reforçat per la gent que diu que no l'assumeix, i per les forces que “lluiten per construir el socialisme” (Declaració d'IU, desembre 1994)¹⁷¹⁴. El sistema sap que els qui diuen això no manaran mai per aquestes regions del món occidental (ni de l'altre: ja veuen com ha acabat la trista història), i per això els animen i els donen colpets a l'esquena. Com que els qui volen canviar-ho tot no han de manar mai, l'única cosa realment important és que no manen els qui poden canviar alguna cosa. Per això, la dreta del sistema està tan contenta, il·lusionada i pagada amb el senyor Anguita: perquè ajuda a derrotar l'esquerra del sistema: què es pensaven sinó?

»De manera que tot està perfectament clar, ànima i cos, ideologia, estratègia i tàctica. Diu que les coses no tenen solució perquè l'economia de la Unió Europea obeeix una lògica capitalista. O siga, dic jo, que les coses *no tenen solució*, i punt. Des d'aquesta visió, què importa qui governe. Socarreu-nos amb vagues generals, llegiu *El Mundo* i l'*Abc*, diaris independents, demaneu la lluna en un cove, digueu cada dia que tot és corrupció i que no hi ha democràcia, i que “*Felipe González es el principal problema que tiene este país*”¹⁷¹⁵ (on recordava jo

¹⁷¹² *El Temps*, núm. 536, 26/IX/1994, p. 17. «La defecció d'Anguita». Article de Jordi Sànchez.

¹⁷¹³ Font: <http://elpais.com/diario/1994/09/12/espana/779320812_850215.html>. *El País*, 12/IX/1994. «Anguita compara a Pujol con Franco». Sense signar. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷¹⁴ <http://elpais.com/diario/1994/12/11/espana/787100409_850215.html>. *El País*, 11/XII/1994. «La asamblea de Izquierda Unida se declara al PSOE enemiga a batir y elude criticar al Partido Popular». Notícia d'Anabel Díez. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷¹⁵ <http://elpais.com/diario/1994/12/11/espana/787100402_850215.html>. *El País*, 11/XII/1994. «“El PSOE escupió en la mano que yo le tendí”». Entrevista de Juan González Ibáñez a Julio Anguita. Consulta: [13/IV/2016].

haver sentit això?)¹⁷¹⁶, i digueu, com el Gran Coordinador, que “*Al decir de izquierda es Izquierda Unida. Punto. No admito otra historia*”¹⁷¹⁷.

»Potser un altre dia parlarem de la verdadera transmigració de les ànimes, però mentrestant “*El PCE està vivo y avanza en la direcció correcta*”¹⁷¹⁸. De tant en tant em reconforta la intel·ligència comprovar que algú, si pot ser investit d'autoritat, confirma de manera així de contundent coses que jo sempre sospitava [sic]»¹⁷¹⁹.

A més, acusava Anguita i el seu partit d'afavorir, amb les seues tesis polítiques, la dreta espanyola. Ací, una altra mostra gràfica de com segons el setmanari, Anguita ajudava Aznar a derrotar la coalició de govern PSOE-CIU.

Figura 44. *El Temps*, núm. 553, 23/I/1995, p. 3.

Veiem que el setmanari, a banda de criticar Anguita pel seu nacionalisme espanyol amb trets anticatalanistes, tractava de relacionar-lo amb Aznar tant com fóra possible per presentar ambdós polítics agafats de la mà lluitant contra el nacionalisme català: la dreta espanyola tradicional juntament amb l'esquerra totalitària, units per desprestigiar el catalanisme. Així ho tracta de mostrar una altra vinyeta posterior:

¹⁷¹⁶ Realitzant una comparació, és clar, entre IU i PP.

¹⁷¹⁷ <http://elpais.com/diario/1994/12/11/espana/787100402_850215.html>. *El País*, 11/XII/1994. «“El PSOE escupió en la mano que yo le tendí”». Entrevista de Juan González Ibáñez a Julio Anguita. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷¹⁸ *Ibidem*.

¹⁷¹⁹ *El Temps*, núm. 549, 26/XII/1994, p. 98. «La transmigració». Article de Joan F. Mira.

Figura 45. *El Temps*, núm. 557, 20/II/1995, p. 3.

Anguita i Aznar tracten de caçar Joan Lerma, Felipe González i Jordi Pujol en una nova creuada contra el nacionalisme català i els seus presumptes col·laboradors polítics amb aspiracions autonomistes. Més contundent és el dibuix que emula una foto de família en la qual ix Anguita juntament amb personatges com Aznar, Baltasar Garzón, Mario Conde¹⁷²⁰, José Amedo i Pedro J. Ramírez disfressat de Benito Mussolini¹⁷²¹.

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁷²⁰ Tui, 1948. Advocat de l'estat i popular banquer espanyol, és conegut per les operacions bancàries que en algun moment li han costat pena de presó. Font: <<http://www.elperiodico.com/es/noticias/economia/mario-conde-biografia-5044306>>. *El Periódico*, 11/IV/2016. «Del pelotazo a la cárcel». Biografia escrita per Olga Grau. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷²¹ Predappio, 1883-1945. Polític italià, dirigí una dictadura feixista al seu país entre 1922 i 1943.

Figura 46. *El Temps*, núm. 576, 3/VII/1995, p. 3.

La imatge suggereix moltes coses. Fonamentalment que, com en anteriors vinyetes, Anguita és col·laborador imprescindible del nacionalisme espanyol anticatalanista. I amb ell figura també José Amedo, membre dels GAL, o Pedro J. Ramírez, director d'*El Mundo*, amb indumentària de dictador. Insinuar una comparació entre Anguita i un personatge públic equiparat a un dictador és el que fa Joan F. Mira en el mateix número, en la seua pàgina, quan compara els mètodes de l'extrema dreta francesa, dirigida per Le Pen, amb la tasca de l'anticatalanisme, del qual, segons l'escriptor, Anguita forma part:

«*Les français d'abord*», diu el líder durament format en la guerra d'Algèria, els francesos primer, i després ja veurem què fem amb la púrria estrangera: un pont aeri cap a l'Àfrica, per exemple, però en una sola direcció. Si resulta molt car, que se'n vagen nadant. A més, ja se sap que la culpa de tot la tenen el capitalisme internacional, els governs socialistes, la banca i els jueus. I que allò dels forns crematoris¹⁷²² va ser una simple broma, perdó, no ho volia dir, però és això, «*un détail de l'histoire*». La solució és que l'estat deixi d'intervenir en allò que no ens convé, som liberals, i que intervinga molt durament en allò que convinga, som gent de llei i d'ordre. Tot té solucions simples i tot s'arreglaria si no fóra que els polítics –els del nostre partit no, evidentment– són gent corrupta que només volen diners i el poder. No s'ocupen dels problemes de la gent

¹⁷²² Referint-se a l'holocaust contra els jueus protagonitzat per l'Alemanya nazi.

del carrer, dels robatoris de cotxes, de l'atur, dels preus agraris que rebenta la competència estrangera, de la decadència de la moral i l'autoritat.

»(...) a França, ara, hi ha tres grans forces polítiques: la dreta reglamentària en el govern¹⁷²³, l'esquerra aproximadament clàssica¹⁷²⁴, i el Front Nacional¹⁷²⁵. O siga, resumint: la dreta, l'esquerra i el *nacional-populisme*.

»(...) El nacional-populisme pot no ser (ací encara no ho és) un partit o una opció política definida, però acaba inevitablement en una mateixa cosa: l'allunyament de l'esquerra possible, la derrota de les posicions racionals, l'ascens del prejudici, del simplisme, de l'odi (contra els moros o contra els catalans, tant se val), de l'atribució de culpes a un enemic confús o concret. Són coses molt velles, i que tornen amb potència renovada. Al país que diem veí, ja ocupen el centre de la vida política. Al país que diuen nostre, només cal escoltar algunes ràdios, algun Carrascal nocturn, llegir algun diari dels que es diuen "anti-govern", contemplar certes alegries *populars* quan es descontrolen d'emoció, o estar atent al to i al contingut de les paraules d'Anguita. No cal un Le Pen: el lepenisme espanyol ja se l'han repartit discretament entre ells. No cal un nacional-populisme organitzat expressament: ja està en camí de convertir-se (amb discreció potser, sense excessos, de moment) en la ideologia que domina difusament la societat i la política del Regne d'Espanya.

»Mai no n'havia estat absent, però durant uns anys no es notava tant [sic]»¹⁷²⁶.

Queda clar, doncs, que per a *El Temps*, Anguita era simplement una peça més del nacionalisme espanyol anticatalanista. Discrepaven d'Izquierda Unida també ideològicament, com hem pogut comprovar. Però el motiu central de la discrepància és la qüestió nacional. De fet, hem llegit abans que al País Valencià, el setmanari simpatitzava amb Taberner, líder d'EUPV¹⁷²⁷, la secció valenciana de la coalició liderada per Anguita. Per tant, el motiu de la discrepància era, fonamentalment, nacionalista. I és açò el que fa comparar Anguita amb Aznar i fins i tot amb dictadors o personatges de l'extrema dreta com Le Pen. Anguita, a més, era criticat per tractar d'espanyolitzar Iniciativa per Catalunya, secció d'Izquierda Unida al Principat i evolució de l'històric PSUC¹⁷²⁸. Per això, en aquest altre dibuix, hi apareix el líder d'IU

¹⁷²³ En aquell moment governava el conservador Jacques Chirac.

¹⁷²⁴ El Parti Socialiste.

¹⁷²⁵ El partit d'extrema dreta llavors liderat per Jean-Marie Le Pen.

¹⁷²⁶ *El Temps*, núm. 576, 3/VII/1995, p. 98. «Nacional-populisme». Article de Joan F. Mira.

¹⁷²⁷ Apartat 6.3.1.5.

¹⁷²⁸ Font: <<http://www.iniciativa.cat/ca/icv/qui-som>>. Iniciativa per Catalunya. Consulta: [13/IV/2016].

cuinant un brou amb el cap del líder d'Iniciativa, Rafael Ribó, sensible a la qüestió nacional catalana¹⁷²⁹, rebutjada per Anguita.

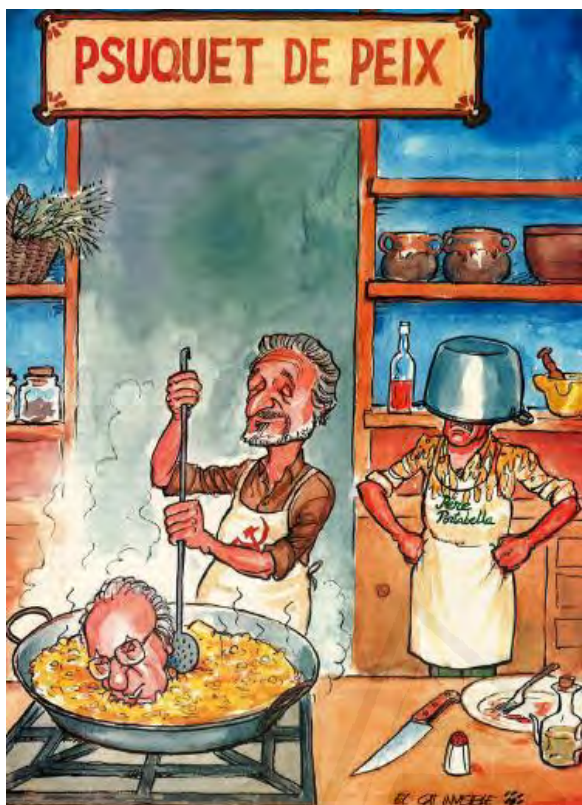

Figura 47. *El Temps*, núm. 599, 11/XII/1995, p. 3.

Per acabar, un article editorial que defineix Anguita i que resumeix tot el que hem exposat en aquest apartat: el pensament nacionalista espanyol del polític comunista i el seu caire centralista, principals motius pels quals fou criticat per *El Temps*, juntament amb l'anticatalanisme que practicava segons el setmanari.

«Anguita (...) Té una concepció federalista castellana, centralista, basada més en els deures que en els drets d'aquesta plurinacionalitat. Una concepció que no entén que reconèixer el dret a l'autodeterminació és reconèixer, després, el dret democràtic d'un poble a constituir un estat independent. Es tracta d'un federalisme que manté la idea d'estat nacional castellà (...) on la plurinacionalitat desapareix front al dret a la diferència»¹⁷³⁰.

El Temps no podia defensar Anguita per la incompatibilitat en tendències nacionalistes i en les formes de defensar-les.

¹⁷²⁹ «Amb la caracterització nacional reivindiquem també un poder polític, una sobirania com a nació, i en la lluita política per les llibertats nacionals reivindiquem la sobirania individual i la sobirania col·lectiva com a poble. Reivindiquem les llibertats polítiques i les llibertats nacionals com dos vessants d'una mateixa lluita. En definitiva, reivindiquem la democràcia». RIBÓ, Rafael., *Sobre el fet nacional: Catalunya, Països Catalans, Estat Espanyol*, Barcelona, L'Avenç, 1977, p. 48.

¹⁷³⁰ *El Temps*, núm. 641, 30/IX/1996, p. 7. «Anguita, poètica i ortodòxia». Editorial.

6.4.- El Temps i la premsa coetània

Per continuar analitzant la línia editorial d'*El Temps* entre 1990 i 1996, analitzarem les relacions amb uns altres mitjans de comunicació, fonamentalment amb aquells amb els quals discrepava i que, per tant, mostren encara més la tendència política del setmanari. Els seus enemics mediàtics pregonaven, fonamentalment, el nacionalisme espanyol en distintes versions. Una d'aquestes versions era, segons el setmanari, la de Canal 9.

6.4.1.- La televisió blavera

Tal com hem explicat anteriorment amb l'exemple polític del Partit Socialista del País Valencià, *El Temps* esperava i exigia molt més als dirigents la televisió pública valenciana, als quals acusava, fonamentalment, d'omplir la graella de programació amb peces en castellà, cosa que va provocar nombroses crítiques. No va ser l'únic motiu, com veurem a continuació. Ací, un exemple perfecte d'acusació de blaverisme a la televisió pública valenciana i al seu director, Amadeu Fabregat. Escriuen Nel·lo Pellicer¹⁷³¹ i Jordi Sebastià:

«Mentre l'audiència de la TVV cau en picat, la gestió econòmica és desastrosa i la castellanització és galopant, l'única reacció del director general de RTVV, Amadeu Fabregat, és la publicació d'una llista de paraules prohibides per 'massa catalanes'¹⁷³².

»Dijous 22, 13 hores: sintonia de Canal Nou Ràdio. Un locutor cridaner presenta una nova cançó.

»«Ara escoltarem un dels èxits d'estiu, *On Holidays*, de Madonna». I passa a traduir el títol: "De vacances", dubta i afegeix ràpidament: "de vacances".

»Aquesta és una de les 593¹⁷³³ paraules que el director general de la Ràdio Televisió Valenciana (RTVV) ha prohibit a locutors, periodistes i correctors de televisió i ràdio, com també als actors dels estudis de doblatge.

¹⁷³¹ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Nel·lo Pellicer va signar un total de 56 pàgines en *El Temps*.

¹⁷³² <http://elpais.com/diario/1990/08/19/radiotv/651016804_850215.html>. *El País*, 19/VIII/1990. «Una lista de palabras prohibidas entra en vigor en Canal 9». Notícia de Francesc Bayarri. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷³³ Segons un autor acadèmic, la llista era de 543 paraules. cf. ÁNCHEL CUBELLS, José María., *Canal 9, historia de una programación*, Universidad Complutense de Madrid, 2002, p. 78.

»(...) Paraules catalanes no pertanyents al dialecte occidental hi són substituïdes per altres que sí ho són, per exemple: *abans d'ahir* per *després-ahir* o *galleda* per *poal*. Però a més, i sobretot, la llista conté autèntiques barbaritats lingüístiques: *lluny* queda convertit en *llunt*, *mitjan* en *mitjant* i el verb *agafar* es transforma en *agarrar*.

»(...) La nova maniobra del director general de la RTVV ha coincidit amb el nomenament com a assessor lingüístic “personal” del mateix Fabregat, de Lluís Fornés, conegut en l'àmbit artístic com Lluís *el Sifoner*¹⁷³⁴, el qual, segons fonts de la mateixa Televisió, exerceix (...) un control policial de la llengua. El Sifoner, il·localitzable per a EL TEMPS al llarg de la setmana, ha estat denunciat pels sindicats per pressionar els treballadors tot recordant-los la data de finalització dels seus contractes¹⁷³⁵. El mateix Fabregat, que s'ha proposat aplicar aquest manual de censura del qual és autor, ha demanat la creació d'un sistema informàtic que permet conèixer quin redactor i quin corrector és el responsable de cadascun dels textos que emet la TVV. Escapar al gran ull és impossible [sic]»¹⁷³⁶.

La intenció de desprestigiar Amadeu Fabregat era tan gran que li dedicaven retrats fotogràfics com aquest:

Universitat d'Alacant

¹⁷³⁴ Lluís Fornés (Pedreguer, 1945), conegut també com Lluís *El Sifoner*, cantautor i filòleg valencià. Font: <<http://www.lavanguardia.com/local/valencia/20150323/54428392604/el-pp-propone-al-filologo-y-cantante-lluis-el-sifoner-miembro-de-la-avl.html>>. *La Vanguardia*, 23/III/2015. «El PP propone al filólogo y cantante Lluís “El Sifoner” miembro de la AVL». Sense signar. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷³⁵ «Las críticas no se hicieron esperar (...) y se llegó a formar una Plataforma Cívica *Parlem valencià* que aglutinaba a formaciones políticas, culturales, sindicales y ciudadanas de izquierda, a cargos públicos y a intelectuales que firmaron un *Manifest pel 9 d'octubre de 1990*. Además de pedir una TVV totalmente en valenciano y otras reivindicaciones sobre la enseñanza en lengua vernácula, el manifiesto denunciava “la política autoritaria (imposición de un modelo lingüístico a espaldas de criterios científicos) y represiva con los trabajadores de los medios de comunicación”. En este último punto se refería al enfrentamiento surgido en el seno de la casa con los lingüistas, los cuales se negaron a aplicar los nuevos criterios de la Dirección General junto a buena parte del resto de los trabajadores reunidos en asamblea y solicitaron que fueran aprobadas por el Consejo de Administración. Los actores de las empresas de doblaje también se opusieron a aplicar el glosario. Algunos lingüistas se convirtieron en una especie de “comandos” que luchaban por la pureza de la lengua contra la empresa que les pagaba cada mes: “Llegaron a participar en actos públicos donde se criticaba a Canal 9 y retocaban en el último momento, cuando estaban a punto de ser leídos en directo, textos que ya tenían el visto bueno definitivo y que salían con expresiones más duras de entender”. Fabregat respondió con la no renovación de contratos de varios lingüistas, redujo el número de estos profesionales de 14 a 8 y montó un “departamento” de corrección de textos “paralelo”, dirigido por Lluís Fornés, para los guiones de programas a doblar» ÁNCHEL CUBELLS, José María., *Canal 9, historia de una programación*, Universidad Complutense de Madrid, 2002, pp. 77 i 78.

¹⁷³⁶ *El Temps*, núm. 324, 3-9/XI/1990, p. 18. «Fabregat prepara la ‘tele’ en blau». Reportatge de Nel·lo Pellicer i Jordi Sebastià.

Figura 48. *El Temps*, núm. 341, 31-6/XII-I/1990-1991, p. 10.

Quan Amadeu Fabregat va dimitir com a membre del Consell de Cultura de la ciutat de València per discrepàncies amb el Partit Popular¹⁷³⁷, que ja governava al cap i casal, *El Temps* va aprofitar per criticar la tasca de Fabregat, especialment dins de RTVV, sense gens de pietat. Escriu Xavier Mínguez:

«El sempre sorprenent director de la RTVV Amadeu Fabregat presentà el proppassat dimecres 22 la seua dimissió com a membre del Consell de Cultura de la Ciutat de València. Aquest consell, format pel nou ajuntament de dreta, havia d'assessorar sobre temes lingüístics i culturals. La raó adduïda per Fabregat eren les declaracions dels membres del PP en el consell d'administració de la televisió, que afirmaven que els informatius de Canal Nou s'havien convertit en "el No-Do de Lerma". Aquestes crítiques, consentides per Agramunt però fetes per elements poc representatius del Partit Popular, provocaren en el director de l'ens una reacció suficientment

¹⁷³⁷ «El Consejo de Cultura de la ciudad de Valencia fue creado el pasado 2 de agosto [de 1991] a petición de la comisión de gobierno del Ayuntamiento de Valencia –compuesta por miembros del PP y UV– como “órgano consultivo que asesore la corporación en todos los aspectos de la cultura”. Sin embargo, la idea de crear un consejo de intelectuales para discutir sobre temas culturales partió de la propia alcaldesa con el objetivo, según miembros del PP, de buscar una fórmula que calmase las embestidas anticatalanistas y contra el valenciano del concejal de cultura, Vicente González Lizondo. Desde su creación, este órgano ha recibido duras críticas por parte de los sectores culturales de la izquierda, y semanas después de crearse dimitía como miembro el director de la RTVV, Amadeu Fabregat, por, según manifestó, “las críticas recibidas por el PP”». *La Vanguardia*, 26/XI/1991, p. 49. «Un consejo de intelectuales bajo la tormenta política». Breu de Salvador Enguix.

irada per a decidir que era una contradicció “ser criticat al matí i seure amb aquells que em critiquen a la vesprada”. Rita [Barberà] va mirar de convèncer-lo de restar amb els seus companys de files, de files culturals, és clar, i Broseta pregava perquè *l'enfant terrible* de la subcultura valenciana no els deixara tots sols davant el perill que se'ls veja massa l'orella. Però la decisió era ferma, cosa poc freqüent en Fabregat i, al final, va presentar la dimissió.

»Qui pense que la dimissió del popular director de RTVV és una mostra de la seua integritat és que no coneix les seues anteriors actuacions. La jugada, maquiavèlica i subtil, com és habitual en el nostre personatge, obeeix més aviat a un desig de validar el seu nom fins on les seues genialitats anteriors li ho permetesquen. Ni la disminució flagrant del valencià en les emissions, ni la ruïna d'empreses nascudes a l'empara de les seues promeses, ni l'ínfima qualitat de la programació, entre altres raons, ho han aconseguit, però per fi ens ha demostrat que sap dimitir, encara que ens estimàriem més que ho fera de la direcció de la televisió valenciana. Al cap i a la fi l'esmentat Consell de Cultura és una entitat més aviat supèrflua de la qual fins i tot Amadeu Fabregat pot dimitir. De moment s'ha col·locat una medalla ben fàcil d'aconseguir [sic]»¹⁷³⁸.

Fins ara, hem llegit que *El Temps* criticava la tasca del PSPV en la televisió valenciana. Quan el PP va arribar al govern de la Generalitat, la visió no va canviar. Davant del canvi de govern, tot i mostrar-se prudent, Pérez Benlloch temia que el PP acabaria de fer malbé la televisió pública valenciana i fins i tot reconeixia alguns avenços del PSPV en aquest terreny:

«L'únic director general que fins ara ha tingut la RTVV, Amadeu Fabregat, ha estat elegit membre del Consell Valencià de Cultura¹⁷³⁹ a proposta de PSPV-PSOE¹⁷⁴⁰. Deu ser, sens dubte, un premi pels serveis prestats a Joan Lerma –que no al partit– durant tots aquests anys. Conclou així una etapa decebedora, sobre la qual s'han acumulat les crítiques més ferotges, però també més inútils, si ens hem d'atenir als resultats. Parcialitat informativa –el governant sempre té raó i

¹⁷³⁸ *El Temps*, núm. 385, 4/XI/1991, p. 32. «Amadeu sap dimitir». Article de Xavier Mínguez.

¹⁷³⁹ Creat l'any 1985, «és una institució consultiva i assessora de la Generalitat Valenciana en les matèries específiques referents a la cultura valenciana, amb la missió de vetllar per la defensa i la promoció dels valors lingüístics i culturals propis de la Comunitat». Font: <<http://cvc.gva.es/quees.html>>. Consell Valencià de Cultura. Consulta: [12/I/2015].

¹⁷⁴⁰ Amadeu Fabregat va ser membre del CVC entre 1995 i 2002. Font: <<http://cvc.gva.es/membresantics.asp>>. Consell Valencià de Cultura: Consulta: [13/IV/2016].

l'oposició és malvada¹⁷⁴¹, discriminació i vulgaritat han estat els càrrecs més reiterats i subscrits per un bon nombre de socialistes qualificats, que s'han guardat molt bé de publicar el seu parer.

»Dit això, que ja sembla una salmòdia, per repetitiu, seria injust negar que, alhora, aquesta radiotelevisió ha estat el millor instrument per a la normalització de la llengua. Fins els més crítics –i en són un fum– han d'admetre que “Tele-Lerma” ha exprimit les seues possibilitats al límit que permet la temperatura nacional i lingüística del país. En aquest aspecte, TVV ha estat administrada per un escèptic –Fabregat– que ha dosat la poció lingüística amb menyspreu cap al veïnat i amb lucidesa d'arribista. Ningú no està massa content ni ningú massa emprenyat, i a base d'espais televisius lamentables¹⁷⁴², tots s'han anat familiaritzant amb la llengua innominable.

»Han arribat els populars i s'ha suscitat la incògnita. No se'ls ha de prejudicar ni sotmetre a un judici d'intencions. Han guanyat les eleccions i tenen tot el dret a equivocar-se. Però resulta impossible no sentir-se alarmat pels indicis. El primer, es desprèn de la naturalesa cultural de la dreta valenciana i, més específicament, de la que ha assumit el poder autonòmic. Quasi sense excepcions és castellana. Potser no és bel·ligerant contra el català, però no el practica i rarament el valora. Una dada gens confortant però indicativa del canvi polític produït.

»(...) Tinc entès que Joan Lerma no va intervenir mai en la programació de la tele, la seua. Virtuts i pecats són exclusius del nefand Amadeu Fabregat. Ignore quins projectes anima Zaplana. De moment, val a dir que se li nota aliè i prudentíssim pel que fa al que passa en el seu govern, encara inèdit. Seria bo que es baquetejara en la batalla televisiva, perquè en cas contrari haurem d'encomanar-nos al cel: el que hi ha és tota una merda i el que ens prometen ho pot rematar. Segons sembla, que haurem d'esperar»¹⁷⁴³.

Sembla que per reconèixer alguna cosa ben feta per Fabregat a la televisió valenciana havia d'augurar-se el desastre d'aquest ens públic gràcies a l'arribada del PP. Açò escrivia *El Temps* en un editorial sobre l'equip de RTVV instaurat per Zaplana:

¹⁷⁴¹ Per primera i possiblement única vegada, Pérez Benlloch i Zaplana coincidien en una qüestió: en la del control partidista de Canal 9 per part del govern de Lerma. Font: *Abc*, 25/V/1995, p. 27. «Zaplana: “Canal 9 ocultó un cambio de impresiones grabado con Lerma». Notícia de D.A.

¹⁷⁴² Per a consultar un estudi sobre la programació de Canal 9 durant el període de Joan Lerma, cf. ÁNCHEL CUBELLS, José María., *Canal 9, historia de una programación*, Universidad Complutense de Madrid, 2002, pp. 88-103.

¹⁷⁴³ *El Temps*, núm. 581, 7/VIII/1995, p. 17. «RTVV: que el cel ens empare». Article de J. J. Pérez Benlloch.

«Si el president de la Generalitat valenciana, Eduardo Zaplana, havia insinuat escassa capacitat d'enginyeria política cedint a les pretensions d'UV en el repartiment del *pastís* de Ràdio Televisió Valenciana (RTVV)¹⁷⁴⁴, amb els nomenaments de l'equip directiu l'ha confirmada. Al ja conegut director general Juan José Bayona¹⁷⁴⁵, poc dotat periodísticament encara que amb un currículum rimbombant com a vice-president del Banc d'Alacant i catedràtic de Dret Financer, s'ha afegit un esperpèntic elenc de figures, entre les quals, per mèrits propis, brillen José Vicente Villaescusa¹⁷⁴⁶ i Vicent Sanz¹⁷⁴⁷, que, immediatament, han provocat el rebuig de les associacions de periodistes i els partits polítics al marge d'operació tan barroera.

»En un decidit intent per controlar fins a extrems de comissaria política la informació de la televisió pública valenciana, el PP havia reservat la direcció d'informatius del nou organigrama per un dels seus diputats, José Vicente Villaescusa, personatge molt afí a l'actual secretari general de Presidència i marit de la directora del diari *Las Provincias*, Jesús Sánchez Carrascosa. El gran mèrit de Villaescusa, segons les explicacions del propi Bayona, era haver fet el seguiment de premsa de les tres últimes campanyes electorals dels populars, per bé que ni tan sols aquest *gran bagatge* podia camuflar la vertadera intenció de vigilància política que es pretenia exercir sobre el mitjà. La *renúncia* al càrrec en última instància de l'implicat –forçada des de Madrid–¹⁷⁴⁸ no ha fet sinó confirmar aquesta equivocació greu de Zaplana, que no ho és menys pel

¹⁷⁴⁴ Unió Valenciana accedí l'any 1995 a la Presidència del Consell de RTVV. cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del "blaverisme"*, Universitat de València, 2009, p. 248.

¹⁷⁴⁵ Director general de RTVV entre 1995 i 1996, doctor en Dret per la Universitat d'Alacant. Fonts: <<http://ddef.ua.es/es/ficha/juan-jose-bayona-gimenez.html>>, Universitat d'Alacant; i <http://www.fsc.ccoo.es/comunes/recursos/17554/1382359-RTVV_breve_historia_de_un_expolio.pdf>, Comitè d'Empresa de RTVV. Consultes: [13/IV/2016].

¹⁷⁴⁶ Villaescusa substituiria Bayona com a director general de RTVV l'any 1996 fins al 2004. Font: <http://www.fsc.ccoo.es/comunes/recursos/17554/1382359-RTVV_breve_historia_de_un_expolio.pdf>, Comitè d'Empresa de RTVV. Consulta: [13/IV/2016]. A més, José Vicente Villaescusa ja s'havia mostrat partidari l'any 1990 de donar a l'audiència allò que demana, «aunque su calidad sea ínfima». ÁNCHEL CUBELLS, José María., *Canal 9, historia de una programación*, Universidad Complutense de Madrid, 2002, p. 210.

¹⁷⁴⁷ Vicente Sanz Monlleó fou diputat a Corts amb el PP entre 1991 i 1995. Aquest home, responsable de contractació i recursos humans de RTVV des de 1995, fou denunciat per abusos sexuals per tres treballadores de RTVV. Fonts: <<http://www.cortsvalencianes.es/>>. Corts valencianes; i <http://www.fsc.ccoo.es/comunes/recursos/17554/1382359-RTVV_breve_historia_de_un_expolio.pdf>, Comitè d'Empresa de RTVV. Consultes: [13/IV/2016].

¹⁷⁴⁸ José Vicente Villaescusa havia estat diputat del PP a les Corts Valencianes entre juny i setembre de 1995. Va renunciar al càrrec de cap d'informatius de Canal 9 per a no perjudicar el partit. Fonts: <<http://www.cortsvalencianes.es/>>. Corts valencianes; i *Abc*, 23/IX/1995, p. 66. «Villaescusa renuncio a su cargo en Canal 9 para "no perjudicar el proyecto del PP"». Notícia de T. Ramos i J. Reigadas. Consultes: [13/IV/2016].

perfil de la candidatura com per la concepció perversa del mitjà, reduït a mer butlletí del PP.

»Però per a errors, el nomenament de Vicent Sanz, apartat en el seu dia de la presidència del PP valencià per haver transcendit les vertaderes intencions sobre la seua dedicació política: “*forrarse*”¹⁷⁴⁹ i retirar-se encara jovial. Les seues aspiracions de corrupte vocacional no han resultat cap obstacle per a pensar en ell per a cap del departament de Recursos Humans, on Sanz percebria 8 milions a l’any.

»(...) En RTVV és, sens dubte, on es concreten totes les contradiccions del PP, on millor es visualitza la seua incapacitat, les seues vacil·lacions i el seu estat hipotecari (...) Amb les amenaces de Lizondo de substituir l’actual valencià, un català estàndard i normatiu a tots els efectes, pel *valencià de poble* (de quin poble?)¹⁷⁵⁰ o els intents de tranquil·litat de Bayona al respecte. O amb la designació de l’ex-torero murcià, Francisco Mora –*el Niño de Lorca*–, de director de Ràdio 9. Amb tots aquests despropòsits, la precipitació del nivell professional dels càrrecs tècnics i totes aquestes rèmores afegides al pressupost, quina programació sobreviurà? Quina televisió? Quin telespectador? [sic]»¹⁷⁵¹.

Si amb el PSPV al govern la gestió de la televisió pública valenciana per a *El Temps* havia estat desastrosa, amb el PP semblava fins i tot pitjor. La castellanització semblava ser molt més potent. I els càrrecs, més incompetents. El setmanari va dedicar, de fet, reportatges als personatges que ocupaven aquests nous càrrecs directius de RTVV amb el PP, amb l’objectiu de desprestigiar-ne els currículums, els passats i les tasques. Un exemple, el reportatge a quatre pàgines a l’esmentat Paco Mora, assenyalat en l’article anterior per ser el director de Ràdio 9, i del qual Joan M. Oleaque¹⁷⁵² destaca el seu passat franquista.

«Recorde Paco Mora amb la pistola a la cintura. Sempre estava xerrant amb els guàrdies civils, i es feia l’americana enrere, perquè es veiés bé la cartutxera. Era fàcil trobar-lo vestit de manera paramilitar, amb la camisa blava de Falange”. Parla Núria Albó, antiga alcaldessa pel PSC de la Garriga (Vallès

¹⁷⁴⁹ Aquesta afirmació va ser descoberta gràcies a la intervenció policial de les telefonades del polític popular, quan s’investigava un presumpte cas de corrupció urbanística. Font: <<http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2015/05/08/554cf711ca47415c218b4577.html>>. *El Mundo*, 8/V/2015. «Fiscalía pide 20 años para el ex número dos de Canal 9 por abusar sexualmente de tres periodistas». Sense signar. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷⁵⁰ Aquesta qüestió de l’actitud secessionista lingüística d’UV entre 1991 i 1996 l’hem tractada en l’apartat 6.3.1.2.

¹⁷⁵¹ *El Temps*, núm. 589, 2/X/1995, p. 5. «Canal 9 com a símptoma». Editorial.

¹⁷⁵² Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Joan M. Oleaque va signar un total de 592 pàgines en *El Temps*.

Oriental) de 1979 a 1989. Els records dels dies del règim de Franco son vívids quan s'esmenta el nom de l'actual director de Ràdio 9 designat pel Partit Popular, que va passar els seus primers anys a la Garriga emigrat des de Múrcia. Francisco Mora es va llaurar des d'aquí una escalada dins del món del periodisme envoltada de contactes treballats amb l'alta jerarquia militar. Va destacar com entrevistador dels implicats més coneguts a l'intent del colp d'estat del 23-F¹⁷⁵³, faceta que el va catapultar a formar part de la plantilla de la revista *Interviú*, la qual arribaria a dirigir enmig d'una forta polèmica a la redacció. La intermitent ascensió va envoltada d'aiguamolls de controvèrsia que tenen el colofó en la ràdio valenciana –únic mitjà públic del País Valencià íntegrament en català i que serà dirigit per un castellanoparlant, tot i que segons Juan José Bayona, director de Ràdio Televisió Valenciana, “Mora entén el valencià”–, i d'origen en una servicial militància franquista, que ell assegura que és fruit de la necessitat de “viure”. A l'ombra del poder, s'entén»¹⁷⁵⁴.

I un reportatge més llarg van dedicar a Jesús Sánchez Carrascosa¹⁷⁵⁵, president de Canal 9 amb el PP de Zaplana, entre 1996 i 1997¹⁷⁵⁶, del qual destaca, sobretot, que és marit de la directora del diari valencià més proper al PP i a UV, *Las Provincias*, del qual parlarem també en el següent apartat. El reportatge parla del passat “progressista” de Carrascosa i pretén, també, ridiculitzar-lo. Escriu Jordi Sebastià:

«Jesús Sánchez Carrascosa és actualment el director de Televisió Valenciana, home de confiança per tant del president Eduardo Zaplana, però també, i sobretot, el marit de M. Consuelo Reyna, directora i copropietària de l'influent diari *Las Provincias*, una autèntica espasa de Dàmocles sobre l'actual, i l'anterior, govern de la Generalitat Valenciana¹⁷⁵⁷. La trajectòria professional i personal de Carrascosa –que ha passat de tenir posicions progressistes (i fins i tot nacionalistes) a aliar-se amb la dreta més carrincona de València a la vegada que obtenia

¹⁷⁵³ Un d'aquests reportatges de Francisco Mora sobre l'intent de cop d'estat del 23-F de 1981 es troba en el número 656 d'*Interviú*, de desembre de 1988, pp. 68-71. «Casi ninguno sabemos lo que ocurrió el 23-F».

¹⁷⁵⁴ *El Temps*, núm. 590, 9/X/1995, p. 24. «Les zones prohibides de Paco Mora (I)». Reportatge de Joan M. Oleaque.

¹⁷⁵⁵ L'ascens laboral de Carrascosa fou espectacular. L'any 1993 els mitjans ja se sorprenien del seu nomenament com a cap del gabinet de Zaplana, quan encara era a l'oposició. Font: *Información*, 3/XI/1993, p. 4. «Zaplana nombra a un experto en botánica como jefe de su gabinete». Sense signar.

¹⁷⁵⁶ cf. FLOR, Vicent., *L'anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 605.

¹⁷⁵⁷ En aquesta qüestió del “control” que *Las Provincias* exerceix sobre els governants valencians insisteix molt *El Temps* al llarg dels seus mil primers números.

recompenses en forma de càrrecs públics— l’ha convertit en un personatge inevitablement polèmic»¹⁷⁵⁸.

Allò que més destaca el reportatge són les suposades contradiccions ideològiques del protagonista al llarg de la seua biografia, i les destaca amb retalls de premsa, en els quals s’observa allò que escrivia abans de relacionar-se amb la dreta valenciana i allò que escrigué després.

«Abans: “La normalización del catalán en las aulas y en los Servicios de administración universitarios también dará comienzo oficialmente este año. Para ello se contará con la ayuda del PNN¹⁷⁵⁹, Joan Fuster, recién nombrado doctor ‘honoris causa’ por la Universidad Autónoma de Barcelona¹⁷⁶⁰, pero también habrá que contar con la musa de la rancia prensa local (M. Consuelo Reyna) que se mantiene invariable en su pertinaz sequía intelectual.¹⁷⁶¹” ‘Túria’, octubre 1984.

»Després: “No voy a decir si el catalán y el valenciano son lenguas distintas o iguales. En primer lugar por desconocimiento de la propia lengua valenciana. Mi opinión es que, aunque fuera la misma lengua, el pueblo valenciano puede decidir tener su lengua propia.” *Entrevista en ‘El País’, noviembre 1995*»¹⁷⁶².

O contradiccions com aquesta, tenint en compte que després de dir açò treballà amb el PP:

«Abans: “Se comprende perfectamente que en Valencia sólo existan dos posturas ante lo catalán: por un lado la fobia de los damnificados por el complejo de inferioridad que escupen sobre Cataluña como si se tratase de un profundo pozo donde se

¹⁷⁵⁸ *El Temps*, núm. 652, 16/IX/1996, p. 18. «La metamorfosi». Reportatge de Jordi Sebastià.

¹⁷⁵⁹ Professor no numerari, càrrec que va assolir Joan Fuster a la Universitat de València l’any 1983. Font: <http://elpais.com/diario/1983/06/01/cultura/423266408_850215.html>. *El País*, 1/VI/1983. «Joan Fuster, contratado como PNN de literatura, en la universidad de Valencia». Notícia de Manuel Muñoz. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷⁶⁰ <http://elpais.com/diario/1984/09/30/cultura/465343207_850215.html>. *El País*, 30/IX/1984. «Joan Fuster considera satisfactoria su breve experiencia universitaria». Notícia de Manuel Muñoz. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷⁶¹ María Consuelo Reyna, llavors subdirectora de *Las Provincias*, constantment citada en *El Temps* per l’anticatalanisme que la definia, com estem comprovant al llarg d’aquest treball que, curiosament, després es va casar amb el mateix Jesús Sánchez Carrascosa que l’any 1984 deia coses com la que acabem de llegir. Un text acadèmic recomanable per a consultar l’estratègia comunicativa de María Consuelo Reyna per a desprestigiar el nacionalisme valencià és MATEU, Anna i Martí DOMÍNGUEZ., «La retòrica en el periodisme de María Consuelo Reyna: l’anticatalanisme en la premsa valenciana», en *Comunicació, Revista de Recerca i d’Anàlisi*, Societat Catalana de Comunicació, 2011, pp. 69-87. Dins d’aquest mateix text es comenta un article de María Consuelo Reyna contra Fuster en el qual, la llavors subdirectora de *Las Provincias* es nega a emprar el terme País Valencià perquè segons ella era el que emprava Fuster per a integrar el País Valencià «esa gran Catalunya, que algunos parecen desear». *Las Provincias*, 24/V/1980, p. 5. «Adiós al País Valenciano». Article de María Consuelo Reyna.

¹⁷⁶² *El Temps*, núm. 652, 16/IX/1996, p. 19. «La metamorfosi». Reportatge de Jordi Sebastià.

hacen eco las miserias sureñas y por otro lado la admiración racional y cariñosa que lleva a una positiva evolución. En lo universitario al menos, esta tesis de superioridad evolutiva catalana queda demostrada al comprobar que las dos universidades catalanas han concedido ya el título de doctor ‘honoris causa’ al maestro Fuster¹⁷⁶³, mientras que en Valencia aún estamos pensando en que es una necesidad inaplazable”. ‘Turia’, *deseembre 1985*»¹⁷⁶⁴.

Davant el descontent que en *El Temps* generava la nova gestió de RTVV, calia desprestigiari-la mitjançant reportatges que per complir amb aquest propòsit no havien de fer més que un repàs biogràfic dels llavors nous dirigents de l'ens públic. I és que, davant d'aquella gestió, la postura del setmanari era molt clara i coherent amb la seua línia ideològica. Escriu Pérez Benlloch:

«El director de TVV ha declarat que les emissions en castellà puguen l'audiència de Canal 9 (...) Quant a la llengua, el cinisme de la dreta indígena arriba a cotes monumentals. És que podria ser d'una altra manera? Suggereixen una televisió bilingüe? Si és així –com es veu venir– és preferible privatitzar aquest muntatge creixentment castellanitzat i sumit en un caos organitzatiu. Sense la llengua com a bandera i mitjà d'expressió exclusiu, aquest monstre no compleix cap funció. I cada dia és més necessari davant la imminent proliferació de televisions locals comercials i la manca d'altres òrgans informatius en valencià, tret d'heroiques excepcions. Millor faria el diari degà ficant els nassos en aquella casa i escodrinyar-ne les deficiències, que n'hi ha a go-gó, sobretot després que UV i PP en prengueren possessió. Que abans també? Sí. Però això no eximeix els nous administradors de buscar solucions més eficaces, ni de complir l'Estatut: una TVV en valencià, encara que baixe l'audiència i xurrolàndia s'aplique al *zapping* [sic]»¹⁷⁶⁵.

Per tant, *El Temps* exigia una televisió pública valenciana i en valencià, que complira la seua responsabilitat lingüística. Si no era així, havia de ser privatitzada. Coherent amb la línia editorial del setmanari. La funció social de l'ens estava per damunt de l'econòmica. En cas contrari, havia d'esdevenir mitjà privat.

¹⁷⁶³ A banda de la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat de Barcelona també va nomenar Joan Fuster doctor *honoris causa* l'any 1984. Font: <<http://www.ub.edu/gaip/honor4.htm>>. Universitat de Barcelona. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷⁶⁴ *El Temps*, núm. 652, 16/IX/1996, p. 21. «La metamorfosi». Reportatge de Jordi Sebastià.

¹⁷⁶⁵ *El Temps*, núm. 610, 26/II/1996, p. 4. «TVV en valencià o privatitzada». Article de J. J. Pérez Benlloch.

6.4.2.- Las Provincias: portaveu dels enemics

L'altre mitjà de comunicació valencià enemic d'*El Temps*, en aquest cas mitjà privat, era *Las Provincias*. Ja hem analitzat en el capítol anterior les discrepàncies entre ambdós mitjans escrits, si bé és interessant observar que les diferències es mantenen al llarg del temps, amb nous motius perquè hi haja aquesta enemistat. Per exemple, quan Amadeu Fabregat aplicava el secessionisme lingüístic en Canal 9¹⁷⁶⁶, aquest mètode comptava amb l'aprovació de *Las Provincias*: si el periòdic estava content amb la televisió autonòmica, les raons eren evidents. Escrivien Nel·lo Pellicer i Jordi Sebastià:

«L'últim colp d'efecte ha aconseguit únicament crear una nova polèmica en la qual Fabregat ha rebut el suport dels sectors *blaveros* que no fa molt l'odiaven i ha assolit ja la consagració que només la columna de Maria Consuelo Reyna en *Las Provincias*¹⁷⁶⁷ pot donar: “Con una prudencia exquisita, Amadeu esta tratando de mantener en TVV el difícil equilibrio del bilingüismo, para que nadie se sienta herido en sus más íntimos sentimientos. Y la verdad es que la gente de la calle está contenta con la marcha de TVV, que dicho sea de paso, aun empleando bastante castellano, está haciendo bastante más por el valenciano (...) La razón es bien sencilla: las campañas “carles salvador”¹⁷⁶⁸ le sientan como una patada en el estómago al valenciano medio y “Casablanca” o “Dallas”¹⁷⁶⁹ en valenciano les encanta”. (Potser es refereix a la versió que TV3 va emetre de *Dallas* perquè la de TVV és en castellà)»¹⁷⁷⁰.

Aquest text de Joan F. Mira explica bé la postura de *Las Provincias* respecte al debat de la catalanitat del valencià i, per tant, explica també el perquè de l'enemistat d'*El Temps* cap al diari valencià:

¹⁷⁶⁶ El mateix diari *Las Provincias* explicava i celebrava aquesta mesura d'Amadeu Fabregat: «Canal 9 quiere impulsar el valenciano popular, en defensa “del nostre patrimoni lingüístic”. Amadeu Fabregat, director de TVV, ha publicado un listado de 593 palabras que deben abandonar los redactores y locutores de la casa en beneficio de otra, de uso habitual en la Comunidad Valenciana. A partir de ahora Canal 9 dirá “despatxar” en vez de “acomodar”; enterar-se” por “assabentar-se”; “carreró” en vez de “atzucac”; “sorpés” en vez de “bocabadat”; “estora” en vez de “catifa”; “duració” en lugar de “durada”; “granera” por “escombra”; “succés/noticia” en lugar de “esdeveniment”; “botiquí” en vez de “farmaciola”; “pitxer” en lugar de “gerro”; “hòmens” por “homes”; “lloc” en lugar de “indret”; “juí” por “judici”; “cosa que” en vez de “la qual cosa”; “misto” por “llumí”; “amprar” en lugar de “manllevar” o “remulla” en lugar de “Ramulla”». *Las Provincias*, 21/VIII/1990, portada. «En defensa del valenciano: TVV impone un listado de 593 palabras». Breu sense signar.

¹⁷⁶⁷ En aquella mateixa tribuna, Reyna afirmava que «El director de TVV (...) no está dispuesto a pasar por el aro de los catalanismos, ni a seguirles la corriente a los que pretenden que TVV se convierta en una sucursal de TV3». *Las Provincias*, 21/VIII/1990, p. 5. «Juzguen ustedes mismos». Article de Maria Consuelo Reyna.

¹⁷⁶⁸ La Campanya Carles Salvador s'inicia l'any 1978 basada en cursos de valencià per correspondència. Font: <<http://www.centrecarlessalvador.org/>>. Centre Carles Salvador. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁷⁶⁹ Sèries de televisió importades i traduïdes.

¹⁷⁷⁰ *El Temps*, núm. 324, 3-9/IX/1990, p. 19. «Fabregat prepara la ‘tele’ en blau». Reportatge de Nel·lo Pellicer i Jordi Sebastià.

«Això era, fa poc més de quinze anys, la primavera del 1975 (...) la filla dels de Las Provincias havia tornat poc temps abans a València amb la carrera de periodisme¹⁷⁷¹. Ja ho he dit: havia passat l'últim hivern de la vida de Franco. Era la primavera. Havien passat coses importants (...) Coses importants, ja dic, que havien de canviar el món.

»Per això, i perquè els temps estaven canviant, escrivíem articles a Las Provincias: Vicent Soler, Alfons Cucó, Josep Lluís Blasco¹⁷⁷², jo mateix, i qualsevol que fóra d'esquerra nacionalista, demòcrata i tinguera alguna idea per escriure. La filla dels amos ens estimava, ens demanava papers, ens donava llibertat de tema, i damunt ens pagava (a mi, almenys, em pagaven els articles)¹⁷⁷³. Tot i ser primavera (...) la llibertat tenia un límit: els límits de la llengua. No es que ens obligaren a escriure les nostres columnes en castellà, en absolut. Ja m'ho va dir en una carta la filla dels amos: "Puede escribir en valenciano sin ningún problema". Quan dic límits de la llengua, vull dir límits de la llengua. Perquè el cas és que per aquelles setmanes va tornar a esclatar, una tediosa vegada més, la cosa del català i el valencià, que si eren una mateixa llengua o no, si és una o si són dos/dues, i tota la cosa de sempre.

»(...) Llavors jo vaig pensar en fer la meua aportació a la polèmica, i com que em trobava en plena etapa de treball de camp antropològic, vaig oferir-me a muntar una prova empírica. Que era la següent: si són dues llengües, deu haver-hi una frontera entre una i l'altra, i sin són una, no. Dit d'una altra manera, ningú no dubta que el castellà és una llengua diferent del valencià, i tothom sap on comença un idioma i on acaba l'altre: per on passa la ratlla. Qui no ho sap, ho pot comprovar escoltant els nadius. Bé, doncs, som-hi: jo organitzaré un autobús ple de voluntaris neutrals, o fins i tot anticatalanistes, i en successius viatges farem quatre trajectes cap a les quatre fronteres valencianes. Trajectes nocturns, amb cortines tirades, per evitar referències visuals; i en arribar prop de la frontera (p.e., només passar Elx, cap a Múrcia; o només pasar Xàtiva, cap a Castella; o només passar Sagunt, cap a Aragó), els passatgers baixaran en cada poble, parlaran amb les indígenes i els escoltaran parlar en la llengua del lloc, i així anirem parant

¹⁷⁷¹ Referint-se a María Consuelo Reyna.

¹⁷⁷² Josep Lluís Blasco Estellés (Sagunt, 1940-2003) fou un dels introductors de la filosofia analítica als Països Catalans. cf. ALCOLEA BANEGAS, Jesús., «Josep Lluís Blasco Estellés (1940-2003)», en *Journal of catalan intellectual history: Revista d'història de la filosofia catalana*, núm. 3, 2012, p. 91. Fou també membre i fundador de l'UPV.

¹⁷⁷³ L'any 1974, encara sota el franquisme, trobem textos de Joan F. Mira en *Las Provincias* i en català. Per exemple, *Las Provincias*, 4/XII/1974, p. 5. «Manicomi».

fins que els passatgers nocturns diguen: ací ja no es parla valencià, hem passat la ratlla. L'altre viatge, evidentment, el farem cap al nord, camí de Catalunya i començarem a parar, per exemple, a partir de Torreblanca (vila natal de l'autor de *Falles folles*¹⁷⁷⁴). Ara alerta: si pel procediment abans explicat poden dir sense error en algun lloc o poble “ací s'acaba el valencià i comença una altra llengua”, amb la mateixa certesa que ho hauran dit a Albatera¹⁷⁷⁵, o a Soneja¹⁷⁷⁶, posem per cas, jo els pague a tots els viatges i el sopar.

»La direcció de Las Provincias no em va publicar l'article on proposava la prova. No em van publicar cap més article. La direcció de TVV segur que no em patrocinaria una “prova de la frontera” com aquesta, amb càmera i micro. Deu ser que a València hi ha primaveres impossibles [sic]»¹⁷⁷⁷.

Evidentment, *El Temps* no podia empatitzar amb *Las Provincias*. Però el distanciament va anar molt més enllà de qüestions polítiques. Quan Manuel Broseta morí assassinat per ETA¹⁷⁷⁸, les reaccions de *Las Provincias* van ser durament criticades per Francesc de Paula Burguera¹⁷⁷⁹ en *El Temps*. Era un tema molt més delicat, ja que hi havia una mort enmig.

«L'assassinat del professor Broseta¹⁷⁸⁰, mereixedor de tota execració i condemna sense cap pal·liatiu, ha sacsejat i commogut la societat valenciana. Ha estat una acció vil i covarda que ha merescut el rebuig unànim de tots els valencians, al marge d'ideologies o parers. És per això que resulta impresentable i mereixedor dels més contundents i, si em permeteu, ferotges desqualificatius, el que des d'un sector que lidera i alimenta un determinat mitjà de comunicació valencià – em referesc al diari *Las Provincias*– s'haja volgut utilitzar aquest assassinat per tal de seguir la tasca de manipulació i confusió que més barroera entre els ciutadans valencians.

»Encara es trobava el cadàver del professor Broseta de cos present a la Universitat de València, quan aquest diari es va

¹⁷⁷⁴ Es refereix a Amadeu Fabregat, director de RTVV durant l'època de Joan Lerma i autor de la polèmica llista de paraules prohibides en els mitjans de la seua direcció per ser “massa catalanes”, tal com hem analitzat en l'anterior apartat. Fabregat és també autor del llibre *Assaig d'aproximació a Falles folles fetes foc* (1974).

¹⁷⁷⁵ Municipi castellanoparlant de la comarca del Baix Segura.

¹⁷⁷⁶ Municipi castellanoparlant de la comarca de l'Alt Palància.

¹⁷⁷⁷ *El Temps*, núm. 325, 10-16/IX/1990, p. 98. «La prova de la frontera». Article de Joan F. Mira.

¹⁷⁷⁸ Qüestió analitzada en l'apartat 6.5.2.

¹⁷⁷⁹ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Francesc de Paula Burguera va signar un total de 8 pàgines en *El Temps*.

¹⁷⁸⁰ Manuel Broseta fou assassinat a trets per ETA el 15 de gener de 1992 quan passejava prop de la Universitat de València. Font: http://elpais.com/diario/1992/01/16/espana/695516420_850215.html. *El País*, 16/I/1992. «ETA asesina en Valencia de un tiro en la nuca al consejero de Estado Manuel Broseta». Sense signar. Consulta: [14/IV/2016].

permetre publicar la següent bestiesa: “No cabe duda que este insigne profesor y muy valenciano estorbaba a alguien. Fue gran defensor de Valencia y de la lengua valenciana¹⁷⁸¹. Para alguna aclaración quizá el señor Lapiedra¹⁷⁸² nos podría informar bien o indicarnos alguna pista para descubrimiento de los asesinos”. (*Las Provincias*, 17 de gener, pàgina 25)¹⁷⁸³. La veritat és que això és de jutjat de guàrdia. Insinuar que el rector de la Universitat de València, senyor Lapiedra, podia donar pistes per trobar els assassins demostra la baixa moral, la falta d’ètica, la misèria intel·lectual i periodística a què ha arribat aquest mitjà de comunicació.

»(...) El dia 25, concretament, pàgina 20, *Las Provincias* publica, textualment, el següent: “Estic convençut que al senyor Broseta l’ha assassinat ETA, ajudada per extremistes catalanistes que veien un perill en este gran home. El millor homenatge seria que els valencians demostrarem que els diners i els collons són per a les ocasions i fer una gran foguera davant la Generalitat en tots els llibres de català dels col·leges per a vore si al final el traïdor Lerma es decidix a posar el valencià, o se’n va a ver punyetes per a sempre. ¿Que haguera passat si l’assassinat haguera segut el senyor Lapiedra o Joan Fuster, quina hagueren armat els catalanistes?”¹⁷⁸⁴. Aquest és el “periodisme” que *Las Provincias* ens fa, amagant-se sota la capa d’un possible lector (...) Doncs, mire, senyoreta Consuelo Reyna, doncs mire, senyor José Ombuena¹⁷⁸⁵ (subdirectora-propietària-manipuladora del diari i l’altre pobre desgraciat, director “nominal” i intel·lectual fracassat i sense cap prestigi): els “catalanistes no haguérem fet altra cosa que condemnar, com hem condemnat, l’assassinat de Broseta. Cosa que des del camp en què vostès “militen” no es va fer, amb la rotunditat que nosaltres ho hem fet ara, quan Joan Fuster va ser objecte de dos atemptats al seu domicili de Sueca¹⁷⁸⁶ o el professor Sanchis Guarner va rebre un paquet-

¹⁷⁸¹ Per a consultar la tasca de Broseta afavorint el blaverisme, cf. FLOR, Vicent., *L’anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, pp. 185-187 i 240-241.

¹⁷⁸² Ramon Lapiedra era rector de la Universitat de València i símbol del valencianisme nacionalista.

¹⁷⁸³ Aquest text s’inclouïa en la secció ‘El Cabinista’, secció d’opinió dels lectors del diari *Las Provincias* en la qual el diari escrivia els missatges de contestador de telèfon que deixaven els que opinaven sobre actualitat. *Las Provincias*, 17/I/1992, p. 25. «Don Manuel».

¹⁷⁸⁴ Aquest text també s’inclouïa en la secció ‘El Cabinista’. *Las Provincias*, 25/I/1992, p. 20. «Homenaje». L’errada ortogràfica del títol és textual.

¹⁷⁸⁵ José Ombuena Antiñolo (1915-1992). Llicenciat en dret, periodista i autor de novel·la. Director de *Las Provincias* des de 1959 fins al 1992, responsable, juntament amb María Consuelo Reyna, de la línia editorial anticatalanista i visceral del seu diari. cf. FLOR, Vicent., *L’anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 599.

¹⁷⁸⁶ L’11 d’octubre de 1981. cf. FLOR, Vicent., *L’anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 615.

bomba¹⁷⁸⁷ i, afortunadament, adonant-se'n a temps, va avisar a la policia, perquè el desactivara.

»Nosaltres senyora subdirectora-propietària, senyor director en precari de *Las Provincias*, nosaltres els “catalanistes” –vostès també ho han estat, “catalanistes”, ¿o no?¹⁷⁸⁸– en cap moment hem portat la violència a aquest país. La violència –si més no verbal, informativa– l’han portada i l’han fomentada vostès.

»(...) No hi ha dubte que, d’alguna manera, ho van intentar. Si més no, amb Sanchis Guarner i Fuster. ¿A què ve, ara, que *Las Provincias* vulga crear un estat d’opinió acusant els “catalanistes” d’haver propiciat per introducció l’assassinat del professor Broseta? Els terroristes no som nosaltres. Els que han propiciat i utilitzat la violència al País Valencià no han estat, no hem estat, els “catalanistes”, sinó, com tothom sap, els “anticatalanistes”. ¡Ja està bé! ¡Feu fàstic! [sic]»¹⁷⁸⁹.

Manuel Broseta, tot i ser enemic polític d’*El Temps*, va rebre homenatge del setmanari quan va ser assassinat, com veurem més endavant. La condemna a ETA va ser total. I *Las Provincias* semblava voler responsabilitzar, segons l’article que acabem de referenciar, el catalanisme valencià de la mort de Broseta. I l’article deixa clarament visible la discrepància i l’enfrontament entre els dos mitjans, que reflecteixen igualment la pròpia batalla entre regionalisme¹⁷⁹⁰ i nacionalisme valencià. El compromís de *Las Provincias* amb el Partit Popular l’explicava gràficament aquesta vinyeta de la secció ‘Gatonera’:

Universitat d’Alacant
Universidad de Alicante

¹⁷⁸⁷ El 4 de desembre de 1978. cf. FLOR, Vicent., *L’anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 613.

¹⁷⁸⁸ Per exemple, José Ombuena fou membre de la comissió valenciana patrocinadora del Diccionari Català-Valencià-Balear. cf. FLOR, Vicent., *L’anticatalanisme al País Valencià: identitat i reproducció social del discurs del “blaverisme”*, Universitat de València, 2009, p. 599.

¹⁷⁸⁹ *El Temps*, núm. 400, 17/II/1992, pp. 38 i 39. «La manipulació grollera d’un assassinat». Article de Francesc de P. Burguera.

¹⁷⁹⁰ Un article editorial de Reyna en *Las Provincias* resumeix molt bé el sentiment polític i patriòtic regionalista d’aquest diari. «Hoy, nueve de octubre, quizá sea el día adecuado para pensar, aunque sólo sea cinco minutos, la maravilla de este pueblo nuestro que, teniéndolo todo para ser independiente, tiene, tenemos, una vocación tan solidariamente española. Desde la estructura socioeconómica a los puros símbolos, somos el único pueblo de toda España que podría ser autosuficiente, que podría chantajear al resto –como hacen otros– con el fantasma del independentismo. Sin embargo, jamás a lo largo de nuestra historia hemos caído en esta fácil tentación. Jamás, cuando alcanzamos la voz para ser escuchados por los sucesivos gobiernos centrales, esgrimimos el independentismo como coacción para ser escuchados. Creemos firmemente en las palabras que inician nuestro himno “para ofrendar nuevas glorias a España”. Lo hemos hecho y lo seguiremos haciendo. La Comunidad Valenciana alza, y seguirá alzando la voz, para pedir justicia, pero utilizando la razón como única arma. Quizá, por todo ello, sea la autonomía valenciana la más profunda y racionalmente vivida y, al mismo tiempo, la que más solidariamente siente parte de ese algo superior que llamamos España». *Las Provincias*, 9/X/1984, p. 5. «Lo que somos». Article de María Consuelo Reyna.

Figura 49. *El Temps*, núm. 534, 12/IX/1994, p. 3.

Zaplana, que encara no era president de la Generalitat, es neteja de la “brossa” que li ha caigut damunt per casos de corrupció dels que ja hem parlat¹⁷⁹¹. I l’objecte de neteja és el periòdic *Las Provincias*. Més contundents són Teresa Latorre¹⁷⁹² i Joan Marí quan titulen «El partit del diari», parlant de la decisiva influència de *Las Provincias* en el Partit Popular:

«Cada matí, a les 9 hores, i des de fa dos mesos, Eduardo Zaplana, José Luis Olivas, Manuel Tarancón, Francisco Camps, Carlos González Cepeda¹⁷⁹³ i Jesús Sánchez Carrascosa, es reuneixen a la seu del grup parlamentari popular, a València. La presència del marit de María Consuelo Reyna en algunes d’aquestes reunions d’estratègia és la prova més significativa de la intervenció del diari *Las Provincias* en la direcció del PP al País Valencià.

»Fonts de la direcció del partit opinen que aquest estiu (...) ha marcat un punt d’inflexió en la relació del PP amb *Las Provincias* que ha suposat una certa recuperació de l’autonomia orgànica del partit. I tot i que afirmen que abans es tractava més

¹⁷⁹¹ Com el cas Naseiro, tractat en l’apartat 6.3.1.1.

¹⁷⁹² Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Teresa Latorre va signar un total de 33 pàgines en *El Temps*.

¹⁷⁹³ (Alcázar de San Juan, 1949). Diputat del PP a les Corts valencianes (1991-1996), arribà a ser conseller de Justícia amb Zaplana. Fonts: <<http://www.cortsvalecnianes.es/>>. Corts valencianes; i <<http://www.levante-emv.com/portada/3707/acreedor-obliga-suspender-pagos-empresa-ex-conseller-gonzalez-cepeda/364172.html>>. *Levante-EMV*, 1/XI/2007. «Un acreedor obliga a suspender pagos a una empresa del ex conseller González Cepeda». Sense signar. Consulta: [14/IV/2016].

d'un "diari amb un partit polític que no pas d'un partit polític amb un diari", María Consuelo Reyna continua exercint de "martell d'heretges" amb totes aquelles persones que opten per no seguir el seu dictat.

»(...) Sectors importants de la direcció del partit asseguren que no seria possible contar la història de la reconstrucció d'aquesta organització política sense llegir entre línies els articles editorials i d'opinió de la directora de *Las Provincias*¹⁷⁹⁴»¹⁷⁹⁵.

És evident que per a *El Temps*, el Partit Popular i *Las provincias* eren parts d'un mateix cos. El cos de la dreta regionalista valenciana.

6.4.3.- Premsa espanyola des de Madrid

La premsa espanyolista del País Valencià va rebre crítiques dures per part d'*El Temps*, com hem pogut comprovar amb l'exemple de *Las Provincias*. La premsa nacionalista espanyola de la resta de l'estat espanyol, lògicament, també va ser criticada. Si bé, aquestes crítiques sempre anaren relacionades amb les formes d'aquests diaris i no amb el seu fons ideològic. *El Temps*, com a setmanari demòcrata, no condemnava altres ideologies, sinó que desprestigiava les formes visceralment i antidemocràtiques a l'hora d'escriure d'alguns periodistes. Així parlava Fabià Estapé sobre la tasca "separadora" d'alguns periodistes espanyols entestats a desprestigiar els nacionalismes perifèrics:

«Ja fa molts anys que des del Principat es va denunciar el fet que davant uns quants "separatistes" hi havia nombrosos "separadors" a l'altre costat de l'Ebre. Acabem de registrar-ne un nou cas. I sorollós. El periodista madrileny Raúl del Pozo¹⁷⁹⁶ acaba de publicar un article indignant que es titula *Extranjeros que quieren gobernar*¹⁷⁹⁷. ¿Què s'amaga darrere aquest títol

¹⁷⁹⁴ La simpatia de *Las Provincias* cap al PP es feia visible, sobretot, a l'hora de criticar el PSPV. Un exemple, aquest article editorial que ataca el PSPV i defensa el PP valencià d'una forma molt evident: «Nunca jamás el PSOE había estado tan histérico con los tres anteriores candidatos del PP a la presidencia de la Generalidad como lo está con Zaplana. Ayer mismo (...) el PSOE arremetió contra Zaplana y le llamó fuhrrer. La verdad es que, hasta la víspera mismo de su proclamación como candidato, han ido locos buscando corrupción debajo de las piedras (...) Pero Bueno, ellos siguen erre que erre. Neuras perdidos pensando que si pierden las elecciones se quedan sin sueldo. Pues si tuvieran –como todo el mundo, menos cuatro millones de parados– un oficio propio, no estarían tan histéricos. Pero eso de vivir a costa del presupuesto nacional es realmente cómodo [sic]». *Las Provincias*, 12/XI/1994, p. 5. «Están de los nervios». Article de María Consuelo Reyna.

¹⁷⁹⁵ *El Temps*, núm. 544, 21/XI/1994, p. 24. «El partit del diari». Article de Teresa Latorre i Joan Mari.

¹⁷⁹⁶ Mariana, 1936. Periodista espanyol. Font: <<http://www.elmundo.es/cultura/2015/06/10/5578612e46163f897a8b4588.html>>. *El Mundo*, 10/VI/2015. «Las mujeres y Raúl del Pozo». Notícia d'Esther Alvarado. Consulta: [14/IV/2016].

¹⁷⁹⁷ No hem pogut donar amb aquest article, si bé no és l'únic de Raúl del Pozo en aquest sentit. Per exemple, comparar el procés independentista català amb el totalitarisme: «es una situación reaccionaria,

escandalós? Senzillament s'analitza (?) la possibilitat que després de les eleccions generals del 6 de juny [de 1993] els dos partits autonomistes (CiU i PNB) passin a formar coalició amb el partit que tregui més vots –i escons– a les eleccions¹⁷⁹⁸. I que això mateix els doni la possibilitat d'entrar en el govern d'Espanya. No falta en l'article citat la referència a l'Operació Roca¹⁷⁹⁹ i al seu suposat cost de 6.000 milions de pessetes “per entrar a la Moncloa”. Ara, en canvi, ens diu Raúl del Pozo, hi entrarien “gratis”. I pel que fa als bascos, que per cert governen la seva autonomia en coalició amb el PSE¹⁸⁰⁰, els socialistes bascos, els denuncia barroerament dient que aniran a mesurar el nas dels espanyols, o a esbrinar-ne les quantitats de RH negatiu, traient, així, fora de context unes paraules gens afortunades de Xabier Arzallus¹⁸⁰¹.

»El primer deure d'un periodista és de comprendre i situar les coses en la seva perspectiva adequada. I quan es tracta d'Espanya, una realitat “plurinacional”, s'han de fer tota mena d'esforços per a no agreujar els inconvenients de la convivència; senzillament no s'han d'alimentar els separatistes amb actituds i arguments (?) separadors. Ningú no pot queixar-se de la voluntat catalana i basca, en aquest cas, de prendre part airosament en la governabilitat d'Espanya. No volem, en els moments més difícils de la construcció europea, que vingui el senyor Raúl del Pozo a ficar llenya allà on queda encara cendra de focs passats»¹⁸⁰².

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

antieuropea, con los nacionalistas [catalans] como Vanguardia de una sociedad regresiva. El artificioso regionalismo de una España insolidaria en la que todo el mundo prefiere su secta a su patria es lo que quiere imponerse. El alcalde de Gerona –Carles Puigdemont–, independentista radical, aunque de aparato e hijo de pastelero, fue elegido president. Casado con una rumana, ciclista urbano, se unió a la declaración de ruptura de los municipios y llegó a prometer: “Los invasores serán expulsados de Cataluña”. Los independentistas han quemado a su propio muñeco. El ex Mas ha convertido la ceremonia de su linchamiento en un acto solemne y ha dicho muchas tonterías. Los de la CUP ceden dos diputados a la lista de Junts pel Si para facilitar los chanchullos en una progresiva atmosfera de totalitarismo». <<http://www.elmundo.es/opinion/2016/01/11/5692b636268e3eaa658b45a3.html>>. *El Mundo*, 11/I/2016. «España, elefante en el taburete». Article de Raúl del Pozo. Consulta: [14/IV/2016].

¹⁷⁹⁸ Com així va ser. CiU i PNB facilitaren la investidura de Felipe González l'any 1993, com hem vist en l'apartat 6.3.4.1.

¹⁷⁹⁹ Referint-se a quan Miquel Roca es presentà candidat a presidir el govern espanyol amb l'èfimer Partido Reformista Democrático. Qüestió tractada en l'apartat 5.2.3.1.

¹⁸⁰⁰ L'any 1990 el PNB aconseguia 22 representants al Parlament Basc. Era la força més votada però es quedava a 16 diputats de la majoria absoluta, precisament els que tenia el PSE.

¹⁸⁰¹ Arzalluz es referí en una conferència a Tolosa a la sang basca com a tret diferencial. Font: <http://elpais.com/diario/1993/01/30/portada/728348403_850215.html>. *El País*, 30/I/1993. «Arzalluz alude a la singularidad de la sangre vasca para plantear la soberanía». Sense signar. Consulta: [14/IV/2016].

¹⁸⁰² *El Temps*, núm. 466, 24/V/1993, p. 79. «Els separadors». Article de Fabià Estapé.

El Temps identificava els mètodes de la premsa espanyolista com els elements principals de discrepància. Tant se valia que fóra propera al PSOE o al PP. Així, almenys, s'expressava Ramon Barnils en un article en el qual criticava *Abc* i *El País*:

«En l'editorial del diari madrileny *ABC* –o bé *El País*? Bah, matisos; tots dos furibundament espanyols, l'un matís monàrquic, l'altre matís joancarlista»¹⁸⁰³.

Si no hi havia quasi diferències entre els partits nacionalistes espanyols, tampoc havia d'haver-ne entre els mitjans nacionalistes espanyols. Un reportatge d'Eduard Voltas denunciava més endavant una suposada campanya de la premsa espanyola contra Catalunya:

«N'estic fins als collons».

»Ho va dir Loquillo¹⁸⁰⁴, però ho devia dir molta gent a la vegada, des de casa seva. Jesús Gil i Gil s'havia passat mig programa renegant dels nacionalismes i insultant comunistes i sindicalistes, entre els aplaudiments del públic present al plató. En un vídeo pre-gravat, un personatge de l'Espanya profunda havia afirmat que els parlants de l'euskera o el català “borden” i “miulen”. Instigada pels comentaris presumptament enginyosos del presentador de l'espai, Antxon Urrusolo, l'orgia de tele-escombraires anomenada *Nadie es perfecto*, del primer canal de TVE, la pública, avançava cavalcant desbocadament a través de la nit de dijous¹⁸⁰⁵. Fins que Josep Maria Sanz, Loquillo, ho va dir.

»El rocker barceloní, avalador habitual del partit socialista¹⁸⁰⁶, declarat partidari del bilingüisme i molt reticent amb el nacionalisme català, no estava fart només per aquest programa. En algunes de les seves últimes entrevistes ha havia anat advertint que anava creant-se un clima irrespirable, que a Espanya l'animadversió contra allò que ve de Catalunya ha crescut exponencialment, que cada cop nota més rebuig en les seves gires. El testimoni de Loquillo –“n'estic fins els collons”– és més que simptomàtic. El cansament i els sentiments d'indignació i irritació pels atacs furibunds dels últims dos anys supera de llarg els cercles nacionalistes i s'estén a una majoria de la població del Principat independentment de la seva opció

¹⁸⁰³ *El Temps*, núm. 484, 27/IX/1993, p. 7. «ZYX». Article de Ramon Barnils.

¹⁸⁰⁴ José María Sanz Beltrán (Barcelona, 1960), conegut musicalment com Loquillo, és un popular cantant de rock.

¹⁸⁰⁵ L'espectacle en qüestió és pot contemplar en Youtube. <<https://www.youtube.com/watch?v=z-kILYdkSfk>>. Consulta: [14/IV/2016].

¹⁸⁰⁶ Aquesta tribuna per exemple fa referència a l'actuació de Loquillo en un mitin de Joaquin Almunia. Font: <http://elpais.com/diario/2000/03/10/espana/952642803_850215.html>. *El País*, 10/III/2000. «Los 'showmen' del PSC». Tribuna de Vicente Verdú. Consulta: [14/IV/2016].

política. La campanya de la dreta espanyola, també d'alguna esquerra, i dels mitjans de comunicació de Madrid i províncies no és anticatalanista, sinó anticatalana¹⁸⁰⁷.

»L'existència de la campanya és una evidència, i els seus protagonistes són públics i coneguts. Instal·lats en tribunes privilegiades de grans mitjans de comunicació espanyols, investits amb l'aurèola dels creadors d'opinió, envalentits per la seva influència creixent i absolutament impunes, els predicadors de la separació han bastit un discurs simple, ètnic, estomacal i falsejat sobre la realitat catalana i han contribuït a fer encara més conflictives les ja per elles mateixes difícils relacions entre Catalunya i la resta de l'estat. Personatges com Federico Jiménez Losantos, Amando de Miguel¹⁸⁰⁸ (...) han monopolitzat pràcticament el discurs espanyol sobre Catalunya.

»(...) Hi ha un article de la periodista Carmen Rico Godoy¹⁸⁰⁹ publicat a *Cambio 16* el mes de gener de 1990 [dia 22], en plena polèmica sobre l'autodeterminació, que pot ser considerat com el tret de sortida, si més no estilístic, d'una agressió mediàtica que encara dura. Es titula "Tirarlos por la borda". Rico-Godoy diu que si es reforma la Constitució per incloure el dret d'autodeterminació, totes les regions d'Espanya haurien de demanar d'independitzar-se de Catalunya i el País Basc: "*Lo único que perderíamos serían problemas. Al fin y al cabo es el resto de España el que está constantemente sometido a los caprichos imperialistas y veleidosos de catalanes y vascos abertzales. Dado que ambas nacionalidades son tan superiores a nosotros en todos los aspectos, sería maravilloso autodeterminarnos y perderlos de vista con un simple voto*". Després de dir que si els catalans fossin independents continuarien demanant diners a l'estat espanyol, la Comunitat Europea, el Fons Monetari Internacional, el Banc Mundial "y su tía Nuria", l'article conclou: "... reivindicamos el derecho de los españoles a la autodeterminación, con el fin de perderlos de vista definitivamente y pronto (...) Reclamamos el derecho de

¹⁸⁰⁷ La ja esmentada portada d'Abc és un exemple perfecte d'aquesta campanya. «Igual que Franco pero al revés: persecución del castellano en Cataluña». *Abc*, 12/IX/1993. Portada.

¹⁸⁰⁸ Pereruela, 1937. Sociòleg espanyol i col·laborador habitual en mitjans de comunicació. <<http://web.archive.org/web/20130926034728/http://denaes.es/quienes-somos/patronato-de-honor/amando-de-miguel/>>. Denaes. Un exemple de la seua actitud enfront del nacionalisme català és aquest: «Lo de la bandera *estrellada* (que nos hacen decir *estelada* en castellano; vuelta la burra al trigo) es otra melonada. Se diseñó en su día como imitación a la de Cuba; donoso ejemplo». *Libertad Digital*, 9/VIII/2013. «Los diez errores de los catalanistas». Article d'Amando de Miguel. Consultes: [14/IV/2016].

¹⁸⁰⁹ París, 1939-2001. Escriptora i periodista. cf. DD.AA., *De Azorín a Umbral: un siglo de periodismo literario español*, Oleiros, Netbiblo, 2009, p. 930.

autodeterminación de los españoles para tirarlos por la borda”»¹⁸¹⁰.

El Temps es queixava dels articles que des de la premsa espanyola atacaven el nacionalisme català. En aquest sentit s’expressava Xavier Montanyà¹⁸¹¹ sobre coneguts periodistes defensors del nacionalisme espanyol:

«Jiménez Losantos, Ussía¹⁸¹² i Carrascal són com els genets de l’Apocalipsi. Cavalquen des del principi dels temps, carregats de saviesa i dots profètics, arrasant l’espai mediàtic. Ells ja ho saben tot, fins i tot el que només passa i passarà a les clavegueres de les seves ments. Són els anunciadors de la veritat, els nous salvadors d’Espanya, i estan disposats a lluitar fins a la mort –mentre els paguin– per tal d’impedir la imminent balcanització¹⁸¹³ de la seva pàtria, la fera que els espera als límits de la Península i dels seus cervells. Al mateix lloc, de fet. Ja vénen, ja vénen!... Però encara han de lliurar heroïques batalles amb tots els molins de vent que hi ha per terres de Castella»¹⁸¹⁴.

Tot i que qui més es va esplaïar contra aquest tipus de periodisme va ser Pérez Benlloch quan va parlar de Ramon Tamames¹⁸¹⁵:

«Alguns telepredicadors de les tertúlies radiofòniques matinals de Madrid són un remei contra el restrenyiment: fan venir ganes de cagar. Potser no és Ramón Tamames qui se’n porta la palma com a diarreic eficaç, però va acumulant mèrits per aconseguir-ho. A més d’anar al *quite* cada vegada que algú

¹⁸¹⁰ *El Temps*, núm. 564, 10/IV/1995, pp. 29 i 30. «Predicadors de la separació». Reportatge d’Eduard Voltas.

¹⁸¹¹ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Xavier Montanyà va signar un total de 288 pàgines en *El Temps*.

¹⁸¹² Ildefonso María Ciriaco Caadrato Ussía Muñoz Seca (Madrid, 1948). Conegut com Alfonso Ussía, és un escriptor i columnista espanyol. Font: <http://www.edicionesb.com/catalogo/autor/alfonso-ussia_8.html>. Ediciones B. Alfonso Ussía destaca per la gran quantitat d’articles contra els nacionalismes basc i català. En un d’aquests, per exemple, descriu Carod-Rovira com «charnego», «acomplejado» i «indeseable». Font: <http://www.abc.es/hemeroteca/historico-28-01-2004/abc/Opinion/el-indeseable_235704.html>. *Abc*, 28/I/2004. «El indeseable». Article d’Alfonso Ussía. Consulta: [14/IV/2016].

¹⁸¹³ Referint-se a la constant comparativa de molts nacionalistes espanyols a l’hora de desprestigiar els nacionalismes perifèrics, alertant que el seu creixement podia derivar en una situació a Espanya similar a la dels Balcans a principis dels 90. Un d’aquests alarmistes era Juan Pablo Fusi. cf. FUSI, Juan Pablo., *España, la evolución de la identidad nacional*, Madrid, Temas de Hoy, 2000, p. 270. Per a consultar el conflicte balcànic, RUIZ JIMÉNEZ, José Ángel., *Balcans, la herida abierta de Europa: conflicto y reconstrucción de la convivencia*, Madrid, Plaza y Valdés, 2010.

¹⁸¹⁴ *El Temps*, núm. 577, 10/VII/1995, p. 63. «Els genets de l’apocalipsi». Reportatge de Xavier Montanyà.

¹⁸¹⁵ Ramón Tamames Gómez (Madrid, 1933). Economista i polític, començà militant en el Partit Comunista per a després passar pel CDS d’Adolfo Suárez i després transcendir com a tertulià en programes televisius, des dels quals defensa posicionaments conservadors i crític amb el nacionalisme català. Un exemple, el seu llibre *¿Adónde vas, Cataluña?*, Atalaya, 2014.

qüestiona –o al·ludeix– el presumpte delinqüent i notable pocavergonya Mario Conde¹⁸¹⁶ –que ja és tenir barra– ara perdona la vida o poc menys a les nacionalitats perifèriques. Mesetari contumaç, es considera legitimat per dosar les autonomies i es permet d’amonestar el líder popular per si de cas se’n passa en la compra de la seua investidura. Amb mentalitats així i no volen que es lligue bé les espartenyas per a negociar? Tot firmat i ben claret, que en acabant aquests centrípets ajustaran els comptes a José M. Aznar. Ja se sap, Espanya és seua i els la volen furta. Xe, això mateix, caca pura»¹⁸¹⁷.

Els enemics polítics d’*El Temps* no només es trobaven en el panorama polític ni en el terreny dels Països Catalans, també n’hi havia en uns altres mitjans de comunicació amb seu a Madrid. Cal insistir que les crítiques d’*El Temps* no anaven orientades a la ideologia d’altres mitjans, sinó a les formes d’aquests a l’hora d’expressar-les i de qüestionar la legitimitat ideològica i democràtica dels seus adversaris.

6.4.4.- El Temps i la premsa en català

A banda de tindre rivals mediàtics, *El Temps* també defensava alguns mitjans, fonamentalment els que tenien la llengua catalana com a distintiu. El setmanari trobava a faltar premsa en català. En un editorial es posa novament de manifest la voluntat de la revista de normalitzar el català en tots els pilars bàsics de la societat, en un nova mostra del seu nacionalisme:

«És prou passejar pels carrers de qualsevol de les nostres ciutats, i aturar-se als quioscos de premsa, per fer-se una idea clara de quina és la realitat: una ràpida ullada a qualsevol quiosc, gran, petit, cèntric o de barri, no provoca la sensació de viure en un país que té –se suposa– una llengua pròpia i diferent. Diferent del castellà, és clar, que és l’idioma en què està escrit el noranta-nou per cent, o el cent per cent en la major part dels casos, del material que qualsevol quiosc exposa¹⁸¹⁸.

»És inútil fer-se il·lusions sobre una suposada normalitat progressiva de la premsa catalana –en català–, ni tan sols a la

¹⁸¹⁶ Tui, 1948. Advocat de l’estat i popular banquer espanyol, és conegut per les seues operacions bancàries que en algun moment li han costat pena de presó. Font: <<http://www.elperiodico.com/es/noticias/economia/mario-conde-biografia-5044306>>. *El Periódico*, 11/IV/2016. «Del pelotazo a la cárcel». Biografia escrita per Olga Grau. Consulta: [13/IV/2016].

¹⁸¹⁷ *El Temps*, núm. 615, 1/IV/1996, p. 4. «Ramon Tamames». Article de J. J. Pérez Benlloch.

¹⁸¹⁸ L’any 1990, l’absoluta majoria de la premsa al Principat era en castellà. N’hi havia, però, excepcions com l’*Avui*, els locals *Punt Diari* i *Regió 7* i el setmanari *El Temps*. cf. GIFREU, Josep., *El català a l’espai de comunicació: el procés de normalització de la llengua als mitjans (1976-2013)*, Universitat Autònoma de Barcelona, 2014, p. 101.

mateixa Catalunya: la impressió visual dels quioscos és uniforme i perfectament expressiva de la realitat. Els nombres i els percentatges, també. És cert que fa quinze anys no hi havia ni un sol diari en català, per exemple, i que ara n'hi ha mitja dotzena. No és menys cert que aquests diaris són de difusió comarcal, o limitada, en el millor dels casos (com l'*Avui*¹⁸¹⁹) de tiratge comparativament modest. A Catalunya, després de deu anys de suposada *normalització* lingüística, la difusió de la premsa en català amb prou feines si supera el 10% de la premsa en castellà (el percentatge seria una mica més alt si n'excloem els diaris esportius). Això ni és normal, ni hi ha cap indicatiu per a pensar que s'aproximarà progressivament a la normalitat: quan hi ha rumors sobre l'aparició de dos nous diaris a Barcelona, es tracta de diaris... en castellà.

»Quant al País Valencià¹⁸²⁰ i a les Illes¹⁸²¹, els comentaris sobren: com si es tractara d'una cosa totalment inimaginable.

»I si parlem de setmanaris, el panorama és més desolador encara, si això és possible: EL TEMPS, certament, fa el seu esforç, cada vegada amb més convicció i amb més acceptació; i des de Barcelona, un altre setmanari intenta trobar el seu espai¹⁸²², aquella premsa que qualsevol cultura normal, i llengua en situació normal, té com a cosa òbvia: ni premsa esportiva ni premsa sensacionalista, ni premsa *del cor*, ni premsa especialitzada (revistes d'ordinadors, de *bricolage*, de decoració, de moda, del que siga), ni tan sols premsa eròtica. El ciutadà d'aquest país que tinga qualsevol gust, interès o afició, ha d'anar al quiosc o a la llibreria, i comprar la publicació corresponent *en castellà*.

»Mentre la llengua quasi exclusiva d'un quiosc de Barcelona o de València siga la mateixa que la d'un quiosc de

¹⁸¹⁹ L'*Avui* és el primer diari en català posterior a la guerra civil. Fou fundat l'any 1976.

¹⁸²⁰ L'any 1990, l'única publicació periodística estrictament en català que es podia trobar al País Valencià era *El Temps*. És cert que hi havia alguna publicació d'àmbit acadèmic i/o cultural en català, si bé aquestes no satisfien l'objectiu generalista del nostre setmanari. cf. GIFREU, Josep., *El català a l'espai de comunicació: el procés de normalització de la llengua als mitjans (1976-2013)*, Universitat Autònoma de Barcelona, 2014, p. 102.

¹⁸²¹ A les Illes la situació era similar: publicacions periodístiques en castellà llevat d'alguna excepció de premsa especialitzada. I llevat, és clar, d'*El Temps*. cf. GIFREU, Josep., *El català a l'espai de comunicació: el procés de normalització de la llengua als mitjans (1976-2013)*, Universitat Autònoma de Barcelona, 2014, p. 102.

¹⁸²² Es tracta d'*El Triangle*, fundat l'any 1990. Font: <<http://www.naciodigital.cat/noticia/57177/triangle/no/quadra>>. *Nació Digital*, 23/VII/2013. «El Triangle no quadra». Notícia de Carles Batalla. Consulta: [14/IV/2016].

Sevilla o de Madrid, vol dir que ací falla alguna cosa molt greu. Molt més greu i profunda del que sembla [sic]»¹⁸²³.

El Temps, per pura qüestió d'ideologia i de coherència amb la seua tendència editorial, troba a faltar premsa en català al seu territori. La manca de mitjans de comunicació en català perjudicava la intenció de construir un país normal. I per l'augment d'aquest tipus de premsa es felicitava en el número 500:

«En el número 1, EL TEMPS encetava una doble aventura. D'una banda, ser la pionera de la premsa en català al País Valencià. De l'altra, ser la pionera d'una premsa feta a València per a tots els Països Catalans. Afortunadament al cap dels anys, EL TEMPS ja no és l'únic mitja de comunicació fet en català des de València¹⁸²⁴. I pel que fa al segon objectiu, la consolidació del marc de comunicació dels Països Catalans és una realitat inqüestionable, i EL TEMPS demostra cada setmana que es pot fer [sic]»¹⁸²⁵.

6.4.5.- El Temps: la persecució

El Temps va patir persecució policial, segons el mateix setmanari, per la seua condició ideològica, poc abans dels Jocs Olímpics de Barcelona, quan la Guàrdia Civil entrà a la redacció de la revista buscant el periodista Oriol Malló.

«La Llei Corcuera¹⁸²⁶ ha realitzat la seua cerimònia inaugural violant la redacció d'EL TEMPS del carrer de Casanova de Barcelona: una operació de coreografia retroactiva efectuada per diversos números de la Guàrdia Civil, els quals, concedint-se un homenatge a la trajectòria més sinistra del cos que representen, van regirar l'edifici i els objectes amb una actitud humiliant, sense mostrar, si és que la tenien, cap autorització judicial explícita. Des de la nit de febrer en què van segrestat la llibertat a punta de metrallera, en l'any 81¹⁸²⁷, que no s'havien atrevit a tant amb els mitjans de comunicació. Però en

¹⁸²³ *El Temps*, núm. 307, 7-13/V/1990, p. 3. «¿Un país (quasi) sense premsa és un país?». Editorial.

¹⁸²⁴ Des de València s'editaven sis capçaleres íntegrament en català, totes especialitzades, a diferència d'*El Temps*, que era d'informació general: *Saó, Daina, La Rella, L'Horabaixa, Aiguadolç i Camacuc*. cf. GIFREU, Josep., *El català a l'espai de comunicació: el procés de normalització de la llengua als mèdia (1976-2013)*, Universitat Autònoma de Barcelona, 2014, p. 102.

¹⁸²⁵ *El Temps*, núm. 500, 17/I/1994, p. 5. «Camí del mil». Editorial.

¹⁸²⁶ Llei que resultà especialment polèmica perquè permetia a les forces policials, en certs casos, practicar els registres en domicilis privats sense ordre judicial. Font: <<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1992-4252>>. BOE, núm. 46, 22/II/1992, pp. 6.209-6.214. «Ley Orgánica 1/1992, de 21 de febrero, sobre Protección de la Seguridad Ciudadana». Consulta: [7/I/2016].

¹⁸²⁷ Referint-se a l'intent de colp d'estat del 23 de febrer de 1981.

aquesta ocasió no actuaven a instàncies d'uns militars insurrectes sinó d'un jutge, Baltasar Garzón¹⁸²⁸, a disposició d'un govern elegit de manera democràtica que s'està decantant per actituds que no es corresponen amb la seua filiació ideològica centenària.

»Buscaven un periodista de la nostra plantilla, Oriol Malló¹⁸²⁹, i l'operació s'emmarcava en la ràtzia intimidatòria que han dut a terme a Catalunya i al País Valencià de manera arbitrària i indiscriminada contra persones que, mentre no puguen demostrar el contrari –i en molts casos no ho han demostrat– per tot delictes són nacionalistes i se'ls suposava protegits constitucionalment pel fet de discrepar i creure en altres formes d'organització política i territorial que les que funcionen. El ministre d'Interior¹⁸³⁰, no obstant, ha actuat amb més contundència que contra el narcotràfic, descartant els drets més bàsics, pels quals molts ciutadans ja havien pagat amb presó fa uns anys, i recurrent, segons han denunciat alguns dels detinguts, al procediment de la tortura, en una acció nebulosa que lluny de semblar-se a una autèntica operació antiterrorista, ràpida, neta i eficaç, té més a veure amb una mascarada dissuasòria, excessiva, contra el nacionalisme en general. Corcuera ho haurà d'explicar, si és que encara no hem perdut el dret a l'explicació.

»Probablement, la proximitat dels Jocs Olímpics i la circumstància que el món sencer comence a estar pendent dels fets que ací es produeixen ha empentat al govern central a emprendre accions propagandístiques que accentuen la seua autoritat i que traspuen tranquil·litat amb vista a l'estranger. Si és aquest el mòbil, és ben trist; i si es tracta *simplement* d'una recessió democràtica, és pitjor.

¹⁸²⁸ De fet, aquesta operació policial va rebre el nom d'Operació Garzón. Un documental explica, des de la perspectiva dels afectats, aquella operació coetània a la imminent celebració de les Olimpíades en la qual hi va haver diverses detencions d'independentistes catalans que segons el jutge podien estar relacionats amb Terra Lliure. El documental es titula *L'Operació Garzón contra l'independentisme català*. Està produït per Llibertat.cat i realitzat per Zeba Produccions. És de l'any 2012. El documental explica que a banda de la seu d'*El Temps*, també foren inspeccionades altres seus d'entitats gens relacionades amb l'organització terrorista, com Òmnium Cultural o el partit polític Esquerra Republicana de Catalunya.

¹⁸²⁹ Segons *El País*, Oriol Malló havia reconegut a la policia haver participat en un atracament al barri de Gràcia per obtenir fons econòmics per al Moviment de Defensa de la Terra. Font: <http://elpais.com/diario/1992/07/31/espana/712533601_850215.html>. *El País*, 31/VII/1992. «Cuatro periodistas detenidos confesaron lazos con Terra Lliure». Sense signar; d'altra banda, Oriol Malló va denunciar haver patit tortures durant aquell captiveri. Font: <<http://diariandorra.ad/blocs/omallo/2010/04/18/espoleta-garzon/>>. *Diari d'Andorra*, 18/IV/2010. «Espoleta Garzón». Article d'Oriol Malló. Consultes: [14/IV/2016].

¹⁸³⁰ José Luis Corcuera.

»La democràcia ha costat un preu molt alt entre nosaltres perquè ara un ministre, un govern o un partit trenque la convivència amb els seus agents operatius entrant en un mitjà de comunicació o aplicant disposicions antiterroristes i, segons sembla, tortures¹⁸³¹ medievals a ciutadans sense cap prova, sense mostrar l'autorització judicial. Si és que la tenien [sic]»¹⁸³².

Aquest episodi de repressió va ser, lògicament, denunciat per *El Temps* amb contundència. Així en parlava Assumpció Maresma¹⁸³³:

«a la nostra redacció d'EL TEMPS, continuen arribant mostres de solidaritat adreçades als detinguts i especialment a Oriol Malló, empresonat a Carabanchel. Des del lector fidel de les seves cròniques fins a personatges públics amb els quals l'Oriol havia tingut contactes professionals com Pere Gimferrer¹⁸³⁴ o Josep M. Espinàs¹⁸³⁵, per esmentar-ne només dos exemples, han volgut deixar constància de la preocupació per la seva detenció. També més de 600 periodistes han signat un document de protesta per la violació de la redacció d'aquest setmanari.

»(...) Pocs minuts, abans d'acabar aquesta crònica, sonava el telèfon a la redacció d'EL TEMPS. Trucaven des de Londres, de *The Guardian*¹⁸³⁶ (...) S'excusaven, només llegien *El País* i no sabien gaires coses. Volien saber què havia passat. Després, només una pregunta. ¿Per què?»¹⁸³⁷.

El Temps, com qualsevol mitjà de comunicació, defensava i defensa una línia editorial. Qualsevol repressió en contra derivada del seu pensament –com així ho entenia el setmanari– no podia fer cap altra cosa que reforçar encara més les conviccions ideològiques del setmanari. La coneguda com Operació Garzón no podia tindre unes altres conseqüències.

¹⁸³¹ <<http://www.vilaweb.cat/noticia/3972555/20120117/erc-solidaritat-recorden-condemna-garzon-tortures-independentistes-1992.html>>. *Vilaweb*, 17/I/2012. «ERC i Solidaritat recorden la condemna a Garzón per les tortures a independentistes el 1992». Sense signar. Consulta: [14/IV/2016].

¹⁸³² *El Temps*, núm. 422, 20/VII/1992, p. 3. «Què volen aquesta gent». Editorial.

¹⁸³³ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Assumpció Maresma va signar un total de 328 pàgines en *El Temps*. Va ser directora del setmanari des del número 431 (21/IX/1992) fins al 567 (1/V/1995).

¹⁸³⁴ Pere Gimferrer i Torrens (Barcelona, 1945). Escriptor, traductor i crític literari de gran popularitat.

¹⁸³⁵ Josep Maria Espinàs i Massip (Barcelona, 1927). Escriptor català reconegut amb una gran quantitat de premis.

¹⁸³⁶ Popular diari britànic fundat l'any 1821. cf. GALLEGÓ PÉREZ, J. Ignacio., *Podcasting: Nuevos modelos de distribución para los contenidos sonoros*, Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya, 2010, p. 207.

¹⁸³⁷ *El Temps*, núm. 423, 27/VII/1992, p. 13. «Un palau contra la tortura». Crònica d'Assumpció Maresma.

6.5.- Terrorisme

Totes les crítiques que hem llegit en *El Temps* cap als mitjans i cap als partits nacionalistes espanyols es dirigien també contra les bandes terroristes quan aquestes actuaven contra els enemics polítics del setmanari. La revista no justificava cap acte de violència: la condemnava fermament i apostava per assolir el seu objectiu polític per la via del diàleg. És coherent, doncs, que rebutjara el terrorisme. A continuació, veurem diversos exemples. El primer, aquest editorial que es felicita pel suposat final de l'organització Terra Lliure¹⁸³⁸:

«seria útil i necessari que aquestes informacions es convertiren ràpidament en una realitat efectiva: que l'organització Terra Lliure renunciï al que ells anomenen lluita armada i la premsa i la televisió anomenen terrorisme.

»(...) la notícia d'un possible final dels atemptats de Terra Lliure, és ja una bona notícia. Des de les pàgines d'aquest setmanari hem mantingut, repetidament, que les (...) –accions retòricament definides com a “lluita armada”– tenien sistemàticament l'efecte oposat al que se suposa que pretenien. Les adhesions a aquests actes han estat sempre marginals, i reduïdes a grups molt petits prèviament indoctrinats. El rebuig, o la indiferència hostil, han estat la reacció global de la societat. Perquè en una societat com la dels Països Catalans, tal com ha evolucionat i tal com és, resultava difícil –tan difícil que era rigorosament impossible– fer assumir la “lluita armada” com a “lluita per l'alliberament nacional” o com a via directa cap a la independència. El fracàs propagandístic i polític d'aquesta *via*, no era només una probabilitat, era una certesa. Sembla que els responsables de tal *via*, o almenys una part significativa, s'han adonat que era una via morta o una via en direcció contrària.

»El raonament que ha conduït a aquesta decisió té una part coherent, que és la confiança en les vies democràtiques: només un moviment que capte l'adhesió de la major part de la societat pot conduir un país cap a formes més completes d'autogovern i, si cal, cap a la independència. Els qui tinguen aquesta idea –la independència, o el que pugui ser en el futur

¹⁸³⁸ Malgrat aquell miratge, el final de Terra Lliure no es produiria fins a l'any 1995. El miratge el reflectiren diaris com *El País*, que publicà que «La direcció de Terra Lliure ha propuesto a sus militantes abandonar la vía de la violencia al considerar que ya ha perdido sentido cometer atentados terroristas tras los cambios habidos en el último año en el mapa político europeo». <http://elpais.com/diario/1990/10/24/espana/656722818_850215.html>. *El País*, 24/X/1990. «El delegado del Gobierno en Cataluña dice que miembros de Terra Lliure se reinsertarán» Sense signar. Consulta: [14/IV/2016]. Malgrat aquest desig, Terra Lliure tornà a atemptar posteriorment. *Terra Lliure, punt final*. Documental de Televisió de Catalunya, 2007.

l'equivalent a la independència— haurien de proposar-se fer-la atractiva, com a idea i com a objectiu, per a sectors cada vegada més extensos de la societat. I això és cosa de difusió ideològica, dins i fora dels partits; d'una propaganda intel·ligent i, si convé, espectacular i agosarada. No és, certament, cosa de bombes [sic]»¹⁸³⁹.

El Temps apostava per les vies democràtiques per assolir la independència dels Països Catalans i renunciava plenament, amb justificacions, a l'activitat dels grups armats. Pocs números després, Oriol Malló entrevista Martin Mc Guinness, polític del Sinn Féin¹⁸⁴⁰, grup polític relacionat amb el grup armat irlandès IRA¹⁸⁴¹, i li planteja dues qüestions difícils que posen de manifest el rebuig del setmanari cap als mètodes violents:

«- *¿És compatible la fe catòlica*¹⁸⁴² *amb l'ús de la violència?*

»- Per a mi, és possible. Sóc creient i estic a favor de la lluita armada (...) Entenc que, al final de la meua vida, serà déu (...) qui decidirà la moralitat de la nostra lluita.

»- (...) *¿No creu que a l'IRA ha perdut credibilitat pels assassinats de gent innocent?*

»- Qualsevol acció en què es produexen víctimes civils té una repercussió negativa per al nostre combat i per a l'IRA en particular. L'IRA reconeix aquest factor i en la majoria de les seves accions els objectius han estat distribuïts netament, però el problema de fons és que la lluita es produeix en contacte directe amb l'enemic. L'exèrcit britànic s'ha tornat més llest i sofisticat, s'ha convertit en el millor exèrcit del món i posa l'IRA en determinades situacions que produeixen víctimes civils. En un context de guerra això pot, tristament, succeir però hi ha una voluntat absoluta de l'IRA d'evitar aquesta mena de baixes [sic]»¹⁸⁴³.

Les respostes evidencien la connexió ideològica entre IRA i Sinn Féin. A continuació, una crítica solemne a ETA i un rebuig a l'organització i els seus mètodes:

¹⁸³⁹ *El Temps*, núm. 331, 22-28/X/1990, p. 3. «Aprofitant l'avinentesa». Editorial.

¹⁸⁴⁰ «Martin McGuinness, in full James Martin Pacelli McGuinness (born May 23m 1950, Londonderry, Northern Ireland), politician who-as a membre of Sinn Féin, the political wing og the Irish Republican Army (IRA)». <<http://global.britannica.com/biography/Martin-McGuinness>>. Encyclopedia Britannica. Consulta: [14/IV/2016].

¹⁸⁴¹ cf. AINZ GALENDE, Alexandra., *Del fundamentalismo al terrorismo fundamentalista. ¿Es el 11-M un caso de terrorismo fundamentalista?*, Universidad de Almería, 2010, p. 142.

¹⁸⁴² El conflicte d'Irlanda del Nord estava clarament condicionat, entre altres coses, per una lluita entre catòlics (a favor d'Irlanda) i protestants (a favor del Regne Unit). cf. CORTEZ-LOBÃO SINEIRO, Francisco., «El papel de los diarios en el proceso de paz norirlandés», en *IC, Revista Científica de Información y Comunicación*, núm. 11, 2014, pp. 211-227.

¹⁸⁴³ *El Temps*, núm. 338, 10-16/XII/1990, p. 41. «Thatcher serà sempre un objectiu». Entrevista d'Oriol Malló a Martin Mc Guinness.

«Cada nou atemptat d'ETA, com el del passat dia 8 a Sabadell¹⁸⁴⁴, obliga a replantejar-se les raons profundes de la irracionalitat. Perquè les morts i la destrucció, cada vegada, no són el resultat d'un impuls criminal sense sentit, no són –per molt que ho semblen– morts gratuïtes. Són morts estudiades, planificades i buscades: morts que tenen el seu lloc en una estratègia elaborada, i que els seus autors consideren fredament com a simples peces en un joc, com a simples mitjans per a aconseguir uns objectius. Els sis policies assassinats a Sabadell quan es dirigien a complir un servei d'ordre en un partit de futbol, com els civils morts en l'atemptat d'Hipercor¹⁸⁴⁵, com tots els altres morts dels darrers anys, no han estat assassinats per qui són, per raó de cap suposada culpabilitat personal o corporativa. Tant se val que les víctimes siguin militars o guàrdies civils, simples ciutadans, vells, dones o infants: ETA no els mata pel que són o pel que han fet, sinó per tal de demostrar la seva capacitat de matar.

»La funció dels morts és, doncs, exclusivament, servir de prova d'aquesta capacitat. En el llenguatge de la mateixa ETA, i en la retòrica dels qui li donen un suport pràcticament incondicional, demostrar aquesta capacitat equival a demostrar un poder o una capacitat *militar*. I les accions que la demostren són també *operacions militars*. ETA-militar, és a dir el grapat de professionals de l'atemptat, queda així convertida en un *exèrcit* en guerra contra l'estat espanyol. I a partir d'aquesta autodefinició, tot està justificat, i tots els morts tenen un lloc en l'estratègia bèl·lica. I en tot cas, com en qualsevol guerra, caldrà *lamentar* de tant en tant les inevitables víctimes innocents. Evidentment, l'objectiu d'aquesta guerra no pot ser la derrota militar de l'estat enemic. L'objectiu és un altre: obligar l'enemic a negociar amb el xantatge dels morts. Però aquesta negociació, en els termes i les condicions que ETA planteja, és igualment impossible. I això, ETA ho sap i els seus seguidors també. Fora de la fantasia autoalimentada d'ETA i el seu cercle, no hi ha cap *estat de guerra*, ni *forces armades d'alliberament nacional*, sinó el residu endurit d'un altre temps ja remot. Com no hi ha cap possibilitat d'imposar, des del xantatge del terror, les condicions de negociació a un estat democràtic. La pràctica del terror queda, així, reduïda a un únic objectiu: manifestar l'existència

¹⁸⁴⁴ Van morir sis policies i hi van haver diversos ferits. Font: <http://elpais.com/diario/1990/12/09/espana/660697212_850215.html>. *El País*, 9/XII/1990. «Seis policías muertos y varios heridos en Sabadell en un atentado de ETA con coche bomba». Notícia de Lluís Urià. Consulta: [11/XII/2015].

¹⁸⁴⁵ L'atemptat d'Hipercor, produït en juny de 1987 al barri barceloní de Sant Andreu, va causar 21 morts i va ser condemnat també per *El Temps*, com hem analitzat en l'apartat 5.3.1.

dels seus autors. Han de matar, a fi de demostrar que són vius. Aquesta és l'horrible lògica dels fets.

»Per això és tan ingènua l'estranyesa, o l'escàndol, de molts catalans, honestament nacionalistes, quan ETA actua a casa nostra –a Catalunya preferentment, perquè té més ressò, però també al País Valencià– igual que en altres parts de l'estat. Si hom accepta la idea que ETA és l'expressió de la guerra dels bascos contra Espanya, *nosaltres* hauríem d'estar fora d'aquesta guerra. ETA, segons això, hauria d'entendre que nosaltres no som part de l'enemic, i que en tot cas no té cap dret d'estendre la seva guerra al nostre territori. Ingènua pretensió, que els fets desmenteixen repetidament. Perquè aquesta no és la lògica d'ETA. Tant se val que siga a Bilbao, Madrid, Saragossa o Barcelona, Baracaldo o Sabadell: els comandos d'ETA destrueixen i maten perquè aquesta és ja l'única raó de ser que els queda. Maten a fi de continuar vius. S'alimenten de la mort que causen, i no importa qui siguin ni d'on siguin, els morts. Tots són, per tant, víctimes en potència [sic]»¹⁸⁴⁶.

Queda evidenciat, doncs, el rebuig d'*El Temps* a la lluita armada, per més que el setmanari i l'organització en qüestió puguen coincidir ideològicament¹⁸⁴⁷. I si el setmanari criticava ETA, també havia de fer el mateix amb el grup polític més proper a l'organització, Herri Batasuna¹⁸⁴⁸. Ací, una vinyeta del Perich¹⁸⁴⁹ reflecteix la visió de la revista cap a HB:

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁸⁴⁶ *El Temps*, núm. 339, 17-23/XII/1990, p. 3. «Ni és guerra, ni és nostra». Editorial.

¹⁸⁴⁷ Cal insistir en aquesta coincidència exclusivament ideològica i exclusivament plantejada en termes nacionals.

¹⁸⁴⁸ De fet, el partit va ser il·legalitzat per suposats vincles amb ETA. cf. ESPARZA OROZ, Miguel., *La ilegalización de Batasuna: el nuevo régimen jurídico de los partidos políticos*, Zizur, Aranzadi, 2004, pp. 275-304.

¹⁸⁴⁹ Aquest humorista gràfic va tindre la seua secció pròpia en *El Temps* des del número 360 (13/V/1991) fins al 381 (7/X/1991).

Figura 50. *El Temps*, núm. 365, 27/VI/1991, p. 6.

I en aquest sentit, *El Temps* va defensar el polític *abertzale* Txema Montero quan va ser expulsat d'HB per, segons el setmanari, discrepar mínimament dels qui justificaven ETA¹⁸⁵⁰. Motiu pel qual la revista va mostrar el desacord amb la cúpula d'Herri Batasuna:

«La notícia de l'expulsió de Txema Montero de la coalició Herri Batasuna no és, ni de bon tros, una bona notícia. La direcció de la coalició n'ha demanat l'expulsió pel contingut d'un article, titulat *Por la Independencia de Euskadi*, publicat al diari basc *Deia*¹⁸⁵¹. En aquest article, l'exeurodiputat basc (...) considera que és "inexacte" definir el conflicte basc com una guerra, perquè no s'hi sent implicada la majoria del poble, critica els qui accepten ETA "faça el que faça i diga el que diga", i estima que els mètodes a utilitzar han de ser "només aquells que la majoria social admeta com a legítims en cada situació".

»Ara, per haver escrit això, la direcció d'HB vol el seu cap. Ell mateix va fer arribar l'article a la direcció abans que

¹⁸⁵⁰ *El País* coincidia amb *El Temps* en aquesta qüestió: Txema Montero havia estat expulsat d'HB per qüestionar l'activitat armada d'ETA. Font: <http://elpais.com/diario/1992/06/11/espana/708213604_850215.html>. *El País*, 11/VI/1992. «Herri Batasuna expulsa a Txema Montero por defender el Estatuto de Gernika». Notícia de José Luis Barbería. Consulta: [14/IV/2016].

¹⁸⁵¹ Per a consultar l'article: <http://elpais.com/diario/1992/06/11/espana/708213618_850215.html>. *El País*, 11/VI/1992. «Por la independencia de Euskadi». Article de Txema Montero. Consulta: [14/IV/2016].

sortira publicat. Aquell que va arribar a Estrasburg amb més de 300 mil vots¹⁸⁵² (...) com s'ha demostrat, com més s'allarga el conflicte, més sembla que no hi ha vencedors ni vençuts.

»(...) Metre hi ha diàleg, eliminar homes pont, eliminar seny, eliminar raonaments, és un luxe costosíssim»¹⁸⁵³.

El Temps era partidari del diàleg i no del terrorisme i, en conseqüència, afavoria els polítics que apostaven per la primera opció. És clar que si el setmanari rebutjava el terrorisme amb el qual coincidia ideològicament, havia de rebutjar també el terrorisme amb què no coincidia en absolut. Parlem dels GAL, i aquesta era la visió de la revista sobre el terrorisme d'estat:

«L'home dels mocassins i les ulleres fosques, el misteriós client d'hotels i restaurants que pagava amb targeta i donava noms falsos, el fidel i disciplinat servidor de l'estat, ja torna a passejar pels carrers¹⁸⁵⁴. José Amedo Fouce, un dels organitzadors del GAL i boc expiatori d'aquesta operació de terrorisme d'estat, ha estat posat en llibertat després de complir només sis mesos dels 108 anys a què va ser condemnat¹⁸⁵⁵. No és cap sorpresa.

»Finalment, Amedo, està en situació de semilibertat: dormirà a la presó de dilluns a dijous, i els caps de setmana ho farà a casa. Gaudirà de 48 dies de vacances cada any¹⁸⁵⁶, i tindrà una feina digna, més digna que la que tenia abans: captarà clients "per a una empresa consultora"¹⁸⁵⁷ (costa de pensar que una persona amb els antecedents d'Amedo pugui resultar un bon comercial. No hi ha res com tenir amics).

¹⁸⁵² Va ser escollit eurodiputat després en les eleccions europees de 1987 amb 360.952 vots, el que era un percentatge de l'1,87% del vot a tot l'estat espanyol. Quasi 40.000 d'aquests vots els va obtenir al Principat de Catalunya. Aquell any, el 14,38% dels navarresos i el 19,6% dels bascos va donar suport a Herri Batasuna. A Euskadi, Txema Montero fou el candidat més votat aquell any. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [14/IV/2016].

¹⁸⁵³ *El Temps*, núm. 418, 22/VI/1992, p. 3. «Txema Montero, o com eliminar la raó». Editorial.

¹⁸⁵⁴ Un reportatge d'*El País* explica els mètodes habituals d'actuació de José Amedo. Font: <http://elpais.com/diario/1994/07/26/espana/775173605_850215.html>. *El País*, 26/VII/1994. «Al frente de un grupo de mercenarios». Reportatge de Victorino Ruiz de Azua. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁸⁵⁵ José Amedo, dels GAL, havia estat condemnat l'any 1991 per sis assassinats frustrats. Font: <http://elpais.com/diario/1991/09/20/espana/685317620_850215.html>. *El País*, 20/IX/1991. «Los policías Amedo y Domínguez, condenados a más de 100 años por seis asesinatos frustrados». Sense signar. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁸⁵⁶ A més, aquella reducció de la condemna beneficiava Amedo de cara a possibles condemnes posteriors més encara que si se li haguera aplicat l'indult. Font: <http://elpais.com/diario/1995/05/30/espana/801784865_850215.html>. *El País*, 30/V/1995. «El Gobierno benefició más a Amedo y Domínguez con el tercer grado que si les hubiera indultado». Reportatge de José Yoldi. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁸⁵⁷ <http://elpais.com/diario/1994/07/21/espana/774741609_850215.html>. *El País*, 21/VII/1994. «Amedo trabajará en una consultoría y Domínguez será representante comercial tras obtener el régimen abierto». Notícia de Jesús Duva. Consulta: [15/IV/2016].

»(...) Des del nostre país, resulta humiliant, vergonyós, irritant i cansat comprovar com, mentre José Amedo capta clients per a una empresa consultora, Núria Cadenas perd la seua joventut a la presó sense saber ben bé per què¹⁸⁵⁸. Sense oblidar tampoc que encara hi ha quatre ciutadans catalans en presó preventiva com a resultat de la ràtzia olímpica del 92¹⁸⁵⁹.

»Sembla incoherent, però no ho és. És terriblement coherent»¹⁸⁶⁰.

Rebutjar el terrorisme, vinguera d'on vinguera, era simple coherència editorial d'*El Temps*. Coherència que inclou també l'exigència de justícia equivalent per a tots aquells que estaven acusats de terroristes. El cas GAL va caure en mans del PSOE perquè les accions es van cometre durant el govern de Felipe González. Tot i que el setmanari no lliurava el PP de fets passats similars als del GAL. L'exemple, en un editorial:

«La posició del PP pel que fa al cas GAL no naix d'una reflexió política o ètica de repulsa al terrorisme d'estat sinó que ha estat simplement un instrument més de desgast del gabinet socialista¹⁸⁶¹. Res més. Aznar té a les seues files vertaders especialistes en terrorisme d'estat, veritables pares fundadors d'aquesta disciplina a l'estat espanyol, com per exemple Rodolfo Martín Villa¹⁸⁶². I ara, preveient que li queda poc per arribar a la tan desitjada trona, Aznar ja anuncia que ell, que és un bon patriota espanyol, no farà de mullader amb el tema¹⁸⁶³. S'ha acabat la pressió i que ningú s'espante, que no es tractava de fer neteja en es entranyes de l'estat, sinó de castigar una mica els *progres* que tampoc van saber desembussar les clavegueres»¹⁸⁶⁴.

¹⁸⁵⁸ Qüestió que tractem en l'apartat 6.5.4 d'aquest treball.

¹⁸⁵⁹ Qüestió tractada en l'apartat 6.4.5.

¹⁸⁶⁰ *El Temps*, núm. 529, 8/VIII/1994, p. 5. «Indult encobert per a l'amic Amedo». Editorial.

¹⁸⁶¹ De fet, un dels arguments que donava Aznar quan es plantejava presentar una moció de censura contra Felipe González l'any 1995 era, precisament, el cas GAL com un element que desprestigiava el govern socialista. Font: <http://elpais.com/diario/1995/01/13/espana/789951612_850215.html>. *El País*, 13/I/1995. «Aznar se ofrece a presentar la moción de censura si el Parlamento le garantiza la investidura». Notícia de Luis R. Aizpeolea. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁸⁶² Rodolfo Martín Villa, que havia ocupat càrrecs polítics durant el franquisme, arribà a ser conegut com «la porra de la transició». cf. PEDRÓS-GASCÓN, Antonio F., *José Manuel Caballero Bonald: regresos a Argónida en 33 entrevistas*, Prensas Universitarias de Zaragoza, 2011, p. 33. Quan s'escrigué l'article que tractem, Martín Villa era diputat al Congrés espanyol amb el PP.

¹⁸⁶³ Aznar va dir quan encara era a l'oposició que no era partidari d'obrir una investigació parlamentària sobre el cas GAL. Font: <http://elpais.com/diario/1996/01/24/espana/822438021_850215.html>. *El País*, 24/I/1996. «Trillo califica de “no afortunado” el llamamiento de Aznar para “pasar la etapa” del ‘caso GAL’». Sense signar. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁸⁶⁴ *El Temps*, núm. 607, 5/II/1996, p. 5. «Llistes tacades». Editorial.

El terrorisme d'estat no era només responsabilitat de Felipe González. *El Temps* sospitava que si el PP rebutjava els GAL era per simple estratègia electoral i no per convicció real.

6.5.1.- Valentí Puig: la condemna més particular

Tot i que hem comprovat que *El Temps* va criticar, fonamentalment des dels editorials, qualsevol mena de terrorisme, procedira de qualsevol bàndol ideològic proper o llunyà al setmanari, el periodista que més fermament es va pronunciar contra aquest afer va ser el mallorquí Valentí Puig, que discrepava en els seus articles relacionats amb el tema que tractem, fins i tot, amb la línia editorial d'*El Temps*, de la qual es distanciava de manera molt important. Des de la seua tribuna 'La Setmana' escrivia aquests articles. En el primer exemple, Valentí Puig suggereix que el líder del PNB, que com anteriorment hem comprovat havia estat ben valorat pel setmanari¹⁸⁶⁵, es preocupava pel "benestar" dels terroristes.

«Els desenteniments pel que fa al consens antiterrorista no són bons, però eren de preveure si el Govern de Felipe González tirava pel seu compte amb la reinserció dels etarres¹⁸⁶⁶. La fórmula "Avui mates, demà ets al carrer" no sembla prou dissuasòria. També és vertaderament curiosa la preocupació de Xabier Arzallus pel benestar econòmic dels terroristes peneditos que surtin de la presó abans d'hora i hagin de pagar *cash* pels danys causats per la seva acció terrorista¹⁸⁶⁷. Una veu conciliadora suggereix que l'estat avanci els diners, però jo no veig que els separats que no poden pagar la pensió dels fills tinguin cap avançament de l'estat, ni que quan hem de pagar Hisenda puguem tenir una subvenció conciliadora. Per al terrorista reinsertat que no pagui la situació més lògica és que torni a la presó, si és que volem parlar de justícia i no d'una altra cosa»¹⁸⁶⁸.

¹⁸⁶⁵ Apartat 6.1.6.

¹⁸⁶⁶ Aquesta reinserció consistia a anul·lar la dispersió d'aquells presos d'ETA que trencaren amb l'organització armada. Aquesta mesura provocà protestes des del món *abertzale*, que considerà que l'única via per a abandonar les presons era la de l'amnistia. Fonts: <http://elpais.com/diario/1994/05/21/espana/769471201_850215.html>. *El País*, 21/V/1994. «Un centenar de presos etarres se acogen a la reinserción». Notícia de José Luis Barbería; i <http://elpais.com/diario/1994/09/11/espana/779234405_850215.html>. *El País*, 11/IX/1994. «Miles de personas protestan contra la reinserción de etarres en San Sebastián». Notícia de Pedro Gorospe. Consultes: [15/IV/2016].

¹⁸⁶⁷ De fet, l'Associació de Víctimes del Terrorisme va denunciar aquesta "preocupació" d'Arzalluz. Font: <http://elpais.com/diario/1994/09/18/espana/779839205_850215.html>. *El País*, 18/IX/1994. «Víctimas del Terrorismo arremete contra Arzalluz y "suc oro de gallines cluecas"». Sense signar. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁸⁶⁸ *El Temps*, núm. 536, 26/IX/1994, p. 85. «Els castristes de la plaça de Sant Jaume». Article de Valentí Puig.

Valentí Puig va aprofitar el terrorisme per criticar Arzalluz, qui tenia en general bona crítica des d'*El Temps*. També va esmentar un acte dels GAL per fer una crítica tant al terrorisme d'estat com a Herri Batasuna:

«Anem tan farts de set de justícia que la trobada dels cadàvers dels etarres Lasa i Zabala¹⁸⁶⁹ avui no dominava les converses, encara que fos un dels episodis més ombrívols dels darrers anys. Déu anys després, són dos cadàvers devaluats, tot i que el cinisme d'Herri Batasuna de seguida vulgui treure'n profit. És l'horror a mans plenes, l'horror de la barbàrie. Fins on puguin arribar l'horror i la indeferència que ho banalitza tot, és la pregunta del nostre segle, la meditació hamletiana davant les calaveres de dos terroristes torturats que mai deixaren d'assassinar [sic]»¹⁸⁷⁰.

L'escriptor entenia que, si bé el cas de Lasa i Zabala fou d'allò més condemnable, Herri Batasuna no era el partit més adequat per protestar contra dos assassinats. Tot i que allò més sorprenent és la gran identificació que Valentí Puig mostra amb José Maria Aznar després que el llavors cap de l'oposició patira un atemptat que quasi li costa la vida¹⁸⁷¹.

«Per un mil·límetre, per dècimes de segon i un blindatge de primera qualitat, ara José María Aznar no és un munt de carn sangonosa. Ha estat un atemptat contra el fet de l'alternança, contra cadascun dels més de vuit milions de ciutadans que varen votar Aznar a les eleccions generals¹⁸⁷², vuit milions d'actes lliures i voluntaris –reflexius o no, amb ponderació o sense– davant milers d'urnes, un acte generalitzat de decisió que un grapat de terroristes volen contrafer i destruir. És el cotxe bomba contra la llibertat, el control remot contra la sobirania de l'individu. Això no vol dir que qui vulgui no tingui el dret d'escriure editorials mel·líflues sobre el terrorisme. Herri Batasuna dóna la culpa de l'atemptat a la intransigència del PP¹⁸⁷³, un acudit que encara farà patxoca als casinets del tot o

¹⁸⁶⁹ José Lasa i Ignacio Zabala foren dos membres d'ETA segrestats el 15 d'octubre de 1983 pels GAL. Els seus cadàvers aparegueren l'any 1995 i els autors del crim confessaren els fets. cf. PEREIRA, Rui., *La guerra desconocida de los vascos*, Tafalla, Txalaparta, 2001, p. 211.

¹⁸⁷⁰ *El Temps*, núm. 563, 3/IV/1995, p. 82. «El món s'acabarà l'any 1997». Article de Valentí Puig.

¹⁸⁷¹ Font: <http://elpais.com/diario/1995/04/20/espana/798328825_850215.html>. *El País*, 20/IV/1995. «ETA intenta asesinar a Aznar con un coche bomba». Notícia de Jesús Duva. Consulta: [11/XII/2015].

¹⁸⁷² L'any 1993, Aznar va rebre 8.201.463 vots a les eleccions generals, el que era el 34,76% del vot, a quatre punts percentuals del PSOE, força més votada. Font: <<http://www.infoelectoral.mir.es/>>. Ministeri d'Interior. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁸⁷³ Els portaveus d'HB asseguraren que Aznar «encarna el continuismo cuyo objetivo es mantener el esquema impositivo del Estado». Font: <http://elpais.com/diario/1995/04/22/espana/798501620_850215.html>. *El País*, 22/IV/1995. «Herri Batasuna justifica el asesinato frustrado de Aznar porque encarna el continuismo». Notícia de Pedro Gorospe. Consulta: [15/IV/2016].

res. De tota manera els electors d'Aznar poden constatar que potser és més necessària la serenitat que no el carisma, un difícil somriure sota un bigoti que no el gran prestigi europeu de Felipe González, enfonsat en les aigües canadenques com un fus de plom. Fred, impàvid, Aznar arribarà a la Moncloa quan els electors ho decideixin, i li desitjo que, després de dinar, pugui per molts anys fumar-se els seus bons cigars havans, com fa sempre, d'amagat les càmeres»¹⁸⁷⁴.

Identificació que no només es dóna amb Aznar, sinó també amb els seus votants. *El Temps*, en una nova mostra del seu sentiment plenament democràtic, criticà aquest atemptat, relacionant Aznar amb la democràcia i ETA amb tot el contrari:

«ETA odia tota la gamma de colors que la incipient democràcia espanyola va aprenent a usar, que entén desfavorable als seus propòsits. I vol tornar al blanc i negre. Però a un blanc i negre massa antic. Vol desestabilitzar un procés democràtic quan molts sectors de la dreta ja l'han assumit plenament.

»Matar Aznar era tesar la corda del tot. Però allò que sortosament ha restat només en un intent, posa a prova moltes altres coses. ETA perd una vegada més. Mai no pot guanyar, i, tot i que ni tan sols pot sumar vots, veu una eixida: despertar els altres sectors antidemocràtics de la societat. Vol una sortida *manu militirari*. És l'única cosa que la manté i que manté la seua parròquia.

»(...) Quan Aznar qualifica l'atemptat d'"inconvenients de l'ofici", guanya la democràcia i guanya el mateix Aznar, convertit ja en autèntic heroi nacional espanyol»¹⁸⁷⁵.

L'editorial d'*El Temps* condemna l'atemptat contra Aznar, un enemic polític del setmanari. Dóna així un nou exemple de coherència, que consisteix a rebutjar, simple i fermament, el terrorisme, siga quina siga la procedència. Tornant a Valentí Puig, l'últim article que mostrarem d'aquest periodista és una nova mostra del seu rebuig total a HB:

«Herri Batasuna baixa del 17,2% de 1991 a un 14,8% i molts analistes es miren al mirall per donar-se l'enhorabona¹⁸⁷⁶. De fet, Herri Batasuna perd vots des de finals de la dècada dels vuitanta, ja bé sigui a les eleccions legislatives, a les europees i a les autonòmiques. És més: és ben possible que el pacte tripartit

¹⁸⁷⁴ *El Temps*, núm. 567, 1/V/1995, p. 82 i 83. «El cotxe bomba contra la sobirania individual». Article de Valentí Puig.

¹⁸⁷⁵ *El Temps*, núm. 567, 1/V/1995, p. 5. «ETA no vol la pau». Editorial.

¹⁸⁷⁶ Es refereix a la comparació dels resultats de les eleccions municipals de 1991 i 1995. A Navarra i País Basc, l'any 1991 HB obtingué el 13,5% del vot. L'any 1995 el percentatge d'ambdós territoris es reduí a l'11,4%.

PNB-PSOE-EA deixi HB sense molts dels ajuntaments on fins ara manava. Ara bé: jo em resisteixo a llençar el barret enlaire per una minva de vots així. Són uns vots, pocs o molts, de tir al clatell, de passamuntanyes i còctel Molotov»¹⁸⁷⁷.

La major mostra de rebuig està en el seu lament perquè encara hi havia gent que vota HB, que segons ell és el vot a ETA. Queda clar el seu compromís contra les accions armades, compromís ferm que de vegades fins i tot pot discrepar amb la línia editorial del setmanari en la qüestió ideològica, ja que s'identifica massa amb polítics com Aznar. Una mostra més de la pluralitat ideològica d'*El Temps*. És indiscutible el compromís del setmanari contra el terrorisme i a favor de la democràcia.

6.5.2.- L'assassinat de Broseta

L'assassinat de Manuel Broseta, comès per ETA el 15 de gener de 1992¹⁸⁷⁸, va despertar la solidaritat d'*El Temps* amb un dels que fins a la data havia sigut un lògic enemic polític del setmanari. Defensor del blaverisme i militant de l'anticatalanisme valencià¹⁸⁷⁹, el setmanari havia de discrepar-ne dels posicionaments per pura lògica. El seu assassinat va despertar la solidaritat per motius coherents de la línia editorial del setmanari, que com hem vist, rebutjava el terrorisme independentment de la seua procedència i dels seus objectius. El primer exemple d'aquest rebuig és la portada del número en el qual es tracta l'assassinat esmentat. El missatge és bastant contundent:

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

¹⁸⁷⁷ *El Temps*, núm. 573, 12/VI/1995, p. 82. «A les urnes, pel novembre i pel febrer». Article de Valentí Puig.

¹⁸⁷⁸ Font: <http://elpais.com/diario/1992/01/16/espana/695516420_850215.html>. *El País*, 16/I/1992. «ETA asesina en Valencia de un tiro en la nuca al consejero de Estado Manuel Broseta». Sense signar. Consulta: [11/XII/2015].

¹⁸⁷⁹ cf. CUCÓ, Alfons., *Roig i blau: La transició democràtica valenciana*, València, Tàndem, 2002, pp. 103-107.

Figura 51. *El Temps*, núm. 397, 27/I/1992, portada.

La intenció principal de la portada és la condemna a l'assassinat mitjançant la via de l'impacte. Els tres plànols del cadàver de Manuel Broseta així ho mostren i a aquest gest de condemna s'afegeix un breu text en el qual qualifica l'assassinat com a «incomprensible». La postura d'*El Temps* era bastant clara. I en aquest número s'encarregaran de fer constància d'aquest rebuig. Per exemple en l'article editorial.

«Es difícil, per desgràcia, trobar paraules noves per manifestar el dolor i la consternació davant d'un acte com l'assassinat de Manuel Broseta, seguit de la mort de dos músics militars valencians a Barcelona¹⁸⁸⁰. Paraules com repulsa, indignació i horror són expressions que han hagut de ser gastades una vegada i una altra en ocasions semblants, però que cal tornar a repetir, també una vegada i una altra. Perquè la cega inhumanitat dels assassins que ens visiten ha arribat en un punt que no deixa altra qualificació possible que no siga expressar, amb sensació d'impotència, les mateixes expressions de condemna. Si qualsevol persona, de professió militar o civil, home o dona, infant o vell, pot convertir-se en víctima a Barcelona, a Mutxamel o a València (o a Sevilla o a Madrid, i allà on siga), és que per al terrorisme i la violència no hi ha cap part de la població innocent. Tots som, doncs, víctimes en potència d'una estratègia desesperada que no té més objectiu

¹⁸⁸⁰ <http://elpais.com/diario/1992/01/17/espana/695602814_850215.html>. *El País*, 17/I/1992. «ETA asesina a dos suboficiales del Ejército en su segundo atentado en una semana en Barcelona». Notícia d'Àlex Rodríguez i Àngels Piñol. Consulta: [15/IV/2016].

que demostrar, amb la mort de les víctimes, l'existència dels que les maten.

»L'assassinat de Manuel Broseta, però, té una significació particular, perquè els executors en aquest cas, han vingut a València a buscar una víctima concreta. Una víctima fàcil de matar, però que poguera servir com a caixa de ressonància. ¿Per què han triat a València, i per què el professor Broseta? No ho sabrem mai. Només podem saber que la víctima i els seus conciutadans únicament compten com a peons en el macabre joc publicitari dels assassins.

»No és aquest el moment de valorar amb detall la complexa personalitat pública de Manuel Broseta i Pont, perquè qualsevol consideració en aquest sentit és irrellevant davant de la seua tràgica mort. Ha estat durant quinze anys una figura de primera magnitud en la vida civil i política valenciana, i com a tal figura pública contradictori i discutit, però sempre respectat. Precisament, el millor homenatge a la seua persona és el que puga procedir des de posicions discrepants. No podem valorar positivament la seua intervenció política en el procés autonòmic –quan va ser secretari d'Estat en el govern d'UCD–, ni la seua participació en la manera com es va concretar aquest procés al País Valencià, ni les seues posicions, actituds i responsabilitats en alguns dels temes més conflictius per a la societat valenciana que han transcendit fins als nostres dies¹⁸⁸¹. Però ha estat un home de trajectòria invariablement democràtica, ja des dels anys del franquisme, i també un home invariablement dialogant. Més enllà de qualsevol divergència de pensament [sic]»¹⁸⁸².

Comprovem que *El Temps* s'encarrega, a més, de deixar clara la divergència ideològica amb Manuel Broseta, i aprofita aquesta diferència per reiterar el seu rebuig al terrorisme. Insisteix també en el caràcter democràtic de la víctima, malgrat les evidents discrepàncies ideològiques, cosa que valora encara més el compromís del setmanari contra el terrorisme i a favor de les seues víctimes.

6.5.3.- La dissolució de Terra Lliure

Terra Lliure provocà els darrers atemptats el 29 de juny de 1992, tot just abans de la ja esmentada Operació Garzón, que es va posar en marxa la matinada d'aquell dia. Un any abans, part de l'organització de Terra Lliure havia decidit abandonar la lluita

¹⁸⁸¹ «Desde finales de 1978 y principios de 1979 y, sobre todo, con la incorporación de Abril Martorell, Broseta y Manglano a la UCD-Valencia, la ideología anticatalanista se vio reforzada: UCD-Valencia pasó de apoyar el anticatalanismo a guiarlo ideológicamente». GASCÓ, Patricia., *UCD-Valencia, Estrategias y grupos de poder político*, Universitat de València, 2009, p. 152.

¹⁸⁸² *El Temps*, núm. 397, 27/I/1992, p. 3. «Manuel Broseta, i més morts». Editorial.

armada per integrar-se en Esquerra Republicana de Catalunya, partit liderat llavors per Àngel Colom. Aquest sector anunciava el 8 de juliol de 1991 mitjançant una roda de premsa aquest desig d'abandonar la lluita armada per a ingressar en ERC. Un altre sector es va negar a prendre aquesta via i va continuar l'activitat armada fins a la data esmentada anteriorment¹⁸⁸³. Aquest tomb produí esperança en *El Temps*, que celebrava amb certa cautela la fi imminent de l'activitat de Terra Lliure i alhora exigia l'indult dels presoners acusats de pertànyer a l'organització. Precisament, després d'aquella divisió esmentada de Terra Lliure entre aquells que decidiren abandonar les armes i aquells que decidiren continuar emprant-les, *El Temps* va entrevistar dues persones¹⁸⁸⁴ que recentment havien abandonat la presó, on havien estat acusats de pertànyer a Terra Lliure. Les preguntes d'Oriol Malló i Pere Martí evidencien que el setmanari és partidari de la via democràtica de l'independentisme.

«- *ERC ha tingut un èxit electoral*¹⁸⁸⁵ *i l'independentisme "combatiu" passa un mal moment, per dir-ho d'alguna manera...*

»Manera: Mentre l'independentisme continuï dividit i no sigui capaç de fer una reflexió sobre totes les crisis que ens han portat a la destrucció, no es podrà crear res ni tirar endavant. En aquests moments, l'únic independentisme que hi ha, hem de ser seriosos, és el d'ERC.

»Benítez: Estic d'acord que hi ha d'haver una autocrítica de totes les organitzacions de l'independentisme combatiu. D'altra banda, no crec que sigui negatiu que ERC tingui onze diputats, però si els té, és perquè hi ha hagut un treball des de l'any 78 en què molta gent vam iniciar un combat en un moment en què ser independentista volia dir ser boig. Gràcies al treball de gent com la Crida, Terra Lliure i d'una sèrie d'organitzacions independentistes, ara hi ha una gent que pot collir-ne els fruits.

»- (...) *¿Encara confien a refer la unitat?*

»Manera: És que si no hi ha unitat, no anirem enlloc. Ja comença a ser hora que l'independentisme combatiu sigui un poc seriós i doni la imatge que vol crear país i no destruir país.

»- *¿El fet que rebí més suport l'independentisme pacífic que el combatiu els és indiferent?*

»Manera: L'únic que fa un discurs que pugui arribar a amplis sectors de la societat és ERC, perquè l'independentisme combatiu no existeix.

»Benítez: Jo diria que sí, que existeix.

»Manera: Existir, existeix, però la seva capacitat és mínima.

¹⁸⁸³ Font: *Terra Lliure: punt final.*, David Bassa (Director), Televisió de Catalunya, 2007.

¹⁸⁸⁴ Les dues persones eren Carles Martínez i Macià Manera.

¹⁸⁸⁵ En les eleccions al Parlament de Catalunya de 1992, ERC havia passat de 6 a 11 diputats.

»Benítez: Existeix, però té el poble que no es projecta i que no es pot comptabilitzar en vots. S'ha d'inciar un procés i aglutinar tota una sèrie de gent que hi eren i que ara donen suport a altres opcions»¹⁸⁸⁶.

Sembla evident que els periodistes d'*El Temps* suggereixen que la via democràtica de l'independentisme no només és la més moral, sinó també la que presenta més garanties d'èxit. En aquest context, quan un sector dels militants de Terra Lliure anunciaren apostar exclusivament per la via democràtica, *El Temps* exigí al govern espanyol respectar i assumir la reinserció social d'aquells antics militants.

«El govern espanyol ha insistit moltes vegades: l'única negociació que accepta amb el grup armat ETA és la de la reinserció d'aquells membres de la banda que no tinguen delictes de sang. Per reinserció s'entén l'acceptació del marc legal vigent per a fer causa de les seues reivindicacions i l'abandonament explícit de l'ús de les armes. Convertir, en definitiva, en lluita política el que fins ara era lluita armada. Una lluita armada que ha costat centenars de víctimes, de tots dos bàndols, i que cada vegada és més cruel i sagnant

»(...) L'activitat de grups armats [als Països Catalans] ha estat significativament inferior a la que registra Euskadi. Els majors atemptats han estat resultat d'accions que ETA ha perpetrat al nostre país i l'única organització *autòctona*, Terra Lliure, va tenir una activitat molt limitada i va causar una única víctima mortal de fora de l'organització¹⁸⁸⁷. Terra Lliure, a més, es va autodissoldre oficialment fa uns mesos i els seus representants van declarar la ferma voluntat de lluitar per l'independentisme des de postures legitimades per l'actual marc legal¹⁸⁸⁸.

»¿Quina és la resposta del govern espanyol? D'una banda, després de la retirada de les armes de Terra Lliure, el Ministeri de l'Interior llança una forta campanya per detenir els elements que encara actuaven en el nom de la dissolta organització armada. I de l'altra, va més enllà i organitza una sèrie de detencions en massa de persones, algunes de les quals ja han quedat en llibertat per falta de motius per a la seua detenció

¹⁸⁸⁶ *El Temps*, núm. 413, 18/V/1992, p. 32. ««Terra Lliure encara existeix»». Entrevista d'Oriol Malló i Pere Martí a Carles Benítez i Macià Manera.

¹⁸⁸⁷ Una dona de 62 anys va ser assassinada després de l'explosió d'un artefacte al municipi de les Borges Blanques l'any 1987. Font: <http://elpais.com/diario/1987/09/11/espana/558309609_850215.html>. *El País*, 11/XI/1987. «Atentado mortal de Terra Lliure en vísperas de nacional catalana protagonizada por los independentistas». Notícia de Lluís Visa. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁸⁸⁸ Cal incidir que, segons el documental consultat, aquesta voluntat la va expressar un sector de l'organització armada. Font: *Terra Lliure, punt final*. Documental de Televisió de Catalunya, 2007.

i retenció, que, en algun moment remot tingueren, suposadament, alguna relació amb Terra Lliure¹⁸⁸⁹.

»Si aquesta relació es provara, seria, de tota manera, una relació antiga, abandonada i superada completament pels detinguts, que, a la seua manera, ja s'havien reinserit en ocupacions normals i en militàncies democràtiques. I, si més no, és aquest un dels objectius que el Ministeri de l'Interior preconitza per als penedits bascos.

»Davant l'activitat d'ETA, un grup armat encara fort i combatiu, amb desenes de morts en el seu *currículum*, el govern ofereix la reinserció¹⁸⁹⁰. I davant una organització molt més feble que, en la seua gran majoria, ja havia posat en pràctica la reinserció a instàncies pròpies i per convicció, ¿quina és la postura del govern? La mateixa que utilitza amb els independentistes bascos amb delictes de sang: la penitenciària, l'interrogatori i, segons les denúncies, la tortura. El govern hauria de donar alguna explicació sobre distintes maneres de mesurar la justícia [sic]»¹⁸⁹¹.

Llavors, *El Temps* exigeix la reinserció dels antics militants de Terra Lliure una vegada s'ha dissolt part de l'organització i una vegada han decidit actuar dins del marc estrictament polític. Tenint en compte que la ideologia política del setmanari i de l'organització podien coincidir en el fons (ambdós independentistes) i no en els mètodes (diàleg davant de terrorisme), podem considerar normal que la revista exigira l'acceptació dels antics militants de Terra Lliure una vegada havien abandonat la pràctica del terrorisme. Si alguna cosa desitjava *El Temps* era la fi de la violència. I per a arribar a aquest objectiu s'havien de reconèixer els passos que es feien per a aconseguir-lo.

6.5.4.- El cas de Núria Cadenes¹⁸⁹²

Dins del tractament del terrorisme, fou un dels casos més delicats que *El Temps* va tractar. Joan F. Mira es posiciona sobre el tema i explica la complexitat del cas:

¹⁸⁸⁹ Referint-se a l'Operació Garzón, tractada en l'apartat 6.4.5.

¹⁸⁹⁰ Reinserció que consistia en l'apropament d'alguns presos etarres a presons basques. Font: <http://elpais.com/diario/1992/04/11/portada/702943202_850215.html>. *El País*, 11/IV/1992. «El Gobierno opta por impulsar la reinserción de presos etarras». Notícia sense signar. Consulta: [15/IV/1992].

¹⁸⁹¹ *El Temps*, núm. 423, 27/VII/1992, p. 3. «Reinsercions segons amb qui». Editorial.

¹⁸⁹² Tot i que *El Temps* la cita com Núria Cadenas, aquesta persona és coneguda actualment com Núria Cadenes. Estigué empresonada entre 1988 i 1992 acusada d'haver col·laborat en un atemptat frustrat de Terra Lliure. L'any 1992 fou absolta per falta de proves, tot i que va tornar l'any 1993 per a restar un any més en presó.

«D'entrada, un aclariment que potser no caldria fer-lo, però el faré: no tinc cap simpatia, teòrica ni pràctica, per les activitats de l'organització Terra Lliure. Això que ells en diuen "lluita armada" (i que consisteix posar explosius de fabricació domèstica en el llocs més absurds i sense sentit) potser té alguna coherència en terres i situacions com el Kurdistan¹⁸⁹³ o semblants: ací, no en té cap. Consideracions morals a banda, tinc la clara convicció de que tal "lluita armada" perjudica en primer lloc la causa mateixa per la qual diuen que la practiquen. I en tot cas, si Déu Nostre Senyor o el seu Profeta se'ls ha aparegut i els ha dit que han de combatre l'Estat Opresor amb les bombes, que li'n posen una sota el cul, per aquest ordre, al rei, al president del govern, al ministre de Defensa, als honorables Lerma i Pujol (representants màxims de l'estat als seus territoris respectius), als capitans generals, etcètera. No en els llocs on les posen.

»Amb tot això, vull dir que la meua simpatia per una criatura de vint anys, de nom Núria Cadenas, no deriva de la seua possible o suposada relació amb aquella organització. Deriva de la seua condició de víctima d'un seguit d'horrors de molt difícil justificació. He dit exactament això: horrors.

»No posaré en dubte que el regne d'Espanya és un estat de dret... generalment parlant. Sembla, però, que en determinats casos i condicions l'*estat* passa per damunt del *dret*. O que hi ha motius i raons que passen per davant de la veritat, la justícia i la raó. Per començar, jo no entenc massa de qüestions processals, però sí que puc entendre una cosa: que és indignant una resposta com la que dóna la Sala de Justícia a la quarta petició de llibertat provisional. Núria Cadenas, vint mesos després de la seua detenció, encara no hi havia estat informada de quina era l'acusació contra ella. Ara bé, per a la Sala això és "*irrelevante*"... per la simple raó que el fiscal "*aún no ha formulado acusación, por falta de todos los elementos probatorios precisos para sustentarla*". Increïble. Perquè, quan més endavant, es presenta l'acusació, resulta que s'hi diu que és "*por habérseles ocupado armas i explosivos*". Si a la noia li havien "ocupat" armes i explosius, ¿això costava prop de dos anys de "provar"? ¿I on li havien "ocupat" les armes i els explosius: a la bossa, a la butxaca –a casa seua està provat que no–, o en quin altre lloc? Si tal "ocupació" és un fet, ¿com costa

¹⁸⁹³ Per a estudiar la història i els problemes del poble kurd, cf. SAMMALI, Jacqueline., *Ser kurdo, ¿es un delito? Retrato de un pueblo negado*, Tafalla, Txalaparta, 1995, pp. 11-40.

tant de reunir els “elements probatoris? I si no és un fet...
Primera cosa que fa horror pensar [sic]»¹⁸⁹⁴.

Llavors, Joan F. Mira el primer que feia era deixar clar que rebutjava el terrorisme de Terra Lliure. Però critica els mètodes de l'estat espanyol per defensar-se del terrorisme, parlant de la falta de proves que han dut a la protagonista del trist esdeveniment, Núria Cadenes, a la presó sense cap tipus d'explicació ni raó oficial, segons l'articulista. A partir d'aquest fet, es desenvoluparia en *El Temps* una sèrie d'articles i reportatges que defensarien la implicada en l'afer, de conviccions independentistes i segons el setmanari empresonada únicament per qüestions ideològiques i no per exercir la pràctica del terrorisme. En aquest sentit, Enric Rimbau¹⁸⁹⁵ es queixaria del tracte judicial rebut per Núria Cadenes i el comparava amb uns altres casos judicials de terrorisme, com el d'Amedo, dels GAL:

«Diferent tractament de cada procés. Un exemple del doble procediment de l'Audiència Nacional espanyola és la valoració que fa dels GAL i de Terra Lliure. Els GAL, a diferència de Terra Lliure, no els considera una banda armada. La sentència del cas Amedo diu: “no s'adverteix que els processats tinguessin (...) cap propòsit de destruir l'ordre democràtic, car llur conducta no s'adreçava a atacar la independència ni la integritat nacional, ni a impedir l'exercici de les llibertats, ni a substituir la forma de govern i d'estat establertes per la CE (Constitució), ans més aviat a defensar l'estabilitat del sistema, si bé per mètodes jurídicament reprovables¹⁸⁹⁶.

»En la sentència contra Núria Cadenes podem llegir, com a contrapunt de l'apreciació anterior, que “la Sala (l'Audiència Nacional espanyola) no estima provat que l'acusada (...) sense antecedents penals, hagi pertangut a Terra Lliure, encara que consten les seves intenses inquietuds catalanistes i que és fundadora i dirigent dels Maulets, organització de joves, integrada al partit polític Catalunya Lliure, de tendència independentista”¹⁸⁹⁷.

»(...) La imatge de la justícia és representada per una figura femenina, amb una espasa en l'una mà, una balança en

¹⁸⁹⁴ *El Temps*, núm. 312, 11-17/VI/1990, p. 130. «Si és veritat, és terrible». Article de Joan F. Mira.

¹⁸⁹⁵ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Enric Rimbau va signar un total de 45 pàgines en *El Temps*.

¹⁸⁹⁶ Una bona anàlisi d'aquesta sentència la fa LAMARCA PÉREZ, Carmen., «Sobre el concepto de terrorismo (a propósito del caso Amedo)», en *Anuario de derecho penal y ciencias penales*, Tomo 46, Fac/Mes 2, 1993, pp. 535-560.

¹⁸⁹⁷ Núria Cadenes patí la presó entre 1988 i 1992 i també entre 1993 i 1994. En ambdós casos, el procediment judicial va ser bastant sospitós. Font: *Debat Nacionalista*, núm. 21, Hivern 1993, pp. 38 i 39. «Núria Cadenes: un cas inexplicable». Sense signar.

l'altra, i els ulls embenats. És el símbol de la igualtat i l'equanimitat. Però és només un símbol»¹⁸⁹⁸.

La denúncia sembla més que raonable.

6.6.- Economia i treball

Continuem analitzant la línia editorial d'*El Temps* en qüestions d'economia i treball. En l'anterior capítol hem detectat que el setmanari no es desmarca del capitalisme, més enllà de qüestions de forma i de situacions puntuals que permetien mostrar la versió més radical d'aquesta doctrina econòmica.

En aquesta ocasió, però, mostrarem la crítica del setmanari a les entitats sindicals majoritàries a l'estat espanyol: CCOO i UGT. En aquest reportatge signat per Ignasi Pellicer, *El Temps* ataca els fins lucratius que, afirma, tenen aquestes entitats, finalitats que segons el setmanari contradiuen l'objectiu sindical:

«La Unió General de Treballadors i Comissions Obreres no s'ho han pensat dues vegades abans d'entrar amb força en el món dels negocis. Juguen les regles de l'oferta i la demanda amb destresa i perícia, com si el *bussines* haguera estat el seu camp d'actuació de tota la vida.

»Les xifres no enganyen. L'any passat, la societat Iniciativas i Gestión de Servicios, IGS, empresa en què participa al 47% la UGT, va tancar l'exercici amb una facturació de 20.000 milions de pessetes. Mil milions d'aquesta quantitat van anar directament al capítol de beneficis nets de la comptabilitat ugetista¹⁸⁹⁹.

»(...) Vacances, sector immobiliari, accés als centres de consum amb preus privilegiats, fons de pensions i fins i tot el projecte, cada vegada més accessible, de crear un banc mercantil i financer sindicalista conformen el camp d'actuació d'UGT i Comissions Obreres.

»(...) PSV, nascuda dels fonaments de l'empresa privada. El XXX IV Congrés d'UGT va ser el que va donar llum verd a l'inici de negocis mercantils, el 1987. Però serà el següent congrés, l'any 1989, el que va materialitzar la idea amb la constitució de l'anomenada PSV, Promotora Social de

¹⁸⁹⁸ *El Temps*, núm. 533, 5/IX/1994, pp. 15-17. «Amedo i Cadenas: les dues cares de la justícia». Reportatge d'Enric Rimbau.

¹⁸⁹⁹ Del cas d'IGS també parlava *El Mundo* deu anys després del reportatge d'*El Temps*. Font: <<http://www.elmundo.es/especiales/2001/07/nacional/psv/historia.html>>. *El Mundo*, juliol de 2001. «PSV: El final del túnel». Sense signar. Consulta: [15/IV/2016].

Vivendes. L'organisme va nàixer dels ciments d'una empresa privada, Iniciativas para la Recuperación de la Ciudad, IRC, a Madrid, que en un obrir i tancar d'ulls –amb la cobertura d'UGT– va deixar la seua estructura de societat privada per passar-se al camp de l'economia social. Els sindicalistes insisteixen en definir-la com aquella que no actua amb l'ànim de lucre, sinó que el seu interès és el de revertir la totalitat dels beneficis a l'associació, és a dir al mateix sindicat¹⁹⁰⁰.

»Avui, la seu central d'IGS, macrosocietat que controla gairebé la totalitat de l'activitat empresarial d'UGT, està ubicada al barri luxós d'Azca, a l'edifici Mahou [a Madrd]. Als 20.000 milions de facturació d'IGS l'any 1990, encara que s'han d'afegir uns altres 28.000 milions, valor de la totalitat dels edificis propietat de la central, i, a més, 22.000 milions de patrimoni propi [sic]»¹⁹⁰¹.

És només un exemple. *El Temps* denunciava la funció lucrativa d'alguns sindicats. No va ser l'únic motiu pel qual el setmanari va denunciar ambdós entitats obreristes. Evidentment, també havia d'estar present en algun moment la qüestió nacionalista. En aquest sentit, la revista encoratja el creixement dels sindicats nacionalistes enfront del monopoli de CCOO i UGT. Xènia Bussé escriu:

«UGT i CC OO volien ser els únics el 28-M¹⁹⁰². Però els sindicats *abertzales*, ELA-STV¹⁹⁰³ i LAB¹⁹⁰⁴ van passar-los la mà per la cara convocant la seva pròpia vaga de 24 hores el dia abans a Euskadi¹⁹⁰⁵. Mentrestant, al nostre país, els sindicats petits s'ho miraven i sospiraven¹⁹⁰⁶.

¹⁹⁰⁰ *El Mundo* també va fer una cronologia del cas PSV, també deu anys després del reportatge d'*El Temps*. Font: <<http://www.elmundo.es/especiales/2001/07/nacional/psv/cronologia.html>>. *El Mundo*, juliol de 2001. «Cronologia del cas PSV». Sense signar. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁹⁰¹ *El Temps*, núm. 382, 14/X/1991, p. 72. «El capital-sindicalisme». Reportatge d'Ignasi Pellicer.

¹⁹⁰² Es refereix a la vaga general convocada per CCOO i UGT el 28 de maig de 1992 a l'estat espanyol. Font: <http://elpais.com/diario/1992/04/29/portada/704498402_850215.html>. *El País*, 29/IV/1992. «Los sindicatos convocant para el 28 de mayo una huelga general de cuatro horas». Sense signar. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁹⁰³ Eusko Langileen Alkartasuna. Solidaritat dels Treballadors Bascos. Sindicat obrer i nacionalista basc fundat l'any 1911. Amb presència a Euskal Herria, l'any 2014 comptava amb el 35,08% de l'afiliació sindical basca, sent el sindicat majoritari amb molta diferència. Font: <<http://www.ela.eus/>>. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁹⁰⁴ Langile Abertzaleen Batzordeak. Comissions d'obers *abertzales*. Sindicat basc fundat l'any 1974, proper a l'esquerra *abertzale*. BUSTILLO KASTREXANA, Joxerra., *Historia del sindicato LAB II*, Txalaparta, 2007, pp. 5-12. L'any 2015, LAB era el tercer sindicat basc en afiliació, amb el 17,13% del total d'afiliats, per darrere d'ELA i CCOO. Font: <<http://www.ela.eus/>>. Consulta: [15/IV/2016].

¹⁹⁰⁵ *L'Abc* feia aquest resum de la vaga: «Violenta actuación de los piquetes en el País Vasco durante la huelga general, que fracasó en Navarra. La huelga general convocada ayer por los sindicatos fracasó en Navarra y tuvo distinta incidencia en el País Vasco; en Guipúzcoa y Vizcaya el seguimiento fue mayor, mientras que en Álava tuvo escasa repercusión. Los llamados “piquetes informativos” actuaron desde primeras horas de la mañana. Cortes de carreteras mediante barricadas incendiadas, cierres de comercios a la fuerza e incumplimiento de los servicios mínimos protagonizaron la jornada, que, según la Asociación de Empresarios Vascos Confebask, se caracterizó por la “impunidad” con que actuaron

»El País Basc, el dia 27 de maig es va paraitzar durant 24 hores. Els sindicats majoritaris convocants de la vaga, ELA-STV, LAB, UGT i CC OO havien empaperat les parets amb cartells d'eslògans tan contundents com "El 27, la teva feina és la vaga" o bé "El dia 27 no fitxarà ni Déu". Però l'èxit de la convocatòria, que va tenir un seguiment del 100% (75% segons la patronal) no va venir dels cartells. De fa molts anys, els sindicats *abertzales* ELA-STV i LAB tallen el bacallà sindical al País Basc, fins al punt que han forçat UGT i CC OO a seguir les seves consignes. Només així s'explica l'èxit de la convocatòria, un dia abans de l'anunciada per les centrals majoritàries i amb una durada de 24 hores, en lloc de quatre. Ni UGT ni CC OO, al País Basc, no van tenir altre remei que ballar al so que tocava.

»(...) El 28-M tornava a demostrar que els sindicats catalans són lluny de poder plantar cara a un sindicalisme d'àmbit estatal. Però les coses van canviant. Sovint enfrontats entre ells i asfixiats per les normatives sorgides de l'Estatut del Treballador, els sindicats minoritaris se saben en lluita contra el monopoli sindicat d'UGT i CC OO»¹⁹⁰⁷.

El Temps s'alegra del triomf sindicalista-nacionalista al País Basc i sospira per una situació similar als Països Catalans. A més, descriu desfavorablement el sindicalisme espanyol com una sèrie d'entitats que no toleren al seu si el creixement del nacionalisme perifèric. Una vegada més, el nacionalisme era la principal causa per la qual el setmanari s'allunyava ideològicament d'altres plataformes. En aquesta ocasió, dels sindicats espanyols. Una altra crítica als sindicats majoritaris la trobem en un reportatge de Jordi Sebastià, en el qual parla de les trames favorables que aquestes entitats, segons el setmanari, realitzen per beneficiar-se del seu poder.

«Cal estar afiliat a CC.OO o UGT per a treballar en l'Empresa Municipal de Transports (EMT) de València? És cert que per fer-ho a FOCSA només serveix el carnet de la UGT? Representen a tots els treballadors els sindicats que, amb insults i crits, defengueren els privilegis dels treballadors interins contra els opositors que tenien més nota en les darreres oposicions a l'ensenyament convocades al País Valencià?

"grupos vandálicos", especialmente de sectores próximos a la coalición proetarra Herri Batasuna y su sindicato LAB». *Abc*, 28/V/1992, p. 5. «Violenta actuación de los piquetes en el País Vasco durante la huelga general, que fracasó en Navarra». Sense signar.

¹⁹⁰⁶ El sindicat que llavors s'estructurava als Països Catalans, el COS (Coordinadora Obrera Sindical), fundat l'any 1987 no devia tindre gaire força com per convocar una vaga alternativa a la convocada en l'àmbit estatal com sí que van poder fer ELA i LAB a Euskal Herria.

¹⁹⁰⁷ *El Temps*, núm. 416, 8/VI/1992, pp. 72 i 73. «No fastigueu el monopoli». Reportatge de Xènia Bussé.

»Les acusacions són molt greus i provenien de col·lectius més petits, els sindicats Treballadors per la Unitat de Classe (TUC)¹⁹⁰⁸, Confederació General del Treball (CGT)¹⁹⁰⁹ i la Coordinadora d'Opositors a l'Ensenyament Públic (COEP), respectivament, no es cansen de denunciar que els dos sindicats majoritaris, CC.OO i UGT, han entrat en una perillosa dinàmica de vigilar els seus propis interessos molt més que els dels treballadors en general.

»(...) Pels grups crítics, aquesta situació no és cap sorpresa i deriva d'un canvi més general del concepte de sindicat que ha passat de ser un arma de lluita per als treballadors a convertir-se en un instrument de participació en les institucions i en els centres de decisió»¹⁹¹⁰.

La crítica és molt dura en el sentit que el setmanari suggereix que la raó de ser dels sindicats majoritaris, de naturalesa altruista, ha sigut substituïda per una raó egoista, que és la recerca del benestar dels propis dirigents sindicals i dels afiliats. Valentí Puig es desmarcava de la vaga convocada pels sindicats contra el govern de Felipe González l'any 1994¹⁹¹¹:

«Amb no gaire més d'una afiliació del deu per cent de la població activa, els sindicats UGT i CC OO volen aturar amb una vaga de vint-i-quatre hores tota la reforma del mercat laboral¹⁹¹².

»Potser seran capaços de posar el govern socialista entre l'espasa i la paret i d'obligar-lo a una despesa social com la que feren necessària després de la vaga general del 1988. Encara ho paguem tots, com una penyora de la socialdemocràcia vergonyant als sindicalismes que li feren d'aval en moments que ara semblen prehistòrics. En tot cas, és una obvietat que el mercat laboral necessita una flexibilització immediata, que

¹⁹⁰⁸ Avui integrat en Intersindical Valenciana, «sorgeix com a resposta des dels mateixos treballadors, al sindicalisme reformista i de gestió instaurat en la nostra nació, a partir de l'anomenada transició política i dels seus nefastos resultats per a la classe obrera, tant en el terreny organitzatiu com en el de la mobilització». Fonts: <<http://intersindical.org>>. Intersindical Valenciana; i <<http://www.sindicatotuc.com/>>. Sindicat dels Treballadors per la Unitat de Classe País Valencià. Consultes: [16/IV/2016].

¹⁹⁰⁹ Confederació General del Treball. Sindicat anarquista escindit de l'històric CNT. Va ser fundat l'any 1989. Font: <<http://cgt.org.es/>>. Confederació General del Treball. Consulta: [16/IV/2016].

¹⁹¹⁰ *El Temps*, núm. 485, 4/X/1993, p. 8. «L'hora de la veritat». Reportatge de Jordi Sebastià.

¹⁹¹¹ Era la quarta vaga general que es convocava amb Felipe González com a president del govern. Es celebrà el 27 de gener de 1994. Font: *Abc*, 28/I/1994, p. 31. «La de ayer fue la cuarta huelga general durante el mandato de Felipe González». Sense signar.

¹⁹¹² La reforma contra la qual protestaven els sindicats i convocaven la vaga fou publicada al BOE el mes de maig de 1994. Font: <<http://www.boe.es/boe/dias/1994/05/23/pdfs/A15800-15805.pdf>>. BOE, núm. 122, 23/V/1994, pp. 15.800-15.805. «Ley 10/1994, de 19 de mayo, sobre medidas urgentes de fomento de la ocupación». Consulta: [16/IV/2016].

elimini arcaïsmes corporativistes i inèrcies que desanimen la iniciativa empresarial»¹⁹¹³.

I amb paràmetres distints, però igualment crític amb els sindicats, s'expressava Salvador Cardús. Assegurava que la vaga del 27 de gener de 1994 no seria el resultat d'una crida sindical, sinó d'un descontent generalitzat contra el govern:

«si la convocatòria de la vaga té resposta, no serà pas com a resultat d'una coincidència de sensibilitats entre sindicats i societat, sinó per l'atzar d'un afortunat joc de disbarats.

»Efectivament, d'una banda, els sindicats ens demanen que mostrem amb la vaga general el nostre desacord amb la política de flexibilització del mercat laboral. Però de l'altra, si la ciutadania respon a la crida, el més probable és que ho faci, en el millor dels casos, per expressar un malestar general en contra del sistema. Un malestar que és la suma de coses diverses: de l'incompliment de compromisos polítics, del temor a les retallades d'alguns avantatges socials garantits fins ara, de l'absència d'objectius col·lectius de mig abast, d'una intoxicació negativista vehiculada per una munió irresponsable de comentaristes de ràdio que busquen en el catastrofisme polític l'èxit que els presentadors de *reality-shows* obtenen a la televisió; de l'ajustament de comptes per un vot, ara penedit, que va ser donat als socialistes per por al recanvi, però sense convicció; etc.

»Els sindicats allò que principalment busquen sense dir-ho, és, més que canvis en la política del Govern, demostrar –i sobretot demostrar-se a ells mateixos– que encara tenen una certa força social malgrat l'escassa taxa d'afiliació¹⁹¹⁴. La vaga general serà senzillament una mena de catarsi col·lectiva, una transgressió ritual, un carnaval –ho dic sense malícia– que, capgirant momentàniament l'ordre social, el reforçarà. La vaga general –si funciona– haurà estat més un exorcisme que un crit de protesta, més una rebequeria que no pas un cop de porta de qui està impacient per emancipar-se.

»El discurs sindical té més de reivindicació de privilegis en perill, ara com ara, que no pas de proposta avançada de futur. És més un discurs a la defensiva, nostàlgic, que no pas una aposta transformadora d'un ordre decididament injust. Tant és,

¹⁹¹³ *El Temps*, núm. 495, 13/XII/1993, p. 17. «Atròfia del sindicalisme». Article de Valentí Puig.

¹⁹¹⁴ La taxa d'afiliació sindical a l'estat espanyol l'any 1994 era del 17,2%. cf. CARRERAS, Albert i Xavier TAFUNELL., *Estadísticas históricas de España: siglos XIX-XX*, vol. I, segona edició, Bilbo, Fundación BBVA, 2005, p. 1.164. L'any 1995, la mitjana europea d'afiliació sindical era del 49%. cf. MARTÍN ARTILES, Antonio., *Actores y modelos de relaciones laborales: una perspectiva comparada*, Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya, 2003, p. 22.

perquè la vaga no serà una resposta a la seva cantarella, al seu sermó. Els sindicats només seran els organitzadors, però no els ministres de la litúrgia.

»Molt em temo que la vaga general no pugui entendre's, doncs, com un crit de protesta, sinó com una demanda d'ordre: o no és cert que en unes noves eleccions, a Espanya ara guanyaria la dreta reaccionària, còmplice del desànim social general que l'afavoreix políticament?¹⁹¹⁵

»(...) Per aquí m'han preguntat si els sindicats tenen futur, i per allà m'han respost que votaran l'Aznar [sic]»¹⁹¹⁶.

Aquesta crítica es transformava en elogi quan els sindicats treien a la llum la defensa de la qüestió nacional. Un exemple, aquest editorial:

«[El] secretari general de la UGT de Catalunya, Josep Maria Álvarez¹⁹¹⁷ (...) es manifesta partidari del dret d'autodeterminació, de la plena sobirania de les organitzacions sindicals catalanes, i de la participació d'aquestes en el projecte de reconstrucció nacional¹⁹¹⁸. Hi ha molta gent que pensa i diu aquestes coses. La sorpresa –agradable sorpresa– és que les diga el dirigent de la central sindical considerada des de sempre com la més espanyolista de les que actuen a Catalunya.

»El fet és que la UGT de Catalunya ha deixat de ser ja fa temps la corretja de de transmissió del nacionalisme espanyol de rivet lerrouxista¹⁹¹⁹ de determinats sectors del PSOE. Quan Josep Maria Álvarez va accedir a la secretaria general del sindicat, ara fa sis anys, es va iniciar un canvi de rumb que, lentament però imparable, ha canviat la UGT i li ha donat la volta gairebé com un mitjó. Álvarez –asturià, arribat a Catalunya fa escassament vint anys– va endegar una nova política que es pot resumir en quatre grans arguments: primer, alliberar el sindicat de la seua dependència quasi orgànica de l'aparell del partit socialista; segon, reforçar la sobirania de l'organització

¹⁹¹⁵ Efectivament, les següents eleccions generals les guanyaria el PP de José María Aznar, l'any 1996.

¹⁹¹⁶ *El Temps*, núm. 502, 31/I/1993, pp. 18 i 19. «El joc dels disbarats». Article de Salvador Cardús.

¹⁹¹⁷ Josep Maria Álvarez i Suárez (Belmonte, 1956). Sindicalista d'origen asturià, es va traslladar a Barcelona amb 19 anys. Vinculat a la UGT i al PSC, va apropar el sindicat al catalanisme. Esdevení secretari general de la UGT en l'àmbit de tot l'estat l'any 2016.

¹⁹¹⁸ Quan Álvarez fou designat secretari general d'UGT, els mitjans espanyols destacaven la seua defensa del dret a l'autodeterminació. Font: <<http://www.elmundo.es/economia/2016/03/11/56e2fad4268e3e1d2d8b4657.html>>. *El Mundo*, 12/III/2016. «UGT 'corona' al líder que defiende el derecho a decidir en Cataluña». Notícia d'Isabel Munera. Consulta: [16/IV/2016].

¹⁹¹⁹ El terme lerrouxisme, precedent del polític Alejandro Lerroux (1864-1949) s'empra en aquest cas per a definir una política de caire populista i centralista que contraresta la força del nacionalisme català, tal com va fer el mateix Lerroux a Barcelona a principis del segle XX. cf. RUIZ-MANJÓN CABEZA, Octavio., «El republicanismo, de Lerroux a Azaña», en *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V, Historia contemporánea*, núm 13, 2000, p. 36.

catalana del sindicat respecte de la direcció madrilenya, per com diu ell mateix, passar de ser la UGT “a” Catalunya a ser la UGT “de” Catalunya; tercer, obrir el sindicat a nous sectors socials i polítics, o, més col·loquialment, obrir portes i finestres perquè entre l’aire fresc; i quart, catalanitzar progressivament el sindicat, tant en llengua com en continguts. En llengua, perquè el sindicat, molt implantat en les zones industrials amb un alt nombre de castellanoparlants, ha fet un gran esforç de normalització lingüística en les seues relacions internes i externes. I en continguts, perquè ha treballat amb força per la construcció d’un marc català de relacions laborals autònom de l’espanyol.

»Consolidat el canvi de rumb, ara la UGT de Catalunya pretén tendir ponts de diàleg i cooperació amb el nacionalisme de progrés, incloent-hi l’esquerra independentista representada per ERC. L’objectiu és, segons detalla el mateix Álvarez en l’entrevista¹⁹²⁰, obrir el sindicat a sectors socials que fins ara no hi havia estat en contacte i que, fins i tot, consideraven la UGT com una organització anticatalanista. Es tracta d’una aposta arriscada, però imprescindible per a qualsevol sindicat que vulga créixer i aspire a representar tots els treballadors i treballadores de Catalunya.

»L’operació que han dissenyat Álvarez i el seu equip és, sens dubte, positiva per al país. Un dels dèficits més importants del projecte de reconstrucció nacional endegat a la transició ha estat la manca d’organitzacions obreres sobiranes i implicades en aquest projecte col·lectiu.

»(...) El de la UGT és un primer pas. Queda molt lluny, encara, el dia que els treballadors i treballadores de Catalunya, dels Països Catalans, estiguen representats per centrals sindicals d’obediència estrictament catalana. La internacionalització de l’economia no pot ser una excusa per negar aquest objectiu. Participar amb veu pròpia en tots els fòrums mundials ha de ser una exigència de les centrals sindicals catalanes»¹⁹²¹.

Per a *El Temps*, el nacionalisme català o espanyol de les entitats sindicals i dels partits polítics era determinant perquè aquestes entitats foren criticades o elogiades. El desig de catalanitzar el món sindical és una clara mostra més del seu compromís amb el catalanisme. I una aposta més per la normalització nacional: catalanitzar el sindicalisme significava, en definitiva, “nacionalitzar” un sector més de la societat, amb capacitat d’influència i de representació potent.

¹⁹²⁰ Aquell mateix número incloïa una entrevista a Josep Maria Álvarez. *El Temps*, núm. 629, 8/VII/1996, pp. 32-35. «L’únic límit és la voluntat del poble de Catalunya»». Entrevista d’Eduard Voltas.

¹⁹²¹ *El Temps*, núm. 629, 8/VII/1996, p. 7. «Álvarez». Editorial.

Passem pàgina. Després d’haver observat la visió d’*El Temps* sobre els sindicats i quins eren els paràmetres fonamentals que feien variar-ne l’opinió, comprovarem que el setmanari, dins de la seua tendència ideològica, es mostrava partidària del capitalisme, tot i que amb matisos. Per exemple, Ramon Barnils explicava:

«En plena crisi econòmica mundial, que ha encallat el “progrés” d’Europa i tot, amb un atur que fa posar els pèls drets fins i tot als qui tenen feina, resulta que hi ha qui fa milers de milions al dia. Aquest mes d’agost hi ha eufòria a la borsa i a les finances¹⁹²².

»(...) De la qual cosa es dedueix que no vivim ni tan sols en un dels móns mitjanament decents d’entre tots els possibles: no hi ha feina i per tant no es produeix, la gent no compra gaire i per tant no es ven; doncs treballadors, fabricants i venedors no guanyen diners, lògicament. I en canvi i simultàniament, hi ha qui guanya milions al dia, desenes de milions a la setmana, centenars de milions al mes.

»La crisi no és per a tothom, es veu que només és per a la part “sana” de l’economia. La part insana, és a dir, l’especulació, hi guanya.

»Això és una aberració, fins i tot des del punt de vista de l’economia de mercat. No volíem enemic? Doncs ja el tenim: el capital especulatiu¹⁹²³.

»No és cap novetat. Per a adonar-se que l’enemic era aquest n’hi ha hagut prou, aquests darrers quinze anys, de llegir els diaris, no pas sols els titulars, sinó alguna gasetilla reveladora, algun títol en un racó o en les pàgines parelles: l’accés al poder de “l’esquerra” a l’estat espanyol no va produir cap mena de preocupació al capital especulatiu, ni a les entitats financeres, ni a les de crèdit. Més aviat al contrari: l’accés de “l’esquerra” actual al poder de Madrid suposava que aquesta “esquerra” controlaria els treballadors, els quals, com que es pensaven tenir els seus al poder, controlarien les empreses; de tal forma i manera que l’autèntic enemic, el capital especulador i especulatiu es trobaria amb treball i empresa entretinguts barallant-se i ell, l’autèntic enemic, tindria les mans lliures.

»Que és el que ha passat en aquests darrers quinze anys. I que és el que, aquest agost, s’ha vist amb claredat meridiana: l’economia sanament entesa va malament, i per tant van malament empresaris i treballadors. Mentre l’economia, en el

¹⁹²² Per a consultar els efectes de la crisi de 1993 a l’estat espanyol, cf. INTERSOCIAL, *El impacto de la crisis económica en las personas con discapacidad y sus familias*, Cinca, 2009, pp. 20 i 21.

¹⁹²³ Per a consultar el funcionament del capitalisme especulatiu i els eufemismes emprats per aquells que se’n beneficien, cf. HYME, Pauline., «La teoría de los mercados de capitales eficientes: un examen crítico», en *Cuadernos de economía (Santafé de Bogotá)*, vol. 22, núm. 39, 2003, pp. 57-83.

seu sentit degenerat, va més bé que mai; si aquestes darreres setmanes, entre uns i altres deien, i ens deixàvem convèncer, que “tothom” s’ha d’estrènyer el cinturó, l’enemic real, l’autèntic, el capital especulatiu, el que només veu el diner, anava més bé que mai. Uns centenars de persones han guanyat, i van guanyant, milions cada dia, desenes de milions cada setmana, centenars de milions cada mes.

»Liquidat (?) el capitalisme d’estat, ves si no ens en queda, de feina, pràcticament tota. I la més difícil, perquè l’enemic és el més “pur”: no té res contra la democràcia ni contra la dictadura, ni té res a favor ni contra el treballador o empresari, ni res a dir sobre dreta o esquerra. El seu objectiu és un, i un de sol, que és l’acumulació de diners (o sia dos, la compra del poder); la resta són fitxes, totes igualment, asèpticament utilitzables sense excepció: la democràcia, la dictadura, el treballador, l’empresari, la dreta, l’esquerra. I el creixement il·limitat i el creixement zero. I la industrialització i l’ecologisme»¹⁹²⁴.

És una clara crítica al capitalisme, però dirigida a un dels seus vessants més qüestionats. En aquest cas, la part especulativa. Barnils no parla d’una solució aliena al capitalisme, sinó que critica la cara fosca, segons el periodista, d’aquest sistema econòmic. I és que *El Temps* es mantenia en aquesta línia generalment: favorable al capitalisme moderat, contrari al liberalisme extrem. Sembla, per tant, partidari d’un model econòmic socialdemòcrata, de creixement generalitzat. Un exemple, aquest editorial que critica el trasllat de fàbriques a països subdesenvolupats:

«Els països del tercer món s’han convertit en una destinació predilecta per a les missions empresarials¹⁹²⁵. Cada vegada hi ha més inversors disposats a aprofitar la mà d’obra barata i les facilitats que proporcionen els seus governs. Es tracta de maniobres econòmiques guiades per la lògica de les xifres i que Europa havia descobert fa temps.

»(...) Les conseqüències d’aquesta emigració de capital i esforç (...) ja plantegen diversos interrogants que és urgent respondre: hi ha en aquest viatge una “tradició” de l’empresariat cap a un país en crisi, com el nostre, a la recerca d’un benefici immediat? El tancament de les fàbriques que tornen a obrir després mar enllà sembla confirmar-ho. El panorama, però, és més complicat i els empresaris recorden que en una economia de

¹⁹²⁴ *El Temps*, núm. 482, 13/IX/1993, p. 7. «Quin, de capitalisme?». Article de Ramon Barnils.

¹⁹²⁵ Una anàlisi sobre la deslocalització de les empreses com a part del fenomen de la globalització la fan MYRO SÁNCHEZ, Rafael, Carlos Manuel FERNÁNDEZ-OTHEO RUIZ i David MARTÍN BARROSO., «Desinversión y deslocalización de capital extranjero en España», en *Ekonomiaz: Revista vasca de economía*, núm. 55, 2004, pp. 106-129.

profundes relacions mundials, el moviment és una autèntica exigència de continuïtat.

»Els sindicats han començat a plantejar-se un possible equilibri entre el compromís de l'empresariat autòcton i el desenvolupament del país, i això vol dir amb la inversió i la creació de nous llocs de treball, i les seues legítimes intencions de fer els negocis més i més rendibles. Segons les seues dades, desviar el 30% del procés de fabricació d'un mateix producte cap a països menys desenvolupats pot ajudar a crear allà un incipient teixit industrial i, a la vegada, manté ací intactes les perspectives de creixement econòmic. La patronal, però, no ha començat encara a plantejar-se les repercussions del fenomen, potser encara enlluernada per la novetat.

»(...) EL TEMPS ha analitzat un cas en particular, el de les empreses que trien el Marroc¹⁹²⁶, el país que més inversions ha recollit fins ara, i ha escoltat la veu dels sindicats marroquins. La realitat que ens presenten pot servir d'exemple a un panorama tristament generalitzat: legislació laboral inexistent, drets humans en precari, condicions de treball del segle passat...

»Sense aquest punt de vista, el plantejament del que significa invertir al tercer món és incomplet. Els seus treballadors ofereixen una mà d'obra més barata però demanen a canvi una pressió sobre els seus governs per tal que la democràcia formal es convertesca en real. Els immigrants il·legals que tracten de qualsevol manera d'arribar a Europa són un recordatori constant i cruel d'aquesta situació. Crear llocs de treball allà sense tenir en compte la realitat política i social farà poc per solucionar els greus problemes del desequilibri nord-sud. De la mateixa manera que és impossible mantenir l'empresariat tancat als processos d'expansió, resultaria incoherent i potser perillós que aquest mateix empresariat, precisament el més dinàmic, no s'implicara també en les transformacions urgents que el panorama internacional requereix per a arribar a una estabilitat internacional basada en la democràcia i el respecte als drets humans [sic]»¹⁹²⁷.

El Temps es mostra partidari del capitalisme però amb la condició que el sistema i els principals responsables (els grans empresaris) garantisquen el desenvolupament dels estats als quals traslladen les fàbriques.

¹⁹²⁶ El reportatge s'incloua en el mateix número. *El Temps*, núm. 510, 28/III/1994, pp. 22-27. «Per què se'n van?». Reportatge de Jordi Sebastià i Eduard Voltas.

¹⁹²⁷ *El Temps*, núm. 510, 28/III/1994, p. 5. «Totes les condicions d'un viatge». Editorial.

Joan F. Mira fa una altra defensa del capitalisme. Com sempre, de la cara més humana d'aquest sistema.

«la gent de la ploma tenim poca simpatia per les activitats materials i productives, si no és de tant en tant per lamentar la fi de l'agricultura tradicional o les penes i treballs del proletariat (això era abans... ja ha passat de moda). Però la indústria i el comerç no ens interessen. Mirem les fàbriques com una cosa hostil, i mirem els “executius” amb maletí com uns individus risibles i sospitosos. El món dels empresaris i dels mercaders ens és aliè com un altre planeta, com si no hi tinguérem cap relació i contactes, ni cap profit social o personal. I tanmateix, són ells els qui fan possible la nostra agitada i apacible vida d’“intel·lectuals”, que també necessitem cases fetes de ciment i de fusta, vehicles que ens transporten, mobles i cambres de bany, cuines, medecines, i aparells infinits i complicats. I ara, per fi, sembla que els polítics, els economistes i altres tècnics tan sovint equivocats tornen a descobrir que els fonaments d'un país estan en la indústria i el comerç, és a dir en la manufactura i en la venda dels productes manufacturats. Que no es pot viure sobre finances de paper i sobre l'especulació, i que poca perspectiva tindrà una economia “de serveis” (de turisme, tebeos i fantasia) si li fallen les fàbriques. No puc evitar que veure fàbriques vora carretera, o visitar una fira industrial, em produeca una satisfacció profunda i un sentiment de gratitud. Perquè sense la indústria i el comerç, on seríem vostès i jo mateix? Cultivant blat i patates en un mas, amb molta sort [sic]»¹⁹²⁸.

I més contundent en aquesta defensa del capitalisme era Valentí Puig.

«Qualsevol crítica a l'estat del benestar és interpretada pels postideòlegs d'allò que el vent s'endugué com una apologia del capitalisme salvatge. És la vella tàctica de reduir a caricatura un enunciat i oblidar l'enunciat per atacar la caricatura. De la mateixa manera, qui critica la viabilitat del sindicalisme caduc queda com un enemic de la classe obrera, com si en una economia de serveis i autopistes informàtiques encara poguéssim parlar de la noció de classe obrera.

»(...) Certament, Adam Smith¹⁹²⁹ és el gran defensor de la lliure elecció de l'individu, de la llibertat i de l'economia de mercat, però –com diu un dels seus millors biògrafs– no és el

¹⁹²⁸ *El Temps*, núm. 614, 25/III/1996, p. 98. «La indústria i el comerç». Article de Joan F. Mira.

¹⁹²⁹ Kirkcaldy (1723-1790). Economista escocès, fou un dels màxims representants de l'economia clàssica. Defensor de la teoria de la “mà invisible” reguladora d'un mercat que tendeix a l'equilibri.

xantre del capitalisme salvatge: ben al contrari, defensa un sistema de lliure comerç en un marc jurídic i d'acord amb motius morals. Per fer-ho curt: l'autor de *La riquesa de les nacions*¹⁹³⁰ creia que el comerç i el creixement econòmic (...) progressarien millor en un clima moral que no en un clima de cobdícia»¹⁹³¹.

Per tant, veiem que *El Temps* es posicionava a favor d'un capitalisme allunyat de l'ultraliberal i també en contra dels sindicats no per qüestions de fons, sinó de forma: contra els negocis que afavorien els seus representants i contra el nacionalisme espanyol que alguns defensaven. Però els sindicats de tendència catalanista són defensats i alhora anhelats pel setmanari. Potser, en termes econòmics, la tendència de la revista s'apropa més cap al model de la socialdemocràcia¹⁹³².

6.7.- Qüestions d'àmbit mundial

També podem detectar la tendència ideològica d'*El Temps* estudiant com va tractar els distints afers que van ocórrer arreu del món.

6.7.1.- Llatinoamèrica: entre insurgències i dictadures

Crida l'atenció que *El Temps* va ser capaç de criticar o donar suport a algunes insurgències de molt similar objectiu però de context diferent.

¹⁹³⁰ Publicada l'any 1776, és l'obra més coneguda d'Adam Smith.

¹⁹³¹ *El Temps*, núm. 628, 1/VII/1996, p. 18. «Més capitalisme salvatge». Article de Valentí Puig.

¹⁹³² Entenent per socialdemocràcia el que avui entendria la societat occidental per "socialisme". «En los países capitalistas europeos, los partidos que rechazaron las reglas impuestas por la III Internacional de Lenin reclamaron pertenecer al socialismo, mientras los partidos que la integraron reclamaron pertenecer al comunismo. Los primeros se sitúan, pues, dentro de una perspectiva reformista de transformación progresiva del capitalismo que no quiere sacrificar las reglas formales de la democracia parlamentaria; después de la Segunda Guerra Mundial, constituirán la socialdemocracia. Los segundos –los comunistas– se sitúan dentro de una perspectiva revolucionaria y se refieren a la experiencia de los "soviets", es decir, los consejos obreros. Las cosas se complican un poco cuando se sabe que la URSS y todos los países que se nucleaban a su alrededor se designaban –y también eran designados por sus adversarios– con el vocablo "socialistas". Sin duda, en ese gesto estaba la ilusión mistificadora según la cual los trabajadores eran dueños de una parcela de poder. No es ajena al hecho de que las utopías del socialismo y el comunismo se desvalorizaron a medida que apareció claramente la realidad totalitaria de dichos regímenes (...) la adhesión cada vez más clara de la socialdemocracia a las políticas neoliberales casi ha hecho desaparecer un importante polo de oposición política a los daños del capitalismo: la mayoría de los partidos políticos socialdemócratas europeos adoptaron una línea llamada "social liberal" (...) parece muy claro que la preservación y la extensión de un espacio no mercantil, y por lo tanto socializado, y el hecho de poner los sistemas de protección social fuera del alcance del capital vienen a unirse a los objetivos primeros propuestos por los fundadores». HARRIBEY, Jean-Marie., *Primer diccionario alter-mundista: más de trescientos artículos que definen los conceptos clave del pensamiento progresista mundial*, Barcelona, Icaria Editorial, 2010, pp. 321 i 322.

6.7.1.1.- El cas peruà: democràcia, terrorisme i dictadura

Per exemple, quan Alberto Fujimori arribà al govern peruà, Antoni Castel parla del grup insurgent Sendero Luminoso¹⁹³³ com un problema per al país:

«Fujimori busca desesperadament inversions i crèdits, imprescindibles per a refer una economia consumida pels desencerts dels cinc anys de govern de l'Aliança Popular Revolucionària Americana (APRA)¹⁹³⁴, la inestabilitat provocada per les accions terroristes de Sendero Luminoso¹⁹³⁵, la manca d'iniciatives dels empresaris, més interessats a especular amb el canvi negre del dòlar, i una hiperinflació que bat rècords cada mes (2.700% l'any passat). L'enginyer president pensa acudir, inclús, als seus ancestres japonesos, ara tan rics. Japó està interessat a ampliar l'àrea d'influència econòmica a l'Amèrica del Sud, una vegada que la zona d'extrem orient sembla ja saturada, amb excepció de Xina. Per a poder invertir, però, Fujimori haurà d'administrar ràpidament un remei eficaç per a superar aquesta malaltia d'hiperinflació. Toyota paralitzà ja fa uns anys la fàbrica de muntatge de cotxes a Perú, perquè ningú podia comprar un automòbil nou quan el salari d'un professional ultrapassa amb dificultats els 300 dòlars mensuals.

»(...) la situació de Perú és la més complexa d'Amèrica Llatina. En aquestes condicions, el millor, segons el president electe, és un govern plural que intenti abordar amb consens els tres principals problemes del país, indissociables: la crisi econòmica, la insurgència senderista i el narcotràfic.

»(...) Un dels enigmes que encara persisteixen és com Fujimori pensa combatre el senderisme. Alan García s'acomiada de la presidència amb un colp espectacular contra la direcció del moviment maoista, un dels pocs èxits d'aquests cinc anys.

»(...) Fujimori haurà de mantenir l'equilibri entre les aspiracions de l'exèrcit, que anhela aniquilar Sendero amb

¹⁹³³ Organització armada del Perú d'ideologia comunista, present des de finals de la dècada dels seixanta del segle XX i que va rebre una resposta decidida del govern de Fujimori.

¹⁹³⁴ «Para muchos peruanos, en especial para aquellos influidos por las ideas económicas y ortodoxas y la ideología neoliberal, la presencia de Alan García [antecesor de Fujimori] en la Presidencia de la República [del Perú] era vista como una pesadilla de inflación, colas y desorden económico, factores que caracterizaron los meses finales de su gestión durante la década de 1980». ARIAS QUINCOT, César., «El retorno de Alan García», en *Nueva Sociedad*, núm. 205, 2006, p. 15.

¹⁹³⁵ Un informe publicat pel diari peruà *El Comercio* calcula quasi 70.000 assassinats comesos per Sendero Luminoso al Perú entre 1980 i 2000. <<http://elcomercio.pe/politica/gobierno/no-olvidar-sendero-luminoso-dejo-12564-muertos-pais-noticia-1364743>>. *El Comercio*, 23/I/2012. «Para no olvidar: ¿Cuántos miles de muertos dejó Sendero Luminoso?». Sense signar. Consulta: [16/IV/2016].

mètodes utilitzats a Argentina¹⁹³⁶, i la necessitat de combatre militarment la subversió. La pobresa, la crispació social davant les desigualtats i l'aliança entre els senderistes i el narcotràfic a les zones selvàtiques de producció de fulla de coca fan difícil la solució, i més quan s'han de respectar els drets humans [sic]»¹⁹³⁷.

Tot i que el reportatge aparenta tindre una intenció d'imparcialitat, es parla de Fujimori com una possible solució per al Perú i de Sendero Luminoso com un problema a combatre. Més endavant, l'economista Fabià Estapé donaria suport al programa econòmic de Fujimori, que no era un altre, segons les seues paraules, que el d'integrar-se en el capitalisme mundial¹⁹³⁸:

«Els ministres de Fujimori han elaborat, en col·laboració amb el FMI¹⁹³⁹. Un pla d'estabilització que accentués el retorn a l'economia de mercat i que facilités l'arribada de diner *fresc* és important perquè amb el pagament dels interessos endarrerits les noves entrades de capital no es produiran fins a finals de l'any 1992.

»(...) En poques paraules, l'home del suposat *miracle japonès*, el peruà Fujimori, ha fet tot el possible perquè una nació més d'Iberoamèrica s'incorpori al concert del món civilitzat basat en el respecte i en el perfeccionament de l'economia de mercat»¹⁹⁴⁰.

Per tant, Fujimori, posteriorment jutjat per exercir la repressió contra la seua oposició política estant en el poder i considerat com un dels governants més sanguinaris d'Amèrica Llatina¹⁹⁴¹, abans d'aquests fets era ben considerat pel setmanari *El Temps*. Evidentment, aquesta bona consideració cap a Alberto Fujimori allunyava la revista de

¹⁹³⁶ Per consultar historiografia de la repressió durant l'última dictadura militar argentina, cf. PRÜFER LESKE, Irene., *Los hijos de los desaparecidos: Historia colectiva y testimonios de la dictadura militar argentina (1976-1983)*, Alemanya, Abrazos, 2011, pp. 34 i 35.

¹⁹³⁷ *El Temps*, núm. 314, 25-1/VI-VII/1990, pp. 48 i 49. «Fujimori comença a treballar». Reportatge d'Antoni Castel.

¹⁹³⁸ Uns altres mitjans també elogiaven les mesures econòmiques de Fujimori. Font: <http://elpais.com/diario/1991/11/27/economia/691196411_850215.html>. *El País*, 27/XI/1991. «El Gobierno de Fujimori consigue un espectacular descenso de la inflación». Notícia de Gustavo Gorriti. Consulta: [16/IV/2016].

¹⁹³⁹ Sigles de Fons Monetari Internacional. «Promueve la estabilidad financiera y la cooperación monetaria internacional (...) busca facilitar el comercio internacional, promover un empleo elevado y un crecimiento económico sostenible y reducir la pobreza en el mundo entero (...) administrado por los 188 países miembros». Fundat l'any 1944 als EUA. Font: <<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/spa/glances.htm>>. Fons Monetari Internacional. Consulta: [16/IV/2016].

¹⁹⁴⁰ *El Temps*, núm. 374, 19/VIII/1991, p. 11. «El Perú comença a fer els comptes». Article de Fabià Estapé.

¹⁹⁴¹ cf. BARRIENTOS PARRA, Jorge., «O caso Fujimori: exemplo de superação da impunidade em America Latina», en *Revista de Estudios Jurídicos UNESP*, núm. 19, 2010, pp. 1-16.

la seua més radical oposició, el grup insurgent terrorista Sendero Luminoso. Escriu Antoni Castel:

«Sendero Luminoso està ferit de mort. La detenció d'Abimael Guzmán Reynoso¹⁹⁴², el *president Gonzalo* pels senderistes, ha estat un colp duríssim contra el moviment d'inspiració maoista que desencadenà, al maig del 1980, la guerra contra l'estat peruà¹⁹⁴³. Els experts en aquesta hermètica organització que reivindica la revolució cultural xinesa¹⁹⁴⁴ i l'experiència dels khmers rojos cambotjans¹⁹⁴⁵, creuen que Sendero Luminoso no podrà superar la pèrdua del líder. Es tracta d'una formació extremadament jerarquitzada –seguint els obvis principis leninistes– que no sembla preparada per al ràpid recanvi d'un personatge deïficat pels milers de simpatitzants senderistes. I és que no es pot substituir en quatre dies qui és considerat al nivell de Marx¹⁹⁴⁶, Lenin¹⁹⁴⁷ i Mao¹⁹⁴⁸.

»La desaparició o afebliment de Sendero Luminoso és un anhel de la majoria dels peruans. Només uns quants intel·lectuals ingenus podien donar suport a un moviment que pretenia construir el paradís socialista sobre les runes de l'anterior societat corrompuda.

»(...) calia destruir tota referència, ni que fos cultural, d'un estat considerat burgès i contaminat. Però aquesta puresa, aplicada estrictament als militants, no impedí als senderistes d'aliar-se amb els narcotraficants de l'Alto Huallaga a fi

¹⁹⁴² Nascut l'any 1934, Abimael Guzmán fou professor universitari de filosofia i un dels líders comunistes més influents d'Amèrica Llatina. cf. FREEMAN, Michael., *Freedom or security: the consequences for democracies using emergency powers to fight terror*, Estats Units, Praeger, 2003, pp. 145 i 146.

¹⁹⁴³ El 17 de maig de 1980 Sendero Luminoso declarava la guerra a l'estat peruà cremant urnes electorals i padrons que havien de ser emprats per a les eleccions. Font: <<http://rpp.pe/politica/actualidad/chuschi-pueblo-testigo-del-primer-golpe-de-sendero-luminoso-noticia-366247>>. *RPP Noticias*, 17/V/2011. «Chuschi: pueblo testigo del primer golpe de Sendero Luminoso». Sense signar. Consulta: [16/IV/2016].

¹⁹⁴⁴ Per consultar els fets de la Revolució Cultural, cf. BAILEY, Paul., *China en el siglo XX*, Barcelona, Ariel, 2002, pp. 187, 197 i 198. Per a consultar els fets que es van produir durant la Revolució Cultural amb ordre cronològic, DAUBIER, Jean., *Historia de la revolución cultural proletaria en China*, Mèxic, Siglo XXI, 1974, pp. 8-13.

¹⁹⁴⁵ El règim dels khmers rojos al Vietnam, liderat per Pol Pot, és considerat un dels més sanguinaris de la història. Font: <<http://www.historiasiglo20.org/GLOS/khmerrojo.htm>>. *Historia del Siglo XX*. Consulta: [16/IV/2016].

¹⁹⁴⁶ Karl Marx (Trèveris, 1818-1883). Filòsof, polític i economista, fou l'ideòleg i fundador del marxisme, corrent econòmic i filosòfic que derivà en el comunisme. Els sistemes dictatorials que es reconeixen socialistes o comunistes tenen en Marx un dels seus referents ideològics.

¹⁹⁴⁷ Vladimir Iliix, popularment conegut com Lenin (1870-1924), fou un dels artífexs de la fundació de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques.

¹⁹⁴⁸ Mao Zedong (Shao-shan, 1893-1976). Polític i revolucionari xinès, fou president del Partit Comunista del seu país. Durant la República Popular Xinesa, Mao exercí de president del Consell i de la República.

d'aconseguir diners per a comprar armes i finançar-se la infraestructura¹⁹⁴⁹.

»Guzmán té raó quan diu que el Perú necessita transformacions radicals. Però els fets han demostrat que aquest no era el camí adequat. La violència i la intolerància que generava el moviment maoista només ha servit per a enfortir les classes dirigents i legitimar un exèrcit totalment despreocupat dels drets humans. Amb la seva detenció el *president Gonzalo* ha fet un regal extraordinari a Fujimori. Quan feia sis mesos que aquest s'havia pixat la democràcia parlamentària [sic]»¹⁹⁵⁰.

Trobem, però, un canvi de tendència en aquest article. La crítica a Sendero Luminoso i al seu marxisme és molt elevada, indiscutible. Però *El Temps* ja reconeix sense cap vacil·lació els tints dictatorials de Fujimori, primer advertint la despreocupació del seu exèrcit pels drets humans i, després, afegint amb contundència i grolleres paraules el seu boicot a la democràcia. Per tant, què en deduïm? Des d'un principi, quan Alberto Fujimori encara semblava no haver mostrat els seus instints dictatorials, el setmanari li donava suport davant del grup terrorista Sendero Luminoso, de caire marxista. És aquesta una clara mostra que la revista està amb el capitalisme i no amb el marxisme. Quan Fujimori desenvolupa els seus actes autoritaris, passa a ser criticat, com Sendero Luminoso, grup sobre el qual no varia la tendència. Queda clar que *El Temps* està per la democràcia formal i rebutja qualsevol règim o pensament autoritari i violent en política.

6.7.1.2.- Cuba: la caiguda d'un mite

Tenint en compte aquesta premissa, és normal que el setmanari rebutjara sense embuts el règim cuba¹⁹⁵¹. Antoni Castel escriu:

«La història potser no absoldrà Fidel Castro, l'histriònic barbut que es resisteix a adoptar els canvis que vingueren de

¹⁹⁴⁹ «También en 1970 en Alto Hullaga empezó a surgir una región relativamente próspera, a través del cultivo de la coca. La prosperidad de la zona estuvo estrechamente asociada a la expansión del consumo de cocaína en los Estados Unidos, y tuvo como resultado el incremento de las áreas sembradas, las cuales pasaron de 28 mil hectáreas en 1980 a 211,000 en 1988 (...) Inicialmente, en esta región los actores principales eran los cultivadores, los narcotraficantes y la policía encargada de la represión; y las relaciones entre ellos eran de conflicto debido a la incompatibilidad de sus intereses. Estas tensiones fueron explotadas por SL que, luego de incursiones iniciales a principios de los ochenta, alcanzó una sólida presencia armada en 1985. La táctica seguida por SL para ganar el respaldo activo de productores y traficantes, en ausencia de una política coherente por parte del gobierno, era una extrema simpleza. Bastaba con "proteger" a los productores de la vigilancia policiaca y de las extorsiones de los traficantes, y a los traficantes de las autoridades. Protección que ciertamente redituaba lucrativas ganancias por la naturaleza del negocio [sic]». BONILLA, Heraclio., «Sendero Luminoso en la encrucijada política del Perú», en *Nómadas*, núm. 19, 2003, p. 63.

¹⁹⁵⁰ *El Temps*, núm. 432, 28/IX/1992, p. 40. «Un regal a Fujimori». Article d'Antoni Castel.

¹⁹⁵¹ Per a analitzar la situació de la Cuba de Fidel Castro durant les dècades dels vuitanta i noranta, cf. MUJAL-LEÓN, Eusebio., «¿Mucho ruido y pocas nueces? El cambio de régimen político en Cuba», en *Studia politicae*, núm. 2, 2004, pp. 9-38.

l'est¹⁹⁵². Castro ha perdut, certament, l'oportunitat històrica de ser respectat per la vella proesa d'eliminar una dictadura odiada i corrupta. Hagués pogut anticipar-se a la revolució de 1989 que sacsejà els països del socialisme real¹⁹⁵³ i ara seria venerat pels esquerrans reconvertits com un heroi, sense dubte una mica autoritari, que s'enfrontà amb valentia al poderós veí nord-americà, però que sabé renunciar a temps al dogma marxista-leninista, ultrapassant pels esdeveniments i l'ambició, Castro ofereix una imatge d'un individu acorralat, que només sobreviu per la força i la por dels cubans. És realment desmoralitzador veure com un dels ídols dels revolucionaris dels anys seixanta defèn la matança de Tianammen¹⁹⁵⁴, amenaça els ciutadans que ansien traspasar els estrets límits de l'illa i s'aferra a les paraules de sempre: "Revolució o mort". Castro encara podria evitar el pitjor, acabar com Ceausescu¹⁹⁵⁵, si encoratjés les reformes econòmiques i polítiques, per aconseguir que Cuba fos un altra vegada un país model, una mena d'utopia adorada pels occidentals descontents amb aquest capitalisme de rostre inhumà. Sembla, però, que Castro prefereix la sortida endavant, malgrat saber que el durà a l'apocalipsi. La joventut ja ha deixat de creure en les paraules del "líder màxim", com pot constatar qualsevol que visiti la bonica illa tropical. I és que és difícil de combregar, quan no s'ha viscut sota Batista¹⁹⁵⁶, amb un sistema que només ofereix cues, burocràcia i desigualtats. "Jo no crec que sigui molt revolucionari mantenir els privilegis dels dirigents en moments de tanta austeritat", ens deia un estudiant a L'Havana, fa un parell d'anys, quan ningú somniava que el socialisme real deixés d'existir. La frase resulta brutalment sincera quan s'ha advertit que aquests privilegis, com les

¹⁹⁵² Referint-se a la perestroika, el conjunt de mesures aplicades a l'URSS des de 1985 amb l'objectiu d'impulsar una obertura al lliure mercat i certes formes de democratització. cf. SAHAGÚN, Felipe., «Perestroika. 1989», en *Cuadernos de estrategia*, núm. 9, 1990, pp. 13-58.

¹⁹⁵³ Referint-se a la caiguda del mur de Berlín, enderrocat el mes de novembre de 1989, vuit mesos abans de la publicació d'aquest article.

¹⁹⁵⁴ Successos que es van donar entre abril i juny de 1989 a la plaça de Tiananmén, Pequín, quan l'exèrcit xinès va reprimir diverses mobilitzacions estudiantils que demanaven reformes en el règim comunista xinès i protestaven per la corrupció d'aquest govern. L'actuació de l'exèrcit provocà centenars de morts. cf. CREUTZFELDT., Benjamín., «Tian'anmen veinte años después: la evolución del análisis académico y debate político en China», en *Oasis: Observatorio de Análisis de los Sistemas Internacionales*, núm. 14, 2009, pp. 185-198.

¹⁹⁵⁵ Nicolae Ceausescu fou secretari general del Partit Comunista Romanès (1965-1989) i president del Consell d'Estat del seu país (1967-1989). Fou executat l'any 1989 amb la seua dona. cf. ALVIRA, Hugo., «4 meses, 3 semanas, 2 días» (Cristian Mungiu, 2007), una aproximació a la societat romanesa en els darrers anys del règim comunista», en *Filmhistoria online*, vol. 20, núm. 1, 2010, p. 1.

¹⁹⁵⁶ Fulgencio Batista y Zaldívar (Banes, 1901-1973). Dictador cubà (1952-1959), col·laboracionista amb els Estats Units d'Amèrica, fou l'antecessor de Fidel Castro, que va acabar amb el seu règim l'any 1959. cf. DD.AA., *American foreign relations: a history. Vol 2: since 1985*, Estats Units, Eight Edition, Cengage Learning, 2015, p. 177.

famoses “diplotiendas” on es compra amb divises, solament generen corrupció, desídia i recels [sic]»¹⁹⁵⁷.

La postura envers Fidel Castro estava clara: un passat victoriós per enderrocar una dictadura tirana i un present que havia transformat l’heroi en un altre tirà dictador que es manté per la força i per la por. A través d’una entrevista a cubans que residien a l’illa, *El Temps* descriu Cuba com un territori empobrit i reprimat:

«Els fills de Fidel ja tenen més de trenta anys. “Estem cansats de la falta de perspectives i, sobretot, de tenir la vida supeditada a la política. Tinc trenta-cinc anys i vull viure la meua vida, no la de Fidel”, diu M., professora

»(...) Diuen sense gaire embuts el que pensen, i això no deixa de ser significatiu. Viuen en dictadura, sota el patriarca del *comandante* isolat, i l’oposició no és col·lectiva. “No m’importa que em senti el cambrer, ni que el policia del costat em demani el carnet d’identitat perquè parlo amb tu”, es continua esbravant M. “La majoria dels meus amics creuen que hem de ser prudents, però joestic cansada de callar. La veritat, si em pots convidar a una cervesa i un *bocadito* al bar del teu hotel t’ho agrairé. Tinc una filla d’onze anys i les criatures a aquesta edat mengem molt. No tinc ganes ni temps de fer cues per un miserable tros de pizza. La nena menja, jo passo com puc”. El pare de la nena és argentí i M. va viure uns mesos a Buenos Aires. No dubta a dir que a l’Argentina “sí que estan bé”...»¹⁹⁵⁸.

Aquest reportatge de Mercè Ibarz¹⁹⁵⁹ tracta d’evidenciar la mala situació política, econòmica i social de Cuba, segons el setmanari, en una nova mostra de rebuig al seu sistema polític. Tot i que aquell que es va mostrar més crític amb el règim de Fidel Castro va ser Pérez Benlloch en un article d’opinió titulat «La tremenda decepció cubana»:

«L’esquerra –i no només l’espanyola– ha tingut algunes assignatures pendents que rarament ha sabut aprovar amb desimboltura. Així els va passar als països del socialisme real – l’URSS i els seus satèl·lits– mentre ho van ser i mentre van significar un referent ideològic. Davant aquell fracàs històric, la inèrcia sentimental o el fanatisme es van imposar a l’evidència del desastre. En suma, el cor o l’estupidesa van propiciar la complicitat.

¹⁹⁵⁷ *El Temps*, núm. 320, 6-12/VIII/1990, p. 36. «Castro s’enfronta a la història». Article d’Antoni Castel.

¹⁹⁵⁸ *El Temps*, núm. 378, 16/IX/1991, p. 40. «Cuba, l’últim bastió». Reportatge de Mercè Ibarz.

¹⁹⁵⁹ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Mercè Ibarz va signar un total de 22 pàgines en *El Temps*.

»Cuba és una altra d'aquestes assignatures, probablement l'última de la sèrie. Ha estat un símbol de la resistència antiimperialista en el mateix ronyó de la metròpolis anorreadora. ¿Com condemnar-la a pesar dels alarmants testimonis que denunciaven l'opressió castrista? Optem per combregar amb rodes de molí i donar suport a la dictadura amb el pretext de la solidaritat amb el poble cubà. Però la recepta només val des de la llunyania. Amb l'Atlàntic enmig i una bona dosi d'autoengany es poden trencar llances per uns clixés llunyans i èpics (...) El que és fotut és trepitjar l'illa, confraternitzar amb les seues gents i no tancar els ulls a la realitat, a més a més ineludible. Al cap i a la fi, ¿podria ser una altra? Fam, corrupció, enviliment general i repressió implacable: aquest és el balanç de 35 anys de Revolució, sostinguda a colp de presó i demagògia.

»Avui Cuba no és més que un atzucac per a un règim que no propicia ni en té cap. Deixat de la mà de Déu i acorralat per l'embargament comercial duríssim que li imposen els EUA¹⁹⁶⁰, Fidel Castro ha optat per la resistència numantina. Ha actuat com qualsevol autòcrata: aguantar, encara que això represente condemnar el poble a la fam i sumir-lo en la desesperança i en la desesperació. «Pujar muntanyes uneix els homes», proclama, encara que des del cim d'aquesta muntanya no quede més que precipici.

»El recanvi, d'altra banda, no ho té fàcil. Els expropiats i exiliats de Miami esperen la seua hora vindicativa. I també els milers de represaliats. A Castro, només li fan costat els qui usufructuaven les sobres del poder i aquesta pila d'esquerrans al·lucinat del món sencer que continuen confonent els seus desitjos amb la realitat. A València n'hi ha. Però la veritat és que qui va ser alliberador en front de Batista, avui només és responsable d'un holocaust. Cristo, quina tremenda decepció, quina immensa ingenuïtat [sic]»¹⁹⁶¹.

La crítica no només es dirigeix cap al règim cubà, també va dirigida a aquells que des de fora li donen suport i, segons l'autor, no volen obrir els ulls davant d'una realitat que sembla voler descriure com a indiscutible. A més, destaca una qüestió sobre la línia ideològica d'*El Temps*: en aquest article s'admet que Cuba va significar l'esperança política de molts joves que més endavant s'adonaren que el règim de l'illa no garantia cap llibertat, diu l'autor. Entre aquests joves estava ell mateix, Pérez

¹⁹⁶⁰ Un embargament comercial aplicat com a càstig contra un sistema antagònic. cf. PARDO MARTÍNEZ, Orlando., «Fundamentos del bloqueo a Cuba: análisis crítico», en *Reflexión Política*, Any 1, núm. 2, 1999, pp. 1-16.

¹⁹⁶¹ *El Temps*, núm. 449, 25/I/1993, p. 31. «La tremenda decepció cubana». Article de J. J. Pérez Benlloch.

Benlloch, redactor del setmanari¹⁹⁶². Per tant, es pot afirmar que si *El Temps* mirava cap a l'esquerra política, rebutjava qualsevol règim dictatorial encara que es definira d'esquerres. El setmanari es mostrava, una vegada més, demòcrata. Per acabar amb la visió del setmanari sobre Cuba, aquest article de Valentí Puig que defensa el capitalisme i critica amb irònica duresa el règim de Fidel Castro:

«Un tirà hiperloquaç, camuflat de verd oliva, vestigi pleistocènic d'un país ancorat a la misèria, sense llibertat: vet aquí Fidel Castro, encara exculpat pels qui justifiquen la pròpia vocació totalitària com l'episodi d'una educació sentimental que encara els fa somriure. La fam a Cuba és conseqüència del fracàs del comunisme a Moscou i a l'Havana, no fruit del bloqueig nord-americà. És literalment cert que joves de pobles de Mallorca han agafat el costum anual d'anar a Cuba per fornicar per quatre pessetes¹⁹⁶³. Això és la síntesi de la revolució castrista, inspiradora de tants poemes èpics fins no fa gaire (...) El capitalisme democràtic arrela, amb un retorn massiu a les urnes que no amb molt optimisme hauríem pogut preveure ara fa anys. La Cuba castrista queda autoexclusa de tot això, del joc democràtic i dels avantatges del lliure mercat»¹⁹⁶⁴.

És evident que *El Temps* s'oposava al comunisme. Les seues visions sobre Cuba i la insurgència peruana proven d'aquesta visió, que mostra un cop més el compromís demòcrata del setmanari.

6.7.1.3.- Chiapas: l'excepció

Curiosament, aquesta perspectiva canvia de manera inesperada quan el setmanari va tractar la revolta zapatista de Chiapas, amb continguts polítics similars als defensats per Sendero Luminoso i als aplicats per Fidel Castro a Cuba¹⁹⁶⁵. Tot i que *El Temps* no es mostrava clarament partidari de la revolta zapatista, sí que va desprendre certa comprensió sobre aquest esdeveniment. Jordi Ventura¹⁹⁶⁶ escriu:

¹⁹⁶² Com ha anat comentant-se al llarg d'aquest treball, Pérez Benlloch, a banda de columnista i redactor habitual d'*El Temps*, fou un dels personatges més vinculats al nacionalisme i a l'esquerra valenciana durant la dictadura franquista i la transició. Fou, de fet, un dels fundadors del Partit Socialista Valencià, embrió del PSPV, de caire nacionalista. La participació de Pérez Benlloch en el PSV la testimonia Josep-Vicent Marqués en el llibre autobiogràfic *Tots els colors del roig*, València, Edicions 3i4, 1997, pp. 47-55.

¹⁹⁶³ Per a consultar un estudi sobre el turisme sexual a Cuba i en altres països d'Amèrica Llatina, cf. FORERO MEDINA, Néstor Camilo., «Turismo sexual: síntoma de la mercantilización de la vida humana», en *Cuadernos Intercambio sobre Centroamérica y el Caribe*, vol. 12, núm. 1, 2015, pp. 73-95.

¹⁹⁶⁴ *El Temps*, núm. 531, 22/VIII/1994, p. 70. «Un monument per a Oriol Bohigas». Article de Valentí Puig.

¹⁹⁶⁵ cf. CONDEARENA, Luis., *Chiapas: el despertar de la esperanza*, Donosti, Prensa-Hirugarren Prentsa, 1997, pp. 84-89 i 283-288.

¹⁹⁶⁶ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Jordi Ventura va signar un total de 62 pàgines en *El Temps*.

«Des de l'1 de gener, quan va començar la revolta a l'estat mexicà de Chiapas¹⁹⁶⁷, el nom massa genèric d'“indígenes” donat als guerrillers de l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZAN) amaga una realitat més interessant (...) és evident que el nom de “zapatistes” que s'ha donat té sobretot el valor simbòlic d'una revolta autòctona contra l'explotació soferta a mans dels hispànics i els mestissos.

»(...) El drama dels maies actuals és el que sol afectar les ètnies americanes, un esmicolament extraordinari fomentat per la seva situació de pobresa extrema.

»(...) el nivell de bilingüisme maia-espanyol entre ells va de l'1% al 5%, com a màxim, i es tradueix en un alt grau d'analfabetisme, ja que a les escoles només ensenyen espanyol.

»(...) Els descendents dels antics maies encara viuen en unes cases superhabitades, per sota d'un nivell decent; i són molt pocs els seus nens que passen gaire temps a l'escola, encara que la llei digui que hi ha d'anar. Els necessiten a casa, per a treballar amb els pares.

»(...) És un fet que el progrés econòmic i la mobilitat social només són possibles per als “indis” si deixen de ser “indis”. I això ho aconsegueixen anant a viure a les ciutats¹⁹⁶⁸, aprenent l'espanyol o casant-se amb mestissos.

»Al seu país, els maies pateixen una manca tan gran de terra bona per al conreu, que s'han de llogar com a peons agrícoles del més mal pagats. Les relacions entre els maies i la població espanyola i mestissa estan, i ho han estat històricament, basades en el que podem anomenar comerç. Als centres urbans, les poques propietats dels “indis” sovint són massa poca cosa per a poder fer-los viure, de forma que han de buscar feina assalariada, en un mercat on els consideren humanitat inferior. Els treballs que els donen solen ser feines domèstiques; acostumen a robar-los quan van a comprar a les botigues i sempre els tracten amb menyspreu¹⁹⁶⁹.

¹⁹⁶⁷ L'EZLN ocupà quatre localitats de l'estat de Chiapas el primer dia de 1994 i mantingué durs enfrontaments amb l'exèrcit mexicà. Font: http://elpais.com/diario/1994/01/03/internacional/757551613_850215.html. *El País*, 3/I/1994. «Rebeldes indígenas se enfrentan al Ejército mexicano». Reportatge de José Elías. Consulta: [17/IV/2016].

¹⁹⁶⁸ Per a estudiar l'evolució dels drets dels indígenes a Mèxic i les seues possibilitats d'adaptació a la ciutat de Mèxic, cf. OEHMICHEN, Cristina., «La multiculturalidad de la ciudad de México y los derechos indígenas», en *Revista mexicana de ciencias políticas y sociales*, vol. 46, núm. 188-9, 2003, pp. 147-168.

¹⁹⁶⁹ Alguns articles acadèmics reconeixen que la revolta zapatista posà de manifest aquesta situació de discriminació dels indígenes i des de llavors les millores per a aquest col·lectiu a Mèxic han estat evidents, tot i que insuficients. cf. GÓMEZ, Magdalena., «Los pueblos indígenas y la razón de Estado en México: elementos para un balance», en *Nueva Antropología: Revista de Ciencias Sociales*, vol. 26, núm. 78, 2013, pp. 43-62.

»Durant l'última dècada, a l'estat de Chiapas el nombre de defuncions per deficiències nutricionals s'incrementà en un 641%; el 33% de la població hi presenta una “desnutrició severa”, i els infants es troben totalment desnodrits en un 77%.

»(...) Ja fa anys que les organitzacions internacionals reben reports de violacions dels drets humans de les comunitats autòctones, especialment als estats d'Oaxaca i de Chiapas, amb casos prou documentats d'assassinats polítics, detencions arbitràries, “desaparicions” i tortures dels “indis” que lluiten pel seu dret a la terra¹⁹⁷⁰. Els mitjans actuals de comunicació permeten que avui la informació ens arribi de seguida, però, com han fet notar els revoltats, és una lluita que dura fa prop de cinc segles, des de la conquesta espanyola (...) Rebutjats cap a les seves zones més selvàtiques i poc aprofitables, els descendents dels maies hi troben el seu refugi, a cavall de dos estats, des d'on ara propugnen la unió dels autòctons contra els explotadors hispans.

»(...) Els intel·lectuals hispans de Mèxic solen manifestar-se orgullosos que, al seu país, no tenen “problemes de balcanització”. És inconcebible que no s'adonessin que l'estat d'opressió de vuit milions d'“indígenes” reconeguts oficialment, i d'un nombre superior i no determinat de mestissos, és un camp adobat per a la situació que diuen no tenir»¹⁹⁷¹.

És curiós que, després d'haver llegit tot el que *El Temps* pensava sobre Cuba i els moviments insurgents comunistes del Perú, de sobte es trobara identificat amb la revolta zapatista, que defensava ideals polítics similars, de caire marxista¹⁹⁷². La diferència entre aquest moviment, sobre el qual el setmanari mostra comprensió i d'alguna manera el justifica, i els altres règims o insurgències que critica amb duresa, és que el moviment zapatista duia com a una de les seues raons de ser una qüestió nacional amb la qual el setmanari es pot veure identificat. *El Temps*, revista nacionalista o independentista catalana, pot trobar certa identificació amb un moviment nacionalista indígena que en comptes d'enfrontar-se a l'imperialisme de l'estat espanyol, ho fa contra l'imperialisme mexicà. Aquest detall pot ser fonamental per trobar l'explicació de per què *El Temps* dona suport a uns moviments marxistes i en rebutja uns altres. El setmanari està en contra del marxisme, tot i que si un moviment d'aquest tipus duu com a particularitat un nacionalisme de resposta, pot trobar certa comprensió en la revista,

¹⁹⁷⁰ Un altre article posa de manifest que la violació dels drets humans dels indígenes fou una de les principals causes de l'alçament zapatista l'any 1994. cf. ROJO ARIAS, María del Pilar., «El embrollo chapianeco y los derechos humanos», en *América Latina Hoy: Revista de Ciencias Sociales*, vol. 19, 1998, pp. 23-30.

¹⁹⁷¹ *El Temps*, núm. 501, 24/I/1994, pp. 44-47. «Les arrels de la revolta». Reportatge de Jordi Ventura.

¹⁹⁷² cf. PITARCH RAMÓN, Pedro., «Zapatistas: de la revolución a la política de la identidad», en *América Latina Hoy: Revista de Ciencias Sociales*, vol. 19, 1998, pp. 5-11.

que també defensa un nacionalisme de resposta, un nacionalisme que aspira a configurar el seu territori considerat com a nacional en un estat independent. En el cas de Chiapas, la clau de la insurgència és la discriminació d'un grup ètnic aborígen subordinat a la dominació d'un grup llatí que un dia dugué a terme la colonització. No és aquest l'únic exemple de suport a la revolta zapatista. Quan es complia el primer aniversari d'aquest alçament, Antoni Reig¹⁹⁷³ s'expressava així:

«Amb l'inici de l'any va complir-se el primer aniversari de l'esclat de la guerrilla zapatista a l'estat mexicà de Chiapas. "Terra i llibertat" va ser el crit mobilitzador de milers de persones. Igual que fa noranta anys¹⁹⁷⁴. Els protagonistes també eren els mateixos: camperols pobres, sense terres, i indígenes. Perquè a l'Amèrica dita Llatina hi ha milions de persones que de llatins no en tenen res i són majoria en molts estats o important minoria en d'altres. Ara bé, no hi pinten res perquè les elits polítiques, econòmiques, socials i culturals sí que són llatines.

»La major part de les anàlisi de la premsa occidental destaca el fet de la pobresa, la misèria com a principal causa del conflicte que ha portat milers de persones a prendre les armes. El component indigenista sempre queda en segon terme, com si fos un afegit més o menys folklòric. Però la realitat és que la marginació dels pobles originaris d'Amèrica, dels no llatins ni anglosaxons, és doble i motivada precisament pel fet de ser pobles vençuts per les potències colonitzadores i desposseïts de tots els seus drets i les seves terres. Discriminació, doncs, social i econòmica, però també cultural, política i ètnica»¹⁹⁷⁵.

En aquesta ocasió, Antoni Reig insisteix en la primordialitat del problema ètnic, és a dir, nacional, dels indígenes per tal que aquesta revolta es duguera a terme. *El Temps* torna a destacar la qüestió nacionalista en aquest aspecte i torna a mostrar que és aquesta la raó fonamental per la qual el setmanari es mostra comprensiu envers una revolta de caire marxista: la seua resposta cap a un nacionalisme imperialista que, segons la revista, tracta d'eliminar la particularitat nacional dels revoltats.

6.7.1.4.- L'article conclouent

La tendència editorial d'*El Temps* sobre la situació política a Llatinoamèrica, els governants, els insurgents, la realitat i les alternatives queda clara en aquest article

¹⁹⁷³ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Antoni Reig va signar un total de 75 pàgines en *El Temps*.

¹⁹⁷⁴ L'any 1911 Emiliano Zapata liderà l'inici d'una revolta a Puebla, Mèxic, que tenia com a objectiu que els camperols s'apoderaren de les terres que restaven en mans d'una poderosa oligarquia. cf. GÓMEZ LOZA, María Esther., «La Revolución Mexicana en "Emiliano Zapata, un soñador con bigotes" de Guillermo Samperio», en *Sincronía*, núm. 2, 2011. Aquest fou l'antecedent que inspirà la revolta posterior de 1994 i tan idèntica que fins i tot va fer bandera del cognom d'Emiliano Zapata.

¹⁹⁷⁵ *El Temps*, núm. 552, 16/I/1995, p. 17. «Chiapas, encara ressona el crit de terra i llibertat». Article d'Antoni Reig.

editorial. Critica els governs autoritaris que, segons el setmanari, no compleixen els deures com a governants i marginen la democràcia. Critica també els mètodes alternatius de guerrilles i insurgències de caire marxista que, tot i buscar una solució, sembla que el setmanari troba que no són aquests els plantejaments més adequats per posar fi a l'eterna crisi llatinoamericana.

«L'ocupació de l'ambaixada japonesa a Lima¹⁹⁷⁶ per part del ressuscitat Movimiento Revolucionario Tupac Amaru¹⁹⁷⁷ (...) formarà part sens dubte de tots els resums de l'any, i amb un paper protagonista. L'acció dels *tupamaros* és, objectivament, una de les més espectaculars que mai no haja realitzat una guerrilla llatinoamericana, si més no dins d'un centre urbà. Però la significació de l'episodi no rau en la manera com s'ha fet, sinó en allò que hi ha darrere.

»A ningú no se li pot escapar que hi ha un fil conductor que travessa Amèrica Llatina i que uneix els fets de Lima amb, per exemple, els de fa dos anys a Chiapas¹⁹⁷⁸ o amb els que protagonitza el Moviment dels Sense Terra al Brasil¹⁹⁷⁹. Un fil que posa cruament al descobert la fal·làcia d'unes democràcies formals que obliden el mateix sentit de la paraula democràcia i no serveixen els interessos del poble, sinó que marginen i condemnen grans capes de la població a la misèria econòmica, humana i espiritual. És simptomàtic veure quina és la reivindicació dels guerrillers tancats a l'ambaixada del Japó, a banda de la clàssica petició d'alliberament dels presos corresponents: exigeixen el compromís del govern de Fujimori de “canviar el rumb de la política econòmica per un model que busque el benestar de les grans majories”. El que hauria de ser la norma esdevé una utopia...

»No és aquest el lloc per debatre si són o no legítims els mètodes escollits pels *tupamaros* a Perú, pels zapatistes a Mèxic o pels Sense Terra al Brasil. El que importa és que són tres expressions d'un mateix problema: la profunda, profundíssima

¹⁹⁷⁶ El 17 de desembre de 1996. Font: <http://elpais.com/diario/1996/12/19/internacional/850950018_850215.html>. *El País*, 19/XII/1996.

«Tupac Amaru exige la excarcelación de 400 presos». Notícia de Laura Puertas. Consulta: [17/IV/2016].

¹⁹⁷⁷ L'MRTA (1984-1997) fou un grup terrorista peruà d'ideologia marxista-leninista. La seua darrera acció fou la més destacada de totes: el segrest de l'ambaixada japonesa del Perú, on arribaren a captivar 600 ostatges. La situació fou resolta per l'exèrcit peruà, a les ordres de Fujimori. El resultat foren disset morts: catorze terroristes, dos militars i un dels segrestats. cf. ÁLVAREZ RUBIO, Ariel., «La Toma de Rehenes como Acto Terrorista Internacional. Análisis de la Operación de Rescate “Chavín de Huantar”», en *Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia y Seguridad*, vol. 10, núm. 2, 2015, pp. 43-68.

¹⁹⁷⁸ Referint-se a la ja tractada insurgència zapatista a Chiapas de 1994.

¹⁹⁷⁹ El Moviment dels Treballadors Rurals Sense Terra (MST) sorgeix al Brasil exigint una reforma agrària d'inspiració socialista. cf. SÁNCHEZ CERÓN, Manuel., «Una propuesta educativa en Brasil: el Movimiento de los Trabajadores Rurales sin Tierra (MST)», en *Revista Latinoamericana de Estudios Educativos*, vol. 28, núm. 2, 1998, pp. 91-110.

injustícia que caracteritza el sistema econòmic i polític de la gran majoria d'estats de la zona. La recepta del sistema sembla clara: neoliberalisme econòmic a ultrança i aliança fàctica entre el poder polític i el militar per mantenir satisfet el 20% de població que se'n surt i vigilat el 80% restant. Però sembla que això és igual, no és una preocupació per als mandarins de la política i l'economia a escala mundial. Al Fons Monetari Internacional el que l'amoïna són les xifres macroeconòmiques: dèficit públic, deute extern, inflació... sense tenir en compte que darrere dels comptes hi ha persones que pateixen.

»(...) la meitat dels habitants d'Amèrica Llatina viuen sota la línia de pobresa, i vuitanta milions són miserables, menys que pobres. Vuitanta milions. Vuitanta. Són xifres que de cap de les maneres no han de passar desapercebudes, i en canvi hi passen (...) la mateixa esquerra política llatinoamericana ha estat incapaç d'oferir una alternativa seriosa i global a l'actual estat de coses. Però davant d'aquesta realitat, hom pot tendir a preguntar-se qui són realment els perfectes idiotes llatinoamericans: si els avaladors del neoliberalisme o bé els que volen, encara que no sàpiguen com, canviar les coses»¹⁹⁸⁰.

És una mostra més del caràcter demòcrata d'*El Temps*: rebutjar els règims autoritaris que obliden la democràcia tot i disfressar-se amb ella. *El Temps* és partidari d'apostar per polítiques que caminen al major benestar general possible. Alhora, sembla desconfiar de les alternatives a aquests governs autoritaris. Si bé, explica que aquestes alternatives sorgeixen d'un context que no hauria d'existir: el de la pobresa generalitzada d'una població que no troba divisa cap esperança en l'horitzó.

6.7.2.- EUA: l'anàlisi de l'imperi

Els Estats Units d'Amèrica van ser tractats també per *El Temps* en les seues pàgines de la secció 'Internacional'. Sense cap perjudici dels que poden despertar les informacions que es refereixen a l'imperi, en ocasions atacat o defensat per inèrcia ideològica i no per raonaments imparcials, el setmanari va tindre sempre una tendència més o menys objectiva cap als Estats Units, país del qual parlaven amb opinió respecte als fets i no a les directrius ideològiques que poden obligar a justificar o condemnar les accions del país més poderós del món¹⁹⁸¹.

6.7.2.1.- L'aspecte bèl·lic: primera guerra del Golf

¹⁹⁸⁰ *El Temps*, núm. 654, 30/XII/1996, p. 7. «Perifèries». Editorial.

¹⁹⁸¹ És allò que s'anomena antiamericanisme. cf. CEASER, James W., «Una genealogia del antiamericanisme», en *Dikaiosyne: revista semestral de filosofia pràctica*, núm. 25, 2010, pp. 19-32.

Si en capítol anterior hem comprovat que el govern Reagan era d'allò més criticat, especialment quan s'informava sobre la seua actuació contra el sandinisme a Nicaragua, un moviment proper al marxisme de caire patriòtic i antiimperialista¹⁹⁸², quan els Estats Units van intervenir en la primera guerra del Golf¹⁹⁸³, sota el govern del també republicà George H. W. Bush¹⁹⁸⁴, en aquesta ocasió la intervenció dels EUA no va ser del tot aprovada, però no va ser tan criticada com la que van protagonitzar un lustre abans a Nicaragua.

«La guerra s'ha acabat¹⁹⁸⁵, i sembla com si de sobte tothom pogués respirar tranquil, com si s'hagués acabat tot. La guerra ha tingut un final tan fulminant i brutal com el principi: cent hores d'ofensiva terrestre, i la que era la quarta potència militar del món –sobre el paper i en termes de volum, almenys– s'ha desfet tràgicament, esmicolada, anihilada fins a l'última divisió en una humiliant derrota que ha deixat pel camí desenes de milers de morts en només tres dies. A l'altra banda, el triomf més aclaparador que recorda la història militar moderna, amb les baixes comptades només per desenes. El resultat, per fi, ha estat exactament el que volien els americans i els seus aliats: la total destrucció de l'enemic, amb el mínim de baixes pròpies. Un resultat potser massa perfecte, si després de la guerra ha de venir la pau.

»Massa perfecte, perquè la fulminant derrota de Saddam serà –és ja– percebuda per les masses àrabs i islàmiques com l'última i més greu de les humiliacions patides a mans de l'Occident. Saddam, vençut i humiliat, pot convertir-se en un símbol de la humiliació col·lectiva. I del sentiment d'humiliació pot nàixer un sentiment més profund de rebuig contra tot allò que siga no-àrab o no-islàmic, un sentiment de desesperació sense més eixida que l'islamisme radical, un desig general de venjança a qualsevol preu¹⁹⁸⁶. És difícil que a curt termini aparega un altre Saddam amb el mateix poder i la mateixa ambició sense escrúpols, però no serà gens fàcil que d'aquesta derrota, que tants àrabs (pobles, més que govern) senten com a pròpia, pugui sorgir l'estabilitat, la llibertat i la justícia necessària per a tots els països de la regió.

¹⁹⁸² Apartat 5.2.4.2.

¹⁹⁸³ La primera guerra del Golf (1990-1991) es va iniciar amb la invasió de Kuwait per part de l'exèrcit iraquetà, fet contra el qual van reaccionar els EUA. cf. PIZARROSO QUINTERO, Alejandro., *Nuevas guerras, vieja propaganda (de Vietnam a Irak)*, Madrid, CÁTEDRA, 2005, pp. 439-444.

¹⁹⁸⁴ Nascut l'any 1924, fou president dels EUA entre 1989 i 1993. cf. HAMILTON, Neil A., *Presidents: A biographical dictionary*, Estats Units, Facts on File, 3a edició, 2010 pp. 356 i 357.

¹⁹⁸⁵ Un article editorial d'*El País* anunciava la fi de la guerra del Golf el 28 de febrer de 1991. Font: <http://elpais.com/diario/1991/02/28/opinion/667695607_850215.html>. *El País*, 28/II/1991. «El fin de la guerra». Editorial. Consulta: [18/IV/2016].

¹⁹⁸⁶ Sembla que *El Temps* va mostrar una bona capacitat de predicció.

»Serà molt difícil, si no es compleixen algunes condicions. La primera, que s'acabe la venda massiva d'armament als països de la zona, tan generosament proveïts pels soviètics, europeus i americans (ara que tot s'ha acabat, cal recordar que l'exèrcit de Saddam Hussein era en primer lloc un producte soviètic més que cap altra cosa)¹⁹⁸⁷. La segona, que s'acabe l'exhibició prepotent de riquesa per part dels senyors del petroli, xeics o reis, i que una part dels beneficis ingents acumulats vagen a reforçar les economies dels països àrabs menys afortunats. La tercera, que la pressió internacional –dels EUA en primer lloc– obligue la dreta israeliana a resoldre definitivament el drama de Palestina, de l'única manera que pot ser resolt: amb un estat propi que no represente cap amenaça per a la seguretat de l'estat d'Israel (i Israel pot fer-ho, ara que està militarment més segur que mai). La quarta, que el “nou ordre” de la zona no siga una *pax americana* sinó una *pax arabica*, amb els països implicats com a principals protagonistes.

»Només així aquesta guerra –tan evitable, tan fatal, i tan tràgica com totes les guerres– haurà estat alguna cosa més que el xoc absurd entre la bogeria d'un dictador i uns interessos inconfessables amb el suport per a la més poderosa maquinària militar que mai haja entrat en acció [sic]»¹⁹⁸⁸.

Observem distintes interpretacions en un mateix article. Per un costat, la guerra era evitable, fatal i tràgica, com totes les guerres. D'altra banda, la guerra pot desembocar en dues situacions: el reforçament del radicalisme islàmic o la pau en els països vençuts. I per tal que s'assolisca la segona opció, la pacífica, els Estats Units tenen la responsabilitat de treballar perquè s'arribe a aquest objectiu. És una manera de justificar la intervenció sempre que aquesta tinga com a resultat la pacificació del territori. La visió, doncs, no era de condemna als EUA, sinó d'exigència de responsabilitat cap a l'imperi. Sobre l'obstinació del pacifisme de criticar les intervencions dels Estats Units i no les d'altres potències parlava Joan F. Mira, queixant-se d'un latent antiamericanisme social i polític:

«Els nostres pacifistes no mostren, ai las, una coherència doctrinal tan rodona. En primer lloc, ser pacifista, o manifestar-se com a tal, se suposa que vol dir ser enemic de la *guerra*, com a tal i en tant que tal, estar activament en contra de totes les guerres, no d'una sola, perquè totes les guerres són destructives, injustes i inhumanes. D'acord, això hauria de ser. Però jo no recorde que, de Sevilla a Berlín i d'Estocolm a Roma, s'hagen

¹⁹⁸⁷ Per a consultar la influència de l'URSS en la guerra del Golf i en Saddam Hussein, cf. TAIBO, Carlos., «La Unión Soviética y el conflicto del Golfo. Un estudio sobre las actitudes y la política de la URSS», en *Afers Internacionals*, núm. 21, 1991, pp. 105-120.

¹⁹⁸⁸ *El Temps*, núm. 351, 11-17/III/1991, p. 3. «¿Final feliç?». Editorial.

produït aquests últims anys moltes manifestacions per, entre d'altres, les guerres següents: la guerra del Txad¹⁹⁸⁹, la guerra d'Angola¹⁹⁹⁰, la guerra de Moçambic¹⁹⁹¹, la guerra d'Eritrea¹⁹⁹², la guerra d'Ogaden¹⁹⁹³, la guerra de Somàlia¹⁹⁹⁴, la guerra de Cambòdja¹⁹⁹⁵, la guerra de Sri Lanka¹⁹⁹⁶, la guerra de l'Afganistan¹⁹⁹⁷. En moltes d'aquestes guerres hi ha hagut més pèrdua de vides humanes, més dolor i més destrucció de cases, béns i recursos *civils* del que hi haurà previsiblement en la guerra del Golf. Jo m'hauria apuntat a alguna manifestació contra alguna d'aquestes guerres. Però no n'hi ha hagut. Potser eren –són encara, algunes– guerres massa remotes per a afectar al pacifisme europeu. O potser és que només cal manifestar-se quan hi ha “intervenció estrangera”. Però al Txad hi hagut intervenció francesa i líbia, a Angola intervenció cubana, a Moçambic intervenció sud-africana, a Sri Lanka intervenció

¹⁹⁸⁹ El Txad patia episodis bèl·lics des de 1960, quan es va independitzar de França. Font: <http://elpais.com/diario/1979/02/14/internacional/287794810_850215.html>. *El País*, 14/II/1979. «Sangrienta guerra civil en Chad». Reportatge de Feliciano Fidalgo. Consulta: [14/II/1979].

¹⁹⁹⁰ Angola patia la guerra de la independència de Portugal entre 1961 i 1975 i des d'aquest últim any una guerra civil amb presència internacional: un bàndol ajudat pel bloc soviètic i un altre per Sud-àfrica i també pels EUA des de 1985. Aquest conflicte prendria diferents contextos i lluites i s'allargaria fins a l'any 2002. Font: <<http://escolapau.uab.cat/img/programas/rehabilitacion/paises/06ango.pdf>>. Escola de Cultura de Pau. Universitat Autònoma de Barcelona. *Angola (2002)*. Consulta: [18/IV/2016].

¹⁹⁹¹ Moçambic aconsegueix independitzar-se de Portugal l'any 1975 i a continuació desenvolupa una guerra civil que camina des del 1977 fins al 1992. cf. OSORIO, Tamara i Mariano AGUIRRE., *Después de la guerra: un manual para la reconstrucción posbélica. Con casos de estudios sobre Guatemala, El Salvador, Bosnia, Mozambique, el papel de la UE y el enfoque de género en la rehabilitación posconflicto*, Barcelona, Icaria, 2000, p. 221. Part escrita per Karlos Pérez de Armiño.

¹⁹⁹² Eritrea esdevenia en estat l'any 1993 després d'una guerra de trenta anys contra Etiòpia per la independència que finalitzava l'any 1991. Font: <http://elpais.com/diario/1993/04/23/internacional/735516020_850215.html>. *El País*, 23/IV/1993. «Eritrea, nace un nuevo Estado». Reportatge de Jesús Estévez. Consulta: [14/II/1979].

¹⁹⁹³ Fou un altre conflicte africà (1977-1978) en el qual van participar Cuba i la RDA. cf. GUTIÉRREZ DE TERÁN, Ignacio., *Somalia: clanes, islam y terrorismo internacional*, Madrid, Catarata, 2007, pp. 33 i 34.

¹⁹⁹⁴ Quan Joan F. Mira escrigué l'article que estem tractant, la caiguda del dictador de Somàlia Siyad Barre s'acabava de produir. Barre havia protagonitzat un cop militar l'any 1969 mitjançant el qual s'havia fet amb el poder polític de Somàlia. Durant el seu govern, que es va allargar fins al 1991, es van produir diversos episodis bèl·lics. cf. GUTIÉRREZ DE TERÁN, Ignacio., *Somalia: clanes, islam y terrorismo internacional*, Madrid, Catarata, 2007, p. 121.

¹⁹⁹⁵ Durant la segona meitat de la dècada dels setanta, Cambodja va patir l'ocupació vietnamita liderada pel dictador comunista del Vietnam, Pol Pot, que va tractar d'aplicar el seu model polític a Cambodja. Es calcula que durant part d'aquest procés, entre 1975 i 1979, el règim de Pol Pot va assassinar un milió i mig de cambodjans. cf. MEJÍA AZUERO, Jean Carlo., «Un acercamiento al establecimiento de los tribunales internacionales modernos», en *Revista Prolegómenos. Derechos y Valores de la Facultad de Derecho*, vol. 12, núm. 23, 2009, p. 217.

¹⁹⁹⁶ Una guerra civil que es va allargar des de 1983 fins a 2009. Font: <http://internacional.elpais.com/internacional/2009/05/18/actualidad/1242597603_850215.html>. *El País*, 18/V/2009. «Sri Lanka pone fin a 26 años de guerra civil». Reportatge de Georgina Higuera. Consulta: [18/IV/2016].

¹⁹⁹⁷ Entre 1978 i 1992, en el context de la Guerra Freda, es desencadenà una guerra civil a l'Afganistan en la qual ambdós bàndols comptaven amb suport internacional: un bàndol amb el suport dels EUA i l'altre amb el soviètic. cf. PANIAGUA FUENTES, Javier., *Breve historia del Socialismo y del Comunismo*, Madrid, Nowtilus, 2010, p. 229.

índia... i tampoc. Res. Ni mitja manifestació. O potser és que no cal manifestar-se contra totes les guerres, perquè seria massa cansat i cal triar-ne alguna més pròxima i descarada, on l'agressió siga del tot impresentable. Però ningú no va muntar manifestacions l'agost passat, posem per cas, quan el Saddam Hussein va atacar, ocupar i annexionar Kuwait¹⁹⁹⁸.

»He revisat el calendari de guerres dels últims deu o quinze anys, he comparat variables, circumstàncies i condicions, i no n'he pogut traure cap conclusió aplicable al pacifisme coherent. El cas més escandalós és l'Afganistan: vuit anys de guerra continuada, intervenció exterior, país gros contra petit, poderós contra miserables, un milió de morts, dos o tres milions de refugiats, destrucció i arrasament total. Però res: ni un manifest decent –que jo recorde– ni una manifestació, ni un dia de vaga escolar. Finalmente, he arribat a una única explicació possible: hi ha pacifisme actiu, amb manifest, manifestació i vaga, quan (i *només quan*, és a dir *si i només si*) hi ha intervenció directa dels americans. És llavors, i només llavors, que el pacifisme europeu s'activa i marxa. Acceptaré que estic equivocant si algú compara satisfactòriament les reaccions i manifestacions contra les guerres on entren directament els EUA i les guerres on no entren els EUA, mantenint invariables la resta de circumstàncies. I si no, caldrà acceptar que hi ha un acord de fons entre pacifistes europeus i bel·licistes àrabs: l'acord sobre quines són a priori les forces del mal. L'acord sobre els dimonis i el Gran Satan [sic]»¹⁹⁹⁹.

És aquest un exemple a què es refereix Joan F. Mira i del qual parlàvem abans: la crítica per inèrcia d'alguns sectors polítics als Estats Units, que condemnen obsessivament l'actitud bèl·lica de l'imperi quan no fan el mateix amb altres potències també bel·ligerants. És aquesta la base de la crítica que acabem de llegir. *El Temps* semblava voler desmarcar-se del tòpic de l'antiamericanisme.

6.7.2.2.- Simpaties: Bill Clinton

L'arribada del demòcrata Bill Clinton a la Casa Blanca l'any 1993 va ser molt celebrada per *El Temps*. Aquest editorial n'és una mostra:

«En definitiva amb Clinton a la Casa Blanca, la generació que és va oposar al Vietnam²⁰⁰⁰, la que va descobrir la marihuana, la que va fer bandera de la igualtat de la dona, del

¹⁹⁹⁸ Invasió que es va iniciar el 2 d'agost de 1990. cf. PIZARROSO QUINTERO, Alejandro., *Nuevas guerras, vieja propaganda (de Vietnam a Irak)*, Madrid, CÁTEDRA, 2005, p. 439.

¹⁹⁹⁹ *El Temps*, núm. 346, 4-10/II/1991, p. 98. «El gran satan». Article de Joan F. Mira.

²⁰⁰⁰ Per a consultar la història de la guerra del Vietnam, cf. APPY, Christian G., *La guerra de Vietnam*, Barcelona, Crítica, 2008.

sexe lliure i del pacifisme arriba al poder per la porta gran, per la més gran (...) El que seria imprescindible és que com a mínim alguns dels aspectes que han marcat la seua campanya, com la clara voluntat ecològica del seu programa, es transformen en realitats concretes»²⁰⁰¹.

Clinton arribava al govern del país més poderós del món i *El Temps* veia l'arribada amb molt d'optimisme. Un altre exemple, les lloances de Vicent Partal cap al vicepresident dels Estats Units durant l'època de Clinton, «Un polític del segle XXI: Al Gore»:

«Bill Clinton sembla que ha fet dues eleccions importants en la seua vida: la de Hillary Rodham²⁰⁰² com a dona i copresidenta i la d'Al Gore²⁰⁰³ com a vice-president.

»Ambdós creen una atmosfera intensíssima i molt productiva de la qual és difícil sostreure's. Dominen a la perfecció els seus oficis i exerceixen el seu paper sense dubtes. Cadascú a la seua manera: Hillary és el treball seriós i regular i la veu radical en la penombra; Gore la innovació i la visió de futur, la solidesa dels conceptes.

»Una de les facetes més interessants de Gore és que ja no viu al segle XX sinó al XXI. En conseqüència no es comporta com un polític del segle XX sinó del XXI. Un polític que no té complexos a afirmar que el capitalisme industrial està acabat, a propugnar la revolució ecologista i a manifestar-se obsès de la tecnologia. I a usar-la»²⁰⁰⁴.

El suport d'*El Temps* al govern de Clinton era total en els primers moments. Aquest suport es ratifica quan Alexandre Muns²⁰⁰⁵ fa balanç del primer any de govern de Clinton:

«Clinton havia derrotat George Bush en gran part perquè havia demostrat més capacitat de sintonitzar amb les preocupacions del ciutadà mitjà; havia sabut transmetre una imatge de comprensió i de preocupació pel sofriment de la castigada classe mitjana nord-americana, a la qual anunciava una retallada dels impostos. A més d'un creixement econòmic que generés llocs de treball –la seva màxima prioritat–, Clinton

²⁰⁰¹ *El Temps*, núm. 449, 25/I/1993, p. 3. «Relleu a la Casa Blanca». Editorial.

²⁰⁰² Hillary Rodham Clinton (Chicago, 1947). Política nord-americana, ha ocupat diversos càrrecs en el Partit Demòcrata. Fou primera dama entre 1993 i 2001, quan el seu marit, Bill Clinton, fou president dels EUA.

²⁰⁰³ Albert Arnold Jr. Gore (Washington D.C., 1948). Polític nord-americà, fou vicepresident dels EUA durant el govern de Bill Clinton (1993-2001).

²⁰⁰⁴ *El Temps*, núm. 479, VIII/1993, p. 37. «Un polític del segle XXI: Al Gore». Article de Vicent Partal.

²⁰⁰⁵ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Alexandre Muns va signar un total de 38 pàgines en *El Temps*.

havia promès d'afrontar problemes com ara un dèficit pressupostari astronòmic, una sanitat deficient, la misèria i la marginació social al gueto de les grans ciutats i una criminalitat creixent al carrer.

»(...) la majoria d'analistes coincideixen a lloar la valentia política del nou president a l'hora d'encara qüestions espinoses amb plantejaments i mètodes innovadors»²⁰⁰⁶.

Fem un parèntesi per observar unes paraules del columnista Ramon Barnils on, dins de totes les simpaties que hem mostrat d'*El Temps* cap al demòcrata Bill Clinton, Barnils s'encarrega de justificar un dels tòpics pels quals els Estats Units reben gran quantitat de les crítiques²⁰⁰⁷: el de la possibilitat que persones particulars tinguin armes a casa²⁰⁰⁸. Contra tot pronòstic, Barnils considera aquesta possibilitat com a progressista:

«Van fundar els Estats Units, com tothom sap, gent d'Europa que fugien de tota mena d'opressions: religioses, polítiques, econòmiques. Els pares i mares dels Estats Units eren ciutadans amb experiències molt doloroses sobre les imposicions dels estats, els reialmes. Quan van decidir, al seu torn, de dotar-se d'una administració pròpia, aquesta experiència va pesar decisivament a l'hora de decidir qui els manaria i com manaria, i quines atribucions del ciutadà serien cedides a l'administració –cap ni una– i quines de les responsabilitats serien només de l'estat –ni una ni mitja–. D'aquesta manera de fer estat se'n diu “Checks and balances”’: per cada atribució que es delega en l'estat, se li posa unes limitacions igualment poderoses.

»I la màxima limitació, per dolorosa experiència, a l'exèrcit: l'exèrcit nord-americà té les armes per fer la feina que li mana el seu estat, però no totes. Ni molt menys: el ciutadà, cada ciutadà, es guarda armes per si de cas.

»Però, passar-li l'exclusiva de les armes a l'exèrcit? Això mai, que es pensen que estem bojós?

²⁰⁰⁶ *El Temps*, núm. 502, 31/I/1994, pp. 48, 49 i 51. «L'experiència és un grau». Reportatge d'Alexandre Muns.

²⁰⁰⁷ No és competència d'aquest treball entrar en les qüestions positives i negatives de la possibilitat de tindre armes a les cases dels EUA, si bé és cert que aquest afer motiva un debat constant que genera titulars de premsa tendenciosos. Exemples: <<https://www.ahorasemanal.es/armas-en-estados-unidos:-sangre-y-negocio>>. *Ahora semanal*, 16/X/2015. «Armas en Estados Unidos: sangre y negocio». Reportatge de Roser Martínez Quirante; <http://www.elespanol.com/opinion/20160108/93110690_12.html>. *El Español*, 9/I/2016. «EEUU: entre sollozos y armas». Tribuna de Rafael Domingo Solé. Consultes: [18/IV/2016].

²⁰⁰⁸ Per a consultar la legalitat constitucional corresponent sobre aquest afer, cf. HERNÁNDEZ-PINZÓN GARCÍA, Alonso., «El derecho constitucional a las armas en EE.UU», en *Revista Jurídica Universidad Autónoma de Madrid*, núm. 21, 2010, pp. 133-148.

»Als EUA, ara farà falta recepta per comprar armes. Però el dret de comprar-les continuarà essent propi de cada ciutadà, i no només del sempre sospitós exèrcit. I aquesta és una idea progressista, i una mentalitat democràtica»²⁰⁰⁹.

L'actitud d'*El Temps* envers els EUA no venia determinada, per tant, per prejudicis o per paràmetres ideològics que tendeixen a l'antiimperialisme o a la justificació constant dels actes de l'imperi. I prova d'açò és el següent apartat, en el qual observarem les crítiques que *El Temps* va vessar sobre els EUA i sobre l'anteriorment elogiat Bill Clinton.

6.7.2.3.- Les crítiques a l'imperi

Si abans llegíem com Barnils elogiava una mesura crítica adoptada als Estats Units, a continuació comprovarem com Antoni Castel condemna el racisme latent que, segons ell, perdura als EUA:

«Els incidents²⁰¹⁰ s'ha d'atribuir al racisme que encara és present en molts sectors de l'administració nord-americana, com la policia i la justícia. També als efectes devastadors de la política econòmica neoliberal que ha tingut en Ronald Reagan el seu agent més destacat. A punt d'arribar al segle XXI, els negres tenen ben poques oportunitats en el que s'anomena la terra de les oportunitats. Poden arribar a ser Carl Lewis o Magic Johnson²⁰¹¹ si estan dotats d'excel·lents condicions físiques. Poden ser bons actors o intèrprets de jazz. Poden ser investigadors, escriptors, polítics i comerciants –perquè, és just reconèixer-ho, la discriminació és més present al carrer que no en els àmbits professionals–. Però aquells qui es realitzen en el seu ofici sempre seran una excepció entre una comunitat maltractada i que és mirada amb recel pels nord-americans d'ascendència europea»²⁰¹².

²⁰⁰⁹ *El Temps*, núm. 495, 13/XII/1993, p. 100. «Armes de progrés». Article de Ramon Barnils.

²⁰¹⁰ *El Temps* explica els incidents en el mateix número: «El 3 de març del 1991, Rodney King, un californià negre de 27 anys, conduïa el seu cotxe per una de les autopistes urbanes de Los Àngeles. Amb l'excusa d'un excés de velocitat, va ser aturat per quatre policies blancs: el sergent Stacey Koon i els agents Timothy Wind, Theodore Briseni i Lawrence Powell. En pocs minuts King va rebre una immensa pallissa de 56 cops que un veí va gravar en vídeo. La brutalitat policíaca va sacsejar Amèrica i l'estranger des de les pantalles de la televisió i els policies van haver d'afrontar un judici. Aquest judici es féu el 30 d'abril a Simi Valley, un plàcid comtat blanc del nord de Los Àngeles. Tots els membres del jurat, amb l'excepció d'un hispà i d'un asiàtic, eren blancs. Declararen els policies innocents i això donà principi a la batalla racial més important que han viscut els Estats Units pràcticament des dels anys seixanta. Durant dos dies una multitud de persones de raça negra van prendre el centre de Los Àngeles. El resultat han estat 260 quilòmetres quadrats de destrucció i un nombre encara no definitiu de morts, però que supera els vint». *El Temps*, núm. 413, 18/V/1992, p. 10. «La revolta negra». Reportatge de Vicent Partal.

²⁰¹¹ Atleta i jugador de bàsquet, respectivament.

²⁰¹² *El Temps*, núm. 413, 18/V/1992, p. 50. «La revolta contra el mite americà». Article d'Antoni Castel.

El Temps era capaç, doncs, d'elogiar o criticar aspectes socials dels Estats Units, mostra del seu pluralisme informatiu. I una mostra que el setmanari no es casava amb cap figura política, tot i haver sigut lloada de manera important anteriorment, són aquestes crítiques sobre Clinton quan ja havien passat quasi tres anys de la seua arribada a la Casa Blanca. Aquest article de Vicent Partal, qui anteriorment havia mostrat la seua identificació amb Clinton, n'és el primer exemple. Sobre la invasió d'Haití²⁰¹³.

«Actuació: Bill Clinton, mentre té l'equip negociador en el palau presidencial d'Haití ordena que s'enlairen els avions per començar la invasió. Resultat: a canvi de res augmenta el sostre de credibilitat de la dissuasió. Ara, posem per cas que se li acudís de pressionar més Cuba; ningú no negociaria a l'Havana abans de veure els avions en el cel.

»Actuació: per a justificar la invasió, a més, fa teoria. En un sopar amb un grup de polítics de raça negra (Black Caucus) afirma que les grans potències tenen responsabilitats especials sobre les seues zones d'immediata influència geogràfica i històrica (...) Si ho defineix així de clar, que passarà si demà Rússia decideix de netejar el seu propi pati, posem per cas, per ser optimistes, l'ex-URSS? Amb quin argument teòric s'oposaria a una invasió –que podria ser tan pactada com aquesta– de Letònia o l'Azerbaidjan?

»Aquestes són dues mostres només del munt de despropòsits que ha acumulat en pocs dies Bill Clinton, com a comandant en cap de les forces armades i president dels Estats Units»²⁰¹⁴.

Va ser una crítica des del punt de vista bèl·lic. *El Temps* s'oposava a qualsevol actuació dels Estats Units per garantir la seua influència en àrees geogràficament properes. I va valer aquesta invasió una potent crítica. Vicenç Lozano²⁰¹⁵ va redactar una altra discrepància cap al govern de Clinton, en aquesta ocasió des d'un punt de vista socialdemòcrata.

«Afirmen orgullosos que és el país on qualsevol pot arribar algun dia a president, un lloc en el qual tothom té, encara que només sigui durant un segon en la vida, l'oportunitat de ser ric i famós, de fer el seu primer milió de dòlars. És el món dels

²⁰¹³ Invasió que es va produir l'any 1994 malgrat que Clinton no comptava amb el suport del Congrés ni de l'opinió pública del seu país amb l'objectiu d'acabar amb el govern d'Haití. Font: <http://elpais.com/diario/1994/09/16/internacional/779666423_850215.html>. *El País*, 16/IX/1994. «Clinton decide invadir Haití contra la voluntad del Congreso y de la opinión pública de EE UU». Reportatge d'Antonio Caño. Consulta: [16/XII/2015].

²⁰¹⁴ *El Temps*, núm. 537, 3/X/1994, p. 19. «Haití, saps on és això Bill?». Article de Vicent Partal.

²⁰¹⁵ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Vicenç Lozano va signar un total de 56 pàgines en *El Temps*.

somnis, de les grandeses, de Hollywood, la terra promesa on tot és possible. Però no per a tothom.

»Uns 26 milions de nord-americans malviuen fora del circuit laboral. La meitat d'aquests marginats s'acullen a programes d'assistència familiar i 6 milions reben ajudes com a mutilats i gent gran.

»Van ser els demòcrates els qui fa 61 anys van implantar aquest sistema de seguretat social conegut com *welfare*²⁰¹⁶ i ara serà també un president demòcrata qui pràcticament deixarà el sistema d'ajut reduït al no res.

»Durant la campanya per les presidencials del 1992, Bill Clinton va prometre reformar aquest sistema que a ningú no se li amaga que és imperfecte i que en alguns casos fins i tot pot resultar contraproduent per alguns beneficiats que n'han fet una forma de vida. Al llarg d'aquests quatre anys, Clinton ha rebutjat dos projectes de reforma que qualificava d'injustos i cruels per als sectors menys afavorits del país. Ara que vénen les eleccions el mateix president accepta el risc de ser considerat insensible. Conquerir vots als republicans de Bob Dole²⁰¹⁷ és més útil que fer-se popular entre un sector de la població que majoritàriament no va a les urnes.

»(...) Clinton (...) vol alliberar “la gent atrapada en el sistema d'assistència social i fer-la entrar –ha dit– en el món del treball i la independència”.

»(...) els demòcrates guanyaven fa quatre anys i amb ells renaixia l'esperança que –malgrat l'enemic comunista fos humiliat– el capitalisme amb rostre humà no permetria que la humiliació s'apliqués als sectors menys afavorits de la societat nord-americana. Tot ha estat molt diferent, i el capital ha ensenyat la seva autèntica cara. El sistema necessita retroalimentar-se i ho fa amb autocomplaença. La marginació no organitzada, amb líders deprimits i partits o sindicats en hores baixes, no són ja un rival a considerar.

»A canvi d'això, el pare Estat desapareix de la vida de 26 milions de nord-americans²⁰¹⁸. El ciutadà ha de tornar a ser l'individu “independent” i aprendre a desenvolupar-se en la

²⁰¹⁶ Aquest sistema, aplicat l'any 1935, pretenia assegurar la prevenció social dels ciutadans dels EUA amb més necessitats. cf. [*Revista de Servicios Sociales*], «Políticas de “Welfare to Work” en Estados Unidos», núm. 38, 2000, pp. 35.

²⁰¹⁷ Nascut l'any 1923, Bob Dole és un polític nord-americà del Partit Republicà. S'enfrontà a Clinton l'any 1996 per assolir la presidència dels EUA. Guanyà Clinton. cf. DANVER, Steven L., *Encyclopedia of Politics of the American West*, Regne Unit, Sage Publications, 2013, p. 287.

²⁰¹⁸ Per a consultar les conseqüències de la fi de les ajudes estatals als nord-americans menys afavorits, cf. [*Revista de Servicios Sociales*], «Políticas de “Welfare to Work” en Estados Unidos», núm. 38, 2000, pp. 35-60.

selva on sempre continuarà guanyant el més fort. No s'hi val a ser mutilat, immigrant, jove, vell, malalt, pobre, dona o nen... tothom ha de ser conscient que el que no faci per si mateix ningú no té l'obligació de fer-li-ho. La premsa liberal ofereix aquests dies tot tipus de reportatges sobre famílies, nenes, avis o malalts que sense la petita ajuda social estan condemnats a una mort segura.

»(...) La que s'anomena capital del món ha estat aquests últims anys un autèntic laboratori del que ara es pot esdevenir a tot el país. S'han tancat centres socials, menjadors populars, s'han reduït els programes d'ajut als immigrants i tancat escoles de barri escanyades sense subvenció pública.

»Els Estats Units semblen molt lluny, però com totes les modes, aquesta també arribarà a la vella Europa, on ja s'estan posant les bases per copiar els comportaments dels legisladors nord-americans. No hi ha govern europeu que no parli de desmuntar l'anomenat estat del benestar i reformar la seguretat social i el sistema de pensions.

»No som capaços de veure que el pare Estat, que contribuïm cada dia a engreixar, ens abandona?»²⁰¹⁹.

Els primers elogis i les posteriors crítiques d'*El Temps* cap als Estats Units mostren que el setmanari no tenia cap mena de prejudicis contra el país més poderós del món pel fet de ser-ho: només elogiaven o criticaven segons es donaven les circumstàncies. En general, les visions del setmanari envers els EUA mostren el caràcter socialdemòcrata de la publicació, que es mostra favorable a Clinton i el critica quan aquest s'allunya del seu programa; i es mostra també contrari a l'exercici de poder dels Estats Units sobre la seua àrea d'influència, en un exemple més del compromís pacifista d'*El Temps*.

6.7.3.- El món musulmà

Van ser molts els esdeveniments que van reflectir la tendència editorial d'*El Temps* envers el món musulmà. El primer, la ja esmentada primera guerra del Golf. Així s'expressava el setmanari sobre Saddam Hussein, president de l'Iraq i enemic principal dels Estats Units d'Amèrica:

«En editorials i comentaris de premsa, i una part de l'opinió pública, apareix sovint la convicció que la reacció internacional contra Iraq és només una reacció hipòcrita i interessada. Quan els americans, els britànics, els francesos i els altres països occidentals han reaccionat amb tanta contundència

²⁰¹⁹ *El Temps*, núm. 634, 12/VIII/1996, p. 17. «El pare Estat ens abandona». Article de Vicenç Lozano.

i diligència a l'ocupació de Kuwait, no en nom i en defensa dels principis internacionals i del país agredit, sinó purament en defensa dels propis interessos. És a dir, en defensa del petroli. Hi ha una gran part de veritat en això, i una alta personalitat del govern americà no s'ha estat de dir que si l'exportació principal de Kuwait hagueren estat els dàtils o les taronges, no s'hauria mobilitzat igual la maquinària de guerra.

»Això, però, tot i ser una part de la veritat, no explica l'extensió universal del rebuig contra Saddam Hussein.

»(...) La raó més profunda (tant si els agrada com si no a certs "neo-progres" que per antiamericanisme visceral estan disposats a justificar qualsevol monstruositat), és que Saddam Hussein ha trencat totes les regles del joc, com feia temps que ningú no les trencava.

»(...) Ara, però, Saddam ha anat massa lluny: ha trencat les regles que no es poden trencar sense caure en el caos, sense destruir les normes mínimes que permeten el joc de les relacions internacionals. Molts governs, començant pel seu, han fet bestieses i han comès atrocitats. Però Saddam Hussein ha fet les bestieses que no havia fet ningú. No solament ha atacat traïdorament un estat veí i l'ha mantingut ocupat, sinó que l'ha fet desaparèixer formalment per absorció²⁰²⁰, l'ha convertit "irrevocablement en simple província del conquistador. Cal remuntar-se a l'*Anschluss* d'Àustria per Hitler²⁰²¹, per trobar un cas equivalent (amb la diferència que Hitler no hi va fer una conquesta militar, sinó una entrada triomfal, esperada i aclamada pels austríacs²⁰²² (...)) Si la comunitat internacional tolera això, vol dir que tornem sense reserves a la llei de la selva. I això no té res a veure amb la simpatia o no dels emirs de Kuwait.

»(...) No és cosa només de petroli i d'interessos occidentals. És una cosa molt més greu. Saddam Hussein ha trencat regles que el món sencer sap que no es poden trencar [sic]»²⁰²³.

Aquest article editorial deixa diverses coses clares. La primera, que *El Temps* es separa de l'antiamericanisme incondicional, una vegada més. Segona, que la guerra contra l'Iraq, segons *El Temps*, estava justificada, simplement, pels comportaments

²⁰²⁰ Es refereix a l'ocupació de Kuwait per part de les tropes de l'Iraq. cf. PIZARROSO QUINTERO, Alejandro., *Nuevas guerras, vieja propaganda (de Vietnam a Irak)*, Madrid, CÁTEDRA, 2005, p. 439.

²⁰²¹ Anschluss és el nom que rep l'annexió d'Àustria per part del III Reich alemany l'any 1938.

²⁰²² Tant és així que un mes després de l'arribada de les tropes alemanyes a Àustria, es va celebrar un plebiscit al país austríac sobre l'annexió al III Reich i el 99,75% de la població va dir que sí. cf. CAIRNS, Trevor., *El siglo XX*, Madrid, Akal, 2a edició, 1986, p. 70.

²⁰²³ *El Temps*, núm. 325, 10-16/IX/1990, p. 3. «Iraq: les regles del joc». Editorial.

agressius de Saddam Hussein. Tercer, que per al setmanari en aquesta guerra tots eren culpables, d'alguna manera, però l'enemic era el dictador iraquità. Prova del pluralisme del setmanari és que poques pàgines endavant, en el mateix número, un article d'Antoni Reig mostrava una visió en la qual es mostrava especialment crític amb els americans:

«Els mitjans de comunicació del món occidental, en general, ens estan venent una història de bons i dolents en el tema estrella de la crisi del Golf Pèrsic. Al president iraquità, Saddam Hussein, se li ha dit de tot, des de Hitler àrab a lladre de Bagdad. Està clar que és el dolent de la pel·lícula (...) que amenaça el món occidental (...) patró de terroristes. El paper de bons els toca als *marines* nord-americans, que s'estan desplegant pels països de l'àrea per defensar els pobres àrabs (saudites i veïns) de les ambicions del Hitler àrab que els amenaça amb el seu potent exèrcit»²⁰²⁴.

Joan F. Mira es tornava a queixar del, segons ell, tractament desigual que donaven als morts iraquians aquells que acusaven els EUA d'actuar de forma abusiva i que no tenien en compte els morts quan no eren el resultat de les accions armades dels americans.

«“Això”, és, per exemple, comprovar com, acabades les operacions militars dels americans i aliats per aire, mar i terra, a ningú li importa un rave que passà dins de l'Iraq. Fa quinze dies, els iraquians bombardejats eren, segons qui parlava, objecte dels deplorables però inevitables “efectes col·laterals” de les operacions militars, màrtirs de la guerra santa contra l'infidel, o víctimes de la barbàrie genocida dels americans. Ara, els iraquians bombardejats ja no són res per a ningú: els bombardeja, el mateix exèrcit de Saddam²⁰²⁵, i per tant la seua mort –per milers– ja no té cap importància. Ja no ixen per la tele (perquè Saddam ha expulsat tots els periodistes estrangers: no vol testimonis; i perquè, per a les televisions occidentals l'espectacle s'ha acabat, i els morts només comptaven quan formaven part de l'espectacle), ni la premsa se n'ocupa, i els “intel·lectuals” d'aquesta banda se'n preocupen. Possiblement moriran més civils a l'Iraq després de la guerra dels que van morir durant la guerra, però ja no compten: només mereixien l'honor de la notícia i de la compassió quan miren sota les

²⁰²⁴ *El Temps*, núm. 325, 10-16/IX/1990, p. 33. «Una forta olor de petroli». Article d'Antoni Reig.

²⁰²⁵ Després de la victòria americana sobre l'Iraq l'any 1991, l'oposició interna contra Saddam Hussein provocà certes revoltes en les quals els EUA no van voler intervenir. Font: <http://elpais.com/diario/1991/03/14/internacional/668905201_850215.html>. *El País*, 14/III/1991. «EE UU se sitúa al margen de las revueltas en Irak». Notícia de Carlos Mendo. Consulta: [18/IV/2016].

bombes “occidentals”. Ara moren sota els abusos i les bales dels soldats de Saddam, i la seua mort no val res [sic]»²⁰²⁶.

Queda clar que per a Joan F. Mira, els americans no eren pitjors que els musulmans responsables de les guerres dins el seu terreny geogràfic. Sobre aquestes guerres internes del món musulmà s'expressava un article editorial d'*El Temps*, que culpava Saddam Hussein de la massacre contra el poble kurd.

«Si algú tenia encara dubte sobre quina mena de dictador sanguinari era i és l'“heroi” Saddam Hussein, i sobre quina mena de règim era i és el seu règim, aquests dies pot aclarir qualsevol ambigüitat. Si algú havia qualificat de “genocidi” la guerra dels americans i aliats contra l'Iraq, ara pot comprovar què és realment un genocidi. Saddam no n'ha tingut prou de liquidar la rebel·lió xiïta destruint ciutats i assassinant civils sense pietat²⁰²⁷. No n'ha tingut prou, tampoc, d'aprofitar la part –considerable– encara intacta del seu “gloriós” exèrcit per derrotar militarment la rebel·lió del Kurdistan iraquiana (una rebel·lió que ni tan sols es proposava reclamar la independència, sinó una autonomia kurda en un Iraq sense Saddam)²⁰²⁸. No n'ha tingut prou. Després dels èxits militars, o acompanyant-los, ha començat la matança. Centenars de milers de kurds s'amunteguen a les muntanyes de la frontera amb Turquia –on no poden entrar perquè això complica les coses al govern turc–, i prop d'un milió a la frontera amb l'Iran. Per les carreteres i camins, uns i altres són sistemàticament bombardejats i metrallats per l'exèrcit iraquiana. I darrere, pobles destruïts, ciutats i cases incendiades i arrasades. Sistemàticament, i legalment: perquè des del punt de vista de la “legalitat internacional”, Saddam té dret a fer-ho.

»No tenia dret a ocupar un altre estat, i l'ONU, els Estats Units i la “comunitat internacional” es van mobilitzar en conseqüència i amb la contundència que s'ha pogut comprovar. Era un *crim* internacional de tal magnitud que no es podia consentir. I fins aquí, tot correcte. Ara, el crim contra els kurds és d'una magnitud encara superior... però no és *internacional*.

²⁰²⁶ *El Temps*, núm. 353, 26/III/1991, p. 98. «La nàusea». Article de Joan F. Mira.

²⁰²⁷ «1991: Una coalición encabezada por Estados Unidos expulsó al ejército iraquí de Kuwait. Chiitas del sur de Irak se rebelaron contra Saddam Hussein, quien ordenó reprimir brutalmente la rebelión. Durante la represión murieron miles de chiitas». VILLAMARÍN PULIDO, Luis Alberto., *Estado Islámico ISIS: guerra santa, terrorismo islámico o barbarie*, Estats Units, Ediciones Luis Alberto Villamarín Pulido, 2015, p. 14.

²⁰²⁸ «Aprovechando la derrota iraquí en la guerra del Golfo, se rebelaron en marzo de 1991 las poblaciones kurdas del norte del país y los chiíes del sur contra el régimen de Husein, cuyas fuerzas armadas consiguieron apagar la rebelión mediante el empleo de métodos brutales que provocaron multitud de refugiados y personas desplazadas». ZACCARA, Luciano., *Irak: invasión, ocupación y caos*, Madrid, Catarata, 2006, p. 51.

És a dir, no destrueix la sobirania d'un estat, no representa l'anul·lació violenta d'un estat per un altre. És un crim *interior*, i a l'interior de les pròpies fronteres, cada govern pot fer allò que li sembli. Inclosa la matança i el genocidi.

»(...) La coincidència és unànime: els kurds no tenen un estat, sinó que el seu territori forma part d'uns altres estats²⁰²⁹. Per tant, assassinar-los en massa no altera ni vulnera la legalitat internacional. És lleig, però és legal: no s'hi pot fer res [sic]»²⁰³⁰.

En aquest article es reafirmen dues tendències editorials d'*El Temps*: la primera, la discrepància total amb Saddam Hussein. La segona, la solidaritat amb un poble sense estat amb aspiracions nacionals amb el qual s'identifiquen per raons òbvies. Fins i tot, es capta la ironia quan regalen a Saddam Hussein l'adjectiu d'«heroi», suposadament dirigit a aquells que el defensaven o justificaven davant dels Estats Units. Un altre dirigent d'un territori musulmà, Yasser Arafat, també va ser criticat pel setmanari abans d'unes eleccions en les quals era acusat de controlar-ho tot. Escriu Joan Roura²⁰³¹:

«la cursa cap als primers comicis palestins lliures²⁰³² no va començar amb bon peu. El president i candidat, Yasser Arafat, va intentar una maniobra d'última hora, que molts van qualificar de cacicada. De sobte va aconseguir l'acord del govern israelià per incrementar de sis el nombre d'escons del futur Parlament palestí, que ara tindrà vuitanta-vuit membres, cinc d'ells designats pel president mateix.

»A més es proposava de reduir un terç els dies de campanya electoral i retardar-ne l'inici fins al 5 de gener per poder disposar d'una setmana més de monopoli mediàtic.

»(...) Arafat, sense necessitat de cometre actes il·legítims, ja comptava amb una expectativa de vot d'un 70%.

»(...) Al líder palestí, li sobren carisma i facilitats per garantir-se una còmoda majoria. Però Arafat ha de tenir en compte que l'ànima de llibertat dels palestins no quedarà associada amb una passada per les urnes. Li exigiran proves

²⁰²⁹ El poble kurd es troba repartit en distintes zones dels estats d'Armènia, Iran, Iraq, Síria i Turquia. cf. RODRÍGUEZ FRANCISCO, Olga., *El hombre mojado no teme la lluvia: voces de Oriente Medio*, Barcelona, Debate, 2009, p. 87.

²⁰³⁰ *El Temps*, núm. 356, 16/IV/1991, p. 3. «Matar kurds és legal». Editorial.

²⁰³¹ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Joan Roura va signar un total de 56 pàgines en *El Temps*.

²⁰³² Eleccions del mes de gener de 1996 que va guanyar Arafat. Font: <http://elpais.com/diario/1996/01/21/internacional/822178820_850215.html>. *El País*, 21/I/1996. «Victoria aplastante de Arafat en un voto histórico». Reportatge de Juan Carlos Gumucio. Consulta: [18/IV/2016].

quotidianes de compromís amb la democràcia i de fermesa amb Israel per tal de poder proclamar l'estat palestí»²⁰³³.

Arafat tampoc semblava ser objecte d'admiració d'*El Temps*. En l'anterior capítol hem comprovat com el setmanari mostrava grans sentiments d'identificació amb Israel²⁰³⁴. I una altra prova del pluralisme de la publicació és com, tot i simpatitzar amb l'estat jueu, no tenia cap problema a criticar-ne els dirigents en la guerra històrica i permanent contra el poble palestí, quan Israel exercia la força de manera desmesurada²⁰³⁵, segons el setmanari. Així ho mostra aquesta vinyeta de 'El Gat Invisible':

Figura 52. *El Temps*, núm. 642, 7/X/1996, p. 3.

A la vinyeta, un dels màxims representants de l'estat d'Israel, Benjamin Netanyahu²⁰³⁶, amb cos de vultur, devora el colom de la pau sobre la bandera d'Israel. Per a *El Temps*, una vegada més, els bons o els dolents no es distingien per les banderes que els identificaven, sinó pels actes que cometien. Tot i que, allò que més destaca de la postura d'*El Temps* sobre el món musulmà, és aquest article signat per Joan F. Mira en el qual es pot llegir una gran crítica cap als països on l'islam té una gran determinació sobre la llei.

²⁰³³ *El Temps*, núm. 605, 22/I/1996, p. 51. «Vèncer i convèncer». Article de Joan Roura.

²⁰³⁴ Apartat 5.4.2.

²⁰³⁵ El context de la vinyeta és un període de tensió entre Israel i Palestina. Durant els últims dies, Israel havia assassinat 69 palestins i n'havia ferit un miler. Font: <http://elpais.com/diario/1996/09/30/internacional/844034421_850215.html>. *El País*, 30/IX/1996. «Israel reobre el "túnel de la guerra"». Notícia de Juan Carlos Gumucio. Consulta: [18/IV/2016].

²⁰³⁶ (1949). Polític israelià de llarga trajectòria. L'any 1996, quan es publicà el dibuix que mostrem, exercia de primer ministre d'Israel.

«El problema, si vostès em segueixen, no és l'enfrontament est-oest, ni nord-sud, ni socialisme ni capitalisme, ni d'exploració postcolonial, ni defensa de la cultura, ni preus del petroli (per cert: distingits ulemes i pensadors creuen fermament que Al·là els ha regalat el petroli als musulmans per tal que impulsen l'expansió de l'Islam). El problema, justament, és la fe, l'Islam mateix, la religió, l'Alcorà, la voluntat de Déu. Exactament com el Déu dels croats i de la Inquisició, el Déu que mana cremar heretges, judaïtzants i bruixes. Érem iguals, però ja no ho som. La diferència és que en terres "cristianes" aquest Déu ara està fora de la llei, fins i tot a la Ciutat del Vaticà. I per a tots els GIA²⁰³⁷ i similars, des de Marroc fins a Mindanao, per al Gran Muftí del Caire, i per als amos del petroli, aquest Déu és la llei. El nostre Déu d'ara està sotmès al codi penal. El seu és el codi penal. No ens entendrem»²⁰³⁸.

Definitivament, *El Temps* discrepava de gran part dels dirigents musulmans en termes polítics. I aquest article mostra que segons Joan F. Mira són impossibles les relacions amb un món que ell considera totalment distint.

6.7.4.- El conflicte dels Balcans

El terrible conflicte patit als Balcans durant la dècada dels 90 va ocupar, evidentment, pàgines d'*El Temps*. Davant d'aquest conflicte ètnic²⁰³⁹, el setmanari, com a nacionalista, òbviament va optar per posar-se de costat dels nacionalismes sense estat, dels nacionalismes dèbils que, segons la revista, patien l'investida del nacionalisme imperialista, en aquest cas el serbi²⁰⁴⁰. Açò deia Vicent Partal sobre Iugoslàvia i el seu nacionalisme:

«La discussió és més vella que la tos: ¿l'ordre o la llibertat? No és que vulga dir que són conceptes antagònics, però sí que vull dir que han estat usats sovint com a tals.

²⁰³⁷ Grup Islàmic Armat. Fundat a Algèria l'any 1992, es va escindir l'any 1996, escissió fomentada per Al Qaeda. cf. VELASCO TUDURI, Santiago., «Al Qaeda: origen, evolución y su presencia hoy en el mundo», en *Cuadernos de estrategia*, núm. 163, 2013, pp. 162 i 164.

²⁰³⁸ *El Temps*, núm. 627, 24/VI/1996, p. 98. «En el nom de Déu». Article de Joan F. Mira.

²⁰³⁹ cf. RUIZ JIMÉNEZ, José Ángel., *Balcans, la herida abierta de Europa: conflicto y reconstrucción de la convivencia*, Madrid, Plaza y Valdés, 2010, pp. 23-28.

²⁰⁴⁰ L'antic estat de Iugoslàvia estava format per molts països entre els quals destacava Sèrbia per ser, d'alguna manera, la nació centralista partidària de la unificació d'aquell estat. Els anhels independentistes –o almenys partidaris d'un reconeixement nacional propi dins d'un estat iugoslau– de kosovars, croats, bosnians, macedonis i eslovens no foren acceptats pels serbis, qüestió que desembocà en un conflicte que s'allargà entre 1991 i 1995 amb una gran quantitat de morts procedents d'un conflicte ètnic en el qual es barrejaven qüestions nacionals i religioses. cf. GONZÁLEZ SAN RUPERTO, Marta., *Las guerras de la ex Yugoslavia: información y propaganda*, Universidad Complutense de Madrid, 2001, pp. 22-33.

»I també vull dir que la Comunitat Europea s'ha cobert de fem fins a dalt amb aquesta declaració famosa en què adverteix a les repúbliques que integren (encara) Iugoslàvia que no negociarà amb elles res de res i que el seu únic interlocutor serà l'estat central²⁰⁴¹.

»La Comunitat Europea ha optat, doncs, per donar suport a l'ordre. Més encara: per donar suport a l'ordre contra la llibertat.

»Dic jo que hi deu haver alguna il·luminària brillant allà als edificis aquests de Brussel·les, que sàpiga que l'estat central iugoslau, com més va més, és una entelèquia que amaga un ascens irrefrenable del nacionalisme serbi. És a dir, el menys europeista de tots els nacionalismes iugoslaus (potser amb l'excepció de l'albanès), l'únic dirigit encara pels secretaris de l'antiga Lliga dels Comunistes²⁰⁴², el que controla l'exèrcit i tot allò que vostès vulguen.

»Mentrestant els pobres eslovens i croates ja poden anar dient que el seu futur passa per la integració a Europa i per abandonar el furgó de cua continental que en diuen els Balcans (...) I, sobretot, ja poden escarrassar-se explicant que no volen continuar embolicats en un error majúscul de dos religions, tres alfabetos, quatre llengües (o potser cinc) i sis repúbliques més dos autonomies.

»Tot això als senyors de Brussel·les, pel que es veu, els importa res. ¿Que hi ha morts? Deu ser que *els iugoslaus* són una miqueta tabalots. Per a Brussel·les l'important no són els morts sinó l'ordre. Si fa no fa, Mussolini²⁰⁴³ en estat primàriament pur [sic]»²⁰⁴⁴.

Calia esperar que *El Temps* es posara del costat dels nacionalismes sense estat que "patien" l'estat iugoslau. El mateix Vicent Partal tornava a defensar Eslovènia amb aquest article en el qual distingia entre nacionalismes amb estat (Iugoslàvia) i nacionalismes sense estat (Eslovènia), defensant òbviament aquest últim cas i acusant Europa de no voler mirar més enllà dels territoris que podien defensar-se mitjançant les eines que garanteix tenir un estat propi.

²⁰⁴¹ De fet, Europa es pronunciava a favor de la unitat de Iugoslàvia. Font: <http://elpais.com/diario/1991/05/14/internacional/674172010_850215.html>. *El País*, 14/V/1991. «La CE apoya el mantenimiento de la unidad de Yugoslavia». Notícia de Félix Monteiro. Consulta: [18/IV/2016].

²⁰⁴² De fet, Slobodan Milosevic, principal dirigent de Sèrbia durant el conflicte, procedia del comunisme, ideologia de la qual també havia estat dirigent. cf. GONZÁLEZ SAN RUPERTO, Marta., *Las guerras de la ex Yugoslavia: información y propaganda*, Universidad Complutense de Madrid, 2001, p. 21.

²⁰⁴³ Predappio, 1883-1945. Polític italià, dirigí una dictadura feixista al seu país entre 1922 i 1943.

²⁰⁴⁴ *El Temps*, núm. 361, 20/V/1991, p. 11. «L'ordre o la llibertat». Article de Vicent Partal.

«Suposant que li quede honor a Europa, aquest està en joc aquests dies a Eslovènia²⁰⁴⁵. Fins ara, però, els estats constituïts no han fet res més que plenar-se de fang fins les orelles.

»L'espectacle del ministre d'afers estrangers de Luxemburg afirmant que Eslovènia és massa petita fa posar la pell de gallina²⁰⁴⁶. El tractament que es fa del cas, des de certes tribunes, poc menys que dient que la culpa de tot la tenen els nacionalismes és indignant²⁰⁴⁷. Indignant no només perquè es passen per on volen la llibertat i els drets dels pobles, sinó perquè en definitiva cometem una malèvola identificació entre els nacionalismes agredits i el nacionalisme. I la pregunta no és banal: no serà més nacionalista el nacionalisme serbi –o, si voleu, el iugoslau?

»(...) Aquesta vegada ens estan tacant una cosa ben íntima i propera. Els tancs estan aixafant un poble no al centre de l'Àsia o en algun racó perdut d'Àfrica sinó a les mateixes fronteres d'Itàlia.

»No sé si (...) encara ens queda honor. Però si ens en queda, almenys als ciutadans individuals europeus, estem

²⁰⁴⁵ Eslovènia proclamà la seua independència el 25 de juny de 1991 i fou reconeguda per Europa el mes de gener de l'any següent. cf. GONZÁLEZ SAN RUPERTO, Marta., *Las guerras de la ex Yugoslavia: información y propaganda*, Universidad Complutense de Madrid, 2001, p. 24 i 25.

²⁰⁴⁶ «Uno de los momentos más absolutamente ridículos de la historia europea reciento se produjo en 1991, cuando Jacques Poos se apresuró a asegurar a los eslovenos –en pleno intento de separarse de la Yugoslavia de Slobodan Milosevic– que los países pequeños no tenían futuro en Europa». Font: <http://elpais.com/diario/2006/05/07/domingo/1146972631_850215.html>. *El País*, 7/V/2006. «Pensar a lo grande». Crònica de Timothy Garton Ash. Consulta: [18/IV/2016].

²⁰⁴⁷ «Yugoslavia (...) nos sirve como ejemplo negativo para advertirnos de lo que nos espera, especialmente a vascos y catalanes, de seguir por el camino de la desmembración del Estado español. Fíjense en Croacia, que es la que ofrece mayores semejanzas. Vean lo que está ocurriendo con los miembros de la minoría serbia, que se niegan a vivir en un Estado croata independiente, y piden seguir siendo yugoslavos, unidos a Serbia, lo que significa su propia petición de independencia dentro de esa Croacia independiente. Estando además dispuestos a defenderlo con las armas, ya que tienen el fundado temor de ser considerados ciudadanos de segunda en tal nuevo Estado. Esto no va a ser fácil de resolver, por mucha mediación de la Comunidad Económica Europea que le echemos. Diría que es imposible de solucionar por las buenas, pues hay factores que van más allá de la lógica, entrando en juego los sentimientos. Lo que condena a serbios y a croatas a un futuro sangriento, inestable, empobrecido, hasta que el cansancio y la miseria les haga entrar en razón. Este es el ejemplo al que hay que mirar. Porque tanto en Cataluña como en el País Vasco hay minorías “españolizantes” que no se resignarían así como así a vivir en un Estado catalán y vasco. Piénsese que ahora mismo Barcelona tiene un alcalde que, aunque de apellido no va a más catalán, pertenece a un partido que es lo contrario a la independencia de las comunidades autónomas. Piénsese que en el País Vasco, el independentismo declarado se confina al porcentaje de Herri Batasuna mientras el resto de los nacionalistas parecen más enemigos que aliados, y tienen tremendos problemas para formar Gobiernos. Con un tirón “español” en ambas autonomías muchísimo mayor que el de los serbios en Croacia, al fin y al cabo una minoría. Éste es el panorama a la hora de hacer comparaciones. ¿Quieren los líderes nacionalistas vascos y catalanes seguir por el camino yugoslavo? Es su responsabilidad, pero ya saben que si la cosa no es fácil en un lugar tan poco conjuntado como Yugoslavia, aquí sería mil veces más difícil y penoso». *Abc*, 28/VII/1991, p. 21. «Yugoslavia y España». Article de José María Carrascal.

obligats a gastar-lo en favor d'un poble que reclama la seua sobirania i té dret a exercir-la.

»(...) és temps encara de cridar en favor d'Eslovènia. Pel nostre honor d'uropeus [sic]»²⁰⁴⁸.

El Temps defensa les nacions sense estat que considera oprimides enfront d'un estat que exerceix de forma contundent el seu nacionalisme.

6.7.5.- Europa

Quan la signatura del tractat de Maastricht era imminent, *El Temps* va haver de pronunciar-s'hi. Es tractava del futur d'Europa i de la seua constitució com a unitat política, social i, és clar, econòmica²⁰⁴⁹.

«De fet, hauria de ser l'hora d'Europa. Ensorrat el potencial de l'URSS, la balança mundial necessitava i exigia un contrapès que neutralitzara o si més no equalitzara, els impulsos d'uns EUA instituïts per les circumstàncies –i la traça d'haver-les ordit– en el monopoli de la decisió.

»El continent, que va perdre l'hegemonia terràquia víctima d'ell mateix, a causa de l'escassa consciència europea i a conseqüència de les guerres conegudes com a mundials, han anat sedimentant un esforçat camí per a recuperar-se com a potència (que curiosament ha tingut entre els seus màxims adeptes França i Alemanya, països que han combatut en idèntic front però en distinta direcció)²⁰⁵⁰, i aquests dies, a Maastricht, realitza una de les etapes més importants en aquest sentit.

»Els Dotze²⁰⁵¹ debaten amb més o menys convicció apostòlica –amb Regne Unit²⁰⁵² que fa de Judes per flegma i

²⁰⁴⁸ *El Temps*, núm. 368, 8/VII/1991, p. 11. «L'honor d'Europa». Article de Vicent Partal.

²⁰⁴⁹ cf. CAPARRÓS VALDERRAMA, Rafael., *La Europa de Maastricht*, Universidad de Málaga, 1994, pp. 113-138. Capítol escrit per Juan Torres López.

²⁰⁵⁰ Les divergències entre França i Alemanya a l'hora de protagonitzar la construcció d'Europa sempre han estat un handicap, si bé aquestes divergències han anat en línia descendent. cf. FORNER MUÑOZ, Salvador., *Comprender Europa: claves de la integración europea*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2010, p. 100.

²⁰⁵¹ Llavors, la Unió Europea era coneguda com la Comunitat Europea i la formaven dotze estats: Alemanya, Bèlgica, Dinamarca, Espanya, França, Grècia, Itàlia, Irlanda, Luxemburg, Països Baixos, Portugal i Regne Unit. cf. URBEZ GARCÍA, Jesús Manuel., «La demografia en los países de la Comunidad Europea», en *Acciones e investigaciones sociales*, núm. 1, 1991, pp. 84-97.

²⁰⁵² Molts dels acords de Maastricht no comptaren amb el vistiplau del Regne Unit. cf. GÓMEZ ORTIZ, Miguel Àngel., *Implantación de la moneda única europea en aplicación del Tratado de Maastricht y la crisis del sistema monetario europeo durante el periodo de convergencia económica: factores relevantes para la estabilidad cambiaria y análisis positivo del proceso de unión monetaria económica*, Universidad Complutense de Madrid, 1993, pp. 472, 476 i 483. Per a consultar les difícils relacions entre el Regne Unit i Europa des d'una perspectiva històrica, cf. MATHIESON, David., «Relación turmentosa, Reino Unido y Europa», en *Economía exterior: estudios de la revista Política Exterior sobre la internacionalización de la economía española*, núm. 76, 2016, pp. 7-13.

pragmatisme— el projecte d'una unió política i econòmica europea, el mercat interior, la política exterior i de seguretat comuna, com també un dilatat paquet d'interessos tendents a la cohesió del somni europeu. Però aquest somni, en què no han perdut el caràcter de clans de pressió uns estats que prenen la part pel tot, no és unívoc i es debat entre una Europa econòmica i una Europa social, segons els interessos del conservadorisme o la socialdemocràcia, aparentment irreconciliables.

»D'entrada, la unió política entre territoris tradicionalment enfrontats, no tant per incomoditat de veïnat com per interès de domini i expansió, té un dels seus màxims inconvenients en l'eficàcia de vinculació del Parlament Europeu, que pot resultar un perillós instrument si el color polític que el governa és distint al que regeix en el país integrant de la unió. I d'eixida, els notoris desnivells econòmics entre els estats integrants de la comunitat conduirien a un reajustament de riqueses, no precisament solidàries, ja que la proposta d'una Europa de distintes velocitats hauria de restar sinceritat i credibilitat a l'operació integradora.

»Fóra com fóra, els Dotze (...) a pesar de ser un club que es reserva el dret d'admissió, continua mantenint massa contradiccions per a subscriure acords satisfactoris per al conjunt de membres. Maastricht, en el millor dels casos, serà una etapa més, de major o menor importància, en aquest dilatat procés que encara està en els passos inicials i que es diu —o s'ha de dir— Europa sense tenir en compte una gran quantitat de països que, es vulga o no, també formen part d'aquest vell continent.

»I tanmateix, mentrestant, Europa —la de les 16 vàlvules, la del gas-oil i la de tracció animal— viu una actualitat que recorda a la seua situació de dècades anteriors: una guerra civil sagnant²⁰⁵³ i l'ascensió electoral del neonazisme²⁰⁵⁴ sense que això suscite el més mínim interès europeu [sic]»²⁰⁵⁵.

La idea del tractat no sembla desagradar el setmanari, ja que des de l'article editorial reconeixen la necessitat que Europa jugue un paper de «contrapès» davant dels EUA en la competitivitat econòmica mundial. D'altra banda, *El Temps* també s'obstina a destacar les contradiccions i els inconvenients que, segons el setmanari, té el tractat de Maastricht. Sembla, doncs, que *El Temps* no era contrari al fons de la qüestió, és a dir, a la unió d'estats en un context europeu; però sí discrepava, en part, de les formes, és a

²⁰⁵³ Referint-se a la guerra dels Balcans, qüestió tractada en l'anterior apartat.

²⁰⁵⁴ A Àustria, el partit neonazi FPÖ havia assolit la segona posició l'any 1991 en les eleccions provincials. Font: <http://elpais.com/diario/1991/11/12/opinion/689900402_850215.html>. *El País*, 12/XI/1991. «Sintoma de peligró». Editorial. Consulta: [19/IV/2016].

²⁰⁵⁵ *El Temps*, núm. 391, 16/XII/1991, p. 3. «Maastricht, l'eurosomni». Editorial.

dir, de com s'elaborava aquesta unió política i econòmica. Hem vist que al final de l'article, el setmanari alerta del creixement del neonazisme a Europa, una qüestió que va preocupar molt *El Temps*, que es mostrava clarament contrari a aquest moviment, demostrant el seu compromís amb l'antifeixisme i amb la democràcia. Per exemple, açò deia Joan F. Mira sobre Jean-Marie Le Pen, líder de l'extrema dreta a França²⁰⁵⁶:

«A l'Europa occidental no sé què passarà en els pròxims anys, però tinc por que no siga res de bo: els intel·lectuals i polítics d'esquerra, o d'ex-esquerra, han esdevingut massa "individualistes", des-ideologitzats, tous i passius; i la dreta, i més com més extremadament dreta, pot arribar a explotar en benefici propi fantasies, pros, símbols i conceptes que en les seues mans són un perill per a tots.

»Allò que és *natural*, ja ho deien els grecs fa vint-i-quatre segles, és que no es pot ser humà sense ser part d'una *polis*, d'una col·lectivitat per la qual val la pena fer alguna cosa, no ser un *ideotes*, un simple particular que s'ocupa només dels propis assumptes. El "robinsonisme polític", la pretensió de pensar-se com a individu i prou, és només a l'abast d'alguns esperits desencarnats. I encara amb trampa. O renovem el gust de ser "nosaltres", o vindran els Le Pen²⁰⁵⁷ i altres bèsties reaccionàries semblants, i llavors serà l'hora de les lamentacions [sic]»²⁰⁵⁸.

Tornant a la qüestió del tractat de Maastricht, Ramon Barnils analitzava el tractat en clau nacionalista. I afirmava açò:

«Si és cert el que ha dit Felipe González, el *premiar* espanyol, que els estats de la Comunitat Europea "no cedeixen ni una engruna de sobirania nacional" a causa dels acords de Maastricht, aleshores el tractat de Maastricht no serveix de res i val més no votar ni *no*.

»És elemental: si es va cap a la unió europea, i això és el que diu que implica el tractat de Maastricht, aleshores, necessàriament, els qui s'uneixen hauran de cedir una part del seu poder a l'organisme unitari.

²⁰⁵⁶ (1928). Le Pen fundà el partit ultradretà Front National l'any 1972 i el dirigí fins al 2011.

²⁰⁵⁷ Quan Joan F. Mira escrigué aquest article, les eleccions regionals franceses del 22 de març de 1992 quedaven molt a prop. En aquests comicis, el Front National de Le Pen aconseguí el 13,9% del vot francès. cf. FERNÁNDEZ-MIRANDA CAMPOAMOR, Carmen., «Elecciones regionales francesas de 22 de marzo de 1992», en *Revista de derecho político*, núm. 38, 1993, p. 384.

²⁰⁵⁸ *El Temps*, núm. 402, 2/III/1992, p. 9. «Després de la dècada del jo». Article de Joan F. Mira.

»I si no se cedeix part d'aquest poder, l'organisme unitari no tindrà cap poder: ¿de què servirà, doncs, un organisme unitari que no serveixi de res?»²⁰⁵⁹.

Barnils rebutjava el tractat en tant que, segons una de les seues parts (el govern de l'estat espanyol) assegurava no cedir sobirania nacional i per tant, l'organisme que uniria tots els estats signants no tindria, segons l'articulista, cap sentit. Tot i que com hem comprovat amb exemples anteriors, Barnils tendia a distanciar-se de la tendència editorial d'*El Temps*, ja que les seues opinions eren bastant particulars. En un article editorial posterior, el setmanari es mostrava incògnit davant del tractat: no es pronunciava en contra ni a favor, simplement advertia de la seua importància i de la reflexió que la ciutadania devia practicar sobre el tema:

«És cert que veiem una mica massa de lluny la realitat institucional europea. I així és significatiu que aquest 1992 se celebre l'Onze de Setembre sense que l'aprovació o no de la constitució europea siga un tema central de la commemoració. És, d'alguna manera, com si les manifestacions del 1977, 1978, 1979, –les de l'Onze i totes– hagueren obviat a la Constitució espanyola o als diferents estatuts. No es percep igual, és cert. Però aquest és exactament el problema. La diferència d'entusiasmes i voluntat de saber és massa gran. És comprensible que els ciutadans no ens adonem que la importància del Tractat de Maastricht i de la Constitució espanyola són parelles. Una mica menys Maastricht, si es vol, però només una mica menys. És comprensible. Però també és perillós. I, sobretot, és un error. Si el nostre futur és Europa, Maastricht és la pedra angular sobre la qual s'assenta aquesta. Hauríem de reflexionar sobre això»²⁰⁶⁰.

El Temps sabia de la importància del tractat de Maastricht, si bé no es pronunciava clarament a favor o en contra. Tot i que en una enquesta elaborada pel mateix setmanari, una gran majoria dels entrevistats diuen 'sí' al tractat, cosa que, per una banda, pot fer-nos deduir que la revista estava més a favor que en contra del tractat; i per un altre costat ens mostra novament el pluralisme que caracteritzava *El Temps*, o simplement una intenció d'imparcialitat, perquè el tractat podia rebre l'acceptació majoritària de la societat. L'enquesta, elaborada a set pàgines per Maite Ferrando i Agnès Rotger²⁰⁶¹, recull un total de vuitanta-dos respostes. Entre els entrevistats hi ha polítics de totes les formacions amb representació als Països Catalans, així com personatges que no destaquen per la política, sinó per uns altres oficis com Manuel Vázquez Montalbán, escriptor; Josep M. Solé i Sabaté, historiador; Xelo Miralles,

²⁰⁵⁹ *El Temps*, núm. 430, 14/IX/1992, p. 7. «¿Sí? ¿No? ¡La gallina!». Article de Ramon Barnils.

²⁰⁶⁰ *El Temps*, núm. 431, 21/IX/1992, p. 3. «¿Què fem amb Maastricht?». Editorial.

²⁰⁶¹ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Agnès Rotger va signar un total de 381 pàgines en *El Temps*.

periodista; Lluís Llongueras, perruquer; o Ariadna Gil, cantant. De totes les respostes, el 'sí' al tractat de Maastricht guanya amb un total de seixanta-quatre afirmacions (78%). El 'no' obté només quatre respostes (4,8%) i el 'no sap', catorze (17%)²⁰⁶². El triomf del sí és evident i no sabem sí ho és tant per la intenció del setmanari o per la seua voluntat de pluralisme i imparcialitat, quan entrevista tantes persones de tantes ideologies i procedències socials distintes. O per tots els motius alhora.

Però allò que més defineix la postura d'*El Temps* envers Europa, i de pas la tendència ideològica del setmanari, és el text redactat per Eliseu T. Climent²⁰⁶³, que elabora aquest article sota el títol «L'Europa ideal», en el qual recull aquelles lleis més progressistes de cadascun dels estats que integren la Unió per suggerir la necessitat de la fusió de totes aquestes lleis i fer d'Europa un ens polític modern i progressista, al gust d'*El Temps*. Tota una mostra del caràcter socialdemòcrata i progressista de la publicació.

«Interior: Qualsevol que haja nascut a la Comunitat pot reivindicar la nacionalitat europea i els drets que se'n desprenen (França, Alemanya i Gran Bretanya).

»Els estrangers que resideixen a la comunitat poden votar en les eleccions locals (Dinamarca i Països Baixos).

»El Document Nacional d'Identitat no és obligatori (Gran Bretanya).

»Tots els ciutadans dels antics imperis d'Europa tenen dret de vot i són elegibles en qualsevol tipus d'elecció. (A Anglaterra, per exemple, és el cas dels ciutadans de la Commonwealth²⁰⁶⁴).

»Un de cada tres diputats europeus és una dona (Dinamarca).

»Justícia: Els ciutadans de la Comunitat disposen d'un tribunal constitucional per a defensar els seus drets i queixar-se dels abusos de l'administració (Espanya).

»Les presons són mixtes. Els detinguts reben la seua companya o company a les cambres d'amor. Poden seguir cursos a l'exterior (Dinamarca). Les dones embarassades no són empresonadesdes (Itàlia).

»Si un terç dels diputats ho demana, una nova llei per a ser aplicable, haurà de sotmetre's a un referèndum (Dinamarca).

»Ensenyament: Des de l'escola primària, els xiquets aprendran una segona llengua (Bèlgica, Dinamarca, Països Baixos, Itàlia i Dinamarca). A partir de l'institut, serà obligatori

²⁰⁶² *El Temps*, núm. 432, 28/IX/1992, pp. 10-16. «Referèndum El Temps sobre Maastricht». Enquesta de Maite Ferrando i Agnès Rotger.

²⁰⁶³ Entre els números 289 (1-7/I/1990) i 654 (30/XII/1996), Eliseu T. Climent va signar un total de 662 pàgines en *El Temps*.

²⁰⁶⁴ Associació de nacions constituïda per la Gran Bretanya (amb les seues antigues colònies i dependències) i per una sèrie d'estats sobirans nascuts de l'imperi colonial britànic. La Commonwealth la integren estats de tots els continents.

l'estudi de tres llengües (A Luxemburg els estudiants d'institut tenen 16 hores de classes de llengües a la setmana).

»L'ensenyament és obligatori fins als 18 anys. Els alumnes amb dificultats podran alternar classes teòriques amb un aprenentatge en l'empresa a partir dels 15 anys (Alemanya).

»Alguns col·legis disposen d'un programa específic per als alumnes dolents. Està construït al voltant d'un projecte d'un llarg viatge en autobús. La preparació del viatge serà l'ocasió d'aprendre una llengua estrangera, de descobrir una altra civilització, d'iniciar-se a la mecànica.

»Al col·legi s'imparteix un curs d'educació sexual i de prevenció contra la sida (Dinamarca).

»L'escola està oberta a tots els menors independentment de la seua nacionalitat i la seua religió. Aprenen la seua llengua, a més d'aquella que domina en la regió d'Europa on habiten (La Broad Heath School a Anglaterra. S'hi ensenyen quatre religions i s'hi celebren totes les festes asiàtiques i cristianes).

»D'altra banda, una directiva europea de 1977 imposa als estats membres l'ensenyament gratuït als fills dels treballadors immigrants en la llengua del país i en la seua llengua materna.

»Cada set setmanes, els estudiants en tenen una de vacances (França).

»A més de les beques, tant la residència universitària com els menjadors reben fortes subvencions estatals i estan oberts a tots els estudiants a preus molt baixos (Alemanya i França).

»Salut i Sanitat: Es fomenta el part a domicili de les dones (Als Països Baixos el 30% de les dones donen a llum a casa).

»L'haixix i la marihuana es venen lliurement als cafès (Països Baixos).

»La medicina és gratuïta (Dinamarca).

»Es pot acudir a la consulta privada de qualsevol metge a partir de la Seguretat Social. Es paguen els honoraris, que seran retornats per la Seguretat Social al pacient (França i Bèlgica).

»Defensa: Cada ciutadà pot triar fer o no el servei militar (Irlanda, Luxemburg i Anglaterra).

»Els qui han estat cridats rebran una compensació de 140.000 pessetes al mes (Portugal i Dinamarca).

»Habitatge: Als ajuntaments existeixen llistes de locals buits i la durada aproximada de la seua disponibilitat (A Gran Bretanya, l'Advisery Service for squatters).

»La col·lectivitat europea ha de proporcionar un allotjament a tots els membres de la Comunitat Europea (Gran Bretanya).

»Comunicacions: Els telespectadors poden aportar rectificacions al llarg dels telenotícies utilitzant el telèfon. El seu testimoni serà retransmès en directe (Dinamarca).

»El culte a la personalitat dels presentadors està proscribit. El seu sou és el mateix que el dels altres periodistes de la redacció (Països Baixos).

»La partició dels horaris de les cadenes de televisió està dirigida per associacions de telespectadors (Als Països Baixos 15.000 signatures són suficients perquè una organització política, religiosa, industrial o humanitària obtinga un temps en antena).

»Es permet la publicitat comparativa sempre que no siga falsa, enganyosa, desraonada o contrària a les bones pautes del mercat (Països Baixos i Dinamarca).

»Com els consultoris psicanalítics on cadascú parla dels seus problemes, els consultoris filosòfics han estat oberts per a discutir temes metafísics (Països Baixos).

»El fet de lligar és un art ensenyat a les escoles especialitzades (A Itàlia el *corteggiamento* és l'objecte de cursos de cinc lliçons: l'abordatge, el somriure càlid, la mirada ardent, la galanteria o l'acudit, i l'enganxada).

»Treball: Els assalariats tenen el dret d'agafar dues hores al dia per a fer la migdiada (A Itàlia, els comerços tanquen obligatòriament 2 hores per la migdiada).

»Un de cada dos empleats és una dona (A Dinamarca el 51% de les dones treballa).

»La setmana laboral no pot excedir les 35 hores setmanals (Alemanya).

»Els sindicats apliquen en les empreses polítiques anti-racistes (Els 200.000 afiliats de la FILCAMS –federació de treballadors del comerç, dels serveis i del turisme– a Itàlia organitzen festes multirracials).

»El treball a temps parcial és un dret (Gran Bretanya).

»Tots els aturats que han arribat a la fi de la seua indemnització tenen dret a un treball per a nou mesos en una empresa privada (A Dinamarca).

»Els joves que entren en el mercat de treball no poden ser desocupats. Si no troben feina, es beneficien d'un contracte de formació-ocupació per a un període de tres anys (Alemanya).

»Existeix una jubilació avançada als 58 anys. Un 85% la tria (França).

»Economia i finances: Els autors, compositors, pintors i escultors que resideixen a la Comunitat no han de pagar l'impost sobre la renda si poden justificar treballs dels quals ells són els creadors exclusius i si es comprometen a abonar tots els seus drets d'autor a Europa (Irlanda).

»Els comerços obren dissabtes i diumenges (Escòcia i Luxemburg).

»Els interessos de compra d'una propietat són inferiors al 3% del preu (Irlanda).

»Les cases en construcció no han de pagar impostos (Raó per la qual moltes cases gregues no tenen teulada).

»Societat: Els cecs tenen el monopoli de la venda de bitllets de loteria europea (Espanya).

»Els menors poden escollir la contracepció i decidir d'avortar sense l'autorització paterna. És gratuït (és real en tots els països de la Comunitat excepte a Irlanda i Grècia en què l'avortament està prohibit).

»Els ingressos mínims a Europa per a una família amb fills és de 140.000 pessetes mensuals (Països Baixos).

»L'horari de clausura dels bars i pubs, llevat de les discoteques, oscil·la entre les 2,30h i les 4h de la matinada enfront de les 11h de la nit a Anglaterra o de la 1h a França (Espanya).

»És costós, però no impossible, acostumar-se a la nova dinàmica europea que s'imposa. Construir aquesta Europa dels somnis és, ara per ara, una utopia que, tard o d'hora, pot fer-se realitat. Tot és qüestió de temps [sic]»²⁰⁶⁵.

6.8.- Conclusions del capítol 6

El Temps reforça la seua postura amb la línia editorial. El catalanisme de la publicació és indiscutible. Així ho demostra la defensa incondicional del nacionalisme o independentisme català, sempre que no siga exercit des del terrorisme. Els partits polítics reben suport o rebuig des del setmanari en funció, fonamentalment, de la seua postura nacionalista. Partits com CiU o ERC són defensats mentre que d'altres com PP o PSOE, molt similars en ideologia però distints en tendència nacionalista, són constantment criticats, quasi sempre en clau nacional. La crítica augmenta en qüestions de secessionisme lingüístic, reclamat fonamentalment pels regionalismes valencià i balear, qüestió a la qual *El Temps* s'enfronta amb total determinació.

²⁰⁶⁵ *El Temps*, núm. 432, 28/IX/1992, pp. 17 i 18. «L'Europa ideal». Informe d'Eliseu T. Climent.

En qüestions ideològiques d'esquerra o de dreta, més enllà de la qüestió nacional, *El Temps* es mostra com un setmanari indiscutiblement plural, que inclou columnes de redactors que defensen distintes postures, distintos partits o distintos plantejaments. Sorprén la defensa d'Aznar en comptades ocasions quan era cap de l'oposició o el puntual suport a certs polítics del PP valencià abans que Zaplana arribara al govern de la Generalitat. El PSPV es veu clarament criticat també en termes nacionalistes, igual que el PP, tot i que l'últim partit rep major nombre de crítiques. Sobre si el setmanari es situa més a l'esquerra o a la dreta política, per un costat, considerant la seua defensa a CiU, partit amb el qual més s'identifica, podríem situar la revista en el centre-dreta. Però en general, en els articles d'opinió es desprèn més proximitat cap al centre-esquerra que cap al centre-dreta, especialment si tenim en compte la tendència d'*El Temps* en qüestions econòmiques. Tot i així, la identificació política amb el govern de Jordi Pujol és evident.

Es pot dir que el setmanari té un punt ideològic innegociable: el catalanisme. A partir d'aquest factor, la pluralitat està assegurada. Però és cert que la proximitat cap a la socialdemocràcia es fa evident quan per exemple Eliseu T. Climent elabora l'article sobre "l'Europa ideal", en què recull les mesures més progressistes de cadascun dels estats que llavors integraven la Unió Europea. És una clara mostra del caràcter progressista del setmanari.

En qüestions internacionals, de vegades hi podem trobar aparents contradiccions que si les estudiem poden resultar coherents. Per exemple: com és possible que una publicació critique el règim cubà o la insurgència peruana i a la vegada semble voler defensar o justificar la rebel·lió zapatista? La resposta només és possible si estudiem els casos en clau nacionalista. La rebel·lió zapatista, explica el setmanari mateix, s'explica des de la sublevació d'un poble subordinat, l'indígena, contra els governants hispànics, socialment millor posicionats i que mantenen la discriminació cap al poble indígena, que aspira a recuperar els seus drets en les seues terres. Sense aquest problema nacional a Cuba o al Perú, *El Temps*, que es torna a mostrar contrari als governs comunistes –i a totes les dictadures–, no pot defensar ni el govern ni la insurgència que plantegen certs governs o grups marxistes.

Crida l'atenció també que la revista es posiciona amb certa cautela amb els Estats Units a la primera guerra del Golf i titlla l'Iraq d'estat opressor de pobles, posicionant-se a favor dels kurds i exigint els EUA i Europa que actuen per aturar el genocidi envers tal territori sense estat propi. I és que, *El Temps*, si es pot descriure d'alguna manera breu en clau ideològica, almenys durant l'època que hem tractat, es podria dir que defensa el model socialdemòcrata dins la democràcia burgesa i s'identifica clarament amb els nacionalismes sense estat, pel seu caràcter independentista català i per tant comprensiu amb pobles que poden compartir anhels nacionals. Aquesta identificació s'esborra quan aquests nacionalismes sense estat s'expressen des del terrorisme –casos d'ETA i Terra Lliure–, rebuig que reforça encara més el caràcter demòcrata de la publicació.

6.9.- La publicitat institucional i política (1990-1996)

A continuació, afegim la publicitat institucional que, any per any, durant l'època que tractem, va ser inserida en *El Temps*. Hi incloem les institucions que patrocinaven els anuncis i el partit que les governava, per aproximar-nos a la línia editorial del setmanari i comprovar quins partits compraven més pàgines a la revista, pensant, òbviament, en el fet que, gràcies al públic objectiu de la revista, podien traure partit d'anunciar-s'hi. Aquesta va ser la publicitat inserida al setmanari durant 1990.

Entitat	CiU	PSPV	PSC	PSIB	CL	PSOE	PP
Generalitat	203	78					
Diputacions	5 ²⁰⁶⁶	39 ²⁰⁶⁷	28 ²⁰⁶⁸				1 ²⁰⁶⁹
Ajuntaments		13 ²⁰⁷⁰	31 ²⁰⁷¹	9 ²⁰⁷²			
Organització					4		
Serveis						2 ²⁰⁷³	
Total	208	130	59	9	4	2	1
%	50,36	31,47	14,28	2,18	0,97	0,48	0,24

Figura 53. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 289 i 341. Classificada per institucions i per partits. Elaboració pròpia.

Comprovem que CiU continua sent el partit que més inverteix en *El Temps*, amb més de la meitat de la publicitat institucional. El segueix el PSPV i comprovem també que les institucions balears inverteixen molt poc en el setmanari. Catalunya Lliure és l'únic partit que s'anuncia com a tal l'any 1990, mitjançant anuncis de concentracions i manifestacions independentistes. A continuació, adjuntem la taula publicitària de 1991.

Entitat	CiU	PSP V	PSC	PSO E	AND ²⁰⁷⁴	CSP C	CL	PP	ER C	UP V
Generalitat	190	97								
Diputacions	8 ²⁰⁷⁵	18 ²⁰⁷⁶	13 ²⁰⁷⁷					1 ²⁰⁷⁸		
Ajuntament		8 ²⁰⁷⁹	21					1		

²⁰⁶⁶ Els 5 anuncis corresponen a la Diputació de Lleida.

²⁰⁶⁷ 38 anuncis corresponen a la Diputació de València i 1 a la Diputació de Castelló.

²⁰⁶⁸ Els 28 anuncis corresponen a la Diputació de Barcelona.

²⁰⁶⁹ L'anunci correspon al Consell Insular de Mallorca.

²⁰⁷⁰ 10 anuncis corresponen a l'Ajuntament de València i 3 a l'Ajuntament d'Alzira.

²⁰⁷¹ 27 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Barcelona i 4 al de Sant Sadurní d'Anoia.

²⁰⁷² Tots els anuncis corresponen a l'Ajuntament de Palma de Mallorca.

²⁰⁷³ 1 anunci correspon al Ministeri d'Indústria, que anuncia el 'Plan Nacional de Calidad Industrial'; i un altre correspon a RNE.

²⁰⁷⁴ Agrupament Nacional Democràtic: Partit polític que governava a Andorra.

²⁰⁷⁵ Els 8 anuncis corresponen a la Diputació de Lleida.

²⁰⁷⁶ Tots els anuncis corresponen a la Diputació de València.

²⁰⁷⁷ Tots els anuncis corresponen a la Diputació de Barcelona.

²⁰⁷⁸ L'anunci correspon al Consell Insular de Mallorca.

²⁰⁷⁹ 4 anuncis corresponen a l'Ajuntament de València; 2 al d'Alzira; 1 al de Benidorm i 1 al de Catarroja.

s			2080					2081		
Organització						3 ²⁰⁸²	2		1	
Electoral										1 ²⁰⁸³
Serveis				16 ₂₀₈₄	4 ²⁰⁸⁵					
Total	198	123	34	16	4	3	2	2	1	1
%	51,56	32	8,85	4,16	1,04	0,78	0,52	0,52	0,26	0,26

Figura 54. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 342 i 393. Classificada per institucions i per partits. Elaboració pròpia.

CiU torna a ser el partit que més inverteix en *El Temps* a través de la Generalitat de Catalunya. El PSPV torna a ser el segon i destaca que des de l'Ajuntament de València s'inclouen quatre anuncis fins juliol d'aquell any, quan l'Ajuntament passa a ser governat pel PP amb Rita Barberà²⁰⁸⁶. Des d'aquest esdeveniment, l'Ajuntament de València només insereix un anunci en *El Temps*. Es fa més evident encara que la voluntat del PP per anunciar-se en el setmanari és nul·la. D'altra banda, l'únic anunci electoral de les eleccions a les Corts Valencianes de 1991 és de la UPV. Cap altre partit s'anuncia en *El Temps*, mostra que, potser, la major part dels lectors del setmanari al País Valencià votaven o podien votar la UPV. A continuació, adjuntem la taula de 1992:

Entitat	Ci U	PSP V	PS C	PP	CL	EUP V	ER C	PS OE	AN D	CPTL ₂₀₈₇	PSA N	UP V
Generalitat	190	130										
Diputacions	5 ₂₀₈₈	13 ₂₀₈₉	27 ₂₀₉₀									
Ajuntaments		8 ₂₀₉₁	63 ₂₀₉₂	15 ₂₀₉₃								
Organització					4	3				2	1	1
Electoral	2		1		1		2					

²⁰⁸⁰ 20 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Barcelona i 1 anunci a l'Ajuntament de Reus.

²⁰⁸¹ L'anunci correspon a l'Ajuntament de València.

²⁰⁸² Els tres anuncis demanen «Prou judicis a Terra Lliure».

²⁰⁸³ L'anunci demanava el vot per a UPV en les eleccions a les Corts Valencianes del 26 de maig de 1991.

²⁰⁸⁴ 9 anuncis són de RENFE (Ministeri de Foment), 6 de RNE i 1 del Programa de Cooperació Industrial (Ministeri d'Indústria).

²⁰⁸⁵ Els quatre anuncis promocionen el turisme a Andorra.

²⁰⁸⁶ El mes de juliol de 1991.

²⁰⁸⁷ Col·lectiu de Presos de Terra Lliure.

²⁰⁸⁸ Els 5 anuncis corresponen a la Diputació de Lleida.

²⁰⁸⁹ Els 13 anuncis corresponen a la Diputació de València.

²⁰⁹⁰ Tots els anuncis corresponen a la Diputació de Barcelona.

²⁰⁹¹ 2 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Beniarjó; altres 2 a l'Ajuntament de la Vila Joiosa; i 1 anunci per a cadascun d'aquests ajuntaments: Alzira, l'Eliana, Elx i Gandia.

²⁰⁹² 50 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Barcelona; 11 a l'Ajuntament de Girona; 1 al de Reus; i 1 al de Sant Boi de Llobregat.

²⁰⁹³ 11 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Palma de Mallorca; 3 a l'Ajuntament de València; i 1 a l'Ajuntament de Benidorm.

	2094		2095		2096		2097					
Serveis								2 2098	2 2099			
Total	197	152	81	15	5	3	2	2	2	2	1	1
%	42, 55	32, 83	17, 49	3,2 3	1,0 8	0,65	0,4 3	0,43	0,4 3	0,43	0,21	0,2 1

Figura 55. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 394 i 445. Classificada per institucions i per partits. Elaboració pròpia.

CiU continua sent el partit que més anuncia les institucions que governa en *El Temps*, tot i que el PSPV augmenta la seua presència en el mateix sentit. Puja el PP, que s'anuncia més sobretot a través de l'Ajuntament de Palma de Mallorca, tot i que com calia esperar, el PP no s'anuncia molt en el setmanari. Sobre les eleccions al Parlament de Catalunya de 1992, els anuncis són escassos. Els nacionalistes CiU són els que més s'anuncien juntament amb els independentistes d'ERC. El partit de Josep Guia, Catalunya Lliure, també té presència amb un anunci, igual que el PSC. A continuació, la taula de l'any 1993.

Entitat	CiU	PSP V	PSC	PP	EUP V	UP V	ER C	PSM 2100	AN D	CDS 2101	CL
Generalitat	171	61		1 2102							
Diputacions	3 ²¹⁰³	15 2104	20 2105								
Ajuntaments	2 ²¹⁰⁶	16 2107	38 2108	6 2109	1 ²¹¹⁰	1 2111				1 ²¹¹²	
Organització					4	1	1				1
Electoral	2 ²¹¹³		2 ²¹¹⁴		1 ²¹¹⁵	2	2	2 ²¹¹⁸			

²⁰⁹⁴ Els anuncis corresponen a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1992.

²⁰⁹⁵ L'anunci correspon a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1992.

²⁰⁹⁶ L'anunci correspon a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1992.

²⁰⁹⁷ Els anuncis corresponen a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1992.

²⁰⁹⁸ Els anuncis són de RENFE.

²⁰⁹⁹ Anuncis turístics d'Andorra.

²¹⁰⁰ Partit Socialista de Mallorca-Nacionalistes de Mallorca.

²¹⁰¹ Centro Democrático Social.

²¹⁰² L'anunci correspon al Govern Balear.

²¹⁰³ Els 3 anuncis corresponen a la Diputació de Lleida.

²¹⁰⁴ Els 15 anuncis corresponen a la Diputació de València.

²¹⁰⁵ Els 20 anuncis corresponen a la Diputació de Barcelona.

²¹⁰⁶ Els 2 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Vic.

²¹⁰⁷ 3 anuncis de l'Ajuntament de la Vila Joiosa; 2 anuncis de l'Ajuntament d'Alzira; 2 Anuncis de l'Ajuntament de Gandia; i 1 anunci per cadascun d'aquests ajuntaments: Alcoi, Algemesí, Altea, Cocentaina, Dénia, Elx, Oliva, Ontinyent i Xixona.

²¹⁰⁸ Tots els anuncis corresponen a l'Ajuntament de Barcelona.

²¹⁰⁹ 2 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Benidorm; altres 2 a l'Ajuntament de Palma de Mallorca; 1 anunci de l'Ajuntament de València; i 1 de l'Ajuntament de Xàbia.

²¹¹⁰ L'anunci correspon a l'Ajuntament de Tavernes de la Valldigna.

²¹¹¹ L'anunci correspon a l'Ajuntament d'Ondara.

²¹¹² L'anunci correspon a l'Ajuntament de Sueca.

²¹¹³ Els 2 anuncis corresponen a les eleccions al Parlament Espanyol de 1993.

						2116	2117				
Serveis									1 2119		
Total	178	92	60	7	6	4	3	2	1	1	1
%	50,2 8	25,9 8	16,9 5	1,9 7	1,69	1,3	0,8 4	0,56	0,28	0,28	0,2 8

Figura 56. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 446 i 497. Classificada per institucions i per partits. Elaboració pròpia.

La dinàmica es manté, tot i que allò que més destaca és que l'Ajuntament de València ja no inverteix quasi anuncis en *El Temps* des de l'arribada del PP al consistori del cap i casal. Anteriorment, abans de l'arribada de Rita Barberà, amb el PSPV l'any 1990, últim any natural en el qual l'Ajuntament valencià fou governat pels socialistes, van aparèixer en *El Temps* deu anuncis oficials de la ciutat. Durant 1992 i 1993, amb el PP al consistori, només apareixen quatre anuncis. El canvi de tendència és evident. D'altra banda, durant les eleccions generals del 1993, es mantenen CiU i PSC com a partits que més s'anuncien al setmanari amb dos anuncis, i s'afegeixen amb el mateix número d'anuncis ERC, PSM-Nacionalistes de Mallorca i la UPV. EUPV s'anuncia una vegada per als mateixos comicis. A continuació, mostrem la taula de l'any 1994.

Entitat	CiU	PSP V	PS C	UP V	PP	NM 2120	ER C	EU 2121	EUP V	HB 2122	CL	PS OE
Generalitat	265	76			1 2123							
Diputacions	4 2124	6 2125	23 2126									
Ajuntaments	3 2127	9 2128	31 2129	1 2130	3 2131							
Organització				2			1		1		1	
Electoral	2 2132		1 2133	2 2134		2 ²¹³⁵	1 2136	1 ²¹³⁷		1 ²¹³⁸		

²¹¹⁴ Els 2 anuncis corresponen a les eleccions al Parlament Espanyol de 1993.

²¹¹⁵ L'anunci correspon a les eleccions al Parlament Espanyol de 1993.

²¹¹⁸ Els anuncis corresponen a les eleccions al Parlament Espanyol de 1993.

²¹¹⁶ Els anuncis corresponen a les eleccions al Parlament Espanyol de 1993.

²¹¹⁷ Els anuncis corresponen a les eleccions al Parlament Espanyol de 1993.

²¹¹⁹ El govern d'Andorra patrocina un concert.

²¹²⁰ Nacionalistes de Mallorca.

²¹²¹ Esquerra Unida.

²¹²² Herri Batasuna.

²¹²³ L'anunci correspon al Govern Balear.

²¹²⁴ Tots els anuncis corresponen a la Diputació de Girona.

²¹²⁵ Tots els anuncis corresponen a la Diputació de València.

²¹²⁶ Tots els anuncis corresponen a la Diputació de Barcelona.

²¹²⁷ Tots els anuncis corresponen a l'Ajuntament de Vic.

²¹²⁸ 2 anuncis corresponen a l'Ajuntament de la Vila Joiosa; i 1 anunci per cadascun d'aquests ajuntaments: Alcoi, Alzira, Estivella, Massamagrell, Morella, Ontinyent i Xàtiva.

²¹²⁹ 29 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Barcelona i 2 a l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat.

²¹³⁰ L'anunci correspon a l'Ajuntament de Dénia.

²¹³¹ 2 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Palma de Mallorca i 1 a l'Ajuntament de Sagunt.

Serveis												1 2139
Total	274	91	55	5	4	2	2	1	1	1	1	1
%	62, 55	20,7 7	12, 55	1,4 1	0,9 1	0,45	0,4 5	0,22	0,22	0,22	0,2 2	0,22

Figura 57. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 498 i 549. Classificada per institucions i per partits. Elaboració pròpia.

CiU bat el rècord de publicitat inserida en *El Temps*. El Partit Popular continua sense afegir quasi publicitat institucional en el setmanari. I en qüestions electorals, l'any 1994 es celebren les eleccions europees i la coalició CiU-UPV-Nacionalistes de Mallorca era la que més pàgines de publicitat comprava a la revista, només amb dos anuncis. El PSC i ERC inserien un anunci. Crida l'atenció també que Herri Batasuna s'anuncia en *El Temps* per primera vegada. A continuació, mostrem la taula de publicitat política i institucional de l'any 1995.

Entitat	CiU	PSC	PSP V	PP	UP V	ER C	PSM- NM 2140	PSO E	CL	UM ²¹⁴¹ P
Generalitat	243		39	23 2142						
Diputacions	6 ²¹⁴³	22 2144	2 ²¹⁴⁵	1 ²¹⁴⁶						
Ajuntaments	8 ²¹⁴⁷	28 2148	6 ²¹⁴⁹	5 ²¹⁵⁰						1 ²¹⁵¹
Organització					2				1	
Electoral	4 ²¹⁵²	1 ²¹⁵³			3	4	2 ²¹⁵⁶			

²¹³² Els anuncis corresponen a les eleccions europees de 1994 en les quals CiU es va presentar en coalició amb la Unitat del Poble Valencià i Nacionalistes de Mallorca.

²¹³³ L'anunci correspon a les eleccions europees de 1994.

²¹³⁴ Els anuncis corresponen a les eleccions europees de 1994 en les quals la UPV es va presentar en coalició amb Convergència i Unió i Nacionalistes de Mallorca.

²¹³⁵ Els anuncis corresponen a les eleccions europees de 1994 en les quals Nacionalistes de Mallorca es van presentar en coalició amb Convergència i Unió i Unitat del Poble Valencià.

²¹³⁶ L'anunci correspon a les eleccions europees de 1994.

²¹³⁷ L'anunci correspon a les eleccions europees de 1994.

²¹³⁸ L'anunci correspon a les eleccions europees de 1994.

²¹³⁹ L'anunci correspon al Ministeri d'Obres Públiques.

²¹⁴⁰ Partit Socialista de Mallorca-Nacionalistes de Mallorca.

²¹⁴¹ Unió per a un Moviment Popular. Partit que governava a Perpinyà.

²¹⁴² El PP governa a la Generalitat Valenciana des de juliol de 1995 i és des d'aquell moment en el qual es comença a comptabilitzar la publicitat de la Generalitat com del Partit Popular (núm. 577 d'*El Temps*).

²¹⁴³ 5 anuncis corresponen a la Diputació de Lleida i 1 a la de Tarragona.

²¹⁴⁴ Tots els anuncis corresponen a la Diputació de Barcelona.

²¹⁴⁵ 1 anunci de la Diputació d'Alacant i altre de la de València.

²¹⁴⁶ L'anunci correspon al Consell Insular de Mallorca.

²¹⁴⁷ 7 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Tarragona i 1 al de Palafrugell.

²¹⁴⁸ 27 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Barcelona i 1 al de Sant Boi de Llobregat

²¹⁴⁹ 2 anuncis de l'Ajuntament de la Vila Joiosa i 1 per cadascun d'aquests ajuntaments: Alcoi, Canals, Picanya i Sueca.

²¹⁵⁰ 2 anuncis corresponen a l'Ajuntament d'Alzira; 2 al de Benidorm; i 1 al de Palma de Mallorca.

²¹⁵¹ L'anunci correspon a l'Ajuntament de Perpinyà.

					2154	2155				
Serveis								2 ²¹⁵⁷		
Total	261	51	47	29	5	4	2	2	1	1
%	64,7 6	12,6 5	11,6 6	7,19	1,24	0,99	0,49	0,49	0,2 4	0,24

Figura 58. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 550 i 601. Classificada per institucions i per partits. Elaboració pròpia.

Per primera vegada, el PSC supera el PSPV per un motiu evident. El PP es fa amb la Generalitat Valenciana, amb l'Ajuntament d'Alacant, amb les diputacions de València i Alacant i es manté a l'Ajuntament de València. La inversió del PP en *El Temps* va passar a ser escassa per motius ideològics. I el PSC manté la seua publicitat, demostrant certa esperança de poder influir en els lectors del setmanari inserint també publicitat electoral. Els partits que proporcionalment més inverteixen en propaganda electoral són CiU, ERC i el PSM-NM. A continuació, mostrem la taula de 1996:

Entitat	CiU	PSC	PP	ERC	PSPV	UPV	PSOE	PSAN
Generalitat	273		27 ²¹⁵⁸					
Diputacions	14 ²¹⁵⁹	18 ²¹⁶⁰	3 ²¹⁶¹					
Ajuntaments		51 ²¹⁶²	4 ²¹⁶³		2 ²¹⁶⁴			
Organització				1				1
Electoral	1 ²¹⁶⁵	1 ²¹⁶⁶		2 ²¹⁶⁷		1 ²¹⁶⁸		
Serveis			2 ²¹⁶⁹				1 ²¹⁷⁰	
Total	288	70	35	3	2	1	1	1
%	71,82	17,45	8,72	0,75	0,5	0,25	0,25	0,25

Figura 59. Publicitat política o institucional inserida en *El Temps* entre els números 602 i 654. Classificada per institucions i per partits. Elaboració pròpia.

Universitat d'Alacant

²¹⁵² 2 anuncis corresponen a les eleccions municipals catalanes de 1995 i altres 2 a les eleccions al Parlament de Catalunya del mateix any.

²¹⁵³ L'anunci correspon a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1995.

²¹⁵⁶ Els 2 anuncis corresponen a les eleccions al Parlament de les Illes Balears de 1995.

²¹⁵⁴ Tots els anuncis corresponen a la campanya de les eleccions a les Corts Valencianes de 1995.

²¹⁵⁵ 2 anuncis corresponen a les eleccions municipals catalanes de 1995 i altres 2 a les eleccions al Parlament de Catalunya del mateix any.

²¹⁵⁷ Els 2 anuncis són del Ministeri d'Obres Públiques.

²¹⁵⁸ Tots els anuncis corresponen a la Generalitat Valenciana.

²¹⁵⁹ Tots els anuncis corresponen a la Diputació de Lleida.

²¹⁶⁰ Tots els anuncis corresponen a la Diputació de Barcelona.

²¹⁶¹ 2 anuncis corresponen al Consell Insular de Mallorca; i 1 a la Diputació de València.

²¹⁶² 39 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Barcelona; 11 anuncis a l'Ajuntament de Girona; i 1 anunci a l'Ajuntament de la Selva del Camp.

²¹⁶³ 2 anuncis corresponen a l'Ajuntament de Palma de Mallorca; 1 anunci a l'Ajuntament d'Alzira; i un altre al de Benidorm.

²¹⁶⁴ 1 anunci correspon a l'Ajuntament d'Alcoi; i un altre al d'Elx.

²¹⁶⁵ L'anunci correspon a les eleccions generals de 1996.

²¹⁶⁶ L'anunci correspon a les eleccions generals de 1996.

²¹⁶⁷ Els 2 anuncis corresponen a les eleccions generals de 1996.

²¹⁶⁸ L'anunci correspon a les eleccions generals de 1996.

²¹⁶⁹ Els 2 anuncis corresponen a l'empresa pública Correos.

²¹⁷⁰ Anunci per cuidar del medi ambient patrocinat pel Ministeri d'Obres Públiques.

El Partit Popular passa a ser, sorprenentment, el tercer partit que a través de les seues institucions s'anuncia més en *El Temps*. Es deu, sobretot, al seu ascens en les institucions valencianes i al govern espanyol. El PSPV perd poder i perd també molt la presència en el setmanari, que és marginal, amb només un anunci de l'Ajuntament d'Elx i un altre del d'Alcoi. CiU continua sent la principal formació que promociona les seues institucions i en el camp electoral, ERC és la que més presència té amb dos anuncis que demana el vot en les eleccions generals de 1996, que va guanyar el PP amb Aznar.

6.10.- Càrrecs

A continuació, mostrem els càrrecs professionals més destacats d'*El Temps* entre 1990 i 1996. N'esmentem el càrrec, la persona que l'exercia i el número, amb el mes i any en el qual començaren a exercir cada càrrec.

- President del Consell d'Administració: Rafael Mansanet (núm. 0), desapareix (núm. 443, desembre 1992).

- Editor: Eliseu Climent (núm. 282, novembre 1989).

- Director: Josep Ramon Lluch (núm. 228, octubre 1988), desapareix (núm. 293, gener 1990), Oriol Castanys (núm. 307, maig 1990), Assumpció Maresma (núm. 431, setembre 1992), desapareix (núm. 568, maig 1995), Joan Marí (núm. 592, octubre 1995).

- Subdirector: Josep M. Pasqual (núm. 278, octubre 1989), desapareix (núm. 334, novembre 1990), Miquel Alberola, (núm. 358, abril 1991), desapareix (núm. 445, desembre 1992), Joan Marí (núm. 569, maig 1995), desapareix (núm. 592, octubre 1995).

- Director d'Art: Joan Subirats (núm. 543, novembre 1994), desapareix (núm. 569, maig 1995), Domènec Òrrit (núm. 604, gener 1996).

- Cap de Redacció: Antoni Robles (núm. 282, novembre 1989), desapareix (núm. 302, abril 1990), Miquel Alberola (núm. 330, octubre 1990), desapareix (núm. 358, abril 1991), Joan Vila i Triadú (núm. 445, desembre 1992), desapareix (núm. 517, maig 1994).

- Redacció: Miquel Alberola, Tona Català, Eduard Company, Xavier Duran, Ismael López Belda, Sílvia Monfort, Nel·lo Pellicer, Albert Punsola, Jordi Sebastià, Xulio Ricardo Trigo, Albert Vicent (núm. 307, maig 1990), Miquel Alberola, Eduard Company, Xavier Duran, Ismael López Belda, Sílvia Montfort, Nel·lo Pellicer, Albert Punsola, Jordi Sebastià, Xulio Ricardo Trigo i Albert Vicent (núm. 312, juny 1990), desapareix (núm. 330, octubre 1990).

- Redacció de Barcelona: Eduard Company, Sílvia Monfort i Blanca Lucas (núm. 282, novembre 1989), desapareix (núm. 307, maig 1990), Eduard Company, Sílvia Monfort, Pere Martí, Eduard Voltas, Xavier Duran i Albert Punsola (núm. 330, octubre 1990), Eduard Company, Sílvia Monfort, Pere Martí, Eduard Voltas, Xavier Duran, Albert Punsola i Josep M. Pasqual (núm. 334, novembre 1990), Eduard Company, Sílvia Monfort, Pere Martí, Eduard Voltas, Xavier Duran i Albert Punsola

(núm. 344, gener 1991), Eduard Company, Xavier Duran, Oriol Malló, Pere Martí, Sílvia Monfort i Eduard Voltas (núm. 347, febrer 1991), Assumpció Maresma (cap de redacció), Eduard Company, Xavier Duran, Oriol Malló, Pere Martí, Sílvia Monfort, Eduard Voltas i Mercè Montoliu (núm. 358, abril 1991), Assumpció Maresma (cap de redacció), Eduard Company, Oriol Malló, Pere Martí, Sílvia Monfort, Eduard Voltas i Mercè Montoliu (núm. 382, octubre 1991), Assumpció Maresma (cap de redacció), Eduard Company, Oriol Malló, Pere Martí, Eduard Voltas i Mercè Montoliu (núm. 389, desembre 1991), Assumpció Maresma (cap de redacció), Oriol Malló, Pere Martí, Eduard Voltas i Mercè Montoliu (núm. 395, gener 1992), Oriol Malló, Pere Martí, Eduard Voltas i Mercè Montoliu (núm. 431, setembre 1992), Pere Martí, Eduard Voltas i Mercè Montoliu (secretària de redacció) (núm. 495, desembre 1993), Eduard Voltas i Mercè Montoliu (secretària de redacció) (núm. 555, febrer 1995), Pere Martí, Eduard Voltas i Mercè Montoliu (secretària de redacció) (núm. 562, març 1995), Xènia Bussé, Pere Martí, Eduard Voltas i Mercè Montoliu (secretària de redacció) (número 568, maig 1995), Eduard Voltas (cap de redacció), Xènia Bussé, Oriol Cortacans, Pere Martí, Francesc Viadel i Mercè Montoliu (secretària de redacció) (núm. 573, juny 1995), Eduard Voltas (cap de redacció), Eliseu T. Climent, Oriol Cortacans, Pere Martí, Francesc Viadel i Mercè Montoliu (secretària de redacció) (núm. 592, octubre 1995).

- Redacció de Mallorca: Miquel Payeras (núm. 330, octubre 1990).

- Redacció de València: Miquel Alberola, Xulio Ricardo Trigo, Jordi Sebastià, Nel·lo Pellicer, Albert Vicent i Ismael López Belda (núm. 292, novembre 1989), Miquel Alberola, Xulio Ricardo Trigo, Jordi Sebastià, Nel·lo Pellicer, Albert Vicent, Ismael López Belda i Tona Català (núm. 302, abril 1990), desapareix (núm. 307, maig 1990), Ismael L. Belda, Xulio Ricardo Trigo i Jordi Sebastià (núm. 330, octubre 1990), Ismael L. Belda, Ignasi Pellicer, Xulio Ricardo Trigo i Jordi Sebastià (núm. 344, gener 1991), Ismael L. Belda, Ignasi Pellicer i Jordi Sebastià (núm. 347, febrer 1991), Jordi Sebastià (cap de redacció), Ismael L. Belda, Ignasi Pellicer, Lola Carrasco, Lourdes Toledo i Daniel Hermosilla (núm. 358, abril 1991), Jordi Sebastià (cap de redacció), Ismael L. Belda, Ignasi Pellicer i Lola Carrasco (núm. 359, maig 1991), Jordi Sebastià (cap de redacció), Lola Carrasco i Ignasi Pellicer (núm. 382, octubre 1991), Jordi Sebastià (cap de redacció), Lola Carrasco, Ignasi Pellicer i Rafa Gil (fotògraf) (núm. 400, febrer 1992), Jordi Sebastià (cap de redacció), Lola Carrasco, Joan Morales, Ignasi Pellicer i Rafa Gil (fotògraf) (núm. 408, abril 1992), Jordi Sebastià (cap de redacció), Lola Carrasco, Xavier Mínguez, Joan Morales, Ignasi Pellicer i Rafa Gil (fotògraf) (núm. 413, maig 1992), Jordi Sebastià (cap de redacció), Lola Carrasco, Vicent Lafora, Xavier Mínguez, Joan Morales, Ignasi Pellicer i Rafa Gil (fotògraf) (núm. 435, octubre 1992), Jordi Sebastià (cap de redacció), Lola Carrasco, Vicent Lafora, Joan Morales, Ignasi Pellicer i Rafa Gil (fotògraf) (núm. 437, novembre 1992), Miquel Alberola, Vicent Lafora, Joan Morales, Ignasi Pellicer, Jordi Sebastià, Rafa Gil (fotògraf) i Lola Carrasco (secretària de redacció) (núm. 445, desembre 1992), Miquel Alberola, Vicent Lafora, Joan Morales, Ignasi Pellicer, Jordi Sebastià, Rafa Gil (fotògraf) i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 485, octubre 1993), Miquel Alberola, Joan Marí, Joan Morales, Ignasi Pellicer, Jordi Sebastià, Rafa Gil (fotògraf) i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 487, octubre 1993), Miquel Alberola, Eliseu T. Climent, Joan Marí,

Joan Morales, Ignasi Pellicer, Jordi Sebastià, Rafa Gil (fotògraf) i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 495, desembre 1993), Miquel Alberola, Eliseu T. Climent, Joan Marí, Joan Morales, Jordi Sebastià, Montse Serra, Rafa Gil (fotògraf) i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 504, febrer 1994), Joan Vila i Triadú (cap de redacció), Miquel Alberola, Eliseu T. Climent, Joan Marí, Joan Morales, Jordi Sebastià, Montse Serra, Rafa Gil (fotògraf) i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 517, maig 1994), Joan Vila i Triadú (cap de redacció), Miquel Alberola, Eliseu T. Climent, Joan Marí, Joan Morales, Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, Montse Serra, Rafa Gil (fotògraf) i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 520, juny 1994), Joan Vila i Triadú (cap de redacció), Miquel Alberola, Joan Marí, Joan Morales, Joan M. Oleaque, Montse Serra, Rafa Gil (fotògraf) i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 547, desembre 1994), Joan Vila i Triadú (cap de redacció), Miquel Alberola, Joan Marí, Joan Morales, Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, Montserrat Serra, Rafa Gil (fotògraf) i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 548, desembre 1994), Joan Marí (cap de redacció), Miquel Alberola, Joan Morales, Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, Montserrat Serra, Rafa Gil (fotògraf) i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 552, gener 1995), Joan Marí (cap de redacció), Miquel Alberola, Joan Morales, Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, Montserrat Serra i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 568, maig 1995), Miquel Alberola, Joan Morales, Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, Montserrat Serra i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 569, maig 1995), Miquel Alberola, Victorià Jiménez, Àlex Milian, Joan Morales, Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, Montserrat Serra i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 573, juny 1995), Victorià Jiménez, Àlex Milian, Joan Morales, Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, Montserrat Serra i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 591, octubre 1995), Laia Climent, Victorià Jiménez, Àlex Milian, Joan Morales (cap de tancament), Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, Montserrat Serra i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 598, desembre 1995), Laia Climent (coordinació llibres), Anna Coello, Àlex Milian, Joan Morales (cap de tancament), Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, Montserrat Serra i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 600, desembre 1995), Laia Climent (coordinació llibres), Anna Coello, Àlex Milian, Joan Morales (cap de tancament), Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 612, març 1996), Miquel Calvet, Laia Climent (coordinació llibres), Àlex Milian, Joan Morales (cap de tancament), Joan M. Oleaque, Jordi Sebastià, i Xelo Tortosa (secretària de redacció) (núm. 626, juny 1996).

- Corresponsalia d'Alacant: Francesc Manel Anton (núm. 282, novembre 1989), desapareix (núm. 305, abril 1990), Patrícia Alberola (núm. 307, maig 1990), Ismael L. Belda (núm. 424, agost 1992), desapareix (núm. 460, abril 1993).

- Corresponsalia d'Andorra: M. Carme Grau-Ribot (núm. 61, agost 1985), F. Robert (núm. 382, octubre 1991), desapareix (núm. 495, desembre 1993).

- Corresponsalia de Castelló de la Plana: Antoni Albalat i Teresa Violeta (núm. 252, abril 1989), Teresa Violeta (núm. 294, febrer 1990), desapareix (núm. 307, maig 1990), Antoni Albalat (núm. 373, agost 1991), desapareix (núm. 406, març 1992).

- Corresponsalia d'Eivissa: Bernat Joan Marí (núm. 307, maig 1990), desapareix (núm. 330, octubre 1990).

- Corresponsalia de Girona: Xevi Planas (núm. 330, octubre 1990), desapareix (núm. 438, novembre 1992).
- Corresponsalia de Lleida: Pau Echauz (núm. 307, maig 1990), desapareix (núm. 330, octubre 1990), Judith Casaprima (núm. 347, febrer 1991), desapareix (núm. 470, juny 1993).
- Corresponsalia de Madrid: J. M. Sanmartí i Julio Trujillo (núm. 196, març 1988), J. M. Sanmartí (núm. 294, febrer 1990), desapareix (núm. 307, maig 1990).
- Corresponsalia de Mallorca: Miquel Payeras (núm. 282, novembre 1989), desapareix (núm. 330, octubre 1990).
- Corresponsalia de Perpinyà: Univers Bertrana (núm. 307, maig 1990), Pere Codonyan (núm. 408, abril 1992), desapareix (núm. 495, desembre 1993).
- Corresponsalia de Tarragona: Cinta Bellmunt (núm. 307, maig 1990), desapareix (núm. 438, novembre 1992).

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

